ระดับชาติ

ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา

ห้องประชุมย่อยที่ ๖ ห้อง ๓๐๒-๓๐๓
อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

National Conference Group 06 : Buddhist Studies and Philosophy

(Room 302-303)

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ลำดับ	บทความ / ผู้นิพนธ์	หน้า
๑	**แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น** ➢ *พระครูสิริสุตาภรณ์, ดร.* ➢ *พระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร.* ➢ *พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ, ดร.*	๑๒๐๙
๒	**แนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร** ➢ *พระพีรานุวัฒน์ อริยานุวตฺโต, ดร.*	๑๒๒๓
๓	**รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ)** ➢ *พระครูสุภาจารคุต (อภัย เต้นกระโทก)*	๑๒๔๓
๔	**การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียนบนวิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา : กรณีศึกษา** ➢ *ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์* ➢ *พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร, ผศ.* ➢ *พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ นรินฺโท* ➢ *พระครูสิทธิธรรมาภรณ์*	๑๒๕๒
๕	**การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคของชุมชนวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี** ➢ *พระมหาทองสุข สุเมโธ (ไทยทนุ)*	๑๒๖๔
๖	**การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท** ➢ *ปรเมธ ศรีภิญโย* ➢ *สนั่น ประเสริฐ* ➢ *ผศ.ดร.เทพพร มังธานี*	๑๒๗๓
๗	**ญาณวิทยา : แนวคิดหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย** ➢ *พระสันต์ทัศน์ คมฺภีรปญฺโญ (สินสมบัติ)* ➢ *ชัยรัตน์ ทองสุข* ➢ *ภูวเดช สินทับศาล*	๑๒๘๖
๘	**ศึกษาเปรียบเทียบศีลห้าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชน** ➢ *พระวาสนา จณฺฑมิตฺโต (เพชร)*	๑๒๙๕

๙	**ประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด** ➢ *พระมหาสมบูรณ์ สีลวโส (สุชัยสงค์)*	๑๓๐๕
๑๐	**คุรกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา** ➢ *เบญญาภา จิตมั่นคงภักดี*	๑๓๑๖
๑๑	**การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอด ภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่** ➢ *พระราชเขมากร* ➢ *พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตฺติวณฺโณ, ดร.* ➢ *รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์* ➢ *ผศ.ฉวีวรรณ สุวรรณาภา* ➢ *ผศ.รวีโรจน์ ศรีคำภา* ➢ *ผศ.นวัชโรจน์ อินเต็ม*	๑๓๒๔
๑๒	**ความเชื่อในการทำบุญแจกข้าวชาวอีสาน** ➢ *พระครูสุธีคัมภีรญาณ วิ., ผศ.ดร.* ➢ *ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก*	๑๓๓๙
๑๓	**การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)** ➢ *พระครูสุวรรณบุญญาภิรักษ์ (บุญหริด เหมิโก/มะธิตะโน)*	๑๓๕๒
๑๔	**การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔** ➢ *พระสมุห์วุฒิภัทร วุฑฺฒญาโณ (เกียะขุนทด)*	๑๓๖๓
๑๕	**การศึกษาเปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ** ➢ *พระชัชพล พุรหฺมโชโต (จันทร์กลาง)*	๑๓๗๖
๑๖	**ศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท** ➢ *พระสมุห์วิชาญ ทีปธมฺโม (นัยวิกุล)*	๑๓๘๗
๑๗	**การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)** ➢ พระมหาสมศักดิ์ กิจฺจสาโร (ชูชาติ)	๑๓๙๖
๑๘	**การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)** ➢ พระพจน์ กิตฺติปุณฺโญ (นุชกลาง)	๑๔๑๐

๑๙	**การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทอง วัดโบสถ์** ➢ *พระปลัดแดนสกล ปภาโส (บาลลา)*	๑๔๒๑
๒๐	**การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย** ➢ *พระสุจริต สุนฺทโร (สุนทราวิรัตน์)*	๑๔๒๘
๒๑	**การเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงของชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านก้านเหลืองดง ตำบลหนองแคนอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร** ➢ *พระครูสิทธิสารธรรม (บุญท้าว เหง้าโอสา)*	๑๔๔๑
๒๒	**ศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร** ➢ *พระครูวิธานสุตาภรณ์ สมาจาโร (มั่นประสงค์)*	๑๔๕๕
๒๓	**ศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดก** ➢ *พระอธิการบุญมี โชติปญฺโญ*	๑๔๖๕
๒๔	**ศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี** ➢ *พระครูวินัยธรณรงค์พร วุฑฺฒิโช (นิธิมงคล)*	๑๔๗๗
๒๕	**ศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก-อุบาสิกาวัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว** ➢ *พระมหาสมหมาย ขนฺติธมฺโม (จำเนียรกูล)*	๑๔๘๘
๒๖	**การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา** ➢ *พระอธิการแสวง ปุณฺณธมฺโม (ชัยวัน)*	๑๔๙๗
๒๗	**หลักพุทธธรรมในการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชน ผู้ไทเชิงพุทธ** ➢ *พระมหาประทีป สญฺญโม (พรมสิทธิ์)* ➢ *พระมหานิพนธ์ มหาธมฺมริกฺขิโต (แสงแก้ว)* ➢ *พระมหาปพน กตสาโร (แสงย้อย)* ➢ *ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร*	๑๕๐๖
๒๘	**การปรับใช้โอสถในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน** ➢ *พระครูอุดมวรปัญญา (กมล แสนวิเศษ)*	๑๕๑๗
๒๙	**ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช** ➢ *พระสุเมียส คมฺภีรปญฺโญ (อึม)*	๑๕๒๖

๓๐	**ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ กับเทียนวรรณ** ➢ *พระอนุพงศ์ สิทฺธิเมธี (ตันหยี)*	๑๕๓๕
๓๑	**วิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบ ตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท** ➢ *พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม (ปวงกลาง), ดร.*	๑๕๕๐
๓๒	**การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท** ➢ *พระมหาสังคม ช่างเหล็ก*	๑๕๖๐
๓๓	**พัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย** ➢ *ดร.สุวิบูลย์ จำรูญศิริ* ➢ *ผศ.ดร.เทพพร มังธานี*	๑๕๗๖
๓๔	**หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน โรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา** ➢ *กฤตภาส ใสคำฟู*	๑๕๘๘
๓๕	**ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญา** ➢ *เผด็จ อนุกูล*	๑๖๐๑
๓๖	**นาโค นาคี : ความเชื่อกับสถานะในการวางตน** ➢ *อดุลย์ หลานวงค์* ➢ *พระมหาพิสิฐ วิสิฏฺฐปญฺโญ* ➢ *พระมหานิพนธ์ มหาธมฺมรกฺขิโต* ➢ *พีรพัฒน์ พ้นศิริ*	๑๖๑๑
๓๗	**สื่อสีขาว : พัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค** ➢ *ดร.อุทัย วรเมธีศรีสกุล* ➢ *ชัยภัทร ปทุมทา* ➢ *ดร.ประจัญ จันเติบ*	๑๖๒๕
๓๘	**ศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)** ➢ *แม่ชีกนกวรรณ ปรีดิ์เปรม*	๑๖๓๖
๓๙	**การดำเนินชีวิตของชาวอีสานสู่วิถีพุทธธรรมด้วยผญาภาษิต** ➢ *ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ*	๑๖๔๗

แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
An Approach to Encouragion in Good Health for the Old Buddhist Monks in the Region of Muang District Khonkaen Province

พระครูสิริสุตาภรณ์, ดร.[*]
พระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร.[**]
พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ, ดร.[***]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า สุขภาวะ หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข โดยจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ สุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางด้านปัญญา ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ ประการจากการวิจัยสภาพปัญหาของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมืองขอนแก่น พบว่า มีจำนวน ๒๗๙ รูป จำแนกออกเป็นพระภิกษุผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี จำนวน ๗๖ รูป และพระภิกษุผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางสุขภาพ จำนวน ๑๐๓ รูป ซึ่งมีปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาวะหลายด้าน

ส่วนแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะ ควรวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุ การจัดการกับปัจจัยเสี่ยง การกำหนดหลักการเสริมสร้างสุขภาวะโดยยึดโยงกับภาวนา ๔ ประการและการจัดปัจจัยเอื้อต่อสุขภาวะ นำไปบูรณาการจัดทำนโยบาย แผนงาน กิจกรรม และโครงการสาธารณะที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุ รวมทั้งการสร้างแนวร่วมเครือข่ายสุขภาวะ และการสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะด้วย

คำสำคัญ: แนวทาง, การเสริมสร้าง, สุขภาวะ, ความสุข, พระภิกษุผู้สูงอายุ

---

[*] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

[**] อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

[***] อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

This research there is the objective for study addition idea builds happy manner Buddha condition for study the state and happy condition problem of old people monk in amphur mueng khonkaen province and study addition trend builds happy the condition of old people Monk in amphur mueng border khonkaen province

The research result meet that happy the condition meen that the survival happily by separate go out 4 a kind be happy the condition in the body happy the condition of social and the environment happy the condition of the mind and temper and happy the condition of the intellect which there is the accordance with pavana 4 the points from state problem

Research of old people monk in amphur muengkhonkaen border khonkaen province meet that there are 279 pictur amounts separate old people monk who have good health 76 amounts are pictures and old people monk who get in to trouble of the health 103 amounts Are picture which there is the risk factor builds many happy condition side problem

Trend addition part builds happy the condition should analyse the cause of happy condition problem of old people monk the administration and the risk factor principle specification rein forces happy the condition by hold the with pavana 4 the points and factor arrangement helds to build happy the condition induce the integration makes the policy activity framework and public project that help to build the addition builds happy the condition to old people monk and building ally happy light network and building culture that help to build the addition builds the condition

Keywords: An Approach, Encouragion, Good Health, Happiness, The Old Buddhist Monks, Muang District, Khonkaen Province

๑. บทนำ

ปัจจุบันสังคมมีความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ภาวะโลกร้อน วิกฤติความสมดุลด้านพลังงานและอาหาร เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลก และปัญหาด้านสุขภาพอนามัย นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในประวัติศาสตร์โลก ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรโลก

ก่อให้เกิดทุกขภาวะขึ้นอยู่เสมอในสังคมโลก การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาโดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและตัดกระแสทุกขภาวะแก่ประชากรโลกจนเข้าสู่ความหลุดพ้น โดยมีพุทธบริษัทเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเป็นพุทธนโยบายเมื่อครั้งที่ทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่ศาสนาว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม”[๑] ซึ่งเป็นนโยบายเพื่อนำสุขภาวะไปสู่มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธศาสนาจึงเป็นกระบวนการสันติสุข เพื่อส่งเสริมสุขภาวะแก่มวลมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งในอดีตพระภิกษุเป็นผู้ที่มีสุขภาวะก่อนแล้วจึงนำสุขภาวะไปสู่สังคม แต่ในปัจจุบันพระภิกษุกลับมีสุขภาวะที่ไม่ดี ซึ่งเป็นผลมาจากหลายเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางด้านร่างกาย ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม และปัจจัยทางด้านจิตใจ

กระทรวงสาธารณสุขได้สำรวจข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ จากพระสงฆ์และสามเณรทุกภาคของประเทศ จำนวน ๘๐,๙๔๕ รูป พบว่า จำนวน ๔๕,๓๓๓ หรือร้อยละ ๕๖ มีสุขภาพไม่ดีและจำนวน ๒๔,๙๓๗ รูป หรือร้อยละ ๓๑ มีความเจ็บป่วย โดยพบว่าโรคเบาหวานเป็นโรคที่พบมาก ๕ อันดับแรกของความเจ็บป่วยที่พบ และที่เหลือจำนวน ๒๐,๓๙๖ รูป หรือร้อยละ ๒๕ เสี่ยงต่อการป่วยเป็นโรค โดยที่ส่วนใหญ่เสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจ หลอดเลือด และโรคเบาหวาน[๒] สอดคล้องกับการวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีทั้ง ๔ มิติ ทั้ง กาย ใจ สังคมและปัญญา ของพระภิกษุสงฆ์ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยการสัมภาษณ์พระสงฆ์จำนวน ๒๔๖รูป ใน ๑๑ จังหวัดทั่วประเทศ ที่ครอบคลุมทั้งเขตเมืองขนาดใหญ่ กลาง และชนบท ในปี ๒๕๕๔ พบว่า ในมิติของสุขภาวะทางกาย พระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงหลักอยู่หลายประการ ทั้งสาเหตุหลักจากการฉันอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เกิดโรคอ้วนถึง ๔๕ % อีกทั้งยังพบ

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๒] บุญทิพย์ สิริธรังศรี, **รายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม โครงการเสริมสร้างสุขภาพพระสงฆ์และประชาชน**”, (ศูนย์วิทยพัฒนา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

พระสงฆ์ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคข้อกระดูกอีกด้วย[๓] นอกจากนี้ โรงพยาบาลสงฆ์ยังมีการสำรวจพบว่า สภาวะอนามัยของพระภิกษุ สามเณรโดยรวมแล้ว มักจะอาพาธด้วยโรคประจำตัวเรื้อรัง ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อย ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน ไขมันในเลือดสูง น้ำหนักตัวเกินเกณฑ์ โรคปอดเรื้อรัง โรคข้อเสื่อม เป็นต้น สาเหตุของการอาพาธ พบว่า มีความซับซ้อนและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆ มากมาย เช่นปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกรรมพันธุ์ พฤติกรรม ความเชื่อ จิตวิญญาณ รวมทั้งปัจจัยด้านระบบบริการสุขภาพและสภาพแวดล้อม[๔]

ในเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ ๗ เดินหน้าสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับพระสงฆ์ ขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ ๒๕๕๗-๒๕๖๐ ดึงชุมชนรอบวัดมีส่วนร่วมดูแลพระสงฆ์ เน้นอาหารใส่บาตรที่ส่งเสริมสุขภาพ ขณะที่มหาเถรสมาคมพร้อมให้ความร่วมมือเต็มที่ พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากมีปัญหาทางสุขภาพ โดยเฉพาะป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง หัวใจขาดเลือด และภาวะไขมันในเลือดสูง สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากอาหารที่ใส่บาตร ทำบุญของประชาชน ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงผลเสียต่อการเจ็บป่วยของพระสงฆ์ นอกจากนี้พระบางรูปยังมีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น สูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ เครื่องดื่มชูกำลัง และขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม[๕] ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาวะของพระภิกษุ โดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้ติดตามการดำเนินงานตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (คมส.) โดยร่วมกับเครือข่ายสังฆะพัฒนาพุทธชยันตี ๔ ภาค และกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือและจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อน จำนวน ๓ ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๖-๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๖ ณ อาศรมธรรมทายาท จังหวัดนครราชสีมา ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑-๒ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จ.ชลบุรี และครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๕๗ ณ พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จ.ปทุมธานี โดยได้มีการจัดทำแผนการขับเคลื่อนใน ๔ ระดับ คือ ๑) การแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่อาพาธ ๒) การสร้างเสริมและป้องกันโรคพระสงฆ์ ๓) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (วัดส่งเสริมสุขภาพ) และ ๔) การหนุนเสริมบทบาทสงฆ์ต่อการพัฒนาสุขภาวะชุมชนและสังคม ซึ่งโครงการ

---

[๓] ศนิกานต์ ศรีมณีและคณะ, **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ**, (กรุงเทพมหานคร :ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

[๔] โรงพยาบาลสงฆ์, **แนวทางเวชปฏิบัติในการเคลื่อนไหวร่างกาย การออกกำลังกายในพระสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสินทวีการพิมพ์ จำกัด, มปพ.), หน้า ๔.

[๕] สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ",ส**ร้างเครือข่ายสุขภาวะพระสงฆ์สานพลังมหาเถรสมาคม** ,"**ชุมชนร่วม-**[ออนไลน์] แหล่งข้อมูล http://www.nationalhealth.or.th/node/ 349 [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

ดังกล่าวอยู่ระหว่างการขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)[๑๖]

จากสภาพและปัญหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุ โดยในกรณีที่พระภิกษุสูงอายุยิ่งมีปัญหาสุขภาวะมาก ซึ่งปัจจุบันมีพระภิกษุสูงอายุเป็นจำนวนมากที่ขาดสุขภาวะ โดยการแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุจึงควรรวมถึงกลุ่มพระสงฆ์สูงอายุด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ ระบุว่า ประชากรสูงอายุในโลกจะเพิ่มขึ้นอีก ๘๑.๙ ล้านคน และการเป็นสังคมผู้สูงอายุประเทศสำคัญๆ ในโลก... ประเทศที่มีผู้สูงอายุจะมีรายจ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ทำให้งบประมาณสำหรับการลงทุนพัฒนาด้านอื่นๆ ลดลง การที่สัดส่วนผู้สูงอายุของประชากรโลกโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต ประเทศไทยจึงควรให้บริการดูแลผู้สูงอายุและการให้บริการทางการแพทย์และสุขภาพ รวมทั้งต้องปรับตัวเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบสวัสดิการสังคมเพื่อรองรับการปรับตัวเข้าสู่โครงสร้างสังคมผู้สูงอายุ[๑๗] การมองสังคมผู้สูงอายุจึงควรให้ครอบคลุมทั้งกลุ่มพระภิกษุสูงอายุด้วย ซึ่งปัจจุบันมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาวะอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มพระภิกษุผู้สูงอายุที่มีอาการอาพาธทางร่างกายมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนหนึ่งเข้าถึงการบริการทางด้านสุขภาพ จึงได้รับการเยียวยารักษาจากโรงพยาบาลต่างๆ แต่มีเป็นจำนวนมากที่ท่านไม่ได้เข้าสู่กระบวนการรักษาทางการแพทย์ ทำให้เข้าไม่ถึงการบริการทางสุขภาพจากโรงพยาบาล ทำให้ต้องดูแลรักษาแบบพึ่งพาตนเอง ซึ่งมักจะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพทางจิตใจด้วย โดยเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ในขณะที่พระภิกษุสูงอายุที่ยังไม่อาพาธส่วนใหญ่ก็ยังไม่เข้าใจในแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับวัยและเพศสมณะ นอกจากนี้พระภิกษุสูงอายุยังมีปัญหาสุขภาวะด้านอื่นๆ ด้วย โดยที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามหาแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุ แต่ส่วนใหญ่ก็เน้นไปที่การเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกายเป็นหลัก จึงทำให้ยังไม่มีแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุแบบองค์รวมที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

ดังนั้น จึงทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในหัวข้อ “**แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**” เพื่อนำองค์ความรู้ไปเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับกลุ่มพระภิกษุผู้สูงอายุ รวมทั้งเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้และบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

---

[๖] สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, **มติ ๗ พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาวะ**. แหล่งที่มา : http://classic.samatcha.org/taxonomy/term/175 [๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

[๗] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, หน้า ๔.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

๑.๑ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

๑) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องสุขภาวะเชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๒. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓๓ รูป/คน ในเขตพื้นวิจัยอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก อนุทินการวิจัย คอมพิวเตอร์ แบบบันทึกการสังเกต และกล้องถ่ายรูป เป็นต้น

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยในพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย ๑) กลุ่มพระภิกษุผู้สูงอายุที่สุขภาพดี จำนวน ๑๐ รูป ๒) กลุ่มพระภิกษุผู้สูงอายุที่มีอาการอาพาธ จำนวน ๑๐ รูป ๓) กลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ที่ทำหน้าที่ดูแลพระภิกษุอาพาธ จำนวน ๓ คน ๔) กลุ่มฆราวาสที่มีความใกล้ชิดกับพระภิกษุสูงอายุ จำนวน ๑๐ คน รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๓๓ รูป/คน

๓. ขั้นตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนข้อมูลใดที่ขาดความชัดเจนก็กลับไปรวบรวมใหม่ ส่วนใดที่ยังไม่พอสำหรับการวิเคราะห์และตอบปัญหาการ

วิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน เพื่อตอบปัญหาในการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

๕. ขั้นเรียบเรียงข้อมูล หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นการวิจัย ว่าส่วนใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นเสริมในการวิจัย โดยให้น้ำหนักกับประเด็นหลักในการวิจัย โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั่วคราว

๖. ขั้นเขียนงานวิจัย หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการวิจัย และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ขั้นสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ หลังจากเขียนในบทที่ ๑-๔ แล้ว นำข้อมูลมาประมวลสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ รวมทั้งนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาวิเคราะห์เสนอต่อหน่วยงานที่สนับสนุนทุนวิจัย คือ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘. ขั้นส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ นำรายงานการวิจัยส่งสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้คณะกรรมการตรวจสอบ แล้วนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ พร้อมทั้งจัดทำบทความทางวิชาการ จัดทำตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้วและผลที่ได้รับ สรุปกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ๔ รูปแบบ คือ ๑) การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ ๒) การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้เชิงสาธารณะ ๓) การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงศาสนา ๔) การนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย จากนั้นก็นำฉบับสมบูรณ์ส่งหน่วยงานที่สนับสนุนทุนวิจัย และเผยแพร่ผลการวิจัยต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยจำแนกเนื้อหาออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ๒) สภาพและปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ สุขภาวะ หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข โดยสุขภาวะเชิงพุทธแบบองค์รวม จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ สุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางด้านปัญญา โดยมีความสอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ ประการ คือ

๔.๑.๑ สาเหตุของปัญหาสุขภาวะเชิงพุทธ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน คือ๑) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกาย สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกายนี้ ยังจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกายที่มาจากปัจจัยภายใน ประกอบด้วย อาพาธมีดีเป็นสมุฏฐาน เสมหะเป็นสมุฏฐาน ลมเป็นสมุฏฐาน ไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน ฤดูกาลแปรปรวนเป็นสมุฏฐาน การบริหารกายไม่สม่ำเสมอเป็นสมุฏฐาน ความเพียรเกินกำลังเป็นสมุฏฐาน วิบากของกรรมเป็นสมุฏฐาน และจิตตสมุฏฐาน (๒) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกายที่มาจากปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ธาตุสมุฏฐาน อุตุสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน สัตว์สมุฏฐาน วิธีสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสมุฏฐาน ซึ่งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกาย ๒) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ (๑) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคม ประกอบด้วย ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม ปัญหาอบายมุข สิ่งเสพติด และอาชญากรรม การไม่เคารพกฎเกณฑ์ทางมนุษยธรรม ขาดความเป็นธรรมในสังคม ขาดการพัฒนาสร้างสรรค์และหลงใหลในวัตถุนิยม สังคมไม่เอื้อต่อคุณภาพชีวิต ขาดสวัสดิภาพทางสังคม ขาดหลักธรรมาธิปไตย และความเห็นแก่ตัว (๒) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความขัดแย้งทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การทำลายความสมดุลของระบบนิเวศ การก่อมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม การบริโภคนิยม ขาดความเมตตากรุณา ๓) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตและอารมณ์ สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตและอารมณ์ จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตใจและอารมณ์ที่มาจากปัจจัยภายใน สาเหตุมาจากกิเลส ถูกนิวรณ์บีบคั้นจิต อนุสัยกำเริบ ๒) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตใจและอารมณ์ที่มาจากปัจจัยภายนอก คือปัญหาทางร่างกาย ปัญหาทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาปัจจัยการดำรงชีพ และปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะสงผลกระต่อจิตใจและอารมณ์ด้วย และ ๔) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางปัญญา สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางปัญญามาจาก ๔ ส่วน คือ (๑) สาเหตุมาจากจิตสมุฏฐาน คือ ปัญหาทางจิตใจ ซึ่งจะทำให้จิตขาดพลังสนับสนุนปัญญาในเชิงสร้างสรรค์ (๒) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางปัญญาที่มาจากกิเลส คือ กายทุจริตและวจีทุจริต กิเลสอย่างกลาง คือ นิวรณ์ ๕ และกิเลสอย่างละเอียด คือ อนุสัย ซึ่งกิเลสเหล่านี้จะทำให้มีปัญหาทางด้านปัญญา (๓) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางปัญญาที่มาจากรากเหง้าของอกุศล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ (๔) สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางปัญญา

จากกิเลสที่หน่วงเหนี่ยวทุกข์ คือ ปปัญจธรรม ประกอบด้วย ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางด้านปัญญา

๔.๑.๒ หลักการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ พระพุทธศาสนาพบว่าเป็นศาสนาแห่งสุขภาวะ เพราะมีหลักธรรมคำสอนและแนวทางปฏิบัติมากมายที่เป็นไปเพื่อให้เกิดสุขภาวะเชิงพุทธที่สำคัญ ๓ หลักการ ดังต่อไปนี้ ๑) หลักการเสริมสร้างสุขภาวะในนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม” เมื่อนำนโยบายการเผยแผ่มาสู่การปฏิบัติ ทำให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะอย่างเป็นรูปธรรม ๒) หลักการเสริมสร้างสุขภาวะในโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ นอกจากทรงแสดงหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นการแสดงทั้งหลักการ วิธีการ และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ว่า “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ในโอวาทปาฏิโมกข์ดังกล่าว เป็นทั้งหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นทั้งหลักการเสริมสร้างสุขภาวะ เพราะพระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พุทธบริษัท มนุษย์ เทวดา และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ๓) หลักการเสริมสร้างสุขภาวะในภาวนา ๔ ประการ หลักภาวนา ๔ประการ เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมที่ชัดเจนที่สุด เพราะพระพุทธเจ้าทรงวางหลักการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขเอาไว้ ๔ ด้านคือ (๑) กายภาวนา คือ การพัฒนากายให้มีความสุข (๒) ศีลภาวนา คือ การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข (๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจให้เป็นสุข (๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาอย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูลโลกและชีวิต

วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกายจำแนกออกเป็น ๔ กลุ่มคือ

๑. วิธีการปฏิบัติต่อร่างกาย ประกอบด้วย การบริหารกาย การออกกำลังกาย การบริโภคสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย การป้องกันโรคติดต่อ การรักษาร่างกาย การพัฒนา

ทางร่างกายให้มีบุคลิกลักษณะที่พึงประสงค์ต่อสังคม (๒) วิธีการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพอย่างเหมาะสม คือ วิธีการบริโภคอาหารเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ วิธีการใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ วิธีการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ วิธีการใช้ยารักษาโรคเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ (๓) วิธีการพัฒนาผัสสะ คือวิธีการฝึกโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร วิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร (๔) วิธีการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาปถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกูลมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติธาตุมนสิการบรรพ และวิธีการปฏิบัติหมวดนวสีวถิกาบรรพ

๒. วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่มคือ (๑) การปฏิบัติตามศีล ในขั้นธรรม การปฏิบัติศีลในขั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ การปฏิบัติศีลในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล (๒) การปฏิบัติที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม คือต้อง ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การปรับพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมรักษาสภาพแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ การดูแลรักษาอุปกรณ์ การดำรงชีพให้มีความปลอดภัยและพร้อมใช้งาน

๓. วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์ โดยการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว มีพรหมวิหารธรรม

๔. วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านปัญญา จำแนกออกเป็น ๓ วิธี คือ (๑) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง (๒) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก (๓) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะแบบภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา

๔.๑.๔ แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป ซึ่งเป็นวัยที่มีความเปลี่ยนทางด้านร่างกายในรูปของความเสื่อม ความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นวัยที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ เพราะมีความสุ่มเสี่ยงต่อการเป็นโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ โดยจำแนกแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุด้วยการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัยอย่างสม่ำเสมอ

การบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย การรักษาอารมณ์ให้เบิกบานแจ่มใส ควบคุมอารมณ์ให้เป็นกุศล และการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

๒. สภาพและปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาสภาพและปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุในอำเภอเมือง พบว่า มีพระภิกษุสูงอายุ จำนวน ๒๗๙ รูป จำแนกเป็นพระภิกษุสูงอายุที่มีสุขภาพดี จำนวน ๗๖ รูป และพระภิกษุสูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ จำนวน ๑๐๓ รูป

๒.๑ ปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๑) ปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกายของพระภิกษุสูงอายุ คือ อาพาธ ปัญหาเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม ร่างกายเสื่อมประสิทธิภาพ อิริยาบถไม่สมดุล ขาดภูมิต้านทานโรค โรคเกี่ยวกับความปวดเมื่อย ตามร่างกาย ๒) ปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ (๑) ปัญหาทางด้านสังคม คือ การอยู่ในสังคมที่มีความแออัด ปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาครอบครัว คือ พระภิกษุผู้สูงอายุที่มีครอบครัวมาก่อน ทำงานบริการสังคมมากเกินไป ขาดการปฏิสัมพันธ์กับหมู่คณะ การถูกสังคมล่วงละเมิดสิทธิและหน้าที่ อยู่ในสังคมที่มีภัยคุกคาม มีความขัดแย้งทางสังคม (๒) ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่สะดวกสบาย ๓) ปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ สุขภาพจิตไม่ดี ศักยภาพทางจิตไม่ดี ประสิทธิภาพจิตไม่ดี และ ๔) ปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุทางด้านปัญญา คือ อายุมากเป็นอุปสรรคในการศึกษาหาความรู้ พลังในการคิดวิเคราะห์ถดถอย ขาดพลังในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่อยากศึกษาเพิ่มเติม เพราะเรียนแล้วก็ไม่จำ มีความรู้สึกพอเพียงไปทุกสิ่งอย่าง

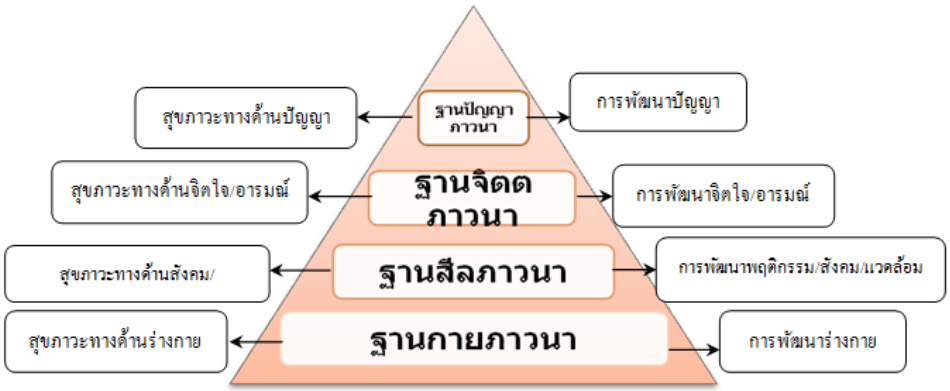
๒.๒ ปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมืองขอนแก่น ๑) ปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกาย คือ ความสุ่มเสี่ยงจากการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม การใช้อิริยาบถไม่สมดุล การขับถ่ายไม่เป็นเวลา การไม่ไปพบแพทย์ การติดสิ่งเสพติด การติดความสบาย และการไม่ค่อยได้ออกกำลังกาย ๒) ปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ ปัจจัยทางด้านมลภาวะ ปัจจัยทางด้านสังคม ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ๓) ปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ ปัจจัยเสี่ยงจากภายนอก ปัจจัยด้านพฤติกรรมของพระภิกษุผู้สูงอายุ ปัจจัยภายใน ๔) ปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาวะทางด้านปัญญา คือ อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเจริญปัญญา อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ประพฤติย่อหย่อน

๒.๓ วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมืองขอนแก่น ๑) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุทางด้านร่างกาย คือ การดูแลรักษาร่างกาย การบริโภคอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย การงดเว้นสิ่งเสพติดทั้งปวง การพักผ่อนให้เพียงพอ การตรวจสุขภาพเป็นประจำ อบรมวิธีการดูแลรักษาสุขภาพให้กับ

พระภิกษุสูงอายุ ๒) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ การอยู่ในสังคมที่เป็นสัปปายะ การปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาความสะอาดและรักษาสิ่งแวดล้อม สมาคมกับหมู่คณะตามสมควร การทำกิจวัตรประจำวัน ๓) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ การฝึกจิตตภาวนา ทำจิตใจและอารมณ์ให้เบิกบาน การฝึกจิตใจให้มีพรหมวิหาร ๔) วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุทางด้านปัญญา คือ วิธีคิดอย่างมีเหตุผลที่ถูกต้อง การศึกษาเรียนรู้ทางด้านปริยัติธรรม และการฝึกสมถกรรมฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

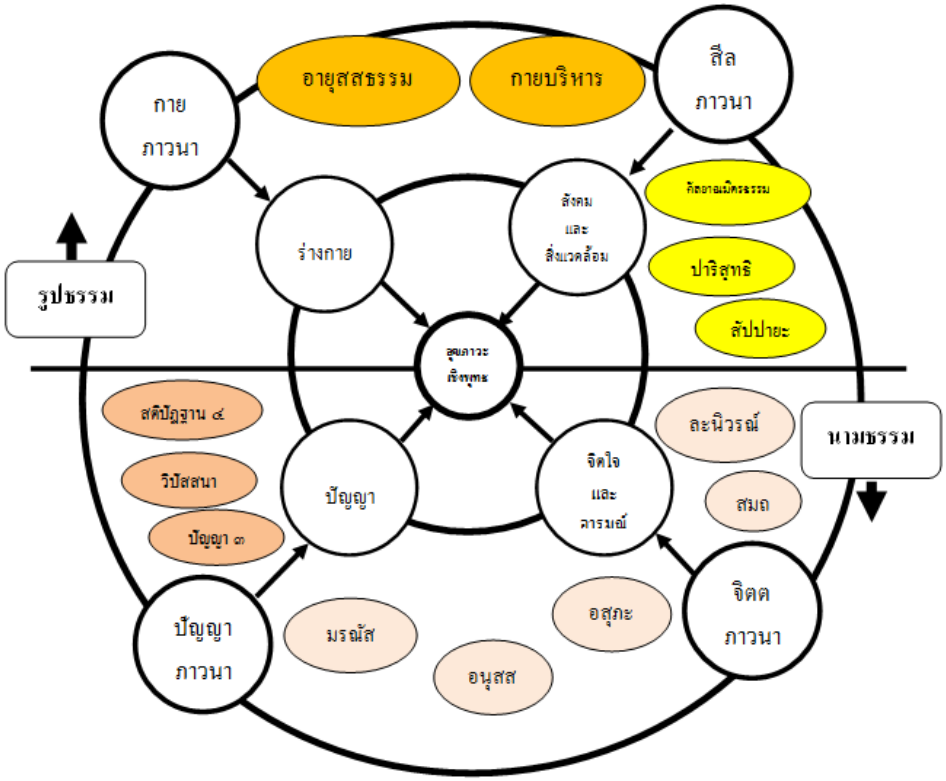
๓. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓.๑ ฐานการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธแก่พระภิกษุผู้สูงอายุ พระพุทธศาสนาได้มีแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวม โดยได้จำแนกออกเป็น ๔ ฐาน แต่ละฐานไม่ได้แยกขาดจากกัน เพราะจะมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทุกคนและทุกสังคม ทั้งส่วนที่เป็นพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป ในส่วนของพระภิกษุสูงอายุจะมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัยและเพศของบรรพชิต ดังต่อไปนี้

จากผังดังกล่าวแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของหลักภาวนา ๔ กับกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งสามารถนำไปเป็นมาตรฐานการเสริมสร้างสุขภาวะได้กับทุกสังคม เมื่อนำมาใช้กับพระภิกษุสูงอายุ ควรปรับใช้ให้เหมาะสมกับเพศและวัย ซึ่งจะทำให้เกิดระบบสุขภาวะที่เกื้อกูลต่อพระภิกษุผู้สูงอายุกับสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย การเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นจะต้องดำเนินการให้ครบทั้ง ๔ ฐาน

๓.๒ ความสัมพันธ์ของแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน แม้ว่าจะแยกส่วนออกจากกัน แต่ละส่วนก็มีความสัมพันธ์กัน จากการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กันดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ของแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

จากแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระภิกษุผู้สูงอายุดังต่อไปนี้ ๑) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านกายภาวนา เสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย กายบริหาร และอายุ ๒) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านสีลภาวนา มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านจิตตภาวนา มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ๔) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านปัญญาภาวนา มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านปัญญา

ดังนั้น แนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุสูงอายุควรใช้ฐานการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ๔ ฐาน คือ ๑) ฐานกายภาวนา คือ มุ่งพัฒนาร่างกาย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกาย ๒) ฐานสีลภาวนา คือ มุ่งพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) จิตตภาวนา คือ มุ่งพัฒนาจิตใจและอารมณ์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ ๔) ปัญญาภาวนา คือ มุ่งพัฒนาปัญญา เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านปัญญา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

โรงพยาบาลสงฆ์. **แนวทางเวชปฏิบัติในการเคลื่อนไหวร่างกาย การออกกำลังกายในพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสินทวีการพิมพ์ จำกัด, มปพ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

บุญทิพย์ สิริธรังศรี. “ รายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม โครงการเสริมสร้างสุขภาพพระสงฆ์และประชาชน”. **รายงานการวิจัย.** ศูนย์วิทยพัฒนา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

ศนิกานต์ ศรีมณีและคณะ” .ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร .“**ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน : มหาวิทยาลัยสยาม**.๒๕๕๖ ,

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (๓) :

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ. **มติ ๗ พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาวะ**. แหล่งที่มา : http://classic.samatcha.org/taxonomy/term/175 [๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙]

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. **สร้างเครือข่ายสุขภาวะพระสงฆ์ สานพลังมหาเถรสมาคม-ชุมชนร่วม**. แหล่งที่มา : http://www. nationalhealth. or.th/node/34 [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

แนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร
The Concept of Social Organization in Singalakasutta

พระพีรานุวัฒน์ อริยานุวตฺโต, ดร.*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ ๑) สาระสำคัญเกี่ยวกับสิงคาลกสูตร ๒) การจัดระเบียบทางสังคม และ ๓) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร จากการศึกษาพบว่าในสิงคาลกสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อห้าม ข้องดเว้น และจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมความมั่นคงแห่งชีวิตและสังคม เมื่อปฏิบัติแล้วจะมีแต่ความสุข “การจัดระเบียบสังคม” หมายถึง การจัดระบบ ระเบียบ แบบแผนของสังคม เพื่อเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อความสงบสุขของสมาชิกและสังคม เป็นการวางระเบียบให้สมาชิกในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม ในสิงคาลกสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักคำสอนที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมได้หลายหมวด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการจัดระเบียบสังคม

คำสำคัญ: การจัดระเบียบสังคม, สิงคาลกสูตร

Abstract

This Article is to study The concept of social organization in Singalakasutta. There are three purposes : 1) the content of Singalakastuta, 2) the social Organization and 3) The concept of social organization in Singalakasutta. From the study, It is found that in Singalakasutta the Buddha taught Ethical prohibition and regulation principle for strengthen stability in the life and society. When the person practices, they will be happy. The Social Organization means the systematization collocation and social stereotypes for to be the pattern in living together and for happiness in the society. in Singalakasutta the Buddha taught the many teachings concerning with the social norm. These are relation with the social organization.

Keywords: Social Organization, Singalakasutta

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๑. บทนำ

การจัดระเบียบทางสังคม (Social organization) เป็นกระบวนการที่มีขอบเขตกว้างขวางมากเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมปรากฏการณ์สังคมหลายอย่าง เริ่มจากการจัดให้มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ หลายอย่างเพื่อให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน เราอาจกล่าวถึงการจัดระเบียบระหว่างสามีภรรยา การจัดระเบียบสังคมของกลุ่มอาชญากร การจัดระเบียบสังคมของหมู่บ้าน จนถึงการจัดระเบียบสังคมของสังคมไทยหรือการจัดระเบียบสังคมของโลกก็ได้ สังคมทุกประเภทจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบสังคมไม่มากก็น้อย ระเบียบสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคมทั้งหลาย การจัดระเบียบทางสังคม หมายถึง วิธีการที่คนในสังคมกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นกฎระเบียบกฎเกณฑ์ แบบแผน ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิก โดยสมาชิกได้ยอมรับเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกัน การจัดระเบียบสังคมมีความสำคัญเพราะว่า มนุษย์กับสังคมเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน กล่าวคือ เมื่อเกิดมามนุษย์ก็ได้อยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่เนื่องจากมนุษย์ในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด เพื่อป้องกันการขัดแย้งระหว่างมนุษย์ในสังคม และเพื่อควบคุมแบบแผนแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม หากปล่อยให้มนุษย์แต่ละคนทำตามอำเภอใจโดยปราศจากการควบคุมแล้ว สังคมก็จะเกิดความวุ่นวายและขาดระเบียบแบบแผน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุข หลักคำสอนในสิงคาลกสูตร มีความสำคัญในแง่ที่เป็นหลักปฏิบัติของบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคม ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร โดยมีประเด็นสำคัญที่จะศึกษาคือ สาระเกี่ยวกับสิงคาลกสูตร แนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคม และการจัดระเบียบสังคมที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร

สาระเกี่ยวกับสิงคาลกสูตร สิงคาลกสูตร[๑] เป็นพระสูตรสูตรหนึ่งในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค มีรายละเอียดพอจะกำหนดได้ ดังนี้

ที่มาของชื่อ สิงคาลกสูตร แปลว่า **พระสูตรว่าด้วยสิงคาลมาณพ** ชื่อนี้ตั้งตามชื่อบุคคลในพระสูตร อนึ่ง ในที่บางแห่งเรียกชื่อพระสูตรต่างออกไป เช่น สิงคาลกสูตรก็มี สิคาโลวาทสูตรก็มี สิงคาโลวาทสูตรก็มี ทั้ง ๒ ชื่อสุดท้ายนี้ แปลว่า พระสูตรว่าด้วยโอวาทที่ทรงแสดงแก่สิคาลหรือสิงคาลมาณพ

ที่มาของพระสูตร พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่มาณพชื่อสิงคาลกะ (สิคาละ หรือสองคาละในบางแห่ง) ขณะเสด็จออกจากพระเวฬุวันเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เพื่อทรงแนะนำให้ไหว้ทิศตามแบบของอริยวินัย (แบบพุทธ)

---

[๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘).

รูปแบบของพระสูตร รูปแบบของสิงคาลกสูตรเป็นแบบบรรยายโวหารแบบถาม-ตอบ และมีคาถาประพันธ์ประกอบ เวยยากรณภาษิตด้วย

ใจความสำคัญของพระสูตร ภาคอุทเทส

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทอดพระเนตรเห็นสิงคาลมาณพกำลังไหว้ทิศอยู่แต่เช้าตรู่ มีผมและผ้าเปียกปอน จึงตรัสถามเพื่อชวนสนทนาว่า กำลังทำอะไร เมื่อเขากราบทูลว่า กำลังไหว้ทิศตามคำสั่งก่อนบิดาจะตาย จึงตรัสว่า ในอริยวินัยเขาไม่ได้ไหว้ทิศกันแบบนี้ เขาทูลถามว่า ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศกันอย่างไร

ตรัสตอบว่า พระอริยสาวกเว้นจากบาปกรรม ๑๔ ประการ คือ กรรมกิเลส ๔ เหตุ ๔ ประการที่ทำให้บาปกรรม และอบายมุข ๖ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศทั้ง ๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์[๒]

หลังจากแสดงพระสูตรนี้จบแล้ว สิงคาลมาณพมีความเลื่อมใส ได้แสดงตนเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ส่วนรายละเอียดของภาคนิทเทส จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

ข้อสังเกต ในพระสูตรนี้ มีข้อที่น่าสังเกต ๒ ประการคือ ๑) ทำไมบิดาของสิงคาลกมาณพจึงสั่งกำชับก่อนตายให้ลูกไหว้ทิศ และ ๒) ทำไมพระพุทธเจ้าจึงแสดงเรื่องนี้

ข้อสังเกตทั้ง ๒ ประการนี้ มีกล่าวไว้ในอรรถกถา ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค มีใจความพอสรุปได้ดังนี้

๑. สิงคาลกมาณพเป็นบุตรของคหบดีมหาศาลคนหนึ่งของกรุงราชคฤห์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ทั้งคหบดีและภรรยาเป็นพระโสดาบัน แต่บุตรไม่มีศรัทธาในพระศาสนา เมื่อบิดามารดาแนะนำให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและพระมหาเถระมีท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ เป็นต้น ผู้เป็นบุตรมักจะตอบว่า เขาไม่มีกิจที่จะเข้าไปหาสมณะเหล่านั้น การเข้าไปหาสมณะจะต้องไวห้ การน้อมตัวลงไหว้ทำให้เจ็บหลัง การนั่งคุกเข่าทำให้เจ็บเขา การนั่งบนพื้น ทำให้เสื้อผ้าแปดเปื้อน เศร้าหมอง เก่าเร็ว การเข้าไปนั่งใกล้ทำให้ต้องสนทนาพูดจากัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสนิทสนม และต้องนิมนต์ให้รับจีวร บิณฑบาต เป็นต้น ซึ่งทำให้สิ้นเปลืองทรัพย์เปล่า ๆ ด้วยเหตุนี้ บิดา-มารดาจึงเลิกแนะนำต่อมา เมื่อบิดาป่วยหนัก นอนซมอยู่บนเตียง ได้สั่งสิงคาลกมาณพก่อนตายให้หมั่นไหว้ทิศ ทั้งนี้โดยหวังว่า สิงคาลกมาณพคงไม่เข้าใจความหมาย และต้องไหว้ทิศอย่างที่คนทั่วไปไหว้

---

[๒] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑-๔๒.

ซึ่งจะเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคหรือพระอริยสาวกเห็นเข้าแล้วจะช่วยแนะนำให้เข้าใจความหมายตามเจตนาของตนได้[๓]

๒. ตอนเช้าตรู่ของวันที่ทรงแสดงพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมู่สัตว์ที่ควรโปรดตามพุทธกิจประจำวัน ทรงเห็นอุปนิสัยของสิงคาลกมาณพ จึงเสด็จมาเทศน์สอนเรื่องนี้ตามที่ผู้เป็นบิดาประสงค์ และทรงมุ่งหมายให้พระธรรมเทศนานี้เป็น **คิหิวินัย** คือข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์สืบต่อไปด้วย

หลักจริยธรรมในสิงคาลกสูตร จริยธรรม หมายถึง หลักธรรมที่ควรประพฤติ ควรปฏิบัติ มีความหมายทั้ง ๒ ลักษณะคือ ควรประพฤติเพื่อให้เกิดความดีงามหรือเป็นสิ่งที่ควรกระทำ และเป็นสิ่งที่พึงงดเว้น เพราะถ้าไม่งดเว้นและไปประพฤติเข้าก็จะเกิดความเสียหายหรือเกิดโทษ จริยธรรมในสิงคาลกสูตร แบ่งออกเป็น ๒ หมวด ซึ่งการแบ่งเช่นนี้ ผู้รายงานแบ่งตามลักษณะของเนื้อหา คือ

๑) หลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อห้าม ข้อที่ไม่ควรปฏิบัติ มีอยู่ ๑๘ ประการ แบ่งเป็น ๔ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ กรรมกิเลส ๔

กรรมกิเลส แปลว่า กรรมเป็นเครื่องเศร้าหมอง หรือเครื่องเศร้าหมองคือกรรม ในอรรถกถาอธิบายไว้ว่า เมื่อบุคคลมีกิเลสในใจ ย่อมจะสามารถทำกรรมได้ คนที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่สามารถทำกรรมได้ อย่างเช่น คนมีกิเลสเท่านั้น ย่อมฆ่าสัตว์ คนไม่มีกิเลสย่อมไม่ฆ่าสัตว์[๔] กรรมกิเลสมี ๔ ประการคือ

๑. กรรมกิเลสคือปาณาติบาต

๒. กรรมกิเลสคืออทินนาทาน

๓. กรรมกิเลสคือกาเมสมิจฉาจาร

๔. กรรมกิเลสคือมุสาวาท[๕]

กรรมกิเลส ๔ ประการนี้เป็นหลักปฏิบัติที่ผู้ครองเรือนจะต้องงดเว้นให้ได้ก่อน หากพิจารณาเนื้อหาของกรรมกิเลส ๔ แล้ว จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักประกันชีวิตไว้ ๔ อย่างคือ ปาณิบาตร เป็นหลักชีวิตของมนุษย์ อทินนาทาน เป็นหลักประกันทรัพย์สิน กาเมสุมิจฉาจาร เป็นหลักประกันครอบครัว และ มุสาวาท เป็นหลักประกันสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเว้นกรรมกิเลส ๔ ก็คือการงดเว้นจากการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นนั่นเอง ไม่ล่วงละเมิดสิทธิ์ที่คนอื่นครอบครอง ตั้งแต่สิทธิในด้านชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว และสังคม

---

[๓] ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๔๒/๑๓๓.

[๔] ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๔๕/๑๓๕.

[๕] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๐.

หมวดที่ ๒ เหตุ ๔ ประการ (อคติ ๔ ประการ)

อคติ แปลว่า ความลำเอียง ความลำเอียงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ให้คนทำกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การทำกรรมของแต่ละคน ย่อมมีอคติข้อใดข้อหนึ่งเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ในพระไตรปิฎก เรียกอคติ ๔ ว่า ฐานะ คนผู้ครองเรือน จึงไม่ควรทำบาปกรรม เพราะถูกอคติครอบงำ อคติ ๔ ประการมีดังนี้

๑. มีฉันทาคติ ทำบาปกรรม

๒. มีโทสาคติ ทำบาปกรรม

๓. มีโมหาคติ ทำบาปกรรม

๔. มีโมหาคติ ทำบาปกรรม[๖]

หมวดที่ ๓ อบายมุข ๖ ประการ

อบายมุข แปลว่า ปากทางแห่งความเสื่อม (อบาย แปลว่า เสื่อม มุข ปาก,ทาง) ความเสื่อมในที่นี้ หมายถึงความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของผู้ครองเรือน ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยหยาดเหงื่อแรงงาน ย่อมนำมาซึ่งความปลาบปลื้มแก่บุคคลอยู่เสมอ แต่ทรัพย์สินที่ได้มาทั้งหลาย ย่อมจะเสื่อมสูญไป หากบุคคลมั่วสุมหรือไปเกี่ยวข้องอบายมุขข้อใดข้อหนึ่งหรือหลาย ๆ ข้อ ดังนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เป็นปากทางแห่งความเสื่อม (แห่งโภคทรัพย์)

ในสิงคาลกสูตร พระผู้มีพระภาคได้แสดงประเภทอบายมุขไว้ ดังนี้ [๗]

อบายมุข ๖ ประการ ๑) การหมกมุ่นในการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน ๓) การเที่ยวดูมหรสพ ๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖) การหมกมุ่นในความเกียจเกียจคร้าน

หมวดที่ ๔ มิตรเทียม ๔ ประเภท

ในสิงคาลกสูตร ได้พูดถึงมิตรเทียม (มิตรปฏิรูป) ไว้ ๔ ประเภทคือ[๘]

๑. คนที่ถือเอาประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว

๒. คนดีแต่พูด

๓. คนพูดประจบ

๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนของจริยธรรมที่เป็นข้อห้ามจะเห็นได้ว่า แต่ละหมวดจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือหมวดกรรมกิเลส ๔ กล่าวถึงหลักประกับทางสังคม

---

[๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๑.

[๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗-๒๕๓/๒๐๒-๒๐๕.

[๘] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔-๒๕๙/๒๐๗-๒๐๙. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที.ปา.อ. ๒๕๔/๑๔๐-๑๔๑.

๔ ประการ อคติ ๔ เป็นหลักเพื่อการงดเว้นไม่ทำบาป อบายมุข ๖ ไม่ควรปฏิบัติ หากกำลังสร้างเนื้อสร้างตัว เพราะจำนำไปสู่ความฉิบหายด้านทรัพย์สินเงินทอง

๒) หลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อให้ปฏิบัติ แบ่งออกเป็น **๔** หมวดเช่นเดียวกัน ประกอบด้วย

หมวดที่ ๑ มิตรแท้ ๔ ประเภท จะสืบเนื่องมาจากหัวข้อที่แล้ว ที่กล่าวถึงมิตรเทียม ๔ ประเภท พร้อมทั้งลักษณะมิตรเทียมแต่ละประเภท เมื่อกล่าวถึงมิตรเทียมแล้ว ก็ต้องกล่าวถึงมิตรแท้ หรือมิตรผู้มีใจดี ซึ่งก็แบ่งประเภทและลักษณะเช่นเดียวกับมิตรเทียม คือ[๙]

๑. มิตรผู้มีอุปการะ

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

๓. มิตรแนะนำประโยชน์

๔. มิตรมีความรักใคร่

หมวดที่ ๒ หลักการใช้จ่ายทรัพย์ ๔ ส่วน[๑๐]

ในหนังสือธรรมนูญชีวิต[๑๑] ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ ดังนี้ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ คือ

- เอเกน โภเค ภุญฺเชยฺย ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

- ทฺวีหิ กมฺมํ ปโยชเย ๒ ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน

- จตุตฺถญฺ นิธาเปยฺย อีก ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

พึงเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หาความหมายใดๆมิได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรกตามหลักโภคาทิยะ(ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

---

[๙] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที.ปา.อ. ๒๖๐-๒๖๕/๑๔๒-๑๔๔.

[๑๐] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๒.

[๑๑] พระพรหมคุณาภรณ์ (ยุตฺโตป.อ.ป), **ธรรมนูญชีวิต**, แหล่งที่มา: http://www.pantip.com/café/religious/topic

๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภยันตราย

๔. ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง ๑) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ ๒) อติถิพลี ต้อนรับแขก ๓) ปุพพเปตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ๔) ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น ๕) เทวตาพลี ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ เหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา

เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่าได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี[๑๒]

หมวดที่ ๓ การปิดป้องทิศทั้ง ๖ การปิดป้องทิศทั้ง ๖ ในที่นี้หมายถึง การปิดช่องว่างระหว่างตนกับผู้ที่เกี่ยวข้อง คือการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ โดยมีตัวเราเป็นศูนย์กลาง ปกปิดในที่นี้คือการไม่ให้มีความบกพร่องนั่นเอง เรียกเป็นภาษาทางพระพุทธศาสนาว่า ทั้ง ๖ ทิศ ในสิงคาลกสูตรได้กล่าวถึงทิศ ๖ และบทบาทหน้าที่ของการกระทำร่วมกันของบุคคลที่ปรากฏอยู่ในทิศทั้ง ๖ ดังนี้[๑๓]

ประเภทแห่งทิศ ๖ ทิศหก บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ๖ ทิศ ดังนี้

๑. ปุรัตถิมทิส ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา

๒. ทักขิณทิสทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์

๓. ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามีภรรยา

๔. อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้ายได้แก่ มิตรสหาย

๕. อุปริมทิส ทิศเบื้องบนได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์

๖. เหฏฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง

บทบาทหน้าที่ของบุคคลในแต่ละทิศ

๑. ปุรัตถิมทิส ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. หาคู่ครองที่สมควรให้

---

[๑๒] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘.

[๑๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที.ปา.อ. ๒๖๖-๒๗๓/๑๔๔-๑๕๐.

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยทำกิจของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

๒. ทักขิณทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

๑. ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี

๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน

๕. สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศ

ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ดังนี้

๑. ลุกต้อนรับแสดงความเคารพ

๒. เข้าไปหา

๓. ใฝ่ใจเรียน

๔. ปรนนิบัติ

๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

๓. ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามีภรรยาสามีพึงบำรุงภรรยา ดังนี้

๑. ยกย่องสมฐานะภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่นอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

๕. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี ดังนี้

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

๓. ไม่นอกใจ

๔. รักษาสมบัติที่หามาได้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย พึงบำรุงมิตรสหาย ดังนี้

๑. เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. พูดจามีน้ำใจ
๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
๔. มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
๕. ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

๑. เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน
๒. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
๓. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. อุปริมทิส ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ คฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์ ดังนี้

๑. จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญ

หมวดที่ ๔ สังคหวัตถุ ๔ ประการ

สังคหวัตถุ หมายถึง สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ ในสิงคาลกสูตรกล่าวเรื่องสังคหวัตถุ สรุปไว้ในคาถาตอนท้ายพระสูตรว่า

...ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้ และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าสังคหธรรมเหล่านี้ไม่มี มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิต

เล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ[๑๔]

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงเรื่องสังคหธรรม (ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์) เป็นธรรมเครื่องอุ้มชูโลก ให้เป็นไปได้อยู่ เหมือนลิ่มสลักเพลารถ ที่ทำให้ตัวรถแล่นไปได้ สังคหธรรมมี ๔ ประการคือ ๑) ทาน การให้ ๒) เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก ๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ และ ๔) สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ

จากที่กล่าวมาในรายละเอียดของหลักจริยธรรมที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร พอจะมองเห็นภาพได้ว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในพระสูตรนี้มีอยู่ ๒ ลักษณะคือ

๑. หลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อห้าม เป็นหลักปฏิบัติในแง่การงดเว้น ไม่ควรปฏิบัติ ควรหลีกเว้นให้ห่างไกล ประกอบไปด้วยเรื่องกรรมกิเลส ๔ อคติ ๔ อบายมุข ๖ และเรื่องมิตรเทียม คนที่ไม่ควรคบอีก ๔ ประเภท หลักจริยธรรมเหล่านี้ เป็นหลักที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิต สำหรับผู้เริ่มชีวิตการครองเรือน เป็นข้อเว้น หรือห้าม ซึ่งจะสังเกตว่า พระพุทธองค์ แสดงเอาไว้เป็นลำดับต้น

๒. หลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติ เป็นหลักที่ส่งเสริมความมั่นคงแห่งชีวิตและสังคม เมื่อปฏิบัติแล้ว จะมีแต่ความสุข ประกอบไปด้วย มิตรผู้มีใจดี หรือมิตรแท้ ๔ ประเภท หลักการใช้จ่ายทรัพย์ ให้เกิดประโยชน์ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในระดับต่าง ๆ ทางสังคม หรือทิศ ๖ รวมไปถึงเรื่องสังคหธรรม

๒. การจัดระเบียบสังคม

เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม จึงมีพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกัน แต่มนุษย์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ด้วยตนเองทั้งหมด จึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะได้มาซึ่งความต้องการนั้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ไม่กระทบกระเทือนต่อบุคคลอื่น สังคมจึงต้องมีการจัดระเบียบสังคมขึ้นเพื่อให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกันหรือเพื่อเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตในร่วมกันในสังคม

ความหมายของการจัดระเบียบสังคม

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการจัดระเบียบสังคม ไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

เฉลียว ฤกษ์รุจิพิมล[๑๕] ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “การจัดระเบียบสังคม” หรือ “ระเบียบสังคม” (Social Order) หรือโครงสร้างสังคม (Social Structure) เป็นคำที่นักสังคมวิทยามักใช้แทนกันในความหมายทำนองเดียวกันคือ หมายถึง แบบแผนหรือ

---

[๑๔] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๓/๒๑๘.

[๑๕] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคนอื่นๆ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๙.

กฎเกณฑ์ทั้งหลาย อันเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคลและกลุ่มซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน[๑๖] ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “การจัดระเบียบสังคม” หรือ “องค์การสังคม” หมายถึง การจัดหน่วยหรือกลุ่มของสังคมเป็นส่วนย่อยอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงเรื่องเพศ อายุ เครือญาติ อาชีพ ทรัพย์สิน เอกสิทธิ์ อำนาจ สถานภาพ เป็นต้น แต่ละส่วนย่อยมีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยมีแบบอย่างกฎหมาย ระเบียบ รวมทั้งประเพณี เป็นแนวดำเนินการหรือปฏิบัติสังคมในทางสังคมวิทยาก็คือระบบองค์การที่ซับซ้อนนั่นเอง

สุพิศวง ธรรมพันธา[๑๗] ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การจัดระเบียบสังคม” หมายถึง การจัดระบบหรือโครงสร้างของสังคมที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ จนเกิดความสงบสุขทางสังคมขึ้น ซึ่งย่อมต้องมีการพัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรรแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกตลอดทั้งระเบียบวิธีควบคุมทางสังคมที่มีประสิทธิผล กำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิก

ณรงค์ เส็งประชา[๑๘] ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การจัดระเบียบสังคม” เป็นการวางรูปแบบของพฤติกรรมและกระบวนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มคน โดยอาศัยการวางบรรทัดฐานเพื่อให้สมาชิกในสังคมใช้เป็นแนวปฏิบัติ กำหนดสถานภาพและบทบาท และมีการควบคุมเพื่อให้เกิดการปฏิบัติ

จากความหมายที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า “การจัดระเบียบสังคม” หมายถึง การจัดระบบ ระเบียบ แบบแผนของสังคม ให้สมาชิกใช้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อความสงบสุขของสมาชิกและสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การวางระเบียบให้สมาชิกในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม นั่นเอง

สาเหตุของการจัดระเบียบสังคม

การจัดระเบียบสังคมเกิดจากสาเหตุสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. ความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมอย่างสงบสุข ไม่มีความขัดแย้งหรือความวุ่นวาย[๑๙]

---

[๑๖] พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๓๕๔.

[๑๗] สุพิศวง ธรรมพันธา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภูมิไทย, ๒๕๔๓) หน้า ๕๕.

[๑๘] ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๐.

[๑๙] สุพิศวง ธรรมพันธา, **มนุษย์กับสังคม,** หน้า ๕๕.

๒. ความเข้าใจร่วมกันในกฎเกณฑ์และแนวทางในการปฏิบัติที่บุคคลควรยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งรวมถึงความผูกพันซึ่งกันและกัน การร่วมมือ การแข่งขัน การขัดแย้งต่างๆ ความสัมพันธ์นี้จะเป็นไปตามแบบอย่าง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับระเบียบบรรทัดฐาน สถานภาพและบทบาทของบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งบุคคลจะมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกัน[๒๐]

ประเภทของการจัดระเบียบสังคม

การจัดระเบียบสังคม มีมากมายหลายประเภท แต่ในรายงานนี้จะศึกษาเฉพาะเรื่อง บรรทัดฐานทางสังคม เพียงประการเดียว

บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) หมายถึงระเบียบกฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรม หรือค่านิยมที่สังคมกำหนดให้บุคคลยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน บรรทัดฐานจึงเป็นแบบแผนความประพฤติร่วมกันของสมาชิกในสังคมนั่นเอง

บรรทัดฐานทางสังคมเป็นทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาตให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมบางอย่าง กล่าวคือ ถ้าพฤติกรรมนั้นสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นก็จะเป็นข้อห้าม แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคมก็จะเป็นข้ออนุญาต เช่น สังคมทุกสังคมไม่ให้มีการเข่นฆ่ามนุษย์ด้วยกัน แต่ในยามศึกสงครามก็จะไม่ใช่ข้อห้ามต่อไป เป็นต้น

ประเภทของบรรทัดฐานทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ บรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอก และบรรทัดฐานเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ

๑. บรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอก เป็นบรรทัดฐานที่มีผลต่อการกระทำที่ปรากฏออกมาโดยตรง มี ๓ ประเภทคือ วิถีประชา จารีต และกฎหมาย

วิถีประชา เป็นแบบแผนในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนเกิดเป็น ความเคยชิน ไม่ต้องมีศีลธรรมและกฎหมายบังคับ ผู้ไม่ปฏิบัติตาม ก็ไม่ได้ รับโทษเพียงแค่ถูกนินทา เช่น ในการรับประทานอาหาร ควรใช้ช้อนกลาง ตักอาหาร หากไม่ใช้ช้อนกลางก็ไม่มีความผิด เป็นแค่ถูกตำหนิว่า ไม่มี มารยาทในการรับประทาน วิถีประชาแต่ละสังคม มีความแตกต่างกันไป แต่ละสังคม จึงทำให้มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป นอกจากนี้แล้ววิถีประชา ยังรวมไปถึงเรื่องงานพิธี และเรื่องมารยาทในสังคม

จารีต มีความหมายเหมือนคำว่า “ศีลธรรม” จารีตเป็นบรรทัดฐานที่ทุกคนในสังคม จะต้องกระทำเป็นกระบวนการ พฤติกรรมที่จำเป็นต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวัสดิภาพของสังคม จารีตมีความสำคัญกว่าวิถีประชา เป็นเรื่องของความรู้สึกว่า สิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ หรือได้รับการตำหนิอย่างรุนแรง ในสังคมไทยมี

---

[๒๐] สุพัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา,** หน้า ๒๐ .

จารีตบางอย่างที่สำคัญมาก แม้มิได้นำไปบัญญัติเป็นกฎหมาย เช่น ความกตัญญู ระบบอาวุโส ความซื่อสัตย์ระหว่างสามี ภรรยา การแสดงความเคารพผู้ใหญ่ ฯลฯ

กฎหมาย หมายถึง บรรทัดฐานที่กำหนดไว้ในระเบียบแบบแผน ซึ่งผู้มีอำนาจทางการปกครองบ้านเมืองได้กำหนดขึ้น เพื่อบังคับให้บุคคลปฏิบัติตามหรือห้ามมิให้กระทำ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามบทบัญญัติ บรรทัดฐานทางสังคม มีทั้งวิถีประชา และจารีตแล้ว แต่ต้องมีกฎหมายเพื่อบังคับใช้ด้วย เพราะกฎหมายมีความสำคัญดังนี้

๑. สังคมประกอบด้วยกลุ่มคนที่แตกต่างกัน มีความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มอยู่เสมอ กฎหมายจึงมีความสำคัญ ในการ ขจัด ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หากไม่มีกฎหมาย กลุ่มก็จะต้องขจัด ความ ขัดแย้งกันเอง ตัดสินกันเองเป็นส่วนตัว ซึ่งจะไม่มีความยุติธรรมต่อคู่ ขัดแย้ง

๒. วิถีประชา และจารีต มีลักษณะถาวรยาวนาน เปลี่ยนแปลงยาก ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่กฎหมายจะเปลี่ยนแปลง ให้เข้ากับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ได้เร็วกว่า

๓. กฎหมายมีอำนาจบังคับ มีบทบัญญัติลงโทษ มีเจ้าหน้าที่ จัดการ กับผู้ทำผิดกฎหมาย วิถีประชาและจารีตไม่มีอำนาจบังคับ สถานภาพ คือตำแหน่งที่ได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม[๒๑]

๒. บรรทัดฐานเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ เป็นบรรทัดฐานทางจิตใจที่มีอิทธิพลเหนือเจตคติ เหนือการตัดสินใจ และเหนือพฤติกรรมของมนุษย์ บรรทัดฐานเกี่ยวกับความคิดความเชื่อที่สำคัญ ได้แก่ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม และอุดมการณ์

ความเชื่อ คือการที่บุคคลยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง เป็นสิ่งที่ให้ความไว้วางใจ ความเชื่ออาจจะไม่ใช่ความจริงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ก็ได้ ความเชื่อเป็นสิ่งที่ผูกผันกับวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย และมีอิทธิพลต่อบรรทัดฐานของมนุษย์ในแต่ละสังคมเป็นอย่างมาก เพราะบรรทัดต่าง ๆ เกิดจากความเชื่อของสมาชิกในสังคมนั่นเอง[๒๒]

ศาสนา หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับความดี ความชั่ว เพื่อให้มนุษย์พัฒนาตนเองจากความเป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์ไปสู่ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ มนุษย์ใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจเพื่อให้กำกับความคิดและการกระทำทั้งทางกาย ทางวาจาให้มุ่งไปสู่ความดีและจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิต[๒๓]

---

[๒๑] แหล่งที่มา: http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc1/so31-1-3.htm

[๒๒] ภาคใต้, กลุ่มวิทยาลัยครู, **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙.

[๒๓] คณิต เขียววิชัย และคนอื่นๆ, **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๐.

อุดมการณ์ เป็นระบบแห่งความคิดความเชื่อที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าสภาวการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสิ่งดีเลิศจึงชักจูงให้ผู้อื่นเห็นชอบ และกระทำหรือปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อสร้างสภาวการณ์เหล่านั้นให้บังเกิดขึ้น หรืองดเว้นการกระทำ หรือปฏิบัติการใด ๆ ที่อาจมีผลทำลายสภาวการณ์ที่เห็นว่าดีเลิศนั้นเสีย อุดมการณ์มีลักษณะเป็นหลักการ มติหรือแนวความคิดที่บุคคล ชนชั้น หรือกลุ่มยึดถือเป็นแนวทางหลัก หรือเป็นเครื่องชี้นำหรือเป้าหมายสำคัญของการกระทำเป็นตัวเชื่อมระหว่างความคิดกับการกระทำหรือการปฏิบัติทั่วๆ ไปของบุคคล โดยเป็นการกระทำที่มีความหมายแน่นอน

ค่านิยม หมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมเห็นว่ามีคุณค่า จึงยึดถือเป็นหลักประจำใจในการปฏิบัติ ค่านิยมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคมอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ ค่านิยมของบุคคลและค่านิยมของสังคม ค่านิยมของบุคคล เป็นค่านิยมที่บุคคลยึดเป็นหลักและเป็นแนวทางในการปฏิบัติซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกับค่านิยมของบุคคลอื่นก็ได้ ค่านิยมของสังคม เป็นค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือเป็นหลัก และเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไป

การบังคับใช้บรรทัดฐาน การที่จะทำให้บรรทัดฐานเป็นที่ยอมรับและนำมาปฏิบัติในสังคมนั้น จะต้องมีการบังคับใช้ ๒ วิธี ดังนี้

บทลงโทษทางสังคมที่ใช้บังคับหรือควบคุมให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม หรือที่เรียกว่า การบังคับหรือสิทธานุมัติ (Sanctions) นั้น มี ๒ แบบดังนี้

๑. สิทธานุมัติเชิงบวก (Positive sanctions) คือ การให้รางวัลสำหรับผู้ที่ทำถูกต้อง ซึ่งอาจเป็นการให้รางวัลอย่างเป็นทางการ (Formal positive sanctions) เช่น การประกาศเกียรติคุณ หรืออาจเป็นการให้รางวัลอย่างไม่เป็นทางการ (Informal positive sanctions) เช่น พูดชมเชย

๒. สิทธานุมัติเชิงลบ (Negative sanctions) คือ การลงโทษกับผู้ที่ละเมิดบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งอาจเป็นการลงโทษอย่าเป็นทางการ (Formal negative sanctions) เช่น การจำคุก ปรับ หรืออาจเป็นการลงโทษอย่างไม่เป็นทางการ (Informal negative sanctions) เช่น การไม่คบค้าสมาคมด้วย การเนรเทศออกไปจากสังคม เป็นต้น[๒๔]

บรรทัดฐานทางสังคมจึงทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นในสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมาก เช่น เมื่อสมาชิกของสังคมมีบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องใช้การตัดสินใจว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควรปฏิบัติ ควรปฏิบัติสิ่งใดก่อน สิ่งใดจะช่วยให้การทำกิจกรรมและการดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยดี เป็นต้น[๒๕]

---

[๒๔] http ://www.huso.buu.ac.th/cai/Sociology/225101/Leason 5

[๒๕] ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, หน้า ๑๓๔.

๓. การจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร

การจัดระเบียบสังคมในสิงคาลกสูตร กล่าวหลักปฏิบัติไว้เพื่อเป็นบรรทัดฐานแห่งความประพฤติ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การจัดระเบียบสังคมมีหลายประเภท แต่จะกล่าวเฉพาะเรื่องบรรทัดฐานทางสังคมเท่านั้น หากพิจารณาดูเนื้อหาในสิงคาลกสูตรแล้วจะเห็นว่ามี ๒ ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นข้อห้าม และลักษณะที่เป็นข้ออนุญาต เนื้อหาเหล่านี้แหละที่สะท้อนให้เห็นการจัดระเบียบสังคมในส่วนที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม ในรายงานนี้จะยึดเอากรอบของบรรทัดฐานทางสังคมตามแนวสังคมวิทยามาเป็นแบบ แล้ววิเคราะห์หลักคำสอนในสิงคาลกสูตร ดังนี้

๑. หลักจริยธรรมในสิงคาลกสูตร มีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เป็นที่น่าสังเกตว่าการแสดงธรรมในพระสูตรต่างๆ หากจะต้องพูดถึงสิ่งที่เป็นคู่กันแล้ว เช่น ความดี ความชั่ว บุญ บาป กุศล อกุศล พระองค์จะพูดถึงสิ่งที่ไม่ดีก่อน แล้วจึงจะพูดสิ่งที่ดีภายหลัง คล้าย ๆ กับเป็นการชี้โทษก่อนแล้วจึงชักชวน

ในสิงคาลกสูตร จะเริ่มด้วยการงดเว้นสิ่งที่จะทำให้เกิดความเศร้าหมอง ๔ ประการ (กรรมกิเลส) คือการฆ่า หรือเบียดเบียนบุคคลอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน การงดเว้นจากการลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่น การเว้นจากการประพฤติผิดในกาม หรือผิดประเวณี และการงดเว้นจากการพูดเท็จ จะเห็นได้ว่า ข้อห้าม ๔ ข้อนี้ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข หรือเป็นหลักประกันสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ว่า ถ้าคนในสังคมใดงดเว้นกรรมกิเลส (โดยความหมายก็คือการมีศีล ๕ นั่นเอง แต่ในที่นี้พูดถึงแค่ ๔ ข้อ เพราะศีล ๔ ข้อแรกเกี่ยวข้องกับสังคม) สังคมนั้นก็เป็นสังคมที่มีความสงบสุข เพราะคนไม่ละเมิดสิทธิ์ต่าง ๆ ของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิด้านร่างกาย ทรัพย์สิน ครอบครัว

นอกจากเรื่องกรรมกิเลสแล้ว ยังสอนเรื่องอคติ ๔ ประการ ซึ่งเป็นหลักความยุติธรรมในใจ หมายความว่า เมื่อบุคคลจะทำสิ่งใด ๆ จะต้องปราศจากความลำเอียง ให้เอาความถูกต้องเป็นหลักมากกว่าความถูกใจ อย่าตัดสินอะไร เพราะเห็นแก่ความชอบพอกัน เพราะความโกรธไม่พอใจ เพราะความเกรงกลัว หรือเพราะความหลงไม่รู้จริง

สอนเรื่องการหลีกเลี่ยงหรืองดเว้นสิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมที่เรียกว่า อบายมุข ๖ ประการ ซึ่งอบายมุขทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้าใครไปเกี่ยวข้องแล้วก็จะมีความเสื่อม ไม่มีความเจริญ นอกจากนี้ยังได้สอนเรื่องการคบมิตร ให้หลีกเว้นมิตรที่ไม่ดี (มิตรเทียม)

หลักจริยธรรมในส่วนที่เป็นข้อห้ามนี้ ก็เหมือนกับบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งก็มีทั้งข้อห้ามและข้อให้ปฏิบัติ

๒. บรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอก

หากกล่าวถึงบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอกตามหลักสังคมวิทยาแล้ว ก็จะมีเรื่องวิถีประชา จารีต และกฎหมาย พิจารณาดูเนื้อหาในสิงคาลกสูตร จะเห็นวิถีชีวิตของ

คนในสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสังคมในสมัยนั้น เป็นสังคมพุทธ ผู้คนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักประจำใจ

วิถีประชา หรือวิถีชีวิตที่ปรากฏในพระสูตร เช่น

๑. การยึดมั่นในคำสอนทางศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงที่ใด ย่อมเกิดประโยชน์แก่ชนเป็นจำนวนมาก ประโยชน์ที่เกิดจากการที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงที่ต่างๆ นั้น ถ้าพิจารณาที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ จะมี ๒ ลักษณะคือ ลักษณะที่ ๑ ผู้ฟังธรรมได้บรรลุธรรม เป็นพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ ผู้ฟังที่ได้รับผลลักษณะนี้ จะเป็นผู้มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ไม่มีอะไรมาทำอะไรให้กลายกลับเป็นคนที่นับถือศาสนาอื่นได้ ลักษณะที่ ๒ ผู้ที่ได้ฟังธรรมแต่ไม่ได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลระดับใดระดับหนึ่ง แต่เป็นผู้มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นลักษณะไหนจาก ๒ ลักษณะ สิ่งที่เหมือนกันก็คือ กลุ่มชาวพุทธเหล่านี้ จะมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะยึดเอาคำสอนพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางชีวิต และช่วยเหลือ ช่วยประกาศพระพุทธศาสนาตามกำลังสติปัญญา นอกจากจะมีบทบาทเหล่านี้แล้ว บุคคลเหล่านี้มักจะชักนำให้บุตรหลานของตน เข้าใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา และก็เป็นเรื่องที่แปลกว่า บางทีคนเหล่านี้ประสบปัญหามาก ที่จะให้บุตรหลานนับถือพระพุทธศาสนา บอกสอนอย่างไรก็ไม่สำเร็จ จึงต้องใช้กุสโลบายบางอย่าง เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี จ้างนายกาละผู้เป็นบุตรให้ไปฟังธรรม

ในสิงคาลกสูตร เศรษฐีผู้เป็นบิดาและมารดาของสิงคาลมาณพ ต่างก็เป็นพระโสดาบัน เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พยายามที่จะชักชวนบุตรชายให้เข้าใกล้พระสงฆ์ แต่บุตรชายก็ไม่สนใจ จนกระทั่งก่อนสิ้นใจบิดาสั่งให้ไหว้ทิศ ด้วยความหวังว่า ถ้าลูกชายตัวเองไหว้ทิศแล้ว จะเจอพระพุทธเจ้า แล้วจะซักถามกันแล้วบุตรของตนก็จะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงว่าเศรษฐีใช้กุสโลบายให้บุตรไหว้ทิศ ดังนั้น การยึดมั่นในคำสอนทางศาสนา และพยายามปลูกฝังให้คนที่เกี่ยวข้องนับถือไปด้วย จึงเป็นวิถีประชาประการหนึ่งที่พบเห็นได้ แม้ในสังคมปัจจุบัน

๒. การไหว้ทิศ มีข้อน่าสังเกตว่า ทำไมสิงคาลมาณพจึงเชื่อบิดา ? และสิงคาลมาณพไหว้ทิศทั้ง ๖ เป็นเวลานานเท่าไร ? จากประวัติที่กล่าวมามาณพน้อยไม่เคยสนใจที่จะเข้าใกล้พระพุทธศาสนา แต่พอบิดามารดาสิ้นชีวิตไป กลับรักษาคำพูดของท่านทั้งสองไว้อย่างดี ทำตามที่บอกได้อย่างไม่บกพร่อง จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า มาณพคิดได้ เพราะไม่มีใครแล้ว หรือจริงๆ แล้ว มาณพก็ไม่ได้มีข้อเสียหายอะไร นอกจากไม่สนใจพระพุทธศาสนาเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่น ๆ ก็น่าจะดี ส่วนประเด็นที่ว่า ไหว้อยู่นานเท่าไรในคัมภีร์ไม่ได้ และน่าคิดต่อไปว่า การไหว้ทิศเป็นพิธีกรรมของพราหมณ์หรือเปล่า ? ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง แสดงว่าบิดามารดาของสิงคาลมาณพ น่าจะเคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน ก่อนที่จะมานับถือพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผู้รายงานคิดเห็นต่างไปจากตรงนี้ก็คือ จะเป็นไปได้ไหมว่า การไหว้ทิศ น่าจะสะท้อนสัญลักษณ์การดำเนินชีวิตบางอย่าง ตามความเป็นจริงแล้ว การกระทำบางอย่าง ไม่จำเป็นต้องอธิบายด้วยเหตุผล แต่ก็ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน อย่างเรื่องเถรส่องบาตร ถามว่าส่องทำไม ก็ตอบว่าส่องตามที่บูรพาจารย์เคยทำมา ไม่ต้องมีเหตุผล อย่างเช่น ประเพณีของคนไทยบางอย่างก็ถือสืบต่อกันมานาน บางครั้งก็อธิบายด้วยเหตุผลไม่ได้ เช่น การเรียกขวัญข้าวเพื่อบูชาพระแม่โพสพ พอข้าวเริ่มออกรวง ก็จะเอาขนม เอากล้วย ไปเลี้ยงแม่โพสพ คนที่เป็นชาวนาก็จะได้รับการปลูกฝังมาเป็นช่วง ๆ แบบนี้ การไหว้ทิศอาจจะเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างมีพิธีหนึ่งในสังคมฮินดู ก็คือ การไหว้พระอาทิตย์ (สูรยนมัสการ) ถ้ายังไม่ได้ไหว้พระอาทิตย์ก็จะยังไม่เริ่มกิจการงานต่าง ๆ ประจำวัน ถ้าใช้หลักเทียบตรงนี้ก็กล่าวได้ว่า การไหว้ทิศคงมีมาก่อนสมัยพุทธกาลแน่นอน เพราะเวลาพระองค์มาสอนก็ทรงสอนให้ไหว้ทิศ ยืมคำที่ใช้มาก่อน แต่มาอธิบายความใหม่ ถ้าเอามิติเรื่องการไหว้ทิศมามองสังคมไทย ก็จะเห็นว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย สิ่งเหล่านี้ไม่ต้องมีคำอธิบายด้วยเหตุผล แต่มันคงอยู่ด้วยพลังศรัทธาของผู้ที่นับถือ

๓. การดำเนินชีวิต จากที่พิจารณาดูเนื้อหาในสิงคาลกสูตรแล้ว จะเห็นวิถีชีวิตประการหนึ่งของผู้คนในสังคม วิถีชีวิตที่ว่านี้คือชีวิตจะต้องมีขั้นตอนคือคำสอนตอนที่ว่าทิศ ๖ จะสะท้อนให้เห็นภาพลำดับขั้นการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีคือ

ทิศเบื้องหน้าคือมารดาบิดานั้น เปรียบเหมือนจุดเริ่มต้นของชีวิต มารดาบิดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรที่เกิดมาให้เจริญเติบโต เมื่อถึงวัยที่จะเข้าโรงเรียน ก็เข้าโรงเรียน ถึงตอนนี้เกี่ยวข้องกับทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ เมื่อเรียนจบแล้วทำงานประกอบอาชีพ ก็เข้าสู่ระบบลูกจ้างนายจ้าง ถึงตอนนี้เกี่ยวข้องกับทิศเบื้องล่าง คือเจ้านายกับบ่าวไพร่ เมื่อทำงานสร้างฐานะแล้วก็มีครอบครัว ตรงนี้ก็เกี่ยวข้องกับทิศเบื้องหลังคือสามีภรรยา พอแก่ตัวลง ก็หันหน้าเข้าสู่หลักธรรมคำสอนในทางศาสนา ตรงนี้ก็จะเกี่ยวข้องกับทิศเบื้องบน

จากที่ยกมาเกี่ยวกับวิถีประชาในสิงคาลกสูตร พอจะมองเห็นได้ว่า วิถีประชาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติก็อาจจะได้รับการติฉินนินทา ถูกตำหนิ แต่ก็ไม่ได้ผิดศีลธรรมอะไรมากมายรุนแรง

จารีต จารีตเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องศีลธรรม ความถูกผิด ชอบชั่วดี เป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม ในสิงคาลกสูตร มีเรื่องของจารีตทางสังคมที่ปรากฏอยู่ เช่น

๑. การเลี้ยงดูพ่อแม่ ถือว่าเป็นจารีตอย่างหนึ่งของสังคมไทย ดังปรากฏในทิศเบื้องหน้าคือมารดา บุตรพึงบำรุงด้วยฐานะ ๕ อย่างคือ ๑) ท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำกิจของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ทำตัวให้เหมาะแก่การรับทรัพย์มรดก ๕) ทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว การเลี้ยงดูพ่อแม่มีอยู่ ๒ ช่วงคือ ช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่ และช่วง

ที่ท่านล่วงลับไปแล้ว พ่อแม่ถือว่ามีบุญคุณแก่บุตรมาก ใครที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ นับว่าเป็นคนอกตัญญู ผิดจารีตของสังคม ถูกประณามจากสังคม

๒. การแต่งงาน ปรากฏในทิศเบื้องหลังคือสามีภรรยา หลักปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีภรรยาที่ตรงกันคือ การไม่นอกใจ การแต่งงานคือการที่หญิงและชายตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน เมื่อตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแล้ว ต้องมีความซื่อสัตว์ต่อกัน ไม่นอกใจกัน ชายหรือหญิงที่นอกใจกัน ถือว่าทำผิดจารีตของสังคม แม่อาจจะไม่ถูกสังคมประณามเพราะคนอื่นไม่รู้ แต่ก็เป็นตราบาปในใจ

กฎหมาย กฎหมายเป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากไม่ปฏิบัติ หรือไปล่วงละเมิดเข้า ย่อมต้องรับโทษตามสมควร หลักคำสอนในสิงคาลกสูตร มีบางข้อที่นำมาเป็นกฎหมายห้าม หรืออยู่ในรูปของกฎหมาย เช่น

กรรมกิเลส ๔ มีข้อห้ามที่อยู่ในรูปของกฎหมาย เพราะศีล ๕ นั้น ๔ ข้อแรก ก็อยู่ในเรื่องกรรมกิเลส ๔ มีข้อสังเกตว่า ตัวกฎหมายที่เกี่ยวกับกรรมกิเลส ๔ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการฆ่า เกี่ยวกับการลักทรัพย์ เกี่ยวกับเรื่องเพศ เกี่ยวกับเรื่องคำพูด จึงอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาของกรรมกิเลส ๔ ถ้าใช้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ก็เป็นหลักประกันทางสังคม ถ้าบุคคลไม่ทำตามก็จะได้รับโทษทางธรรม ถ้าเอาไปใช้ในมิติทางกฎหมาย การกระทำที่เกี่ยวข้องกับกรรมกิเลส ๔ ข้อ ก็ย่อมต้องโทษทางกฎหมาย เช่น บุคคลฆ่าคนตายโยเจตนา ย่อมต้องโทษ จำคุก เป็นต้น

เรื่องอบายมุข ๖ อบายมุข ๖ ประการเป็นปากทางของความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ อบายมุข ๖ บางข้อ ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในรูปของกฎหมาย เช่น การเล่นการพนัน ปัจจุบันการเล่นการพนันถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ส่วนอบายมุขอีก ๕ ข้อ ไม่อยู่ในรูปของกฎหมาย

๓. บรรทัดฐานทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต หรือสังคมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สามารถมองได้ทุกสังคม บรรทัดฐานประเภทนี้ประกอบด้วย ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม และอุดมการณ์ ในสิงคาลกสูตรมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ เช่น

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่าดี และก็นับถือปฏิบัติกันมา ในสิงคาลกสูตรมีเรื่องความเชื่อปรากฏในคำสอน เช่น

- ความเชื่อในเรื่องการทำตามบรรพบุรุษ ดังปรากฏในตอนต้นเรื่องที่สิงคาลมาณพไหว้ทิศทั้ง ๖ ตามคำสั่งของบิดา เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าไหว้ทิศทั้ง ๖ อย่างสม่ำเสมอ จะมีแต่ความสุขเจริญ

- การทำบุญให้แก่มารดาบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะมีความเชื่อว่า มารดาบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว ท่านไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ รอรับส่วนบุญที่บุตรหลานอุทิศไปให้ และบุตรหลานก็มีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณของพ่อแม่หรือบรรพบุรุษยังคอยปกปักรักษาดูแลอยู่

ดังนั้น บุตรหลานจึงมีความเชื่อว่า การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ จึงนำความปลอดภัย ความสุขมาให้ ทั้งยังเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีด้วย

- การมีความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย หรือเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เพราะได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในหน้าที่ของสมณพราหมณ์ที่จะสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบอกทางสวรรค์ให้ เพราะความเชื่อเช่นนี้จึงทำให้คนในสังคมละอายชั่ว กลัวบาป

ค่านิยม เป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งดี เหมาะสมถูกต้อง บางอย่างอาจได้รับความนิยมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง บางอย่างได้รับความนิยมมาตลอด จนกระทั่งกลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของชีวิตไปเลยก็มี ในสิงคาลกสูตร โดยเฉพาะในเรื่องทิศ ๖ มีค่านิยมบางอย่างที่แม้กระทั่งปัจจุบัน ทุกสังคมก็ยังยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี ควรรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เช่น

- การให้การศึกษาเล่าเรียน ดังจะเห็นจากเรื่องทิศ ๖ ทิศเบื้องหน้า หน้าที่ของมารดาบิดาข้อหนึ่งคือการให้บุตรของตนศึกษาศิลปวิทยา เมื่อถึงสมัยพอที่จะศึกษาศิลปวิทยาได้ ปัจจุบันค่านิยมเรื่องการให้การศึกษาเป็นสิ่งที่ทุกสังคมยอมรับ เพราะมีความคิดว่า คนที่มีการศึกษา จะเป็นผู้มีโอกาสดีกว่าคนที่ไม่มีการศึกษา การศึกษาเป็นใบเบิกทางชีวิตที่สำคัญ

อุดมการณ์ คือสิ่งที่สังคมทั้งหลายยึดถือปฏิบัติ ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ควรสร้างสรรค์ให้เกิดมีขึ้น เพื่อที่ว่าอุดมการณ์เหล่านี้จะเป็นตัวยึดหรือกำหนดสัญลักษณ์รูปแบบของสังคมได้ด้วย อุดมการณ์ในสิงคาลกสูตร มีลักษณะเป็นภาพรวมของหลักคำสอน ที่ปรากฏในทิศ ๖ พอที่สังเกตได้ ดังนี้

- ความกตัญญูกตเวที จะเห็นได้ชัดในทิศเบื้อหน้าคือมารดาบิดา มารดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตร บุตรต้องกตัญญูกตเวทีต่อท่าน ความกตัญญูกตเวที นับได้ว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี

- ความขยันหมั่นเพียร ความเมตตา กรุณา เป็นหลักสำคัญที่ปรากฏในทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ การศึกษาเล่าเรียน ครูอาจารย์ ต้องมีความเมตตาต่อศิษย์เป็นสำคัญ ศิษย์ ก็ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา จึงจะประสบความสำเร็จ

- ความจริงใจ ความเสียสละ รวมไปถึงเรื่องการสงเคราะห์ หลักคำสอนเหล่านี้ จะปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วๆ ไป เช่น ทิศเบื้องหลังคือสามีภรรยา พึงมีความจริงใจ ความเสียสละและการรู้จักสงเคราะห์แก่กัน

๕. สรุป

บรรทัดฐานทางสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปความได้ว่า การที่สังคมใดสังคมหนึ่งจะเป็นสังคมได้นั้น จะต้องมีเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้คนในสังคมได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปในแนวเดียวกัน กฎระเบียบที่สังคมกำหนดขึ้น มีหลายระดับ ตั้งแต่เป็นสิ่งที่ควร

ทำ จะต้องทำ และจะต้องไม่ล่วงละเมิด ถ้าล่วงละเมิดก็จะถูกลงโทษ ในสิงคาลกสูตร มีหลักคำสอนที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมได้หลายหมวด ตั้งแต่เรื่องที่ไม่ควรปฏิบัติ เช่น กรรมกิเลส ๔ และเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลในทิศทั้ง ๖ เป็นต้น หลักจริยธรรมเหล่านี้ กล่าวได้ว่าเป็นแบบมาตรฐานที่จะไปวัดว่าสังคมนั้นเป็นสังคมที่พึงปรารถนาหรือไม่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณิต เขียววิชัย และคนอื่นๆ. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคนอื่นๆ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑

ภาคใต้,กลุ่มวิทยาลัยครู. **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม**. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๒๔.

สุพิศวง ธรรมพันธา. **มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ภูมิไทย, ๒๕๔๓.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc1/so31-1-3.htm

http://www.huso.buu.ac.th/cai/Sociology/225101/Leason5

http://www.pantip.com/café/religious/topic

รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ)
The Teaching Method of Vipassana Meditation of Phrakru Vimolsaravjsuddhi (Kean Anangkano)

พระครูสุภาจารคุต (อภัย เต้นกระโทก)*
ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษารูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ)และ ๓) เพื่อศึกษาความสอดคล้องรูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) กับคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการสอนให้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณา กาย เวทนา จิตธรรม และการปฏิบัติสติปัฏฐานเป็นวิธีเดียวที่ทำให้เกิดอริยสัจ ๔ หรือเรียกอีกชื่อว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาญาณ และส่งผลไปสู่การบรรลุมรรคญาณผลญาณ และนิพพาน

รูปแบบและการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์เป็นวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อันมีกาย เวทนา จิต และธรรมซึ่งสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นการกำหนดแบบพองหนอ – ยุบหนอ ทำเดิน ๖ ระยะ การกำหนดอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง เป็นต้น โดยผ่านการบรรยายธรรมให้ฟังเรื่องศีลวิสุทธิเรื่องจิตตวิสุทธิ์เรื่องทิฏฐิวิสุทธิและเรื่องมรรค ๘ นับว่าสอดคล้องกับในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สติปัฏฐาน ๔ นั้นเมื่อผู้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างจริงจังย่อมได้รับผลตั้งแต่ ๗ วัน ๗ เดือน ๗

คำสำคัญ: รูปแบบการสอน, วิปัสสนากัมมัฏฐาน

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

**อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

This thesis is documentary research dealing with the three purposes. firstly, to study the method of practicingthe VipassananaKammatthana that is occurred in the Theravada: the Doctrine of the Elders.Secondly, to study the teaching method of The teaching method of Vipassana meditation of Phrakru Vimolsaravjsuddhi (Kean Anangkano. Lastly, tostudy the conform between the teaching method of the teaching method of Vipassana meditation of Phrakru Vimolsaravjsuddhi (Kean Anangkano and thedescription in the Buddhism doctrine.

From the study, found that the Vipassanana-Kammatthana that occurred in theBuddhism scripture is carry out the Satipatthana: foundations of mindfulness which arecontemplation of body, contemplation of feeling, contemplation of mind; mindfulness regardsthoughts, and Dhamma (contemplation of mind-objects; mindfulness as regards ideas).Stipatthana is the only way to achieve the Ariyasacca: The Four Noble Truths. It is also known asAriyamagga: the Noble Eightfold Path. It is the fundamental of Vipassananana: insightknowledge and it results to enlighten of the Magga-nana: knowledge of the path, Phalanana : knowledge of Fruition and finally the Nirvana.

Keywords: The method of practicingthe, Insight meditation.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาจากการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า แล้วทรงเผยแผ่ออกไป จนทำให้พระธรรมคำสอนของพระองค์ เป็นประโยชน์สุขแก่ชาวโลกอย่างมากมาย หลังจากที่เมื่อส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาครั้งแรกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขและ เพื่อเกื้อกูล แก่มหาชนชาวโลก”[๑] เป็นเหตุให้พระธรรมคำสอนของพระองค์เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างมหาศาล สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถกำจัดทุกข์แก้ปัญหาต่างๆ ได้จริงตามสมควรแก่การปฏิบัติ และพระธรรมคำสอนเหล่านั้นได้รับการถ่ายทอด สืบทอดต่อๆ กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะอาศัยพระสงฆ์ๆ คือผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและ

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

สอนให้ผู้อื่นรู้ตาม มีหน้าที่หลักที่สำคัญ ๒ ประการคือ ๑) เล่าเรียนพระพุทธพจน์ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า คันถธุระ และ ๒) การบำเพ็ญความเพียรทางจิต เพื่อกำจัดกิเลส คือความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่เรียกว่า วิปัสสนาธุระ การทำหน้าที่หลักของสงฆ์ดังกล่าวแล้ว พระสงฆ์ยังต้องทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชน เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยพึ่งพิงอยู่กับชุมชน สังคม เช่น ปัจจัยสี่ จีวร อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้ได้รับจากคนที่เคารพนับถือ เป็นผู้มอบถวายให้ นั้นพระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนด้วยเป็นการทำหน้าที่ที่เหมาะสมพร้อมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปด้วย ตรงตามพุทธประสงค์ที่ทรงส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาครั้งแรกดังที่กล่าวแล้ว

ในฐานะที่ประเทศไทยมีประชาชนส่วนมากของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนา และมีพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หวังให้พระธรรมคำสอนนั้นการทำงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทยเป็นการสนองพระพุทธประสงค์[๒] ซึ่งเป็นไปตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำเนินมาตั้งแต่สมัยที่ยังทรงมีพระชนม์ชีพ พระสงฆ์ไทยได้ทำตามที่พระพุทธองค์ทรงกระทำให้เป็นแบบอย่าง ทำหน้าที่เผยแผ่ความรู้ อธิบายหลักธรรมให้แก่ประชาชนได้เข้าใจ และนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติ เพื่อความสงบร่มเย็นแห่งชีวิต

การเผยแผ่อาจมีรูปแบบวิธีการที่หลากหลายเป็นต้นว่า การทำตัวอย่างที่ดีให้เห็นก็เป็นการเผยแผ่ การเดินที่สงบเสงี่ยมเรียบร้อย การนุ่งห่มจีวร ให้เป็นปริมณฑลเรียบร้อย การแสดงความเคารพคารวะต่อผู้อาวุโส ให้ประชาชน เยาวชนได้เห็น การทำกิจวัตรทุกอย่างของพระสงฆ์ เช่นทำวัตร-สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนาเจริญกรรมฐานไม่ว่าจะเป็นสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ก็ล้วนเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งการกระทำตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำหลักคำสอนมาเผยแผ่ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน พฤติกรรมการกระทำทุกอย่างล้วนเป็นการเผยแผ่ได้ทั้งสิ้น

การเผยแผ่ธรรมโดยการปฏิบัติตามหลักวิปัสสนาธุระนับเป็นวิธีการที่ได้ผลเช่นกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาธุระ ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนที่พบเห็นและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดรักษาศีลปฏิบัติธรรมกันเพิ่มมากขึ้น ยิ่งในสภาพที่สังคมไทยกำลังประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย การปฏิบัติธรรมจึงเป็นทางออกที่ดีที่จะช่วยการแก้ปัญหาต่างๆ นั้นได้ วิปัสสนาหรือที่เรียกกันทั่วไปว่ากัมมัฏฐานจึงเป็นจุดเด่นที่สุดของพระพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่สำคัญในการชักจูง ให้คนหันมาสนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนและหลักการปฏิบัติ เพราะการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรมมากกว่าอย่างอื่น การ

---

[๒] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

สอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลานานตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทั้งภายในอินเดียเอง และกระจายสู่นานาประเทศ เช่น เนปาล ศรีลังกา พม่า และไทย สำหรับในประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗ ถึง ๒๔๓๙ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดรูปการศึกษาของ คณะสงฆ์มหานิกาย โดยแบ่งหลักสูตรออกเป็นวิปัสสนาธุระและคันถธุระ เพื่อให้สมบูรณ์แบบตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้ทรงฝากพระราชประสงค์นี้ไว้กับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และทรงรับสั่งให้เจ้าพระยาภาสกร (พร บุญนาค) ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีธรรมการในขณะนั้น ประสานงานร่วมกับสมเด็จพระสังฆราช และ สมเด็จพระราชาคณะบางรูป เพื่อจัดรูปการศึกษาวิปัสสนาธุระขึ้นมาให้จงได้ แต่เนื่องจากขาดผู้ทรงความรู้ที่ถูกต้อง จึงมิสามารถทำได้ในขณะนั้นตามหลักฐานที่เจ้าพระยาภาสกรถวายใน วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๓๙

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๙๖[๓] คณะสงฆ์และรัฐบาลประเทศสหภาพเมียนม่าร์ ได้ส่งคณะ พระวิปัสสนาจารย์ โดยมีพระอาจารย์ภัททันตะ อาสภะมหาเถระ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ (พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์) เป็นประธาน ให้เป็นสมณะทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีด้านการศาสนาด้วยการเผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐานในประเทศไทย โดยการติดต่อประสานงานของ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) ประธานสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สมัยที่ยังดำรงตำแหน่งพระพิมลธรรม สังฆมนตรีการปกครองคณะสงฆ์ไทยพร้อมด้วยรัฐบาลไทยในสมัยนั้นนิมนต์เป็นทางการให้มาเป็นสมณะทูตมาประดิษฐานวิปัสสนาวงศ์ ณ ประเทศไทย ต่อมาได้เกิดวิกฤตการณ์แก่คณะสงฆ์ผู้ทำงานวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้งานวิปัสสนากัมมัฏฐาน ชะงักงันด้วยขาดผู้รู้และผู้ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง งานจัดรูปแบบการศึกษาและการทำหลักสูตรจึงยังไม่มีผู้ทำ มีเพียงแต่การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยพระภัททันตะ อาสภมหาเถระฯ เป็นผู้สอน และจะสอนวิชาครูแก่ผู้ที่ปฏิบัติได้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมเท่านั้น ได้รับความสนใจจากพระสงฆ์จำนวนมาก การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้กลายมาเป็นการอบรมที่สำคัญของคณะสงฆ์ไทยมีการอบรมพระที่จะไปทำการสอนกัมมัฏฐาน เรียกว่าพระวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศ

พระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) เจ้าอาวาสวัดหนองหัวแรต รองเจ้าคณะอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่ง ที่ทำงานทุ่มเทเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาได้ดำเนินตามบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและคณะสงฆ์ไทยอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่ได้รับการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม จนมีความรู้ ความเข้าใจ อย่างลึกซึ้ง ท่านมีความเห็นว่า พระธรรมคำสอน

---

[๓] ดูรายละเอียดใน พระภัททันตะ อาสภมหาเถระ, **พระธรรมเทศนาปฏิจฺจสมุปฺปาทสงฺเขปกถา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : เยลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

เป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน สังคม ประเทศชาติได้ ทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านปฏิปทาท่านเป็นพระเถระที่มีความเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศีลาจารวัตรที่ดีงามตามหลักพระธรรมวินัย มีความศรัทธาเลื่อมใสในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระนักพัฒนาและมีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ และพุทธบริษัท โดยเฉพาะบทบาทด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ดังจะเห็นจากที่ท่านได้รับนิมนต์ให้เป็นอาจารย์พิเศษบรรยาย วิชากัมมัฏฐาน แก่นิสิตปริญญาตรี และเป็นพระวิปัสสนาจารย์โครงการปฏิบัติธรรมประจำปีของนิสิตปริญญาตรี และปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เป็นประจำทุกปี

ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษารูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) จะสามารถเป็นแรงบันดาลใจ และเป็นแบบอย่างให้พระภิกษุสามเณรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดำเนินตาม และสามารถโน้มน้าวจิตใจให้เยาวชน ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมาสนใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น และสามารถนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างแท้จริง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพุทธศาสนา

๓. เพื่อศึกษารูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ)

๓. เพื่อศึกษาความสอดคล้องรูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) กับคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ศึกษาค้นคว้าคำสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) กำหนดช่วงระยะเวลาตั้งแต่ การดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองหัวแรต พ.ศ. ๒๕๓๔ - ปัจจุบัน

๔. วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามวัตถุประสงค์

๕. เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๖. เสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) พบว่า การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายในการสอนคือ สอนเพื่อให้ละความโลภ ความโกรธ และความหลง เมื่อละความโลภ ความโกรธ และความหลงได้แล้วก็จะบรรลุพระนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรูปแบบในการสอน ๔ ประการดังนี้

๑) รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพุทธศาสนา

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การใช้สติพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางกาย ในอิริยาบถต่างๆ เช่นอิริยาบถยืน เดิน นั่งและนอน และการตามรู้อิริยาบถย่อยต่าง ๆ เช่นการเหยียด การคู้การเหลียวการแล การเคลื่อน การก้มการหัน การเอี้ยว การยัน การตะแคงการถูก เป็นต้น มีการกำหนด อิริยาปถบรรพ สัมปชัญญบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ เป็นต้น

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาการเสวยอารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น มีสุขเวทนา ทุกขเวทนา มีทั้งทุกข์และสุขเวทนา สุขเวทนาอิงอามิส และไม่อิงอามิส ทุกขเวทนาอิงอามิส และ ไม่อิงอามิส ก็ให้รู้ชัดตามอารมณ์นั้น ๆ ที่เกิดขึ้น พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในทั้งภายนอกบ้างมีสติ ตั้งมั่นอยู่ในเวทนาที่มีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้นเวทนานี้ ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาจนเกิดความเบื่อหน่ายเวทนา ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาจิตในจิต คือ จิตมีราคะ โทสะ โมหะ หรือ จิต ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ จิตเป็นอย่างอื่นนอกจากนี้ก็ดี จนที่สุดแม้จิตเป็นสมาธิหลุดพ้นจากิเลสหรือไม่หลุดพ้นอยู่ที่บุญบารมีที่สร้างสมมา

๔) ธัมมานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม การตามดูรู้ทันธรรม ได้แก่ นิวรณ์ ๕ ขนัธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ โพชฌงค์๗ และอริยสัจ

ผู้ปฏิบัติตามสติปัฏฐาน ๔ นี้ได้ย่อมได้บรรลุธรรมในเวลาไม่นานนัก ดังที่พระองค์ตรัสว่า“ผู้ที่มีปัญญาไม่แก่กล้าจะบรรลุเป็นพระอนาคามี หรือพระอรหันต์ได้ภายใน ๗ ปี ส่วนผู้ที่มีปัญญาแก่กล้าจะบรรจุได้ภายใน ๗ วัน”

๒) รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์(แก่น อนงฺคโณ) จากการศึกษาในประเด็นนี้แล้วพบว่าพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ)นั้นมีรูปแบบและการสอนวิปัสสนากรรมฐานของที่เด่นชัดอยู่ ๕ อย่าง ได้แก่ บรรยายให้ฟัง ยกตัวอย่างมาประกอบ สอนจากเล่าประสบการณ์จริงให้ฟัง สอนให้อยากปฏิบัติตาม สอนโดยให้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเดินจงกรม เป็นกลุ่ม ๆ หลายคน หลวงพ่อจะทำการรบรรยายธรรมในรูปแบบอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เข้าใจถึงวิปัสสนากัมมัฏฐานจริงๆ ท่านมีวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคัมภีร์ทางพุทธศาสนา โดยผู้ปฏิบัติจะต้องดำเนินการตามบุพกิจเบื้องต้นก่อนเริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวไปจนถึงการปฏิบัติ สอนวิธีการเจริญสติสัมปชัญญะในอิริยาบถต่าง ๆ

๑) รูปแบบและสอนการเจริญกายานุปัสสนา ท่านสอนการดำรงสติให้เป็นไปในกายในอิริยาบถยื่น เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เช่น การเดินจงกรม ๖ ระยะ การนั่ง ๓ ระยะ และต้องกำหนดรูปในปัจจุบันขณะนั้น อย่าไปนึกกำหนดรูปที่เป็นอดีต อนาคต ให้กำหนดพิจารณารู้เฉพาะรูปที่เป็นปัจจุบันธรรมในขณะนั้นเท่านั้น

๒) รูปแบบและการสอนเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ท่านสอนให้ตั้งใจกำหนดอารมณ์ที่ปรากฏในขณะปฏิบัติทั้งทางกายและจิตใจ เช่น ความรู้สึกสุขสบายหรือทุกข์ที่ปรากฏขึ้นในทางร่างกายความรู้สึกเป็นสุขใจ ดีใจปลาบปลื้มฯลฯ หรือทุกข์ทางใจ อึดอัด ขัดเคือง ไม่พอใจ ไม่สบายใจ เป็นต้น จนกระทั่งเวทนาหรือความเสวยอารมณ์นั้น ๆ จะเสื่อมไปหายไปควรกำหนดทีละอารมณ์ไม่ควรกำหนดหลายอย่างพร้อมกัน เพราะจะทำให้เกิดความสับสน จนก่อให้เกิดความเครียดมากขึ้น

๓) จิตรูปแบบและการสอนตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ท่านสอนให้ผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้ตามสภาพที่เป็นจริง กำหนดรู้ ก็ให้ทำ หน้าที่กำหนดรู้ไปตามขณะคิด กำหนดว่า คิดหนอๆ เน้นย้ำช้า หนักแน่นอย่างนี้เป็นต้นการกำหนดรู้สภาพของจิตที่รู้อารมณ์แต่ละขณะ

๔) รูปแบบและการสอนมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ท่านจะสอนให้กำหนดรู้สภาวธรรมที่เกิดกับจิตสิ่งที่จิตรู้หรือสิ่งที่มำประกอบกับจิต ปรุงแต่งจิต เอำใจใส่เฝ้าดูและกำหนดรู้ให้ทันปัจจุบันโดยอาศัยความเพียรมีสติระลึกรู้อยู่ทุกขณะดังนี้ขณะเห็น กำหนดว่าเห็นหนอ ๆ บริกรรม และอาการแห่งรูปนามนั้น ๆ กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ก็จะเป็นเหตุทำให้จิต ดิ่ง นิ่งมั่นคงแล้วจะพิจารณารู้อาการของรูปนามนั้น ๆจนเป็นเหตุให้เกิดพระไตรลักษณ์ทำให้กิเลสดับลงไปด้วยซึ่งการปฏิบัติธรรมแต่ละครั้งช่วงของการปฏิบัติธรรมในทุกๆ วันพระครูวิมลสารวิสุทธิ์(แก่น อนงฺคโณ) จะบรรยายธรรมให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้ฟังทุกวัน คือ วันที่ต้น ๆ ฟังจะบรรยายเรื่องศีลวิสุทธิ์ให้ผู้ปฏิบัติธรรมชำระศีลให้บริสุทธิ์ทั้งของคฤหัสถ์คือศีล ๘

และศีลของบรรพชิต จิตฺตวิสุทฺธิคือ ความหมดจดแห่งสภาวจิต องค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานและทิฏฐิวิสุทธิ ทำความเห็นให้ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ จากนั้นใกล้วันจะกลับหรือสิ้นสุดโครงการท่านจะบรรยาเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำความให้เห็นถูกต้อง เห็นทุกข์ เห็นเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด เห็นทุกข์ดับ เห็นวิธีลงมือทำให้ทุกข์ดับ สัมมาสังกัปปะ ตรึกถูก วาจาก็ถูก การงานก็ถูก สติก็ถูก สมาธิก็ถูก มรรคผลย่อมเกิดขึ้นได้ ดังนั้นการสอนบรรยายโดยไม่ให้ผิดศีลหรือพระวินัย ทุกวันพระจะมีการต่อศีลและบรรยายธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติเพิ่มเติมให้ผู้ปฏิบัติได้ฟัง จนถึงวันสุดท้ายของการปฏิบัติ ซึ่งก่อนจะกลับบ้านท่านจะได้แนะนำวิธีนำการปฏิบัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อชีวิตที่เป็นสุขอันเป็นผลของการปฏิบัติธรรม

๓) รูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) กับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากการวิจัยแล้วพบว่า พระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) สอนตรงและสอดคล้องกันกับการเตรียมตัวก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์ให้ตัดปลิโพธิตัดความกังวลห่วงใยกับภารกิจต่างๆ จากนั้นบูชาพระรัตนตรัย ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ มอบกายถวายชีวิตแด่พระพุทธเจ้า และสมาทานกัมมัฏฐานฐานเริ่มปฏิบัติโดยการกำหนดอารมณ์ที่เกิดขึ้น เช่นสภาวเวทนา, สภาวจิต สภาวธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง กำหนดตามอาการตั้งแต่เริ่มรู้สึกว่ามีขึ้นจนกระทั่งเห็นการหายไปของมันซึ่งสอดคล้องกับในมหาสติปัฏฐาน ๔ ทั้งการกำหนดกายานุปัสสนา การเดินจงกรม ๖ ระยะ การนั่งการกำหนดอิริยาบถต่างๆ โดยการบรรยายเรื่องศีลวิสุทธิเรื่องจิตตวิสุทธิ์เรื่องทิฏฐิวิสุทธิและเรื่องมรรค ๘ นับว่าสอดคล้องกับในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องรูปแบบและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระครูวิมลสารวิสุทธิ์ (แก่น อนงฺคโณ) ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำการวิจัยดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่จะสามารถนำไปแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างแท้จริงเวลาประสบกับปัญหาชีวิต วิปัสสนากัมมัฏฐานจะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไรโดยพระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้สอน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๒) การศึกษาปัญหาสมาธิสั้นในกลุ่มเยาวชนไทย

๓) ศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีผลต่อการศึกษาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๓.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.๙). **หลักปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

พระมหาสีสยาดอ (โสภณมหาเถระ).**วิปัสสนานัยเล่ม ๑. แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ธนาคม บรรเทากุล. “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของ พระอาจารย์ภัททันตะ อาสภมหาเถระ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พรรณราย รัตนไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียนบนวิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา : กรณีศึกษา
The Peaceful Co-existence in ASEAN Community on The Way of Linguistics Multiculturalism: Case Study

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมทางภาษากรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี ๒) เพื่อถอดแบบความสัมพันธ์เชิงพหุวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน ๓) เพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาที่มีความเป็นต้นแบบพหุวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน กลุ่มตัวอย่าง ๙ ชุมชน คือ ผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้ประกอบการ จำนวน ๕๔ คน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาภาคสนาม

ผลการวิจัยพบว่า ๑) วิถีประชาชน มีความเชื่อทางพิธีกรรม คือ นับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อร่วมกัน คือ ตำแหน่ง “จ้ำ” ให้เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ให้การยอมรับตำแหน่งผู้ทรงคุณค่า และเป็นตัวแทนประชาชนในการสื่อสารกับผีบรรพบุรุษหรือกับเทวดา และผู้ที่ปกครองสูงสุดของเทวดา ภาษาถิ่น เรียกว่า “พระยาแถน (พระอินทร์ ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู)”ชาวไทยเขตลุ่มน้ำโขง ยังคงให้ความเคารพ และศรัทธาคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนา ส่วนชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีความเชื่อทางพิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม คือ นับถือผีบรรพบุรุษ จากมหาเวสสันดรชาดก “ชูชก” ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความฉลาดสูงสุด ๒) ชุมชนเชียงคาน ใช้ภาษาไทเลย สำเนียงหลวงพระบางเป็นหลัก รองลงมา ภาษาไทเลยสำเสียงไชยบุรี สำเนียงภาษาไทเลย เป็นอัตลักษณ์ เสมือนโน้ตดนตรี และการใช้ภาษาไทเลยเป็นการใช้ภาษาเฉพาะในกลุ่ม แต่จากนโยบายของรัฐบาลให้ใช้ภาษากรุงเทพในการติดต่อราชการ จึงทำให้ภาษาไทเลยถูกมองว่าล้าหลัง จึงเป็นปัญหาที่ทำให้คนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นไม่ใช้ภาษาไทเลยสื่อสารกัน แม้แต่ในครอบครัว ๓) ชุมชนเชียงคาน ใช้ธรรมะที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคม คือ สังคหวัตถุ ๔ ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑. การบริจาค ๒. การพูดด้วยความปรารถนาดี ๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ๔. เสมอต้นเสมอปลาย เมื่อเกิดปัญหาต่อส่วนรวม ร่วมกันแก้ปัญหา

คำสำคัญ: ประชาคมอาเซียน, การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ , พหุวัฒนธรรมทางภาษา

---

*อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร ผศ., พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ นรินฺโท, พระครูสิทธิธรรมาภรณ์

Abstract

This research aims to 1) to study the living conditions of people with multicultural language. That case study is a good example. 2) To copy multicultural linguistic relationships. For peaceful co-existence in the ASEAN community. 3) To analyze a case study on multicultural language. For peaceful co-existence in the ASEAN community. The sample of 9 communities is community leaders and entrepreneurs of 54 people. This research uses qualitative research methods by field study.

The research found that 1) The Folkways have their beliefs respected ancestral spirits, rituals and their beliefs together. “Jump” position is recognized as a senior in the community as the adoption position valued and representing the citizens to communicate with ancestral spirits or the angels and the highest governing of the angles dialect called “Phaya Tan” (Lord Indra in the Hindu Brahmanism). Thai people in Mekong area still with respect and faith with the Buddhists. The Tai Dam community at Ban-na-pha-nad beliefs, rituals specific groups revered ancestral spirits from Vessantara Jataka. “Chuchok” is believed that those who are the most intelligent. 2) The Chiang Khan community used Thai Loei language as Laungphabang accent is a major, Thai Loei language as Chaiyaburee accent is a minor, Thai Loei language accent like musical notes. Thai Loei language is used only in the locality. But the government's policy to use the official language as Thai Bangkok. As a result, Thai Loei language has been seen as underdeveloped. The problem is that young people do not use, the local languages even in their families. 3) The Chiang Khan community uses Dharma to help each other in the society by 4 Sangahavatthu: bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favors; principles of service; virtues making for group integration and leadership according to the doctrine of Buddhism include

1. Dana: giving; generosity; charity
2. Piyavaca: kindly speech; convincing speech
3. Atthacariya: useful contacts; rendering services; a life of service; doing well

4. Samanattata: even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself property in all circumstances. When a problem with the community. Jointly solve the problem.

KeyWords: ASEAN Community, Peaceful Co-existence, Linguistics Multiculturalism

๑. บทนำ

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นกันทั่วไป โดยแต่ละชุมชนจะมีวิถีการดำเนินชีวิตตามรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องส่งผลให้การดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนตามกระแสทางสังคม ซึ่งส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและการเป็นอยู่มากขึ้น ประชาชนในชุมชนย่อมมีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม ภาษา และประเพณีทางสังคม เกิดเป็นสังคมที่เรียกว่าพหุวัฒนธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural society) เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งจะตรงกันข้ามกับสังคมวัฒนธรรมเดียว (Mono-cultural society) เช่น สิงคโปร์ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนา อันประกอบด้วยชาวจีน อินเดีย มลายู พม่าอันประกอบด้วยชาติพันธุ์ใหญ่จำนวนมาก อาทิ ไทยใหญ่ มอญ กะฉิ่น หรือในมาเลเซีย ที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มลายู จีน อินเดีย และไทย เป็นต้น โดยทุกประเทศล้วนมีความหลากหลายทางความเชื่อและศาสนาที่ผสมรวมกันเป็น “พหุวัฒนธรรมทางศาสนา” อันประกอบด้วยคริสต์ อิสลาม และพุทธ เป็นต้น จนกลายเป็นสังคมที่หลากหลายเป็นพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) และจำเพาะไปถึงความหลากหลายทางศาสนาด้วย ดังนั้น การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่หลากหลายของกลุ่มคน ชนชั้น ชาติพันธุ์ เพศ ท้องถิ่น ศาสนา ในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน อันเนื่องมาจากการอพยพผู้คนและแรงงาน การเคลื่อนย้ายทางสังคม การผสมกลมกลืน การปรับตัวความขัดแย้งและปัญหาต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมืองสิทธิและความเสมอภาค สำหรับพหุวัฒนธรรมนิยม คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะถูกสร้างกรอบความคิด (Conceptualized) ว่าเป็นความร่ำรวยและความสวยงามของความแตกต่างแต่ละประเด็น ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจมักจะถูกบิดบังความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ กลายเป็น “วาทกรรม” หรือส่งผลไปเป็น “วิวาทกรรม” เพื่อแสดงถึงความร่ำรวยทางวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการเข้าไปส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก และเตรียมความพร้อมสู่การเป็นสังคมแห่งพหุวัฒนธรรม หรือพหุวัฒนธรรมทางศาสนา ที่ต้องยอมรับให้ความหลากหลาย และรับรองความซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้น การศึกษาแนวคิดพหุวัฒนธรรม พหุ

วัฒนธรรมและประสบการณ์ในประเทศตะวันตก และแนวโน้มอุปสรรค รูปธรรมของการใช้สันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งเรื่องสังคม พหุวัฒนธรรม ประเด็นสังคมพหุวัฒนธรรมและปัญหา ความขัดแย้งที่พบคือ สังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural society) คือ สังคมที่มีบุคคลหลากหลาย ครอบครัว หลายเชื้อชาติ หลายศาสนา หลายชนชั้นมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ในทุกภาคส่วนของประชาคมนานาชาติ ความขัดแย้งกันทางความเชื่อ วิถีชิวิตสังคม และวัฒนธรรม จนกระทั่งกลายเป็นความขัดแย้ง รุนแรง และการเผชิญหน้าด้วยสงคราม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ได้จำเพาะประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่รวมทั้งประเทศต่าง ๆ ในประคมอาเซียนด้วย ความขัดแย้งอันมีฐานจากความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม ที่เรียกว่า “พหุวัฒนธรรม” นัยหนึ่งเป็นความงดงามที่หลากหลาย นัยหนึ่งคือความขัดกันจนกลายเป็นการเผชิญหน้าทางความเชื่อ ชุดคิด และการปฏิบัติ จนกระทั่งบ่อยครั้งเป็นการเผชิญหน้า และความรุนแรงทางกายภาพ รวมทั้งในประเทศไทยเองก็มีสภาพประเด็นปัญหาเหล่านี้ด้วยเช่นกันดังกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น การที่ไทยจะต้องเข้าสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้น แนวโน้มคนชุมชนและสังคมที่จะมีความเป็นพหุวัฒนธรรมจะมีมากยิ่งขึ้น โดยที่ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนา ภาษาและชาติพันธุ์ ซึ่งแม้จะมีความเป็นพหุวัฒนธรรม แต่สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้โดยเฉพาะในบริบทของความเป็นประชาคมอาเซียนที่กำลังขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากมีการเปิดตัวเข้าสู่ประชามคมอาเซียนเมื่อปลายปี ๒๕๕๘ ที่ผ่านมา ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษารูปแบบบนวิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน เพื่อเป็นการนำเสนอกรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความหลากหลายทางภาษา ในเขตอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมทางภาษากรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี

๒. เพื่อถอดแบบความสัมพันธ์เชิงพหุวัฒนธรรมทาง ภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน

๓. เพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาที่มีความเป็นต้นแบบพหุวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการศึกษาภาคสนาม (field study) คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย พหุวัฒนธรรมทางภาษา และหลักธรรมที่ใช้ในการการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความรู้ด้านประชาคมอาเซียนเชื่อมโยงกับพหุวัฒนธรรม

๓.๒ ขอบเขตประชากรศึกษา ผู้นำชุมชน และตัวแทนผู้ประกอบการ จำนวนละ ๓ คน จำนวน ๙ ชุมชน ในเขตเทศบาลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน รวมทั้งสิ้น ๕๔ คน

๓.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ๑) ความเป็นพหุวัฒนธรรมทาง ภาษา และ ๒) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน

๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ พื้นที่กรณีศึกษาที่ชุมชนเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ออกแบบการวิจัยโดยใช้เวลาในการดำเนินงานตามโครงการวิจัยทั้งหมด ๔ เดือน

๔ .วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (field study) โดยการเปิดเวทีชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๑. เป้าหมาย เพื่อสร้างประชาคมอาเซียนที่ให้ความสำคัญแก่ประชาชน เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี และมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการให้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน

๒. สาระสำคัญของแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

๑. การพัฒนามนุษย์ (Human Development)

๒. การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection)

๓. สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights)

๔. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

๕. การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building an ASEAN Identity)

๖. การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap)

ประชาคมอาเซียนประกอบด้วยความร่วมมือ ๓ เสาหลัก คือ

๑) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community-APSC) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community-APSC) มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้าง และธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค เพื่อให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสามารถแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งโดยสันติวิธี อาเซียนจึงได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมการเมือง

และความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community Blueprint) โดยเน้นใน ๓ ประการ คือ

๑.๑ การมีกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกัน ครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะร่วมกันทำเพื่อสร้างความเข้าใจในระบบสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่แตกต่างของประเทศสมาชิก ส่งเสริมพัฒนาการทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกัน เช่น หลักการประชาธิปไตย การส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม การต่อต้านการทจริต การส่งเสริมหลักนิติธรรม และธรรมาภิบาล เป็นต้น

๑.๒ ส่งเสริมความสงบสุขและรับผิดชอบร่วมกันในการรักษาความมั่นคงสำหรับประชาชนที่ครอบคลุมในทุกด้าน ครอบคลุมความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในรูปแบบเดิม มาตรการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจและการระงับข้อพิพาท โดยสันติเพื่อป้องกันสงครามและให้ประเทศสมาชิกอาเซียนอยู่ด้วยกันโดยสงบสุขและไม่มีความหวาดระแวง และขยายความร่วมมือเพื่อต่อต้านภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น การต่อต้านการก่อการร้าย อาชญากรรมข้ามชาติต่าง ๆ เช่น ยาเสพติด การค้ามนุษย์ ตลอดจนการเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันและจัดการภัยพิบัติและภัยธรรมชาติ

๑.๓ การมีพลวัตและปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เพื่อเสริมสร้างบทบาทของอาเซียนในความร่วมมือระดับภูมิภาคเช่น กรอบอาเซียน+๓ กับจีน ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับมิตร (เกาหลีใต้) ประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ ๒) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community–AEC) มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้อาเซียนมีตลาด และฐานการผลิตเดียวกันและมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานมีฝีมืออย่างเสรี อาเซียนได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community Blueprint) ซึ่งเป็นแผนงานบูรณาการการดำเนินงานในด้านเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ๔ ด้าน คือ

๒.๑ การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว (single market and production base) โดยจะมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานมีฝีมืออย่างเสรี และการเคลื่อนย้ายเงินทุนอย่างเสรีมากขึ้น

๒.๒ การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของอาเซียน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นนโยบายที่จะช่วยส่งเสริมการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ เช่น นโยบายการแข่งขัน การคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายภาษี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (การเงิน การขนส่ง เทคโนโลยีสารสนเทศ และพลังงาน)

๒.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค ให้มีการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และการเสริมสร้างขีดความสามารถผ่านโครงการต่าง ๆ

๒.๔ การบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก เน้นการปรับประสานนโยบายเศรษฐกิจของอาเซียนกับประเทศภายนอกภูมิภาค เพื่อให้อาเซียนมีท่าทีร่วมกันอย่างชัดเจน

๓) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community–ASCC) อาเซียนได้ตั้งเป้าเป็นประชาคมสังคม และวัฒนธรรมอาเซียน ในปี ๒๕๕๘ โดยมุ่งหวังเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี และมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์อาเซียน (ASEAN Identity)เพื่อรองรับการเป็นประชาคมสังคม และวัฒนธรรมอาเซียน โดยได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคม และวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint) ซึ่งประกอบด้วยความร่วมมือใน ๖ ด้าน ได้แก่๓.๑ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๓.๒ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม

๓.๓ สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม

๓.๔ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

๓.๕ การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน

๓.๖ การลดช่องว่างทางการพัฒนา

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Co-existence) พระเทพคุณาภรณ์๑ ได้กล่าวถึงผู้เกิดมาในโลกนี้ ไม่ว่ายากดีมีจน จะอยู่โดยลำพังแต่ผู้เดียวไม่ได้ จำต้องมีการคบหาสมาคมอยู่ร่วมกับผู้อื่น คนที่จะคบหาสมาคมอยู่ร่วมกันนั้น มีความแตกต่างกันออกไป คือ เป็นคนชั่วก็มี เป็นคนดีก็มี การคบหาสมาคมนั้นย่อมมีผลแตกต่างกัน ถ้าคบหาสมาคมกับคนชั่ว ก็มีผลให้ได้รับความทุกข์ ถ้าคบคนดีก็มีผลให้ได้รับสุขเหมือนกัน ความทุกข์ความสุขจะเกิดมีขึ้นได้ เพราะการคบหาสมาคมอยู่ร่วมกันนั่นเองเป็นเหตุ คำว่า คนชั่ว หมายถึง คนที่ดำรงชีพอยู่ด้วยอาการเพียงหายใจเข้า หายใจออกเท่านั้น ไม่ดำรงชีพอยู่ด้วยปัญญา โดยลักษณะของคนชั่ว จะมีความประพฤติชั่ว เป็นสัญลักษณ์ เมื่อคิดจะคิดแต่ความคิดชั่ว เมื่อพูดจะพูดแต่คำพูดชั่ว และเมื่อทำก็ทำแต่กรรมชั่ว คนพาลนั้นมีความประพฤติเป็นไปเพื่อตัดประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคตอย่างเดียว

ส่วนผู้ที่ดำเนินใน ประโยชน์ ๒ อย่างในเบื้องต้นด้วยปัญญา ชื่อว่า คนดี มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบเป็นสัญลักษณ์ เป็นผู้รู้จักเหตุและผล ความประพฤติของบัณฑิตนั้นไม่วิปริตแปรผัน พึงเห็นสมด้วยพุทธภาษิตว่า บัณฑิตทั้งหลายอันความสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้วย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง อีก อย่างหนึ่ง คนที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้อยคนอื่น เห็นชอบตามทำนองคลอง

ธรรม อย่างนี้ชื่อว่าเป็นคนดี คนดีนั้นเป็นผู้คิดดี พูดดีและทำดีเป็นเครื่องหมาย ในคนชั่วและคนดี บุคคลผู้อยู่ร่วมสมาคมคบหาคนชั่ว ย่อมมีนิสัยของคนชั่วเป็นแบบอย่าง เพราะคนชั่วนั้นย่อมแนะนำให้นิยมยินดีในทางทุจริตผิดศีลธรรม ส่วนคนผู้คบหาคนดีด้วยการเข้าไปมอบตนเป็นศิษย์ ยอมรับโอวาทคำสอน ไต่ถามสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ย่อมจะมีคนดีเป็นแบบอย่าง เพราะคนดีย่อมจะแนะนำในทางที่สุจริตความดี

จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์[๒] การสร้างและการใช้วิถีวัฒนธรรมของชาวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยการศึกษา ชุมชนเชียงคานมีความสำคัญในการรวมตัวของคนในชุมชนเป็นลำดับแรก กิจกรรมการตักบาตรข้าวเหนียว และประเพณีงานออกพรรษา ดำเนินชีวิตตามหลักสังคหวัตถุ ๔ นอกจากนี้ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนมีศูนย์รวมจากกลุ่มคนที่สืบทอดความผูกพันของกลุ่มคนที่อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลายาวนาน โดยมีคณะพระผู้ปกครอง และผู้อาวุโสเป็นกลไกหลัก ซึ่งมีคณะกรรมการบริหารชุมชน ๙ ชุมชน ทำการจัดกิจกรรมทางสังคมหลายรูปแบบให้ปรากฏอยู่ในชุมชน คนในชุมชนจะให้ความร่วมมือด้านการประกอบอาชีพและหารายได้ร่วมกันมีการสร้างเสริมวัฒนธรรม สมาชิกในชุมชนมีลักษณะความเป็นเครือญาติ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนา และคนกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นพิเศษ แม้ว่าพื้นที่ ภายในชุมชนจะมีความคับแคบ แต่คนในชุมชนมีความคุ้นเคยและมีความสุข มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่รู้จักกันมานาน เชียงคานเป็นชุมชนเมืองซึ่งเป็นเพียงรูปแบบภายนอกในการบอกความเป็นชุมชนเมือง แต่ในการดำเนินชีวิตจริงของสมาชิกชาวเชียงคานจะมีความผูกพันเป็นพิเศษในการเข้าร่วมกิจกรรมบ้าน วัดและโรงเรียน ในชุมชนร่วมกัน ความเป็นผู้ที่อัธยาศัยดีไม่เคร่งเครียดในการใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นอัตลักษณ์

อธิปัตย์ คลี่สุนทร[๓] กล่าวถึง การศึกษาพหุวัฒนธรรม)Multicultural Education) จึงหมายถึงกระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานที่สถานศึกษาจะต้องช่วยให้เด็กเยาวชน ประชาชนเข้าใจ ไม่รังเกียจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ความเป็นอยู่ เพศ เฉพาะสตรีในโดย) ที่อาจจะไ (บางประเทศม่ได้รับความเท่าเทียมกันในบางเรื่อง ทั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และชุมชน ต้องหาวิธีการให้เด็ก เยาวชน ประชาชนทั่วไป เข้าใจ และค่อย ๆ ซึมซับ ยอมรับความแตกต่างดังกล่าว สถานศึกษาส่วนใหญ่จะกำหนดการศึกษาพหุวัฒนธรรม ไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมสร้างความเข้าใจดังกล่าวนั้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนของชนกลุ่มน้อยได้แสดงออก

---

[๒] จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์, ก**ารสร้างและการใช้วิถีวัฒนธรรมของชาวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**, บทความในการประชุมวิชาการ, (เลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย :, ๒๕๕๙).

[๓]อธิปัตย์ คลี่สุนทร, กระทรวงศึกษาธิการ, แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=30582&Key=news_research, [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

เพื่อให้เด็กกลุ่มใหญ่ได้เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความเชื่อที่มีหลากหลาย ถือเป็นการให้การศึกษาที่มีมุมมองกว้างขวาง แตกต่างไปจากเดิมที่เน้นวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของกลุ่มประชาชนกลุ่มใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว

วุทธิศักดิ์ โภชนุกูล[๕] กล่าวถึง การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม คือ การให้ความสำคัญเกี่ยวกับ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นความเข้าใจที่แคบมาก เมื่อเทียบกับความหมายของ พหุวัฒนธรรม สำหรับขอบเขตความหมายที่ชัดเจนของพหุวัฒนธรรมนั้น National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE) (2002) ได้อธิบายไว้ว่า“พหุวัฒนธรรมคือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของ กลุ่มชน (ethnicity) เชื้อชาติ (race) สถานะของครอบครัว (socioeconomic status) เพศ (gender) ความสามารถพิเศษ (exceptionalities) ภาษา (language) ศาสนา (religion) บทบาททางเพศ (sexual orientation) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical area)” สอดคล้องกับ Mitchell and Salsbury (1999) ซึ่งอธิบายว่า “การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาที่พยายามแนวความคิดค่านิยมเชิงบวกเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และนำไปสู่การปรับปรุงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกคน” นอกจากนี้ Banks and Banks (2003) ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมไว้ว่า “คือแนวทางในการปฏิรูปที่ออกแบบมาเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการศึกษาในองค์รวม เพื่อนักเรียนที่มาจากความหลากหลายของ เชื้อชาติ กลุ่มชน เพศ ความสามารถพิเศษของนักเรียน และชนชั้นทางสังคม โดยจัดประสบการณ์ในเกิดความเท่าเทียมกันทางการศึกษาทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย” จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมได้ ๓ ประเด็น คือ๑) การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม ไม่ใช่จำกัดเฉพาะ กลุ่มชน ภาษา ศาสนา เท่านั้น แต่ยังรวมถึง ความแตกต่างทางชนชั้นของสังคม บทบาททางเพศ และความสามารถพิเศษของผู้เรียนอีกด้วย

๒) การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม มุ่งให้เห็นคุณค่าในความแตกต่างอย่างมากของกลุ่มต่างๆ ในระบบสังคมของสถานศึกษา

๓) การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมมุ่งที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนทุกคน

ประเทศไทยมีกลุ่มประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีสถานะเชิงพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะจังหวัดที่มีชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัย หรือจังหวัดที่เป็นเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ในจังหวัดเลย และจากบริษัทห้างร้านหรือกลุ่มบุคคลจากต่างประเทศ ก็จะมีประชากรกลุ่ม

---

[๕]วุทธิศักดิ์ โภชนุกูล, แหล่งที่มา : https://www.gotoknow.org/posts/ 373642[๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙].

หนึ่งเป็นชาวต่างประเทศที่มีภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างจากคนไทย พักอาศัยอยู่ การศึกษาพหุวัฒนธรรม)Multicultural Education) เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการยอมรับความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของแต่ละบุคคล โดยให้โอกาสชนกลุ่มน้อยซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ได้รับการพัฒนาทุกด้าน เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของทุกคนในสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดการศึกษาพหุวัฒนธรรมจะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ มีคุณค่า และความสวยงามบนความแตกต่าง หลากหลาย มีศักยภาพ และสามารถนำความแตกต่างมาสร้างความเจริญก้าวหน้า ได้อย่างยั่งยืนแน่นอน

๕สรุปผลการวิจัย .

การศึกษาครั้งนี้ เพื่อศึกษา วิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตามความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมด ๕๔ คน สามารถนำมาอภิปลายผลดังนี้

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียนบนวิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยในการการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียนบนวิถีพหุวัฒนธรรมทางภาษา ในเขตอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมทาง ภาษากรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี พิธีกรรมทางศาสนา/ลัทธิ/ความเชื่อ พบว่า วิถีประชาชน มีความเชื่อทางพิธีกรรม คือ นับถือผีบรรพบุรุษ และความเชื่อร่วมกัน คือ ตำแหน่ง “จ้ำ” ให้เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ให้การยอมรับตำแหน่งผู้ทรงคุณค่า และเป็นตัวแทนประชาชนในการสื่อสารกับผีบรรพบุรุษหรือกับเทวดา และผู้ที่ปกครองสูงสุดของเทวดาภาษาถิ่น เรียกว่า “พระยาแถน (พระอินทร์ ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู)” ชาวไทยเขตลุ่มน้ำโขง ยังคงให้ความเคารพ และศรัทธาคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนา ส่วนชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีความเชื่อทางพิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม คือ นับถือผีบรรพบุรุษ จากมหาเวสสันดรชาดก “ชูชก” ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความฉลาดสูงสุด “ชูชกเป็นพราหมณ์อยู่ในเมืองกลิงคราษฎร์ ขอทานไปทั่ว และด้วยนิสัยประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักอดออม เงินที่ขอเขามาเก็บไว้จึงมากมายเข้าขั้นเศรษฐี” ๒) เพื่อถอดแบบความสัมพันธ์เชิงพหุวัฒนธรรมทาง ภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน

๒.๑ การเรียนรู้ภาษาถิ่น พบว่า ในอำเภอเชียงคาน ใช้ภาษาไทเลย สำเนียงหลวงพระบางเป็นหลัก รองลงมา ภาษาไทเลยสำเสียงไชยบุรี ภาษาไทเลยสำเนียงศรีวัง (วังสะพุง) ภาษาไทกรุงเทพ และภาษาไทดำ สำเนียงภาษาไทเลย เป็นอัตลักษณ (อีสาน) ภาษาไทใต้เสมือนโน้ตดนตรี

๒.๒ สภาพปัญหาด้านภาษา พบว่า การใช้ภาษาถิ่นไทเลยใช้ในกลุ่มเฉพาะเนื่องด้วยผลจากนโยบายของรัฐบาลให้ประชาชนใช้ภาษากรุงเทพติดต่อราชการเป็นหลัก ซึ่งมีความรู้สึกว่าหากใช้ภาษาไทเลยสื่อสารแล้วถูกมองว่าล้าหลัง ปัญหาที่พบในปัจจุบันซึ่งมีแนวโน้มที่คนรุ่นใหม่ไม่ยอมสื่อสารภาษาไทเลยเป็นหลัก และคนในครอบครัวใช้ภาษาไทกรุงเทพกับบุตรหลาน

๓) เพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาที่มีความเป็นต้นแบบพหุวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน ชุมชนเชียงคาน ใช้ธรรมะที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคม คือ สังคหวัตถุ ๔ ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑. การบริจาค ๒. การพูดด้วยความปรารถนาดี ๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ๔. เสมอต้นเสมอปลาย เมื่อเกิดปัญหาต่อส่วนรวม ร่วมกันแก้ปัญหา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ธีระวงษ์ แก้วหาวงษ์. **กระบวนการเสริมสร้างความเข็มแข็งของชุมชน** (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพมหานคร : องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. **พระพุทธศาสนาในลาว**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charies F. Keyes). **อีสานนิยม : ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย (Isan: Regionallsm in Northeastern Thailand)**. รัตนา โตสกุล ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาตร์และมนุษย์ศาสตร์, ๒๕๕๕.

สุมน อมรวิวัฒน์. **องค์ ๔ ของการศึกษาไทย สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สกสค. ๒๕๕๐.

อธิปัตย์ คลี่สุนทร สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สกสศ. ๒๕๕๒.

อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน.** ขอนแก่น : บริษัทขอนแก่นนานาธรรม, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ทรงคุณ จันทจร. “รายงานการศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการจัดการศึกษาและศาสนาเพื่อความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบ และกระบวนการศึกษาและศาสนาระหว่างไทย-ลาว”.กระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ ๒๕๔๘.

เพชรตะบอง ไพศูนย์. “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาเปรียบเทียบไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **ดุษฎีนิพนธ์มนุษศาสตร์และสังคมศาสตร์**. เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๓.

(๓) บทความวิชาการ :

จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์. **การสร้างและการใช้วิถีวัฒนธรรมของชาวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. บทความในการประชุมวิชาการ. เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๙.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ภัทร์จิรา ดีนาน. กระทรวงการต่างประเทศ. แหล่งที่มา : http://www.mfa.go.th/asean/th/asean-media-center/2395 [๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม .แหล่งที่มา : http://www.sme.go.th/th. เข้าถึงเมื่อ [๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙].

การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคของชุมชน วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง ตำบลบ้านผืออำเภอบ้านผืจังหวัดอุดรธานี

A Study of Belief and Worship Rite of Laungphonak of wat Phochaisri Community, Ban Waeng, Ban Phue Sub-District, Ban Phue District, Udon Thani Province

พระมหาทองสุข สุเมโธ (ไทยทนุ)*
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, พระครูสุธีคัมภีรญาณ, วิ., ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษา ความเป็นมาของพระพุทธรูปและพิธีกรรมการบูชาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษา ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และ (๓) เพื่อศึกษา คุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคที่มีต่อชุมชนบ้านแวง วัดโพธิ์ชัยศรีตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของพระพุทธรูปอันเป็นปฏิมากรมีอยู่ในเมืองไทยเท่านั้นศิลปะที่เกี่ยวกับงานประติมากรรมทางศาสนาพุทธจะเห็นว่าการสร้างรูปเคารพได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัยนานแล้วเป็นเพียงพุทธนิยายที่สมัยโบราณในอดีตที่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะส่วนประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ก็เป็นไปตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกิดจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ส่วนพิธีกรรมมีความสำคัญในทางศาสนาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใสพอทำปฏิบัติๆทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้นนำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า พุทธศาสนิกชนที่ไปไหว้สักการบูชาหลวงพ่อนาคมีความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์เทวดาอารักษ์ที่สามารถคุ้มครองให้ตนและครองมีความสุขหรือประสบ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผลสำเร็จได้หากบนบานหรือสักการะถูกวิธีจะสำเร็จไม่ช้าก็เร็วพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลวงพ่อนาค จะทำกันเป็นช่วงเวลาที่เหมาะเช่นในเดือน๕ก็จะมาทำบุญวันสงกรานต์แล้วทำบุญรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่อีกทั้งยังได้ทำบุญในวัดและถือโอกาสตั้งจิตอธิษฐานขอพรหากสำเร็จก็จะมาแก้บนด้วยสิ่งของต่างๆที่เรียกว่าเครื่อง๕เครื่อง๘และเครื่อง ๙ หรือขันธ์ ๕ ขันธ์ ๘ และขันธ์ ๙ อันเป็นตัวแทนวัตถุสิ่งของหรือหลักธรรมทางศาสนา

คุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค มีความสำคัญในการสร้างเสริมกำลังใจให้ชาวบ้านแวง และผู้มีศรัทธาต่อหลวงพ่อนาค ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้ว คือในระดับปัจเจกชนและในระดับชุมชนซึ่งทั้งสองประเด็นดังกล่าวเป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค ได้เป็นอย่างดีนี้ก็ถือได้ว่าชาวชุมชนบ้านแวงและใกล้เคียงยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่างๆโดยยึดเอาหลักการแนวคิดของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปแต่พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรียังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพิธีกรรมและประเพณีของตนเองไว้ให้อนุชนรุ่นหลังสืบทอดต่ออย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ: ความเชื่อและพิธีกรรม

Abstract

The aims of this research were 1) to study the background of Buddha image and worship rite in Theravada Buddhism, 2) to study the belief and worship rite of Luangpho-Nak of Wat Phoshaisri Community, Ban Waeng, Ban Phue sub-district, Ban Phue district, Udonthani province and 3) to study the values of the belief and worship rite of Luangpho-Nak.

The research results revealed that the history of the Buddha images that exists in Thailand related to the art of Buddhist religious sculpture. It is evident that the creation of the image has been continually evolving and changing, according to the conditions in each era. It is just a Buddhist fiction in the past without the study of the art history. The history of the Buddha image creation inherited to this day is based on historical and archaeological evidence, and historical artistic reasons. The ritual is of religious importance and is another way to inspire the community, resulting in more spiritual faith and creation of worship and sacredness.

The belief and worship rite of Luangpho-Nak relies on his sacredness, miracles, protection of oneself or family members, happiness and success creation after the vow of the worshipers. The rituals to worship Luanpho-Nak have been organized throughout the year. For example, during Songkran Festival, people come to visit their birthplaces, visit the temple to pay homage to Luangpho-Nak; some make a vow for acquiring the desirable things, if this comes true, they offer Luangpho-Nak the offering called 'Khueng 5, 8, 9 or Khan 8, 9 which are the representatives of Buddhist principles.

The values of the belief and worship rite of Luangpho-Nak are that Luangpho-Nak is important for the villagers and those who have faith in, particularly farmers and traders; the results of worship can be classified into two levels: individual level and community level, leading to apply the Buddhist principles to use in the rituals. Inherited from the villager' ancestors, the ritual is still important for the villagers and those who live nearby. Even the time has passed; the ritual for worshiping Luangpho-Nak still preserves its identity, culture and ceremony, which can be transmitted to the next generation.

Keywords: Belief and Worship Rite

๑. บทนำ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานการกระทำทั้งในทางที่เป็นไปทั้งในทางที่เป็นกุศลและอกุศล และความเชื่อส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในแต่ละสังคม[๑] สำหรับคำว่าความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นตรงกับคำว่า ศรัทธา หมายถึง คือการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้ใจพระพุทธศาสนาได้สอนให้มีความเชื่อในแนวทาง ๔ ประการนี้คือ (๑) กัมมสัทธา หมายถึง เชื่อกรรม,เชื่อกฎแห่งกรรม,เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม (๒) วิปากสัทธา หมายถึงเชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ (๓) กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน (๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ[๒] ทำให้สังคมที่

[๑] สุวรรณสุวรรณวโช (พล.ต.อ), **พื้นฐานความเชื่อของสังคมไทย,** (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

[๒] อภิ.วิ (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๓๙๙.

ต่างกันมีความเชื่อไม่เหมือนกันความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสานเช่น ความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษความเชื่อเรื่องชาติภพความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์เป็นต้นโดยมีการผสมผสานกับความเชื่อเรื่องเทพเทวดาพระอินทร์พระพรหมท้าวจตุโลกบาลผู้รักษาทิศทั้งสี่ซึ่งจะเห็นได้จากการประกอบพิธีใดๆก็ตามเมื่อมีการกล่าวถึงพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์แล้วมักจะมีการกล่าวถึงเทวดาต่างๆเสมอความเชื่อของชาวอีสานจึงมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรม

พระพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปคือรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า[๓] อันเกิดจากการสร้างสรรค์งานของปฏิมากรซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานประสบการณ์สภาพแวดล้อมทั้งเชื้อชาติภูมิประเทศความรู้ทางพระพุทธศาสนาศิลปะวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมของปฏิมากรทำให้รูปแบบของพระพุทธปฏิมาแต่ละชนชาติแต่ละยุคแต่ละสมัยแตกต่างกันออกไปพระพุทธปฏิมาถือว่าเป็นสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรืออุทเทสิกเจดีย์อันมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นที่สักการบูชาเป็นสัญญาลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและความดีงามทั้งพุทธภาวะที่เป็นธรรมกายและพระพุทธคุณเป็นสื่อในการถ่ายทอดปรมัตถ์ธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาชาวพุทธโดยมากมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปในมิติความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น เชื่อว่าพระพุทธรูปบางวัดสามารถที่จะอำนวยพรให้ตนเองในฐานะผู้มาพึ่งบุญบารมีของพระพุทธรูปที่ชาวพุทธโดยทั่วไปจะเรียกกันว่า “หลวงพ่อ” เช่น หลวงพ่อพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา หลวงพ่อวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม หลวงพ่อโตวัดไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น โดยความเชื่อที่ชาวพุทธจะมีต่อพระพุทธรูปนี้ก็จะมีอยู่โดยทั่วไปเกือบทุกภาคของประเทศ

หลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรี อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นพระพุทธรูปที่มีคนเคารพบูชาเป็นจำนวนมากและเป็นพระพุทธรูปที่ผู้คนมีความเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์หลายประการ เช่น เชื่อว่าหลวงพ่อพระนาควัดโพธิ์ชัยศรีสามารถช่วยเหลือตนเองให้รอดพ้นจากภยันตรายต่างๆได้ เชื่อว่าหลวงพ่อช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จ เชื่อว่าหลวงพ่อนาคนั้นสามารถให้ลูก บุตร ธิดา แก่ผู้ที่มาขอลูกได้ หรือเชื่อว่าหลวงพ่อนาคนั้นสามารถที่จะดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้ เพราะมีหลักฐานที่มีการสืบทอดกันมาตลอดเวลา ตั้งแต่ครั้งอดีตก็คือในทุกเดือนเมษายน ช่วงวันสงกรานต์ก็จะมีการอัญเชิญองค์หลวงพ่อนาคออกแห่รอบเทศบาลอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนได้รดน้ำสรงน้ำองค์หลวงพ่อนาคได้อย่างใกล้ชิดและทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้

---

[๓] ราชบัณฑิต, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : บารมีพลับลิเคชั่นส์ ,๒๕๔๒), หน้า ๗๙๕.

จากการที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคที่มีต่อชุมชน วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง ตำบลบ้านผืออำเภอบ้านผือจังหวัดอุดรธานีโดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานศึกษาวิจัยอื่นๆหลักทฤษฎีต่างๆ และออกแบบสัมภาษณ์ประชาชนที่เดินทางมาสักการบูชาเพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพุทธรูปและพิธีกรรมการบูชาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง ตำบลบ้านผืออำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคที่มีต่อชุมชนบ้านแวง วัดโพธิ์ชัยศรีตำบลบ้านผืออำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และมีการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาของวิจัยให้สมบูรณ์ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. ด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา คุณค่าด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ต่อด้านบุคคล สังคม เศรษฐกิจและคุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

๒. ด้านเอกสาร

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถาฎีกา จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, คัมภีร์อรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕.

๒) ขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีเนื้อหาทางด้านพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๓. ด้านกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๓๒ รูป/คน ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล จำนวน ๓ รูป นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ ท่าน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๓ ท่าน ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ ท่าน ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลบ้านผือ จำนวน ๒๐ ท่าน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)และการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์วิเสสตำรางานวิจัยวิทยานิพนธ์บทความและเอกสารจากหนังสือต่างๆรวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓. จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยมากราบไหว้บูชาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแวง ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีจำนวน ๓๒ รูป/คน

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้างนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่านตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งในเชิงเนื้อหา ภาษาและรูปแบบการวิจัย เพื่อสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องนำผลมาวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์

๕. สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะและเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. ความเป็นมาของพระพุทธรูปและพิธีกรรมการบูชาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเป็นมาของพระพุทธรูปอันเป็นปฏิมากรที่มีปรากฏในตำนานพระแก้วมรกตนั้นดูเหมือนมีอยู่ในเมืองไทยเท่านั้นไม่มีตำนานหรือพงศาวดารและประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดียศรีลังกาหรือพม่าเลยศิลปะที่เกี่ยวกับงานประติมากรรมทางศาสนาพุทธจะเห็นว่าการสร้างรูปเคารพได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัยนานแล้วดังนั้นตำนานห้ามพระแก่นจันทน์จึงเป็นเพียงพุทธนิยายที่สมัยโบราณในอดีตที่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะได้พยายามอธิบายถึงการกำเนิดพระพุทธรูปในหมู่ชนในขณะนั้นให้หายข้อข้องใจเพียงเท่านั้นส่วนประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ก็เป็นไปตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกิดจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

พระพุทธรูปก่อนศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียมีสมัยทวารวดีศรีวิชัยและลพบุรีตามลำดับซึ่งมีพระพุทธลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลของสกุลต่างๆในท้องถิ่นซึ่งมีหลักฐานและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนไทยเป็นการ

สร้างเพื่อเป็นคุณค่าต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทยสร้างด้วยกุศลเจตนาดีสร้างเพื่ออานิสงส์และมีองค์ประกอบที่ให้ได้ผลมากที่สุดคือผู้ให้บริสุทธิ์วัตถุที่ให้บริสุทธิ์และผู้รับบริสุทธิ์หรือมีความเต็มใจทั้งก่อนให้, ขณะให้, และหลังให้อานิสงส์อื่นจากการสร้างพระพุทธรูปไม่ใช่เพียงการสร้างด้วยตนเองเท่านั้นการชักชวนผู้อื่นสร้างพระพุทธรูปหรือซ่อมแซมพระพุทธรุปก็ได้ผลบุญมากเช่นกัน

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนาเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่พิธีกรรมจึงเป็นของทิ้งไม่ได้ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเงียบกริบและทำในสิ่งเหมือนกันพร้อมเพียงกันซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใสพอทำบ่อยๆเข้าก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้นพิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆมากมายซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลกระทบต่อระบบร่างกายจิตใจและพยาธิสภาพของมนุษย์เช่นการสวดมนต์ฯลฯเมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนาจะเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขเป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวมและการสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนานี้จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป

๒. ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีบ้านแวง ตำบลบ้านผืออำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีได้ว่าพุทธศาสนิกชนที่ไปไหว้สักการบูชาหลวงพ่อนาคนั้นมาจากทั่วสารทิศคือจากจังหวัดต่างๆของประเทศไทยและเป็นชาวต่างชาติที่มากับสามีหรือภริยาของตนเองซึ่งมีความเชื่อทั้งในพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์เทวดาอารักษ์ที่สามารถคุ้มครองให้ตนและครองมีความสุขหรือประสบผลสำเร็จได้หากบนบานหรือสักการะถูกวิธีถูกต้องพร้อมด้วยเครื่องทำพิธีกรรมต่างๆครบถ้วนเชื่อว่าสิ่งที่บนไว้หรือเรื่องที่บนขอไว้อาจจะสำเร็จไม่ช้าก็เร็วแต่ทั้งนี้จะต้องมีเหตุปัจจัยอื่นๆเข้ามาสนับสนุนด้วยคือตนจะไม่เคยทำบาปกรรมหนักๆที่จะทำให้ผลของการบนนั้นสูญเปล่าไปนอกจากนั้นพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลวงพ่อนาค โดยจะทำกันเป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่บุคคล, เหมาะแก่การทำบุญในแต่ละเดือนแล้วประยุกต์การบนหรือขอไว้ให้ตรงกับเดือนนั้นๆเช่นหากบนในเดือน๕ก็จะมาทำบุญวันสงกรานต์แล้วทำบุญรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ผู้อาวุโสในครอบครัวด้วยอีกทั้งยังได้ทำบุญในวัดคือวัดโพธิ์ชัยศรี และถือโอกาสตั้งจิตอธิษฐานขอพรหรือบนบานไว้หาก

สำเร็จก็จะมาแก้บนด้วยสิ่งของต่างๆที่เรียกว่าเครื่อง๕เครื่อง๘และเครื่อง๙หรือขันธ์๕ขันธ์๘ และขันธ์๙อันเป็นตัวแทนวัตถุสิ่งของหรือหลักธรรมทางศาสนาเช่นขันธ์๕ก็หมายถึงให้รักษาศีล๕ข้อเป็นต้น

๓. คุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาคที่มีต่อชุมชนบ้านแวง วัดโพธิ์ชัยศรีตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี คุณค่าพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค วัดโพธิ์ชัยศรีโดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจความมั่นใจความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิจะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองใจเชิงบวกและเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชนก่อให้เกิดความเชื่อมั่นการยอมรับการปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้เกิดความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันธ์กับชุมชนมากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชนพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค เป็นเครื่องมือที่คนในชุมชนมีการสร้างสัมพันธภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์และสอดคล้องกันระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติคนกับสิ่งแวดล้อมคนกับคนและคนสร้างทัศนคติต่อตนเองพร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาให้เกิดดุลยภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อมต่อไปในปัจจุบัน

พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค มีความสำคัญในการสร้างเสริมกำลังใจให้ชาวบ้านแวงและผู้มีศรัทธาต่อหลวงพ่อนาค ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมสามารถแยกได้เป็น๒ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้วคือในระดับปัจเจกชนและในระดับชุมชนซึ่งทั้งของประเด็นดังกล่าวเป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประยุกต์ใช้ในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาค ได้เป็นอย่างดีนี้ก็ถือได้ว่าชาวชุมชนบ้านแวงยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่างๆโดยยึดเอาหลักการแนวคิดของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปแต่พิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อนาควัดโพธิ์ชัยศรียังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพิธีกรรมและประเพณีของตนเองได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา.**ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.๒๕๒๕ ,

กรมการศาสนา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

ดีเลิศ โปตระนันท์ และคณะ. **วิสาขบูชา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๕.

ทองย้อย แสงสินชัย, นาวาเอก. **ความจริงในมหาปรินิพพานสูตร (กรณีพระมโน)**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓.

บรรจบ บรรณรุจิ, ผศ.ดร.ท.ร..**อสีติมหาสาวก**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตาโณ). **กาลามสูตร พูดไว้อย่างไร?**. กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๔๔.

การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
Worship By Theravada Buddhism

ปรเมธ ศรีภิญโย[*]
สนั่น ประเสริฐ[**]
ผศ.ดร.เทพพร มังธานี[***]

บทคัดย่อ

การบูชา ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพนับถือยกย่องเชิดชู ตลอดจนให้เกียรติกัน ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและเหมาะสม ทุกคนควรประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งที่ควรบูชา ได้แก่ พระรัตนตรัย พระธาตุเจดีย์ มารดาบิดา และครูอาจารย์ เป็นต้น การบูชานั้นจะด้วยสิ่งของหรือการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนก็ตาม จัดว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและเหมาะสม เพราะทำให้เห็นคุณค่า คุณความดีและความสำคัญของบุคคลและสิ่งของ การปฏิบัติต่อบุคคลและสิ่งของอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยใช้ปัญญาพิจารณาบูชาอย่างมีเหตุผล จึงเป็นประโยชน์และเกิดเป็นสิริมงคลแต่เมื่อขาดปัญญาพิจารณาบูชาอย่างไม่มีเหตุผล กล่าวคือ บูชาบุคคลหรือสิ่งของที่ไม่ควรบูชา การบูชานั้นก็ไม่เป็นประโยชน์และกลายเป็นความงมงาย ดังนั้น เมื่อจะบูชาบุคคลหรือสิ่งของ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลก่อน

คำสำคัญ: การบูชา, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The shrine is considered as a sign of respect, honor, and respect each other. Buddhism is considered good and proper. Everyone should practice what worship should include the Triple Gem Chedi mothers, fathers and teachers, so that the object of worship or conduct based on doctrinal matter. That is pretty good and proper. It makes you appreciate the good and the importance of people and goods. Treating people and objects correctly and appropriately. Consider using intelligence offerings rationally. The benefit

[*] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[**] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[***] อาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

and prosperity. However, when considering the lack of intelligence Worship unreasonable That is something that should not be worshiped or venerated. Worship, it is not useful, and become so ignorant to worship someone or something. To understand why, consider first.

Keywords: Worship, Theravada Buddhism

๑บทนำ.

การบูชาถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ที่สอนให้มองเห็นคุณค่า คุณความดีและความสำคัญของบุคคลและสิ่งของแล้ว ปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นถูกต้องและเหมาะสมด้วยความจริงใจ จึงจำเป็นอย่างมากที่คนในสังคมจะทำความเข้าใจในหลักธรรมข้อนี้ กล่าวคือ การบูชาให้ถูกต้องอย่างชัดเจนแล้วนำหลักธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมและชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าการบูชานี้จะมิใช่หลักธรรมที่สูงสุดในพระพุทธศาสนา ถึงอย่างนั้นก็ได้รับการยอมรับยกย่องว่า เป็นมงคลอันสูงสุดอย่างหนึ่งในจำนวนมงคล ๓๘ ประการ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่าปูชา จ ปูชนียานำ ... เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ แปลว่า การบูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นมงคลอันสูงสุด[๑]

การบูชานี้เป็นเรื่องที่ดี สมควรทำ แต่อาจกลายเป็นเรื่องที่เลวร้าย หรืองมงายก็ได้ ถ้าผู้ทำการบูชานั้นมีความเห็นผิด เข้าใจผิด คิดไม่ถูกต้อง ทำการบูชาในทางที่ไม่ถูกไม่ควร ซึ่งจะทำให้เกิดโทษ หรือไร้ประโยชน์ได้ ดังที่เห็นได้ในปัจจุบัน คือเมื่อได้พบเห็นวัตถุหรือสัตว์แปลกๆ เข้าใจผิดคิดว่า เป็นสิ่งศักดิ์ กราบไหว้บูชาแล้ว จะเกิดความเป็นสิริมงคล ตลอดจนให้โชคลาภ

การบูชาลักษณะนี้ถือว่าเป็นการบูชาที่ผิดจากหลักการบูชาในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้บูชาสิ่งที่ควรบูชาได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระธาตุเจดีย์ มารดาบิดา และครูอาจารย์เป็นต้น ด้วยความจริงใจ ดังนั้นเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการบูชาของคนในสังคมไทย ผู้เขียนจึงได้เลือกศึกษาการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒ .ความหมายการบูชา

บูชา หมายถึง การแสดงความคารวะ ความนับถือ ด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้เป็นต้น หรือด้วยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีวิต และด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน[๑] บูชา หมายถึง

---

[๑] ขุ.ขุ. (ไทย) ๑๗/๖/๓.

[๑] สุเชาว์ พลธรรม, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖๗.

การแสดงความเคารพบุคคลหรือวัตถุที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ, ยกย่อง เทิดทูนด้วยด้วยนับถือ หรือความเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้ บูชาฝีมือ บูชากัณฑ์เทศน์ (ติดกัณฑ์เทศน์) ด้วยจตุปัจจัยไทยธรรม เป็นต้น บูชายัญ (การบูชาของพราหมณ์อย่างหนึ่ง) การเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคน หรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา[๒]

บูชา หมายถึง การยกย่อง เชิดชู เช่น กราบไหว้ หรือแสดงความนับถืออย่างอื่น คือ การลุกขึ้นยืนต้อนรับให้นั่งที่นั่งสมควร หลีกทางให้เดิน ตลอดถึงให้สิ่งของ หรือรับใช้ด้วยความเคารพนับถือ[๓]

บูชา หมายถึง การยกย่อง เพราะในอภิธานัปปทีปิกาสูจิ ท่านวิเคราะห์ไว้ว่า ปูช ปูชายำ ปูชนำ ปูชา แปลว่า ปูชธาตุ เป็นไปในอรรถว่า ยกย่อง การยกย่อง ชื่อว่า บูชา ลักษณะการบูชา ๔ ประการ ได้แก่ บูชาบุคคลและวัตถุที่ควรบูชา ด้วยสักการะ คือ บูชาด้วยกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ ใจสุภาพ และเครื่องสักการะ บูชาด้วยครุการะ คือ บูชาด้วยทำความรักความห่วงใย บูชาด้วยมานนา คือบูชาด้วยความนับถือ และบูชาด้วยวันทนา คือบูชาด้วยความชมเชยยกย่องนั้น เมื่อประมวลลงคงรวมอยู่ในหลักการบูชา ๒ ประการ คือ อามิสบูชา การบูชาบุคคลควรบูชาด้วยวัตถุเครื่องล่อใจให้ผู้บูชาเกิดโสมนัส และผู้รับเกิดปีติความอิ่มใจ เช่น ลูกชายหญิงระลึกถึงคุณของพ่อแม่แล้วบูชาท่านด้วยปัจจัย ๔ ตามที่ท่านต้องประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ผ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และหยูกยาบำบัดโรคภัย หรือเงินทองที่เป็นมูลค่าปัจจัยนั้น ๆ และขวนขวายช่วยเหลือกิจการให้เป็นที่เบาใจแก่ท่านอย่างนี้ ชื่อว่าบูชาด้วยอามิส ส่วนปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามเพศภูมิของตน เช่น บรรพชิต บำเพ็ญอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร ส่วนคฤหัสถ์ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาเบญจศีลอย่างนี้ ชื่อว่า บูชาด้วยการปฏิบัติ[๔]

บูชา หมายถึง การเทิดทูน ยกย่อง สนับสนุน (To worship) การบูชาอาจทำได้ ๒ วิธี คือ ด้วยสักการะ เช่น การจุดธูปเทียนบูชา หรือบูชาด้วยดอกไม้และด้วยสัมมานะ คือการแสดงความนับถือ ยกย่อง สนับสนุน เช่น ให้คะแนนเสียงในการเลือกตั้ง เป็นต้น[๕]

---

[๒] ราชบัณฑิตสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑,(กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,๒๕๔๖), หน้า ๖๓๔.

[๓] สมเด็จพระสังฆราช (อุฏฐายีมหาเถร จวน), **มงคลในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณ ปิ่นเกล้า, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔.

[๔] สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **มงคลชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), ๕๖-๖๘.

[๕] ปิ่น มุทุกันต์, **ประมวลศัพท์ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙๔.

จึงพอสรุปได้ว่า การบูชา หมายถึงการแสดงความเคารพ นับถือ ยอมรับ ยกย่อง เชิดชูคุณความดีของบุคคลหรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ หรือด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของผู้ที่ควรบูชาอย่างจริงใจ

๓. การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น การบูชานี้ถือว่า เป็นกิจที่ดีและชอบ เพราะสามารถให้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ รวมไปถึงนิพพานสมบัติ สามารถให้สำเร็จประโยชน์ในชาตินี้ ปรมัต) และประโยชน์สูงสุด (สัมปรายิกัตถะ) ประโยชน์ในชาติหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) แก่ผู้ที่ทำการบูชาได้ ดังเช่น นายสุมนมาลาการทำการบูชาพระพุทธเจ้าแล้วได้รับการ (ถะยจากพระราชา ไม่ว่าจะเป็น ช้าง ม้า ทาส ทาสี นารีผู้ประดับพระราชทานสมบัติมากมาประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง บ้านส่วย กหาปณะพันหนึ่ง และเครื่องประดับชื่อว่ามหาประสาธน์ นี้เป็นสมบัติที่เขาได้ในชาตินี้ ส่วนสมบัติที่เขาจะได้ในชาติหน้าก็คือ การไม่ไปสู่ทุคติตลอดแสนกัป การท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษยโลกเท่านั้น และสมบัติสูงสุดก็คือเขาจักได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุมนะ ในภพสุดท้าย[๖]

การบูชานี้อาจจะกลายเป็นกิจที่เลวร้ายหรือไร้ประโยชน์ไปก็ได้ ซึ่งถ้าผู้ทำการบูชามีความคิดที่ผิด ไม่ถูกต้องด้วยเหตุและผล ปราศจากปัญญาพินิจพิจารณาหาแล้วนั้นกล่าวคือ การเข้าใจผิดเห็นคนชั่วเป็นคนดี เห็นสิ่งที่ให้โทษว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณแล้ว กลับบูชาผู้ที่ไม่ควรบูชา หรือสิ่งที่ไม่ควรบูชา อันเป็นไปในทางที่ผิด เสียหาย ก็สามารถให้เกิดโทษ ไร้ประโยชน์ได้เช่นกัน แต่ถ้าผู้ที่บูชามีความคิดเห็นที่ถูกต้อง รู้จักใช้ปัญญาพินิจพิจารณาเลือกบูชาผู้ที่ควรบูชา หรือสิ่งที่ควรบูชาอันเป็นไปในทางที่ถูกที่ควรแล้ว การบูชานั้นก็สามารถให้เกิดคุณประโยชน์ได้เหมือนกัน ดังคำที่ว่า บูชา”“บูชาคนดีเป็นศรีแก่ตัว บูชาคนชั่ว พาตัวจัญไร” พาไปหาผิด บูชาบูชาคนพาล พาล” หรือ “คนดีให้สำเร็จประโยชน์ บูชาคนโฉดพาตัวฉิบหาย “บัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล[๗]

การบูชาผู้ที่ไม่ควรบูชาหรือสิ่งที่ไม่ควรบูชานั้น แม้จะไม่ให้เกิดโทษความเสียหายหรืออันตรายอะไร แต่ก็เป็นการบูชาที่ไร้ประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ เป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ สำหรับผู้ที่ทำการบูชานั้น ดังคำที่ว่าผู้ใช้ทรัพย์จำนวนพันบูชาคนไม่ควรบูชาทุกๆ เดือน ครบร้อยปี แต่การบูชาที่เขามาบูชาท่านผู้อบรมตนคนเดียว แม้เพียงครู่หนึ่งเท่านั้น ประเสริฐกว่า การบูชาครบร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไร ผู้บูชาไฟในป่าถึงร้อยปี

---

[๖] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕.

[๗] สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **มงคลชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๕๖.

แต่การบูชาที่เขามาบูชาท่านผู้อบรมตนคนเดียว แม้เพียงครู่หนึ่งเท่านั้น ประเสริฐกว่า การบูชาถึงร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไรเล่า[๘]

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันนี้ ก็เนื่องจากพุทธบริษัทต่างช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและเผยแผ่ให้สืบเนื่องยาวนานต่อไป การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ นับถือบูชา ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะแม้แต่พระพุทธองค์เองซึ่งเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก ก็ยังทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรม ทรงเคารพ นับถือบูชาพระธรรม[๙] ด้วยทรงมองเห็นว่า พระธรรมนี้แหละที่จะเป็นที่พึ่งที่อาศัย จะเห็นได้ว่า ในสมัยที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงรำพึงว่า บุคคลผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรง ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เราพึงสักการะ เคารพ อาศัยสมณะหรือใครคนไหนหนอแลอยู่ และได้ทรงมีพระดำริว่า “เราพึงสักการะ เคารพอาศัยสมณะหรือพราหมณ์อื่นอยู่ เพื่อความบริบูรณ์แห่งศีลขันธ์ ที่ยังไม่บริบูรณ์แห่งวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ที่ยังไม่บร...วิมุตติขันธ์...ปัญญาขันธ์...สมาธิขันธ์...บูรณ์ แต่เราไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ที่มีศีลสมบูรณ์กว่าเรามี...มีปัญญา...มีสมาธิ... พึงสักการะ เคารพ อาศัยอยู่ ทางที่ดีเรามีวิมุตติญาณทัสสนะสมบูรณ์กว่าเรา ที่เรา...วิมุตติพึงสักการะ เคารพ ธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั่นแลอยู่[๑๐] และเช่นเดียวกับพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ ที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า อานนท์ บางทีพวกเธออาจคิดว่า ‘ปาพจน์มีศาสดาล่วงไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย[๑๑]

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมอบพระธรรมวินัยอันเป็นหลักคำสอนและหลักการทางพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้แทนพระองค์ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความเคารพพระธรรมวินัย ซึ่งพระธรรมวินัยนี้ หมายถึง คำสั่งของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ[๑๒] ให้ถือเป็นเหมือนตัวแทนพระพุทธเจ้านั่นเอง และให้พุทธบริษัททั้งหมดอยู่กันตามหลักการของพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก ถือเอาพระไตรปิฎกเป็นที่พักพิง และอ้างถึงเป็นมาตรฐานสุดท้ายในการตัดสินความ[๑๓]

---

[๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

[๙] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๐๔.

[๑๐] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๓/๑๖๗-๑๖๘.

[๑๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

[๑๒] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๓.

[๑๓] พระศรีปริยัติโมลี (สมชาย กุสลจิตฺโต), “พระธรรมวินัย กฎหมาย ทิฏฐิ และผลประโยชน์ กรณีความขัดแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับใหม่”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๗.** รวบรวม

จึงกล่าวได้ว่า การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นลักษณะของการยกย่อง เชิดชู ที่เรียกกันว่า ปัคคหะ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น ที่เรียกกันว่า สักการะ การยอมรับนับถือในคุณงามความดีความรู้ ความสามารถ ที่เรียกกันว่า สัมมานะ หรือมานนา และการบูชาด้วยความรัก ความห่วงใย ด้วยกันรักษาน้ำใจ ประพฤติอยู่ในโอวาทคำสอนของท่าน ที่เรียกว่า **ครุการะ**นั่นเอง เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นลักษณะของการบูชาทั้งนั้นการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิบัติบูชา (๒) อามิสบูชา ซึ่งจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ อามิสบูชา หรือการบูชาด้วยอามิสนั้น หมายถึง การบูชาบุคคลที่ควรบูชา มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น ด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ นับตั้งแต่ ถวายภัตตาหาร ผลไม้ ยารักษาโรค ดอกไม้ ธูปเทียน ของหอม ข้าวน้ำ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม เสื่อสาดอาสนะ เป็นต้น ตลอดจนการสร้างอาราม โบสถ์ วิหาร และศาลาที่อยู่อาศัย ขุดสระขุดบ่อก่อถนน สร้างพระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ถวาย การบูชาด้วยอามิสนี้ สามารถให้สำเร็จประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้ที่ทำการบูชาท่านผู้ที่ควรบูชา จึงถือว่าเป็นการบูชาที่มีความสำคัญและจำเป็น สมควรที่พุทธศาสนิกชนทำกันอย่างยิ่ง เพราะการบูชาด้วยอามิสนี้ทำได้ง่าย ทุกคนสามารถทำกันได้ และการบูชาด้วยอามิสนี้ก็มีผลานิสงส์ผลบุญมากเหลือที่คณนานับได้ จัดว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มีความเคารพนับยิ่งขึ้น อันเป็นเหตุให้ทำการบูชาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนต่อไปได้

๓.๒ ปฏิบัติบูชา หรือการบูชาด้วยการปฏิบัตินั้น หมายถึง การบูชาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน อันเป็นการปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงโปรดปรานเป็นอย่างยิ่ง เพราะ พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะให้พุทธบริษัทประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์อย่างเดียวเท่านั้น แต่สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ทำการบูชาด้วยอามิส เพราะทรงอนุเคราะห์บริษัท และเพราะทรงประสงค์ถึงความตั้งอยู่ยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยว่าพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ ก็ด้วยการที่บริษัท ๔ ยังบูชาพระองค์ด้วยปฏิบัติบูชาเท่านั้น ดังพระพุทธที่ว่า “ธรรมดาว่า นิรามิสบูชา ย่อมอาจดำรงศาสนาของเราไว้ได้ เพราะว่าบริษัท ๔ นี้ ยังจักบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชานี้ตราบใด ศาสนาของเราก็จักรุ่งเรืองดังพระจันทร์เพ็ญแจ่มอยู่กลางฟ้าตราบนั้น” และการทำการบูชาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนสามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น การรักษาศีล การเจริญสมาธิภาวนา การสมาทานธุดงค์ เป็นต้น การบูชาในลักษณะนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการบูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน และเป็นการบูชาที่พระพุทธองค์ทรงโปรดปรานอย่างยิ่งทีเดียว สำหรับการบูชาท่านผู้ที่ควรบูชาด้วยการปฏิบัติ มีปรากฏในพระไตรปิฎกพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

และจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๔๙.

การบูชาด้วยการปฏิบัติกล่าวคือการรักษาศีล อันได้แก่ การรักษาความเป็นปกติของตนไว้ให้คงอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา เพราะศีล แปลว่า ปกติหรือเย็นเป็นปกติ ที่ว่าปกติ ก็คือ เป็นไปตามปกติของกาย วาจา ปราศจากเจตนาที่คิดคด ที่ว่าเย็น ก็คือ ทำให้ผู้มีศีลอยู่ในความร่มเย็น ไม่มีภัย ไม่มีเวรกับผู้ใด เพราะฉะนั้นศีลจึงเป็นการรักษากาย วาจาให้เป็นปกติเรียบร้อย ศีลทางกาย เช่น ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมา ศีลทางวาจา เช่น การละเว้นจากการพูดเท็จ,ส่อเสียด เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ศีลกำจัดหรือป้องกันกิเลสอย่างหยาบ ที่ล่วงทางกาย และทางวาจา ดังความหมายของศีลที่พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ว่า ศีล เป็นความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย,ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพ[๑๔]

การบูชาด้วยการปฏิบัติกล่าวคือการเจริญภาวนา อันได้แก่ การอบรมจิตให้เจริญยิ่งขึ้นไป การทำให้มีมากกว่าเดิม การฝึกจิตและปัญญา หรือการอบรมจิตให้เจริญด้วยคุณธรรมต่างๆ การฝึกอบรมจิตนั้นตามหลักพุทธธรรมมี ๒ ประการ คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบเกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นและการฝึกอบรมปัญญาให้ (สมถภาวนา) หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่า จิตภา (วิปัสสนาภาวนา)จริงวนา การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สุขสงบผ่องใส พร้อมด้วยความเพียรสติสมาธิและปัญญาภาวนา การฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์ การบูชาดังกล่าวมานี้จัดเป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างแท้จริง

๓.๓ สิ่งที่ควรบูชา ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีหลายอย่าง แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว มีอยู่ ๒ อย่าง คือ (๑) บุคคลที่ควรบูชาหรือยกย่อง(ปูชนียบุคคล) (๒) วัตถุที่ควรบูชาหรือยกย่อง (ปูชนียวัตถุ) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ปูชนียบุคคล หรือบุคคลที่ควรบูชานั้น หมายเอาคนดี มีศีล มีธรรม มีคุณค่าสมควรแก่การสักการะ เคารพ นับถือ กราบไหว้ บูชา ซึ่งพอจะกล่าวได้ดังนี้

๑) พระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) ถือว่าเป็นปูชนียบุคคลอย่างสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นเมืองพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาร้อยละ ๙๕ มีความเคารพนับถือบูชาต่อพระรัตนตรัย สำหรับพระพุทธหรือพระพุทธเจ้านั้นในปัจจุบันไม่มีให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพนับถือบูชามีเพียงสิ่งแทนพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระปฏิมา (รูปเหมือน) หรือพระพุทธรูป เพื่อให้พุทธศาสนิกชนแสดง

---

[๑๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙๒.

ความเคารพนับถือกราบไหว้บูชา อันถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน

พระพุทธเจ้า หรือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ถือว่าเป็นบุคคลที่ประเสริฐสูงสุดในโลกทั้ง ๓ (มนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลก) ทรงเป็นผู้ที่ค้นพบหลักความจริงของชีวิต (อริยสัจ ๔ ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค) ด้วยพระองค์เอง ทรงนำหลักธรรมนั้นมาประกาศแก่ชาวโลกประพฤติปฏิบัติตาม และรู้ตาม เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ของตนเหมือนพระองค์จึงกล่าวได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ทรงเป็นผู้มีอุปการคุณหาที่สุดมิได้แก่ชาวโลก ดังพระพุทธคุณ ๙ ประการที่ว่า...เป็นพระอรหันต์, เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ, เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ, เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว, เป็นผู้รู้แจ้งโลกนี้, เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม, เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, เป็นพระพุทธเจ้า, เป็นพระผู้มีพระภาค[๑๕] พระพุทธคุณ ๙ ประการดังกล่าวนั้น ย่อเป็น ๒ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาคุณ หรือกล่าวตามความนิยมของคนไทยที่เข้าใจกัน มี ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ[๑๖]

หลังจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พุทธศาสนิกชนความเคารพนับถือกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป อันเป็นสิ่งแทนพระองค์ และประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์อยู่ เช่นนี้จัดเป็นการบูชาพระพุทธ ดังเช่นพระพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ผู้นั้นชื่อว่าบูชาพระองค์แล้ว[๑๗]

พระธรรมจัดเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย อันถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐและสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะพระธรรมนั้นเป็นสิ่งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วทรงนำมาประกาศแก่ชาวโลก เพื่อประพฤติปฏิบัติตาม มีทั้งข้ออนุญาต (พระธรรม) และข้อห้าม (พระวินัย) ดังนั้น จึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การเคารพนับถือกราบไหว้บูชาเพราะพระธรรมนั้นเป็นสิ่งที่แทนพระพุทธองค์ การนำเอาหลักธรรมคำสอนมาประพฤติปฏิบัตินั้น จึงนับว่าเป็นการบูชาพระธรรม ผู้ประพฤติปฏิบัติตามธรรม ชื่อว่าบูชาพระธรรมอันเป็นสิ่งที่แทนพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เองซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของแห่งหลักธรรมคำสอนเพราะพระองค์เป็นผู้ทรงค้นพบ แสดงและบัญญัติไว้ ยังทรงความเคารพนับถือบูชาพระธรรมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า...อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงไปแล้ว ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย[๑๘]

---

[๑๕] ม.๖๖-๖๕/๗๔/๑๒ (ไทย) .มู.

[๑๖] พระธรรมปิฎก ,(ปยุตฺโต.อ.ป)**พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๑๙๑.

[๑๗] ที.๑๔๘/๑๙๙/๑๐ (ไทย).ม.

[๑๘] ที.๑๓๔/๒๑๖/๑๐ (ไทย).ม.

จากพระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมอบหลักธรรมคำสอนเป็นตัวแทนพระองค์ ถึงพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานแต่หลักธรรมคำสอนยังคงอยู่เพื่อเป็นหลักแก่พุทธศาสนิกชน ได้ยึดเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติสืบต่อไปพระธรรมนั้นจัดว่าเป็นสิ่งประเสริฐดีเลิศ ดังพระธรรมคุณ ๖ ประการที่ว่า...พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว คือตรัสไว้เป็นความจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง, อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นด้วยตนเอง คือผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้อื่นจะบอกก็เห็นไม่ได้, ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา คือไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด ก็เห็นได้เมื่อนั้น อีกอย่างว่าเป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นจริงอยู่อย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาล, ควรเรียกให้มาดู คือเชิญชวนให้มาชมและพิสูจน์ หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นจริงและดีจริง, ควรน้อมเข้ามา คือควรน้อมเข้ามาไว้ในใจหรือน้อมใจเข้าไปให้ถึงด้วยการปฏิบัติให้เกิดขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่า เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงที่หมาย คือนิพพาน, อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะ ไม่สามารถรู้แทนกันได้ ผู้ที่ปฏิบัติเท่านั้นจึงรู้ได้[๑๙]

พระสงฆ์นั้น จัดเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย ถือว่าเป็นผู้นำเอาหลักธรรมคำสอนมาเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนได้รู้แล้ว นำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะว่าพระสงฆ์นั้นเป็นศาสนทายาท คือผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงถือว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์เหมือนกัน จึงเป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือกราบไหว้บูชา เพราะพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้มีอุปการคุณแก่พุทธศาสนิกชน โดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาแนะนำพร่ำสอนแก่พุทธศาสนิกชนได้รู้ได้เข้าใจและได้ประพฤติปฏิบัติตาม อีกทั้งพระสงฆ์นั้นถือว่า เป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดังพระสังฆคุณ ๙ ประการที่ว่า...พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรง, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติสมควร, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรแก่ของคำนับ คือ ควรรับของที่เขานำมาถวาย, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา หรือควรแก่ของทำบุญ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรแก่อัญชลี หรือควรแก่กราบไหว้, พระสงฆ์สาวกของ

[๑๙] ม.๖๗/๙๕/๑๒ (ไทย).มู.

พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก หรือเป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก[๒๐]

จึงกล่าวได้ว่า พระรัตนตรัยเป็นปูชนียบุคคล เพราะพระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากมีคุณหลายประการดังกล่าว ในฐานะเป็นเมืองพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาร้อยละ ๙๕ จึงมีความเคารพนับถือบูชาต่อพระรัตนตรัย อันถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างแท้จริง

๒) มารดาบิดา ถือว่าเป็นปูชนียบุคคล ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ให้กำเนิด และเลี้ยงดูจนเติบใหญ่ ทำหน้าที่ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว อบรมสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ให้การศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา หาภรรยาสามีที่คู่ควรให้ มอบทรัพย์มรดกให้เมื่อถึงเวลาที่สมควร และเป็นพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ อาหุไนยบุคคลประจำชีวิตของบุตร

มารดาบิดาเป็นพรหม เพราะท่านมีความประพฤติเช่นกับพรหม เนื่องจากท่านประพฤติพรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ในบุตร

มารดาบิดาเป็นบุรพเทพ เพราะท่านประพฤติตนเช่นกับเทพ โดยการไม่คำนึงถึงความผิดของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างเดียว ถึงกับมีการเปรียบมารดาบิดากับวิสุทธิเทพ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคล หวังแต่ความเจริญรุ่งเรือง การที่มารดาบิดาชื่อว่าบุรพเทพ เพราะท่านประพฤติตนเช่นดังเทพต่อบุตร ก่อนเทพที่เหลือ

มารดาบิดาเป็นบุรพาจารย์ เพราะท่านเป็นผู้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนอาจารย์คนอื่น แต่แรกเกิดได้อบรมสั่งสอนบุตรทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การเดิน การพูด ตลอดจนความรู้ คุณธรรมและจริยธรรมจนบุตรเติบใหญ่ จึงถือว่าท่านเป็นอาจารย์คนแรก

มารดาบิดาเป็นอาหุไนยบุคคล เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องเคารพนับถือกราบไหว้บูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทน จึงมีการเปรียบกับพระอรหันต์ที่บุคคลทั่วไปควรเคารพนับถือกราบไหว้บูชา เนื่องจากท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติ กล่าวคือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลส และมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางสว่างแห่งปัญญา จึงเป็นผู้ควรบูชาเช่นเดียวกับมารดาบิดามีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาศาล ตามหลักพระพุทธศาสนาแสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด

จึงกล่าวได้ว่า มารดาบิดาเป็นปูชนียบุคคล เพราะท่านเป็นผู้ทำคุณประโยชน์มากแก่บุตร และอยู่ในฐานะเป็นพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคล จึงต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าว ด้วยการเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอน และการเลี้ยงดูตอบแทนตลอดจนการเคารพนับถือ กราบไหว้ บูชาอย่างแท้จริง

---

[๒๐] ม.๖๗/๙๕/๑๒ (ไทย)มู.

๓) ครูอาจารย์ถือว่าเป็นปูชนียบุคคล ในฐานะที่ท่านอบรมสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางถ่ายทอดศิลปวิชาความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เพราะจะมีวิชาความรู้ หรือดีได้ ต้องมีครูอาจารย์ค่อยอบรม สั่งสอน แนะนำ จึงกล่าวได้ว่า ครูอาจารย์เป็นปูชนียบุคคล เนื่องจากท่านมีคุณูปการดังที่กล่าวด้วยการประพฤติตนเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเสมอท่าน อันถือว่าเป็นการแสดงความเคารพนับถือกราบไหว้บูชา

๓.๓.๒ ปูชนียวัตถุ หรือวัตถุที่ควรบูชานั้น หมายเอาปูชนียวัตถุที่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา ซึ่งประมวลลงในพระพุทธเจดีย์ ๔ ได้แก่ สิ่งที่ก่อขึ้น, ที่เคารพบูชา, สิ่งที่เตือนใจให้ระลึกถึง, ในที่นี้หมายถึง สถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาที่เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา มีชื่อเต็มว่า สัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ที่ถือว่าเป็นสิ่งแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือกราบไหว้บูชาอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของพุทธศาสนิกชน มี ๔ ประเภท ได้แก่

๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุพระสาวก

๒) ปริโภคเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ คือ คือ สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ได้แก่ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่ปรินิพพาน ตลอดถึงพุทธบริขาร และต้นพระศรีมหาโพธิ์

๓) ธรรมเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์พระธรรมที่จารในใบลาน ที่พิมพ์เป็นเล่ม สมุด และคำสั่งสอนที่จารึกในแผ่นศิลา หรือแผ่นอื่น ๆ อีก

๔) อุทเทสิกเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ คือ พระพุทธรูป รอยพระพุทธบาทและรูปพระสงฆ์สาวก[๒๑]

สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้ทำการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวนี้ มีหลายท่านที่ได้รับความสุข ความเจริญในชาตินี้ (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)เมื่อละโลกนี้ มีสุคติ โลก สวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า และที่สำค (สัมปรายิกัตถะ)ัญคือ ในชาติสุดท้ายของผู้ที่ทำการบูชาตามที่กล่าวนี้ จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน อันถือว่าเป็นประโยชน์สูงสุด ใน (ปรมัตถะ) ...พระพุทธศาสนา ดังเช่นที่ปรากฏในที่ว่ากุลบุตรคนหนึ่งไม่มีโอกาสทำบุญกุศล แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงพระชนม์อยู่ จนพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงมีโอกาสทำบุญกุศล โดยการใส่ก้อนปูนขาวก้อนเดียวในพระธาตุสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ เมื่อมหาชนกำลังพากันสร้างพระเจดีย์อยู่ ด้วยกุศลผลบุญเพียงเท่านั้นทำให้เขาเกิดบนสวรรค์ท่องเที่ยวในสุคติ โลก สวรรค์ เป็นเวลานาน และในชาติสุดท้ายเกิดเป็นกุลบุตรคนหนึ่ง ในสมัยของพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า บวชในพระพุทธศาสนาทำให้แจ้งมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอรหันตขีณาสพในที่สุด[๒๒]

---

[๒๑] พระธรรมปิฎก (อ.ป.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๓๖.

[๒๒] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๑, หน้า ๘๖.

จึงกล่าวได้ว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาก็ดี การบูชาวัตถุที่ควรบูชาก็ดี มีผลบุญมาก ดังที่กล่าวมา พุทธศาสนิกชนทำการบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา ย่อมประสบความทุกข์ ความลำบาก มีแต่ความเดือดร้อน ไม่มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านในโลกนี้ เมื่อละโลกนี้ไป ย่อมไปทุคติ วินิบาต นรก เพราะผลของการบูชาผู้ที่ไม่ควรบูชาโทษของการบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชานั้น นอกจากจะเป็นการบูชาไร้สาระ ไร้ประโยชน์ เป็นอัปมงคล ยังเป็นการบูชาที่โง่งมงาย ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงควรทำการบูชาด้วยวิธีที่ถูกต้อง และเหมาะสมด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลของสิ่งที่จะทำการบูชาตามหลักการบูชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๔. บทสรุป

การบูชานั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรจะทำ ไม่ว่าจะเป็นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ (อามิสบูชา) หรือการบูชาด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนก็ตาม (ปฏิบัติบูชา) ปฏิบัติบูชานี้ จัดว่าเป็นการบูชาที่ดีเยี่ยม เพราะเป็นการนำเอาหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมได้ประโยชน์ในชาตินี้ (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ในชาติหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ที่สำคัญยังได้ประโยชน์สูงสุดด้วย (ปรมัตถะ)

การบูชานั้น จะเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ เกิดบุญกุศล ตลอดจนเกิดสิริมงคลแก่ผู้ที่ทำการบูชานั้น ต้องเป็นการบูชาสิ่งที่ควรบูชา (ปูชนียบุคคลและปูชนียวัตถุ) ตามที่กล่าวนั้น หรือผู้ที่ทำการบูชาต้องใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลของสิ่งที่จะบูชา กล่าวคือ บุคคลหรือวัตถุนั้นมีคุณค่า มีศีล สมาธิ ปัญญา และคุณธรรมความดี ควรที่จะบูชาหรือไม่ หรือบูชาแล้วจะเกิดประโยชน์หรือบุญกุศลหรือไม่

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนที่ดีเมื่อจะบูชาบุคคลหรือวัตถุ จะมีเพียงความเชื่อหรือศรัทธาอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีปัญญาคอยกำกับ ใคร่ครวญหาเหตุผลก่อนแล้วจึงทำการบูชาด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ อย่าบูชาอย่างโง่งมงาย ไร้ปัญญาพิจารณา หรือปราศจากเหตุผล การบูชาเช่นนี้จัดเป็นการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สุเชาว์ พลธรรม. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,๒๕๔๖.

สมเด็จพระสังฆราช (อุฏฐายีมหาเถร จวน). **มงคลในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณปิ่นเกล้า, ๒๕๓๐.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร). **มงคลชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

ปิ่น มุทุกันต์. **ประมวลศัพท์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย/สารนิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/:

พระศรีปริยัติโมลี (สมชาย กุสลจิตฺโต). “พระธรรมวินัย กฎหมาย ทิฏฐิ และผลประโยชน์ กรณีความขัดแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับใหม่”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๗.

ญาณวิทยา : แนวคิดหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย
Epistemology : Concepts and Principles of Knowledge Creation for juvenile on Social Media

พระสันต์ทัศน์ คมฺภีรปญฺโญ[*](สินสมบัติ)
ชัยรัตน์ ทองสุข[**] ภูวเดช สินทับศาล ,

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑ (ศึกษาแนวคิดและหลักการสร้างความรู้ตามหลักญาณวิทยา ๒ (ศึกษากระบวนการสร้างความรู้ของเยาวชนตามหลักญาณวิทยา ๓ (ศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยากับการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย โดยการศึกษาวิจัยในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยเก็บข้อมูลการศึกษาเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มผู้ร่วมศึกษาวิจัยและปฏิบัติการ คือ เยาวชนไทยอาสาสมัครในพื้นที่ระดับชั้นมัธยมศึกษาจำนวน ๖๐ คน และผู้เชี่ยวชาญประสบการณ์จำนวน ๕ ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า ญาณวิทยาเป็นแนวคิดและหลักการในการสร้างความรู้ ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างความรู้แก่เยาวชนที่มุ่งหมายให้ตอบคำถามในเรื่องของความรู้ ว่ามีแนวคิดและหลักการที่สามารถนำไปสู่กระบวนการวิธีอธิบายถึงวิธีการสร้างความรู้ตามแนวทางของในปรัชญา โดยผ่านกระบวนความรู้ในโซเชียลมีเดีย อย่างเป็นระบบโดยผ่านการคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นระบบ

กระบวนการสร้างความรู้ของเยาวชนจากกลุ่มตัวอย่างเมื่อวิเคราะห์ตามหลักญาณวิทยาแล้ว พบว่า ระบบโซเชียลมีเดียมีผลต่อการรับรู้ข้อมูลของเยาวชน ในลักษณะที่เป็นไปตามหลักญาณวิทยา ทั้งการเชื่อมั่นในข้อมูลเดิมที่มีอยู่ในโซเชียล การตั้งข้อสงสัย การใช้วิจารณญาณข้อมูล และการอภิปราย ซึ่งได้ข้อมูลที่หลากหลายในแต่ละด้าน แต่ก็ตรงกับหลักญาณวิทยา จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ต่อไป

ผลการวิเคราะห์ญาณวิทยากับการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย ด้านเอกสารพบว่าแนวคิดหลักการทางญาณวิทยาเป็นไปกับด้านความรู้ด้วยธรรมชาติที่มีอยู่ตัวของมนุษย์หากนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้องแล้วจะเป็นที่พึ่งในการสร้างความรู้ได้จริงทั้งทางญาณวิทยาและพุทธศาสนา และด้านการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติประยุกต์ (SPSS) และนำผลที่ได้เข้าสู่การสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนได้ผลสรุปคือ หากต้องการสร้างความรู้ในโซเชียลมีเดียที่เหมาะกับเยาวชนนั้น ควรนำเอาหลักญาณวิทยาทั้งแบบญาณวิทยาทั่วไป และแบบพุทธศาสนามาใช้โดยวิธีการนำเอาผลการ

[*] อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[**] อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อภิปรายจากญาณวิทยาทั่วไปโดยข้อมูลที่หลากหลายบุคคลในโซเชียลมีเดีย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นผลสรุปองค์ความรู้ให้ได้ก่อน และจึงตามด้วยหลักญาณวิทยาแบบพุทธศาสนา ด้วยการโยนิโสมนสิการคือพิจารณาข้อมูลเหล่านั้น สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความรู้ที่ใช้โซเชียลมีเดียด้วยตัวของเยาวชนเองได้อย่างดี

คำสำคัญ :ญาณวิทยา, เยาวชน, โซเชียลมีเดีย, การสร้างความรู้

Abstract

The objectives of this research were 1 (to study the concepts and principles of Epistemological knowledge creation; 2 (to study the process of knowledge creation of youth according to the Epistemology; 3 (to analytical study the Epistemology and the knowledge creation of youth in the social media .In case study of Nai Muang Subdistrict, Muang District, Phitsanulok Province . It is the study of the documentary; there is interview, they were conducted by a group of 60 participants that is, Thai Youth Volunteers in the area of the Secondary school level and there are 60 specialists in the field.

The result of this research found that Epistemology is the concept and the principle of knowledge creation which has helped the education of the youth in the order to answer the questions of knowledge, that is, there are concepts and principles that can lead to a process of explains how to create the knowledge according to the concept of philosophy, through the process of knowledge in social media, trough systematical data analysis.

From the samples, the process of knowledge creation of the youth, from the result of epistemological analytic found that the social media affected to perception of information of the youth, in an epithetical manner, both believe in the same information that exists in the social media. Questioning, use of judgment and debating, which has a variety of in formations on each side, but it also matches to Epistemology then analyzed the data.

The results of epistemological analyzing and the knowledge creation of the youth in social media, the documentary found that the concept of epistemological principles is on the line of the inherent nature of human knowledge. If properly applied, it is a refuge in the real knowledge of both epistemology and Buddhism. The questionnaire was analyzed by SPSS and the results were entered into the group discussion by qualified specialists until able

to conclude: To properly knowledge create of the youth in social media; it should include both epistemological and general epistemology. And Buddhism is used by bringing the results of general epistemological discussions by various people in social media together. To get the information that is the result of the knowledge first and so it follows by the Buddhism epistemology. It is wise consideration in the information. It can also be used to create social media-based knowledge of the youth themselves.

Keyword: Epistemology, Juvenile, Social Media, Knowledge Creation

๑ .บทนำ

ปัจจุบนวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีการสื่อสารก้าวไปไกลอย่างมาก ซึ่งทั่วโลกต่างให้ความสำคัญและนิยมใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ในการส่งต่อกระจายข้อมูลข่าวสาร แม้กระทั้งในมือของทุกคนก็สามารถทำรับข้อมูลเหล่านั้นได้ ในฐานะของผู้รับข่าวสารหรือบางครั้งอาจเป็นผู้ส่งสารเองก็เป็นได้ จึงเป็นเหตุผลของความนิยมในการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อติดต่อสื่อสารจนกลายเป็นกระแสนิยมและถูกพูดถึงทั้งในทางด้านบวกและลบ[๑] ในประเด็นนี้ ส่งผลกระทบในหลายกลุ่มเป้าหมายของประชากรที่เป็นเยาวชน เพราะการใช้โซเชียลมีเดียในปัจจุบัน เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และบางข้อมูลถูกบิดเบือน หากรับข้อมูลเหล่านั้นไม่ถูกต้องจนเป็นปัญหาต่อการสร้างความรู้ของเยาวชนได้ ซึ่งจากผลการวิจัยในหลายประเทศบ่งชี้ชัดได้ถึงความสอดคล้อง โดยการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศด้านโซเชียลมีเดียเข้ามาใช้ในการเรียนรู้ ปรากฏว่าผู้ที่รับข้อมูลสามารถเข้าถึงที่สุด อีกทั้งยังมีความกว้างขวางรวดเร็วฉับไวกลายเป็นช่องทางหลักที่มีผลต่อความรู้ของเยาวชนและกลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนในศตวรรธที่ ๒๑ นิยมใช้แสดงความเป็นตัวตน ความรู้สึก และความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ[๒] นั่นเอง

การสร้างความรู้ เยาวชน และสื่อโซเชียลมีเดียนั้น จัดว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งในปัจจุบันความเกี่ยวข้องกันนี้เข้ามามีบทบาทในชีวิตไม่น้อย สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มากไปกว่าการสื่อสารกัน ปัจจุบันสิ่งที่มองข้ามไปนั้น คือ ความรู้ที่ปรากฏต่อเยาวชนอาจเป็นองค์ความรู้ที่ไม่จริงหรือบิดเบือน ส่งผลลบต่อเยาวชน เพราะไม่มีการคัดกรองข้อมูลในความรับผิดชอบของผู้ใด มีเพียงศักยภาพของผู้ใช้เท่านั้นที่จะสามารถ

---

[๑] ดร.สหภาพ พ่อค้าทอง, Social Media การสื่อสารทุกที่ทุกเวลาในสังคมข้อมูลข่าวสารและพื้นที่ส่วนตัว, วารสารวิชาการศรีปทุม, ปีที่ ๑๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๔), หน้า ๑.

[๒] เกษรี วุฒิศักดิ์ชัยกุล, **โซเชียลมีเดีย พื้นที่สาธารณะในศตวรรธที่ ๒๑**, มหิดลสาร An Educatainment Variety of Art & Sciences, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๐๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทชุมเอกชูโชคจำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๘.

เชื่อและตัดสินในความรู้เหล่านั้น จึงทำให้ต้องศึกษาหลักการ แนวคิด เพื่อเข้าไปสนับสนุนกระบวนการความรู้ในขณะนั้นโดยผ่านกระบวนทัศน์ทางปรัชญาและพุทธศาสนา

ประเด็นของแนวคิดหลักการสร้างความรู้นั้น ว่าโดยแนวคิดหลักการทฤษฎีญาณวิทยาแล้ว กล่าวเฉพาะในมุมมองของปรัชญาและพุทธศาสนา ซึ่งในทัศนะทางพุทธศาสนานั้นอธิบายถึงความรู้ที่เกิดจากโยนิโสมนสิการพิจ) ารณาใคร่ครวญ (และจาก ปรโตโฆสะได้) (ยินได้ฟังมาก ส่วนทัศนะทางปรัชญาคือ ญาณวิทยาในแบบการอภิปราย โดยศึกษาวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างเยาวชนเพื่อพัฒนาแนวคิดหลักการสร้างความรู้ที่เหมาะสมต่อไป

การนำเอาหลักการ แนวคิดทางญาณวิทยามาใช้ในการสร้างความรู้ในเยาวชนนั้น สามารถคาดคะเนผลการวิจัยได้ว่า เมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการในการสร้างความรู้ในเยาวชนเหล่านั้นแล้ว สามารถเกิดประโยชน์ได้จริง เป็นแนวทางการพัฒนาสำหรับความรู้ และลดผลกระทบในด้านลบจากโซเชียลมีเดีย จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพื่อความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีงานวิจัยใดที่นำเอาหลักการแนวคิดด้านความรู้ทั้งสองมาใช้ในการสร้างความรู้ส่งเสริมด้านความรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ในเยาวชนต่อการสร้างความรู้ที่ยั่งยืนในอนาคต

จากกำหนดรูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพนี้ เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์จะทราบถึงประสบการณ์การสร้างความรู้ในโซเชียลมีเดียของเยาวชนในแต่ละคนจะทราบปัจจัยและความแตกต่างกันได้ โดยขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นสำคัญ เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ ในการสร้างความรู้ของเยาวชนอย่างมีระบบ สามารถเชื่อถือตัดสินองค์ความรู้นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการสร้างความรู้ตามหลักญาณวิทยา

๒. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความรู้ของเยาวชนตามหลักญาณวิทยา

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยากับการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การวิจัยเป็นแบบเชิงคุณภาพ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิดหลักการญาณวิทยา การสร้างความรู้ โซเชียลมีเดียและเยาวชน

๒. ศึกษากลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูล กลุ่มตัวอย่างเยาวชน ๖๐ ท่าน ในเขตพื้นที่ศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ ท่าน

๓. เครื่องมือการวิจัย ๒ แบบคือ แบบสอบถามเยาวชนและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

๔. เก็บข้อมูลลงจากแบบสอบถามโดยการลงพื้นที่เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์

๕. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวมรวมทั้งด้านเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และแบบสอบถามสัมภาษณ์ด้วยโปรแกรม SPSS และนำข้อมูลที่ได้ทำการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสรุปผลในรายงานการวิจัยต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการสรุปผลแนวคิดและหลักการสร้างความรู้ตามหลักญาณวิทยาในครั้งนี้ พบว่า ญาณวิทยาในการสร้างความรู้มีส่วนช่วยในด้านการสร้างความรู้แก่เยาวชนที่มุ่งหมายให้คำตอบในเรื่องของความรู้ ว่ามีแนวคิดหลักการด้วยจากนำเอาแนวทางของในปรัชญาทั่วไปและตามแนวทางพระพุทธศาสนา ด้วยญาณวิทยา (การอภิปรายผล) ประกอบกับทางพุทธศาสนา (การพิจารณาใคร่ครวญ) นำไปสู่วิธีการสร้างความรู้ด้วยการสืบค้นหาข้อมูลให้ชั้นการอภิปรายจากกระทู้ที่ตั้งประเด็นในสิ่งที่สงสัยด้วยบุคคลต่างๆ ในโซเชียล เมื่อได้ชั้นของข้อมูลจากการอภิปรายนั้น แล้วจึงนำคำตอบที่ได้นั้นมาวิเคราะห์พิจารณาอีกทีก่อนนำข้อมูลไปใช้จริง เป็นการกลั่นกรองข้อมูลความรู้โดยแท้จริงและผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ และที่สำคัญต้องมีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ สมองสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้ด้วย[๓]

เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความรู้ของเยาวชนตามหลักญาณวิทยา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ นำประเด็นมาวิเคราะห์แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เริ่มจากการศึกษาในด้านข้อมูลเชิงเอกสารและทำให้พบว่า ญาณวิทยามีส่วนช่วยในด้านการสร้างความรู้แก่เยาวชน ที่มุ่งให้คำตอบในเรื่องของความรู้ โดยมีแนวคิดหลักการนำไปสู่กระบวนการวิธีอธิบายถึงวิธีการสร้างความรู้ตามแนวทางของในปรัชญาทั่วไป[๔] และตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นไปการเป็นหลักแนวคิดในการสร้างความรู้ในโซเชียลมีเดียเพื่อประสิทธิภาพด้านการสร้างความอย่างเป็นระบบแก่เยาวชน พบว่าโซเชียลมีเดียส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลของเยาวชน เนื่องด้วยพฤติกรรมการของเยาวชนนั้นมีลักษณะที่เป็นไปตามหลักญาณวิทยา โดยเฉพาะการอภิปรายผ่านการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่นทำให้มีผลต่อความเชื่อมั่นในข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ในโลกโซเชียลมีเดียในปัจจุบัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยากับการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย ได้ผลข้อสรุปว่า หลักการวิธีการสร้างความรู้ที่เหมาะสมของเยาวชนในปัจจุบัน โดยการอาศัยแนวคิดหลักการญาณวิทยาแบบทั่วไปและญาณวิทยาในทางพระพุทธศาสนา สามารถช่วยให้การสร้างความรู้ในโซเชียลมีเดีย มีประสิทธิภาพความน่าเชื่อถือเป็นประโยชน์ต่อเยาวชน โดย

---

[๓] ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และ อุษา ชูชาติ, รายงานเรื่องฝึกสมองให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ . (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สานักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔), หน้า ก.

[๔] ผู้ช่วยศาสตรจารย์ปัญญา นามสง่า, ผู้ทรงคุณวุฒิ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

การนำเอาแนวทางของการวิภาษวิธีในญาณวิทยาทั่วไปในข้อมูลจาก(การอภิปราย)หลากหลายบุคคลในผู้ใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ตามทฤษฎีทางญาณมาใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นผลสรุปของความรู้ และประกอบกับใช้โยนิโสมนสิการใคร่ครวญพิจารณา ช่วยให้มีความถูกต้อง เป็นระบบสำหรับการรับรู้ข้อมูลด้วยตนเองอย่างอิสระ ภายใต้การสื่อสาร นำเสนอ แบ่งปันและเผยแพร่ข้อมูลออกสู่สาธารณะ โดยใช้คอมพิวเตอร์ส่วนตัว โน้ตบุค แท็บเล็ต หรือสมาร์ตโฟน เกิดเครือข่ายสังคมขึ้นจากการติดต่อรวมกันของบุคคลทั่วโลกนั่นเอง[๕]

ผู้วิจัยจึงข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการสร้างความรู้ตามหลักแนวคิดหลักการญาณวิทยา เพื่อการพิจารณานำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการมุ่งเน้นไปที่การสร้างความรู้ตามแนวทางญาณวิทยาแบบการวิภาษาวิธีโดยใช้การอภิปราย โต้แยงให้ได้มาซึ่งความรู้ ซึ่งมีอยู่หลากหลายวิธีเป็นที่ปรากฏในปัจจุบันอย่างมาก และการสร้างความรู้แบบนี้มีความสำคัญอย่างมากกับเยาวชนเพราะด้วยธรรมชาติของพฤติกรรมในการใช้งานโซเชียลมีเดียที่มีความเอื้ออำนวยเป็นปกติ และประกอบกับการอภิปรายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายย้อนแย้งด้วยเหตุผลของแต่ละบุคคลนั้น เป็นการนำมุมมองของแต่ละฝ่ายผ่านกระบวนการรับรู้อย่างหลากความคิด หลากหลายประสบการณ์ หลากหลายที่มา เป็นการสร้างความรู้หนึ่งในกระบวนทัศน์ของญาณวิทยาที่มีประสิทธิภาพอย่างมาก ผนวกกับแนวทางญาณวิทยาในทางพระพุทธศาสนา คือ การโยนิโสมนสิการ ที่หมายถึงการพิจารณาหรือเรียกว่าการวิเคราะห์ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผิน[๖] เป็นความสามารถในระบบของการคิดพิจารณาสภาพการณ์ปัญหาหรือข้อโต้แย้งอย่างรอบคอบ ต่อเนื่องเป็นลำดับ ตามเหตุและผล ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่สมเหตุสมผลและส่งเสริมคุณภาพชีวิต[๗] เพื่อเป็นพื้นฐานในการกลั่นกรองข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางของข้อมูลความรู้โดยแท้จริงและผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลของเยาวชน เนื่องด้วยพฤติกรรมการใช้งานโซเชียลมีเดียของเยาวชนนั้นมีลักษณะที่เป็นไปตามหลักญาณวิทยา ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมั่นในข้อมูลเดิมที่มีอยู่ในโซเชียลทันที การสงสัยแล้วค้นหาคำตอบในโซเชียลมีเดีย การใช้วิจารณญาณในข้อมูลที่มีอยู่ในโซเชียล และการรับฟังการอภิปรายผ่านการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่นในโซเชียลมีเดีย ที่ตรงกับหลักญาณวิทยาในการสร้างความรู้ ตรงกับรูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียที่เยาวชนใช้สร้างความรู้นั้นเอง

---

[๕] นางณัฐกานต์ ท้าวพันวงศ์, **รู้เท่าทันสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์**, (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร: สำนักงานปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๖),หน้า ๗.

[๖] พระธรรมปิฎก (ปยุตฺโต.อ.ป), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๗๐.

[๗] วัลนิกา ฉลากบาง, การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันสกลนคร, **ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎี**, (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๘.

๕ .อภิปรายการวิจัย

จากการอภิปรายผลโดยทบทวนถึงการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย ยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเพราะด้วยความที่ไม่อาจคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการเปลี่ยนแปลง จึงต้องรู้เท่าทัน พฤติกรรมการมองเห็น การได้ยิน หรือการได้ฟัง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปรโตโฆสะ[๗] ความรู้นี้เป็นหนึ่งในขั้นตอนการสร้างความรู้[๘] ถือเป็นกระบวนการสำคัญทางจิตวิทยาที่มาจากประสบการณ์ เป็นความรู้ที่มีอยู่ในตนเองของแต่ละบุคคล

การสร้างความรู้ของเยาวชนด้วยโซเชียลมีเดียนั้น มุ่งหมายมาในรูปแบบของการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลโดยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งมีจุดเริ่มต้นเพื่อใช้ในด้านการสื่อสาร จนไปถึงความบันเทิง เมื่อได้รับความนิยมเป็นจำนวนมากจนกลายเป็นสังคมขนาดใหญ่ โซเชียลมีเดียจึงเปรียบเสมือนเป็นสังคมหนึ่งที่มีการติดต่อสื่อสารอย่างเสรีไร้พรมแดน ทำให้เห็นว่าการสื่อสารโซเชียลมีเดียกับการสร้างความรู้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันในปัจจุบัน[๑๐] และมีพฤติกรรมในการใช้งานในด้านการศึกษาอยู่ทั่วไป จึงทำการวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างความรู้ในสื่อโซเชียลมีเดียตามหลักญาณวิทยา และได้ผลข้อสรุปที่เหมาะสมกับเยาวชน โดยการอาศัยแนวคิดหลักการญาณวิทยาและแนวทางพระพุทธศาสนา จะสามารถช่วยให้พฤติกรรมการสร้างความรู้ในโซเชียลมีเดีย มีประสิทธิภาพน่าเชื่อถือ เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน นำมาซึ่งพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างมีระบบ เหมาะสำหรับการรับรู้ข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงข้อเสนอแนะ ดังนี้ ๑ (บทบาทในฐานะเยาวชนนั้นต้องพัฒนาทักษะการวิเคราะห์เนื้อหาในการเข้าถึงโซเชียลมีเดีย ๒ บทบาทสถาบันครอบครัว (ในฐานะผู้ปกครอง ต้องอบรมดูแลคัดกรองในส่วนของเนื้อหาและเวลา แลพการป้องกันการใช้ที่ไม่เหมาะสม ๓ (บทบาทสถาบันการศึกษา ควรสร้างแนวทางส่งเสริมสอดแทรกเพื่อการรู้เท่าทันการใช้สื่อโดยฝึกตั้งคำถามวิเคราะห์ ๔บทบาทหน่วยงานภาครัฐ (หรือที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนด้านกฎหมาย รับผิดชอบใกล้ชิดติดตาม กำกับดูแล ในสื่อที่อาจส่งผลกระทบต่อเยาวชน ๕บทบาท (ของสื่อมวลชนควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนความรู้ของเยาวชน โดยส่งเสริมค่านิยมที่คำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ ๖บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น (เช่นผู้ประกอบการให้บริการสื่อควรปฏิบัติตามข้อกำหนด กรณีที่มีต่อผู้ใช้ที่เป็นเยาวชน

การวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ได้อย่างให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ คณะผู้วิจัยจึงข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางพิจารณาและเลือกนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ดังนี้ ๑เสริมสร้า (งกลไกความรู้ในโซเชียล โดยการสร้างกระบวนการความรู้ของเยาวชนเพื่อปลูกฝังแนวคิดการตัดสินใจ ๒การ (จัดการองค์ความรู้ โดยนำเสนอประสบการณ์การสร้าง

---

[๗] ม.มู. (ไทย) ๒/๔๕๒/๔๙.

[๘] รองศาสตรจารย์จรูญ รัตนกาล, ผู้ทรงคุณวุฒิ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

[๑๐] พระครูสิริรัตนานุวัตร,รศ.ดร., ผู้ทรงคุณวุฒิ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ความรู้ให้แก่เยาวชนในสถานศึกษา ๓สร้างความตระหนักให้ (เยาวชนให้เกิดความเข้าใจ โดยการจัดเวทีเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเยาวชนด้วยกันเอง

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. การเสริมสร้างกลไกการความรู้ในโซเชียลมีเดียในสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังแนวคิดด้านความรู้ ก่อนตัดสินใจของข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา ด้วยการจัดเวทีเรียนรู้การใช้งานโซเชียลมีเดีย ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดีย

๒. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ควรเข้ามามีบทบาทปรากฏในสื่อโซเชียลมีเดีย เพื่อดูแลและสร้างความเชื่อมั่น หรือมีสื่อกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างความรู้พร้อมกันทุกภาคส่วน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๖.

ณัฐกานต์ ท้าวพันวงศ์. **รู้เท่าทันสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์**. กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๖

(๒) วารสาร :

เกษรี วุฒิศักดิ์ชัยกุล. โซเชียลมีเดีย พื้นที่สาธารณะในศตวรรธที่ ๒๑. มหิดลสาร An Educatainment Variety of Art & Sciences. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๐๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทชุมเอกชูโชคจำกัด, ๒๕๕๖

ดร.สหภาพ พ่อค้าทอง. Social Media การสื่อสารทุกที่ทุกเวลาในสังคมข้อมูลข่าวสารและพื้นที่ส่วนตัว. วารสารวิชาการศรีปทุม. ปีที่ ๑๑ กรกฎาคม, ๒๕๕๔

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

วัลนิกา ฉลากบาง. การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันสกลนคร. **ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎี**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

ดร.ฐิตินัน บุญภาพ คอมมอน. **สื่อใหม่กับการเรียนรู้และการสร้างค่านิยมทางสังคมของเยาวชนไทย**. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖.

ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ. รายงานเรื่องฝึกสมองให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔.

(๔) สัมภาษณ์:

พระครูสิริรัตนานุวัตร,รศ.ดร. ผู้ทรงคุณวุฒิ. สัมภาษณ์,วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

รองศาสตรจารย์จรูญ รัตนกาล. ผู้ทรงคุณวุฒิ. สัมภาษณ์,วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ผู้ช่วยศาสตรจารย์ปัญญา นามสง่า. ผู้ทรงคุณวุฒิ. สัมภาษณ์,วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ศึกษาเปรียบเทียบศีลห้าในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชน
Comparative Study of Five Precepts in Dheravatha Buddhism and Conservative Prot in Jainism

พระวาสนา จณฺฑมิตฺโต (เพชร)*
พระยุทธนา อธิจิตฺโต, ดร.**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาอนุพรตในศาสนาเชน ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชนซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ศีล ๕ เป็นหลักมนุษยธรรม เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย ศีล เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมเป็นลักษณะ มีความปรกติทางกายวาจาเป็นที่ตั้ง โดยมีองค์ประกอบของศีล ๕ แต่ละข้อ คือ เจตนา เป็นความไม่ก้าวล่วงทางกาย และวาจา ให้พ้นจากความชั่วทั้งปวง ย่อมมีความสงบสันติสุขในชีวิตปัจจุบัน และอนาคตเป็นอานิสงส์ และในตรงกันข้าม โทษของการละเมิดศีล เป็นเหตุให้ประมาทเป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ ย่อมประสบทุกข์ทั้งในปัจจุบัน และสัมปรายภพ บั่นทอนความก้าวหน้าความเจริญและความสงบสันติสุขในการดำเนินชีวิต

อนุพรต ๕ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญพื้นฐานของศาสนาเชน ได้แก่ อหิงสา การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต สัตยะ พูดความจริง ไม่พูดเท็จ อัสเตยะ ไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบเลี่ยงภาษีอากร ไม่ใช้หรือทำเงินปลอมพรหมจรยะ อย่างต่ำคือการไม่ประพฤติผิดในกาม และการไม่โลภ ไม่ควรมีข้าวของมากเกินจำเป็นหลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเชนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคลชาวเชนและมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ศาสนิกกำจักกิเลสาวะทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาดเพื่อบรรลุโมกษะภูมิที่พ้นจากสังสารวัฏการเวียนว่ายตายเกิดดังนั้นศาสนาเชนจะต้องปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดแต่การจะปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดได้ก็จำต้องให้คำปฏิญาณแก่พระเชนเพื่อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามให้ได้

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผลการเปรียบเทียบความหมายของศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความหมายของอนุพรตในศาสนาเชน พบว่ามีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น ประเด็นความแตกต่าง พบว่า ศีล ๕ คือ งดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม แต่อนุพรตของศาสนาเชน ถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องปฏิญาณแก่พระเชน เพื่อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามให้ได้ โดยเฉพาะข้อที่ ห้ามประพฤติผิดพรหมจรรย์ซึ่งแตกต่างจากศีล ๕

คำสำคัญ: ศีล ๕, อนุพรต ๕

Abstract

This thesis The purpose of the research, three factors are: (1) to study five precepts in Theravada Buddhism (2) study conservative prot in Jainism (3) to study five preceptsin Theravada Buddhism with conservative prot in Jainism is. a qualitative study The results were as follows:

Five precepts as humanitarian As an act of humanity that is not completely kill the animal. Not to steal No sexual misconduct Not lying And do not drink alcohol precepts. Was the site of a charity fair manner. Normal speech is a physical location. The composition of each of the five precepts is not intended to infringe is verbally and physically from all evil. If there is peace, peace in today's life. And future benefits In contrast, The penalty for violating the canons As a result, a nucleus of negligence by the various divisions of the disaster. Inevitably suffer distress in the present and the afterlife undermining progress and prosperity. Calm and peace in life.

Conservative Prot is the key tenets of Jainism Ahimsa are not persecuted. Do not break her virtuous life, Sattaya the truth is she was not lying, Asteya thieving, including not evade taxes. Or do not use counterfeit money counterfeit Brahmacariya. At least, is not sexual misconduct and greed should not have too many needs.Principles of Ethics and Article 5 of the religion chain practices vary according to the status of the chain, and aims to give congregations will bundle all skill levels urine are strictly prohibited. To attain enlightenment landscape Sam卄sàracakka cycle from the cycle of

birth and death, so Jainism must be treated seriously, and will act strictly, it must make vows to God to Shane obligated to follow it.

The Comparative of of Five Precepts in Theravada Buddhism and Conservative Prot in Jainism. Found that the similarity is what causes normal. Refrain from all sins rally, but in humility, tolerance LobhaDosaMoha tolerated but not abuse others physically or verbally. To be completely normal peaceful society. Curb vexed both themselves and others. The difference is that the fifth commandment to refrain from all sins, focusing to achieve peace in the usual order. But Anuporn of Jainism. It is important to swear to the chain. The obligation to comply with it. Especially Article Do misconduct celibacy, unlike five precepts.

Keywords: Five Precepts, Conservative Prot

๑. บทนำ

ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติการดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานานสามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆเช่นวิถีชีวิตทัศนคติพฤติกรรมนิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต[๑] การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคลดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสัจธรรมเบื้องต้นเบื้องกลางและเบื้องสูงมีทั้งส่วนที่เรียกว่าเป็นโลกิยธรรมและโลกุตรธรรมศีลเป็นคำสอนระดับเบื้องต้นหรือระดับพื้นฐานคำสอนทั้งหมดเป็นระบบการปฏิบัติเพราะเหตุที่คำสอนเป็นสัจธรรมคือเกิดจากประสบการณ์จริงคำสอนจะให้ผลอย่างแท้จริงเฉพาะผู้ที่นำไปปฏิบัติเท่านั้นศีลก็อยู่ในลักษณะเดียวกันแม้ว่าจะเป็นคำสอนระดับพื้นฐานแต่ถ้าคนนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วจะมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆและพัฒนาขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุดดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า“ศีลมีลักษณะอย่างนี้สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ปัญญามีลักษณะอย่างนี้สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มากปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐานย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มากจิตอันบุคคลอบรม

[๑] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖), หน้า ๗.

โดยมีปัญญาเป็นฐานย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลายคือกามาสวะภวาสวะและอวิชชาสวะ”[๒๒]

ดังนั้น ศีลจึงครอบคลุมเรื่องการจัดระเบียบชีวิตด้านนอกทั้งหมด เท่าที่จะช่วยทำสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปกิจการทั้งหลายของหมู่ชน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสภาพแวดล้อมที่ควรจัดได้ ให้มีสภาวะที่เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของชีวิตด้านใน จึงสอดคล้องกับการที่ชีวิตด้านในที่เจริญงอกงามนั้นจะสะท้อนผลดีงามออกมาแก่ชีวิตด้านนอก คือเหมาะแก่การที่ทุกๆคนจะพากันปฏิบัติตามหลักศีลสมาธิ ปัญญา โดยเฉพาะจะได้สามารถฝึกจิตและปัญญาให้เจริญ เพื่อจะได้ประสบชีวิตที่มีความสุขแท้จริง พร้อมด้วยจิตใจที่เป็นอิสระผ่องใสเบิกบานในท่ามกลางสังคมและสภาพแวดล้อมที่สงบเรียบร้อยรื่นรมย์และร่มเย็นเป็นสุข[๓]

ส่วนศาสนาเชนเป็นศาสนาร่วมสมัยกับพระพุทธศาสนาและมีแนวคิดขัดแย้งกับคำสอนของศาสนาพราหมณ์เรื่องเทพเจ้าและเรื่องวรรณะ ศาสนาเชนเกิดก่อนศาสนาพุทธ ถึง ๕๘ ปีคำสอนของศาสนาเชนคล้ายคำสอนของพุทธศาสนาและมีหลักธรรมในการปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับศาสนิกเชน คือ หลักอนุพรตเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานหรือบางทีเรียกว่า มีปฏิญญา๕ข้อเรียกว่าอนุพรตหรือศีล๕ในพุทธศาสนาคือการละเว้นสิ่งที่ไม่ดีไม่งามได้แก่ (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียนตลอดจนการไม่ทำลายชีวิตทุกชนิด (๒) สัตยะ ความสัตย์ไม่พูดเท็จ (๓) อัสเตยะ การไม่ลักขโมย (๔) พรหมจริยะ การประพฤติพรหมจรรย์ (เว้นจากการเสพกาม) และ (๕) อปริครหะ การไม่ละโมบไม่อยากได้สิ่งใดๆการเว้นจากการดื่มสุราเมรัยบางท่านสรุปว่า สามารถย่อลงเหลือเพียง “อหิสา ปรโม ธรฺมะ” “ความไม่เบียดเบียนเป็นธรรมะอย่างยิ่ง”[๔] และแนวคิดแบบจิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความรักความเมตตากรุณา การให้อภัย และการอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย โดยกล่าวว่า ทุกๆ ชาติต่างอิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้องร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลก มนุษย์ทั้งหลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกันและร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่องการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวด หากปัจเจกบุคคลมีสำนึกรับผิดชอบต่อมนุษยชาติ เขาจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ถ้าเราคิดด้วยจิตใจที่คับแคบและมองเฉพาะสิ่งที่อยู่รอบตัว เราก็จะไม่สร้างอนาคตในทางบวก ความหมายของความรับผิดชอบที่แท้จริงจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเมตตากรุณาและความปรารถนาดีที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เราไม่เพียงแต่จะให้ความเคารพมวล

---

[๒] ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙.

[๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔๘.

[๔] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๑-๙๒.

มนุษย์เท่านั้น หากยังต้องให้การดูแลการงดเว้นจากการก้าวก่ายแทรกแซงสัตว์สายพันธุ์อื่นและสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อความสุขและความพึงพอใจของบุคคล ครอบครัว ประเทศชาติ และชุมชนระหว่างประเทศ

การศึกษาหลักคำสอนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับหลักคำสอนทางศาสนาเชนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนแต่ละศาสนาจะสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนความเชื่อและหลักปฏิบัติรวมทั้งวิถีชีวิตของชาวพุทธและศาสนิกเชนที่นำเสนอผ่านงานวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เปรียบเทียบกับหลักอนุพรตในศาสนาเชนเพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมทั้งสองศาสนาให้ได้ละเอียดและเข้าใจในประเด่นทีจะศึกษาให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นหลักธรรมใช้ในการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตของผู้ครองเรือน ได้อย่างถูกวิถีหรือถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาอนุพรตในศาสนาเชน

๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ โดยการศึกษาและค้นคว้าทางเอกสาร ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และคัมภีร์ศาสนาเชน ได้แก่ คัมภีร์อาคมคัมภีร์สิทธานตะ

๓.๒ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Soures) คือ อรรถกถา ตำราวิชาการ และรายงานการวิจัยต่างๆ ที่มีเกี่ยวข้องกับเรื่องวิจัยนี้

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบของวัตถุประสงค์

๓.๔ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๓.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย การศึกษาหลักคำสอนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับหลักคำสอนทางศาสนาเชนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนแต่ละศาสนาจะสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนความเชื่อและหลักปฏิบัติรวมทั้งวิถีชีวิตของชาวพุทธและศาสนิกเชนที่นำเสนอผ่านงานวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีขอบเขตด้านการค้นคว้าเอกสารคือพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และคัมภีร์ศาสนาเชนได้แก่คัมภีร์อาคม,คัมภีร์สิทธานตะอรรถกถา สารนิพนธ์ ตำราทางวิชาการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศีลหมายถึง เป็นความประพฤติชอบทางกาย และวาจาหรือ เรียกว่าความเป็นปรกติ คือ ความมีระเบียบวินัยทางกาย และวาจา โดยอาศัยเจตนางดเว้น จึงละบาปคือ อกุศลได้ คือ กายทุจริต วจีทุจริต “ศีล” จึงเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะให้เกิดกุศลธรรมทั้งปวงเป็นประธานให้กุศลธรรมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ ความมีเมตตากรุณา หิริ โอตตัปปะและความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น เพราะศีลจัดว่าเป็นฐานให้ถึงซึ่งโลกุตรธรรม คือ นิพพานสมบัติ ก็ต้องอาศัยศีลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นศีลจึงเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติให้สุจริตทางกายวาจา และใจเป็นที่สุด

๔.๒ อนุพรตในศาสนาเชน อนุพรตในศาสนาเชนศาสนาเชนเกิดก่อน พุทธศักราชประมาณ ๕๖ ปี ศาสนานี้เกิดในประเทศอินเดีย และเกิดร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ ศาสดาของศาสนาเชน คือ มหาวีระ คัมภีร์ศาสนาเชนคือ คัมภีร์อาคมะ หรือสิทธานตะ ซึ่งเนื้อหาของคัมภีร์เป็นจารึกคำบัญญัติ หรือวินัยเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของนักพรต หรือคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน และเรื่องราวประเภทชาดกในศาสนาศาสนาเชนได้แบ่งหลักคำสอนที่สำคัญออกเป็น ๓ หลักคือ หลักอนุพรต ๕ได้แก่ (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต (๒) สัตยะ พูดความจริง ไม่พูดเท็จ ไม่ว่าด้วยเหตุผลหรือข้ออ้างใดๆ ไม่ได้(๓)อัสเตยะ ไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบเลี่ยงภาษีอากร ไม่ใช้หรือทำเงินปลอม (๔) พรหมจรยะ อย่างต่ำคือการไม่ประพฤติผิดในกาม และ(๕) อปริครหะ การไม่โลภ ไม่ควรมีข้าวของมากเกินจำเป็น

หลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเชนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคลชาวเชนถึงแม้จะกฎระเบียบต่างๆมากมาย แต่ชาวเชนมักจะมีการศึกษาที่สูงกว่าฐานะดีกว่าเพื่อนบ้านโดยมากเป็นพ่อค้าวานิชย์ฐานะค่อนข้างดีมีอันจะกิน ตลอดทั้งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ชาวเชนซื่อสัตย์สุจริตและมีคุณธรรมสูง ชาวเชนนิยมไปวัดซึ่งมีมากกว่า ๔๐,๐๐๐ วัดในประเทศอินเดีย ตามวัดต่างๆจะมีรูปเคารพของพระติตถังกร ประดับประดาอย่างงดงามและมีหลายวัดที่มีศิลปะงดงามอย่างวัดเชนบนภูเขา ได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ ๑ ใน ๗ ของอินเดีย มีศาสนิกผู้นับถือประมาณหกล้านกว่าคนทั่วอินเดียเชนเป็นศาสนาที่เกิดในอินเดีย และไม่เคยออกจากอินเดียเลยเราจึงรู้จักคำสอนของเชนผ่านตำราเสียเป็นส่วนใหญ่เป็นความจริงที่ว่าคนที่นับถือเชนส่วนใหญ่มักเป็นคน "มีอันจะกิน"เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเชนถือเคร่งครัดมากคนที่หาเช้ากินค่ำจึงมักมองเป็นเรื่องยุ่งยากและไม่อาจทำตามได้ด้วยข้อจำกัดของชีวิตความเป็นอยู่จริงๆ ศาสนาเชนจึง

ไม่ค่อยแพร่หลายแต่ก็มีข้อน่าภูมิใจก็ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ตราบเท่าถึงปัจจุบันเชนนับเป็นศาสนาที่ไม่เคยขาดสูญไปจากอินเดียเลยแสดงว่า เขาก็มีดีอยู่ในตัวเหมือนกัน

ปัจจุบันนักบวชศาสนาเชนส่วนใหญ่จะเป็นคนวรรณะพราหมณ์ทั้งได้รับความนับถือสูงกว่าพระในวรรณะอื่นปัจจุบันได้มีขบวนการเผยแพร่ศาสนาเรียกว่าอนุพรต โดยมีตุลสีเป็นหัวหน้า มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองกัตตา และเริ่มขยายไปในต่างประเทศทั่วโลก ขบวนการนี้พยายามชักจูงให้คนสนใจปฏิบัติตามหลักธรรมอนุพรต โดยนาคำสอนจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่ตรงกันมาสนับสนุน เพื่อคนที่จะได้เห็นความสำคัญของศาสนาเชนยิ่งขึ้นและไม่เคยเป็นข่าวว่าพวกเขานาเอาศรัทธาที่เคร่งครัดไปทำร้ายคนอื่นเลย ก็เพียงพอจะให้โลกยอมรับได้ว่า ปรัชญาเชนนั้นมีอัตตกิลมถานุ-โยค เพื่อพ้นโศกดับทุกข์อันหม่นหมองอหิงสาตบะธรรมเป็นครรลองดุจแสงส่องให้สว่างช่วยนำทาง ความหมายของหลักการอหิงสาไม่ได้มีความหมายแคบๆ เพียงแค่การไม่ทำร้ายชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่นซึ่งเป็นความหมายของความรุนแรงในเชิงกายภาพเท่านั้น เพราะปรัชญาเชนใช้หลักการกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติเป็นหลักใหญ่ แต่ความหมายของการไม่ใช้ความรุนแรงในศาสนาเชนครอบคลุมไปถึงความรุนแรงทาง วาจาและความคิดด้วย

๔.๓ การเปรียบเทียบศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชน โทษของการไม่รักษาศีล การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมจะได้รับความสุขหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลในสังคม กล่าวคือ ถ้าสังคมขาดศีล วินัย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบบทบัญญัติในศีล ขาดความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุขย่อมล่วงละเมิดในชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นเหตุให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรงจะต้องรับผิดชอบตามกฎแห่งกรรม คือผลของกรรม ย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ บั่นทอนความก้าวหน้าความเจริญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตในที่สุด

๔.๔ จากการศึกษาเปรียบเทียบศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชนสรุปได้ดังนี้ ศีล หมายถึง ความปกติ เจตนาเพื่อรักษาความปกติของบุคคล ทั้งทางกาย ทางวาจา กระทั่งสังคมย่อมปกติสุข การรักษาศีลเบื้องต้นศีลจะเป็นวินัย เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สงบเรียบร้อย จนกระทั่งศีลยกระดับไปสู่ระดับธรรมที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้รักษาศีล ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรม ในระดับที่สูงขึ้น โดยเริ่มจากการรักษาศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยดีงามแก่ผู้ประพฤติ กระทั่งภาพรวมของสังคมย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย รวมถึงผู้รักษาศีล ๕ ย่อมได้รับอานิสงส์จากการรักษาศีล ๕ และในขณะเดียวกันผู้ละเมิดศีล ๕ ย่อมได้รับโทษจากผลการกระทำของตนเอง ทั้งความผิด ทางกฎหมาย และวิบากแห่งกรรมชั่ว ในขณะที่ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ คนไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันคนไทยกลับรักษาศีล ๕ น้อยลง ซึ่งผลจากการล่วงละเมิด ศีล

๕ หลักการพื้นฐานในการควบคุมกาย วาจา ก่อให้เกิดผลร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินที่สามารถพบเห็นได้ดังตัวอย่างทางสื่อต่างๆ อันส่งผลให้สภาพสังคมปัจจุบันเกิดการกระทำในด้านลบที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น อาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ กลายเป็นสังคมที่มากไปด้วยการสังหารผลาญชีวิต การปองร้าย การทำร้าย การลักขโมย การปล้น การแย่งชิง การทำความผิดทางเพศ เกิดคดีฆาตกรรม โจรกรรม ข่มขืน หลอกลวง รวมถึงการเสพของมึนเมาและสิ่งเสพติดอันก่อให้เกิดปัญหาและเป็นสาเหตุสำคัญของอุบัติเหตุต่างๆในการรักษาศีล ๕สามารถนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนตามเหตุปัจจัยหรือสถานการณ์ที่ผู้รักษาศีลต้องเผชิญ ทั้งเป็นหลักธรรมที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ และสกัดกั้นมิให้บุคคลประพฤติล่วงละเมิดข้อศีลเมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดศีล ๕ เช่น หิริโอตตัปปะ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ ปัญญา และหลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถรักษาศีล ๕ ได้สมบูรณ์ทั้งในแง่ของธรรมและวินัย เช่น หลักธรรมพื้นฐานสำหรับประพฤติปฏิบัติของผู้ครองเรือน คือ เบญจธรรม และฆราวาสธรรม และหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น คือ ทศบารมี และไตรสิกขา โดยขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญ ในการขัดเกลาตนเอง เริ่มตั้งแต่การนำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ให้สัมฤทธิ์ผล จนกระทั่งเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิต

อนุพรตในศาสนาเชนมี ๕ ประการ ได้แก่ (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต (๒) สัตยะ พูดความจริง ไม่พูดเท็จ ไม่ว่าด้วยเหตุผลหรือข้ออ้างใดๆ ไม่ได้ (๓) อัสเตยะ ไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบเลี่ยงภาษีอากร ไม่ใช้หรือทำเงินปลอม (๔) พรหมจรยะ อย่างต่ำคือการไม่ประพฤติผิดในกาม และ (๕) อปริครหะ การไม่โลภ ไม่ควรมีข้าวของมากเกินจำเป็น

หลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเชนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคลชาวเชนถึงแม้จะกฎระเบียบต่างๆมากมาย แต่ชาวเชนมักจะมีการศึกษาที่สูงกว่าฐานะดีกว่าเพื่อนบ้านโดยมากเป็นพ่อค้าวานิชย์ฐานะค่อนข้างดีมีอันจะกิน ตลอดทั้งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ชาวเชนซื่อสัตย์สุจริตและมีคุณธรรมสูง ชาวเชนนิยมไปวัดซึ่งมีมากกว่า ๔๐,๐๐๐ วัดในประเทศอินเดีย ตามวัดต่างๆจะมีรูปเคารพของพระติตถังกร ประดับประดาอย่างงดงามและมีหลายวัดที่มีศิลปะงดงามอย่างวัดเชนบนภูเขา ได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ ๑ ใน ๗ ของอินเดีย มีศาสนิกผู้นับถือประมาณหกล้านกว่าคนทั่วอินเดียเชนเป็นศาสนาที่เกิดในอินเดีย และไม่เคยออกจากอินเดียเลยเราจึงรู้จักคำสอนของเชนผ่านตำราเสียเป็นส่วนใหญ่เป็นความจริงที่ว่าคนที่นับถือเชนส่วนใหญ่มักเป็นคน "มีอันจะกิน"เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเชนถือเคร่งครัดมากคนที่หาเช้ากินค่ำจึงมักมองเป็นเรื่องยุ่งยากและไม่อาจทำตามได้ด้วยข้อจำกัดของชีวิตความเป็นอยู่จริงๆ ศาสนาเชนจึงไม่ค่อยแพร่หลายแต่ก็มีข้อน่าภูมิใจก็ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ตราบเท่าถึงปัจจุบันเชนนับเป็นศาสนาที่ไม่เคยขาดสูญไปจากอินเดียเลยแสดงว่า เขาก็มีดีอยู่ในตัวเหมือนกัน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความหมายของอนุพรตในศาสนาเชนพบว่ามีประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พบว่า ศีล ๕ และอนุพรตมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลภะโทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น ประเด็นความแตกต่าง พบว่า ความหมายของศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ แต่อนุพรตของศาสนาเชน ถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องปฏิญาณแก่พระเชน เพื่อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามให้ได้ คำปฏิญาณที่ศาสนิกชนที่เป็นฆราวาสจะพึงรักษาไว้

ความสำคัญของศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความสำคัญของอนุพรตในศาสนาเชน พบว่ามีประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พบว่าจากข้อกำหนดของศีล ๕ อานิสงส์ของการรักษาศีล และโทษของการละเมิดศีล ๕ ที่ได้ศึกษามา ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีล ๕ ในฐานะที่เป็น หลักความประพฤติอันแสดงถึงการไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด ก่อให้เกิดประโยชน์ อย่างมากแก่ผู้ประพฤติ ในขณะเดียวกันผู้ละเมิดศีล ๕ ย่อมได้รับโทษ ทั้งหนักเบาตามแต่ การกระทำนั้น บุคคลจึงควรรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ ทั้งเพื่อประโยชน์แห่งตน และสังคมที่ย่อมเกิดสันติภาพไปด้วยการรักษาศีลที่ต้องประกอบด้วยเจตนาอย่างเดียวกัน คือ ความงดเว้น ไม่ล่วงละเมิด ไม่เบียดเบียน และรักษาเจตนานั้น จึงจะนับว่าเป็นการรักษาศีล ไม่ใช่การยึดติดเพียงอุบายในการรักษาศีล แต่ไม่ได้นำศีลมาปฏิบัติ ซึ่งในการรักษาศีล ๕ แต่ละข้อ มีความสำคัญแตกต่างกัน

จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕ คือ ผู้รักษาศีล ต้องประกอบด้วยเจตนาและพยายามรักษาศีลให้มั่นคงตามเจตนาที่ตั้งไว้ ส่วนหลักเกณฑ์ปลีกย่อยอันเป็นองค์ประกอบของศีลแต่ละข้อ ย่อมเป็นเครื่องมือตรวจสอบความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของศีล เพื่อการสำรวมระวัง อันจะส่งผลให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายสมดังเจตนา ที่ตั้งไว้ เมื่อบุคคลรักษาศีล ๕ ดีแล้ว ย่อมพัฒนากลายเป็นศีลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งวินัยและธรรม สมดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงถึงความมุ่งหมายของการรักษาศีลไว้ดังนี้ จงรักษาศีล ให้สะอาด จงรักษาศีลให้เบาสบาย ให้ถูกต้อง ให้ยุติธรรม ให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์สิ้นเชิง

๕. ข้อเสนอแนะ

การทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มุ่งศึกษาเปรียบเทียบศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับอนุพรตในศาสนาเชนเท่านั้นมีมุมมองอื่นที่เป็นประเด็นที่ควรศึกษา เป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เนื่องจากข้อมูลด้านอนุพรตในศาสนาเชนมีน้อย ทำให้เกิดปัญหาต่อการศึกษาเปรียบเทียบจึงทำให้บางประเด็นไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้พยายามหาหลักฐานมาอ้างอิง และแสดงให้เห็นความแตกต่างและจุดเหมือนกับศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเรื่องศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและสถานการณ์ปัจจุบัน

๒) ควรศึกษาวิเคราะห์เปรียบหลักคำสอนของศาสนาเชนกับคำสอนของศาสนาอื่นๆ

๓) ควรมีการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาเชน และวิเคราะห์ในมุมวิชาการให้มากกว่านี้ เพื่อให้มีเอกสารหลักฐาน เพราะเท่าที่มีน้อยมากในหลักฐาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต .อ.ป). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ .**พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร บริษัท สหธรรมิก จำกัด :, ๒๕๔๙.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานครมหามกุฏราช : วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

The Effectiveness of the Provision of Services of the Old Age Persons Allowance According to Four Sanghavatthu Principles of Rajathani Sub-District Administrative Organization Thawatchaburi District, Roi-Ed Province

พระมหาสมบูรณ์ สีลวโส (สุชัยสงค์)*
ร.ต.ดร.วสันต์ ศรีสอาด**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ และ ๓) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยแบบเชิงผสานวิธี (Mixed Method) โดยการวิจัยเชิงเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๕๒๖ คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ไปขอรับบริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำนวน ๒๒๙ คน สุ่มโดยวิธีแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และความแปรปรวนทางเดียว (F-test) การวิจัยคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และประชาชน รวมทั้งสิ้น ๑๐ คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับ คือ ด้านอัตถจริยา ด้านสมานัตตตา ด้านปิยวาจา และด้านทาน ๒) การเปรียบเทียบประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำแนกตามอายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน และ ๓) แนวทางในการพัฒนาการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คือ ผู้บริหารและ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลควรนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้การบริการแก่ประชาชน โดยต้องสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักธรรมให้เกิดขึ้นภายในองค์กรอย่างแท้จริง หัวหน้าในองค์กรต้องทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง กระตุ้นเจ้าหน้าที่ให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการให้ความช่วยเหลือประชาชน พัฒนาการให้บริการด้วยความเต็มใจ พัฒนางานด้านการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการอบรมด้านคุณธรรม นำมาใช้ในการพัฒนาเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อมีความยืดหยุ่นในการให้บริการ รวมทั้งเน้นการบริการที่สามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้รับการบริการ และส่งผลย้อนกลับไปยังผู้ให้บริการ โดยทำให้ประชาชนผู้รับบริการรู้สึกว่าประทับใจในการให้บริการ

คำสำคัญ: เบี้ยยังชีพ, ผู้สูงอายุ, สังคหวัตถุ ๔

Abstract

The purposes of this research, focused on Four Sangahavatthu Principles in Rajathani Sub-district Administrative Organization, Thawatchaburi District, Roi-et Province, were 1) to study the opinions of old people towards old person allowance service, 2) to compare the opinions of old people towards old person allowance service, 3) to study the ways to develop the old person allowance. This research was mixed-method conducted by quantitative and qualitative research. The research samples were 229 seniors, who were in the system of old person allowance service of Rajathani Sub-district Administrative Organization, gained by Yamane Table. The research tools were questionnaire and interview. The data was analyzed by Frequency, Percentage, Average, Standard Deviation, and T-test (One way analysis of variance), and was by Descriptive analysis.

The research findings were as follows:

1. The questionnaire respondents were mostly female, 134 respondents, which could be calculated as 58.5%, and the rest were male, 95 respondents, which was 41.5%. The respondents were classified by 144 respondents in the age of 60-69 years old which was 62.90%, 206 respondents who graduated primary level which was 90%, and 212 respondents who were agriculturists which was 92.6%

2. The opinions of old people towards old person allowance service in Four Sangahavatthu Principles in Rajathani Sub-district Administrative

Organization, Thawatchaburi District, Roi-et Province, in overall and each imension, was were in high level, ($\overline{X}$ = 4.23). To elaborate those mentioned in each dimension was found that every dimension was all in high level: Atthacariya, Piyavaca, and Dana, respectively.

3. The comparison results of the opinion of old people people towards old person allowance service in Four Sangahavatthu Principles in Rajathani Sub-district Administrative Organization, Thawatchaburi District, Roi-et Province were found that the differences of age, sex, level of education, and occupation were not different, which were not as the research hypothesis.

4. The ways to develop the old person allowance in Rajathani Sub-district Administrative Organization, Thawatchaburi District, Roi-et Province were that the administrators and administrative organization officers should regard Four Sangahavatthu Principles to apply for engendering the service efficiency for population; so it should absolutely be supported and enhanced in the organization. The organizational leader should be good role model in order to motivate the followers in being cooperative in assisting people with service-mind as well as developing the effective service job. In this respect, the training program of morality was necessary to apply for government officer development for being flexible in service in order to receive good customer satisfaction which could reflect to the servicers.

Keywords : Allowance, The old age persons, Four Sangahavatthu

๑. บทนำ

ในปัจจุบันโครงสร้างของประชากรโลก ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จำนวนคนที่ก้าวเข้าสู่ภาวะผู้สูงวัยในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะเพิ่มสูงขึ้นจากระดับปัจจุบันอีก ๒๐๐ ล้านคน ไปอยู่ที่ ๑,๐๐๐ ล้านคน และจะเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวไปจนเกินที่ระดับ ๒,๐๐๐ ล้านคน ในปี ค.ศ. ๒๕๕๐ สำหรับประเทศไทยก็คงหนีไม่พ้นปัญหานี้[๑] ซึ่งขณะนี้สังคมไทยกำลังถึงจุดเปลี่ยนที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) อย่างเต็มตัวแล้ว ทั้งนี้การที่ประเทศใดจะถูกจัดให้อยู่ใน “สังคมผู้สูงอายุ” ประเทศนั้นจะต้องมีประชากรผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมด ซึ่งตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

[๑] วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **สถิติข้อมูลผู้สูงอายุในประเทศไทย**, แหล่งที่มา : www.cps.chula.ac.th [๑ ตุลาคม ๒๕๕๘].

โครงสร้างของประชากรในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก “ผู้สูงอายุ” หรือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ (๖๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ[๒๒] ปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุและสัดส่วนผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปนั้น ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า “ภาวะประชากรผู้สูงอายุ (Population Ageing)” อันจะมีผลต่อสภาพทางสังคมสภาวะเศรษฐกิจและการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว รัฐได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยได้มีการตรากฎหมายให้องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง โครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖

องค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องกับหลักการบริการก็เพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจ สนองความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญในการนำหลักธรรม มาใช้ในการบริหารงานแล้ว และหลักสังคหวัตถุ ๔ ก็เป็นหลักธรรมอันหนึ่งที่ช่วยให้การบริหารงานในองค์การเป็นไปด้วยความราบรื่น ให้พนักงานและลูกจ้างผู้ปฏิบัติงาน อำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่มาใช้บริการ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นพฤติกรรมที่สำคัญที่ควรส่งเสริม ให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการเสียสละ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ถือพฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมเป็นพฤติกรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลเสียสละ คำนึงถึงการทำประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน พฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นพฤติกรรมจริยธรรมตามพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาการให้บริการเบี้ยยังชีพให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[๒] จิราวัฒน์ จาคุพันธ์, **ไทยหนีไม่พ้นวิกฤตสังคมผู้สูงอายุ.** แหล่งที่มา : http://www.healthcorners.com. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๘,].

๒. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๕๒๖ คน

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา ได้แก่ ระยะเวลาเริ่มต้นแต่เดือน พฤศจิกายน ๒๕๕๘ – พฤศจิกายน ๒๕๕๙ รวมระยะเวลาทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงผสานวิธี (Mixed Method) มีรายละเอียดดังนี้

๑) การวิจัยเชิงเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๕๒๖ คน[๓] โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)[๔] กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ไปขอรับบริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำนวน ๒๒๙ คน สุ่มโดยวิธีแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดที่กำหนด โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาแก้ภาษา เนื้อหา ความครบถ้วนถูกต้อง และครอบคลุมเนื้อ หลังจากกนนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาตรวจสอบและขอคำแนะนำใน

---

[๓] องค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด, **เอกสารสถิติประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด**, ส่วนที่ ๒, สภาพทั่วไป ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญขององค์กรปกครองท้องถิ่น, ประจำปี ๒๕๕๘.

[๔] สุวรีย์ ศิริโภคารภิรมย์, **การวิจัยทางการศึกษา**, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

การปรับปรุง แล้วนำไปทดทองใช้ (Try-out) หาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ และทดสอบด้วยสหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และความแปรปรวนทางเดียว (F-test)

๒) การวิจัยคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ๑) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๑ คน ๒) รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๒ คน ๓) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๑ คน ๔) บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล และ สอ.บ.ต. จำนวน ๒ คน **และ** ๕) ประชาชน จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑๐ คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการบริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวมและรายด้าน มีระดับความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๒๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน แสดงว่า อยู่ในระดับมากอยู่ ๔ ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านทาน ($\overline{X}$ =๔.๓๑) ด้านปิยวาจา ($\overline{X}$ = ๔.๒๘) ด้านอัตถจริยา ($\overline{X}$ = ๔.๑๕) และด้านสมานัตตตา ($\overline{X}$ = ๔.๑๘) ตามลำดับ

๕.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลอัน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๕.๓ แนวทางการให้บริการงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจานวน ๑๐ ท่าน ซึ่งได้ข้อแนะนำแนวทางการพัฒนา การให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้ ๑) **ทาน** เจ้าหน้าที่ในองค์กรจะต้องให้ความรู้และคำแนะนำ ความเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุทุกๆ คนที่มารับบริการ เช่น จัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุที่ไปติดต่อราชการเป็นอย่างดี เช่น ที่นั่งพัก ที่จอดรถ ห้องน้ำ ช่วยเหลือให้คำปรึกษาและแนะนำผู้สูงอายุผู้มารับบริการอย่างทั่วถึงมีป้ายแสดงขั้นตอน ระยะเวลาให้บริการและอัตราค่าธรรมเนียมไว้ชัดเจน เอาใจใส่ให้บริการด้วยความถูกต้อง รวดเร็วทันเวลามีความตั้งใจในการให้บริการประชาชน จัดช่องทางด่วน สาหรับผู้สูงอายุและคนพิการ ๒) **ปิยวาจา** การพูดจาด้วยถ้วยคำที่ไพเราะน่าฟัง พูดด้วยความจริงใจ เพราะ การพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นปิยวาจานั้นจะช่วยเสริมสร้างให้ พนักงาน หรือผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชานั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง เพื่อให้บรรลุนโยบายขององค์กร เช่น เจ้าหน้าที่พูดจาทักทายกับผู้สูงอายุด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานน่าฟัง ยิ้มแย้มแจ่มใส และพูดจาด้วยความเต็มใจและ

จริงใจ พูดให้คำแนะนำด้วยถ้อยคำนุ่มนวล เป็นประโยชน์และเป็นกันเอง ถ้าผู้สูงอายุไม่พอใจในการให้บริการ เจ้าหน้าทีได้พูดชี้แจงให้เข้าใจด้วยความสุภาพอ่อนน้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้สูงอายุผู้มารับบริการอย่างสุภาพ ๓) **อัตถจริยา** เจ้าหน้าที่ในองค์กรจะต้องทำประโยชน์ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่อผู้สูงอายุผู้มารับบริการ เช่น ให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุทุกคนด้วยความเอื้อเฟื้อ เหมาะสมกับการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามความคาดหวัง เจ้าหน้าที่มีน้ำใจที่จะให้บริการแก่ผู้สูงอายุอย่างสุดความสามารถ มีความเต็มใจที่จะให้บริการแก่ผู้สูงอายุอย่างสุดความสามารถให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่มาใช้บริการโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากผู้สูงอายุ คอยดูแลเอาใจใส่ต่อการให้บริการแก่ผู้สูงอายุตลอดเวลา และ ๔) **สมานัตตตา** เจ้าหน้าที่ในองค์กรจะต้องวางตัวเหมาะสมในการปฏิบัติงานต่อผู้สูงอายุผู้มารับบริการ เช่น เจ้าหน้าที่แต่งกายด้วยเครื่องแบบสุภาพ สะอาด เรียบร้อยและเหมาะสมประชาชน ปฏิบัติตัวกับผู้สูงอายุที่มาติดต่อราชการทุกคนอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่รู้สึกอึดอัดให้บริการด้วยความเป็นกันเองมีอัธยาศัย ไมตรีทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จัดระบบบัตรคิวให้ผู้สูงอายุได้รับความสะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม บริการแก่ผู้สูงอายุด้วยความยืดหยุ่นและให้ผู้สูงอายุได้รับความสะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม

๖. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงข้อแนะนำแนวทางการพัฒนาการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑) **ด้านทาน** จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทุกข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนผู้มารับบริการซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์เชิงลึกของ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ที่กล่าวว่าต้องการให้เจ้าหน้าที่ในการให้บริการประชาชน ควรมีการยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่ง ได้แก่ การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ แบ่งปันให้ ความรู้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนผู้มารับบริการ และสอดคล้องกับคำอธิบายของ พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)[๕๕] ให้ความหมายของคำว่า ทาน คือ ให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและ

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖.

ศิลปวิทยาและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย บัวจันทร์[๖๖] ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งพบว่า ความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๒) ด้านปิยวาจา จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านปิยวาจา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนที่ให้บริการด้านคำพูดที่ไพเราะ แสดงความเป็นมิตรอ่อนโยนต่อผู้มารับบริการ มีส่วนทำให้เกิดความพึงพอใจในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของปลัดองค์การบริการส่วนตำบลราชธานี ที่กล่าวว่า สำหรับเจ้าหน้าที่ควรเจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะ อ่อนหวาน ย่อมเป็นที่รักต่อประชาชนผู้มารับบริการ และยังสอดคล้องกับคำอธิบายของ พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)[๗๗] ให้ความหมายของคำว่า ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราชันย์ ธงชัย[๘๘] ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนว สังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมืองจังหวัดระยอง” ซึ่งพบว่าความพึงพอใจของประชาชน ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ด้านปิยวาจาอยู่ในระดับมาก

๓) ด้านอัตถจริยา จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านอัตถจริยา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่คอยดูแลเอาใจใส่ต่อการให้การบริการประชาชน ตลอดเวลาเจ้าหน้าที่มีน้ำใจไม่นิ่งดูดาย เมื่อประชาชนต้องการความช่วยเหลือตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี ที่กล่าวว่าต้องการให้เจ้าหน้าที่ในการทำประโยชน์

---

[๖] สมหมาย บัวจันทร์, “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

[๗] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖.

[๘] ราชันย์ ธงชัย, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริหารในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง”,**ปริญญานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ช่วยเหลือด้วยแรงกาย มีน้ำใจไม่นิ่งดูดาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ ต่อประชาชนผู้มารับบริการ และยังสอดคล้องกับคำอธิบายของพระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่า อัตถจริยา ทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหมาย บัวจันทร์[๙] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตาม หลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่าความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านอัตถจริยาอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราชันย์ ธงชัย[๑๐] ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนว สังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมืองจังหวัดระยอง” ซึ่งพบว่าความพึงพอใจของประชาชน ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ด้านอัตถจริยาอยู่ในระดับมาก

๔) ด้านสมานัตตตา จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิผลการให้บริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสมานัตตตา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละ รายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการบริการประชาชนของฝ่ายทะเบียนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตัวกับประชาชนที่มาติดต่อราชการทุกคนอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่รู้สึกอึดอัด และเต็มใจช่วยเหลือตามลำดับ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหมาย บัวจันทร์[๑๑] ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตาม หลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า ความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านสมานัตตตาอยู่ในระดับมาก และซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของรองนายกองค์การบริการส่วนตำบลราชธานี ที่กล่าวว่าต้องการให้เจ้าหน้าที่เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตัวกับประชาชนที่มาติดต่อราชการทุกคนอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่รู้สึกอึดอัดและ เต็มใจช่วยเหลือ คือ มีจิตใจที่ดีงามต่อคนทั่วไปที่มารับบริการ การวางตัวอย่างนี้ย่อมเป็นที่รักใคร่ของประชาชน ในด้านปิยวาจาอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราชันย์ ธงชัย[๑๒] ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการจัดหางานของรัฐ

---

[๙] สมหมาย บัวจันทร์, เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

[๑๐] ราชันย์ ธงชัย, เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

[๑๑] สมหมาย บัวจันทร์, “เรื่องเดียวกัน”, อ้างแล้ว.

[๑๒] รภัสสา พานิกุล, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการจัดหางานของรัฐตามหลักสังคหวัตถุ ๔ กรณีศึกษาศูนย์จัดหางาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน”, **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ กรณีศึกษาศูนย์จัดหางาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน” ซึ่งพบว่าความพึงพอใจของประชาชน ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ด้านสมานัตตตาอยู่ในระดับมาก

๗. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีการยึดแนวสังคหวัตถุ ๔ ในการให้บริการด้านทาน โดยการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนและยึดประโยชน์สุขส่วนรวมของประชาชนที่มาใช้บริการ ให้บริการด้านปิยวาจา โดยการพูดจาไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน โดยทำตนให้เป็นประโยชน์ ทำสิ่งที่มีประโยชน์ และสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีประโยชน์ให้แก่ประชาชน และมีความเสมอต้นเสมอปลายและวางตนให้เหมาะสมในการปฏิบัติงาน

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ควรมีการพัฒนาระบบการให้บริการประชาชนอย่างไม่หยุดยั้งในเชิงรุก เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาประสิทธิผลการบริการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้หลักธรรมอื่นนอกจาก หลักธรรมนี้ เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบว่า ผลการวิจัยเหมือนหรือแตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้ และควรขยายขอบเขตการวิจัยการให้บริการประชาชน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่กว้างขวางขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

สุวรีย์ ศิริโภคารภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)**. ธรรมนูญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : ระฆังทอง**,** ๒๕๔๗.

คูณ โทขันธ์. **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

องค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. **เอกสารสถิติประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนที่ ๒ สภาพทั่วไป ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญขององค์กรปกครองท้องถิ่น ประจำปี ๒๕๕๘.** ร้อยเอ็ด : องค์การบริหารส่าวนตำบลราชธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

จิราวัฒน์ จาคุพันธ์. **ไทยหนีไม่พ้นวิกฤตสังคมผู้สูงอายุ.** แหล่งที่มา : http://www. Health corners.com. [๑ ตุลาาคม ๒๕๕๘,].

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **สถิติข้อมูลผู้สูงอายุในประเทศไทย.** แหล่งที่มา : www.cps.chula.ac.th[๑ ตุลาคม ๒๕๕๘,].

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

สมหมาย บัวจันทร์. “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร.”**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

รภัสสา พานิกุล. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการจัดหางานของรัฐตามหลักสังคหวัตถุ ๔ กรณีศึกษาศูนย์จัดหางาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน”. **ปริญญาพินธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ราชันย์ ธงชัย. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริหารในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง”**ปริญญานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา
The Good Weighty Kamma (Good Garuka Kamma) In Buddhism

เบญญาภา จิตมั่นคงภักดี *

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อมุ่งให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมในปัจจุบัน โดยได้รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้จากเอกสารวิชาการดังต่อไปนี้ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย อรรถกถา หนังสือตำราทางพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ มีกรอบวัตถุเพื่อที่จะศึกษา ๓ ข้อ ดังนี้ (๑) ศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา (๒) ศึกษาครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา และ (๓) ศึกษาผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา ผลของการศึกษากรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า

การศึกษาเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนาพบว่า กรรมในพระพุทธศาสนา เกิดจากภาษาสันสกฤต คือ กรฺม ภาษาบาลี กมฺม แปลว่า “การกระทำ” ได้แก่ การกระทำกรรมสามารถเกิดได้ ๓ ทาง คือ กาย วาจา ใจ ซึ่งการทำกรรมในทางพระพุทธศาสนาที่จะจัดว่าเป็นกรรม และมีผลทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เจตนาในการกระทำกรรมจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ๒ ประการ ได้แก่ ผู้มีเจตนาในการทำกรรม คือ มีความตั้งใจหรือจงใจที่จะกระทำกรรม และการทำกรรมนั้นจะต้องให้ผลเป็นบุญหรือเป็นบาป จึงจะจัดได้ว่าเป็นกรรม กล่าวโดยสรุปคือ กรรมในความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา คำว่า “กรรม” แปลว่า “การกระทำ” มีความหมายเป็นคำกลางๆคือการกระทำที่ต้องมีเจตนา และความจงใจในการที่จะทำกรรม เจตนาได้แก่ ความตั้งใจหรือความรับรู้ ซึ่งแบ่งไว้เป็น ๓ อย่าง ดังนี้ คือ (๑) บุรพเจตนา เจตนาก่อนทำกรรม (๒) มุญจนเจตนา เจตนาในเวลาทำกรรม (๓) อปราปรเจตนา เจตนาเมื่อได้ทำกรรมไปแล้ว

การศึกษาครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนาพบว่า ครุกรรม แปลว่า กรรมหนักที่เป็นฝ่ายกุศลที่มีกำลังมาก สามารถให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ ครุกรรมฝ่ายดี แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ครุกรรมฝ่ายดีที่อาศัยบารมีจากเนื้อนาบุญ ได้แก่ การได้ทำบุญถวายสิ่งของให้กับ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ที่ออกจากนิโรธสมาบัติมาใหม่ๆ ซึ่งถือได้ว่าท่านได้อนุเคราะห์ชาวโลกให้ได้ผลตามที่ปรารถนา ซึ่งเป็นครุกรรมฝ่ายดีที่ท่านได้เผื่อ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

แก่บุคคลอื่น (๒) ครุกรรมฝ่ายดีที่บุคคลทำด้วยบารมีตนเอง ได้แก่ การทำสมาธิเจริญภาวนาจนได้ ฌานสมาบัติ เป็นกรรมหนักฝ่ายกุศลที่บุคคลนั้นได้พากเพียรพยายามด้วยตนเอง เมื่อสิ้นชีวิตลงในขณะจิตทรงฌาน ก็จะไปบังเกิดบนพรหมโลกทันที

การศึกษาผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนาพบว่า บุคคลที่ประกอบครุกรรมฝ่ายดีที่อาศัยบารมีจากเนื้อนาบุญ ได้แก่ ในสมัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสารีบุตร ซึ่งเข้านิโรธสมาบัติครบ ๗ วัน ท่านออกจากนิโรธสมาบัติตรวจสอบด้วยฌานของท่านว่าจะมีใครบ้างที่เข้าข่ายที่ท่านจะทำการสงเคราะห์ ปรากฏพบว่ามีนายปุณณะและภรรยาที่มีฐานยากจน และมีความเสื่อมใสศรัทธาที่จะถวายปัจจัยสิ่งของให้กับท่าน ขณะนั้นนายปุณณะกำลังไถนา พระสารีบุตรจึงถือบาตรไปยังที่ไถนาของนายปุณณะ นายปุณณะจึงได้ถวายไม้สีฟันและน้ำให้ล้างหน้าแปรงฟันบ้วนปาก พระสารีบุตรเดินจากไป พบกับภรรยาของนายปุณณะที่ทำอาหารมาส่งสามีแต่ได้พบกับพระสารีบุตรก่อน จึงเกิดความศรัทธาได้ถวายภัตตาหารนั้นแด่พระสารีบุตร นายปุณณะและภรรยา ทั้งสองสามีภรรยาจึงได้ร่ำรวยขึ้นมาภายใน ๗ วัน ที่นาของนายปุณณะเต็มไปด้วยทองคำ ด้วยอำนาจผลแห่งการประกอบครุกรรมฝ่ายดี ผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีโดยอาศัยบารมีจากเนื้อนาบุญ ผู้ทำกรรมฝ่ายดีนี้จะได้รับผลบุญอย่างรวดเร็ว ภายใน ๓ วัน ๗ วัน ส่วนการทำครุกรรมฝ่ายดีที่บุคคลทำด้วยบารมีตนเอง คือ การได้บรรลุฌานสมาบัติ ดังเช่น กรณี นางอุตตรา ซึ่งเป็นพระโสดาบัน และทำสมาธิเจริญภาวนาจนได้ฌาน เมื่อสิ้นชีวิตลง จึงไปบังเกิดบนพรหมโลกทันที

คำสำคัญ: กรรม, ครุกรรมฝ่ายดี, พระพุทธศาสนา

Abstract

This resesrch aimed to 1. Kamma in Theravada Buddhism, 2. The good weighty kamma (Good Garuka Kamma) in Theravada Buddhism and 3. The result of doing the good weighty kamma (Good Garuka kamma) in Theravada Buddhism. These Three were researched from Tripitaka. A commentary (Atthakatha) , book and Buddhist text.

The result of the study of the Kamma in the text of Theravada Buddhism was found that :

The kamma in Theravada Buddhism appeared three ways : 1. Bodily action (kayakamma), 2. Verbal action (Vacikamma) and 3. Mental action (Manokamma) and it was still divided into three types : 1. The wholesome

action (Kusalakamma), 2. An evil action (Akusalakamma) , 3. An indeterminate action (Abyakatakamma)

This research said to a good weighty kamma. This Kamma was for the people making the merit to the monks who left from the attaining of extinction and they would get the result of making merit within three days or seven days and it was said that the people themselves did the good weighty kamma by doing the meditation until attaining any level of noble individuals (Ari-puggala) and getting the threefold knowledge , eight supernormal knowledge, five discernment and four analytic insight. Doing meditation, we should train the tranquility development (Samatha-Bhavana first and we would attain absorption (Jhannasamabat) and next to superknowledge (Abhinna) and next to attaining any level of a noble individual (Ariyapuggla).

Following this way , it is said that doing good weighty action but if anyone who attains Arahant can attain to the cessation of suffering (Nirodhasamabat). He is a holy person for everybody who has a faith to make a merit and it is said that he is a hoper to other people.

Keywords: Kamma, Good Garuka Kamma

๑. บทนำ

บรรดาศาสนาต่างๆในโลกนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่นับถือพระเจ้าไม่เชื่อในเจ้า ถ้าเราจะแบ่งศาสนาต่างๆในปัจจุบัน ก็สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ขั้วใหญ่ๆ คือ ๑) ศาสนาที่ยอมรับนับถือในพระเจ้าซึ่งก็ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ๒) ศาสนาที่ไม่ยอมรับนับถือในพระเจ้าซึ่งก็ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเชนในบรรดาศาสนาที่ไม่ยอมรับนับถือหรือเชื่อในพระเจ้านั้น ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ยอมรับนับถือความจริงตามสภาพของสิ่งต่างๆ จึงได้ชื่อว่าศาสนาแห่งสัจจะนิยม เป็นศาสนาที่มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง สามารถทนต่อการพิสูจน์ได้ตลอดกาล พระพุทธศาสนาสอนว่าบุคคลจะได้ดีหรือชั่ว ได้รับสุขหรือทุกข์ก็เพราะกรรม หรือการกระทำของตนเองทั้งสิ้น หากเราไม่ดำเนินตามทางที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ แม้จะสวดหรือวิงวอนขอร้องก็ไม่อาจจะช่วยให้เราพบความดีและความสุขได้ ถ้ามนุษย์จะมีความสุขได้ด้วยความภักดีและวิงวอน มนุษย์ก็คงจะไม่ต้องทำอะไรเลย

ในปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาสังคมมากมาย ซึ่งนั่นเป็นการแสดงถึงความถดถอยทางวัฒนธรรมไทย และการห่างไกลจากศีลธรรมจนเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม ปัจจุบันนี้

เราจะพบเจอข่าวสารที่เกิดขึ้นในสังคมไทยต่างๆมากมาย ที่ปรากฏในโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อออนไลน์ เช่น ลูกเสพยาเสพติด เกิดอารมณ์บ้าคลั่งฆ่าพ่อบังเกิดเกล้าของตนเอง แม่ถูกลูกทำร้ายร่างกายสาหัส หรือโจรหลอกพระสงฆ์ในวัดให้ไปกิจนิมนต์ แล้วทำการฉกทรัพย์สินของวัด เป็นต้น ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวนั้น นำมาซึ่งการเบียดเบียนคนในสังคมส่วนใหญ่ของประเทศชาติ ซึ่งการเบียดเบียนนั้นก็เป็นการสร้างกรรมชั่วให้กับตนเอง ซึ่งจะทำให้ตนเองได้รับโทษภัยจากกรรมชั่วนั้นในภายหลัง ในเรื่องกฎแห่งกรรมได้กล่าวถึงอันตรายที่เกิดแก่สัตว์โลก ในการสร้างกรรม ไว้ ๕ อย่าง คือ ๑) กิเลสันตราย คือ อันตรายที่เกิดจากกิเลส ๒) กัมมันตราย คือ อันตรายที่เกิดจากความชั่วที่ทำในปัจจุบัน ๓) วิปากันตราย คือ อันตรายที่เกิดจากวิบาก คือ ผลของกรรมที่ทำในอดีต ๔) ทิฏฐันตราย คือ อันตรายที่เกิดจากทิฐิที่ผิด ๕) อริยูปวันตราย คือ อันตรายที่เกิดจากการจ้วงจาบพระอริยะเจ้า ด้วยเหตุนี้จากข้อความที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ทำงานวิจัยครั้งนี้ขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นโทษภัยของกรรมดี กรรมชั่วที่บุคคลได้ทำ เช่น จากปัญหาสังคม การฆ่าพ่อฆ่าแม่ ในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นครุกรรมฝ่ายชั่ว คือ กรรมหนักฝ่ายชั่วที่จะทำให้ผู้ทำได้รับความวิบัติภัยต่างๆในชีวิต

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษา เรื่องกรรม ครุกรรมฝ่ายดี และผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดี เพื่อให้บุคคลกลัวโทษภัยของกรรม และสร้างแต่กุศลกรรมที่ดีงามในชีวิต และละเว้นจากการทำกรรมชั่วทั้งปวง ที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและสังคม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อศึกษาครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อศึกษาผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษาครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา และศึกษาผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยจัดเป็นขั้นตอน คือ

ขั้นที่หนึ่ง ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องกรรมและและครุกรรมฝ่ายดีจากเอกสารปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกและทุติยภูมิคืออรรถกถา โดยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัยเป็นหลัก ส่วนข้อมูลทุติยภูมิจะใช้อรรถกถา ฎีกา ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรรราชวิทยาลัย นอกจากนี้จะได้ศึกษาจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย

และบทความที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนาจากนักวิชาการพระพุทธศาสนาผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นที่สอง วิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่หนึ่ง โดยจัดกลุ่มเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ขั้นที่สาม วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดเพื่อตอบปัญหาการวิจัยในประเด็นที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

ขั้นที่สี่ เรียบเรียงและตรวจสอบความถูกต้องของการวิจัย

ขั้นที่ห้า สรุปและนำเสนอผลการวิจัยต่อสถาบัน

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อคือ (๑) กรรมในพระพุทธศาสนา (๒) ครุกรรมในพระพุทธศาสนา (๓) ผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๔.๑ กรรมในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ว่า คำว่า กรรม นั้นเป็นคำกลางๆมีทั้ง กรรมดำ กรรมขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว แต่ความหมายของกรรมโดยตรงที่จะให้ผลเป็นบุญหรือเป็นบาปนั้น ได้แก่ กรรม คือ การกระทำที่จะต้องประกอบไปด้วยเจตนา คือ มีความจงใจหรือเรียกว่ามีความตั้งใจที่จะทำกรรม มีความคิดและสติสัมปชัญญะรู้ตัวทุกขณะที่กระทำกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ดี ก็เรียกว่ากรรมดีหรือกุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่ว ก็เรียกว่า กรรมชั่วหรืออกุศลกรรม

จากความหมายของกรรมดังกล่าว กรรมยังสามารถแบ่งเป็นประเภทแห่งการกระทำ คือ ประเภทของกรรมที่กำหนดโดยทางแห่งการกระทำ ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่จัดเป็นกรรมนั้นเกิดได้ ๓ ทาง ได้แก่ (๑) กายกรรม คือ การกระทำกรรมทางกาย (๒) วจีกรรม คือ การกระทำกรรมทางวาจา (๓) อัพยากตากรรม คือ กรรมที่เป็นกลางๆไม่อาจจัดว่าเป็นความดีความชั่วในทางศีลธรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนากลางๆหรือไม่ได้เจตนาที่จะทำกรรม จึงไม่อาจจัดได้ว่าเป็นกรรมดีกรรมชั่วได้

กรรมยังแบ่งตามลักษณะของการให้ผลได้ดังนี้ คือ กรรมให้ผลตามหน้าที่ กรรมให้ผลตามระยะของเวลาและกรรมให้ผลตามลำดับความหนักเบา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) กรรมให้ผลตามหน้าที่แบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

(๑) ชนกกรรม คือ กรรมที่กำหนดให้ผลทำให้สัตว์โลกไปเกิดในภพภูมิต่างๆ เช่น เกิดเป็นพรหม เทพยดา เปรต อสูรกาย

(๒) อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมที่ช่วยส่งเสริมทำให้สัตว์โลกได้รับความทุกข์ความสุขในชีวิต

(๓) อุปปีฬกกรรม คือ กรรมที่ให้ผลบั่นทอนหรือเบียดเบียนไม่ให้ได้รับความสุข หรือให้มีความทุกข์มากขึ้น เช่น บาปเบียดเบียนบุญ สุขเบียดเบียนทุกข์

(๔) อุปฆาตกกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่ตัดรอนผลของกรรมอื่นไม่ให้มีผล

๒) กรรมให้ผลตามระยะของเวลาแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

(๑) ทิฐธัมมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน

(๒) อุปปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมให้ผลในชาติหน้า

(๓) อปราปริยเวทนียกรรม คือ กรรมให้ผลในชาติต่อๆไป

(๔) อโหสิกรรม คือ กรรมที่เลิกให้ผล หรือหมดโอกาส ที่จะให้ผลต่อไป

๓) กรรมให้ผลตามความหนักเบา แบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

(๑) ครุกรรม คือ กรรมหนักที่ให้ผลเป็นลำดับแรกก่อนกรรมทั้งหลาย กรรมหนักฝ่ายดี คือ การทำสมาธิจนได้ฌาน กรรมหนักฝ่ายชั่ว คือ การทำอนันตริยกรรมทั้ง ๕ อย่าง ได้แก่ การฆ่ามารดา บิดา การฆ่าพระอรหันต์ การทำร้ายร่างกายของพระพุทธเจ้าถึงขนาดห้อพระโลหิต และการทำสังฆเภทให้สงฆ์แตกแยกความสามัคคีกัน

(๒) อาสันนกรรม คือ กรรมที่กระทำในขณะใกล้ตาย ก่อนจิตดับ

(๓) อาจิณนกรรมหรือพหุลกรรม คือ กรรมที่ทำเป็นประจำอาจิณ

(๔) กตัตตากรรม คือ กรรมที่สักแต่ว่าจะทำ คือ มีเจตนาไม่สมบูรณ์

เมื่อบุคคลได้ทำกรรมประเภทต่างๆตามที่ผู้จัยได้กล่าวถึงข้างตนแล้วนั้น กรรมนั้นก็จะส่งผลให้พวกเขาไปเกิดตามภพภูมิต่างๆ หลังจากที่สิ้นชีวิตลง ดังนี้ไปเกิดในภพของพรหมที่มีรูปร่างกายทิพย์ อรูปพรหม คือ พรหมที่ไม่มีรูปกาย เทพเทวดา มนุษย์ และไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสูรกาย สัตว์เดรัจฉาน

๔.๒ ครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา หมายถึง การที่บุคคลได้สร้างกุศลกรรมหรือทำกรรมดี คือ กรรมที่มีกำลังแรงมาก กรรมดีอันนั้นสามารถเห็นผลได้ในทันทีใดหรือเห็นผลภายใน ๓ วัน ๗ วัน เช่น ถ้ายากจนก็จะกลายเป็นคนร่ำรวย ได้แก่ การทำบุญถวายปัจจัยสิ่งของอันเป็นประโยชน์ให้กับ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระภิกษุสงฆ์ชั้นพระอนาคามี และพระอรหันต์ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ ท่านเหล่านี้ได้ชื่อว่าเป็นเนื้อนาบุญที่ดีที่สุด ฉะนั้นบุคคลใดก็ตามที่ได้ทำบุญกับท่านเหล่านี้บุคคลนั้นได้ชื่อว่า ได้สร้างครุกรรมฝ่ายดีโดยวิธีการอาศัยบารมีจากผู้ที่เป็นเนื้อนาบุญ ส่วนบุคคลที่ไม่ได้ทำบุญกับพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระภิกษุสงฆ์ชั้นพระอนาคามี และพระอรหันต์ ที่ท่านเพิ่งจะออกนิโรธสมาบัติมาใหม่ๆ แต่บุคคลนั้นได้ทำสมาธิปฏิบัติธรรมบำเพ็ญสมถะกรรมฐานด้วยตนเอง จนกระทั้งได้ผลสำเร็จบรรลุฌาน ๔ ฌานสมาบัติ ๘ ได้อภิญญา ผลของอภิญญาส่งผลให้มี ตาทิพย์ หูทิพย์ มีปัญญาอันพิเศษยอดยิ่ง บุคคลนั้นก็ได้ชื่อว่า ได้ประกอบครุกรรมฝ่ายดีด้วยตนเองเป็นผู้กระทำ

๔.๓ ผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยสามารถแยกผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

(๑) ผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีด้วยบารมีตนเอง ได้แก่ การปฏิบัติสมถะกรรมฐาน แล้วบรรลุฌาน ๔ ฌานสมาบัติ ๘ บรรลุอภิญญาถ้าเป็นพระอริยะบุคคลชั้นพระอนาคามีขึ้นไปก็สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ การกระทำเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า เป็นการสร้างครุกรรมฝ่ายดีด้วยตนเองเป็นผู้กระทำ บุคคลใดก็ตามที่ทำกรรมเหล่านี้เมื่อ สิ้นชีวิตลงจะไปเกิดบนพรหมโลกอย่างแน่นอน

(๒) การสร้างครุกรรมฝ่ายดีโดยวิธีการอาศัยบารมีจากผู้ที่เป็นเนื้อนาบุญ การทำครุกรรมฝ่ายดีด้วยวิธีนี้ ได้แก่ การทำบุญถวายปัจจัยสิ่งของอันเป็นประโยชน์ให้กับพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอนาคามี และพระอรหันต์ ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติมาใหม่ๆ บุคคลใดก็ตามที่ได้ทำบุญกับท่านเหล่านี้ ผลบุญอันนี้จะส่งผลอย่างรวดเร็วภายใน ๓ วัน ๗ วัน ถ้าหากว่ายากจนก็จะกลายเป็นบุคคลร่ำรวยขึ้นมาทันที ด้วยอำนาจแห่งผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีกับบุคคลที่เป็นเนื้อนาบุญชั้นดีที่สุดในพระพุทธศาสนา

๕. สรุปและเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ และเป็นข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

จากการศึกษาเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา ทำให้รู้ถึงหน้าที่ของกรรม การให้ผลของกรรม กรรมใดให้ผลก่อนกรรมใดให้ผลทีหลัง กรรมใดที่ไม่มีโอกาสที่จะให้ผลได้เลย กรรมใดที่จะนำพาไปสู่สุคติภูมิ และกรรมใดที่จะนำพาไปสู่ทุคติภูมิ และการทำกรรมดีและกรรมชั่วกับบุคคลประเภทต่างๆนั้น กรรมนั้นจะส่งผลกลับมาหาตัวผู้กระทำแตกต่างกันอย่างไร นี่คือประโยชน์อย่างเด่นชัด ที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษาวิจัยเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา สำหรับประโยชน์ที่จะนำไปใช้ จากการวิจัยครั้งนี้ คือ

(๑) ทำให้บุคคลเข้าใจเรื่องกรรม การทำหน้าที่ของกรรม การให้ผลของกรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาได้ดีมากยิ่งขึ้น

(๒) ทำให้บุคคลตระหนักในเรื่องกรรม แล้วละบาปบำเพ็ญบุญกุศลให้มากยิ่งขึ้น เพราะบุญกุศลจะส่งผลให้ตนไปสู่ภพภูมิที่ดีหลังจากสิ้นชีวิต และจะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองไม่ตกต่ำไปตามความชั่วในชาติภพปัจจุบัน

(๓) ทำให้บุคคลเร่งขวนขวายในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่องครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ครุกรรมฝ่ายดีในพระพุทธศาสนา และผลของการประกอบครุกรรมฝ่ายดีใน

พระพุทธศาสนา สำหรับหัวข้อเสนอแนะ สำหรับการทำวิจัย ในการวิจัยครั้งต่อไปเกี่ยวกับเรื่องกรรมและครุกรรม มีดังนี้

(๑) ควรมีการศึกษาเรื่องการส่งผลของกรรมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองหรือตกต่ำของบุคคล เพื่อชี้ให้บุคคลเห็นผลดีผลเสียของกรรมดี กรรมชั่ว

(๒) ควรมีการศึกษาเรื่องโรควิบากที่เกิดจากกรรมของบุคคล เพื่อให้บุคคลตระหนักเรื่องบาปบุญคุณโทษมากขึ้น

(๓) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลของกรรมดีกรรมชั่วที่ส่งผลต่อชีวิตของบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บุญมี แท่นแก้ว. **พุทธศาสน์-ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญฐิตธมฺโม) . ทางสายเอก **“เจริญพระกรรมฐาน ได้อะไร กรรมฐานแก้กรรมได้อย่างไร, กรรมฐานแก้ปัญหาชีวิต”,** กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งเรืองวิริยะ พัฒนาโรงพิมพ์ จก. ๒๕๕๐.

พระธรรมธีรราชมหามุนี(โชดก ป.ธ.๙). **หลักปฏิบัติ สมถะและวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุ คณะ ๕ , ๒๕๔๒.

สุนทร ณ รังษี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔ . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๓.

_____ . **วิมุตติรัตนมาลีเล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕ .

พุทธทาสภิกขุ. **การทำสมาธิและวิปัสสนาที่แท้จริง**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่

The Ascertainment and Conservation System the Ancient Scriptures Kept in Monasteries and Publicizing Lanna Wisdom to up rise a Local Learning Source in Phrae Province

พระราชเขมากร และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสำรวจ รวบรวมสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดแพร่ ๒) เพื่อจัดทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบล้านนาคดีอย่างต่อเนื่อง และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่เก็บรักษาไว้ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การสัมมนา การฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรมอักษรโบราณล้านนา และกระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อย พบว่า

๑. การสำรวจ คัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดแพร่แต่ละพื้นที่มีข้อจำกัดในด้านกายภาพและบริบทของท้องถิ่นด้านเอกสาร บุคลากร งบประมาณและองค์ความรู้ในวิธีการสำรวจและจัดเก็บรวบรวมข้อมูลใน ๕ อำเภอ จำนวน ๕ วัดส่วนการรวบรวมและการจัดเก็บคัมภีร์ธัมม์ ของวัดสูงเม่น วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดบางสนุก วัดกลางและวัดบ้านอ้อยมีวิธีการรวบรวมและจัดเก็บคัมภีร์ธัมม์คล้ายคลึงกันมากเนื่องจากเป็นโซนล้านนาเดียวกันโดยมีผ้าห่อคัมภีร์ มีไม้ปันจั๊ก (ภาษาล้านนา) หรือไม้ฉลากในภาษาไทยกลางเป็นไม้สลักชื่อ ผู้สร้างธัมม์ วันเดือนปีที่สร้าง มีใบลาน จะถูกบันทึกอักษรธัมม์ล้านนาหรือตั๋วเมืองด้วยเหล็กจารและจะถูกมัดรวบรวมโดยเป็นผูกๆ ละ ๒๔ ลานส่วนกลวิธีการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานของวัดทั้ง ๕ วัดจะใช้ใบลานบันทึกเพื่อทำการอนุรักษ์และทำการห่อด้วยผ้าเมืองเพื่อรักษ์ธัมม์ภัมภีร์เอาไว้

๒. วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมืองแพร่ วัดกลาง อำเภอสอง ได้ทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว ส่วนวัดบ้านอ้อย อำเภอร้องกวาง และวัด

* พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตฺติวณฺโณ, ดร., รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ผศ.ฉวีวรรณ สุวรรณาภา, ผศ.รวีโรจน์ ศรีคำภา, ผศ.นวัชโรจน์ อินเต็ม, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ปางสนุก อำเภอวังชิ้น ยังไม่ได้ทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณเอาไว้

๓. ผลวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่คัมภีร์บุญกิริยา เป็นคัมภีร์ธัมม์ที่ทำมาจากใบลาน เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการที่พระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนให้มนุษย์หมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเพื่อความสุขในชีวิต ส่วนธัมม์คัมภีร์มหาวรรคเป็นคัมภีร์ธัมม์ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า เสด็จออกบรรพชาและโปรดปัญจะวัคคีย์ ยะสะ และชฎิลสามพี่น้อง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนถึงเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานส่วนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนามีการจัดสัมมนาเครือข่ายการอนุรักษ์คัมภีร์ล้านนาจัดให้มีการสอนและสอบภาษาล้านนา จัดส่งเสริมประเพณีตากธรรมและรักษาธรรม จัดให้มีการอบรมการเขียนคัมภีร์ธัมม์ใบลานใน ๕ ชุมชน จัดอบรมครูและนักเรียนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของการอนุรักคัมภีร์ล้านนา จัดทำชุดความรู้เพื่อนำไปเทศน์สอนประชาชนในงานต่างๆ ส่วนการสร้างแหล่งเรียนรู้ได้มีการส่งเสริมความร่วมมือให้ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นอนุรักษ์หอไตรและบูรณปฏิสังขรณ์หอไตรที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้ประชาชนที่มีความรู้ในคัมภีร์ธรรมล้านนาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คัมภีร์ธัมม์และประสานงานกับหน่วยงานราชการและเอกชนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณมาส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่

คำสำคัญ: คัมภีร์ใบลาน, การสืบค้น, การอนุรักษ์, การถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the ascertainment and arrange conservation system the ancient scriptures kept in monasteries in Phrae Province,2) to study the operation of the register the names of the new ancient scriptures, making the index searching systematically and copy the ancient scriptures which did not overlap with old data for adding the new data base to Lanna story continuously and 3) to analysis the passing on the Lanna wisdom and building learning sources in the local at the wisdom in Phrae Province for preserving by diversity activities such as seminar, passing on knowledge in term of reading the Lanna literature and encouraging the research that was the advantage to the society. It was a qualitative research by using interview and focus group discussion with the goal group. The results were found as follows;

1.The ascertainment the ancient scriptures kept in monasteries in Phrae Province each area has the limited on the physical and context of the local in term of document, personal, budget and knowledge in the ascertainment the ancient scriptures kept method in 5 districts 5 monasteries. In term of arrange conservation system the ancient scriptures in monasteries in Phrae Province namely; Watsungmen, Watprabathmingmuangvaravihara, Watbangsanuk, Watkrang and Watbanoil had ascertainment more similar because of it was in same the part of Lanna which had scriptures cover cloth, name plate, day/month/year who was written the scriptures by using the stylus with Lanna language and bind together about 24 palm leafs. In part of the arrange conservation system the ancient scriptures on 5 monasteries had palm leaf record for conservation and local cloth cover all every monasteries.

2.Watsungmen, Watprabathmingmuangvaravihara, Watkrang had operation of the register the names of the new ancient scriptures, making the index searching systematically and copy the ancient scriptures but Watbangsanuk, Watbanoil had not done the register the names of the new ancient scriptures, making the index searching systematically and copy the ancient scriptures.

3. The result of analysis the passing on the Lanna wisdom and building learning sources in the local at the wisdom in Phrae Province of Puññakiriñă scriptures was made from the palm leaf which had the content about the Load Buddha had teaching Dhamma to all humanity trying giving Dăna, Precept keeping and practicing the Băvană for adding happiness in whole live. In part of Mahăvagga scripture was a content about the history of the Load Buddha after his enlightenment he had taught the Dhamma to the 5 monks or known as Pañcavagî, Yasa, 3 Jaṭin etc. which was the content about the spreading out of the Buddhism until pass a way of the Load Buddha.In part of the passing on the Lanna wisdom, ithad seminar the network of conservation of the Lanna ancient scriptures, had taught and examined the Lanna language, had encouraged Takdhamm tradition and conservation of Dhammma, had trained how to write the Lanna ancient scriptures in 5 communities, has trained how to conserve Lanna ancient scripturesto teacher and student in the school, had done knowledge series for teaching people in various ceremony. In term of building

learning sources in the local at the wisdom in Phrae Province for preserving had found that it had supported people and leader cooperationand renovation the Hall of Lanna ancient scriptures, had encouraged people's participation in conservation Lanna ancient scripturesand had coordinated with the public section and the private section for getting the budget to promotion the passing on the Lanna wisdom and building learning sources in the local at the wisdom in Phrae Province for preserving

Keywords: Palm leaf scripture, The Ascertainment, and Conservation, the passing on theLanna wisdom

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดในประเทศอินเดีย และเจริญรุ่งเรืองมาอย่างสูงสุด หลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว มีการทำสังคายนาเพื่อร้อยกรองพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง และให้มีหลักฐานที่มั่นคง จวบจนมีการทำสังคายนาถึงสามครั้ง และหลังจากได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระได้ออกไปประกาศพระศาสนาไปยังส่วนต่าง ๆ ของทวีปเอเชีย ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองจากอินเดียไปสู่มวลมนุษยชาติ นำมาซึ่งความสุขความเจริญ ความก้าวหน้าแก่มนุษย์อย่างมหาศาล ได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนเพื่อเป็นแนวทางในการสัมมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระธรรมฑูตมากเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามดินแดนสุวรรณภูมิโดยมีพระโสณ และพระอุตตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนกระทั่งทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากทั้งประเทศไทย พม่า ลาว และกัมพูชา ในสมัยสุโขทัยนับได้ว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากทำให้ชาวสยามได้รับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาแห่งสันติสุข โดยพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต่างน้อมรับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมืองได้มีความสถาพรเจริญรุ่งเรือง ทำให้การบริหารกิจการประเทศได้เจริญก้าวหน้า โดยได้นำเอาหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้กับประชาชนได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญเติบโตมาโดยลำดับ

ในยุคกาลต่อมาพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ยังล้านนาประเทศก็ได้น้อมรับเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองเชียงใหม่ได้มีการทำสังคายนาที่วัดเจดีย์เจ็ดยอดซึ่งเป็นการบกบอกถึงความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา

เป็นอย่างดี โดยได้มีพระสงฆ์ที่เป็นนักปราชญ์หลาย ๆ ท่าน ไม่ว่าจะเป็นท่านพระสิริมังคลาจารย์ ได้เป็นปราชญ์ในการแต่งมงคลสูตรเป็นภาษาบาลี พระครูบากัญจนอรัญวาสี มหาเถร ครูบาศรีวิชัย โดยเฉพาะท่านพระครูบากัญจนะอรัญญวาสีมหาเถร ได้เป็นปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านภาษาล้านนาท่านได้ไปรวบรวมธัมม์คัมภีร์โบราณเอาไว้มากซึ่งท่านได้ไปรวบรวมเอาไว้มาจากวัดวิชุนราช เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว จังหวัดลำปาง จังหวัดน่าน เป็นจำนวน ๙,๘๐๗ ผูก ซึ่งปัจจุบันได้เก็บอนุรักษ์ไว้ที่วัดสูงเม่น นอกจากนั้นวัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ได้มีการเก็บอนุรักษ์ธัมม์คัมภีร์เอาไว้ ๒,๗๕๓ผูก วัดบางสนุก อำเภอวังชิ้น จำนวน ๙๘ ผูก วัดอ้อย อำเภอร้องกวาง จำนวน ๗๔๓ ผูก วัดกลาง อำเภอสอง จำนวน ๒,๑๙๐ผูก ซึ่งเป็นธัมม์คัมภีร์ที่ควรค่าแก่การสืบค้น การอนุรักษ์และเผยแพร่ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในธัมม์คัมภีร์เหล่านั้นให้กับอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อความสุขความเจริญในการดำเนินชีวิต

คณะผู้วิจัย ได้ทำการลงพื้นที่ทำการศึกษาสืบค้น และจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดแพร่ จัดทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว และ เพื่อวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่เก็บรักษาไว้ด้วยกิจกรรมต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับการสำรวจ การจัดทำทะเบียนรายการ และการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในธัมม์คัมภีร์โบราณล้านนาในจังหวัดแพร่ อีกทั้งเป็นการรักษาคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาไว้ได้ศึกษาเพื่อประโยชน์สุขแก่พุทธศาสนิกชน และประชาชนโดยรวม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสำรวจ รวบรวมสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาในจังหวัดแพร่

๒. เพื่อจัดทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบล้านนาคดีอย่างต่อเนื่อง

๓. เพื่อวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่เก็บรักษาไว้ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรมอักษรโบราณล้านนา และกระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม

ความหมาย ลักษณะ การถ่ายทอดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากอดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์ได้สร้างสรรค์ผลงานขึ้นจนเป็นที่ปรากฏมาจนถึงปัจจุบันทำให้เราได้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในอดีตเป็นอย่างดี จากองค์ความรู้ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันได้เห็นพัฒนาการของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็งจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นรากฐานของความรู้พื้นฐานเป็นอย่างดีของชาวบ้านที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น[๑] และที่สำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม[๒] ซึ่งปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการศึกษาวิจัยกันมากขึ้นนับเป็นการรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษได้อนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือได้ว่าเป็นมีความหมายเช่นเดียวกับความรู้พื้นบ้าน[๓] Keyes ได้กล่าวว่า ระบบความรู้พื้นบ้านหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทัศนคติที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑.การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง ๒.วิธีการศึกษาระบบความคิดพื้นฐาน ๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน ๔.การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นการสั่งสมองค์ความรู้จากพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยเป็นการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ปฏิบัติและได้รับสิ่งที่เป็นคุณค่าที่ดีต่อตนเอง สังคม ชุมชนและประเทศชาติ

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นเป็นองค์รวมขององค์ความรู้ต่างๆ ของบรรพชนที่ได้รวบรวมเอาไว้ และสืบทอดกันมาเป็นรุ่นๆ ได้ปฏิบัติกันมายาวนาน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

---

[๑] สามารถจันทรสูรย์, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**, เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๖.

[๒] ประเวศ วะสี, **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

[๓] Keyser, Richard Lewis, Assessing The relationship between Knowkledge Management And Plant Performance At The Tennessee Valley Authority, **Doctor Dissertation**, The University of Alabama, 2004.

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑.เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่น ๒.มีความเชื่อโยงหรือบูรณาการสูง ๓.มีความเคารพอาวุโส[๔] นอกนี้ เสรี พงศ์พิศ[๕] ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑.ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต ได้แก่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ๒.ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่นการทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่นๆ นอกจากนี้ กัลป์ยานี ปฏิมาพรเทพ[๖] กล่าวว่าลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นมีทั้งรูปธรรมและนามธรรมพอจะสรุปได้ ๙ ประเภท ดังนี้ ๑.ด้านภาษาและวัฒนธรรม ๒.ด้านศาสนาและประเพณี ๓.ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ๔.ด้านการศึกษาและเรียนรู้ ๕.ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ๖.ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๗.ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต ๘.ด้านการปกครองและการบริหาร ๙.ด้านการผลิตการบริโภค แต่อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นที่มีความสอดคล้องกันได้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ๑.เป็นองค์รวม คือเป็นการบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ ๒.ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพกับองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓.มีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้งระบบ ๔.มีความหลากหลาย ๕.มีพลวัตร นอกจากนี้ สัญญาสัญญาวิวัฒน์[๗] ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้ ๑. ภูมิปัญญาเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหน่วยสังคมใดๆที่จะได้กล่าวเมื่อเป็นความรู้ภูมิปัญญาก็มีลักษณะเป็นข้อมูลเป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่นความรู้เกี่ยวกับครอบครัวความรู้เกี่ยวกับมนุษย์เกี่ยวกับผู้หญิงประเภทครอบครัวฯลฯของสังคมนั้น ๒. ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหน่วยสังคมใดๆ ที่จะได้กล่าวนั่นคือสังคมนั้นมีความเชื่ออาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้องหากมีการพิสูจน์ความเชื่อนั้นแล้วความเชื่อก็จะกลายเป็นความรู้ในข้อ ๑ ข้างต้นบางอย่างอาจพิสูจน์ไม่ได้เช่นเรื่องนรกสวรรค์ตายแล้วไปไหนผีมีจริงหรือไม่ก็จะเป็นเพียงความเชื่อเช่นนั้นต่อไป

---

[๔] ประเวศ วะสี, **การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอน พลับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

[๕] เสรี พงศ์พิศ, **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทรรศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.

[๖] กัลป์ยานี ปฏิมาพรเทพ, **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ** สำนักนายกรัฐมนตรี / สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐-๒๕.

[๗] สัญญาสัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้างการประเมินค่าและการใช้ประโยชน์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๓.

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นลักษณะที่เป็นนามธรรม และรูปธรรมที่สามารถจับต้องได้ ซึ่งทั้งสองลักษณะนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์เราต่างได้ค้นคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาจากปัญญาโดยแท้และมีการถ่ายทอดสืบกันมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นทักษะที่สามารถเรียนรู้กันและปฏิบัติร่วมกันจนเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้อง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีนักวิชาการได้เสนอวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ เอกวิทย์ณถลางและคณะ[๘] ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาว่ามีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ ๑. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก ๒. การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง ๓. การถ่ายทอดความรู้ ๔. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ๕. การเรียนรู้ทางศาสนาทั้งในด้านหลักธรรมคำสอนศีลและวัตรปฏิบัติตลอดจนพิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ๖. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ถิ่นฐานการทำมาหากินรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ๗. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจและทางสังคมได้เลือกเฟ้นเอาตามความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิมขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่งการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ๘. การเรียนรู้แบบครูพักลักจำเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและจะยังมีอยู่ต่อไปวิธีนี้เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียนแอบเอาอย่างแอบลองทำดู

จารุวรรณ ธรรมวัตร[๙] ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น ๒วิธีคือ ๑) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กโดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่ายๆไม่ซับซ้อนและดึงดูดใจเช่นการเล่านิทานการละเล่นการทายปริศนาเป็นต้นซึ่งเป็นวิธีการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาและมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญและ๒) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบเช่นวิธีการบอกเล่าการสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่างๆเป็นต้น

ยศสันตสมบัติ[๙] ได้กล่าวว่าขั้นตอนการจัดการภูมิปัญญานั้นสามารถประยุกต์ใช้ระบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมได้โดยมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

---

[๘] เอกวิทย์ ณถลาง และคณะ, **ภูมิปัญญาล้านนา**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘-๒๕.

[๙] จารุวรรณ ธรรมวัตร, **วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน**, (มหาสารคาม : โรงพิมพ์สิริธรรออฟเสส), ๒๕๓๘,หน้า ๑๒-๑๓.

[๙] ยศสันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๑.

๑. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้ (resource assessment) เพื่อก่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม

๒. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม

๓. การสงวนและอนุรักษ์

๔. การดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรม

๕. การเผยแพร่ความรู้ข้อมูลประสบการณ์ให้แก่คนหมู่มาก

๖. การฟื้นฟูผลิตซ้ำและสร้างใหม่ (resource rehabilitation/revitalization)

๗. การบังคับใช้กฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติข้อบัญญัติ (enforcement) ของชุมชน

จากแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่สำคัญในการนำมาปรับใช้กับการวิจัยนี้เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาธัมม์คัมภีร์โบราณอันมีหลักคำสอนที่ควรค่าแก่การศึกษาและน้อมนำมาเผยแพร่และปฏิบัติอย่างถูกต้องให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ได้ศึกษา

แนวทางการปริวรรตวรรณกรรมจากคัมภีร์ใบลาน

จากการศึกษาตำรา หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องได้มีผู้ให้ความหมายของการปริวรรตไว้ดังนี้

การปริวรรต หมายถึง การถ่ายทอดตัวอักษรธรรม อักษรธรรมไทยยวนหรืออักษรธรรมล้านนาในจารในใบลานออกเป็นภาษาไทย

คัมภีร์ใบลาน หมายถึง หนังสือหรือตำราทางพระพุทธศาสนาทำจากใบลานซึ่งจารหรือเขียนเป็นตัวอักษรล้านนา โดยใช้เหล็กแหลมจารหรือเขียน[๑๐]

อักษรธรรมล้านนา หมายถึง อักษรที่ใช้ในอาณาจักล้านนา จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามแต่เหตุผลของผู้เรียกเช่น อักษรไทยยวน ซึ่งเรียกชื่อตามเผ่าชนชั้นดั้งเดิมล้านนาไทย คือ ไทยยวนหรือไทยโยนก ตัวหนังสือมือหรือตัวเมือง เพราะคนล้านนาเรียกตัวเองว่าคนเมือง อักษรธรรมล้านนามีกำเนิดมาจากอักษรมอญ ซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ปี[๑๑]

นอกจากนี้รองศาสตราจารย์มณี พะยอมยงค์นักวิชาการด้านการปริวรรตอักษรธรรมภาคเหนือให้หลักการไว้ดังนี้

การปริวรรตหรือการถ่ายทอดหรืองานแปลอักษรจากสถานะหนึ่งไปสู่สถานะหนึ่งนั้นเป็นกรรมวิธีที่ควรศึกษาหลายประการ บางคนใช้วิธีปริวรรตโดยตรงตามอักษรที่เขียนดั้งเดิมเพื่อคงสภาพไว้ บางคนปริวรรตแบบแปลความในเข้าใจในภาษาปัจจุบัน ไม่คำนึงถึง

---

[๑๐] แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ, “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ใบลานล้านนา”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

[๑๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ศัพท์แสงโบราณ บางคนใช้วิธีแปลส่วนหนึ่งเป็นคำเดิมทุกถ้อยคำ แต่อธิบายความเป็นภาษาสมัย และทำการอธิบายศัพท์ยากไว้ด้วย ดังนั้น วิธีการปริวรรตจึงจัดทำเป็น ๓ แบบ ดังนี้

๑. การปริวรรตโดยตรงตามตัวอักษรตัวต่อตัว รักษาคำเดิมไว้ทุกตัวอักษร

๒. การปริวรรตโดยการเรียบเรียงเป็นภาษาสมัยใหม่โดยตรง

๓. การปริวรรตโดยจัดทำเป็น ๒ ส่วน คือ แปลโดยตรงตามตัวอักษร และอธิบายความเป็นภาษาปัจจุบัน โดยแยกกระดาษเป็นสองภาค และมีคำอธิบายศัพท์ด้วย

การทำคำอธิบายศัพท์นั้น มีหลายวิธี ดังนี้

๑) อธิบายแบบยกเอาข้อความมาไว้ข้างท้ายเรื่อง โดยทำเลขกำกับไว้แต่ละหน้า

๒) อธิบายแบบขีดเส้นใต้ศัพท์ยากและใช้วิธีเรียบเรียบอักษรไว้ท้ายเล่ม

๓) อธิบายไว้ในวงเล็บ เช่น มันขี้จุ (หลอกลวง) ในข้อความแต่ละหน้า

๔) อธิบายไว้ข้างล่างของแต่ละหน้า มีเลขกำกับทั้งข้างล่างและข้างบน[๑๒]

ประโยชน์ของการปริวรรตเอกสารโบราณ การปริวรรตเอกสารโบราณจากตัวอักษรโบราณมาเป็นตัวอักษรหรือหนังสือที่อ่านกันในปัจจุบัน ให้ประโยชน์หลายด้าน ซึ่งรองศาสตราจารย์มณี พะยอมยงค์ นักวิชาการทางการปริวรรตอักษรธรรมล้านนา ได้กล่าวไว้ว่า

๑. ด้านอักษรศาสตร์ เป็นทียอมรับกันทั่วไปว่า อักษรในสมัยโบราณซึ่งคนยุคโน้นเขียนอ่านกัน ย่อมมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบ วรรณยุกต์ คนสมัยใหม่หากไม่ได้รับการศึกษาหรือสนใจย่อมไม่สามารถจะแกะเอาความรู้จากจารึกนั้น ๆ ได้

๒. ด้านประวัติศาสตร์ การปริวรรตอักษรโบราณทำให้รู้ความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ เช่น ความเป็นมาของอักษร ความเป็นมาของบ้านเมือง และวิถีชุมชน

๓. ช่วยเป็นกุญแจไขให้คนรุ่นหลังเข้าไปค้นคว้าเอาศิลปะวิทยาการ

๔. ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้โดยไม่ต้องเสียเวลา

๕. ช่วยเผยแผ่วัฒนธรรมในแง่ต่างๆ จากชนกลุ่มหนึ่งไปสู่ชนอีกกลุ่มหนึ่งหรือระหว่างชาติต่อชาติ

๖. ช่วยในทางหาเลี้ยงชีพของนักวิชาการ นักแปลภาษาโบราณ หรือแปลภาษาต่างประเทศให้ทำงานได้

๗. ช่วยเป็นสื่อให้ความรู้ส่วนต่างๆ ของโลกได้ถ่ายทอดไปสู่กันและกันได้

๘. ช่วยให้นักปริวรรตและนักแปลมีชื่อเสียงเป็นที่ปรากฏในวงวรรณกรรมและรองศาสตราจารย์มณี พะยอมยงค์ ยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ปริวรรตได้อย่างน่าสนใจว่า บุคคลผู้ทำการปริวรรตอักษรโบราณของไทย จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติหลายประการ คือ

---

[๑๒] วีณา วีสเพ็ญ, ยุวดี ตปนียากร และสาคร กือเจริญ, “การปริวรรตใบลานในเขตตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, **รายงานการวิจัย**, (ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมและกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖-๗๔.

๑.เป็นผู้เคยบวชเรียน รู้ขนบธรรมเนียมของศาสนาเป็นอย่างดี

๒. เป็นผู้มีความรู้ทางอักษรโบราณทุกยุคทุกสมัย เช่น อักษรขอม อักษรสุโขทัย อักษรขอมไทยหรือไทยนิเทศ อักษรต่างประเทศ เช่น ภาษาลาติน โรมัน จีน และภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เป็นต้น

๓. เป็นผู้สามารถเรียบเรียบเนื้อความเป็นภาษาปัจจุบันได้

๔. เป็นผู้สามารถรู้ศัพท์และอธิบายศัพท์ของโบราณได้อย่างดี

๕. เป็นผู้มีสายตาดี และสุขภาพดี

๖. เป็นผู้มีความอดทน และวิริยะ อุตสาหะในการทำงา

๗. เป็นผู้มีความพอใจและรักในงานนี้[๑๓]

๓. รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาการสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่

๔. ขอบเขตในการศึกษา

โดยมีเกณฑ์ในการเลือกและดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ทำการสำรวจวัดในจังหวัดแพร่ที่มีเอกสารโบราณ และคัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์โบราณเอาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลในเบื้องต้นและคัดเลือกวัดที่มีเอกสารโบราณมาก แต่ยังไม่มีการสำรวจ และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เป็นโครงการนำร่อง จำนวน ๕ วัด

๔.๒ ทำการสำรวจ สืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาในวัด จำนวน ๕วัด ในจังหวัดแพร่

๔.๓ ทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาดิจิตอลเอกสารโบราณสำคัญ เรื่องใหม่ที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว จัดเก็บรักษาอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ

๔.๔. วิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาจังหวัดแพร่ที่โดดเด่น รักษาไว้จำนวน ๒ เรื่อง ในจังหวัดแพร่

---

[๑๓] วีณา วีสเพ็ญ, ยุวดี ตปนียากร และสาคร กือเจริญ, การปริวรรตใบลานในเขตตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม, หน้า ๖๖-๗๔.

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คณะผู้วิจัย จะศึกษาวิจัยการสืบค้นและการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาในวัด จำนวน ๕อำเภอ อำเภอละ ๑ วัด ในจังหวัดแพร่ ได้แก่ ๑.วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมืองแพร่ ๒. วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น ๓.วัดบางสนุก อำเภอวังชิ้น ๔.วัดอ้อยหลวง อำเภอร้องกวาง ๕.วัดกลาง อำเภอสอง

ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงของคัมภีร์โบราณล้านในวัดในจังหวัดแพร่จำนวน ๒ เรื่อง เพื่อวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่เก็บรักษาไว้ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมกลุ่มย่อย ถ่ายทอดความรู้ด้านการอ่านวรรณกรรมอักษรโบราณล้านนาและกระตุ้นการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคมได้แก่ ๑) อำเภอสูงเม่น คัมภีร์บุญญกิริยา จำนวน ๑ ผูก ของฉบับวัดสูงเม่น ๒) อำเภอสอง คัมภีร์มหาวรรค จำนวน ๓ ผูก ของฉบับวัดกลาง รวมทั้งสิ้นทั้ง๒ เรื่อง จำนวน ๔ ผูก ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา๑) เพื่อศึกษาสำรวจ รวบรวมสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดแพร่,๒) เพื่อจัดทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบล้านนาคดีอย่างต่อเนื่องและ ๓) เพื่อวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่ซึ่งเป็นการวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ วัดในจังหวัดแพร่ที่มีเอกสารโบราณ และคัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์โบราณเอาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลในเบื้องต้นและคัดเลือกวัดที่มีเอกสารโบราณมาก แต่ยังไม่มีการสำรวจ และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เป็นโครงการนำร่อง จำนวน ๕ วัด ทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์และประชาชน จำนวน ๕ รูป/คน และการสนทนากลุ่มย่อย จากผู้บริหารพระสงฆ์ ข้าราชการ และประชาชน จำนวน ๑๐ รูป/คน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย คณะผู้วิจัยทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) ผลการวิจัยสามารถสรุป และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. การก่อเกิดและพัฒนาการกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวองค์กรธุรกิจวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ : ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัทนิ่มซีเส็งลิสซิ่ง จำกัดเกิดขึ้นจากการที่เจ้าของกิจการได้มีโอกาสเข้าไปอุปสมบทในพระพุทธศาสนาและได้เรียนรู้หลักธรรมและได้ทำให้เขาเกิดความศรัทธาในคำสอนจึงตั้งใจปฏิบัติตน และต่อมาได้นำเอาหลักพุทธธรรมมา

พัฒนาทุนมนุษย์ในบริษัทนิ่มซีเส็งลิสซิ่ง จำกัด จึงได้ประกาศบริษัทตนเองว่าบริหารตามแนววิถีพุทธ โดยได้ประกาศเป็นนโยบาย และวิสัยทัศน์เป็น “องค์กรธุรกิจวิถีพุทธ” และได้นำมาใช้กับผู้บริหารและพนักงานทุกคนจนขยายไปทั่วทุกสาขาในเขตภาคเหนือ

๒. กิจการการดำเนินงานกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวองค์กรธุรกิจวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ : ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัทนิ่มซีเส็งลิสซิ่ง จำกัดสมารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านการพัฒนาจิตใจ ๒) กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านการพัฒนาวิชาการหรืออบรมคุณธรรมจริยธรรม และ ๓) กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านการช่วยเหลือสังคม

๓. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมองค์กรกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวองค์กรธุรกิจวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ : ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัทนิ่มซีเส็งลิสซิ่ง จำกัดนั้นบริษัทนิ่มซี่เส็งจำกัด มีวิธีการ ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมองค์กรดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยมีประเด็นหลักอยู่ ๓ ประการคือ ๑) ด้านหลักการผู้จัดการใหญ่ได้ประกาศออกมาในรูปวิสัยทัศน์ นโยบาย และพันธกิจใช้เป็นแนวทางวิถีพุทธเข้ามาในการบริหารธุรกิจนิ่มซี่เส็งจำกัด เป็นองค์กรที่มีคุณธรรม และเป็นองค์กรที่ปลอดอบายมุข ๒) วิธีการ ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมองค์กรกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวองค์การธุรกิจวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ : ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัทนิ่มซีเส็งลิสซิ่ง จำกัด ได้แก่ การมีประกาศนโยบายและวิสัยทัศน์เป็นองค์กรวิถีพุทธ การรณรงค์อย่างจริงจังให้พนักงานเลิกอบายมุขทุกชนิด ให้ความรู้ทางบวกผ่านทางแมคกาซีน จัดรายการสถานีวิทยุ ให้การยกย่องและเสริมขวัญและกำลังใจกับพนักงานที่ลดอบายมุขได้ในรูปของเงินตอบแทน และรูปแบบ VCD ๓) ผลของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ลูกค้ามีความประทับใจ ในการให้บริการ พนักงานมีความสุข มีขวัญและกำลังใจในการทำงาน ผู้บริหารสามารถบริหารองค์กรได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ ด้านสังคมทำให้สังคมเกิดการพัฒนาแบบร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาอย่างดี และสร้างความสามัคคีปรองดองกันในชุมชน

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานการส่งเสริมการลงทุน พัฒนาชุมชน จังหวัดแพร่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแพร่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ตลอดถึงคณะสงฆ์จังหวัดแพร่ สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นกรอบในการกำหนดแนวนโยบาย ในการส่งเสริมให้บุคลากรขององค์กรต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดความการอนุรักษ์ธัมม์คัมภีร์โบราณล้านนาในจังหวัดแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เข้ามาศึกษาหลักพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น

๒) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันองค์ความรู้และผลิตบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา โดยตรงแล้ว ควรมีการเน้นสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคม และชุมชนในองค์กรต่างๆ ให้เป็นรูปธรรมและให้มีความยั่งยืนต่อการสืบทอด การอนุรักษ์ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในธัมม์คัมภีร์ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาควรมีการศึกษารูปแบบและกระบวนการการอนุรักษ์ และการถ่ายทอดธัมม์คัมภีร์ในระดับประเทศ

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการการการอนุรักษ์ และการถ่ายทอดธัมม์คัมภีร์ในระดับประเทศ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กัลป์ยานี ปฏิมาพรเทพ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี / สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี. ๒๕๔๑.

จารุวรรณ ธรรมวัตร.**วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน.** มหาสารคาม : โรงพิมพ์สิริธรรออฟเสส. ๒๕๓๘.

ประเวศ วะสี.**การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอน พลับลิชชิ่ง. ๒๕๓๖.

ประเวศ วะสี. **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ. ๒๕๓๐.

ยศสันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม.**กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๘.

เอกวิทย์ณถลางและคณะ. **ภูมิปัญญาล้านนา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๔.

สัญญาสัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้างการประเมินค่าและการใช้ประโยชน์.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๓๙.

สามารถจันทรสูรย์. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. เล่มที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ. ๒๕๓๖.

เสรี พงศ์พิศ. **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทรรศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.** กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน. ๒๕๒๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

วีณา วีสเพ็ญ ยุวดี ตปนียากร และสาคร กือเจริญ. “การปริวรรตใบลานในเขตตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. **รายงานการวิจัย**. ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมและกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.

แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ. “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ใบลานล้านนา”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา. ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Keyser, Richard Lewis.**Assessing The relationship between Knowkledge Management And Plant Performance At The Tennessee Valley Authority**, Doctor Dissertation.The University of Alabama, 2004.

ความเชื่อในการทำบุญแจกข้าวชาวอีสาน
Belief in Bunjaek Khao of Esan People

พระครูสุธีคัมภีรญาณ วิ.,ผศ.ดร.[*]
ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก[**]

บทคัดย่อ

คำว่า "บุญแจกข้าว" ซึ่งเป็นคำอีสาน แจก ก็คือแจกจ่ายหรือแบ่งปัน ซึ่งก็คือการทำบุญด้วยการให้ทานนั่นเอง ส่วน ข้าว ก็หมายถึงข้าวปลาอาหาร ซึ่งหมายรวมถึงสิ่งของที่นำมาทำบุญด้วย การทำบุญแจกข้าวเกิดจากสาเหตุสำคัญ คือ ปรารภถึงญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป ต้องการจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ด้วยหวังว่าผู้ตายจะมีโอกาสได้รับส่วนบุญนี้ด้วย ชาวอีสานมีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว หากไม่ได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ดวงวิญญาณนั้นก็จะมีแต่ความอดอยาก ทนทุกข์ทรมานและไม่ได้ไปผุดไปเกิด ด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้ อีกทั้งความเป็นห่วงผู้ตาย และความคิดถึงผู้ตาย จึงทำให้มีการจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว และเรียกงานบุญนี้ว่า “บุญแจกข้าว” ถือเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวพุทธอีสาน ที่จัดทำขึ้นทุกครอบครัว ตามโอกาสเวลาที่มีการตายของญาติพี่น้องเกิดขึ้น ด้วยหวังเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายนั้นได้รับส่วนบุญส่วนกุศล แล้วจะได้ไปเกิดในชาติอื่นภพอื่นที่ดีงามต่อไป

คำสำคัญ: ความเชื่อ, บุญแจกข้าว

Abstract

“boon-jaek-kao, or Merit in Sharing” is a local phrase from northeastern culture. “Jaek” is distributing or sharing, which is one of the Buddhism’s activity of goodness. “Kao” in this view means any kinds of foods including all daily life goods that people tend to give them to people in need. The cause of this activity is from an important event in a person life, such as reminding themselves their passed relatives. In hope that the afterlife of their beloved will be better than some stages of happiness from religious’ belief, as well as how the remaining still miss those ones, this activity is

[*] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

created and is called “Boon-Jaek-kao”. This activity is traditional culture of northeastern Buddhists and can be found in many families, depending on the time their relatives passed away. They believe that this activity will somehow make those ones’ afterlife better, and can be reborn in a better stage of world in religious’ belief.

Keywords: Belief, Boon-jaek-kao, Northeastern locals

๑. บทนำ

ชาวอีสานนิยมทำ “**บุญแจกข้าว**” อุทิศให้แก่บุพการีชน คือ พ่อ-แม่ ปู่-ย่า ตา-ยาย และญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยความเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้วก็ยังต้อง “กินข้าวกินน้ำ” เหมือนกับคนที่ยังไม่ตาย แต่ไม่สามารถปลูกข้าวได้เอง ไม่มีการทำไร่ไถนา ไม่มีการใช้เงินตราเพื่อซื้อข้าวของ ต้องอาศัยลูกหลานญาติพี่น้องผู้ที่อยู่เบื้องหลังทำบุญแจกข้าวอุทิศไปให้ จึงต้องอาศัยผลบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เท่านั้น จึงจักพ้นจากความอดอยากทุกข์ยากทรมาน แล้วไปเกิดในภพภูมิที่ดีต่อไป แต่ก็ไม่มีใครสามารถจะทราบได้ว่าญาติพี่น้องผู้ตายไปแล้วไปเกิด ณ ภพภูมิใด และกำลังรอคอยลูกหลานทำบุญแจกข้าวไปให้อยู่หรือเปล่า ญาติที่อยู่เบื้องหลังจึงมีความกังวลใจและค้างคาใจอยู่ตลอด กลัวว่าผู้ที่ตายจากไปจะไม่มีเสบียงอาหารบริโภคในภพภูมิที่ไปเกิดใหม่ จึงจัดงานทำบุญแจกข้าวขึ้นเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของบุพการีชนและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อได้รับผลบุญจากการทำบุญแจกข้าวแล้ว จะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีต่อไป

จากความเชื่อดังกล่าวนี้ จึงกลายเป็นวิถีวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธอีสาน เพราะไม่เพียงเป็นการอุทิศผลบุญไปยังผู้ล่วงลับอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังเป็นห้วงเวลาของการคืนกลับมารวมตัวกันของเครือญาติทั้งหลาย และนั่นก็รวมถึงการรวมพลังของชาวบ้านที่ยังคงพิสูจน์ได้ว่า มิตรภาพยังมีอยู่อย่างไม่เหือดแห้งเพราะมีการเสียสละแบ่งปันครั้งยิ่งใหญ่เป็นการแสดงพลังแห่งความกตัญญูกตเวทีที่ชัดเจนที่สุด ถึงแม้คนตายจะอยู่คนละภพภูมิ แต่ภพภูมิมิอาจขวางกั้นความกตัญญูไว้ได้ นี้คือจุดมุ่งหมายในการทำบุญแจกข้าว

๒. ความหมาย คำว่า “บุญแจกข้าว”

คำว่า “**บุญแจกข้าว**” ประกอบด้วยคำ ๓ คำ คือ

๒.๑ บุญ ตามตัวอักษร แปลว่า “**ชำระ**” (มาจาก ปุ ธาตุ ในความชำระ) และแปลว่า “**เต็ม**” (มาจาก ปุรฺ ธาตุ ในความเต็ม)[๑] โดยมีความหมายว่า กิริยาที่ชำระล้างจิตใจให้ใสสะอาดปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้เป็นจิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความผ่อง

[๑] อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, **คู่มือพิธีทำบุญ**, มหาสารคาม : หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๗, หน้า ๒.

ใส เบิกบาน สดชื่นรื่นเย็นเป็นสุข ด้วยการทำบุญชนิดต่างๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น

๒.๒ แจก หมายถึง การแบ่งปัน หรือบริจาค เช่น การให้ทาน การมอบสิ่งของต่างๆ ให้ การอุทิศบุญให้ หรือการส่งส่วนบุญไปให้ผู้ตาย ตรงกับความหมายของคำว่า “ปัตติทานมัย” บุญสำเร็จด้วยการแบ่งปันส่วนบุญให้ผู้อื่น ในเรื่อง “บุญกิริยาวัตถุ” ในพระพุทธศาสนา

๒.๓ ข้าว ในที่นี้หมายเอาทั้งข้าวน้ำโภชนาหาร และวัตถุทานอื่นๆ ที่จะมอบให้ผู้มาร่วมงานและถวายแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว รวม ๓ คำ คือ “**บุญ-แจก-ข้าว**” หมายถึง คำว่า “**บุญแจกข้าว**” คือ บุญที่เกิดจากการอุทิศข้าวน้ำโภชนาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ให้แก่เปรตชน ตามหลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายตรงกันกับคำว่า “**ทักษิณานุปทาน**” คือ การทำบุญส่งตามหลังผู้ตาย และหากเปรตชนนั้นมีความทุกข์ทรมานอยู่ในเปรตโลก เมื่อได้อนุโมทนาบุญที่ญาติพี่น้องผู้ยังมีชีวิตอยู่อุทิศไปให้แล้ว ก็จะพ้นจากทุกข์นั้นได้

ดังนั้น **บุญแจกข้าว** จึงหมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งนิยมทำกันเมื่อมีความพร้อม ส่วนมากนิยมจัดในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากญาติพี่น้องทุกฝ่าย และชาวบ้านทั่วไปที่มีความสนิทสนมกับผู้ตาย หรือใกล้ชิดกับญาติที่ยังอยู่ เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเรียกว่า “**บุญอัฐิ**” เพราะในพิธีญาติจะนำอัฐิผู้ตายมาเป็นองค์ประกอบในการทำบุญด้วย เป็นสัญลักษณ์รำลึกถึงผู้ตาย ญาติที่เหลืออยู่จะมีความอบอุ่นใจว่า บุญนั้นจะสำเร็จแก่ผู้ตายอย่างแน่นอน ผู้ตายจะพ้นจากการหิวโหย ทุกข์ทรมาน และจะได้ไปเกิดในสุคติภูมิต่อไป

๓. ความเชื่อในการ “ทำบุญแจกข้าว”

ชาวอีสานมีความเชื่อว่า วิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว หากไม่ได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ภาษาอีสานเรียกว่า “ยังไม่ได้กินข้าวแจก” ดวงวิญญาณนั้นก็จะมีแต่ความอดอยาก ทนทุกข์ทรมานและไม่ได้ไปผุดไปเกิด ด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้ อีกทั้งความเป็นห่วงผู้ตาย และความคิดถึงผู้ตาย จึงทำให้มีการจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว และเรียกงานบุญนี้ว่า “**บุญแจกข้าว**” ถือเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานที่จัดทำขึ้นทุกครอบครัว ตามโอกาสเวลาที่มีการตายของญาติพี่น้องเกิดขึ้น หวังเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายนั้นได้รับส่วนบุญส่วนกุศล แล้วจะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีงามต่อไป

ความเชื่อที่เป็นสาเหตุในการทำบุญแจกข้าว ๒ ประการ คือ

๓.๑ ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อที่เป็นสาเหตุในการทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานแบบดั้งเดิมนั้น มี ๒ ประการ คือ (๑) มาจากประเพณีพิธีกรรมที่ทำสืบทอดกันมาแต่

ครั้งโบราณกาล และ (๒) กระทำตามคำสั่งเสียที่ผู้ตายสั่งไว้ก่อนตายว่า ให้ทำบุญแจกข้าวไปให้ ซึ่งมีลักษณะความเชื่อในการกระทำ ๓ ประการ ได้แก่

๑. เชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะไม่ได้ไปผุดไปเกิด ถ้าไม่ทำ “**บุญแจกข้าว**” ไปให้ จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานญาติพี่น้องต้องแสดงความ “กตัญญูกตเวที” รู้สำนึกในบุญคุณของบุพการี และความห่วงใยต่อญาติพี่น้องที่จากไป จึงต้องรับผิดชอบดำเนินการจัดงานทำบุญแจกข้าว เพื่ออุทิศบุญกุศลไปให้แก่ดวงวิญญาณของผู้ตายตามประเพณีหรือตามคำสั่งของผู้ตาย เพื่อให้ดวงวิญญาณผู้ตายไปเกิดในภพภูมิใหม่ที่ดีต่อไป

๒. เชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะอดอยากปากแห้ง หิวโหยทุกข์ทรมาน ถ้าไม่ทำบุญด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องอุปโภค-บริโภคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างจะต้องจัดสำรับกับข้าวอุทิศให้ผู้ตาย เรียกว่า “**แต่งภาเวน**” วางไว้หน้าโกศบรรจุอัฐิ หรือหน้ารูปถ่ายผู้ตายทุกครั้ง กระทำเหมือนดังผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ จึงต้องเลี้ยงข้าวปลาอาหารเหมือนเดิม

๓. เชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะไม่มีที่อยู่อาศัย หากไม่สร้างหอปราสาทผึ้งอุทิศไปให้ เพราะวิญญาณผู้ที่ตายไปแล้ว ก็ยังต้องการสิ่งต่างๆ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ คือต้องการที่อยู่อาศัย ทำให้มีการสร้างเรือนจำลองในลักษณะของศาล คือ เอาไม้ไผ่มาทำเป็นโครงบ้าน แล้วปะด้วยกระดาษสี ติดลายที่ทำจากขี้ผึ้ง เรียกว่า “ดอกเผิ่ง” หรือทำจากต้นกล้วยในลักษณะการแทงหยวก แล้วติดดอกผึ้ง ประดับกระดาษสีต่างๆ ภายในบรรจุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เรียกว่า “**ผาสาทเผิ่ง**” หรือ “**หอดอกเผิ่ง**” เพื่อถวายเป็นบังสุกุลอุทิศแก่ดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ

๓.๒ ความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่ขยายมาสู่บริเวณภาคอีสานแล้ว ชาวพุทธอีสานจึงได้ผนวกแนวคิดที่มาจากพระพุทธศาสนาในรูปแบบการบูรณาการ เพื่อให้เข้ากับความเชื่อที่เป็นประเพณีดั้งเดิมของตนอย่างแนบเนียน จนกลายเป็นวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างลงตัว จากการลงภาคสนามพบความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนา เรื่องการทำบุญตามหลัก “บุญกิริยาวัตถุ” ข้อ “ทานมัย ปัตติทานมัย และปัตตานุโมทนามัย” รวมทั้งความเชื่อที่มาจากเรื่องอื่นๆ อีก ๓ เรื่อง ดังนี้

๓.๒.๑ เชื่อตามหน้าที่ ที่ปรากฏในเรื่อง ทิศ ๖

ปรากฏใน “สิงคาลกสูตร”[๒] พระพุทธเจ้าตรัสสอนสิงคาลกมาณพถึงเรื่อง การแสดงความนอบน้อมทิศที่ถูกต้องตามแบบพุทธ (อริยวินัย) โดยปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ในทิศทั้ง ๖ ดังนี้

๑. ทิศเบื้องหน้า (ปุรัตถิมทิศ) ได้แก่ บิดามารดา
๒. ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) ได้แก่ ครู อาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ บุตร-ธิดา ภรรยา

[๒] ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

๔. ทิศเบื้องซ้าย (อุตตรทิศ) ได้แก่ มิตรสหาย

๕. ทิศเบื้องล่าง (เหฏฐิมทิศ) ได้แก่ คนงาน คนรับใช้

๖. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ พระสงฆ์ สมณะ พราหมณ์

ในบทความฉบับนี้ กล่าวเฉพาะหน้าที่ของบุตรที่จะพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาของตน ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ

๒. จักช่วยทำกิจของท่าน

๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล

๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข้อที่เป็นที่มาของงานบุญแจกข้าวชาวอีสาน ในหน้าที่ของลูกที่จะพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ก็คือ ข้อที่ ๕ “**เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน**” ในข้อนี้ถือว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวอีสานมากที่สุด เพราะญาติของผู้ตายมีความเชื่อว่า ชีวิตหลังความตายมีอยู่จริง ตราบใดที่ยังไม่ได้ทำบุญอุทิศให้ วิญญาณของผู้ตายก็ยังรอคอยความหวังจักได้รับส่วนบุญ จากบรรดาลูกหลานญาติพี่น้อง บางคนถึงกับกำชับสั่งไว้ก่อนตายเลยว่า “หากตายแล้วให้ทำบุญแจกข้าวไปให้ด้วย” พ่อ-แม่ทุกคนจึงมีความหวังลึกๆ ในใจที่อยากได้จากลูก ๓ ประการ คือ

๑. ยามแก่เฒ่า หวังเจ้าเฝ้ารับใช้

๒. ยามป่วยไข้ หวังเจ้าเฝ้ารักษา

๓. ยามตายวายชีวา หวังลูกมาปิดตาคราสิ้นใจ

โดยเฉพาะข้อที่ ๓ นั้น คือหวังลูกมาปิดตาคราสิ้นใจ คำว่า “ปิดตาคราสิ้นใจ” ไม่ได้มีความหมายตามตัวหนังสือเท่านั้น แต่ความหมายที่แท้จริงของชาวอีสานก็คือ ตายแล้วให้ทำบุญแจกข้าวไปให้นั่นเอง ดังนั้น ภาระหน้าที่ของลูกที่พึงทำต่อพ่อแม่ จึงไม่ได้สิ้นสุดลงแค่เพียงในชาตินี้เท่านั้น หากแต่ยังยืดยาวออกไปในมิติอื่นคือโลกหน้า หรือ “ปรโลก” อีกด้วย นี้คือที่มาของการทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานประการหนึ่ง

๓.๒.๒ ความเชื่อที่มาจาก การทำบุญอุทิศแก่เปรตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร กรณีเรื่อง “**เปรตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร**”[๓] ปรากฏเรื่องเล่าในอรรถกถาธรรมบทเรื่อง “สญชัย”[๔] ความตอนหนึ่งว่า

---

[๓] ขุ.ขุ.อ. ๗/๑๗๗.

[๔] คณะกรรมการแผนกตำรา, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑**, ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๘-๙.

ในคราวที่พระเจ้าพิมพิสารทำบุญถวายพระวิหารเวฬุวันแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกไว้ในพระพุทธศาสนานั้น พระองค์มิได้อุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตทั้งหลายที่เคยเป็นพระญาติของพระองค์ ตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า “ผุสสะ” เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เคยทำอกุศลกรรมไว้ เช่น กินอาหารที่เขาเตรียมไว้ถวายพระสงฆ์บ้าง หยิบฉวยอาหารนั้นให้บุตรบ้าง ครั้นตายแล้วจึงไปเกิดเป็น “**ปรทัตตูปชีวีเปรต**” คือ **เปรตที่เป็นอยู่ด้วยส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้** จึงมายืนคอยตามฝาเรือนบ้าง ทางสามแพร่งบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เพื่อรอรับส่วนบุญที่ญาติทำบุญอุทิศให้ ในวันแรกของการถวายทาน พระเจ้าพิมพิสารไม่ทรงรำลึกถึงพระญาติเหล่านั้นเลย พระองค์ไม่ทรงอุทิศส่วนบุญไปให้แก่เปรตเหล่านั้น เปรตเหล่านั้นจึงแสดงตนส่งเสียงน่าหวาดกลัวให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทอดพระเนตรเห็น

ในวันต่อมา จึงทรงถวายทานครั้งยิ่งใหญ่อีกครั้ง ขณะที่ทรงถวายข้าวยาคู ของเคี้ยว ของกิน แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทรงอุทิศว่า “อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ ขอทานนี้จงถึงแก่พวกญาติทั้งหลายของเรา” ทันใดนั้น ข้าวยาคู ของเคี้ยว ของกินอันเป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปรตเหล่านั้น ให้อิ่มหนำสำราญ มีอินทรีย์อิ่มเอิบ

ในขณะที่พระองค์ถวายผ้า และเสนาสนะเป็นต้น แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทรงอุทิศว่า “อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ ขอทานนี้จงถึงแก่พวกญาติทั้งหลายของเรา” ทันใดนั้นเอง ผ้าทิพย์ ยานทิพย์ ปราสาททิพย์ เครื่องปูลาดและที่นอนอันเป็นทิพย์ บังเกิดขึ้นแล้วแก่เปรตเหล่านั้น ได้สวมใส่ใช้สอย

ในขณะที่ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก (กรวดน้ำ) ทรงอุทิศว่า “อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย ขอทานเหล่านี้จงถึงแก่พวกญาติทั้งหลายของเรา ขอญาติทั้งหลายจงมีความสุข” ทันใดนั้นเอง สระโบกขรณีดาษด้วยปทุม ก็บังเกิดแก่พวกเปรตเหล่านั้น ให้ได้อาบดื่มกิน ระงับความกระหายกระวนกระวายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจทอง กลายสภาพจากร่างเปรตเป็นร่างทิพย์ที่สวยสดงดงาม สิ้นสุดบาปกรรมในเปตภูมิ ได้เสวยทิพย์วิมานเพราะผลแห่งการอุทิศส่วนบุญของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นอดีตพระญาติของเปรตเหล่านั้น

ดังนั้น การทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานซึ่งเกิดจากสาเหตุสำคัญ คือปรารภถึงญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป ต้องการจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ด้วยหวังว่าผู้ตายจะมีโอกาสได้รับส่วนบุญนี้ด้วย เรื่องเปรตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร จึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องการทำบุญแจกข้าวโดยตรง เรื่องการถวายจตุปัจจัยไทยทานต่างๆ ส่วนมากมาจากเรื่องนี้ทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องการ “กรวดน้ำ” อุทิศบุญนั้นชาวไทยทุกภูมิภาคล้วนได้แบบอย่างมาจากเรื่องของพระเจ้าพิมพิสารนี้เอง และหากญาติพี่น้องที่ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ไปเกิดเป็นเปรตดังเรื่องนี้ ก็คงจักต้องได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่อุทิศไปให้อย่างแน่นอน ถึงแม้ญาติพี่น้องของตนจะไม่ได้ทำบาปกรรมประการดังกล่าว แต่ด้วยความตระหนักในการทำบุญในพระพุทธศาสนาจึงพยายามขวนขวายช่วยงานบุญนี้อย่างเต็มที่

๓.๒.๓ ความเชื่อเรื่องการทำทักษิณาทานตามพระพุทธดำรัสใน "ติโรกุฑฑสูตร"ใน "ติโรกุฑฑสูตร"[๕] ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้ เพื่ออนุโมทนาพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ ว่า

...ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม (การทำไร่ไถนา)
ไม่มีโครักขกรรม (การเลี้ยงวัวไว้ขาย)
ไม่มีพาณิชกรรม (การค้าขาย) เช่นนั้น
การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน ก็ไม่มี
ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเปตวิสัยนั้น
ดำรงชีพด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้...
...กุลบุตรเมื่อระลึกถึงอุปการะ
ที่ญาติผู้ละไปแล้ว (เปรต) เคยทำไว้ในกาลก่อนว่า
ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา
ได้เป็นญาติ มิตร และสหายของเรา
ก็ควรถวายทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติผู้ละไปแล้ว
การร้องไห้ ความเศร้าโศก
หรือความร่ำไห้คร่ำครวญอย่างอื่นใด
ใครๆ ไม่ควรทำเลย เพราะการร้องไห้ เป็นต้นนั้น
ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
ญาติทั้งหลายก็ยังคงสภาพอยู่อย่างนั้น
ส่วนทักษิณาทานนี้แล ที่ตั้งไว้ดีแล้วในพระสงฆ์
ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลสิ้นกาลนาน...

สาระสำคัญของติโรกุฑฑสูตร[๖]

๑. ผู้ต้องการแสดงความ "**กตัญญูกตเวที**" แก่บุพการีผู้มีอุปการะ หรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้

๒. **เปตภูมิ**[๗] เป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้อง "**เสวยผลกรรม**" ที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นภูมิที่ไร้อาชีพ ขาดอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น

---

[๕] ดูความละเอียดใน ขุ.ขุ.(ไทย) ๒๕/๑-๑๒/๑๕-๑๗, ดูเทียบ ขุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๑๔-๒๕/๑๗๐-๑๗๒.

[๖] ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/บทนำหน้า ๒๐-๒๑.

[๗] คำว่า "เปตภูมิ" แปลว่า สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในอบายภูมิ เรียกว่า "เปตวิสัย" หรือ "เปรตวิสัย" สัตว์พวกนี้ได้รับทุกขเวทนาต่างๆ ตามผลแห่งกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ คำว่า "เปต" เป็นบาลี สันสกฤตเป็น "เปรต" ซึ่งมีความหมายตรงกัน แปลได้ ๒ ความหมาย คือ (๑) แปลว่า "ผู้จากไป" หมายถึงผู้จากโลกนี้ไป คือผู้ตายไปแล้ว ผู้ล่วงลับไปแล้ว พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ตายไปแล้ว เรียกว่า "เปตพลี"

๓. การแสดงความ “**อาลัยรัก**” ต่อผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไป ด้วยการร้องไห้ เศร้าโศก คร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้ แต่ “**ทักษิณาทาน**” ที่บุคคลถวายในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไป

ดังนั้น “ติโรกุฑฑสูตร” จึงเป็นกุศโลบายที่พระผู้มีพระพุทธเจ้าทรงใช้สั่งสอนให้บุคคลมีจิตใจเสียสละบริจาคทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญไว้ในภายหน้า จึงเป็นที่มาแห่งการทำบุญแจกข้าวอีกเรื่องหนึ่งที่มีอิทธิพลส่งผลให้ชาวอีสาน ได้แสดงความกตัญญูกตเวทีผ่านงานบุญแจกข้าวมาช้านาน ซึ่งใน “ติโรกุฑฑสูตร” ได้ระบุบุคคล ๕ จำพวกที่ควรทำบุญแจกข้าวไปให้ คือ

๑. อะทาสิ เม ผู้เคยให้สิ่งนี้แก่เรา
๒. อะกาสิ เม ผู้เคยทำสิ่งนี้แก่เรา
๓. ญาติ เม ผู้เคยเป็นญาติของเรา
๔. มิตตา เม ผู้เคยเป็นมิตรของเรา
๕. สะขา เม ผู้เคยเป็นสหายของเรา

หากรำลึกถึงบุญคุณของบุคคลทั้ง ๕ จำพวกนี้ ที่ละจากโลกนี้ไปแล้ว ก็ควรทำ “ทักษิณาทาน” คือทำบุญแจกข้าวแล้วอุทิศส่วนบุญไปให้

จากความเชื่อดังกล่าวนี้ จึงกลายเป็นวิถีแห่งการทำบุญแจกข้าวของชาวอีสาน เพราะในงานบุญแจกข้าว ไม่เพียงเป็นการอุทิศผลบุญไปยังผู้ล่วงลับอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังเป็นห้วงเวลาของการคืนกลับมารวมตัวกันของเครือญาติทั้งหลาย และนั่นก็หมายถึงการรวมพลังของชาวบ้านที่ยังคงพิสูจน์ได้ว่า มิตรภาพยังมีอยู่อย่างไม่เหือดหาย เป็นการแสดงพลังแห่งความกตัญญูกตเวทีที่ชัดเจนที่สุด ถึงแม้คนตายจะอยู่คนละภพภูมิ แต่ภพภูมิมิอาจขวางกั้นความกตัญญูกตเวทีไว้ได้ นี้คือจุดมุ่งหมายในการทำบุญแจกข้าวที่แท้จริง และนับเป็นโอกาสในการทำบุญกิริยาวัตถุอื่นๆ ได้อีกมากมาย เป็นการสั่งสมเสบียงบุญให้กับตนเองอีกด้วย

๔. ลักษณะการทำ “บุญแจกข้าว” ลักษณะการทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการทำบุญทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การทำกุศลกรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นบุคคลที่มีความ “สุขใจ” และเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเสมอภาคทางด้านความสุข ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า “สุโข ปุญฺสฺส อุจฺจโย”[๕] แปลว่า “การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้” เพราะบุญที่ทำแล้วสามารถเป็น

หรือ “ปุพพเปตพลี” (๒) แปลว่า สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดเป็นโอปปาติกะเปรต ในเปตภูมิ หรือเปรตวิสัย ซึ่งเป็นอบายภูมิค) “๒ แปลว่า (**สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดเป็นโอปปาติกะเปรต** ในเปตภูมิ หรือเปรตวิสัย ซึ่งเป็นอบายภูมิ

[๕] ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘ (ลาชเทวธีตาวัตถุ).

ที่พึ่งได้ ดังมีพระพุทธภาษิตรับรองไว้ว่า “ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินำ”[๙] แปลว่า “บุญทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า” การทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานจึงปฏิบัติตามแนวทางแห่ง “บุญกิริยาวัตถุ”[๑๐] คือ เรื่องที่ทำแล้วเป็นบุญ ๑๐ ประการ คือ

๔.๑ ทานมัย การแบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ เป็นการขจัดความเห็นแก่ตัว ความใจแคบ ความตระหนี่ถี่เหนียว และความยึดติดในวัตถุ นอกจากนี้ สิ่งของที่แบ่งปันในงานแจกข้าวก็ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์กับบุคคล หรือชุมชนโดยส่วนรวม เพราะคำว่า “*แจกข้าว*” ก็คือการแจกจ่ายหรือแบ่งปันข้าวปลาอาหาร รวมทั้งวัตถุสิ่งของจตุปัจจัยไทยธรรมต่างๆ ที่ถวายแก่พระสงฆ์ ซึ่งก็คือการทำบุญด้วยการให้ทานนั่นเอง

๔.๒ สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีงาม เป็นการฝึกฝนที่จะ ลด ละ เลิก ความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใคร มุ่งที่จะทำความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น เป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ บุญแจกข้าวก็มุ่งจะพัฒนาเรื่องศีลด้วย เพราะองค์ประกอบการทำบุญแจกข้าวต้องบริสุทธิ์ โดยเฉพาะเจ้าภาพจะต้องมีศีล วัตถุสิ่งของที่นำมาทำบุญต้องได้มาอย่างสุจริต ผู้ที่เป็นปฏิคคาหก คือผู้มารับทานในงานบุญแจกข้าวครั้งนี้ก็ต้องมีคุณสมบัติอย่างต่ำคือ ศีล ๕ เป็นเบื้องต้น จึงจักทำให้การทำบุญแจกข้าวบรรลุตามวัตถุประสงค์ คือ อำนวยผลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วอย่างเต็มที่

๔.๓ ภาวนามัย ทำบุญด้วยการพัฒนาจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ เย็น เป็นอิสระและมีความสุข เป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตสงบ ไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อให้ชีวิตมีความสุข มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น การตั้งใจสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ หรือตั้งใจอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในงานแจกบุญข้าว จึงเป็นการเจริญ “สมาธิภาวนา หรือ เมตตาภาวนา” เพื่อพัฒนาจิตให้มีคุณภาพและสุขภาพจิตที่ดีด้วย

๔.๔ อปจายนมัย ทำบุญด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ รวมถึงการให้เกียรติ ให้ความเคารพซึ่งกันและกันตามฐานะต่างๆ ทั้งในความคิดความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของบุคคล ครอบครัว และสังคมอื่น เป็นการลดทิฐิมานะความสละความเย่อหยิ่งในความเป็นตัวตน งานบุญแจกข้าวจึงมีการกราบไหว้บูชาบุพการีชน และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่มาร่วมงานด้วย

๔.๕ ไวยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยเหลือกิจการงานของผู้อื่นในชุมชนและสังคมด้วยการสละแรงกายเพื่องานส่วนรวม ในงานบุญแจกข้าวจะปรากฏชัดเจนมาก เพราะต้องอาศัยความร่วมไม้ร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ทั้งก่อนงาน ขณะ

---

[๙] สำ.ส.(ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓ (ปิยสูตร).

[๑๐] ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๒๔๖.

ดำเนินงาน จึงคลาคล่ำไปด้วยผู้มาช่วยงานทุกเพศทุกวัย และหลังจากเสร็จงานแล้วก็ยังช่วยเก็บสิ่งของต่างๆ อีกด้วย

๔.๖ ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการแบ่งปันความดีให้ผู้อื่น และเปิดโอกาสให้คนอื่นได้ร่วมทำบุญร่วมกับตน มีส่วนร่วมทำ ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ข้อนี้คือจุดประสงค์หลักของงานบุญแจกข้าว คืออุทิศบุญไปให้ญาติที่ตายไปแล้ว

๔.๗ ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดี ความสำเร็จ ความก้าวหน้าของผู้อื่น เป็นการเปิดโอกาสร่วมใจอนุโมทนาในการกระทำความดีของผู้อื่น งานบุญแจกข้าวทุกงานจึงมีการบอกข่าวเล่าแจ้ง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนบุญนี้ด้วย จึงมีญาติธรรมมาร่วมงานอย่างมากมาย

๔.๘ ธัมมัสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม การศึกษาหาความรู้บ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญา หรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต งานบุญแจกข้าวทุกงานจะต้องมีการฟังธรรม อย่างน้อยก็ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ที่พิเศษกว่านั้นก็คือฟังเทศน์อานิสงส์ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ธรรมาสน์ เพื่อเปิดโอกาสให้ญาติธรรมได้ทราบอานิสงส์การทำบุญแจกข้าว เป็นการบำเพ็ญกุศลให้เพิ่มพูนได้อย่างดียิ่ง

๔.๙ ธัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการแสดงธรรม แนะนำวิทยาการที่ดีและมีประโยชน์มาให้ธรรมะ และข้อคิดที่ดีแก่ผู้อื่น ด้วยการแสดงธรรม นำธรรมะไปบอกกล่าว เผื่อแผ่ให้คนอื่นได้รับฟัง ให้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี ในเรื่องของความจริง ความดี ความงาม ในงานบุญแจกข้าวเจ้าภาพจึงต้องติดต่อประสานงาน เพื่ออาราธนาพระสงฆ์ที่ทรงภูมิธรรม ภูมิรู้มาแสดงธรรมในงาน เพื่อเป็นธรรมทานอุทิศแด่บุพการีแทบทุกงาน

๔.๑๐ ทิฏฐุชุกรรม ทำบุญด้วยการมีสัมมาทัศนะ คือ รู้ว่าสิ่งใดดีควรทำ สิ่งใดชั่วควรละเว้น เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เชื่อว่ามารดาบิดามีคุณ โลกหน้ามีจริง บุญ-บาปมีจริง กฎแห่งกรรมมีจริง เป็นต้น ในงาบุญแจกข้าวจึงต้องทำให้ถูกต้องตามหลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา กล่าวโดยย่อ ทิฏฐุชุกรรมก็คือ การมีปัญญาหรือการรู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตนั่นเอง

สำหรับข้อสุดท้ายนี้ เป็นดัชนีชี้วัดความเป็นชาวพุทธที่แท้จริงว่า ในงานบุญแจกข้าวใดที่เจ้าภาพเป็น “ชาวพุทธแท้” จะต้องรู้หลักการทำบุญตามแบบวิถีพุทธ ไม่หลงใหลได้ปลื้มกับการทำบุญที่มีอบายมุขเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ถือเป็นโอกาสในการเข้าถึงพระรัตนตรัย แล้วบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุให้ครบถ้วนถูกต้องชัดเจน เกิดเป็นคุณค่าประกาศความ ”กตัญญู” แสดง “กตเวที” เพื่ออุทิศเป็นบุพการีบูชา นำพาตนและผู้อื่นให้ประสบบุญอย่างเต็มที่

ดังนั้น การทำบุญแจกข้าว ที่ชาวอีสานนิยมกระทำมาหลายชั่วอายุคนนั้น จึงไม่ใช่บุญที่เลื่อนลอยไม่มีเหตุผล แต่เป็นบุญที่มีผลดีแก่ผู้กระทำ กล่าวคือ เป็นบุญที่ช่วยขัดเกลาจิตใจของบรรดาลูกหลานญาติพี่น้อง และแขกผู้มาร่วมงานให้ละเอียดประณีตยิ่งขึ้น อีกทั้ง

เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงามนั่นคือ “ความกตัญญูกตเวที” ให้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น เพื่อให้อนุชนลูกหลานได้สืบทอดเป็นมรดกธรรมต่อไป

สามารถแบ่งลักษณะการทำบุญแจกข้าวได้ ๓ ประการ ดังนี้

๔.๑.๑ บุญแจกข้าวฮ้อน คำว่า “แจกข้าวฮ้อน” ในภาษาอีสานหมายความว่า เป็นการกระทำที่เร่งด่วน อาจเป็นเพราะญาติพี่น้องไม่มีเวลาและอยู่ห่างไกลกัน ไปมาหาสู่ไม่สะดวก หรือเพราะด้วยฐานะทางครอบครัวไม่อำนวย และไม่มีคนพอจะช่วยเหลืองานได้เต็มที่ จึงไม่มีการเตรียมวางแผนงานไว้ล่วงหน้า หากมีการตายเกิดขึ้นก็ตั้งศพบำเพ็ญกุศลตามประเพณี หลังจากพิธีฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว ไม่เกิน ๓ วัน เก็บอัฐิผู้ตายแล้วก็ตั้งกองบุญขึ้นที่บ้าน นิมนต์สงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็น เชิญแขกมาร่วมงาน ถวายภัตตาหารเช้าแล้วทำพิธีแจกข้าว คือถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม และเลี้ยงข้าวปลาอาหารผู้มาร่วมงาน ให้แล้วเสร็จในภาคเช้านั้นเลย แม้เป็นงานแจกข้าวที่เร่งด่วนรัดสั้น แต่ก็ทำให้ได้บุญอย่างครบถ้วนเพียงแต่ไม่ปรากฏเด่นชัดในสังคมเท่านั้นเอง

๔.๑.๒ บุญแจกข้าวปกติ เป็นบุญแจกข้าวที่มีการวางแผนเตรียมงานไว้ล่วงหน้า จะจัดทำหลังจากตายแล้ว ๑ ปี ถึง ๓ ปี จึงมีการทำบุญแจกข้าวอุทิศให้ นิยมทำในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำไร่ไถนาแล้ว ญาติพี่น้องมีเวลาปลีกตัวมาร่วมงานได้อย่างเต็มที่ เป็นการจัดงานบุญที่ยิ่งใหญ่ในครอบครัว ต้องใช้เวลาเตรียมงานเป็นแรมเดือน ต้องบอกกล่าวเล่าแจ้งญาติพี่น้องให้ทราบโดยทั่วหน้า ทั้งใกล้และไกลจะขาดญาติฝ่ายใดไปไม่ได้ เป็นงานบุญแจกข้าวที่มีรูปแบบกิจกรรมที่ครบทุกรายการ เพราะมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน เน้นกิจกรรมการแสดงความกตัญญูกตเวทีเป็นสำคัญ จึงเป็นการทำบุญแจกข้าวที่เป็นไปตามหลักบุญกิริยาวัตถุในพระพุทธศาสนา และแสดงวิถีการแบ่งปันกันอย่างชัดเจน

๔.๑.๓ บุญแจกข้าวรวมกับงานบุญอื่น เป็นบุญแจกข้าวที่จัดขึ้นพร้อมกับงานบุญใหญ่ต่างๆ เช่น งานบวช เรียกว่า “บวชอุทิศ” งานกฐิน เรียกว่า “กฐินอุทิศ” หรือ “ผ้าป่าอุทิศ” เป็นต้น ซึ่งในงานดังกล่าวมีการเตรียมงานไว้ล่วงหน้าหลายเดือน หรืออาจเป็นแรมปี มีรูปแบบการจัดงานที่ชัดเจน คล้ายกับงานแจกข้าวตามปกติ แต่จัดให้ยิ่งใหญ่กว่า เพราะจัดเต็มทุกรายการ ผู้ที่จะจัดงานบุญแจกข้าวลักษณะนี้ได้ ต้องเป็นครอบครัวที่มีฐานะดี การเงินดีไม่มีปัญหาในการใช้จ่าย สามารถรับรองแขกได้อย่างเต็มที่ และเป็นคนที่มีชื่อเสียงทางสังคม มีแขกผู้มาร่วมงานมาก มีมหรสพสมโภชงานอย่างเอิกเกริก นิยมจัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาแล้ว ระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน บรรยากาศเหมาะแก่การจัดงานได้เต็มที่ และเป็นจุดกำเนิดของบรรดาศิลปินแขนงต่างๆ เช่น หมอลำ หมอแคน วงดนตรีพื้นบ้าน และการแสดงศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่มักมีอบายมุขเข้ามาเกี่ยวข้อง หากเจ้าภาพผู้ดำเนินงานไม่ชัดเจน ก็อาจเป็นงานบุญที่สิ้นเปลืองทำให้เสียทรัพย์มาก แต่กลับได้

บุญน้อย เข้าทำนอง “ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ” ผู้ทำบุญแจกข้าวในลักษณะนี้จึงต้องตระหนักให้ดี

ดังนั้น งานบุญแจกข้าวชาวอีสาน จึงไม่ได้เป็นเพียงการแสดงความ “กตัญญู” ผ่านกิจกรรมในบุญพิธีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงการสร้างโอกาสให้กลุ่มศิลปินชาวอีสาน ได้โอกาสเปิดตัว เปิดแสดง ร่วมแรงสามัคคีและสร้างสรรค์นันทนาการบันเทิงในแบบฉบับของอีสาน ก่อให้เกิดเป็น “วัฒนธรรม” ของแผ่นดินได้อย่างงดงาม และงานบุญแจกข้าวจึงเป็นงานที่แสดงพลังแห่งความเป็นเครือญาติที่ไม่มีวันตัดขาดจากกันได้ แม้ความตายก็พรากได้เพียงร่างกายเท่านั้น แต่จิตใจยังเหนียวแน่นมั่นคงในความเป็นญาติอยู่ตลอดกาล

๔. สรุป

การทำบุญแจกข้าวของชาวอีสาน ก็คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุข้อที่ว่าด้วย “*ปัตติทานมัย*” บุญสำเร็จด้วยการแบ่งบุญ หรืออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่น มีการกระทำทั้งแบบปกติธรรมดาตามฐานะทางครอบครัวและแบบยิ่งใหญ่ คือจัดเต็มทุกรายการ ตามความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ดั่งเดิมในท้องถิ่นอีสาน และที่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักทิศ ๖ เรื่องเปรตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร และตามพระพุทธดำรัสที่ปรากฏใน “ติโรกุฑฑสูตร” ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของญาติพี่น้องทุกฝ่าย รวมถึงเพื่อนบ้านที่สนิทสนมใกล้ชิดต่างร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลืองานด้านต่างๆ จนแล้วเสร็จ นับเป็นรูปแบบงานบุญที่เชื่อมความสัมพันธ์ สมานฉันท์มิตรภาพให้กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยมีผู้ตายเป็นสื่อกลางดึงคนเข้าหา “ธรรม” คือความ “กตัญญูกตเวที” และอาศัยความสมัครสมานสามัคคีปรองดองของเครือญาติเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณะกรรมการแผนกตำรา. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑**. (ครั้งที่ ๒๐), กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ครั้งที่ ๑๑), กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

พระมหานิพนธ์ มหาธมฺมรกฺขิโต. “**บุญแจกข้าว**”. ในสารธรรม : ทำบุญได้บุญ, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุคส์ พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน ผศ.ดร. **คู่มือพิธีทำบุญ**. มหาสารคาม : หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๗.

การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)
A Study of Buddhism Propagation According to Phra Srivorayan (Lai Ghosako) Method

พระครูสุวรรณบุญญาภิรักษ์ (บุญหริด เหมิโก/มะธิตะโน)*
พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ผศ.ดร., .ผศ.ดร.ประยูร แสงใส**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑(ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒ไหล โฆส) าสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศ ((ไหล โฆสโก) ศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (๓ (โกการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการศึกษาภาคสนามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่า

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่ต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลายๆ ด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่างๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่างๆ ได้แก่การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือพุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) มีความรู้ดีความสามารถดีความประพฤติดีมีความเมตตามีปฏิปาสัมมาปฏิบัติศีลาจารวัตรที่น่าเลื่อมใสเป็นกัลยาณมิตรที่งดงามมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเข้าได้กับทุกคนซึ่งมีแนวการปฏิบัติ คือ การเจริญสติรู้การเคลื่อนไหวของกาย ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ โดยเน้นสติสัมปชัญญะในอิริยาบถต่างๆ มีรูปแบบของการเดินจงกรม การทำจังหวะมือ และการทำวัตรสวดมนต์ เพื่อต้องการที่จะให้พระสัทธรรมคำสอนสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไปครองอยู่ในใจคนให้ได้มากที่สุด ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในชีวิตตามความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

---

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรมในโอกาสต่างๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียน แบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทั้งทางกาย และทางจิตใจ เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)

Abstract

The main purposes of this research were (1) to study a method of propagation in Theravada Buddhism, (2) to study a method of Buddhist propagation according toPhraSrivorayan (Lai Ghosako) and (3) to study a result of Buddhist propagation according to PhraSrivorayan (Lai Ghosako). This was a documentary research and a field work by interviewing the target group with the descriptive analysis.

A result of this study was found that according to the method of Buddhist propagation, the monk ether lived by means of Dhamma and Vinaya or had a skill and capacity in many ways. Here, the monk himself had to contain good qualities to grow the people's faith while they were seeing the monk. Although Buddhism like the other religions was first propagated in India, it was still different from them. Buddhism was found with social reformation. It represented a new theory to confute the traditional beliefs. It was most different from Brahmanism.

A method of Buddhist propagation according toPhraSrivorayan (Lai Ghosako), who had good knowledge, high capacity, moral behavour, great kindness, moral action, good relation, and friendship, was contemplation on bodily movement according to Four Foundations of Mindfulness including sitting meditation, walking meditation, movement of hands and chanting in

order to bring the Buddha's teachings into people's minds, and to make people understand life as it really is.

A result of Buddhist propagation made by PhraSrivorayan (Lai Ghosako) helped people to develop themselves by means of Buddhadhamma delivered by him and training people in various opportunities. Similarly, his instruction promoted greatly the people's occupation, work and given duties until they achieved a main purpose in life, a family, and a community. He started making people believe in Buddhism firstly, and then making them clearly understand Dhamma and religious ceremonies. As a result, the Buddhist temple, communities and schools stayed together with happiness, proper economics, self-help, kindness, cooperation of resolving problems, carefulness, compassion and eternal harmony.

Keyword: A Study of Buddhism Propagation According to Phra Srivorayan (Lai Ghosako) Method

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์ผู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐกล่าวคือ อริยสัจและทางสายกลางคือ ธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งและอุบายเป็นเครื่องสอนที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนานั้นเกิดในดินแดนที่เรียกว่าภารตวรรษ (หรือประเทศอินเดีย) มายาวนานกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว[๑๓๑] โดยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วทรงมีพระมหากรุณาที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทรงปรากฏพระนามในโลกว่าพระพุทธเจ้าณ ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราที่พุทธคยาเมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา[๑๔๒]

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสพุทธโธวาทแก่พระสงฆ์ทั้งหลายก่อนออกประกาศพระพุทธศาสนาไว้ว่า

“จรถ ภิกฺขเว จาริกำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย

---

[๑] สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ธมฺมธโร), **สากลศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓.

[๒] ชูศักดิ์ทิพย์เกษรและคณะ, **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานำ”[๑๕๓]

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”[๑๖๔]

พุทธโอวาทที่แน่วแน่ที่พระพุทธองค์ประทานแก่เหล่าพระอริยสาวกรุ่นแรกนั้น เป็นบทยืนยันอันชัดเจนในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าพระอริยสาวกดำเนินการเผยแผ่พุทธธรรมให้แพร่หลายในสังคมอินเดีย ซึ่งได้รับการยอมรับและเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในชมพูทวีป หลังจากพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพาน พระอริยสาวกได้สานต่อพุทธปณิธานช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเรื่อยมา จวบจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นพระราชูปถัมภ์ในการทำตติยสังคายนา และได้ส่งสมณฑูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศ จำนวน ๙ สาย เฉพาะสายที่ ๘ โดยการนำของพระโสณเถระและพระอุตตเถระ ได้นำพระพุทธศาสนามายังดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทย, พม่า และมอญ) ใน พ.ศ.๒๑๘[๑๗๕] นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาวิถีชีวิตของคนไทยก็ผูกพันกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญนั้น ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก พระสงฆ์เป็นสถาบันหลักของชาติ จัดการศึกษาสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา นำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรม พัฒนาสังคมให้ร่มเย็น แต่ในปัจจุบันภารกิจที่พระสงฆ์เคยทำมาถูกลดบทบาทลง องค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ เช่นการจัดการศึกษา เป็นต้น เมื่อบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมลดลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทำวัตร สวดมนต์ รับกิจนิมนต์ในงานต่างๆ เป็นต้น การเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เช่น การแสดงธรรมจะต้องได้รับการอาราธนาเสียก่อนถึงจะแสดงธรรมและการแสดงธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันบางส่วนเป็นไปเพราะเห็นแก่อามิส ซึ่งผิดหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นพึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจคือ ๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ ๒. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา ๔. เราจักแสดงโดยไม่เห็นแก่อามิส ๕. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น”[๑๘๖] ซึ่งมีพระสงฆ์จำนวนน้อยมากที่ทรงความรู้ยึดมั่นในหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธองค์

---

[๓] ที.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๘.

[๔] ที.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๘.

[๕] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔๓.

[๖] องฺ.ปญฺจก.(ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

ในปัจจุบัน พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพพอและถูกวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทมีพระที่เป็นนักเผยแผ่จำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนเพราะส่วนมากการเทศน์โดยทั่วไปยึดธรรมเนียมนิยมแบบเก่าคือเทศน์ตามคัมภีร์เป็นการเทศน์ตามแบบพิธีกรรมจึงไม่เกิดผลเท่าที่ควรอนึ่งแม้จะมีพระนักเทศน์แบบใหม่คือเทศน์แบบปฏิภาณโวหารอยู่บ้างโดยมากผู้เผยแผ่มักมุ่งเน้นและสอนในเรื่องการให้ทานในด้านวัตถุมากเกินไปไม่เน้นในเรื่องของธรรมทานและการปฏิบัติตามหลักของศีลสมาธิและปัญญาในการเผยแผ่หลักธรรมจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรแสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพและสถานภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงการอบรมพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบ เน้นการปฏิบัติธรรม จัดเป็นแนวทางหนึ่ง ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นคุณค่าพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเทศไทยเพียงจากจำนวนวัดและพระสงฆ์จำนวนแสน ยังมีจำนวนน้อย

พระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) เป็นพระเถระที่ได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการภาวนาของการเจริญสติเป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นพระวิปัสสนาจารย์ มีวัตรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีเมตตาธรรมสูงท่านเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ต่างประเทศเป็นเวลานับ ๑๐ ปี เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม และการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้มีจริยวัตรงดงาม มีความเป็นผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็งและมีชีวิตประวัติและผลงานที่ปรากฏแก่สังคมในเชิงของการปกครอง การศึกษา ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ผลงานด้านการปกครอง ผลงานด้านส่งเสริมด้านศาสนาและการศึกษา ผลงานด้านการปฏิสังขรณ์และพัฒนาวัด ผลงานพระนักพัฒนาและเกียรติคุณ ผลงานส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสื่อให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มากที่สุด

ดังนั้นผู้วิจัย ได้เล็งเห็นประโยชน์ของการศึกษาประวัติและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)ซึ่งมีผลงานทั้งด้านปกครองและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับได้ว่าท่านเป็นพระสงฆ์ต้นแบบอีกรูปหนึ่งที่เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของพุทธศาสนิกชน ยังประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้ถึงพร้อมตามแนวทางพระพุทธเจ้า ยังได้อุทิศตน เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะพอให้เกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนได้ ในด้านใดบางมากน้อยเพียงใด จึงสนใจศึกษาปัญหาดังกล่าว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)

๓. เพื่อศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๓.๑ การรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย มีขั้นตอนในการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

๑) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก

๒) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และเอกสารวิชาการละงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลงานเทศนาธรรมของ พระศีรวรญาณ (ไหล โฆสโก) เช่น หนังสือ ตำรา เทปบันทึกเสียง ตลอดจน บทสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายมาประกอบงานวิจัยครั้งนี้

๓) วิเคราะห์ข้อมูล เป็นหมวดหมู่

๔) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๓.๒ วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ในเขตภำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม และกลุ่มคฤหัสถ์ ผู้เคยร่วมงานเคยฟังการเทศน์การบรรยายของพระศีรวรญาณ (ไหล โฆสโก) ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๖รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการจำนวน ๕ รูป อุบาสก จำนวน ๕ คน อุบาสิกา จำนวน ๕ คน ผู้เข้าปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๐ คน ปราชญ์พุทธผู้เคยศึกษา ปริยัติ ปฏิบัติ จำนวน ๑ คน

๔. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวทางปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) โดยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชิวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secomdary Source) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักการปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ตั้งแต่ชีวประวัติแนวทางการเผยแผ่ธรรม ตลอดทั้งหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชีวิตประจำวัน เป็นลำดับสืบไป

๕. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)”มีวัตถุประสงค์๓ประการ คือ ๑. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ๓. ศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยขอสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่า การเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาลเกิดจากแนวคิดที่พระองค์ต้องการให้คนทั่วไปได้รู้หลักพุทธธรรมคำสอนของพระองค์เนื่องด้วยพระองค์ทรงตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพทางปัญญาเป็นผู้ที่สามารถฝึกได้และสามารถรู้ตามได้ด้วยเหตุนี้จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะประทานโอกาสสำหรับทุกคนเพื่อการเข้าถึงธรรมโดยอาศัยพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังสำคัญในงานเผยแผ่พระองค์จัดตั้งพระสงฆ์สาวกออกเผยแผ่พุทธธรรมแต่ละท่านจะใช้เทคนิควิธีการสร้างศรัทธาแตกต่างกันไปแต่ทรงยึดหลักธรรมในงานเผยแผ่เดียวกันอันได้แก่หลักโอวาทปาติโมกข์ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของงานเผยแผ่ศาสนา

วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้ามีประเด็นสำคัญในงานเผยแผ่ของพระองค์ดังนี้ ๑) จุดมุ่งหมายในการสอน ๒) วิธีที่ทรงสอน ๓) การตอบปัญหา สำหรับวิธีที่พระองค์ทรงใช้สอนอยู่บ่อยๆมีอยู่๓ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกคือ การสนทนา ใช้กับผู้ที่มาเข้าเฝ้าและยังไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แนวทางที่สอง คือ การบรรยายธรรม พระองค์จะใช้แนวทางนี้ในที่ประชุมใหญ่ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้และเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แนวทางที่สาม คือ การตอบปัญหา เป็นวิธีการที่พระองค์ประทานโอกาสให้กับผู้ที่มีข้อสงสัย ในหลักธรรมซักถามโดยตรงกับพระองค์ได้ การตอบปัญหานั้นพระองค์จะทรงพิจารณาลักษณะของปัญหาและวิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้นๆในสังคีติสูตรโดยแยกลักษณะปัญหาไว้ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เอกังสพยากรณียปัญหา ซึ่งเป็น

ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว (๒) ปฏิจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม (๓) ภิวัชชพยากรณียปัญหา (๔) ฐปนียปัญหา ปัญหาที่ควรงดตอบ สำหรับวิธีการสอนธรรมของพระองค์มี ดังนี้ แบบบรรยาย ทรงใช้วิธีนี้โดยปกติเหมาะสมกับสถานการณ์ แบบสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยมากโดยพระองค์จะเป็นผู้ซักถามและสรุปให้เข้าใจในตอนท้าย แบบตอบปัญหา แบบตอบปัญหาสามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๔ อย่าง ดังนี้ (๑) การตอบตรงไปตรงมา (๒) การย้อนถามก่อนแล้วค่อยตอบ (๓) การแยกประเด็นตอบ (๔) การตัดประเด็นหรือไม่ตอบ สำหรับเทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย ได้แก่ “เทคนิคการทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือทรงทำเรื่องยากให้ง่าย” เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่านามธรรมเป็นสิ่งละเอียดอ่อนเข้าใจยาก พระองค์จึงทรงใช้เทคนิคซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้นโดยมีด้วยกันหลายเทคนิค ดังนี้ เทคนิคการอุปมาอุปไมย เทคนิคการยกนิทานประกอบ ทรงยกนิทานชาดกประกอบ เช่นพระเวสสันดรชาดกและการใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เทคนิคการทำตนให้เป็นตนให้เป็นตัวอย่างในแง่การสอนแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ (๑) การสาธิตหรือทำให้ดู (๒) การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ปฏิบัติองค์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีจึงได้รับการยกย่องว่า “เป็นพระบรมครูหรือเป็นศาสดาเอกของโลก” และ (๓) เทคนิคการเลือกใช้คำที่เหมาะสมโดยพระองค์ทรงนำเอาคำศัพท์มาใช้ในการสอนธรรมะ (๔) การรู้จังหวะและโอกาสคือรอให้ผู้ฟังมีความพร้อมเสียก่อนจึงค่อยสอน (๕) ทรงมีความยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธีการสอนของพระองค์ เป็นการใช้วิธีที่นุ่มนวลและเข้มงวดในบางครั้ง (๖) เทคนิคการเสริมแรง เช่นการตรัสชมเชยพระสาวก และการแต่งตั้งตำแหน่ง “เอตทัคคะ” ให้กับพระสาวก

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ สรุปได้ดังนี้ (๑) มีธัมมัญญูตาเป็นผู้รู้ธรรมะ ได้แก่หลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระความสำคัญของเรื่อง (๒) มีอัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักเนื้อหาสาระความมุ่งหมายของการสื่อสารที่แน่นอน (๓) มีอัตตัญญุตารู้ว่าตนคือใคร หรือรู้จักตนเอง (๔) มีมัตตัญญุตา รู้จักประมาณหรือความพอดี (๕) เป็นผู้มีกาลัญญุตา คือรู้จักเวลา (๖) เป็นผู้มีปริสัญญุตา รู้จักชุมชน หรือสังคม (๗) เป็นผู้มีปุคคลปโรปรัญญูตา คือรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นพันธกิจหลักขององค์กรโดยอาศัยพุทธบริษัท๔ และพุทธสาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมในการเผยแผ่ ได้แก่ สติปัญญา ความเพียร ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ มหาสติปัฏฐาน ๔ มรรคมีองค์ ๘ อริสัจ ๔ เป็นต้น ทรงสอนให้ปฏิบัติให้มากๆ เพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน พระสาวกตัวอย่างที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีดังนี้ ๑ พระอัสสชิเถระ ๒ พระสารีบุตร ๓ พระมหาโมคคัลลานะเถระ ๔ พระมหากัสสปเถระ ๕ พระอานนท์เถระ ๖ พระมหากัจจายนเถระ

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) สรุปความได้ว่า จากการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวร

ญาณ (ไหล โฆสโก) มีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เป็นผู้ให้คำปรึกษา หรือในบางครั้งจำเป็นต้องต้องปฏิบัติให้บุคคลอื่นได้ประจักษ์ต่อผลงานที่ได้ปฏิบัติ ถึงแม้ในบางครั้งจะมีผู้ไม่หวังดี ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติของท่านมีเมตตาธรรมสูง ท่านจะหมั่นอบรมสั่งสอนชี้ข้อถูก บอกข้อผิด ให้เข้าใจด้วยความมีเมตตาธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป นอกจากท่านจะมีเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ท่านยังมีเมตตาต่อประชาชนทุกคนที่เดินทางมาสนทนาด้วยท่านจะใช้สถานที่ในการต้อนรับผู้ที่เดินทางมาพบท่านที่แตกต่างจากพระเถระทั่วไป โดยใช้สถานบริเวณด้านหน้ากุฏิที่ท่านจำวัด ท่านจะนั่งต้อนรับทุกคนอย่างเปิดเผย ออกมาต้อนรับทุกคนด้วยไมตรีจิตที่งดงาม การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับประเพณีไทย เช่น การเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมในวันปีใหม่ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง ซึ่งได้รับตอบรับจากประชาชนเป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินกิจกรรมเป็นประจำ สิ่งที่ท่านดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นช่วยบรรเทาการเล่นอบายมุข ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ผลต่อตนเอง เช่นทำให้เกิดความสบายใจ คลายเครียด จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส มีความสงบ เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีต่อผู้คนรอบข้าง กระฉับกระเฉงว่องไว มีสติสัมปชัญญะดี มีสติยับยั้งช่างใจ มีบุคลิกสง่างาม ยืน เดิน นั่ง หลังตรง อารมณ์ดีเป็นที่รักของคนทั่วไป เรียนหนังสือเก่ง ความจำดีเยี่ยม ส่งเสริมสุขภาพร่างกาย ทั้งยังดูอ่อนเยาว์สดใส ชะลอความแก่ รักษาโรคบางอย่างได้ เช่น โรคเครียด โรคท้องผูก โรคกระเพาะอาหาร โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น ด้านศีลธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาจนสามารถน้อมนำหลักธรรมเข้าสู่จิตใจและรักษาศีล ๕ ด้วยความเคร่งครัด ผลดีต่อครอบครัว ทำให้ลดช่องว่างและความก้าวร้าวภายในครอบครัวอภัยซึ่งกันและกัน มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน เกิดความรักใคร่สามัคคี มีเมตตาต่อกัน ทำให้บรรยากาศในครอบครัวอบอุ่น ด้านสังคมส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าเนื่องจากสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีศีลธรรมเสมอกันและปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็งส่งผลในระดับประเทศชาติเนื่องจากสมาชิกเป็นผู้ที่มีคุณภาพ ด้านพระพุทธศาสนา สมาชิกในสังคมเกิดความซาบซึ้งและศรัทธาในพระรัตนตรัย ยังผลต่อการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบไป

แนวทางการนำผลการปฏิบัติสมาธิเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติตามแนวของท่านนำไปใช้แนวทางการกำหนดใน อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอนหรือแม้แต่การ

รับประทานอาหารเพื่อให้เกิดสติระลึกรู้ตนเองตลอดเวลาว่ากำลังทำหรือคิดสิ่งใดอยู่ สามารถทำได้ทุกสถานที่ทั่วไป ทั้งที่บ้าน ที่ทำงานสามารถทำได้ทุกวันซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกและได้ผลดีมาก การฝึกสมาธิเพื่อเป็นแนวทางในการบรรเทาความทุกข์ เนื่องจากเมื่อได้เข้าใจวิธีทำสมาธิระดับพื้นฐานเป็นลำดับที่ถูกต้องจึงทำให้เห็นความสำคัญของสมาธิซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะในการแก้ไขปัญหาและความทุกข์ ผลคือการเกิดการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่จิตใจทำให้เกิดความศรัทธาจึงยึดถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพร่างกาย การทำสมาธิทำให้เกิดพลังจิตและจิตใจสบาย ซึ่งถือเป็นบุญบารมีอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะศึกษา หรือ มีความสนใจต่อวิธีการเผยแผ่ธรรมและแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ว่าเป็นสิ่งที่ดีควรมีการส่งเสริมให้ปฏิบัติเพราะมีคุณประโยชน์อย่างยิ่ง

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๑. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการปลูกฝังควรให้ความสำคัญและวางนโยบายกับการฝึกสมาธิซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้การเกิดปัญญากับเยาวชนอย่างได้ผล สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาการเรียนการสอน ควรจัดให้มีการอบรมครูให้มีความรู้ความสามารถในการฝึกสมาธิ ซึ่งสามารถนำไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรายวิชานั้นๆ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่ของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของผู้ปฏิบัติธรรมวิธีการเผยแผ่ธรรมและแนวปฏิบัติของพระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก)และสำนักอื่นๆ ที่มีต่อสังคม

๒) ศึกษาอิริยาบถบรรพตามแนวทางของวัดป่าหนองคู บ้านหนองคู ตำบลหนองกุง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม หรือพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง

๓) ศึกษาเปรียบเทียบผลการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรมเจริญสติ พระศรีวรญาณ (ไหล โฆสโก) วัดป่าหนองคู บ้านหนองคู ตำบลหนองกุง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม กับพระวิปัสสนาจารย์รูปอื่นๆ หรือ พื้นที่จังหวัดใกล้เคียง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชูศักดิ์ทิพย์เกษรและคณะ. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๐.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ธมฺมธโร). **สากลศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔
A Critical Study of Human Resource for Development in four Bhāvanā

พระสมุห์วุฒิภัทร วุฑฺฒญาโณ (เกียะขุนทด)*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๒)เพื่อศึกษาเรื่องภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การพัฒนาทางด้านกาย วาจา และใจ ให้เป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา ๔ และความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ คือ ความเจริญทางด้านกายและใจ ด้วยอาศัยสติปัญญา

ภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีปฏิบัติต่อปัจจุบันขณะตามหลักการของภาวนา ๔ โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อการวัดผลในด้านต่างๆ ของการพัฒนามนุษย์นั้นแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาจากขั้นพื้นฐานคือ มีศีลเป็นพื้นฐานของปุถุชนในการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์มีศักยภาพที่มีประสิทธิภาพ อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบเรียบร้อยในทางโลกียะ ส่วนในทางโลกุตระนั้น มุ่งสู่ความเป็นอิสระเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน แสดงให้เห็นว่าสามารถพัฒนาจากปุถุชนสู่อริยบุคคลได้ในที่สุด

วิเคราะห์การพัฒนามนุษย์มาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันในการดำเนินงานเป็นผลจากการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาความประพฤติของมนุษย์นำไปสู่ความดีงามเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม สร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆให้เกิดขึ้น ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติอีกทั้งยังเป็นการพัฒนาตนเองและสังคมควบคู่กันไป ส่งผล ๒ ด้านคือร่างกายก่อให้เกิดความสงบระงับ มีความสำรวมและความปรกติทางกายและทางจิตใจย่อมยังสมาธิให้เกิด สร้างสรรค์ความรู้ความคิด มีจิตตั้งมั่นในปัจจุบันขณะประกอบด้วยสติปัญญาในการเผชิญปัญหา รู้เห็นตามความเป็นจริงดังจะเห็นได้ว่า หลักการปฏิบัติภาวนา ๔ เป็นการใช้วัดผลในด้านต่างๆ ของการพัฒนามนุษย์ด้วยการมีสติสัมปชัญญะมีปัจจุบันขณะจดจ่ออย่างต่อเนื่องต่อสิ่งที่กระทำในบริบทแวดล้อมทำให้ผู้ที่ได้รับการพัฒนามีคุณลักษณะจากการปฏิบัติตามหลักภาวนา ๔ คือ เป็นผู้ที่รู้จักการกิน อยู่ดูฟังเป็น ซึ่งครอบคลุมและมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของปุถุชนสู่

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

อริยชนผู้มีภาวนาทั้ง ๔ ครบถ้วน เป็นผู้ที่มีภาวิตโดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้วได้แก่พระอรหันต์

คำสำคัญ: ทรัพยากรมนุษย์, การพัฒนา, ภาวนา ๔

Abstract

The purpose of the research, three factors are: (1) to study the development of human resources (2) to study the four Bhàvanà in Buddhism (3) to analyze the development of human resources according main four Bhàvanà , The research found that.

The definition of human resource development is the development of body, speech and mind, according to the principles of Buddhist is four Bhàvanà, and the importance of human development is the growth of body and mind. Which relies on intelligence.

Four Bhàvanà in Theravada Buddhism, Practices for the current principles of prayer four, divided into four development is kàyabhàvanà, sãlabhàvanà, cittabhàvanà and paññàbhàvanà. In order to measure various aspects of human development, shows. Humans can develop from basic. There is a fundamental precepts of human lifestyle. Humans have the potential to be effective. Live together in peace in the lokiya. In that way lokuttara. The ultimate goal is to strive for independence Nibbàna shows that can develop from commoner to noble person in the end.

Analysis development of human used of daily life in the specification result of practice to refine the conduct of human lead to goodness for the together in society. Create the creation benefit the happened to cause the social the together less the peace as well as . Personal development and social well together the result of two namely the ' the body to ensure a peace settlement. A humble and normal physical and psychological environment to concentrate on born. Create the essential knowledge idea. I have set it in the present moment contains a conscious fighting spirit in the face of problems. True seen as real as can be seen that The principles four Bhàvanà the use measure in thẽ the screen. The development of human the with a conscience has present while taking less than the following continue

to the things done in the context of environmental environmental damage through possible. developed a feature of the practice of four Bhàvanà is responsible for the hole be eating. The look send. This comprehensive and valuable to the operating life of mortals into noble people. The have bhàvanà either four full of the authorized a bhàvattatra switch completely called the " bhàvattatra " means that The self-developmentsuch as Buddhist saint.

Keywords: Human Resource, Development, four Bh**ā**van**ā**

๑. คำนำ

การกำเนิดมนุษย์ตามความเชื่อของพุทธศาสนา คือ พระพรหมลงมากินง้วนดิน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงวิวัฒนาการของโลกไว้ใน อัคคุญสูตร ซึ่งเป็นสูตรสำคัญสูตรหนึ่งใน คุมภีร์นิกาย เมื่อกายหยาบก็มีการแพร่ขยายเผ่าพันธุ์มาจนถึงทุกวันนี้ ครั้นเมื่อมาพบกับภาวะของโลกที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหา อุปาทาน เป็นต้น ทำให้ยึดติดและยากที่จะภาวนาให้หลุดพ้นไปได้

หากกล่าวถึงตามหลักพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เหมาะแก่จริตนิสัยของบุคคลในการฝึกฝนพัฒนาตนเองในหลายระดับคือตั้งแต่ในระดับศีลธรรมกุศลกรรมบถและในระดับสัจธรรมชั้นสูงอันหมายถึงมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ ประการ[๑] ทั้งนี้เพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมปุถุชนซึ่งมีชีวิตที่ระคนอยู่ด้วยความอยากได้อยากดีอยากมีอยากเป็นให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขมีสัมมาชีพรู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา๔ประการได้แก่ ๑.กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง พัฒนาอินทรีย์ทั้งห้าได้แก่ ตา หูจมูก ลิ้น กาย ให้มีอินทรีย์สังวรความสำรวมในอินทรีย์ รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้ก่อโทษทางกายและต้องรู้จักปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม ๒. ศีลภาวนาคือการพัฒนาด้านศีลความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีระเบียบวินัยมีกติกาทางสังคมร่วมกันอย่างน้อยที่สุดในระดับชาวบ้านก็คือศีลห้าข้อเพื่อป้องกันความเดือดร้อนเสียหายแก่คนอื่นการไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของคนอื่นและให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมประเทศชาติไว้ได้ ๓. จิตตะภาวนาคือการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคงเข้มแข็งมีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวงเช่นฝึกฝนตนให้มีความรัก ความเมตตาต่อสรรพสัตว์พัฒนาจิตใจของตนให้มีความสงสารอยาก จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ลำบากกำลังประสบกับความทุกข์นานาประการอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน และฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความผ่องใสเบิกบาน

[๑] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๕/๕๒๘.

ดำเนินชีวิตด้วยความสุขใจ ๔. ปัญญาภาวนาคือการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนจากการได้ศึกษาเล่าเรียนการสดับตรับฟังมามากและการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนและคนอื่น[๒]

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการวางแผนล่วงหน้าเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ และปรับปรุงพฤติกรรมของบุคลากรในการทำงาน[๓] มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ผู้มีความประเสริฐ เพราะว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีสติปัญญามีมโนธรรม มีความคิดที่ลึกซึ้ง มีเหตุผล และรู้จักการฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึง การเพิ่มพูนทุนมนุษย์ และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ[๔] การส่งเสริมให้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การมีความรู้ความสามารถและมีสมรรถนะในการทำงานสูงยิ่งขึ้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัยทัศนคติ และวิธีการทำงานที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อองค์การอันเนื่องมาจากทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลว[๕]

หากมนุษย์ปราศจากคุณสมบัติเหล่านี้เสียแล้ว มนุษย์คงจะมีค่าเท่ากับสัตว์ดิรัจฉานตัวหนึ่งเท่านั้นซึ่งคงจะไม่มีคุณค่าใด ๆ ที่ควรค่าแก่การทรงจำการพัฒนาฝึกฝนตนเองเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะตระหนักและเอาใจใส่ให้มากที่สุด เพราะการพัฒนาฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ จะช่วยยกระดับคุณภาพและคุณค่าของชีวิตตนเองให้สูงส่งขึ้น ทั้งในด้านการคิด การพูด และการกระทำ ชีวิตที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาย่อมจะอำนวยประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ในขณะที่ชีวิตของผู้ที่ไม่รู้จักการฝึกฝน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาคนเอง ย่อมจะไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ เลยตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาชีวิตเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน ที่จะต้องเอาใจใส่ดูแล หวงแหน ทะนุถนอม ห่วงใย และพัฒนาปรับปรุงตนเองเพราะชีวิตคือการกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น และเพื่อที่จะเสริมสร้างความสุขและความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในชีวิตพระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มนุษย์ทุกชีวิตได้ปฏิบัติตาม ๔ ด้านด้วยกัน กล่าวคือ ๑. กายภาวนา การพัฒนากาย,การฝึกอบรมกาย ๒, สีลภาวนา การพัฒนาศีล,การ

---

[๒] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

[๓] กีรติ ยศยิ่งยง, **การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด ,๒๕๔๘), หน้า ๒.

[๔] จีระ หงส์ลดารมภ์, **แนวคิดและหลักการ ขอบข่าย ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑ , (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

[๕] เชาว์ โรจนแสง, **องค์การและการจัดการ หน่วยที่ ๗**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙๓.

อบรมตนด้านระเบียบวินัย ๓. จิตตภาวนา การพัฒนาจิต,การฝึกอบรมจิต ๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา,การพัฒนาความคิด

ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุนเป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเองชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสรภาพ ความดีความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล[๖] องค์กรที่ดีต้องประกอบไปด้วยบุคลากรที่เรียกว่าทั้งเก่งและดี ซึ่งต้องผ่านกระบวนการปลูกฝัง เพราะ ความเก่งต้องเน้นเรื่องปัญญาเปรียบเสมือนตัวเครื่องยนต์กลไกที่จะขับดันให้องค์กรไปข้างหน้า สำหรับความดีงามเป็นเหมือนพวงมาลัยที่จะคอยกำกับทิศทางของคนผู้นั้น เพราะไม่ว่าคนนั้นจะเก่งขนาดก็ตามถ้าเกิดว่าไม่มีตัวที่บังคับที่ทิศทางให้ถูกต้องก็อาจจะพาองค์กรไปในทิศทางที่ล่มสลายได้เช่นกัน[๗]

หากนำมาเทียบเคียงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหมวดหนึ่งที่เป็นรากฐานของการพัฒนาคน ได้แก่ ภาวนา ๔ คำว่า ภาวนาเป็นเรื่องของการพัฒนา การฝึกอบรม การทำให้เกิดขึ้นหรือการเจริญ ซึ่ง ๔ เรื่องของการภาวนาที่ปรากฏในหลักธรรม ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนาและปัญญาภาวนา เมื่อเทียบเคียงกับการบริหารสมัยใหม่เรื่อง ๔ H จะเข้าคู่กันได้อย่างกลมกลืน[๘] กายภาวนา หมายถึงสุขภาพ หรือ Health ที่ทำอย่างไรให้แข็งแรงแข็งแกร่ง โดยทางพระพุทธศาสนาคือการให้รู้จักบ่มเพาะฝึกอบรมตัวกายของเราที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆให้เป็นไปอย่างปกติ เป็นไปด้วยดีไม่เกิดโทษเป็นไปในทางที่เป็นคุณ หมายถึงความพยายามสร้างหรือบ่มเพาะให้คนในองค์กรมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมกับทางกายภาพได้อย่างราบรื่น เป็นเรื่องของเราคนเดียวที่จะมีการดำรงท่าทีต่อสิ่งที่มากระทบสมัยก่อนผู้บริหารไม่เคยให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญของการบริหารงานบุคคลเลยหรือแม้แต่ในปัจจุบัน สำหรับองค์การขนาดเล็กก็ไม่เคยจัดให้มีแผนกบริหารงานบุคคล เพราะเห็นว่างานบุคคลเป็นงานที่ง่าย ๆ คงไม่มีปัญหาอะไร ต่างมุ่งให้ความสนใจทางด้านเทคนิคหรือเครื่องจักรเครื่องมือที่ทันสมัยอย่างเดียว จนต่อมาเมื่อเกิดปัญหาในการทำงานขึ้นทั้งๆที่มีเครื่องมืออย่างดีช่วยในการปฏิบัติงานจึงคิดกันว่าจะต้องมีปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเครื่องมือ เหล่านั้น ผู้บริหารจึงต้องหันมาสนใจและให้ความสำคัญเรื่องของคนมากขึ้น และก็พบว่าผู้ปฏิบัติงานมีอิทธิพลต่อความ สำเร็จของงานอย่

---

[๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๑.

[๗] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๑), หน้า ๘๑.

[๘] ศรีเรือน แก้วกังวาน, **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑.

างมาก องค์การใดที่ให้ความเอาใจใส่ต่อคนผลผลิตขององค์การนั้นจะเพิ่มมากขึ้นเพราะคนทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น[๙]

ดังนั้นปัญหาของมนุษย์ที่ขาดการภาวนาประกอบไปด้วย (๑) กายภาวนาหรือการพัฒนากาย ไม่เข้าใจโทษ และรู้จักควบคุมไม่ให้เกิดความต้องการที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น (๒) ศีลภาวนา ขาดการพัฒนาศีล คือ มนุษย์ไม่ตั้งอยู่ในกฎระเบียบ มีแต่ให้เกิดการตอบสนองความต้องการของตนนั้นส่งผลทำให้ไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น (๓)จิตภาวนาหรือการพัฒนาจิต คือ ขาดการมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีงามสมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพมีความเข้มเข็งมั่นคงและไม่สมบูรณ์ด้วยสุขภาพมีความเบิกบานผ่องใสสงบสุข ภาวะเคร่งเครียด ขาดการพัฒนาอบรมจิตอย่างต่อเนื่อง (๔) ปัญญาภาวนา หรือการพัฒนาปัญญา คือขาดการเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ ความคิดทำให้ไม่เข้าถึงความเป็นไปที่แท้จริงของสภาวะธรรมชาติ ไม่รู้ทันความจริงรู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะจริง ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาในทางที่ผิด และทำให้ตนเองได้รับความทุกข์กายและใจได้

ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ เพราะหลักภาวนา ๔ จะช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้รู้จักและเข้าใจกาย การรักษาศีลที่ถูกต้อง การพัฒนาจิต ตลอดจนการเจริญปัญญาให้สามารถหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการได้ค้นพบทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องกายให้บุคคลสมบูรณ์ทั้งกาย และใจ ทั้งพฤติกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหาของการขาดภาวนาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังนั้นจึงจำเป็ฯอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและวิเคราะห์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อมนุษย์จะพัฒนาไปด้วยกาย ศีล จิต ปัญญา ทำให้ชีวิตคือกระบวนการพัฒนาเพื่อนำตนเองไปสู่หนทางที่ดีกว่า มนุษย์ควรที่จะพัฒนาและฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ เพราะชีวิตที่ได้รับการพัฒนาอบรมดีแล้ว ย่อมจะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบ เป็นชีวิตที่มีความสุข มีความเบิกบาน สงบเย็น ไร้ปัญหา และสามารถที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒. เพื่อศึกษาเรื่องภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔

---

[๙] เสนาะ ติเยาว์, การบริหารงานบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔-๑๕.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ

๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียง จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยโดยการบรรยายเชิงพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ ผลการวิจัยพบว่า

๑. มนุษย์ประกอบไปด้วยกายและจิต สิ่งที่มนุษย์จะต้องพัฒนาทั้งสองด้านเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ โดยอาศัยศีลเข้ามาช่วยควบคุมการดำเนินชีวิตมีกฎระเบียบและไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ตลอดจนการอาศัยปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดในสังคม เนื่องจากโลกปัจจุบันเจริญไปด้วยวัตถุ ทำให้การพัฒนาทางจิตช้า และไม่สามารถที่จะภาวนาจิตให้รู้เท่าทันต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงต้องพัฒนาทางด้านกาย วาจา และใจ ให้เป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา ๔ แต่ปัญหาสำคัญของการพัฒนามนุษย์ คือ ระบบการศึกษาที่คนส่วนใหญ่มุ่งศึกษาทางโลกมากกว่าทางธรรม และการเรียนรู้ยังไม่เข้าถึงแก่นแท้ที่จะนำมาพัฒนาตนเองและสั่งสอนผู้อื่นให้เกิดพัฒนาได้

๒. การปฏิบัติตามหลักภาวนา ๔ เป็นการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากการมีชีวิตอยู่ภายใต้การบงการของตัณหาที่ดิ้นรนแสวงหาสุขเวทนาและหลีกเลี่ยงทุกขเวทนาบนพื้นฐานของความไม่รู้คือ อวิชชา ที่ทำให้เวียนวนอยู่ในตาข่ายของการก่อปัญหาเพิ่มทุกข์ไปสู่การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งทำให้เกิดฉันทะที่จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดความเป็นอิสระไร้ทุกข์โดยแบ่งการพัฒนาออก เป็น ๔ ด้านคือ (๑) กายภาวนาศีลภาวนาจิตตภาวนาปัญญาภาวนา ด้านกายภาวนาส่งผลให้มนุษย์รู้จักตนเองด้วยการตระหนักถึงตนเองด้วยจิตใจที่มั่นคง สามารถนำผลที่ได้จากการปฏิบัติมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ดีมากยิ่งขึ้นโดยไม่ต้องปลีกตัวออกไปปฏิบัติหากแต่อยู่กับปัจจุบันที่เป็นอยู่ด้วยความ เป็นจริงในทุกๆ อิริยาบถที่เคลื่อนไหว ทั้งรู้เท่าทันตอ่อารมณ์ต่างๆ (๒) ด้านศีลภาวนา ทำให้มีความสำรวมระวัง มีพฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สังวรศีลด้วยการอยู่กับปัจจุบันขณะในการ

สำรวมอินทรีย์ทำให้คุณภาพของชีวิตดีขึ้น อีกทั้งรู้เท่าทันต่อพฤติกรรมของตนเอง สามารถปรับพฤติกรรมตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคม ด้วยการรักษากฎ กติการะเบียบสังคม จำแนกได้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์สิ่งใดเป็นโทษเพื่อรู้จักบริโภคใช้ปัจจัยสี่ตามความเหมาะสม ทำให้เกิดความสมดุลในชีวิต ศีลภาวนาจึงเป็นการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (๓) ด้านจิตตภาวนา ทำให้เป็นผู้มีจิตตั้งมั่น ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ เผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏด้วยความมีสติในปัจจุบันขณะ มีการตัดสินใจที่ถูกต้องแม่นยำ ทำให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการมีชีวิตที่มีความสุขภายใน และความเป็นอิสระของชีวิต ไม่ปล่อยให้ตนเองมีชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้ความต้องการของวัตถุมากเกินไป สามารถที่จะพัฒนาจิตให้เกิดผลดีในด้านต่างๆ เช่น ด้านคุณภาพจิต ด้านสมรรถภาพจิต และด้านสุขภาพจิต รู้จักควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง มีความรับผิดชอบและแสดงออกได้อย่างเหมาะสม ด้วยความเก่งดีมีสุข (๔) ด้านปัญญาภาวนา ทำให้มีความเข้าใจการรับรู้และมีความรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ถูกกิเลสตัณหาเข้าครอบงำ ทำให้รู้จักตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งๆ ขึ้น ด้วยการรู้วิธีแก้ปัญหาชีวิตและดำเนินชีวิตด้วยความมีสติปัญญารู้เท่าทัน สามารถพัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นและเข้าใจโลกตามความเป็นจริง ไม่ยึดติด มีจิตที่เป็นอิสระ มีความสุขโดยไม่ต้องอิงอาศัยปัจจัยภายนอก มุ่งสู่ความหลุดพ้นสู่ความเป็นอิสรภาพ ด้วยการใช้ชีวิตอยู่เพื่อคุณประโยชน์แก่ชาวโลกบรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์ เป็นอิสระอย่างแท้จริง เข้าถึงภาวะที่เรียกว่าวิมุตติ จึงเห็นได้ว่าปัจจุบันขณะกับการปฏิบัติตามหลักภาวนา ๔ ดังที่กล่าวมานี้สามารถพัฒนามนุษย์โดยมีศีล สมาธิปัญญา เป็นบาทฐานที่พัฒนามนุษย์จากปุถุชนสู่ความเป็นอริยชนได้ในที่สุด

๓. วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ ประกอบไปด้วย ๔ ประการ คือ (๑) กายภาวนา มีวิธีการปฏิบัติกายภาวนาด้วยอาศัยกายเป็นที่ตั้งเพื่อให้เกิดสติในปัจจุบันขณะด้วยความเพียรตามหลักการของมหาสติปัฏฐาน โดยมีกายและใจหรือรูปนามขันธ์๕ เป็นอารมณ์ในการปฏิบัติมีสติในปัจจุบันขณะกำหนดรู้การเคลื่อนไหวของร่างกายและสภาวะของจิตระลึกรู้เท่าทันความนึกคิดการกระทำต่างๆ จากอายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์เช่น รู้เท่าทันในปัจจุบันขณะเมื่อตาเห็นรูป ในขณะฟังเสียง ในขณะได้กลิ่น ในขณะลิ้มรส ในขณะสัมผัส และในขณะนึกคิดเพื่อให้มีสติในปัจจุบันขณะต่อการรับรู้ก่อให้เกิดความสงบและมีสติในปัจจุบันต่อการเคลื่อนไหวอิริยาบถและการนึกคิด ผลของการปฏิบัติกายภาวนาทำให้สุขภาพแข็งแรง และรู้เท่าทันความเป็นไปของร่างกาย (๒) ศีลภาวนา พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้มีสติมีจิตตั้งมั่นในปัจจุบันขณะ กำหนดในการสำรวมระวังในสัมมาอาชีวะหรือความประพฤติที่ดีงาม ๔ ด้านคือ ๑. ด้านอินทรียสังวร ๒. ปาฏิโมกข์สังวร ๓ .อาชีวปาริสุทธิ ๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล ผลของการปฏิบัติศีลภาวนา มีความสำรวมระมัดระวังทางด้านกาย วาจา ด้วยการมีศีลที่บริบูรณ์เป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อขัด

เกลากิเลส การฝึกให้สำรวมอินทรีย์มีสติในปัจจุบันขณะในการนี้เป็นการมุ่งเน้นให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการรู้เท่าทัน ต่อพฤติกรรมของตนเองตามความเป็นจริง ด้วยการประพฤติปฏิบัติด้วยความถูกต้อง ทั้งยังไม่เกิดโทษ ต่อตนเองและผู้อื่น (๓) จิตภาวนา การฝึกจิตด้วยจิตตภาวนา ได้แก่การมีสติในปัจจุบันขณะรู้เห็นตามความเป็นจริงว่า มีเพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขาคือมีสติในปัจจุบันรู้ชัดว่าจิตมีราคะไม่มีราคะ มีโทสะไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ จิตเศร้าหมองหรือผ่องใส ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิฯลฯ ด้วยจิตที่จดจ่อต่อเนื่องและรู้เท่าทันตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ ผลของการปฏิบัติ เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา เผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏเฉพาะหน้าด้วยความมีสติในปัจจุบันขณะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาอันเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ (๔) ปัญญาภาวนา (Insight Development) หมายถึง พัฒนาปัญญาฝึกอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีความเห็น ความคิดตามความเป็นจริงด้วยเหตุผลรู้เท่าทันและเห็นแจ้งในชีวิตตามสภาวะ เป็นตัวแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาอันนำไปสู่จุดหมายแห่งความเป็นอิสระและสันติสุขเป็นตัวที่ปรับพฤติกรรมและจิตใจให้มีความสอดคล้องลงตัวกัน ช่วยขจัดความเชื่อและค่านิยม แนวคิดที่ผิดๆ ที่เป็นไปในทางที่ส่งเสริมให้เกิดกิเลสอันได้แก่โลภะ โทสะโมหะ การพัฒนาปัญญา มีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ การที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งๆ ขึ้นย่อมมีความเชื่อ ทัศนคติความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ ตามความคิดความเข้าใจแล้วดำเนินพฤติกรรมไปตามขอบเขตของความรู้นั้น ผลจากการปฏิบัติทำให้มีปัญญาที่รู้จักและเข้าใจโลกตามความเป็นจริง รู้ทางเสื่อม ทางเจริญ และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีการแก้ปัญหาชีวิตและทำงานด้วยสติปัญญาความรู้ เท่าทัน ก่อให้เกิดความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาคน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญยิ่งขึ้นทำให้รู้จักกลั่นกรองสิ่งที่เป็นประโยชน์และรู้จักค่านิยมที่เป็นโทษ มีความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

๕. การอภิปรายผลการวิจัย

๑) ด้านกายภาวนา มนุษย์จะต้องมีการดูแล และพิจารณาร่างกายให้เข้าใจตามกระบวนการธรรมชาติ สอดค้องกับงานวิจัยของพระมหาบูรณะ ชาตเมโธ ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาอิทธิพลของอายตนะ(สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลการวิจัยพบว่าการฝึกปฏิบัติเพื่อควบคุมความประพฤติ ด้วยการมีสติปัญญาในการคุ้มครองรักษาอินทรีย์เพื่อมิให้จิตหลงไปตามกิเลสที่เข้ามา บุคคลรักษาอินทรีย์๖ คือ ตา หูจมูกลิ้น กาย ใจด้วยความสำรวมในจักขุนทรีย์[๑๐]

[๑๐] พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

๒) ด้านศีลภาวนา หรือพฤติกรรม เป็นการอยู่กับปัจจุบันขณะกับอินทรียสังวรศีลด้วยการสักแต่ว่ารู้ในอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีความสำรวมอินทรีย์อภิชฌาและโทมนัสไม่สามารถ ครอบงำได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของกัญญา สรคุณากร ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่อธิศีลสิกขาอธิจิตตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา ซึ่งสามารถพัฒนามนุษย[๑๑]

๓) ด้านจิตภาวนา ในขณะที่มีชีวิตอยู่จึงควรที่จะอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต อยู่กับอารมณ์ปัจจุบันไม่มีเยื่อใยในขณะก่อน จิตในปัจจุบันขณะนำมาซึ่งปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระฟอง อภิวณฺโณ (สวัสดี) กล่าวถึงเรื่องปัญญา ไว้ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง“การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง จิตว่าง ของท่านพุทธทาส” สรุปความได้ว่า จิตที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึง การทำตนให้ว่าง ไม่ให้จิตยึดถืออะไรมาเป็นตัวตน ให้มองทุกสิ่งว่าสักว่า เช่น พิจารณากายก็สักว่ากาย จิตก็สักว่าจิต ฯลฯ เป็นต้น โดยรู้ชัดว่าไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริง[๑๒]

๔) ด้านปัญญาภาวนา ผู้มีปัญญาเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันขณะได้ชื่อว่า บุคคลผู้มีจิตเหมือนเพชร ที่รู้เท่าทันความเป็นจริงหรือด้วยการพิจารณาการงานที่ต้องมีการวางแผนเพื่อจะกระทำในอนาคต ก่อให้เกิดความสุขและเป็นการถึงซึ่งความเป็นอิสรภาพ มุ่งสู่ความหลุดพ้น สอดคล้องกับแนวคิดของสมัคร บุราวาศ กล่าวถึงเรื่องปัญญา ไว้ในหนังสือเรื่อง “ปัญญาจุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษย์ชาติ” สรุปความได้ว่า ปัญญา คือความรอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายและปรากฏการณ์ของมันเป็นพัฒนาการและวิวัฒนาการต่างๆ ผลของปัญญา คือปรีชาญาณ (Wisdom) จะปรากฏออกมาเป็นความเฉลียวฉลาด ซึ่งนักจิตวิทยาในปัจจุบันทำการวัดเป็น I.Q.(Intelligence Quotient) และปัญญาแคบๆอันเป็นความรู้ที่ประกอบการงานยังไม่สามารถทำให้เราเข้าใจโลกได้ดี เพราะไม่อาจช่วยอบรมจิตใจของเราให้เข้าใจโลกอย่างตลอดปลอดโปร่งได้ แต่จะมีปัญญาที่กล่าวในวิสุทธิมรรค ระบุว่าคือ วิชาการที่ทำให้เรารู้แจ้งในโลกและเมื่อรู้แล้วยังสามารถทำให้เราตัดกิเลสตัณหาออกไปเสียจากจิตใจได้[๑๓]

---

[๑๑] กัญญา สรคุณากร,“ศึกษาการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(, ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

[๑๒] พระฟอง อภิวิณฺโณ (สวัสดี), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิด เรื่อง ‘จิตว่าง’ ของท่านพุทธทาส”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๕).

[๑๓] สมัคร บุราวาศ, **ปัญญา จุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๒). หน้า ๔๕.

๖. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในการปฏิบัติงาน และการดำเนินชีวิต เนื่องจากการพัฒนาคนที่ดีที่สุด ต้องใช้กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม ในการหล่อหลอมพฤติกรรมซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมในองค์กร หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมองค์กร” จะเป็นเบ้าหลอมที่ดีที่สุดยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด

๒. หน่วยงานทุกองค์กรควรทำแผนพัฒนาบุคลากรของตนเองให้สอดคล้องกับนโยบาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยเฉพาะพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา และต้องดำเนินการให้ครอบคลุม ทุกตำแหน่ง ทุกสายงาน ทุกระดับอย่างทั่วถึง โดยใช้กระบวนการสำรวจความจำเป็นในการพัฒนาและฝึกอบรมอย่างถูกต้องเพื่อให้ได้ข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรที่ตรงตามความ ต้องการ และจำเป็นต่อองค์กรอย่างแท้จริงซึ่งจะทำให้บุคลากรที่อยู่ในองค์มีประสิทธิภาพ

๓. ควรมีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการนำหลักภาวนา ๔ มาปรับประยุกต์ใช้จริงในการปฏิบัติงาน หรือการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงประสิทธิภาพของบุคลากรในทุกระดับต่อไป

๔. ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บุคลากรในระดับต่างๆ ของหน่วยงานมีคุณสมบัติตามหลักภาวนา ๔ หรือไม่ และควรมีการส่งเสริมให้เกิดพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตใจ และปัญญา

๕. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการจัดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถมีบุคลากรที่เพียบพร้อมด้วยกาย วาจา และใจ อย่างสมบูรณ์

๒. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

การนำนโยบายและกลไกการพัฒนามนุษย์ตามหลักภาวนา ๔ กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สามารถนำเอาหลักธรรมภาวนา ๔ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การประสานงานเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานระดับจังหวัดที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ และการพัฒนาบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ตัวบุคลากรเองถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงาน เพราะถ้าบุคลากรมีความตั้งใจในการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ได้รับอย่างเต็มความสามรถแล้วการทำงานในทุกด้านก็สามารถฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ด้วยดีแต่ในบางครั้งตัวบุคลากรเองขาดการกระตุ้นหรือการสร้างแรงจูงใจซึ่งผู้บริหารเองก็ต้องหายุทธวิธีที่จะเป็นตัวช่วยกระตุ้นหรือจูงใจให้บุคลากรหรือกำลังพลเกิดความกระตือรือร้นตั้งใจและเชื่อมั่นในในการปฏิบัติงานของตนและหน่วยงานก็จะได้รับผลจากการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนพุทธศาสนิกทั่วไปเข้าใจแนวทางปฏิบัติตามภาวนา ๔ เพื่อความเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การ

พัฒนาในทุกด้าน การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรทำการวิจัยเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการพัฒนาสังคมไทยในเชิงพุทธบูรณาการด้วยหลักภาวนา ๔ เพื่อให้สังคมไทยมุ่งเน้นในการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมะ โดยลงพื้นที่ในภาคสนามเพื่อหาเชิงปริมาณ

๒. การพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการด้วยหลักภาวนา ๔ เพื่ออนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อม ควรทำวิจัยในเชิงคุณภาพและปริมาณ

๓. ควรมีการศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มนุษย์รู้จักการนำเอาหลากหลายหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและพัฒนาตนเอง ควรทำวิจัยในเชิงคุณภาพ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กีรติ ยศยิ่งยง. **การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี้ ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๘.

จีระ หงส์ลดารมภ์. **แนวคิดและหลักการ ขอบข่าย ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, ๒๕๔๑.

เชาว์ โรจนแสง. **องค์การและการจัดการ หน่วยที่ ๗.** นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

สมัคร บุราวาศ. **ปัญญา จุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๒.

เสนาะ ติเยาว์. **การบริหารงานบุคคล.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กัญญา สรคุณากร. “ศึกษาการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ. “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระฟอง อภิวิณฺโณ (สวัสดี). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิด เรื่อง ‘จิตว่าง’ ของท่านพุทธทาส”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

การศึกษาเปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา กับความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ
A Comparative Gratitude in Buddhist Philosophy and Gratitude in Confucianism Philosophy

พระชัชพล พุรหฺมโชโต (จันทร์กลาง)*
ดร.เสรี ศรีงาม, ดร.เสฐียร ทั่งทองมะดัน**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา ๒) ศึกษาความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ ๓) เปรียบเทียบแนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับความกตัญญูกตเวทีปรัชญาขงจื๊อ จากการศึกษาพบว่า

ความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา มีลักษณะสอดคล้องกัน กับคำว่า เสี้ยว ในปรัชญาขงจื๊อเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อสังคม ซึ่งทุกฝ่ายต่างก็อิงอาศัยพึงพาซึ่งกันและกัน อยู่ในฐานะมีบุญคุณต่อกัน จึงสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศชาติและสังคมโดยยึดหลักหน้าที่และบทบาทของตน ตลอดจนถึงการยกบุคคลที่เป็นแบบอย่าง

ผลการวิจัยพบว่าความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านนิยามของความหมายคือ ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี คำว่า กตัญญูกตเวที ที่เป็นคำอธิบายจากพระคัมภีร์ต่างและการถ่ายทอดจากสาวก หรือศิษย์รุ่นหลังจากรุ่นสู่รุ่นตาม สิ่งที่เรียกว่า กตัญญูกตเวที ก็ตาม เสี้ยวก็ตาม สื่อความหมายถึงสิ่งเดียวกัน นั่นคือ ความกตัญญูกตเวทีโดยที่เน้นเรื่องของการตอบแทนบุญคุณผู้ที่มีคุณบุคคลเป็นหลักในการปฏิบัติและความประพฤติซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา มุ่งเน้นในการตอบแทนบุคคลที่กระทำดีแก่บุคคลโดยไม่เลือกว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม บุคคลควรรู้และพึงระลึกถึงเสมอทั้งนี้เพื่อความสงบสุขความปรองดองและอุปการะบุคคลอื่นได้ทำ หรือความรู้คุณของผู้มีคุณ ความประกาศอุปการะที่บุคคลอื่นได้ทำ ซึ่งกันและกันในส่วนของปรัชญาขงจื๊อนั้นมุ่งเน้นเฉพาะในส่วนของสังคมมนุษย์เป็นหลัก ความมั่นคงของประเทศชาติและความอยู่รอดของสังคมเป็นหลัก ซึ่งจะ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสนามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

เห็นได้จากบทประพันธ์ต่างๆที่ถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมหรือทางการอบรมณ์สั่งสอนศิษย์จากรุ่นต่อรุ่นและศิลปะและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม จากข้อสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ความกตัญญูกตเวทีของพุทธปรัชญานั้นมีความเหมือนกันแทบทุกประการกับปรัชญาของขงจื๊อ เช่นการยกตัวอย่างบุคคลที่ควรปฏิบัติ การเคารพต่อบิดามารดา การให้ความสำคัญของครอบครัว ตลอดจนถึงความสำคัญของประเทศชาติแต่ในทางพุทธปรัชญานั้นแต่ที่จะแตกต่างกันนั้นในเรื่องของปรัชญาของขงจื๊อนั้นแสดงออกเกี่ยวกับจริยธรรมและศิลปะ วิชาทางศิลปะนี้ ขงจื๊อใช้จารีตประเพณี ดนตรี และกวีนิพนธ์เป็นพื้นฐาน ซึ่งมีส่วนช่วยในการควบคุมจิตใจมีความละเอียดประณีตละมุนละม่อม แต่พุทธปรัชญานั้นไม่ได้ใช้ดนตรีหรืออันไพรเราะในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธปรัชญาแน่การกระทำอันสงบเน้นการฝึกที่จิต

คำสำคัญ: ความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา, ความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ

Abstract

This thesis, had three purpose 1) study gratitude in Buddhist philosophy 2) study gratitude in Confucianism philosophy 3) comparative gratitude in Buddhist philosophy and gratitude in Confucianism philosophy. The results of study are as follows:

The doctrine of gratitude in Buddhist philosophy is in accord with the word “Xiao” in the ethical principles of Confucianism, which represents the relationship between human and human, as well as the relationship between human and society. In these relationships, all parties rely on each other or are benefactors to each other. They are important in order to develop the country and the society based on one’s duty and roles, as well as to raise exemplary people.

This research found that gratitude in Buddhist philosophy and Xiao in the ethical principles of Confucianism have the same definition of the meaning. Gratitude is the sign of a good man. The word of gratitude is the description from the Bibles and the transfer of the disciples or the generation of disciples to the next generation. What is called Gratitude or Xiao, which has the same meaning as gratitude, focuses on the subject of repaying the kindness to those who have an individual as the primary practice and behavior which manifests itself in the behavior. The difference is Gratitude in

the Buddhist philosophy focused on repaying to the person who made good to the people by not choosing any situations. People should know and remember for peace and reconciliation and support others or know the favor of benefactors and announce the support of other people make to each other. The ethical principles of Confucianism focus mainly on the part of human society, the stability of the country and the survival of society. This can be seen from the literature that emanates a literary or teaching students from generation to generation, and arts and culture.

However, the observation of the researcher found that gratitude in Buddhist philosophy is virtually identical in all respects to the ethical principles of Confucianism when it is a matter of individual practices, such as giving respect to parents and giving precedence to the family as well as the nation. However, in Buddhist philosophy there is a difference with the ethical principles of Confucianism in their expression on ethics and art. Concerning art, Confucius applied tradition, music and poetry to be the basis to contribute to a sophisticated control of the mind.

Keywords: Gratitude In Buddhist Philosophy, Gratitude In Confucianism

๑. บทนำ

การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยทุกระบบชั้นจึงมีวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ตลอดเวลายาวนาน ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทย อย่างไรก็ตามการที่สังคมไทยยังอยู่ได้นั้นคนไทยต้องมีคุณธรรมจริยธรรมจึงจะสามารถอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขและสร้างคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคมในโดยรวมซึ่งคุณธรรมที่สร้างให้คนในสังคมอยู่อย่างสงบสุขได้นั้นบุคคลตั้งเข้าใจด้วยเกิดจากภายในบุคคลคนไม่ใช้เพียงแค่ท้องจำมาหรือปฏิบัติเฉพาะมีความจำเป็นแต่ต้องปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย เป็นเอกลักษณ์ส่วนตนซึ่งคุณธรรมประการแรกคือ ความกตัญญูกตเวทีความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อในการให้ความสำคัญพบว่า ในพุทธปรัชญากับในปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านความสำคัญ คือ ให้ความสำคัญต่อความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณเป็นความดี ให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาวะบิดาและบุตร สัมพันธ์ภาวะระหว่างเจ้านายและบริวารในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นให้ความสำคัญโดยเน้นความสำคัญของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สถาบันสำคัญทั้งสามเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกให้ความสำคัญควบคู่กัน

ไปทั้งยังเกี่ยวข้องถึงคนทุกคนในชาติด้วยส่วนปรัชญาขงจื๊อนั้นมุ่งเน้นความสำคัญกับครอบครัวโดยเฉพาะความสำคัญระหว่าบิดามารดาและบุตรเป็นสิ่งสำคัญประการแรกจึงค่อยๆพัฒนาความสำคัญไปสู่ความสำคัญต่อชาติ ลักษณะความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อพบว่า ในพุทธปรัชญากับในปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านนิยามของความหมายลักษณะของเป็นหน้าที่ของบุคคลในฐานะต่างๆพึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานหลักปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่นในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นลักษณะของศีลซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนบุคคล ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุข ในส่วนของขงจื๊อนั้นไม่ได้มีหลักปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนแต่จะเป็นในลักษณะการปฏิบัติโดยอิงจากจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมา

พุทธปรัชญา หมายถึง แนวทางการปฏิบัติตนที่ดีงามและเหมาะสม พุทธศาสนาเรียกว่า พุทธจริยธรรม ตามทรรศนะของพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นหลักของการดำเนินชีวิตแล้วยังเป็นการแก้ไขปัญหาด้วย ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอภิปรัชญาที่กล่าวถึงความจริงของจักรวาล ของโลกและสรรพสิ่งและมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ประเภทจิตนิยม (idealism) เป็นแนวทางที่ปฏิบัติตนที่ดีงามเหมาะสม หลักจริยธรรมว่าด้วยความถูกต้องศีลธรรม จริยธรรมคุณค่าอาศัยชีวิตอาศัยจิตเป็นศูนย์การกำหนด เพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข เป็นความหมายที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ความประพฤติที่เหมาะสมหรือความประพฤติที่ไม่ปราจากธรรม เรียกว่า ความประพฤติที่ไม่ปราศจากธรรม เรียกว่า ธรรมจริยา มนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๒ ส่วนคือ กายกับจิต และถือว่าจิตเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ประเสริฐอันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดมุ่งหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิตครอบครองคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ด้วยเหตุนี้พุทธจริยธรรมจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากทรรศนะชองปรัชญาในสำนักอื่น

ในปรัชญาขงจื๊อนั้นได้กล่าวถึง ความกตัญญูกตเวทีนั้น เป็นหลักธรรมแห่งฟ้า เป็นคุณธรรมแห่งแผ่นดินและเป็นหลักดำเนินชีวิตแห่งคน เนื่องจากความกตัญญูกตเวทีเป็นหลักธรรมและคุณธรรมแห่งฟ้าและดินดังกล่าว เมื่อเหล่าประชาราษฎร์ผู้ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในท่ามกลางระหว่างฟ้าและดินได้น้อมรับความกตัญญูกตเวทีมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติจึงเสมือนการน้อมรับเอาความสว่างฟ้าและคุณประโยชน์แห่งแผ่นดินมาหล่อหลอมกล่อมเกลาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอุปนิสัยของตนๆ ดังนี้ คุณธรรมอันดีงามจึงบังเกิดขึ้นในหมู่ประชาราษฎร์ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับอย่างเคร่งครัดกวดขัน และการปกครองก็เป็นไปอย่างสงบสุข โดยไม่ต้องอาศัยการใช้อำนาจอย่างเข้มงวดเด็ดขาด ปรัชญาขงจื๊อมีอิทธิผลต่อความนึกคิดและจิตใจตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตชองชนชาติจีนเป็นระยะเวลานานนับพันปี

เป็นแนวคิดที่ให้น้ำหนักคุณค่าความเป็นมนุษย์ และเชื่อมั่นว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น จึงเสนอแนะแนวทางการพัฒนาตนเองตามกรอบพุทธปรัชญาที่ผูกพันเชื่อมโยงอยู่กับสัมพันธ์ภาวะที่มนุษย์แต่หละคนมีต่อกัน เช่น สัมพันธ์ภาวะบิดาและบุตร สัมพันธ์ภาวะระหว่างเจ้านายและบริวาร เป็นต้นโดยการมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การอยู่รวมกันภายในสังคมอย่างราบรื่นและกลมเกลียวกัน

จากความสำคัญของพุทธปรัชญาและปรัชญาขงจื๊อที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่ศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนความต่างของทั้งสองปรัชญานี้ซึ่งการวิจัยมุ่งเน้นในการศึกษาเรื่องความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและการศึกษาความกตัญญูในปรัชญาขงจื๊อเพื่อที่จะต้องการทราบถึง แนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาแนวคิดความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ แนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาเมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญาขงจื๊อ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญา
๒. เพื่อศึกษาความกตัญญูกตเวทีในปรัชญาขงจื๊อ
๓. เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อ

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยแบบเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และจากหนังสือตำรา เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื๊อ เช่น A Study of the Ethical Principles of Confucianism, A History of Philosophy, What the great religions believe

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้ อรรถกถา ฎีกา ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์นี้

๓. เปรียบเทียบข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์

๔. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพุทธปรัชญาเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทีนั้น ความกตัญญูกตเวทีมาจากคำภาษาบาลีคือ “กตัญญุตา” และ “กตเวทิตา” คำแรก กตัญญุตาหมายถึง ความเป็นผู้มีใจกระจ่างมีสติปัญญาบริบูรณ์ รู้จักอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตาม ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ส่วนคำที่สอง กตเวทิตา

หมายถึงการตอบแทนคุณ ในกรณีของพ่อแม่กับลูก การเข้าใจว่า พ่อแม่เป็นพรหม บูรพาจารย์ และสัตบุรุษ เรียกว่า กตัญญุตา ส่วนการแทนคุณพ่อแม่เรียกว่ากตเวทิตา การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีแก่ลูกคือ การทำให้ลูกได้เข้าใจว่าพ่อแม่มีคุณและหาทางแทนคุณด้วยการเลี้ยงดูท่านตอบแทน ความกตัญญูกตเวทีไม่ใช่ความต้องการส่วนตัวของใคร แต่เป็นการตระหนักรู้ในคุณธรรมของมนุษยชาติ ลูกที่มีความกตัญญูกตเวทีไม่เพียงแต่จะรู้คุณและแทนคุณพ่อแม่เท่านั้น แต่จะมีบุคลิกภาพต่อไปนี้เวลาปฏิบัติต่อพ่อแม่ด้วย นิมิตฺตำ สาธุรูปานำ กตญฺกตเวทิตา ซึ่งแปลความว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี คำว่า กตัญญูกตเวที คำนี้ จะเรียกคำต้นคือกตัญญู ก็เป็นอันหมายถึงกตเวทีด้วยเพราะจะทราบได้ว่า เป็นคนกตัญญูรู้คุณคนนั้น ต้องอาศัยอาการที่ปรากฏออกมาภายนอกด้วย เหตุนี้เมื่อต้องการเรียกให้สั้น จักมักเรียกเพียงคำต้นและก็ไม่ขัดโดยเชิงอรรถ กตัญญูบุคคลนั้น และคำว่า กตเวที มีความหมายว่า นอกจากจะรู้และยอมรับความดีที่ผู้อื่นมีแก่ตนแล้วยังหาโอกาสบูชาสักการะ ตอบแทน ตามฐานะ ตามเพศ ตามภาวะและความเหมาะสม เช่น ลูกหรือศิษย์ตอบแทนพ่อแม่หรือครูอาจารย์ โดยการให้วัตถุสิ่งของบ้าง โดยการปฏิบัติตามโอวาทคำสอนที่ดีของท่านบ้าง อย่างนี้ จึงชื่อว่ากตเวทีได้ สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และลูกก็เป็นอีกบริบทหนึ่งของชีวิตในสังคมที่เป็นบ่อเกิดของความสุขและความทุกข์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้ ฉะนั้น เพื่อป้องกันและบรรเทาปัญหาที่อาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการยึดถือว่ามีตัวตน พระพุทธศาสนาจึงเสนอหลักจริยธรรมชุดหนึ่งให้สมาชิกในครอบครัวนำไปปฏิบัติ จริยธรรมชุดนั้นคือ “กตัญญูกตเวทิตา

และจากความหมายดังกล่าวนี้ เมื่อมองจากมุมมองของปรัชญาขงจื๊อนั้นได้สรุปความหมายโดยนัยเชิงพฤติกรรมหลักการครองชีวิตในสังคมนี้ ไม่เน้นชีวิตในโลกหน้าหรือในสวรรค์นรก เราอาจจะเรียกปรัชญาคำสอนของขงจื๊อว่าโลกียธรรมก็คงพอจะได้ เพราะไม่ได้เน้นถึงการบรรลุธรรมให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ หลักการครองชีวิตของปรัชญาขงจื๊อมีหลายข้อ ข้อที่เป็นพื้นฐานที่สุดคือ “กตัญญูกตเวที”(เสี้ยว)คุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์คือความรักเคารพพ่อแม่ ถ้ากระทั่งความรักพื้นฐานแค่นี้ไม่มีแล้ว คนๆนั้นจะรู้รักเมตตาปรานีคนอื่นหรือ สังคมจีนโบราณนั้นเน้นการเคารพรักเชื่อฟังบิดามารดามาก รวมทั้งฝังรากความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชาบรรพบุรุษไว้มาก ดังนั้นไม่ว่าคนจีนจะอพยพไปอยู่ส่วนใดของโลกก็ตามก็ยังคงมีความผูกพันกับบ้านเกิดดินแดนบรรพชนของตน กตัญญู (กตัญญู อักษรจีนอ่านว่า เซี่ยว ครึ่งบนเป็นตัวชรา ครึ่งล่างเป็นตัวลูก ประกอบกัน) ความหมายในตัวอักษร แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่นั้นแก่เฒ่า ลูกอยู่เบื้องล่าง เหมือนมือเท้าเฝ้ารับใช้ ซึ่งตรงกับคำว่า เสี้ยว ตามแนวคำสอนของขงจื๊อ ในภาษาไทยมีความหมายเท่ากับคำว่า กตัญญูถือเป็นรากฐานของคุณธรรม มีความสำคัญตั้งแต่ครอบครัวกระทั่งประเทศ ในระดับครอบครัว ถือว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาคุณธรรมอื่น ๆ และจากการศึกษาแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที

ของพุทธปรัชญาและปรัชญาขงจื๊อนั้นสามารถเปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อมีข้อสรุปเป็นด้านๆดังต่อไปนี้

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อด้านความหมายความกตัญญูกตเวทีพบว่าในพุทธปรัชญากับในปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านนิยามของความหมายคือ ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี แต่ไม่ได้นิยามความหมายของความกตัญญูไว้โดยตรง

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อด้านความสำคัญคือ ให้ความสำคัญต่อความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณเป็นความดี ให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาวะบิดาและบุตร สัมพันธ์ภาวะระหว่างเจ้านายและบริวารในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นให้ความสำคัญโดยเน้นความสำคัญของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สถาบัน

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อด้านลักษณะความกตัญญูกตเวทีคือ ลักษณะของเป็นหน้าที่ของบุคคลในฐานะต่างๆพึงปฏิบัติต่อกันซึ่งกล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานหลักปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่นในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นลักษณะของศีลซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงปฏิบัติ

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อประเภทความกตัญญูกตเวทีประเภทกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อ พบว่า มีส่วนที่เหมือนกัน ประเภทหน้าที่ความสัมพันธ์ของบุคคลในฐานะต่างๆพึงปฏิบัติต่อกันกล่าวถึงบทบาทแต่หละหน้าที่ กล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานหลักปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่วนที่แตกต่างกัน พุทธปรัชญานั้นใช้ศีลเป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมในการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมที่พึงปฏิบัติในส่วนของขงจื๊อใช้หลักใช้หลักจารีตประเพณีเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของคนในสังคม

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อด้านวิธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีมีส่วนที่เหมือนกันในด้านวิธีการปลูกฝังกตัญญูกตัญญูเวทีอันได้แก่ วีธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเน้นที่ตัวบุคคลที่ควรเป็นแบบอย่างการปลูกฝังความกตัญญูโดยการแสดงตัวอย่างที่ดีงามด้านความกตัญญูเพื่อเป็นแรงบันดานใจให้บุคคลคนกระทำความดี วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นที่บทบาทหน้าที่ของตน วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นโทษของการอกตัญญูซึ่งในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญานั้นไม่ได้แสดงออกหรือการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีจริยธรรมแสดงออกมาในเชิงศิลปะ

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อด้านด้านประโยชน์ความกตัญญูกตเวทีมีส่วนที่เหมือนกันคือ วีธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเน้นที่ตัวบุคคลที่ควรเป็นแบบอย่างการปลูกฝังความกตัญญูโดยการแสดงตัวอย่างที่ดีงามด้านความกตัญญูเพื่อ

เป็นแรงบันดานใจให้บุคคลคนกระทำความดี วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นที่บทบาทหน้าที่ของตน วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นโทษของการอกตัญญู ซึ่งในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญานั้นไม่ได้แสดงออกหรือการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีจริยธรรมแสดงออกมาในเชิงศิลปะ ในทางศิลปะนี้ ดนตรี

๕. ข้อวิจารณ์

จากการศึกษาวิจัยฉบับนี้พบว่ามีเหมือนและความต่างหลายมุมมองความแตกต่างหลายมุมมอจากการศึกษาวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเรื่องเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อในเรื่องนิยามและความหมายพบว่า ในพุทธปรัชญากับในปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านนิยามของความหมายคือ ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี คำว่า กตัญญูกตเวที คำนี้ จะเรียกคำต้นคือกตัญญู ก็เป็นอันหมายถึงกตเวทีด้วยเพราะจะทราบได้ว่า เป็นคนกตัญญูรู้คุณคนนั้น ต้องอาศัยอาการที่ปรากฏออกมาจากภายนอกด้วย ไม่ได้นิยามความหมายของความกตัญญูไว้โดยตรงแต่เมื่อพิจารณาจากการแสดงซึ่งพฤติกรรมของบุคคลหรือการปฏิบัติของบุคคล ทั้งที่เป็นคำอธิบายจากพระคัมภีร์ต่างและการถ่ายทอดจากสาวก หรือศิษย์รุ่นหลังจากรุ่นสู่รุ่นตาม สิ่งที่เรียกว่า กตัญญูกตเวที ก็ตาม เสี้ยวก็ตาม สื่อความหมายถึงสิ่งเดียวกัน นั่นคือ ความกตัญญูกตเวทีโดยที่เน้นเรื่องของการตอบแทนบุญคุณผู้ที่มีคุณบุคคลเป็นหลักในการปฏิบัติและความประพฤติซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธจริยาศาสตร์มุ่งเน้นในการตอบแทนบุคคลที่กระทำดีแก่บุคคลโดยไม่เลือกว่าจะอยู่ในสถานณ์การใดๆก็ตาม บุคคลควรรู้และพึงระลึกถึงเสมอทั้งนี้เพื่อความสงบสุขความปรองดองและอุปการะบุคคลอื่นได้ทำ หรือความรู้คุณของผู้มีคุณ ความประกาศอุปการะที่บุคคลอื่นได้ทำ ซึ่งกันและกันในส่วนของปรัชญาขงจื๊อนั้นมุ่งเน้นเฉพาะในส่วนของสังคมมนุษย์เป็นหลัก ความมั่นคงของประเทศชาติและความอยู่รอดของสังคมเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นได้จากบทประพันธ์ต่างๆที่ถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมหรือทางการอบรมณ์สั่งสอนศิษย์จากรุ่นต่อรุ่นและศิลปะและวัฒนธรรม กล่าวอีกแง่หนึ่ง ความกตัญญูเป็นเรื่องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน แม้จะมีกล่าวถึงความกตัญญูต่อธรรมชาติอยู่บ้างก็ตาม ในด้านการให้ความสำคัญ คือ ให้ความสำคัญต่อความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณเป็นความดี ให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาวะบิดาและบุตร สัมพันธ์ภาวะระหว่างเจ้านายและบริวารในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นให้ความสำคัญโดยเน้นความสำคัญของชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์สถาบันสำคัญทั้งสามเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกให้ความสำคัญควบคู่กันไปทั้งยังเกี่ยวข้องถึงคนทุกคนในชาติด้วยส่วนปรัชญาขงจื๊อนั้นมุ่งเน้นความสำคัญกับครอบครัวโดยเฉพาะความสำคัญระหว่าบิดามารดาและบุตรเป็นสิ่งสำคัญประการแรกจึงค่อยๆพัฒนาความสำคัญไปสู่ความสำคัญต่อชาติในด้าน ลักษณะพบว่า ใน

พุทธจริยากับในปรัชญาขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันในด้านนิยามของความหมายลักษณะของเป็นหน้าที่ของบุคคลในฐานะต่างๆพึงปฏิบัติต่อกันกล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานหลักปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่นในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญามุ่งเน้นลักษณะของศีลซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนบุคคลต้องมีหิริโอตตัปเสียก่อนหรือความรู้ดีรู้ชั่วการเกรงกลัวต่อบาปศีลจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ซึ่งความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมหรือศีลที่มนุษย์ควรปฏิบัติไม่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงต่อสัตว์และพืชด้วย ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุข ในส่วนของขงจื๊อนั้นไม่ได้มีหลักปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนแต่จะเป็นในลักษณะการปฏิบัติโดยอิงจากจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมาในด้านประเภทกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อ พบว่า มีลักษณะความหมายคล้ายกับหัวข้อ ลักษณะความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับในปรัชญาขงจื๊อทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในแต่ละบุคคลในการแยกลักษณะและประเภททั้งนี้เพราะในพระคัมภีร์ไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนประเภทกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญาและปรัชญาของขงจื๊อนั้นมีส่วนที่เหมือนกันประเภทหน้าที่ความสัมพันธ์ของบุคคลในฐานะต่างๆพึงปฏิบัติต่อกันกล่าวถึงบทบาทแต่หละหน้าที่กล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานหลักปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นส่วนที่แตกต่างกัน พุทธปรัชญานั้นใช้ศีลเป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมในการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมที่พึงปฏิบัติในส่วนของขงจื๊อใช้หลักใช้หลักจารีตประเพณีเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของคนในสังคมส่วนในด้านวิธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีมีส่วนที่เหมือนกันในด้านวิธีการปลูกฝังกตัญญูกตัญญูเวที วิธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเน้นที่ตัวบุคคลที่ควรเป็นแบบอย่างการปลูกฝังความกตัญญูโดยการแสดงตัวอย่างที่ดีงามด้านความกตัญญูเพื่อเป็นแรงบันดานใจให้บุคคลคนกระทำความดี วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นที่บทบาทหน้าที่ของตน วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นโทษของการอกตัญญู ซึ่งในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญานั้นไม่ได้แสดงออกหรือการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีจริยธรรมแสดงออกมาในเชิงศิลปะ ในทางศิลปะนี้ ดนตรี ในด้านประโยชน์ความกตัญญูกตเวที มีส่วนที่เหมือนกันในด้านวิธีการปลูกฝังกตัญญูกตัญญูเวที วิธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเน้นที่ตัวบุคคลที่ควรเป็นแบบอย่างการปลูกฝังความกตัญญูโดยการแสดงตัวอย่างที่ดีงามด้านความกตัญญูเพื่อเป็นแรงบันดานใจให้บุคคลคนกระทำความดี วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นที่บทบาทหน้าที่ของตน วิธีปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีโดยเน้นโทษของการอกตัญญู ซึ่งในส่วนที่แตกต่างกันนั้นกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญานั้นไม่ได้แสดงออกหรือการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีจริยธรรมแสดงออกมาในเชิงศิลปะ ในทางศิลปะนี้ ดนตรี

อย่างไรก็ตาม จากข้อสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ความกตัญญูกตเวทีของพุทธปรัชญานั้นมีความเหมือนกันแทบทุกประการกับปรัชญาของขงจื๊อ เช่นการยกตัวอย่างบุคคลที่ควร

ปฏิบัติ การเคารพต่อบิดามารดา การให้ความสำคัญของครอบครัว ตลอดจนถึงความสำคัญของประเทศชาติแต่ในทางพุทธจริยานั้นแต่ที่จะแตกต่างกันนั้นในเรื่องของปรัชญาของขงจื๊อนั้นแสดงออกเกี่ยวกับจริยธรรมและศิลปะ วิชาทางศิลปะนี้ ขงจื๊อใช้จารีตประเพณี ดนตรี และกวีนิพนธ์เป็นพื้นฐาน ซึ่งมีส่วนช่วยในการควบคุมจิตใจมีความละเอียดประณีต ละมุนละม่อม แต่พุทธปรัชญานั้นไม่ได้ใช้ดนตรีหรืออันไพรเราะในการอบรมณ์คุณธรรมจริยธรรมทางพุทธจริยาแน่การกระทำอันสงบเน้นการฝึกที่จิต

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาเปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อ ในพุทธปรัชญานำเสนอมุ่งเน้นในการตอบแทนบุคคลที่กระทำดีแก่บุคคลทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถคาต่างๆกล่าวนำเสนอในแง่บวกมากกว่าแง่ลบ แต่ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงอันเนื่องด้วยสาเหตุปัจจัยหลายประการดังนั้นอยากให้มีการนำเสนอแนวคิดทางลบแก่งานวิจัยและแนวทางในการปฏิบัติในการกลับตัวของบุคคลซึ่งแสดงออกจากพฤติกรรมในทางลบ มาเปลี่ยนเป็นในทางบวกอาจจะกล่าว ได้ว่า เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนที่จากแง่ลบต่อหลักกตัญญูกตเวทีเพื่อแก้ไขให้สอดคล้องตามแนวทางพุทธปรัชญา

๒. จากการศึกษาวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีในพุทธปรัชญากับปรัชญาขงจื๊อพบว่ายังมีแนวคิดที่สำคัญที่ต้องควรนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับปรัชญาขงจื๊อหลักจารีตประเพณี ที่ส่งผลกับสังคม การติดต่อระหว่างสังคมโดยเฉพาะประเด็นบทบาทของคำสอนเรื่องนี้ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร โดยรูปแบบการศึกษานั้นควรศึกษาในรูปแบบเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษา ค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation)

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชมรมพุทธศาสตร์ ในอุปถัมภ์พระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺณโชโต). **มงคลชีวิต ฉบับ ธรรมทายาท**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมพุทธศาสตร์ ในอุปถัมภ์พระพุทธชินวงศ์, ๒๕๓๕.

ทองแถม นาถจำนง, ปกรณ์ ลิมปนุสรณ์. **ธรรมะขงจื้อ สอนคนให้เป็นคน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ใบบัว, ๒๕๕๑.

อนุชิต ดวงพรมและคณะ. **อนุภาพความกตัญญู**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทีดี บุ๊ค จำกัด, ๒๕๕๖.

(๒) วารสาร :

กรศิริ คตภูธร. ชูชิต ชายทวีป. "บทความการศึกษาหลักจริยศาสตร์ของขงจื๊อ A Study of the Ethical Principles of Confucianism" **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๕๗ - เมษายน ๒๕๕๘).

วิทยา ศักยาภินันท์. **ความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมแก่ลูกตามนัยพระพุทธศาสนา.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕)

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาบุญกอง คุณาธโร (มาหา). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญฺญุตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวชิรพงษ์ ปญฺญาวชิโร (มะพารัมย์). "การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องกตัญญูในลัทธิขงจื๊อกับในพระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
An analytical study of sappaya for supporting Dhamma enlightenment in theravada buddhism

พระสมุห์วิชาญ ทีปธมฺโม (นัยวิกุล)*
ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัปปายะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัปปายะ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อการสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า สัปปายะ คือ สิ่งที่เหมาะสมกัน เกื้อกูลส่งเสริมการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดีมี ๗ ประการคือ ๑) อาวาสสัปปายะ ๒) โคจรสัปปายะ ๓) ภัสสสัปปายะ ๔) บุคคลสัปปายะ ๕) โภชนสัปปายะ ๖) ฤดูสัปปายะและ ๗) อิริยาบถสัปปายะ ซึ่งสัปปายะทั้ง ๗ นี้มีลักษณะที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรมโดยการปฏิบัติตามหลักกัมมัฏฐาน ๒ หลักสติปัฏฐาน ๔ หลักจริต ๖ และหลักธุดงค์ ๑๓ เมื่อพระโยคาวจรผู้ปฏิบัติธรรมได้มีโอกาสได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ เหมาะสมต่อการปฏิบัติ ไม่ติดขัด ขัดข้องเกิดปัญหาในการปฏิบัติ ได้ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อมที่เงียบสงัด ได้การโคจรไปมาหาอาหารได้สะดวกเหมาะสม ได้การสั่งสนทนาธรรมที่เป็นไปเพื่อคลายกิเลส ได้บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ที่แนะนำประโยชน์ให้ ได้อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ได้ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่หนาวเกินไปไม่ร้อนเกินไปและได้อิริยาบถที่เหมาะกันต่อสภาพร่างกายที่จะเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม ย่อมมีผลเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นคือพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และขั้นสุดท้ายคือพระอรหันต์ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: สัปปายะ, การบรรลุธรรม

Abstract

The objectives of this article are: ie. (1) To study of the Sappaya in Theravada Buddhism, (2) To study of Buddhadhamma and reration of Sappaya

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

and (3) To study of the analytical Sappaya to support dhamma enlightenment in Theravada Buddhism.

Form this analytical study, it is found that Sappaya means to create conducive conditions are factors contribute to educational practice appropriate Meditation Center must get 7 advantageous conditions ; suitable abode, suitable resort, suitable speech, suitable person, suitable food, suitable climate and suitable posture, and good friend. Which supporting the practicing Dhamma By principles in Buddhism, it is found that there are two ways of Dhamma practice in Buddhism, namely 1) Meditation and 2) Insight meditation. The Four Foundations of mindfulness is suitable. The Six Temperament is a category of Dhamma principle and The 13 pilgrimages. The people can choose to practice freely and need not to practise all kinds of the pilgrimags. When the practiced person get these 7 advantageous conditions which factors contributing to the wellbeing and development.The right to develop the best results. Allows a boom stand Prosperity not decline advocating a place or a person who is comfortable with each other support especially to help support the practitioners and palliative treatment of intellect with 7 at the temple where the orbit of alms or food & beverage reflect talking to promote the party. The near and mental calm steady light temperature and nutrients food soundly sleeping environment for the organization of peace and serenity. They are 7 Suppaya support development dhamma in every step. They are 1) Sotapattiphala (fruition of steam-enter), 2) sakadagamiphala (fruition of one-returning), 3) Anagamiphala (fruition non-returning) and Arahantaphala (fruition of Arahanship). Behavior of the enlightened one get changed in each step by getting rid of defilements from rough upto subtle ones in accordance wich the fruition attained.

Keywords: Sappaya, Dhamma enlightenment.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี เกิดขึ้นมาในท่ามกลางสังคมอินเดียที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ที่มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมเรียกว่าวรรณะ คนที่มีวรรณะต่างกัน จะทำกิจกรรมร่วมกันไม่ได้ มีโทษและความผิด แต่พุทธศาสนามองว่าทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันหมด ไม่ว่าจะเกิดในวรรณะไหนก็

ตาม มีสิทธิ์ที่จะได้บรรลุธรรมเหมือนกันทุกคน จะช้าหรือเร็วอยู่ที่วาสนา บารมีของแต่ละคนที่ได้สั่งสมมาไม่เท่ากัน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “คนจะเป็นคนดี หรือเลวไม่ใช่ที่ชาติ ตระกูล แต่จะเป็นคนดีหรือคนเลวอยู่ที่การกระทำ”[๑] การกระทำเป็นสิ่งบ่งบอกถึงพฤติกรรมของคนว่าจะสูงส่งหรือต่ำต้อยคนที่เกิดในวรรณะใดก็ตามจึงมีสิทธิ์ที่จะได้บรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เหมือนกันหมดบุญกุศลที่เคยทำมาในอดีตเป็นปัจจัยภายใน ที่คอยส่งเสริมให้การได้บรรลุธรรมนั้นช้าหรือเร็ว ในขณะเดียวกันปัจจัยภายนอกก็มีส่วนที่สำคัญเช่นเดียวกันที่จะส่งเสริมให้ได้บรรลุธรรม แม้จะมีบุญที่สร้างทำมาดีแต่ถ้าหากปัจจัยภายนอกไม่เหมาะสมก็จะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ได้ผล ปัจจัยภายนอกที่ส่งเริมให้เกิดการบรรลุธรรมท่านเรียกว่า สัปปายะ

สัปปายะ แปลว่า ความสะดวกสบายหรือสิ่งที่เกื้อหนุน เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม เกื้อกูล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี[๒] ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย เปรียบเหมือน ความเสื่อม ความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก โดยหลักธรรมชาติทั่วไปถือว่าสิ่งแวดล้อมต่างๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ต่อความเสื่อม ความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มาก ในทางการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม เรียกว่า สัปปายะ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็น สัปปายะ และ อสัปปายะ สำหรับผู้ประพฤติวัตรและปฏิบัติกรรมฐาน ดังนี้

อาวาโส โคจโร ภสฺสํ ปุคฺคโล โภชนํ อุตุ
อิริยาปโถติ สตฺตเต อสปฺปาเย วิวชฺชเย
สปฺปาเย สตฺต เสเวถ เอวณฺหิ ปฏิปชฺชโต
น จิเรเนว กาเลน โหติ กสฺสจิ อปฺปนา[๓]

แปลว่าพระโยคาวจรควรหลีกเลี่ยงสิ่งไม่สะดวกสบาย ๗ ประการคือ ที่อยู่อาศัย การไปมา การพูดคุยสนทนา บุคคล อาหาร ฤดู และอิริยาบถ แต่ควรคบหาใกล้ชิดสิ่งที่สะดวกเหมาะสม ๗ ประการ ซึ่งตรงข้ามนั้นก็เมื่อทำได้อย่างนี้ไม่นานนักก็จะบรรลุญาณสมาบัติ

จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติธรรม จะต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด การเลือกสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็น

---

[๑] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๔๘๓. (บาลี) ๑๓/๗๐๗/๔๘๙.

[๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล พิมพ์ครั้งที่ ๑๐**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

[๓] มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย), หน้า ๑๐๐,สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๑.

มาก ถ้าเลือกสถานที่เป็นสัปปายะ หรือเหมาะสม การปฏิบัติธรรมจึงจะเกิดผลของการปฏิบัติตามมา ยกตัวอย่างเช่น การปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดพัฒนาตน แต่จะศึกษาฝึกหัดพัฒนาตนได้ก็ต้องมีเรี่ยวแรง มีพละกาลัง มีการเป็นอยู่ที่เป็นไปได้ มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม คือ จะต้องมีอาหารที่เพียงพอ หรือที่เรียกว่า อาหารสัปปายะ เพราะเหตุว่า พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นความสำคัญของอาหาร ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพของภิกษุสงฆ์อย่างนี้เป็นต้น เมื่อนักปฏิบัติได้สิ่งแวดล้อมดังกล่าว ย่อมได้ผลสำเร็จจากการปฏิบัติธรรมประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม เพื่อการพัฒนาจิต ทำให้เป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง มีศีลธรรม มีลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเอง และผู้อื่นตามความเป็นจริง เตรียมจิตให้อยู่ในสภาพพร้อม และง่ายแก่การปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ และเสริมสร้างนิสัยที่ดี รู้จักทำใจให้สงบ และสะกดยั้งผ่อนเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่ามีความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต เมื่อจิตที่มีสมาธินั้นเป็นฐานปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติตามดูรู้ทันพฤติกรรมทางกาย วาจา ความรู้สึกนึกคิด และภาวะจิตของตนที่เป็นไปต่างๆ การปฏิบัติธรรมควรทำประจำวันจะใช้ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย ยั้งหยุดจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสบาย และมีความสุข เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลื่อนลอยเสีย ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานเป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และเมื่อมีสมาธิย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย บางครั้งผู้มีบุญวาสนาที่สร้างสมมาในอดีต ถึงเวลาเหมาะสมอาจได้บรรลุธรรมในขั้นต่างๆ ได้เพราะอาศัยสิ่งอันเป็นสัปปายะที่จะช่วยเกื้อหนุนการปฏิบัติธรรมให้ได้ผลดี และรวดเร็ว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนในที่จะศึกษาว่าสิ่งที่เป็นสัปปายะจะมีส่วนเกื้อหนุนการบรรลุธรรมได้อย่างไร เพื่อให้เห็นความสำคัญของการจัดสรรสิ่งสัปปายะให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมโดยมีวัตถุประสงค์คือ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสัปปายะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัปปายะ

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๓. วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามวัตถุประสงค์

๔. เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๕. เสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสัปปายะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัปปายะ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อการสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. สัปปายะในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากผลการวิจัยในประเด็นนี้พบว่า สัปปายะ หมายถึงสิ่งที่เหมาะสมกัน สิ่งที่เกื้อกูลกันช่วยสนับสนุนส่งเสริมกันในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี มี ๗ ประการคือ ๑.อาวาสสัปปายะ หรือบางแห่งเรียกเสนาสนะ ที่เหมาะสม ๒. โคจรคามสัปปายะ การเดินทางไปมาที่เหมาะสม ๓.ภัสสสัปปายะ การพูดคุยเว้นจากกถาวัตถุ ๑๐ หรือบางแห่งเรียก ธัมมัสสวนะ ๔.บุคคลสัปปายะ การได้กัลยาณมิตรที่ดี ๕. โภชนสัปปายะ ได้อาหารที่ไม่แสลงต่อโรค เพียงพอเหมาะสม ๖.ฤดูสัปปายะ ไม่หนาวเกิน ไม่ร้อนเกิน ๗. อิริยาบถสัปปายะ อิริยาบถไม่อึดอัดขัดเคืองเกินไป[๔] สัปปายะทั้ง ๗ ประการนี้มีปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาททั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมไปถึงคัมภีร์อื่นๆ ด้วยเช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น อนึ่งสัปปายะนั้นมีลักษณะที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรมที่ได้ผล คือ

๑) อาวาส ที่อยู่ ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ภิกษุอยู่อาศัยแล้ว นิมิตเกิดและมั่นคง สติก็ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ อาวาสนี้นับ เป็นสัปปายะ

๒) โคจร หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหารบิณฑบาตได้ง่าย สถานที่ไม่ไกล ไม่ใกล้หมู่บ้านจนเกินไป การสัญจรไปมาสะดวก

[๔] วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑๖๑.

๓) ภัสสะ การพูดคุย หรือถ้อยคำ ที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติธรรม ไม่มีถ้อยคำที่เป็นกถาวัตถุ ๑๐ ประการ หรือ หากมีก็ควรหลีกเว้นให้ห่างไกล

๔) บุคคล คือ บุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน แนะนำประโยชน์ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

๕) โภชนะ อาหารและเครื่องบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม พอเพียงเหมาะสมถูกใจ พอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ

๖) ฤดู คือ สภาพดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป อยู่อาศัยแล้วรู้สึกสบายกาย สบายใจมีจิตใจแจ่มใสมั่นคง

๗) อิริยาบถ คือ กิริยาอาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมาะกับตนเองเพราะเมื่อปฏิบัติธรรมแล้วทำให้ไม่รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่อึดอัดหรือเมื่อยขบจนเกินไป อิริยาบถที่ปฏิบัติธรรมแล้วได้รับผลดี ผลการปฏิบัติก้าวหน้าอย่างนี้จัดเป็นลักษณะของอิริยาบถที่เป็นสัปปายะ[๕]

ดังนั้นการได้สิ่งที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติดังกล่าวมา ย่อมมีส่วนที่อาจจะทำให้บรรลุผลของการปฏิบัติสำเร็จได้รวดเร็วและลำดับขั้นการบรรลุธรรมที่สูงขึ้นไปจนถึงนิพพาน คือการทำลายกิเลส

๒. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัปปายะ จากการศึกษาในประเด็นนี้แล้วพบว่าหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัปปายะในพุทธศาสนานั้นประกอบไปด้วยหลักกัมมัฏฐาน ๒ คือ สมถะกัมมัฏฐาน คือ กัมมัฏฐานที่เป็นอุบายสงบใจ มีอารมณ์ ๔๐ ประการ มีอานุสสติ ๑๐ กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ พรหมวิหารธรรม ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ และจตุธาตุววัฏฐาน ๔[๖] และวิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานที่เป็นอุบายเรืองปัญญา พิจารณาสรรพสิ่ง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นอารมณ์ เมื่อพระโยคาวจรได้สัปปายะ สิ่งที่เหมาะสมกับการปฏิบัติแล้วก็เลือกลงมือปฏิบัติกัมมัฏฐานฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือมีสติกำหนดรู้ตามสภาวะของอารมณ์ที่เกิดกับจิต ทางกาย อิริยาบถที่เคลื่อนไหว มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดกับจิตที่เวทนา จิต และธรรม หลักจริต ๖ คือ ราคจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต[๗] จริตเหล่านี้คือ ความประพฤติของบุคคล ซึ่งเน้นหนักไปทางใด ทางหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน,พื้นเพของจิต, อุปนิสัย,พื้นนิสัย อันมีผลต่อการปฏิบัติธรรม ต้องเลือกปฏิบัติกัมมัฏฐานในที่สัปปายะเหมาะสมกับจริตตนเองจึงจะทำให้การปฏิบัติได้ผล และสุดท้ายหลักธุดงค์ ๑๓ ประการคือ[๘] ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร

---

[๕] มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๑.,สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

[๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๖/๓๖๑.

[๗] วิสุทฺธิ.(ไทย) ๑/๑๖๗.

[๘] วิสุทฺธิ. ๑/๗๓-๑๐๔.

ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร ถือการนั่งฉันครั้งเดียวเป็นวัตรถือการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรถือการไม่รับภัตรที่เขานำมาถวายภายหลัง ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ถือการอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ถือการอยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้ ถือการนั่งเป็นวัตร ธุดงค์แต่ละข้อนั้น มีหลักการถืออยู่ ๓ อย่าง คือ ๑) อย่างเพลา คือ อย่างอ่อน ๆ ๒) อย่าง กลาง และ ๓) อย่างอุกฤษฏ์ (อย่างเคร่ง) ผู้ปฏิบัติธุดงควัตรสามารถเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมและตามใจชอบของตนได้ จะปฏิบัติ ข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ หรือจะปฏิบัติธุดงควัตร หลาย ๆ ข้อพร้อมกันก็ได้แต่จะต้องเป็นผู้ที่มีธรรมะในตัวเองและมีความมุ่งมั่นพยายามอย่างยิ่ง จึงจะรักษาธุดงค์ที่ตนปฏิบัติไว้ได้เมื่อพระโยคาวจรอาศัยหลักกัมมัฏฐาน ๒ หลักสติปัฏฐาน ๔ หลักจริต ๖ และหลักธุดงค์ ๑๓ แล้วบำเพ็ญเพียรได้รับสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับสัปปายะ คือ สิ่งที่จะเอื้อเฟื้อเกื้อกูลย่อมได้ประโยชน์คือการปฏิบัติธรรมย่อมมีผลก้าวหน้าสืบไป

๓. วิเคราะห์สัปปายะเพื่อการสนับสนุนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการวิจัยแล้วพบว่า การบรรลุธรรม คือ การทำอาสวะให้หมดสิ้นไป เป็นผู้บริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลส หรือการเข้าถึงเท่านั้นวิชชา ๓ คือ ๑) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ปัญญา รู้ว่าชาติก่อน ๆ เกิดเป็นอะไร ๒) จุตูปปาตญาณ ปัญญารู้การเกิดการตายของสัตว์ทั้งหลาย และ ๓) อาวักขยาญาณ ปัญญารู้แจ้งการสิ้นกิเลสอาสวะ[๙] เมื่อพระโยคาวจรปฏิบัติธรรมได้อาศัยสิ่งที่เป็นสัปปายะ คือ ได้สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย เป็นที่เงียบสงัด ได้การโคจรไปมาหาอาหารได้สะดวกเหมาะสม ได้การสั่งสนทนาธรรมที่เป็นไปเพื่อคลายกิเลส หลีกหนีกถาวัตถุ ๑๐ ประการเสีย ได้บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ที่คอยแนะนำประโยชน์ให้ ได้อาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจ พอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ได้ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะกัน เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไปและได้อิริยาบถที่เหมาะกันต่อสภาพร่างกายที่จะเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม ย่อมมีโอกาสในการบรรลุธรรมตามลำดับขั้นคือ ๑) ขั้นพระโสดาบัน คือ ผู้เข้าถึงกระแสมรรค ๒) ขั้นพระสกทาคามี คือ ผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้ง ๓) ขั้นพระอนาคามี คือ ผู้จะปรินิพพานในที่สุด ไม่เวียนกลับมาอีกและ๔) ขั้นพระอรหันต์เป็น พระอริยบุคคลชั้นสูงสุดผู้ ได้บรรลุธรรมในระดับนี้ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา สัปปายะต่างๆ จึงเป็นการช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติธรรมมีผลดี ทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว หากได้สิ่งที่เป็นอสัปปายะก็จะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ได้ผล หรือมีจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นได้ช้า

[๙] พระอุปติสสเถร, วิมุตติมรรค, **พระเมธีธรรมาภรณ์และคณะแปล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์ ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การทำวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาในเชิงคุณภาพเรื่องศึกษาวิเคราะห์สัปปายะเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นเพียงการวิจัยด้านเอกสารเท่านั้น ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลองในภาคสนาม ที่จะมุ่งเน้นการปฏิบัติที่เป็นการพิสูจน์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อที่จะได้แสดงว่าการได้สิ่งที่เป็นสัปปายะในการปฏิบัติธรรมนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการนำไปทดลองปฏิบัติได้ผลอย่างไร

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การวิจัยเชิงทดลองในภาคสนามนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อที่จะสรุปได้ว่าการได้สิ่งที่เป็นสัปปายะเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแล้วนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้จริงทุกคน ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการขาดสัปปายะในพุทธศาสนาเถรวาท

๒) การศึกษาปัญหาที่เกิดจากขาดสัปปายะในการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

๓) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสิ่งที่เป็นสัปปายะของคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระมงคลเทพมุนี(สด จนฺทสโร). **สมถวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงธรรมกายและพระนิพพานของพระพุทธเจ้า**. นครปฐม : บริษัท เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด,๒๕๕๓.

วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม. **คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๕ สาย.** นครปฐม : บริษัทเพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๓.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาค ๑ ตอน ๒. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด,๒๕๔๖.

พระอุปติสสเถร. **วิมุตติมรรค. พระเมธีธรรมาภรณ์และคณะแปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์ ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด ๒๕๓๘

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาอำนวย อานนฺโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อัมพร จันทร์ตัน. “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถร วาท ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

A Desirable Communication and Process of the Propagation of Dhamma in Theravatha Buddhism : A Case Study of Phradhamgosajarn (Ong -Art Thitadhammo)

พระมหาสมศักดิ์ กิจฺจสาโร (ชูชาติ)*

บทคัดย่อ

บทความนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) โดยใช้เครื่องมือการวิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับกลุ่มผู้ใช้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์ในเขตจังหวัดชุมพรจำนวน ๑๓ รูป/คน พื้นที่จังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า ๑. การสื่อสารทางตะวันตกที่พึงประสงค์ ได้แก่ ผู้ส่งสารต้องมีทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรมและความสามารถในการส่งสารที่ดี ๒. วิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ นักเผยแผ่ต้องมีความชัดเจน ความแจ่มแจ้ง สามารถจูงใจ สร้างความอาจหาญแกล้วกล้า และทำให้ผู้ฟังร่าเริงบันเทิงใจ ๓. ความสอดคล้องระหว่างการสื่อสารทางตะวันตกและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ได้แก่ ผู้ส่งสารหรือนักเผยแผ่ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจ ระบบสังคมและวัฒนธรรม และความสามารถในการส่งสารได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า และร่าเริงบันเทิงใจ

คำสำคัญ: การสื่อสารตะวันตกที่พึงประสงค์,การเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทที่พึงประสงค์, พุทธวิธีการสื่อสาร, การเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

Abstract

The purpose of this research were to study a desirable communication and process of the propagation of dhamma in theravatha buddhism : a case study of phradhamgosajarn (ong-art thitadhammo). The key information in this study sampling group by in-dept interview for 13 ministry

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

monks and specific people of Chumphon province. The findings of the study were as follows: 1.The international communication theory (SMCR) show that the sender Communication Skills Attitudes Knowledge Social System Culture 2. The Theravatha Buddhist roles and method show that the propagate personal need to have elucidation and verification, incitement to take upon oneself; inspiration towards the goal, urging encouragement; animation; filling with enthusiasm, gladdening; exhilaration; filling with delight and joy. 3.The congruence of the international communication theory and Buddhadhamma propagation factors of the case study of Phradhammagosajarn (Ong-aat Thithadhammo) the propagate personal need to have his attitude, knowledge, culture as well as know how to communicate by elucidation and verification, incitement to take upon oneself; inspiration towards the goal, urging encouragement; animation; filling with enthusiasm, gladdening; exhilaration; filling with delight and joy.

KeyWords: Inter Active Communication, The Buddhist Propagation Theravatha The Buddhist Communication, The Propagation Of Phradhammagosajarn (Ong-Aat Thithadhammo)

๑. บทนำ

บทบาทการเผยแผ่ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำครั้งแรกจนมีผู้รู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นการแสดงชี้ให้เห็นว่า วงล้อแห่งธรรมของพระองค์จะหมุนไปหรือเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่สัตว์โลก นับว่าเป็นการเริ่มแรกของการประกาศพระศาสนา ก่อนที่พระองค์จะส่งพระสาวกไป พระองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอ ก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม[๑] พระธรรมที่ทรงสั่งสอนจึงอำนวย

[๑] วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗. วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ความสุขให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่องค์ธรรมนั้น ๆ เสมอไป การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์สาวกก็ยังอยู่ในวงแคบไม่ได้ ขยายกว้างออกไปยังต่างแดน ยังอยู่แต่เฉพาะในประเทศอินเดียเท่านั้น ประเทศอื่น ๆ ยังไม่รู้จัก พระพุทธศาสนา ในเวลาต่อมาสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราช ขึ้นครองราชย์ ได้ส่งพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่ดินแดนสุวรรณภูมิ จนเป็นที่แพร่หลาย[๒]

พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและตค่านิยมที่ดีต่อประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา พระพุทธศาสนาเถรวาท จึงมีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม[๓] เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรัก ความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน [๔] พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรมศีลธรรมที่ดีงาม พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิตและเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ประการ ดังที่พระองค์ทร ๖ได้ทำหน้าที่หลัก (สมณพราหมณ์)งตรัสว่า คหปติบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แลย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ ๑ .ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒ .๓ให้ตั้งอยู่ในความดี .อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ๔ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง . ๕อธิบายสิ่งที่เ .คยฟังแล้วให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง ๖ . บอกทางสวรรค์ให้[๕] พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสงบสันติที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักพุทธธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางเป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสามัคคีและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการสื่อสาร ที่ไร้พรมแดน การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที สรุปว่าข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาท (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้าน

---

[๒] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๖.

[๓] พร รัตนสุบรรณ, **รุ่งอรุณ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

[๔] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **ศาสนา ชีวิต และสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

[๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

เศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด มีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมเปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้น ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการเยียวยาทางจิตใจ[๖]

พระธรรมโกศาจารย์ จิ องอาจ)ตธมฺโมเจ้าอาวาสวัดขันเงิน ตำบ (ลวังตะกอ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร เป็นพระนักเผยแผ่ธรรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติพร้อมกัน ท่านได้รับการศึกษาทางธรรมจนสำเร็จ ปทางโลกสำเร็จ ๙.ธ. ปริญญาเอก เป็นที่ไว้วางใจของคณะสงฆ์หนใต้ จึงแต่งตั้งให้เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำภาค ๑๖ มีการฝึกอบรมทุกปี ท่านเป็นนักเผยแผ่ ที่มีท่าทางบุคลิกภาพ การยืน การนั่ง การพูด ความเรียบง่าย มักน้อยสันโดษ เป็นทั้งพระนักสงเคราะห์ นักเสียสละ อุทิศตนให้กับพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือประชาชนทั้งในด้านการศึกษา และสงเคราะห์ การสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคมเป็นจำนวนมากและมีวิธีการเผยแผ่ธรรม โดยใช้สื่อสอนธรรมอย่างง่ายๆ เหมาะสมกับสังคมที่อยู่ในภาวะวิกฤติ แต่ประชาชนผู้ที่เข้าใกล้และไปหาท่านเข้าใจในธรรมะที่ท่านสอน โดยเฉพาะหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ท่านสอนอยู่เนื่องๆ นั้นสั้น แต่ได้เนื้อหาสาระที่เหมาะสม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ จิ องอาจ)ตธมฺโมเพราะเห็นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีศาสตร์และศิลป์ มีวิชา (ปฏิภาณ ประสบการณ์ ปณิธาน อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่ใคร่ในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ดี มีจิตใจหนักแน่น มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงาน ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่ธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขมวลมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เป็นผู้นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ คำกลอน ซึ่งเป็นแนวทางในการสื่อสาร ที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เยาวชน ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมา

---

[๖] พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

สนใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตัวเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

๒ .วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสารของตะวันตกที่พึงประสงค์

๒. เพื่อศึกษาแนวคิด การวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของการสื่อสารที่พึงประสงค์ของตะวันตกและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาทกับวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) ที่กล่าวถึงรูปแบบและแนวทางวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑. การศึกษาจากเอกสาร

๑.๑ ข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ อันเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

๑.๒ ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสาร บทความ วิทยานิพนธ์ การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง และผลงานการวิจัย อันเป็นข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

๒. การศึกษาด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

๒.๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสารที่พึงประสงค์ของตะวันตก

๒.๒ ศึกษาแนวคิด การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ วิเคราะห์ความสอดคล้องของการสื่อสารที่พึงประสงค์ของตะวันตกและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาทกับวิธีการเผยแผ่ธรรมของ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

๓. การศึกษาด้านประชากร

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน ๑๓ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม ป.ธ.๙) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร

๒. พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อตฺถจารี ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร

๓. พระมหาจันทร์ จิตวโส ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร
๔. พระมงคลวราจารย์ (จำนันท์ มนาโป ป.ธ.๔) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอสวี
๕. พระครูบัณฑิตธรรมธาดา (ปัญญา ปญฺญาวโร) เจ้าคณะอำเภอเมือง ชุมพร
๖. พระมหาปรีชา จกฺกวโร (จันทร์ทอง) ป.ธ.๘ เจ้าคณะอำเภอท่าแซะ ชุมพร
๗. พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต ป.ธ.๖) เจ้าคณะอำเภอปะทิว ชุมพร
๘. น.ส.สุวรรณี แก้วมณี ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดชุมพร
๙. นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร
๑๐. ดร.อรทัย มีแสง นายกพุทธสมาคม จังหวัดชุมพร
๑๑. นายพิเศษ บุญยืน กำนันตำบลท่ายาง อำเภอเมือง ชุมพร
๑๒. นายวีระ ใจดี ไวยาวัจกรวัดท่ายางกลาง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร
๑๓. นายกฤษณะ ฉายากุล ไวยาวัจกรวัดขันเงิน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๔. การศึกษาด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ กำหนดศึกษาการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถวาท : กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร เจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) ตำบลวังตะกอ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ระยะเวลาการศึกษา ๑ ปี ระหว่าง เดือนมีนาคม ๒๕๕๙ ถึง เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๔.๑ ระยะเวลาศึกษาเอกสาร ๖ เดือน
๔.๒ ระยะเวลาทำการสัมภาษณ์ ๓ เดือน
๔.๓ ระยะเวลาสรุปงานวิจัย ๓ เดือน

๕. การศึกษาด้านพื้นที่ จังหวัดชุมพร

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีความสอดคล้องกับเรื่องการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ท่านได้ทำหน้าที่ของผู้ส่งสาร (S) ที่มีความรู้ ความสามารถสมบูรณ์ด้วยศาสตร์และศิลป์ในการนำเสนอธรรมด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นคุณธรรมภายในของการเป็นนักส่งสารที่ดีทางพระพุทธศาสนา และคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมนุมชน รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ท่านได้สอนสิ่งที่เป็นจริง สอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับฟัง เป็นตัวอย่างที่ดี มีบุคลิกภาพโน้มน้าวใจให้เข้าใกล้ชิดสนิทสนม เนื้อหาสาระธรรม[๗] (M) การนำเสนอทุกครั้งผ่านกลั่นกรองเป็นเรื่องจริง (สัจจะ) เรื่อง

[๗] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕) หน้า ๒๑.

แท้ (ตถตา) เรื่องเหมาะสมกับกาลเวลา (กาละ) เรื่องคนชอบ ถูกใจ เบิกใจ (ปิยะ) เรื่องที่มีประโยชน์ (อัตถะ) รวมทั้ง วจนภาษา และอวัจนภาษาที่นำเสนอ โดยผ่านสื่อหรือช่องทาง (C) ซึ่งตัวท่านเป็นสื่อบุคคล ที่สำคัญ เพราะท่านเป็นพระเถระที่มีบุคลิกที่น่าศรัทธา เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง พูดอย่างใด ทำอย่างนั้น คำพูดที่ท่านเปล่งออกมาเวลาแสดงธรรมมีความก้องดังกังวาน นับว่าท่านเป็นสื่อบุคคลสำคัญยิ่ง ที่มีพลังในการดึงศรัทธาจากคนฟัง โดยผ่านสื่อบุคคล ไปยังผู้รับสาร (R) ทุกระดับ ตั้งแต่พระภิกษุสามเณร เยาวชน ประชาชน ข้าราชการ จะเห็นได้การนำเสนอธรรมะเป็นไปตามหลัก ทฤษฎีของเดวิด เค. เบอร์โล เช่น ความกระจ่างชัด ของภาษา มีความถูกต้อง เชื่อถือได้ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพได้ตรงกับกรณี มีความเหมาะสมตามกาล ความเหมาะสมของการใช้ภาษา มีความบริบูรณ์พอเพียง มีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติ มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้ ในขณะเดียวกันท่านสามารถนำหลักพุทธวิธีในการสื่อสารตามหลักวิธีเทศนา ๔ ส. มาใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนาได้อย่างลงตัว กล่าวคือ

๑. สันทัสสนา หมายถึง การแสดงธรรมแจ่มแจ้งชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่คลุมเครือ มีเหตุมีผล มีอุปมา มีสาธก กำจัดความสงสัยได้ ให้ความสว่าง ให้เห็นทางดำเนินชีวิต และให้เห็นทางแก้ปัญหาชีวิตได้ แสดงให้เห็นว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ รวมทั้งชี้แจงให้เห็นคุณของการทำดี ชี้แจงให้เห็นโทษของบาปอกุศลโดยชัดเจน ให้เกิดความกลัว ไม่กล้าทำอีกต่อไป

๒. สมาทปนา หมายถึง การจูงใจให้คล้อยตาม เชิญชวนให้ปฏิบัติตาม แนะนำให้ละชั่ว ประพฤติชอบ ประกอบจิตไว้ในทางที่สมควร แนะนำวิธีปฏิบัติ โน้มน้าวให้ยอมรับอยากปฏิบัติตาม และบอกประโยชน์หรืออานิสงส์ที่จะได้รับจากการละชั่ว ประกอบจิตไว้ในทางที่สมควรนั้น

๓. สมุตเตชนา หมายถึง การเร้าใจให้เกิดศรัทธา ปลุกใจมีวิริยะอุตสาหะ มีความมั่นใจ ให้เกิดความกล้า ชวนให้หายง่วง เกิดความกระตือรือร้นที่จะละชั่ว ให้เกิดความรู้สึกว่าตนก็สามารถทำได้ปฏิบัติได้ ด้วยการยกอุทาหรณ์ในชาดก บุคคลสำคัญที่ได้รับความสำเร็จในชีวิต ด้วยการตั้งคำถามเข้าประกอบ

๔ . สัมปหังสนา หมายถึง แสดงข้อธรรมเป็นที่จับใจ น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ ให้เกิดปีติยินดี เกิดความร่าเริงแจ่มแจ้ง เกิดความประทับใจด้วยลีลาโวหารที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ให้เกิดความอิ่มใจด้วยการแสดงอานิสงส์ ให้เกิดความพอใจด้วยความรู้ความเข้าใจธรรมที่ได้ฟัง รวมถึงปลอบใจผู้มีทุกข์สิ้นหวังให้คลายทุกข์คลายเศร้า ให้เกิดความหวังในชีวิต ไม่ให้สิ้นหวังท้อแท้ ให้เห็นแสงสว่างข้างหน้า ซึ่งพระเถระและบุคคลผู้ใกล้ชิดต่างชื่นชมและ

ยอมรับในความเป็นปราชญ์ ที่ท่านสามารถกลั่นเอาความรู้ ที่ได้จากการศึกษาทั้งภาคปริยัติ ปฏิบัติ มาประยุกต์เชื่อมโยงเข้ากับสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี[๗]

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยพบว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีความโดดเด่นในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือต่างจากพระเถระรูปอื่นซึ่งมีความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้าในเรื่อง การสื่อสารหรือวิธีการถ่ายทอดสาร ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา) ท่านได้ทำวิทยานิพนธ์ไว้ว่า การเผยแผ่นั้นจะต้องมีผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ลีลาการสอน ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ เป็นต้น การสื่อสารตะวันตกที่พึงประสงค์ ต้องใช้ทฤษฎีการโน้มน้าว ทฤษฎีความพึงพอใจ ทฤษฎีของเบอร์โล ได้ให้หลักการไว้ว่า การสื่อสารต้องประกอบด้วย S M C R จึงจะครบการสื่อสารที่พึงประสงค์เพราะเวลาสื่อสารไป ผู้รับสาร สามารถจะตอบกลับมา คือเป็นผู้ส่งสาร และรับสารภายในตัว จึงจะเข้ากับสภาวะในปัจจุบันโดยมีการตอบสนองกันได้ ฉะนั้นจึงมีการโน้มน้าวจิตใจ เพื่อจะให้ประสบความพึงพอใจของแต่ละคน การเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า เป็นต้นแบบของการสื่อสารที่ดี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) จึงใช้เป็นแบบเผยแผ่ โดยที่ท่านเน้นกลุ่มเป้าหมาย โดยการสอบถามก่อน แล้วจึงวางแผนเพื่อที่จะให้เนื้อหาของสารเหมาะกับผู้ฟัง จึงประสบผลสำเร็จคือได้บรรลุตามเป้าหมาย บางครั้งท่านใช้แบบบรรยายสนทนาตัวต่อตัว สอบถามถึงความเป็นอยู่ในสภาวะปัจจุบันแล้วแนะนำหลักธรรมให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ พระธรรมโกศาจารย์ ท่านมีการสื่อสาร ที่แตกต่างจากพระเถระรูปอื่นอย่างเช่นท่านจะยืนบรรยายธรรม เป็นการส่งสารแบบเคลื่อนที่ เพื่อโน้มนาวจิตใจ ความพึงพอใจของผู้ฟังธรรม ท่านชอบพูดให้เป็นคำคล้องจองให้เป็นหัวข้อธรรมที่เข้าใจง่าย แล้วอธิบายเป็นลำดับไป ท่านมีความรู้ในด้านภาษาโดยจัดเป็นระบบ มีปฏิภานชี้แจงให้เห็นชัดแจ้ง

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารตะวันตกที่พึงประสงค์ เป็นไปตามทฤษฎี S M C R ของ David K.Berlo ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้ส่งสารต้องมี (๑) ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) (๒) ทัศนคติ (attitudes) ทั้งผู้ส่งและผู้รับ (๓) ระดับความรู้ (knowledge levels) (๔) ระบบสังคม (social-system) (๕) ระบบวัฒนธรรม (culture-system)[๘] ดังที่ David K. Berlo กล่าวไว้ว่า ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) นั้น ผู้ส่งสารต้องมีความชำนาญในการเข้ารหัสสาร คือ มีความชำนาญในการพูด การเขียน การคิด การใช้เหตุผล ในการโน้มน้าวจูงใจ มีทัศนคติที่ดี คือ ไม่เอนเอียงไม่ข้างใดข้างหนึ่งต่อ

---

[๗] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), **วิธีเทศนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ปัญญมิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๙.

[๘] พิชญาพร ประครองใจ, **หลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๓๙.

ผู้รับสาร สถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น ต้องมีความรู้ที่ดีถูกต้องในการสื่อสาร ต้องเข้าใจระบบสังคม เพราะการสื่อสารขึ้นอยู่กับบุคคลและสังคมที่เราอยู่ร่วมด้วย นอกจากนี้ต้องเข้าใจระบบวัฒนธรรมของผู้รับสารหรือกลุ่มคนที่เราอยู่ร่วมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับที่ กาญจนา แก้วเทพ ทีได้อธิบายไว้ว่า ผู้ส่งสารมีเป้าหมายในการที่จะสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) หรือบอกให้รู้ เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) เพื่อสร้างความพอใจ หรือเพื่อให้ความบันเทิง (Please or Entertain) เพื่อโน้มน้าวใจ หรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)[๑๐]

สำหรับวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ นักเผยแผ่ต้องมีความชัดเจน ความแจ่มแจ้ง สามารถจูงใจ สร้างความอาจหาญแกล้วกล้า และทำให้ผู้ฟังร่าเริงบันเทิงใจ นักเผยแผ่ต้องมีความมุ่งมั่นในเผยแผ่ธรรม เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุ ๖๐ ในคราวส่งไปเผยแผ่ธรรมะครั้งแรกว่า พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรมเหมือนกัน[๑๑] แล้วต้องชักชวนหมู่ชนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน แล้วก็แนะนำวิธีปฏิบัติโดยทำกระทำให้เป็นแบบอย่าง เพื่อโน้มน้าวให้ปฏิบัติตาม และบอกประโยชน์หรืออานิสงส์ของการปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความเร้าใจแล้วให้เกิดพลังศรัทธา ปลุกใจให้มีความกล้าหาญโดยมีวิริยะอุตสาหะเป็นบาทฐาน มีความมั่นใจชวนให้หายง่วง เกิดความกระตือรือร้นที่จะละชั่วทำดี และเกิดความร่าเริงแจ่มแจ้ง เกิดความประทับใจด้วยลีลาโวหารซึ่งมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ให้เกิดความอิ่มใจในอานิสงส์ของการปฏิบัติตามนักเผยแผ่ที่มีความรอบรู้ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า มีการไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต[๑๒] จากผลข้อมูลการวิจัย ในเรื่องวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาการสอน ๔ รูปแบบ คือ สันทัสสนา สมาทปนา สัมปหังสนา และ สมุตเตชนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

---

[๑๐] กาญจนา แก้วเทพ, **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

[๑๑] วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗. วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๑๒] ที.ม.(บาลี) ๑๐/๕๕/๕๗. ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

๑) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน ดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง ในแต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง จะมีคำสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้[๑๓]

๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนเกิดยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนา เกิดอุตสาหะอยากปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง เช่น คนผู้ได้ฟังทานกถา คือ วาจาเป็นเครื่องพรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเองและการชักชวนผู้อื่นในการให้ทาน จะทำให้ได้ทั้งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ จึงพยายามขวนขวายทำกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะท าให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระจักขุปาลเถระได้ตั้งจิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับการแตกสลายของประสาทตา แม้นัยน์ตาของท่านจะแตกไปแต่ท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา[๑๔]

๔) สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้แช่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัยพราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแด่พระองค์...ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดยปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรม เป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ท้อถอย เพราะการกระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อย ๆ[๑๕]

การสื่อสารและวิธีเผยแผ่ธรรมที่พึงประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาททั้ง ๔ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว เพื่อปลดเปลื้องความประมาท เพื่อปลดเปลื้องความเกียจคร้าน และเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการ

---

[๑๓] ที.สี. (บาลี) ๙/๒๕๐/๘๕, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๐/๘๕.

[๑๔] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๘., ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๗.

[๑๕] ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๙๘/๒๐๙-๒๑๐, ส .ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๘๖.

ปฏิบัติ การเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้ง ต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวมานี้ คือ ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริงหรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง[๑๖]

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ท่านเป็นเผยแผ่ที่สอดคล้องกับองค์ประกอบ ๕ ของผู้ส่งสาร (Sender) ทุกครั้งที่ออกเผยแผ่ธรรม คือ

๑. ท่านมีทักษะในการสื่อสาร (communication skills) หมายถึง ความชำนาญในการพูด การเขียน การคิด การใช้เหตุผล ในการโน้มน้าวจูงใจ ซึ่งหากผู้ส่งสารมีความสามารถในการเรียบเรียง จัดระบบความคิดแล้วนำเสนอด้วยบุคลิก สีหน้า กิริยาท่าทาง น้ำเสียง ที่น่าเชื่อถือ การสื่อสารนั้น ก็จะมีประสิทธิภาพสูง

๒. ท่านมีทัศนคติ (attitudes) หมายถึง วิธีคิดของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทัศนคติในการสื่อสารประกอบด้วย ทัศนคติต่อตนเอง ทัศนคติต่อประเด็นของการสื่อสาร ทัศนคติต่อผู้รับสารและทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อม ที่ดำรงอยู่ในขณะที่สื่อสาร ทัศนคติเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสารอย่างยิ่ง

๓. ท่านมีความรู้ (knowledge levels) ทั้งทางธรรม สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ทางโลกท่านสอบได้ปริญญาเอก ทางการปกครองก็เคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ฉะนั้นท่านจึงมีความรู้ของผู้ส่งสารเพียบพร้อม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารจะต้องรอบรู้ในเรื่องที่ต้องการสื่อสารและสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งต้องวิเคราะห์ผู้รับสารให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งก่อนที่จะทำการสื่อสาร

๔. ท่านเข้าใจระบบสังคม (social-system) ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ผู้ส่งสารจึงต้องเข้าใจระบบสังคม เพื่อที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบ อันจะก่อให้เกิดการยอมรับของผู้รับสาร

๕. ท่านเข้าใจระบบวัฒนธรรม (culture-system) หมายถึง วิธีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งผู้ส่งสารต้องทำความเข้าใจ และไม่สื่อสารในลักษณะที่ขัดแย้งกับความเชื่อ ค่านิยม ของผู้รับสาร เพราะนอกจากจะไม่สามารถสื่อสารให้บรรลุเป้าหมายแล้ว ยังอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ [๑๗] และได้ใช้แนวคิดโดยผ่านลีลาการสื่อสาร ๔ ส. ประกอบไปด้วย

๑. สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตาถึงประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า

---

[๑๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๙

[๑๗] นันทนา นันทวโรภาส, **สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้**, (กรุงเทพมหานคร :: แมสมีเดีย, ๒๕๕๗), หน้า ๖-๗.

๒. สมาทปนา ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ โดยให้ถือกัลยาณธรรมมีปาริสุทธิศีล ธุดงค์ กถาวัตถุ เป็นต้น

๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย

๔. สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้แช่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจด้วยคุณที่ตนได้แล้ว[๑๘]

ผู้วิจัยสรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) คือ ผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลผู้ที่ต้องการจะสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ส่งสารได้ประกอบไปด้วยปัจจัยของผู้ส่งสาร ๕ ประการคือ ๑) ทักษะในการสื่อสาร จากการสัมภาษณ์พบว่า ทักษะในการสื่อสารอันได้แก่ ความสามารถความชำนาญในทัศนคติของการสื่อสาร ความรู้เรื่องสาร และการสื่อสาร พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนอบรมในด้านการสื่อสารมาเป็นอย่างดี ฝึกฝนทักษะการพูดแบบสื่อบุคคลแบบการสื่อสารทางเดียว เช่น การอภิปราย ปาฐกถา และการพูดแบบสองทาง เช่น การเทศน์ปุจฉาวิสัชชนา การอบรมเด็กนักเรียน เป็นต้น ตลอดถึงเข้าใจในสิ่งที่พูด ๒) มีทัศนคติ หมายถึงแนวความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์ พบว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิจิจิตธมฺโม) มีความตั้งใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่เดิม เห็นได้จากการฝึกฝนทักษะในการใช้น้ำเสียงเทศน์อักขระและอิริยาบถต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการสื่อสาร ก็ได้ทำด้วยความตั้งใจ ทุ่มเทและอดทน ตลอดระยะเวลาหลายสิบที่ผ่านมา ๓) มีความรู้ จากการสัมภาษณ์ พบว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะมาเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่ได้รับอาราธนาให้ไปเทศน์ บรรยาย และปาฐกถาอยู่เสมอ ๆ ๔) สังคมและวัฒนธรรม ได้แก่วิถีชีวิตของหมู่คณะ จากการสัมภาษณ์ พบว่า การเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีทั้งการพูดและบทความมักจะใช้ภาษาพูดที่เป็นแบบชาวบ้าน โดยศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ของผู้รับสาร คือ อายุ เพศ การศึกษา ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นของผู้รับสารทุกครั้ง ทำให้ไม่มีความกระทบต่อความเชื่อของชุมชนนั้นๆ เห็นได้จากการเทศน์ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้รับความนิยมจากผู้ฟังอาราธนาท่านไปแสดงธรรมอยู่เสมอ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ในฐานะนักเผยแผ่ ได้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการประยุกต์

---

[๑๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๔.

เหตุการที่เป็นไปภายในสังคม ด้วยภาษาร่วมสมัย เป็นผู้มีหลักการ และอุดมการณ์ในการเผยแผ่ ในฐานะนักเผยแผ่ธรรมท่านยังมีคุณสมบัติเฉพาะอีกคือ ความทุ่มเทในการเผยแผ่อย่างจริงจัง มีอุดมการณ์แน่วแน่ที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปเผยแผ่ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป มีความรู้ความสามารถ ในการนำเสนออย่างดียิ่ง ความเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่อ่อนน้อมถ่อมตน สุขุมเยือกเย็น เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้ฟังเป็นจำนวนมาก มีความขยันในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอยู่ตลอดเวลาและความเป็นผู้ที่สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถของท่านด้วยศรัทธาอย่างมั่นคง

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ควรนำหลักการสื่อสารให้สังคมสมัยใหม่เกิดความรู้ความเข้าใจตามรอยพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง

๒. ควรนำผลวิจัยนี้ เป็นแนวทางให้พระนักเผยแผ่ได้นำมาปรับใช้ เพื่อพัฒนาความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีของพุทธศาสนิกชน

๓. ควรนำแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสื่อสารธรรมะไว้มาเป็นฐานในการทำบุญกุศลให้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**ำ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ภาษากับการสื่อสาร.** พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์.** กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **ศาสนา ชีวิต และสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

พิชญาพร ประคองใจ. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙). **วิธีเทศนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ปัญญมิตร การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.

นันทนา นันทวโรภาส. **สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพมหานคร : แมสมีเดีย, ๒๕๕๗.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. **การสื่อสารเพื่อการจัดการในองค์การธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๓.

สมควร กวียะ. **ทฤษฎีการสื่อสารประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา), ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ**. มหาวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

David K. Berlo. **The Process of Communication**,1960.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
Ananalytical Study of Philosophy Educationof Phrabrahmapandit (Prof. Dr. Prayoon Dhammajitto)

พระพจน์ กิตฺติปุณฺโญ [*](นุชกลาง)
พระยุทธนา อธิจิตฺโต, ดร.[**]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๓) เพื่อวิเคราะห์เชิงปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันเป็นวิธีการส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณี ให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งสังคมส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยม ที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการศึกษา หมายถึง การพัฒนาบุคคลและทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้และสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ตามศักยภาพ และมีความสำคัญคือ ปรัชญาช่วยสร้างเป้าหมายหรือความคาดหวัง หรือจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างชัดเจนและทำให้เห็นคุณค่า นักปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของโลก คือ โสกราตีสอริสโตเติล ซิเซโรเพทราช วอเจอริอัสเคลวินแฮร์บาร์ตแฮร์บาร์ตเฟรอเบลธอร์นไดค์ดิวอี้ และบรุเนอร์

แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสามจุ่น อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. ๒๕๑๙ อุปสมบทเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์ มี

[*] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

[**] อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสรมหาเถร) ขณะเป็นที่พระธรรมปิฎก วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานครเป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญมหาเถรขณะเป็นที่พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้นามฉายาว่า ธมฺมจิตฺโต การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาปัญญา และกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน ต้องการเน้นเรื่องหลักไตรสิกขา อธิศีลสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนากายและสังคม อธิจิตตสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนาจิต อธิปัญญาสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนาปัญญา และจุดมุ่งหมายคือ พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และการแสวงหาปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตให้พบกับแสงสว่างและให้เข้าใจสภาวะที่เป็นจริงของชีวิต องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาคือจตุสดมภ์ของการศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ และการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ และแนวทางการจัดการปรัชญาการศึกษา ด้วยขั้นตอนแห่งการศึกษาบทบาทของครูในการจัดการศึกษาและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิเคราะห์เชิงปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มปรัชญา ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสารัตถนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความจริงทางธรรมชาติ (๒) กลุ่มนิรัตถนิยม เชื่อว่าโลกนี้มีบางสิ่งที่มีคุณค่าถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เราควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป (๓) กลุ่มพิพัฒนาการนิยมหรือพิพัฒนาการนิยมหรือวิวัฒนาการนิยม (Progressivism) เชื่อว่าการดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดีและการกระทำที่เหมาะสม (๔) กลุ่มปฏิรูปนิยม เชื่อว่า การปฏิรูปสังคม เป็นหน้าที่ของสมาชิกของคนในสังคมทุกคน และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ และ(๕) กลุ่มอัตถิภาวนิยม หรือ อัตนิยม (Existentialism) เชื่อว่า ในความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์แต่ละ คนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง

คำสำคัญ: ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

Abstract

This thesis was purposed three objects are (1) to study the concept of educational philosophy in the present (2) to study the concept of educational philosophy of Phrabrahmpandit (Pros. Dr. PrayoonDhammajitto) and (3) An analytical study of educational philosophy of Phrabrahmpandit (Pros. Dr. PrayoonDhammajitto) , the study results is found that.

The concept of philosophy of education today is how to pass the aims and traditions. The existence from generation to generation. Education is a formal process through which social knowledge, skills, customs and values. Accumulated from one generation to another, and the means to develop and make people have to learn. And developed into a good member of society, education is a learning process for the growth of individuals and society through knowledge transfer and knowledge arising from the social environment of learning and factors conducive. encourage people to learn continuously throughout their lives and aims of the study. All students are able to learn and develop to their potential and how important it is. Philosophy helps create goals or expectations. Or the purpose of the study clearly and appreciative. The educational philosophy of the world is Socrates, Aristotle, Cicero Petrie National Warwick Manufacturing Assumption Calvin Harris, Bart Harris, Bart Fe wait Bel Thorn Dyke, Dewey and Tirol. Weiner

The concept of the educational philosophy of the Brahma Science (Prof. Dr. Prayoon Allah's mental growth) Pali 9, BA, Ph.D., honorary Academy. Abbot of Wat Prayoonwongsawat. Ordination as a novice at Wat Si Prachan district three bulge. Suphanburi 2519 ordination on July 4 at the Emerald Buddha Temple. Bangkok A Buddha Education Professor Jose (Allah revived Chutikan Pradesh Sangha) Wat Sam Phraya in Bangkok. A preceptor A King Thira Chan (Liberal Thanita canals create Sangha) is now preaching Piฎk Wat Chana Songkhram, Bangkok is Kornrnamyrhrharit. Maha Rat Rajamangala Ecclesiastes (the King Ṭ key problem is that while the Sangha Maha Muni temple preaching Tirrach Gulf Bangkok. As the conservative young professor. Allah's name has been nicknamed Jim grew busier as the process of acquiring wisdom. And eliminate ignorance along the way To emphasize the core virtue Atisil threefold commitment to the development of physical and social virtue contemplative prayer aimed at spiritual development. Eminent intellectual virtue Committed to the development of intelligence and purpose is. The development of a complete human life and seeking to develop intelligence to understand and meet the lighting conditions are a fact of life. Elements of the philosophy of the pillars of education. Education for Development Education for Skills Development Continuing to improve And education to

human development and the management philosophy of education. The process of studying the role of teachers in educational thinking and reflective thinking.

Analysis of the educational philosophy of Brahma Science (Prof. Dr. Prayoon Allah's mental growth) are linked and related to the Philosophy of Education Philosophy five groups: (1) the belief that education is essentialism. tool to convey the truth of nature (2) If the new popular destinations. Believes that this world has something valuable permanent. Unaltered We should conserve and transmit to future generations the next (third) group Pipat Na NaPipat popular or unpopular or the evolution of the popularity (Progressivism) believe that living well. Must be set on the basis of a good idea and the right action (4) Reform the popular belief that social reform. It is the duty of every member of the society. And education is an important tool to bring about change in society (5) the existential or identity Ratings (Existentialism) believe in the existence of human beings each must determine whether or seek the essence (essence) Self.

Keyword: Philosophy Educationof Phrabrahmapandit (Prof. Dr. Prayoon Dhammajitto)

๑. บทนำ

ปรัชญาเป็นวิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง ดังนั้น ปรัชญาพยายามเรียนรู้ทุกสิ่งโลกยังมีแง่มุมลึกลับอีกเท่าใด นักปรัชญาก็จะเรียนรู้อีกเท่านั้น ในสมัยโบราณนักปรัชญาเป็นผู้ค้นพบวิทยาการใหม่ให้แก่โลก แต่หลังจากการค้นพบแล้ว นักปรัชญาก็ปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการสาขานั้น ๆ ค้นคว้าเรื่องนั้นต่อไป จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญาเป็นเรื่องของความรู้ทั้งการแสวงหาความรู้ (Seeking Wisdom) และความรู้ที่ค้นพบแล้ว (Wisdom Sought) ล้วนอยู่ในขอบข่ายของวิชาปรัชญาทั้งสิ้น[๒๐๑] อย่างไรก็ตาม สรรพวิทยาการสมัยโบราณรวมเข้าเป็นเนื้อหาของปรัชญาจนเนื้อหาปรัชญากรีกไม่มีขอบเขตจำกัด เพราะครอบคลุมวิทยาการทุกสาขา ต่อมาเมื่อวิทยาการต่างๆ พัฒนาจนแยกเป็นวิชาอิสระ[๒๑๒] ดังนั้น การศึกษาทุกเรื่องที่นักปรัชญาได้ศึกษาเป็นผลมาจากการประยุกต์สรรพวิทยาการต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานสนับสนุนการสร้างแนวคิดให้แก่สังคมและชีวิต เช่น ปรัชญาศีลธรรม

[๑] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๕.

[๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

(จริยศาสตร์) ปรัชญาศิลปะ (สุนทรียศาสตร์) หรือปรัชญาสังคม ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาภาษา และปรัชญาศาสนา เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษา (Philosophy of Education) กล่าวว่า การศึกษา หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติของคนรุ่นก่อนให้กับอนุชนรุ่นหลังของสังคม ทั้งนี้เพราะ อนุชนรุ่นหลังคงไม่อาจเติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ถ้าไม่ได้ดูดซับความเชื่อเกี่ยวกับโลกทัศน์ และทักษะในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาของผู้ใหญ่ ก่อนที่การศึกษาจะกลายมาเป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องกระทำด้วยความตั้งใจและเป็นทางการ และเป็นระบบ โดยมีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง คือ พระหรือนักปราชญ์ หรือนักวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบนั้น คนในสมัยโบราณก็มีการให้การศึกษาแก่เด็กในสังคมของเขาเหมือนกัน แต่การให้การศึกษาของคนสมัยก่อนเป็นไปในลักษณะของการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันโดยอัตโนมัติ

การศึกษาในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่การศึกษาแบบเป็นทางการ ไม่ใช่การศึกษาที่เป็นระบบ และไม่ใช่กระบวนการที่จงใจกระทำขึ้นเพื่อการเรียนรู้ จึงไม่มีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อเรื่องการศึกษา ดังนั้น ปรัชญาการศึกษา คือ ปรัชญาในส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา เป้าหมายของการศึกษาของสังคมโดยพยายามตอบคำถามที่ว่า เป้าหมายหรือผลที่พึงประสงค์ที่จะก่อให้เกิดกับผู้เรียนนั้นควรจะเป็นอะไร?และเป้าหมายดังกล่าวเหมาะสมหรือไม่ เมื่อตอบคำถามถึงเป้าหมายของการศึกษาเสียแล้ว ก็สามารถตอบคำถามต่อไปได้ว่า ความรู้ใด ทัศนคติใด ทักษะใด ควรได้รับการถ่ายทอดให้แก่เขาเหล่านั้น รวมทั้งมรรควิธีให้การศึกษาจะนำไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยคำตอบของนักปรัชญาการศึกษาต่อปัญหาที่ว่าเป้าหมายของการศึกษาหรือผลที่พึงประสงค์ของการศึกษาหรือสิ่งใดนั้น[๒๓] ย่อมมีผลสืบเนื่องมาจากทัศนะความเชื่อของนักปรัชญาทางด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยาอยู่มากที่เดียว ตัวอย่างเช่น นักปรัชญาอย่าง เพลโต มีความเชื่อทางอภิปรัชญาว่า วัตถุทั้งหลายเป็นเพียงสิ่งเลียนแบบแม่แบบในโลกแห่งแบบ แม่แบบเป็นสิ่งที่จริงกว่า หรือแม่แบบคือสัจธรรม ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาควรมุ่งให้เรียนรู้สัจธรรมมิใช่มีความรู้ในโลกแห่งประสบการณ์ซึ่งเป็นเพียงสิ่งเลียนแบบสัจธรรมเท่านั้น วิชาวิทยาศาสตร์จึงมิใช่วิชาที่สำคัญ ส่วนนักปรัชญาอย่าง ฟรานซิส เบคอน, จอห์น ล็อค มีความเชื่อว่า โลกแห่งปรากฏการณ์อย่างที่มันเป็น เป็นจริงแล้ว การศึกษาจึงมีเพียงเป้าหมายที่จะเข้าใจโลกแห่งปรากฏการณ์นี้เท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องหาความรู้ในเชิงนามธรรมที่ห่างไกลตัวออกไปอย่างทัศนะของเพลโต ดังนั้น วิชาเช่นวิทยาศาสตร์จึงเป็นวิชาที่สำคัญ ทำให้มนุษย์พบกับความสุขที่แท้จริง[๒๓๔]

---

[๓] กิติมา ปรีดีลิดก, **ปรัชญาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ประเสริฐการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๓.

[๔] จิตรกร ตั้งเกษมสุข,**พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๒๕) , หน้า ๔๕.

ปัจจุบันการศึกษาตามนัยแห่งปรัชญาการศึกษา ได้ถูกนำเสนอให้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนทางด้านการศึกษา สามารถพบได้จากงานเขียนของนักการศึกษาฝ่ายบรรพชิตผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านการศึกษาของสงฆ์และเชื่อมโยงกับการศึกษาของฝ่ายคฤหัสถ์ด้วยเช่นกัน คือ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สามารถศึกษาแนวคิดของท่านได้จากผลงานที่พิมพ์เผยแพร่มากมายได้แก่ ขอบฟ้าแห่งความรู้ กับผลงานด้านการศึกษา โรงเรียนวิธีพุทธเพื่อสังคมไทยและทิศทางทางการศึกษาไทย โดยได้นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมีองค์ประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education)ประกอบด้วย ๑) การศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) ๒) การศึกษาเพื่อการพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) ๓) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live) และ๔)การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be) แนวทางนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ กายภาวนา (การพัฒนาทางกาย) สีลภาวนา (การพัฒนาทางสังคม) จิตภาวนา (การพัฒนาทางจิต) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาทางปัญญา ซึ่งการศึกษาจะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบของจตุสดมภ์ของการศึกษานี้[๒๔๕]

จากการศึกษาแนวทางของนักการศึกษาที่ใช้พุทธปรัชญาการศึกษาพบว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้พุทธวิธีในการสอนตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าน่าจะเป็นกลไกสำคัญที่จะใช้เป็นแนวทางการจัดการศึกษาในสังคมปัจจุบัน โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ทางด้านการศึกษากับศาสตร์ทางพุทธศาสนาที่เป็นความรู้และจริยธรรมที่ปรากฏในหลักธรรมที่ได้รับการบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะเฉพาะของปรัชญาการศึกษาในพุทธปรัชญา และเป้าหมายหลักของการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์พร้อมที่ประกอบด้วยความรู้และจริยธรรมนั้น ได้มีนักการศึกษาทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ดำเนินการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องในฐานะที่มีบทบาทในการพัฒนาสถาบันการศึกษาของประเทศ โดยการเชื่อมโยงแนวทางการจัดการศึกษาเชิงพุทธกับการจัดการศึกษาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน แล้วนำเสนอสู่แนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างระหว่างแนวทางการจัดการศึกษาที่ผสมกับแนวทางเชิงพุทธ

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ตามหลักปรัชญาการศึกษา เพื่อให้ทราบลักษณะเด่นของการนำแนวคิดปรัชญาการศึกษามาประยุกต์กับการพัฒนาการศึกษาที่พระเดชพระคุณใช้เป็นแนวทางการบริหารการศึกษาอยู่ในปัจจุบันและนอกจากนั้นเพื่อนำแนวคิดด้านการศึกษาของพระเดชพระคุณ

---

[๕] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การเผยแผ่เชิงรุก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

เผยแผ่ให้ผู้สนใจได้อ่านและศึกษาอย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้นต่อไป และซึ่งการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะเด่นแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มปรัชญาว่าด้วยการศึกษาในแขนงต่างๆ อย่างไร และแนวคิดปรัชการศึกษาของท่านมีผลต่อการจัดการศึกษาของไทยในยุคปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต(ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งศึกษาตามกรอบของวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ ศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน ศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตโต) และวิเคราะห์เชิงปรัชญาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร แบ่งออกเป็น ๒ ชั้นได้แก่

๔.๒.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อาทิเช่น ทิศทางการศึกษาไทย, โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย และพุทธทัศนะเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อความสมดุลในโลกทัศน์ของชาวพุทธ เป็นต้น

๔.๒.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเศษ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และงานวิจัยทั่วไปเกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๕.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อาทิเช่น ทิศทางการศึกษาไทย, โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย และพุทธทัศนะเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อความสมดุลในโลกทัศน์ของชาวพุทธ เป็นต้น

๕.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเศษ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และงานวิจัยทั่วไปเกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

๕.๓ ศึกษาค้นคว้าแนวคิดปรัชญาการศึกษา และสัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต

๕.๔ ดำเนินการจำแนกข้อมูลและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในขอบเขตการวิจัย

๕.๕ เรียบเรียงและจัดกระทำข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย

๕.๖ นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน พบว่า การศึกษาเป็นวิธีการส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณี ให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งสังคมส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยม ที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการศึกษา หมายถึง การพัฒนาบุคคลและสังคมที่ทาให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และมีความสำคัญ คือ ปรัชญาช่วยสร้างเป้าหมายหรือความคาดหวัง หรือจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างชัดเจน ว่าจะไปในทิศทางใด และควรจะวางหลักสูตรอย่างไรบนพื้นฐานของความเป็นจริงทางสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ช่วยตรวจสอบความคิด ทฤษฎี สมมติฐาน ความหมายและความต้องการในการจัดการเรียนการสอน ให้กระจ่างชัดเจนขึ้นเป็นแม่บทสร้างภาพรวมหรือแผนที่ชีวิต ของการจัดการศึกษาโดยส่วนรวม ทำให้เห็นคุณค่า ความหมายทั้งหมดในการศึกษาวิชาต่างๆและมีองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษา จะเกี่ยวข้องกับอภิปรัชญา

(Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยา (Axiology) เช่นเดียวกัน ปรัชญาทั่วไป เช่นปรัชญาสารัตถนิยมปรัชญานิรัตถนิยมปรัชญาพิพัฒนาการนิยมปรัชญาปฏิรูปนิยมและปรัชญาอัตถิภาวนิยม (๕) นักปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของโลก เช่น โสกราตีส แนวความคิด คือ สิ่งซึ่งเกี่ยวกับความคิด ในส่วนที่เป็นเรื่องของเหตุผลของคนทุกๆคน มันมีความนึกคิดต่างๆดำรงอยู่ซึ่งต่างมีอยู่ร่วมกันทั้งหมด และด้วยเหตุนี้จึงมีความพอใจและความเพลิดเพลินอย่างเป็นสากลและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และแนวความคิดนั้น มันเป็นรูปแบบอันเป็นรากฐานของความเข้าใจหรือความรู้ที่แท้จริงอริสโตเติล การศึกษาควรเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนความเป็นพลเมืองดีและช่วยพัฒนาบุคลิกภาพซิเซโรหน้าที่ของตนได้ดีในสังคม ต้องเป็นคนมีเหตุผล ขยันหมั่นเพียรเพทราช เน้นว่ามนุษย์มีคุณค่าและมีความสำคัญที่สุด การศึกษาศิลปวิทยาจะเป็นทางให้มนุษย์เข้าใจตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง และจรรโลงคุณค่าของมนุษย์ วอเจอริอัส เน้นการเรียนแบบเสรี ว่าเป็นสิ่งจำเป็น ที่จะช่วยมนุษย์ได้ถึงซึ่งปัญญาและปฏิบัติความดี เคลวิน เน้นการเรียนวิชาศิลปะศาสตร์และการฝึกปฏิบัติในโรงเรียนมัธยม คอมินิอุส ควรอยู่ที่ความรู้ ศีลธรรม และศรัทธาควรสอนเด็กให้รู้ทุกอย่าง รุสโซ เน้นการสอนแบบธรรมชาติ แฮร์บาร์ต นำวิทยาศาสตร์มาใช้กับการศึกษา เน้นการเตรียมเด็กให้เข้ากับแบบแผนของสังคม แฮร์บาร์ต การเตรียมความรู้ เป็นวัสดุสิ่งของใหม่ ๆ การสรุปสาระ หลักการ การทดสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน เฟรอเบล ต้องพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก พัฒนาการทางกายภาพมาก่อนพัฒนาทางสติปัญญา ธอร์นไดค์ หลักการสำคัญ คือ นักเรียนลงมือประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง ดิวอี้ มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาแนวใหม่ของประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นการสอนด้วยวิธีแก้ปัญหา บรุเนอร์ เสนอวิธีสอนแบบค้นพบด้วยตนเอง

๒. แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พบว่า พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D. ราชบัณฑิต กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสามจุ่น อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. ๒๕๑๙ อุปสมบท เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์ มีสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสรมหาเถร) ขณะเป็นที่พระธรรมปิฎก วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานครเป็นพระกรรม วาจาจารย์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญมหาเถรขณะเป็นที่พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้นามฉายาว่า ธมฺมจิตฺโต (๒) ความหมายของปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาปัญญา และกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน ต้องการเน้นเรื่องหลักไตรสิกขา อธิศีลสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนากายและสังคม อธิจิตตสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนาจิต อธิปัญญาสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนาปัญญา และจุดมุ่งหมายของปรัชญาการศึกษาของ

พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ควรถือ การพัฒนาคนเป็นเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายรอง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ก็จะตามมาเอง คือ ความรู้เห็นตามความเป็นจริงเป็นการแสวงหาปัญญา สุตมยปัญญา คือการรับรู้ข้อมูลอย่างเดียวยังไม่พอ เราต้องมีจินตามยปัญญา คือ การคิดย่อยข้อมูลนั้นกำกับอยู่ด้วยได้แก่ สมรรถภาพ คุณภาพ และสุขภาพโดย และความหมายและความสำคัญของปรัชญาการศึกษา เป็นการแสวงหาปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตให้พบกับแสงสว่างและให้เข้าใจสภาวะที่เป็นจริงของชีวิต ท่านจึงเน้นเรื่องการพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่นเพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด ปัญญาเป็นประธานแห่งคุณธรรมทั้งหลาย และองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษา จตุสดมภ์ของการศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ และแนวทางการจัดการปรัชญาการศึกษา ด้วยขั้นตอนแห่งการศึกษาบทบาทของครูในการจัดการศึกษาและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๓. วิเคราะห์เชิงปรัชญาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตโต) พบว่า แนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระเดชพระคุณมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มปรัชญา ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสารัตถนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความจริงทางธรรมชาติ (๒) กลุ่มนิรัตถนิยม เชื่อว่าโลกนี้มีบางสิ่งที่มีคุณค่าถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เราควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป (๓) กลุ่มพิพัฒนาการนิยมหรือพิพัฒนาการนิยม หรือวิวัฒนา การนิยม (Progressivism) เชื่อว่าการดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดีและการกระทำที่เหมาะสม (๔) กลุ่มปฏิรูปนิยม เชื่อว่า การปฏิรูปสังคม เป็นหน้าที่ของสมาชิกของคนในสังคมทุกคน และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ และ(๕) กลุ่มอัตถิภาวนิยม หรือ อัตนิยม (Existentialism) เชื่อว่า ในความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์แต่ละ คนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตโต) จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันและปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตโต) ที่มีความสอดคล้องนำไปใช้พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ คือความรู้เห็นตามความเป็นจริงเป็นการแสวงหาปัญญา รับรู้ข้อมูล คิดย่อยข้อมูล แสวงหา เข้าใจสภาวะที่เป็นจริงของชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพ เพื่อพัฒนาสมรรถภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพและเพื่อพัฒนามนุษยภาพ ด้วยขั้นตอนแห่งการศึกษาบทบาทและวิธีคิด แบบโยนิโสมนสิการ นั้นจะอยู่ใน

สถานการณ์ใดก็สามารถนำไปใช้ได้ทุกที ทุกเวลา ตามความเข้าใจการแสดงออกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันให้มีการต่อยอด แสวงหามุมมองทางความคิดเพื่อพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ ตามแบบปรัชญาการศึกษาแบบเก่า ปรัชญาการศึกษาร่วมสมัยเพื่อเป็นแม่แบบของการศึกษาทั้งหลาย โดยนำหลักธรรมมาใช้ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑ภาษาไทย .

หนังสือ (๑) :

กิติมา ปรีดีลิดก. **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ประเสริฐการพิมพ์, ๒๕๒๐.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข. **พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย ,๒๕๒๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๘.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๔.

การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์
A study of Buddhist Principles in Literature Of Laungphothong Watbhot

พระปลัดแดนสกล ปภาโส/บาลลา*
พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร., ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ**

บทคัดย่อ

วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวชีวิตของหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ที่อยู่บนฐานตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างศาสนสถาน บำรุงศาสนบุคคล และสืบทอดศาสนธรรม การดำเนินเรื่องชีวิตของตัวละครที่ต้องผจญกับสุขทุกข์ มีลาภเสื่อมลาภ ได้ยศเสื่อมยศ พบกับการถูกสรรเสริญการถูกนินทา ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะสมจริงและมีอุทาหรณ์ให้คิดว่า แท้ที่จริงแล้ว ในชีวิตคนเราไม่อาจสมปรารถนาได้เสมอไป ความเป็นไปของตัวละครอื่นๆ ที่ผูกอยู่กับความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นกับชีวิตใครๆ ก็ได้ วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำนึกของสังคม เป็นการปลูกฝังคุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ทำให้ผู้อ่านจะได้รับความคิด ความรู้เพิ่มขึ้นไม่มากก็น้อย มีผลให้สติปัญญา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องให้ข้อคิดต่อผู้อ่านขยายทัศนคติให้กว้างขึ้น บางครั้งก็ทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้อง เกิดความรักในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน นำมาใช้ประโยชน์ทำให้จิตใจสูงขึ้น หรือนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หน้าที่ทางสังคมของวรรณกรรม อาจจะมิใช่การแก้ปัญหาทางสังคมในเชิงปฏิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ในระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญา

คำสำคัญ: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, วรรณกรรม

Abstract

The purposes of this research were; (1) to study the knowledge related to general literatures and literatures related to the Buddhist teachings (2) to study the literatures related to the Buddhist teachings and (3) to

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

analyze the principle of Buddhist teachings in the literatures entitled Loung Por Thong in Wat Bot. This research was the qualitative research as follows:

The results of research were found that the literatures mean the written documents, notwithstanding, they may not be in the completeness or any means the retold stories or reading for relaxation. The novels related to the history mean the novel saying about the actors. While the Buddhist literatures of Thais appear as the written documents in the first time in the period of Sukhothai, period of Phor Khunramkamhaeng, the Great. The Buddhist literatures can be divided in two periods, that is, before accepting the influence of literatures form the West beginning from Sukhothai to the beginning of King Rama 4, Siam Kingdom and after accepting the influence of literature from the West from the period of King Rama 5 of Siam Kingdom.

For the Buddhist literatures entitled Loung Phor Watbot, their essences are the life-stories based on the Buddhist teachings. There are a lot of the religious places, enhancing the Buddhists and inheriting the Buddhist teachings. To proceed the lives of the actors must face the happiness, dissatisfaction, to have good luck, bad luck, to have dignity or loss of dignity to have praise and gossip, love, greed, hatred and delusion that are the defilements. They may occur in anybody. They are deep with the principle of Dhamma and the essences are the literal tricks for the readers for creations.

The Buddhist literature entitled Loung Phor Thongwatbot is the value to individual, that is, the literatures gives the benefits towards individuals who are ones of the society. This indicates the condition of the life of human beings in the society and the artificial experience of life in various aspects, to provoke the consciousness of the society, to culture the attitude to the society, to enhance the readers who are the unity of the society to accept those opinions and to have the guideline of thought with the society, namely the morality, the fame of tradition and various Dhamma that results in the wisdom used for practice in daily life or to change the human beings' behaviors.

Keywords: The Buddhist Teachings**,** Literatures

๑. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เช่นหนังสือ มีปราชญ์ทางพุทธศาสนาจำนวนมากที่ผลิตงานวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและนวนิยายอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วกัน เช่น สุชีพ ปุญญานุภาพ ผู้แต่งนวนิยายอิงหลักธรรม เรื่องกองทัพธรรม ธรรมโฆษ ผู้แต่งเรื่องลีลาวดี วศิน อินทสระ ผู้แต่ง พระอานนท์ พุทธอนุชา เป็นต้น งานวรรณกรรมที่อิงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในไทยนั้น สามารถแบ่งลักษณะวรรณกรรมพระพุทธศาสนาออกเป็น ๒ ระยะ คือ ๑) ระยะก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก ๒) ระยะหลังได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก

๑) วรรณกรรมศาสนาระยะก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันต

วรรณกรรมศาสนาในระยะนี้ ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปลายรัชกาลที่ ๓ หรือต้นรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเนื้อเรื่องส่วนมากมีที่มาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สำหรับสั่งสอนประชาชนให้มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาและตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี ส่วนแนวคิดของเรื่อง เน้นพุทธปรัชญา คือความเป็นอนิจจังอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักไตรลักษณ์ หรือ เน้นเรื่องการบุญกุศล เพื่อให้ได้ไปเกิดในชาติภพที่ดีกว่ามีความเชื่อว่าความสุขที่แท้จริง คือความสุขทางธรรมส่วนรูปแบบในการแต่งนิยมใช้รูปแบบร้อยกรองและมีภาษาบาลี-สันสกฤตแทรกในเนื้อเรื่อง

๒) วรรณกรรมพระพุทธศาสนาระยะหลังได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก

ได้แก่วรรณกรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ หรือต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื้อเรื่องเน้นธรรมในชีวิตประจำวัน อาจเป็นเรื่องสมมุติเพื่อสร้างเหตุการณ์ที่ควรประพฤติปฏิบัติประยุกต์กับเหตุการณ์ทางสังคม เนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น ธรรมะในการเป็นครู หรือ นักปกครอง แนวคิดในเนื้อเรื่องมีการนำเสนออย่างตรงไปตรงมาในเรื่องค่านิยมของสังคม และแก่นแท้ของศาสนา แสดงความคิดความเชื่ออย่างมีเหตุผลมากขึ้น ส่วนรูปแบบในการแต่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ในส่วนที่เป็นร้อยแก้ว ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย สารคดี ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะและปรัชญาในพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงข้อคิดทางปัญญา[๑]

วรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ผลงานของ นายทวี วรคุณ ซึ่งเป็นนักประพันธ์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนผู้หนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่ามีผลงานการประพันธ์ที่ดีเด่น โดยได้รับรางวัลจาก ยู.เนส.โก. ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งผลงานของท่านทุกเรื่อง มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นหลักธรรมและคติธรรมในพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ทำให้คนที่ได้อ่านผลงานของท่านเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนากันมากขึ้น เป็นผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง ผู้ประพันธ์คือ คุณทวี วรคุณ ได้เขียนบอกเล่าให้เห็นจุดสำคัญใน

---

[๑] สนิท ตั้งทวี, **วรรณคดีและวรรณกรรมทางศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของเราว่า การเผยแพร่ศาสนาโดยวิธีเล่าเรื่องและแทรกธรรมะอันจะทำให้คนเรานำไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ยังเป็นที่ต้องการของคนหมู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังไม่มีความรู้ทางศาสนา มีการสอดแทรกหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และเหตุการณ์ในสังคมตลอดจนให้คุณค่าด้านคำสอน การศึกษา วัฒนธรรม และประเพณี

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับวรรณกรรมทั่วไปและวรรณกรรมอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อศึกษาวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์

๓. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษาศึกษาความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา วรรณกรรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากวรรณกรรมของทวี วรคุณและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๓๙ วรรณกรรมวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาเนื้อหาของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ผลงานของ นายทวี วรคุณ

๓. นำมาศึกษาเนื้อหาและวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

๕ .สรุปผลการวิจัย

การจัดประเภทนวนิยายอิงพระพุทธศาสนาประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ ประเภทเรื่องที่แต่งตามลำดับเวลา นวนิยายประเภทนี้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจึงมักปรากฏในรูปของการแสดงปาฐกถาธรรมตามสถานที่ต่างๆและทางสื่อมวลชนแล้วจึงรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มในเวลาต่อมานอกเหนือจากที่มีผู้เรียบเรียงคิดค้น

เขียนเพื่อเผยแพร่ในรูปเล่ม นอกจากนี้ยังแบ่งประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนา ประเภทก่อนอิทธิพลจากตะวันตกและประเภทหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก ส่วนประเภทที่แต่งตามเนื้อหา เป็นนวนิยายอิงพระพุทธศาสนาโดยผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริงซึ่งในเนื้อหามุ่งเสนอสาระทางคุณธรรมจริยธรรมแก่สังคมโดยอาศัยหลักธรรมในศาสนาเป็นโครงเรื่องซึ่งจะมีทั้งเป็นเรื่องราวจริงทางศาสนาและเรื่องราวที่แต่งอิงศาสนา

ลักษณะและเนื้อหาของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ พบว่า เรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ เปิดเรื่องด้วยสถานที่แรกเป็นชนบทในประเทศไทย เป็นการเริ่มต้นนิยายเรื่องนี้ได้ดี เพราะเป็นสถานที่ใกล้ตัวผู้อ่านและผู้อ่านส่วนใหญ่มีความคุ้นเคย จึงสร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านเห็นหรือรู้สึกตามได้เป็นอย่างดี เนื้อเรื่องอันเป็นเรื่องราวชีวิตของหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ที่อยู่บนฐานตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างศาสนสถาน บำรุงศาสนบุคคล และสืบทอด ศาสนธรรม การดำเนินเรื่องชีวิตของตัวละครที่ต้องผจญกับสุขทุกข์ มีลาภเสื่อมลาภ ได้ยศเสื่อมยศ พบกับการถูกสรรเสริญการถูกนินทา ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะสมจริงและมีอุทาหรณ์ให้คิดว่า แท้ที่จริงแล้ว ในชีวิตคนเราไม่อาจสมปรารถนาได้เสมอไป ด้วยอำนาจและชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ความสุขอันเป็นโลกียะทั้งมวลนำไปสู่ความทุกข์ จึงไม่ควรท้อแท้สิ้นหวังในชีวิตจนเกินไป หากต้องประสบกับความทุกข์ควรรู้จักปล่อยวางไม่ยึดถือในเรื่องต่าง ๆ ให้มากนัก ก่อเกิดความประทับใจแก่ผู้อ่านในความดีมุ่งมั่นกระทำไว้ในพระพุทธศาสนา ความต่อเนื่องในการเล่าเรื่องได้ฉายภาพหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ให้แจ่มชัดในความรู้สึกของผู้อ่าน ความเป็นไปของตัวละครอื่น ๆ ที่ผูกอยู่กับความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นกับชีวิตใคร ๆ ก็ได้ จึงทำให้ตัวละครดูเหมือนมีชีวิตชีวา ฉากต่าง ๆ สามารถบรรยายให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือน “เห็นด้วยตา” และ “ได้ยินด้วยหู” ซึ่งมาจากการสังเกตหาจุดเด่นของสิ่งต่าง ๆ แล้วดูให้ติดตา จนนำมาใช้บรรยายฉากได้ดีถึงขนาด บทสนทนาที่ไพเราะช่วยให้น่าสนใจอ่าน ภาษาที่งดงามควรแก่การจดจำ สำนวนที่สละสลวย ความคิดที่คมคายลุ่มลึก อุปมาโวหารที่สื่อให้เข้าใจความหมายได้อย่างเฉียบคม และลึกซึ้งด้วยคติธรรมที่แนบเนียนกับเนื้อเรื่อง ล้วนเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อันเป็นผลให้อ่านได้เพลิดเพลินมีความบันเทิงใจ

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ พบว่า วรรณกรรมมิใช่เป็นแต่เพียงสื่ออย่างเดียว หากสิ่งที่แฝงลึกลงไปในช่องไฟระหว่างตัวอักษร ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้เขียน และลึกลงไปในภูมิปัญญานั้นก็คือความจริงใจที่ผู้เขียนสะท้อนต่อตัวเองและต่อผู้อ่าน วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณกรรมเป็นของตัวเอง และวรรณกรรมจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลวก็แล้วแต่ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจของชนในชาตินั้น ๆ วรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่าชาติใดมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหนและยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติ จึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชน

ในชาติ มีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไร ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกนึกคิดถ่ายทอดจิตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม การศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย

ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้านอาจกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมต่างมีบทบาท ความสำคัญ และอิทธิพลไม่มากก็น้อย วรรณกรรมเป็นผลงานการสร้างสรรค์จากปัญญามนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้และพัฒนาออกมาเป็นวรรณกรรม เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสมองและภูมิปัญญา การบริโภคอาหารเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางร่างกายเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นคงไม่เพียงพอสำหรับมนุษย์เป็นแน่แท้ เพราะมนุษย์นั้นยังต้องการอาหารทางใจด้วย

คุณค่าต่อบุคคล คือวรรณกรรมให้สารประโยชน์ต่อบุคคลอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะ ส่งเสริมในการเรียนรู้ทางด้านภาษา และช่วยให้มีโอกาสฝึกทักษะ ส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ชี้ให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคมให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ ชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุข ยากแค้นอับเฉา ถูกกดขี่ จองเวร อาภัพอับโชค เป็นต้น

คุณค่าต่อสังคม วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำนึกของสังคม หรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิธีเสนอแนวคิดต่อผู้อ่านโดยส่วนรวม เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคมแก่ผู้อ่าน และมีกลวิธีในการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นพ้องกับแนวคิดที่ผู้ประพันธ์เสนอมาในรูปวรรณกรรม หรือให้ผู้อ่านเลือกรูปแบบของสังคมตามทัศนะของตนเองรวมมากับการบันเทิงใจในวรรณกรรมด้วย ซึ่งเป็นตัวเร่งเร้า ส่งเสริมให้ผู้อ่านอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมยอมรับแนวคิดเหล่านั้น และมีมโนทัศน์ร่วมต่อสังคม คือ ศีลธรรม กรอบจารีตประเพณี และธรรมนิยมต่างๆ เสนอแนวคิดร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่า และชะลอการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่สภาพชีวิตเลวลง หรือมีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น วรรณกรรมได้เสนอแนวคิดร่วมของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมโดยไม่หยุดนิ่ง เพื่อไปสู่สภาพของสังคมมนุษย์ที่ดีกว่า

คุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมเรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ทำให้ผู้อ่านจะได้รับความคิด ความรู้เพิ่มขึ้นไม่มากก็น้อย มีผลให้สติปัญญาแตกฉานทั้งทางด้านวิทยาการ ความรู้รอบตัว ความรู้เท่าทันคน ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องให้ข้อคิดต่อผู้อ่านขยายทัศนคติให้กว้างขึ้น บางครั้งก็ทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้อง เกิดความรักในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พร้อมกันนี้วรรณกรรมแทบทุกเรื่องจะแทรกสัจธรรมที่ผู้อ่านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทำให้จิตใจสูงขึ้น

หรือนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หน้าที่ทางสังคมของวรรณกรรม อาจจะมิใช่การแก้ปัญหาทางสังคมในเชิงปฏิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ในระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ทวี วรคุณ. **หลวงพ่อทองวัดโบสถ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๑

กระแส มาลยาภรณ์. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

เกษม ขนาบแก้ว. **แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐.

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาส ในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย
A Study of Administration Efficiency of Abbots in Meang Loei Municipal Area, Loei Province

พระสุจริต สุนฺทโร (สุนทราวิรัตน์)*
พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, ผศ.ดร., ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย ๒) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพของเจ้าอาวาสเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๔๓ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย แล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์โดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

ผลการศึกษาพบว่า

๑. การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการบริหารและการปกครอง, ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล, ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอน, และด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติ ตามลำดับ

๒. ผลเปรียบเทียบการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีระดับการศึกษานักธรรมระดับ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

การศึกษาเปรียญธรรม และระดับการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีทัศนคติการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า

๑) ด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติปัญหา อุปสรรคดังนี้เจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพขาดงบประมาณในการซ่อมแซมเสนาสนะ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรใช้คนให้ถูกกับงาน และแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบให้เรียบร้อย ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณให้วัดและเพียงพอต่อการบำรุงซ่อมแซม

๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ปัญหา อุปสรรค ดังนี้พระสังฆาธิการบางครั้งใช้อารมณ์ไร้ซึ่งเหตุผลในการตัดสินใจพระสังฆาธิการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรให้มีการอบรมด้านภาวะผู้นำหลักการและเหตุผลในการตัดสินใจ ควรจะมีการส่งเสริมอบรมให้ความรู้พระสังฆาธิการในด้านการบริหารจัดการวัด

๓) ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอน ปัญหา อุปสรรคดังนี้ขาดงบประมาณสนับสนุนบุคลากรในการทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังขาดการติดต่อประสานงานและการทำงานเป็นทีมในด้านการเผยแผ่ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่และนำปัจจัยที่มีอยู่ในกองทุนมาใช้ในการบริหารจัดการ ควรเผยแผ่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเชิงรุกให้มากกว่าเดิม

๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลปัญหา อุปสรรค ดังนี้ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ขาดเป้าหมายในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน ไม่มีการประชุมปรึกษาวางแผนและกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาวัด และให้ทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ควรมีการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อเกิดการพัฒนาที่หลากหลาย

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพการบริหารงาน, เจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย

Abstract

The objectives of this quantitative research were (1) to study the administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area, Loei province, (2) to compare the administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area, Loei province, and (3) to study problems, obstacles and recommendations

on the efficient administration development of abbots in MueangLoei municipal area, Loeiprovince. The research samples were totally 143 novices and monks, selected by the simple random sampling method, in MueangLoei municipal area, Loei province, and the research instrument used for collecting datawas the rating scale questionnaire. The data were analyzed by the software package for social sciences (SPSS), comprised of frequency, percentage, mean, standard deviation, T-test and one way analysis of variance (One-way ANOVA). In cases in which differences were found at a statistically significant level,the method of paired comparison was utilized by the Least Significant Difference (LSD).

The research findings were as follows:

1. The administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area was found to be overall at a high level When considered in each aspect, it was found to be at a high level in the following descending order: administration and government, facilitation of merit making, education and instruction, maintenance of temples and religious properties, respectively.

2. The comparison of administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area was found that the attitude of monks and novices with different status, age and rainy year, towards administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area was found to be overall different at a statistically significant level of .05, and this was in accordance with the hypothesis of the research. But the attitude of monks and novices with different Dhamma scholar level, Pāli scholar level and educational level, towards administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area was found not to be overall different, and it was not in accordance with the hypothesis of the research.

3. Problems, obstacles and recommendations on administration efficiency of abbots in MueangLoei municipal area were found as follows:

1) In term of maintenance of temples and religious properties, the problems and obstacles were found that some abbots did not put the right man on the right job; therefore, that job was inefficient, and there was no budget for dwelling restoration. And the recommendations were found as follows: the abbots should put the right man on the right job and distribute

duties properly; the state budget, sufficient for restoring temples and religious properties, should be allotted to the temples.

2) In term of administration and government, theproblems and obstacles were found that some ecclesiastical administrative monks frequently depended upon emotional feelings to make reasonless decisions, and some of them did not know or understand Thai Sangha Administration. And the recommendations were found that the ecclesiastical administrative monks should be trained on leadership, the principle and reasons of decision making, including knowledge of temple administration.

3) In term of education and instruction, the problems and obstacles were foundthat it lacked not only the budget to promote personnel of Buddhism propagation, but coordination and teamwork of propagation, too. And the recommendations were found that the propagation fund should be founded for the sake of propagation administration, and the propagation of Buddhism, the exposition of Buddha's teachings, should be aggressively operated for the sake of people.

4) In term of facilitation of merit making, the problems and obstacles were found that there were no distinct visions and goals of temple administration for some abbots, and the objectives of temple development were not clearly discussed, planned and defined in the meeting. And the recommendations were found that there should be abbot's vision of temple development, which was up to the current situation. There was also the meeting and discussion for more temple development.

Keywords: Administration Efficiency of Abbots in Meangloei Municipal Area

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนาโดยบทบาทของพระพุทธศาสนานั้นได้มีต่อเนื่องมาตั้งแต่สุโขทัยดังนั้นพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจและอบรมคุณลักษณะนิสัยอันดีงามให้กับผู้คนในสังคมตลอดจนการให้ความอนุเคราะห์ที่เกี่ยวกับการบริหารสาธารณะตามความต้องการของประชาชนอีกทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับสังคมให้แก่ประเทศมาแล้วเป็นอย่างดีในปัจจุบันการบริหารวัดมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากในปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยมและวัตถุนิยมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทำให้การดำเนินการบริหารวัดตกอยู่ในกระแสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้การบริหารงานจึงมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงานควรคำนึงเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จประกอบไปด้วยเงิน (money) วัตถุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงานหรือคน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงานในยุคต้นๆของการพัฒนาการบริหารงานสมัยใหม่จะคิดถึงองค์ประกอบสำคัญดังกล่าวเพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายขององค์กรว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรอย่างไร

ต่อมามีการพัฒนาระบบการบริหารงานเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัฒน์ที่มีการแข่งขันสูงจึงมีการสร้างระบบการบริหารที่เน้นคนมากยิ่งขึ้นรวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารสมัยใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้นจึงได้มีแนวคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตนเพื่อความสำเร็จโดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือนวัตกรรมใหม่ๆที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารงานขององค์กร

การที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลคือการดำเนินการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยรวดเร็วคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดจำเป็นต้องมีการศึกษาเรียนรู้บุคลิกลักษณะความเชื่อค่านิยมและพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานทำให้การบริหารประสบความสำเร็จตามเป้าหมายหรือเป็นไปตามวัตถุประสงค์บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมคุณธรรมและจริยธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการอบรบบ่มเพาะกันมาช้านานการอบรมบ่มเพาะคุณธรรมและจริยธรรมมีสถาบันที่อบรมได้ดีที่สุดนั่นก็คือวัดวัดหมายถึงสถานที่ทางศาสนาโดยปรกติวัดต้องมีโบสถ์วิหารและที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช[๒๕๑] วัดเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระพุทธศาสนาและพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคมในอดีตพระภิกษุสงฆ์มีฐานะเป็นทั้งครูและผู้ฝึกอบรมให้แก่ประชาชนในชุมชนเกือบทุกเรื่อง เช่นด้านจิตใจและด้านความเป็นอยู่หรืออาชีพของประชาชนนอกจากนั้นวัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนแม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญเหล่านั้นก็ยังคงอยู่เฉพาะวัดวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมากทั้งในเรื่องการพัฒนาชุมชนการพัฒนาอาชีพหรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนการรวมกลุ่มการเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจยังคงอยู่มิเสื่อมคลายแต่อย่างใด[๒๖๒] ความสำเร็จของวัดในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารหมู่คณะหรือการปกครองดูแลตลอดทั้งการแนะนำการสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,** (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๙.

[๒] กรมการศาสนา,**“แนวทางการพัฒนาพระสังฆาธิการ”,รายงานการวิจัย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

และคฤหัสถ์ที่มาพำนักในวัดให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัยปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมืองข้อบังคับระเบียบคำสั่งและประกาศของมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยและผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารหมู่คณะผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัดก็คือ“เจ้าอาวาส” นั่นเองเจ้าอาวาสจึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นซึ่งมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากชาวบ้านจะให้ความเคารพยกย่องว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวบ้านทุกหมู่เหล่าเพราะผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสได้นั้นต้องมีพรรษา๕ขึ้นไปเป็นผู้มีความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่งมีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัยมีศีลจารวัตรที่น่าเคารพเลื่อมใสเป็นผู้ทรงเกียรติเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในท้องถิ่นนั้น[๓] เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่บริหารและปกครองวัดที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดพระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชนเจ้าอาวาสย่อมเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาดังนั้นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเจ้าอาวาสจะต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นที่ศรัทธาของประชาชน[๔]เมื่อเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่ต้องใช้อำนาจในการปกครองดูแลกิจการต่างๆภายในวัดการใช้อำนาจของเจ้าอาวาสจึงต้องเป็นการกระทำโดยมีกฎหมายให้อำนาจไว้เพื่อให้การบริหารและปกครองสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งอำนาจของเจ้าอาวาสนั้นได้มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ซึ่งได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้[๕] มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

(๑) บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

(๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

---

[๓] พระมหาเสริมชัยชยมงฺคโล, **การบริหารวัด,** (กรุงเทพมหานคร : วีชั่นอาร์ตคอร์ปอเรชั่น ,๒๕๔๑), หน้า ๑๐๔.

[๔] พระธรรมวโรดม, **การปกครองวัด,**กรุงเทพมหานคร) : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙(, หน้า ๑๑๘.

[๕] พระวิสุทธิภัทรธาดา(ประสิทธิ์พุรหฺมรังสี), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๔.

(๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยกฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ในเขตเทศบาลเมืองอำเภอเมืองเลยมีชุมชนทั้งหมด ๔๙ ชุมชน มีประชากรทั้งหมด ๒๑,๐๙๑ คน[๖] ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเลยมากมายซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองเลยมี จำนวน ๑๓ วัด เป็นวัดในสังกัดมหานิกาย ๖ วัดมีพระภิกษุพร้อมสามเณรจำนวน ๒๒๙ รูปแบ่งเป็นพระภิกษุจำนวน ๕๐ รูป และสามเณร ๑๗๘ รูป[๗] การปกครองคณะสงฆ์ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมืองและมีวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ตามในกฎหมายเถรสมาคมเป็นหลัก การปกครองคณะสงฆ์มีผู้บริหารคณะสงฆ์ภายในวัดคือเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบลเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และรักษาการแทนเจ้าอาวาสรองลงมาตามลำดับ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผน และพัฒนาการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลยให้มีประสิทธิภาพต่อไปทั้งยังเป็นการศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในที่อื่นๆ ได้อีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย

๒. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย

๓. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๓.๑ ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นอย่างไร

๓.๒ ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่

---

[๖] สำนักงานสถิติรายชื่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองเลย (๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘)

[๗] สถิติสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเลย (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘)

๓.๓ ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นอย่างไร

๔. ขอบเขตของการวิจัย

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ทั้ง ๔ ด้านคือ

(๑) ด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติ

(๒) ด้านการบริหารและปกครอง

(๓) ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอน

(๔) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่พระภิกษุและสามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย มีสังกัดมหานิกาย จำนวน ๒๒๙ รูป ซึ่งมีวัดดังนี้

(๑) วัดศรีบุญเรือง	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านติ้ว
(๒) วัดศรีวิชัยวนาราม	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านหนองผักก้าม
(๓) วัดชลธาราราม	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านนาหนอง-ท่าแพ
(๔) วัดวิเวกธรรมคุณ	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านนาเขิน
(๕) วัดพุทธสามัคคีบุรีเลย	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านนาเขิน
(๖) วัดทับมิ่งขวัญ	ตั้งอยู่ชุมชนบ้านติ้ว

๔.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่สถานภาพ อายุพรรษาระดับการศึกษานักธรรมระดับการศึกษาเปรียญธรรมและระดับการศึกษาสามัญ

๒) ตัวแปรตามคือการบริหารงานของเจ้าอาวาสตามทัศนะของพระภิกษุและสามเณรใน๔ด้านได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติ ๒) ด้านการบริหารและปกครอง ๓) ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอนและ ๔) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวม

ข้อมูล คือ แบบสอบถาม โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๔๓ ฉบับ แล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์

๖.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่พระภิกษุและสามเณรสังกัดคณะสงฆ์มหานิกายในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลยรวม ๒๙๙ รูป[๘] **กลุ่มตัวอย่าง**ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรสังกัดคณะสงฆ์มหานิกายในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลยรวม ๒๙๙ รูป ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)[๙] ที่ระดับความคาดเคลื่อน ๐.๐๕ ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๔๓ รูปและผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสุ่มอย่างง่าย(Simple Random Sampling)[๑๐]

๖.๓ เครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยดำเนินการดังนี้ ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพอายุพรรษาระดับการศึกษานักธรรมระดับการศึกษาเปรียญธรรมและระดับการศึกษาสามัญ มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายปิดให้เลือกตอบแบบตรวจรายการ(check list) ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานของเจ้าอาวาสตามทัศนะของพระภิกษุและสามเณรใน ๔ ด้านได้แก่๑) ด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติ๒) ด้านการบริหารและปกครอง๓) ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอนและ๔) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ตามหลักการของ (Likert)[๑๑] คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน ๔๐ ข้อ และตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open - ended)

๖.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑.ผู้วิจัยทำการขอหนังสือขออนุญาตในการแจกแบบสอบถามจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ถึง เจ้าคณะอำเภอเมืองเลย

---

[๘] สถิติสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเลย, (๑๒ กรกฎาคม๒๕๕๘).

[๙] **ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย spss, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗-๕๘.**

[๑๐] ธานินทร์ศิลป์จารุ, **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี : บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

[๑๑] สุวรี ศิริโภคารภิรมย์, **การวิจัยทางการศึกษา**, (ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

๒. ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตนำเสนอเจ้าคณะอำเภอเมืองเลยเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

๓. ทำการแจกแบบสอบถาม จำนวน ๑๔๓ ฉบับ โดยการแจกด้วยตนเอง

๔. ทำการเก็บแบบสอบถามที่กลุ่มตัวอย่างที่ทำการตอบเรียบร้อยแล้ว

๕. ตรวจความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัย ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics)

๑. ใช้สถิติจำนวน (Frequency) และร้อยละ (Percentage) อธิบายปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผล

๒. ใช้สถิติวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)อธิบายข้อมูลการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย และนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics)

๑.ใช้สถิติทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม

๒.ใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)[๑๒] ในกรณีตัวแปรต้นมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยใช้วิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

๗. สรุปผลการวิจัย

๗.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาส ๒) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาส และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพของเจ้าอาวาสเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม

[๑๒] ชูศรี วงศ์รัตนะ, **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๖.

โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๔๓ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย แล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์โดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

ผลการศึกษาพบว่า

๑. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นสามเณร จำนวน ๑๐๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๗ มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๐๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๗ ไม่มีพรรษา จำนวน ๑๐๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๘ มีระดับการศึกษานักธรรมชั้นตรี จำนวน ๗๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๗ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๑๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๔ และมีระดับการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๑

๒. การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =๔.๑๙) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการบริหารและการปกครอง,ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล, ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอน, และด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติ ตามลำดับ

๓. ผลเปรียบเทียบการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีสถานภาพ อายุและพรรษา ต่างกัน มีทัศนคติการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีระดับการศึกษานักธรรม ระดับการศึกษาเปรียญธรรม และระดับการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีทัศนคติการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า

๑) ด้านการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติปัญหา อุปสรรคดังนี้เจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพขาดงบประมาณในการซ่อมแซมเสนาสนะ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรใช้คนให้ถูกกับงาน และแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบให้เรียบร้อย ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณให้วัดและเพียงพอต่อการบำรุงซ่อมแซม

๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ปัญหา อุปสรรค ดังนี้พระสังฆาธิการบางครั้งใช้อารมณ์ไร้ซึ่งเหตุผลในการตัดสินใจพระสังฆาธิการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการ

ปกครองคณะสงฆ์ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรให้มีการอบรมด้านภาวะผู้นำหลักการและเหตุผลในการตัดสินใจ ควรจะมีการส่งเสริมอบรมให้ความรู้พระสังฆาธิการในด้านการบริหารจัดการวัด

๓) ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอน ปัญหา อุปสรรค ดังนี้ขาดงบประมาณสนับสนุนบุคลากรในการทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังขาดการติดต่อประสานงานและการทำงานเป็นทีมในด้านการเผยแผ่ ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่และนำปัจจัยที่มีอยู่ในกองทุนมาใช้ในการบริหารจัดการ ควรเผยแผ่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเชิงรุกให้มากกว่าเดิม

๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล ปัญหา อุปสรรคดังนี้ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ขาดเป้าหมายในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน ไม่มีการประชุมปรึกษาวางแผนและกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาวัด และให้ทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ควรมีการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อเกิดการพัฒนาที่หลากหลาย

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาดังนี้

๑. ควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒. ควรทำการศึกษาวิจัยผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากหลักพุทธธรรมโดยการประยุกต์ใช้กับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๓. ควรจะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์เปรียบเทียบกับพื้นที่ศึกษาวิจัยเป็นอำเภออื่น และจังหวัดอื่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

ชูศรี วงศ์รัตนะ.**เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ.**การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย spss**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒

สุวรี ศิริโภคารภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

พระธรรมวโรดม. **การปกครองวัด.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์พรหฺมรํสี).**พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาเสริมชัยชยมงฺคโล.**การบริหารวัด.**กรุงเทพมหานคร : วีชั่นอาร์ตคอร์ปอเรชั่น,๒๕๔๑
ราชบัณฑิตยสถาน.**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย/สารนิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/:

กรมการศาสนา.“แนวทางการพัฒนาพระสังฆาธิการ”.**รายงานการวิจัย**.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

การเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงของชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้วบ้านก้านเหลืองดง ตำบลหนองแคนอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

An Analysis study of Dhunna Propagation Through Broadcasthing System of the commuty of Wat-PhosiekeawThambonNgongkhan Ampor Dong-Luong Mukdahan Province

พระครูสิทธิสารธรรม (บุญท้าว เหง้าโอสา)*
ดร.เสฐียร ทั่งทองมะดัน**

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาทราบความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล ๒) เพื่อศึกษาทราบการเผยแผ่ธรรมะผ่านระบบกระจายเสียงของชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้ว ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ๓) เพื่อศึกษาทราบผลการเผยแผ่ธรรมะผ่านระบบกระจายเสียงชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้ว ๔) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของหอกระจายข่าวหลังจากการรับฟังรายการระหว่างการจัดแบบบันทึกเสียงและแบบจัดรายการสดกลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนอายุระหว่าง ๑๕-๗๐ ปี ในเขตบ้านก้านเหลืองดง ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร จำนวน ๒ หมู่บ้าน รวม ๑๖๕คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แบบเทปบันทึกเสียงและบทรายการแบบ จัดรายการสดเรื่องการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สถิติที (t-test) และ การวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA)

ผลการศึกษาพบว่า

๑. กลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการจากการดำเนินรายการแบบจัดรายการสดพบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียง ด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบ และพฤติกรรมของการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการแบบบันทึกเสียงมีการเปลี่ยนแปลง ในด้านความรู้สูงกว่าก่อนรับฟังรายการอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมของการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียง และสำหรับความคิดเห็น เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียง ด้าน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

การดำเนินการและในด้านนโยบายและกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒. กลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการแบบบันทึกเสียง แบบจัดรายการสดและแบบเดิม พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงในด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบของ รูปแบบการจัดรายการสดสูงกว่าแบบบันทึกเสียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แต่ในด้านความรู้ ความคิดเห็นด้านนโยบายและกิจกรรมรวมถึงพฤติกรรมของการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงในรูปแบบการจัดรายการสดมีการเปลี่ยนแปลงที่ต่ำกว่าแบบบันทึกเสียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. กลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการแบบเดิมมี ความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงในด้านการดำเนินการ ด้านนโยบายและกิจกรรม รวมถึงพฤติกรรมของ การเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงสูงกว่ารูปแบบการจัดรายการสดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕

๔. กลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการในรูปแบบเดิมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียง ด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบ ด้านนโยบายและกิจกรรมสูงกว่าแบบบันทึกเสียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แต่ในด้านความรู้และพฤติกรรมของการเผยแพร่ธรรมะผ่านระบบหอกระจายเสียงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕. ด้านความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบรายการ กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในรูปแบบ การบันทึกเสียงมากกว่ารูปแบบการจัดรายการสด

คำสำคัญ: เผยแพร่ธรรมะ, ระบบหอกระจายเสียง

Abstract

This study aims four reasons: 1) to study mind the history of Buddhism in era 2) to study mind the mission, ethics through broadcasting of Wat Pho Sri KaeoNong District, Dong Luang, Mukdahan 3) to study mind the Dharma propagation via broadcast Wat Pho Si glass 4) to compare the effectiveness of a broadcast tower. After listening to a recording of the sound and live programs. The samples were aged between 15-70 years in Ban NongKanLuang district, Dong DongLuang District, Mukdahan two villages of 165 people, including instruments used in the experiment was a tape recorder and played list. A live broadcast of the Dharma via broadcast tower. The tools used to collect data and interview data analysis using the mean ($\overline{X}$) values, standard deviation (S.D.) t (t-test) and analysis of covariance (ANCOVA).

The results showed that: 1. The sample of items from the list listen to live programs found. No change in knowledge. Comments about publishing ethics through broadcasting tower. Personnel responsible Behavior and ethics of publishing via broadcast tower statistically significant. The subjects listened to a recording of a change. The superior knowledge of a prior hearing. The level of statistical significance. 05.There was no change in the behavior of publishing ethics through broadcasting tower. For comments About publishing ethics through broadcasting tower. And the implementation of the policies and activities. The samples are changed in a way that significantly reduced the level. 05.

2. Listen to a sample of the audio recording. A live programs and found that conventional opinion about publishing ethics through broadcasting tower of the personnel responsible. Format Live recording a higher level of statistical significance. 05. But in terms of knowledge The policy and activities, including the behavior of publishing ethics through broadcasting tower in the form of live has changed, the lower the sound. The level of statistical significance. 05.

3. Listen to samples of traditional knowledge and opinions about publishing ethics through broadcasting tower in operation. Policies and activities, including its behavior. Dharma dissemination via broadcast tower above format to live at a level of statistical significance. 05.

4. Listen to a sample of the original form opinions about publishing ethics through broadcasting tower. Personnel responsible The policies and activities over the recording. The level of statistical significance. 05.But the knowledge and behavior of publishing ethics through broadcasting tower not significantly different statistically.

5. Satisfaction with the entry form. The subjects were satisfied with the format. Recording more than a form of live programs.

Keywords: Dhunna Propagation Through, Broadcasthing System of the commuty

๑. บทนำ

การให้ความรู้และสร้างโอกาสให้กับประชาชนและชุมชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวางและเท่าเทียมกันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยประกอบกับคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาบูรณาการในภาพรวมเรื่องการใช้หอกระจายข่าวและการดูแลตรวจสอบบำรุงรักษาหอกระจายข่าวเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้สูงสุดทั้งนี้กำหนดให้หมู่บ้านหรือชุมชนที่ไม่มีหอกระจายข่าวหรือมีแต่ชำรุดใช้การไม่ได้ดาเนินการให้มีหอกระจายข่าวในทุกหมู่บ้านหรือชุมชนเพื่อให้ประชาชนในทุกหมู่บ้านหรือชุมชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารโดยเท่าเทียมกัน

การสื่อสารในชุมชนอย่าง “หอกระจายข่าวสาร” ปัจจุบันนิยมเรียกกันอย่างแพร่หลายว่า“เสียงตามสาย” จึงมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่เป็นเรืองราวภายในชุมชนและภายนอกชุมชนโดยสามารถเจาะจงกลุ่มเป้าหมายและนับวันจะเพิ่มบทบาทในการเข้าถึงชุมชนโดยเฉพาะชุมชนชนบทมากยิ่งขึ้น หอกระจายข่าวเป็นเครื่องมือการสื่อสารชนิดหนึ่งทีบ่งชี้ถึงความพยายามในการพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อกระจายข่าวสารให้แพร่หลายเป็นที่รับรู้แก่สมาชิกในชุมชนได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์[๑] หอกระจายข่าวซึ่งเป็นช่องทางแบบชุมชน (localized) ใช้เทคโนโลยีระดับต่ำต้นทุนต่ำและในขณะที่สื่อทางเสียงนั้นเป็นสื่อทีมีอิทธิพลต่อชนบทในยุคก่อนหน้าโทรทัศน์แต่ทว่าเนื่องจากเป้าหมายการใช้วิทยุในท้องถิ่นนั้นถูกเน้นหนักไปในด้านธุรกิจจนเอามาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาสังคมไม่ได้ด้วยเหตุนี้จึงเกิดหอกระจายข่าวสารและเสียงตามสายมาเติมช่องว่างทางหน้าทีดังกล่าว[๒] หอกระจายข่าวสารคือการสื่อสารชุมชนทีทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารทีจำเป็นแก่การดำรงชีวิตมีความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นในการพัฒนาจึงถือว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยทีสำคัญปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาสังคมหรือพัฒนาท้องถิ่นจากการทีมีหมู่บ้านแทบทุกแห่งถ่ายทอดข่าวสารจากวิทยุกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าวสารเป็นประจำดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจทีพบว่าในการสนทนาชุมชนมักได้ยินเสมอว่าหอกระจายข่าวสารไม่เห็นแตกต่างจากวิทยุกระจายเสียงหรือโทรทัศน์เพราะเขาสามารถทราบข่าวจากวิทยุหรือโทรทัศน์ได้เช่นกันซึงต้องมีการพูดคุยชี้แจงให้เห็นถึงความแตกต่างทีว่าแท้จริงแล้วคนในชุมชนสามารถกำหนดได้ว่าต้องการฟังเรืองอะไรต้องการฟังอะไรต้องการฟังเวลาไหนจากหอกระจายข่าวสารได้ในขณะทีเราไม่สามารถกำหนดลักษณะเหล่านี้ได้จากวิทยุ[๓] และโทรทัศน์นอกจากนี้ยังพบว่าการขาดความร่วมคิดและร่วมทำงานหอกระจาย

---

[๑] พิไลพรรณ กาญจนลักษณ์, **ประสิทธิผลของเสียงตามสายที่มีต่อการรับฟังและการรับรู้ข่าวสารทางด้านสาธารณสุข**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๖-๔๘.

[๒] สุมน โมรากุล, **การศึกษาแนวทางการปรับปรุงงานหอกระจายข่าวของชุมชน**, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๓๑.

[๓] เกศินี จุฑาวิจิตร, **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

ข่าวสารเป็นเหตุทีมาของปัญหาในการดำเนินงานต่างๆเช่นไม่ได้รับความสนใจฟังชุมชนไม่เข้ามาช่วยเหลือเมืออุปกรณ์ชำรุดเมือรับฟังแล้วไม่มีปฏิกิริยาสะท้อนกลับ[๔]

ดังนั้นปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา การใช้ชีวิตที่อยู่ในสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงควรได้รับการเผยแพร่สู่ชุมชนจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวแบบจัดรายการสดและแบบบันทึกเสียง โดยเลือกเนื้อหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาในการวิจัย เพื่อเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดเห็นและนำ ไปสู่พฤติกรรมที่ถูกต้อง ผลการวิจัยที่ได้จะนำ ไปสู่การปรับปรุงพัฒนารูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวให้เกิดประสิทธิผลในการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล

๒. เพื่อศึกษาการเผยแผ่ธรรมะผ่านระบบกระจายเสียงของชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้ว ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

๓. เพื่อศึกษาผลการเผยแผ่ธรรมะผ่านระบบกระจายเสียงชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้ว

๔. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของหอกระจายข่าวหลังจากการรับฟังรายการระหว่างการจัดแบบบันทึกเสียงและแบบจัดรายการสด

๓. ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือประชาชนที่รับฟังรายการหอกระจายข่าว ที่มีอายุ ๑๕-๗๐ ปีในเขตพื้นที่หมู่ที่ ๑, ๔ และ หมู่ที่ ๕ ของตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหารจำนวน ๓๑๓ ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนอายุ ๑๕-๗๐ ปีที่รับฟังรายการเผยแผ่ธรรมะจากหอกระจายข่าวจำนวน ๓๑๓ ครัวเรือน

๑.๓.๒ ตัวแปรที่ศึกษา

- ตัวแปรอิสระคือรูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวแบ่งเป็น๓ รูปแบบคือ

๑) การดำเนินรายการแบบบันทึกเสียง

๒) การดำเนินรายการแบบจัดรายการสด

๓) การดำเนินรายการรูปแบบเดิม

๑.๓.๓ ตัวแปรตามได้แก่

---

[๔] ดวงพร คำนูณวัฒน์ และคณะ, **การสื่อสารการประชาสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : ทีพีพริ้นส์, ๒๕๓๖), ๒-๓.

๑) ประสิทธิผลของหอกระจายข่าวประกอบด้วยความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงหลังจากรับฟังรายการ

๒) ความพึงพอใจในรูปแบบการดำเนินรายการ

๓) เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาคือการดำเนินชีวิตสายกลาง การดำรงชีพด้วยการช่วยเหลือตนเอง การรู้จักกฎแห่งเหตุผล และการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการแล้วนำมาวิเคราะห์พรรณนา และผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๓.๑ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือประชาชนที่รับฟังรายการหอกระจายข่าว ที่มีอายุ ๑๕-๗๐ ปีในเขตพื้นที่หมู่ที่ ๑ , ๔ และ หมู่ที่ ๕ ของตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร จำนวน ๓๑๓ ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนอายุ ๑๕-๗๐ ปีที่รับฟังรายการเผยแผ่ธรรมะจากหอกระจายข่าว จำนวน ๓๑๓ ครัวเรือน

๑. ตัวแปรที่ศึกษา

- ตัวแปรอิสระ คือ รูปแบบการดำ เนินรายการ หอกระจายข่าว แบ่งเป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑) การดำ เนินรายการแบบบันทึกเสียง ๒) การดำเนินรายการแบบจัดรายการสด ๓) การดำเนินรายการรูปแบบเดิม

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ ๑) ประสิทธิผลของหอกระจายข่าวประกอบด้วย ความรู้ความคิดเห็น และพฤติกรรมที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงหลังจากรับฟังรายการ ๒) ความพึงพอใจในรูปแบบการดำ เนินรายการ ๓) เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา คือ การดำเนินชีวิตสายกลาง การดำรงชีพด้วยการช่วยเหลือตนเอง การรู้จักกฎแห่งเหตุผล และการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมถึงเว็บไซต์ต่างๆในอินเตอร์เน็ตที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๗.๓ สัมภาษณ์ โดยใช้แบบสำรวจ

๑.๗.๔ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ตามกรอบวัตถุประสงค์

๑.๗.๕ จัดทำข้อมูล สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๗.๖ จัดทำแบบสำรวจ

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องประสิทธิผลของการดำเนินรายการหอกระจายข่าวที่ผู้รับสารมีส่วนร่วม๒ รูปแบบเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นในเขตชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้วบ้านก้านเหลืองดง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์๓ ส่วนซึ่งสรุปผลได้ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ปัจจัยภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี ๑๖๕ คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายโดยส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษามีอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๓,๐๐๑-๖,๐๐๐ บาทกลุ่มตัวอย่างมีสื่อที่ใช้ในการเปิดรับข่าวสารดังนี้มีวิทยุและโทรทัศน์ ๑ เครื่องหนังสือพิมพ์และนิตยสารไม่มีการรับเป็นประจำ

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับหอกระจายข่าวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังข่าวสารต่างๆจากหอกระจายข่าวในช่วงเช้าความถี่ในการเปิดรับข่าวสารต้องการให้มีการเปิดกระจายเสียงทุกวันเวลาที่เหมาะสมในการออกอากาศเห็นควรว่าประมาณ ๓๐ นาทีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยมีการติดต่อกับผู้จัดรายการแต่ถ้าจะติดต่อมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอข้อมูลข่าวสารด้านประโยชน์ของการรับฟังรายการเห็นว่ามีปานกลางแต่คิดว่าประโยชน์ที่ได้รับจากหอกระจายข่าวมากที่สุดคือข่าวสารในชุมชน

ส่วนที่ ๓ การทดสอบสมมติฐานจากรูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวในรูปแบบเดิมแบบบันทึกเสียงและแบบจัดรายการสดผู้วิจัยได้นำไปทดลองศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการรับฟังรายการทั้ง ๓ รูปแบบได้ผลการวิจัยซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ผลการเปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวก่อนและหลังรับฟังรายการในรูปแบบการจัดรายการแบบบันทึกเสียงแบบจัดรายการสดและแบบเดิมมีดังต่อไปนี้

๑.๑ ผลสัมฤทธิ์ของความรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการดำเนินการด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบและด้านนโยบายกิจกรรมรวมทั้งพฤติกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก่อนและหลังรับฟังรายการในรูปแบบเดิมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ของความรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการดำเนินการก่อนและหลังรับฟังรายการในรูปแบบบันทึกเสียงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แต่ในด้านพฤติกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

๑.๓ ผลสัมฤทธิ์ของความรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการดำเนินการและพฤติกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังรับฟังรายการในรูปแบบการจัดรายการสดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

๒. ผลการเปรียบเทียบประสิทธิผลของหอกระจายข่าวระหว่างการดำเนินรายการในรูปแบบบันทึกเสียงแบบจัดรายการสดและแบบเดิมพบว่าผลสัมฤทธิ์ในด้านความรู้ความ

คิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการดำเนินการด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบและพฤติกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของทั้ง๓ รูปแบบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการจัดรายการแบบบันทึกเสียงและแบบจัดรายการสดพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

๖. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนารูปแบบการดำเนินรายการหอกระจายข่าวแบบบันทึกเสียงและแบบจัดรายการสดและทำการเปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบการดำเนินรายการทั้ง ๒ รูปแบบและรูปแบบเดิมซึ่งผู้วิจัยมีประเด็นอภิปรายจากผลการวิจัย ดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงซึ่งเป็นวัยที่แต่งงานแล้วและประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือทำงานรับจ้างการเปิดรับข่าวสารส่วนใหญ่จะเปิดรับทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ทางด้านสิ่งพิมพ์จะไม่มีการรับเป็นประจำซึ่งสาเหตุอาจมาจากความสามารถในการอ่านหนังสือของคนในชนบทส่วนใหญ่ที่มีการอ่านหนังสือได้ค่อนข้างน้อยแต่มีการรับข่าวสารจากการรับฟังหรือดูจากสื่ออื่นๆดังนั้นการอ่านสื่อประเภทสิ่งพิมพ์เช่นหนังสือพิมพ์นิตยสารจึงมีน้อยมากซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาประสิทธิ์ศิริวงศ์ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจในการอ่านหนังสือพิมพ์กับกระบวนการการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ซึ่งพบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่อ่านหนังสือพิมพ์เพียง ๖๔ % เท่านั้นทั้งผลการสำรวจระดับชาติเกี่ยวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ พบว่าทั้งประเทศมีสมาชิกอ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำมีประมาณร้อยละ ๓๔.๗ ของครัวเรือนส่วนบุคคลทั้งหมดเท่านั้น

๒. ความคิดเห็นที่มีต่อหอกระจายข่าวส่วนใหญ่ต้องการให้มีการกระจายเสียงในช่วงเช้าซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิไลพรรณกาญจนลักษณ์ , รุ่งอรุณอุดมศิลป์ และภูวดลจันทศร สำหรับเวลาที่เหมาะสมคือ ๓๐ นาทีและควรมีการกระจายเสียงทุกวันประเภทข่าวสารที่เป็นประโยชน์จากหอกระจายข่าวนั้นกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าข่าวสารในชุมชนควรมีมากที่สุดโดยมีความบันเทิงเป็นเรื่องสุดท้ายซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปาริชาดสายธนูที่กล่าวว่าหอกระจายข่าวมีความสามารถทำให้เกิดผลสำเร็จทั้งการให้ข่าวสารแสดงความคิดเห็นการศึกษาและถ่ายทอดแต่กลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจในการเผยแพร่รายการบันเทิงเช่นเพลงหมอลำสำหรับในด้านการติดต่อกับผู้ดำเนินรายการกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะไม่เคยติดต่อกับผู้จัดรายการเลยและถ้าจะให้ติดต่อจุดมุ่งหมายที่ต้องการคือขอข้อมูลข่าวสารซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจเกี่ยวกับเนื้อหารายการที่จัดขึ้นและโดยเฉพาะเป็นรายการข่าวสารภายในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภูวดลอินทศร ที่กล่าวว่าเกษตรกรต้องการรับฟังข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของตนเอง

๓. การทดสอบสมมติฐานจากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าหลังจากรับฟังรายการแบบจัดรายการสดกลุ่มตัวอย่างไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ความคิดเห็นด้านการดำเนินการและด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการป้องกันโรคไข้เลือดออกและพฤติกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานแต่กลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการจากรูปแบบบันทึกเสียงมีการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเป็นไปตามสมมติฐานแต่ความคิดเห็นในด้านการดำเนินการด้านนโยบายและกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนากลับมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำกว่าก่อนรับฟังอย่างมีนัยสำคัญสำหรับในด้านพฤติกรรมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานและเมื่อมีการเปรียบเทียบผลการรับฟังจากรูปแบบการดำเนินรายการทั้ง๓ รูปแบบคือแบบบันทึกเสียงแบบจัดรายการสดและแบบเดิมพบว่าความคิดเห็นในด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของการรับฟังแบบจัดรายการสดสูงกว่าการรับฟังรายการแบบบันทึกเสียงอย่างมีนัยสำคัญซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานผลการทดสอบสมมติฐานในข้ออื่นๆผลที่ได้ปฏิเสธสมมุติฐานทั้งหมดจากผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบใหม่ที่ในหมู่บ้านของกลุ่มตัวอย่างยังไม่เคยมีการจัดรายการในลักษณะนี้กลุ่มตัวอย่างอาจมีความเคยชินกับการดำเนินการในลักษณะเดิมและนอกจากนี้ในด้านประสิทธิผลของรายการซึ่งดูจากการเปลี่ยนแปลงของความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงปรากฏว่ารูปแบบการจัดรายการทั้ง ๓ รูปแบบไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ด้านคือด้านความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางด้านเท่านั้นแต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ารูปแบบการจัดรายการทั้ง๓ รูปแบบจะไม่สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ด้านแต่อาจมีสาเหตุที่เกิดขึ้นหลายประการซึ่งผู้วิจัยขอเสนอถึงสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อประสิทธิผลของหอกระจายข่าวโดยมีรายละเอียดที่จะเสนอดังต่อไปนี้

๑. การยอมรับนวัตกรรมนวัตกรรมคือแบบแผนพฤติกรรมหรือสิ่งของใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมซึ่งในที่นี้คือรูปแบบการดำเนินรายการที่ได้พัฒนาขึ้น ๒ รูปแบบผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดรายการโดยใช้หลักการของสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นลักษณะการสื่อสารในรูปแบบใหม่รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้เปลี่ยนบทบาทของผู้รับสารมาเป็นผู้ส่งสารซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยกระทำดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่รับฟังรายการอาจจะยังไม่ยอมรับในบทบาทนี้เพราะความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนรวมทั้งความสามารถในการแสดงออกของการเป็นผู้เข้าร่วมรายการ ซึ่งอาจมีความประหม่าทำให้ลีลาและเทคนิคของการกระจายเสียงออกมาได้ในระดับหนึ่งแต่ไม่สามารถเร้าใจผู้ฟังรายการซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรกิจ หิรัญวัฒน์ศิริ ที่วิจัยเรื่องการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมการรับฟังรายการวิทยุกระจายเสียงประเภทข่าวและสาระความรู้คุยกันที่ชานเรือนของสถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๑๙ กรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุดที่กล่าวว่าผู้ส่งสารที่มีความคล่องแคล่วในการพูดอย่างถูกต้อง

ชัดเจนย่อมมีโอกาสที่จะโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเชื่อถือในเรื่องที่จะทำการสื่อสารได้มากกว่าผู้ที่ไม่มีทักษะด้านนี้นอกจากนี้กระบวนการในการยอมรับนวัตกรรมนี้ต้องใช้ระยะเวลาที่นานพอสมควรอีกทั้งยังขึ้นอยู่กับประเภทของบุคคลซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมดังนั้นการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปดำเนินรายการเพียง 3 วัน กลุ่มตัวอย่างอาจจะยังไม่ยอมรับในรูปแบบนี้เพราะยังเคยชินกับการจัดรายการในรูปแบบเดิม ซึ่งแนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับเกศินี จุฑาวิจิตร ที่กล่าวว่าการยอมรับนวัตกรรมนั้นบางคนอาจจะยอมรับได้เร็วบางคนอาจจะยอมรับได้ช้าซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของบุคคลโดยผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมเร็วที่สุดจะเป็นผู้มีเศรษฐกิจดีการศึกษาสูงหรือเป็นผู้นำทางความคิด

๒. การเป็นผู้กำหนดเนื้อหา (Agenda Setting) และนายทวารข่าวสาร (Gate - Keeper) การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดเนื้อหาข้อความที่จะออกกระจายเสียงโดยได้เลือกเนื้อหาเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นปัญหาทางด้านสาธารณสุขที่มักจะเกิดขึ้นในชุมชน สำหรับรูปแบบการดำเนินรายการใช้รูปแบบการดำเนินรายการแบบจัดรายการสดและแบบบันทึกเสียงโดยใช้หลักการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้ที่สูงขึ้นจากการรับฟังรายการในรูปแบบบันทึกเสียงเท่านั้นทั้งนี้อาจเกิดจากการกระจายเสียงเรื่องของไข้เลือดออกใช้เวลาเพียง ๓ วันเนื้อหาของรายการกลุ่มตัวอย่างอาจมีความรู้อยู่ในระดับหนึ่งแล้วและอีกทั้งการวัดผลก่อนและหลังรับฟังรายการมีระยะห่างกัน๗ วันจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพลโล่ห์สุวรรณ ที่ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิผลของเสียงตามสายที่มีต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาลศึกษากรณีเทศบาลเมืองจังหวัดสิงห์บุรีพบว่าหลังรับฟังรายการกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เพิ่มมากขึ้นแต่ในระดับที่ไม่มากนักทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหารายการเป็นความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วและการทดลองนี้มีการกระจายเสียงเพียงแค่ ๑๓ ตอนเท่านั้น

๓. ปัจจัยการเรียนรู้การเรียนรู้ของบุคคลจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยค่านิยมประสบการณ์บุคลิกภาพวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลการเรียนรู้จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของบุคคลดังนั้นในการสื่อสารจึงต้องมีการแสวงหากลยุทธ์แบบต่างๆ สำหรับแต่ละบุคคลซึ่งมีความแตกต่างดังนั้นการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินรายการผ่านหอกระจายข่าวในระยะเวลาสั้นๆ เพียง ๓ วันบุคคลจึงอาจจะยังไม่เกิดการเรียนรู้อาจเป็นเพียงรับทราบในสิ่งที่รับฟังอาจอยากลองปฏิบัติหรือบางคนอาจจะยังไม่เกิดการเรียนรู้แต่มีความสงสัยอยากที่จะปฏิบัติแต่ไม่แน่ใจสิ่งเหล่านี้เกิดจากความถี่ในการทดลองซึ่งเป็นเพียงระยะหนึ่งแต่ถ้าการวิจัยครั้งนี้ได้มีการเพิ่มเติมสิ่งใหม่ๆที่จะเผยแพร่หรือเพิ่มความถี่ในการทดลองให้มากขึ้นสิ่งนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อระดับความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมได้ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ คมสันต์หุตะแพทย์ ,เสรี วงษ์มณฑา และรัชดาภรณ์ชาญชาคริตพงศ์ ที่กล่าวถึงการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ว่าผู้วางแผนในการใช้สื่อต้องคำนึงถึงเรื่องของ

ความถี่เพราะการใช้สื่อที่มีความถี่น้อยครั้งเกินไปก็จะไม่ก่อให้เกิดผลต่อการสื่อสารและสื่อมวลชนจะมีผลได้ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้รับสารในแนวเดียวกันบ่อยๆจากการรณรงค์

๔. ช่องว่างระหว่างความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมกล่าวคือประสิทธิภาพของการสื่อสารจะก่อให้เกิดความรู้ความคิดเห็นและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสารซึ่งจะเป็นลักษณะต่อเนื่องแต่การวิจัยครั้งนี้เกิดลักษณะที่เรียกว่าช่องว่างระหว่างความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรม (KAP - Gap) คือลักษณะการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เกิดขึ้นทั้ง๓ ด้านแต่อาจจะเกิดขึ้นในบางด้านเท่านั้นซึ่งมีงานวิจัยที่เกิดช่องว่างในลักษณะนี้มากมายงานวิจัยของมัณฑนามาศมาลัย ที่วิจัยเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพรหมศิริ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าประชาชนที่มีความรู้ทางการเมืองแต่ไม่มีเจตคติที่ดีและอาจไม่มีพฤติกรรมส่วนร่วมทางการเมืองประชาชนที่ไปลงคะแนนเสียงก็อาจไม่มีความรู้หรือมีเจตคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ได้งานวิจัยของ อังคณา มั่งมีทรัพย์ ที่วิจัยเรื่องประสิทธิผลของการเผยแพร่ข่าวสารการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขที่มีต่อความรู้และความตระหนักของประชาชนเกี่ยวกับความปลอดภัยในการบริโภคอาหารซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับอาหารผสมสีว่าเป็นสิ่งไม่ดีแต่ในทางปฏิบัติก็ยังซื้อรับประทานอยู่เพราะสามารถหาซื้อได้ง่ายและนอกจากนี้นักวิชาการทางด้านสื่อสารมวลชนกาญจนาแก้วเทพและคณะ ได้ประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อต่างๆพบว่าในการวัดประสิทธิภาพของสื่อประเภทต่างๆที่มีต่อมิติทางด้านความรู้/เจตคติ - ความตระหนัก/การปฏิบัติอาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีงานวิจัยชิ้นใดเลยที่พบว่าสื่อจะสามารถสร้างผลกระทบให้ครบสมบูรณ์ทั้งด้านความรู้/เจตคติความตระหนัก/การปฏิบัติตรงกันข้ามงานวิจัยแต่ละชิ้นจะให้ผลกระทบที่ขาดทางด้านต่างๆแตกต่างกันออกไปเช่นได้ผลในด้านความรู้ไม่ได้ผลทางด้านเจตคติและพฤติกรรมหรือได้ผลในด้านความรู้พฤติกรรมแต่ไม่ได้ผลทางด้านเจตคติ

๕. ข้อจำกัดของสื่อแต่ละชนิดสื่อแต่ละชนิดจะมีจุดเด่นและจุดด้อยที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสื่อดังนั้นสื่อแต่ละชนิดจึงไม่สามารถจะทำให้เกิดประโยชน์ได้ในทุกโอกาสหรือทุกสถานการณ์ทั้งนี้นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้มากมายอาทิเช่น งานวิจัยของ Pool (อ้างถึงใน เสถียรเชยประทีป) ได้กล่าวถึงสื่อมวลชนว่ามีอิทธิพลต่อความตั้งใจรสนิยมจินตนาการได้ดีแต่การเปลี่ยนแปลงในด้านทักษะและเจตคติสื่อมวลชนไม่มีอิทธิพลโดยตรงซึ่งสอดคล้องกับ ที่กล่าวว่าสื่อมวลชนให้ผลดีในด้านการเผยแพร่ข่าวสารแต่จะได้ผลน้อยในการเปลี่ยนเจตคติสื่อมวลชนจะได้ผลดีที่สุดถ้าใช้ร่วมกันกับสื่อบุคคลด้านความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการดำเนินรายการผลการวิจัยพบว่าหลังจากรับฟังรายการกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในรูปแบบรายการแบบบันทึกเสียงมากกว่าการจัดรายการสดอาจเนื่องมาจากรูปแบบของการจัดรายการแบบบันทึกเสียงมีการวางแผนเตรียมการมาก่อนทำให้มีข้อผิดพลาดน้อยส่งผลถึงคุณภาพของรายการซึ่งแตกต่างจากการจัดรายการสดที่ต้องมีการ

แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในการจัดรายการโดยสรุปเหตุผลถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจต่อรูปแบบรายการแบบบันทึกเสียงมากกว่ารูปแบบจัดรายการสดมีดังนี้

๑. การเตรียมการ (Preparation) การบันทึกเสียงจะมีการเตรียมการล่วงหน้าผู้ดำเนินรายการและผู้ร่วมรายการมีเวลาซักซ้อมกันทำให้เกิดความคุ้นเคยผู้ร่วมรายการอาจมีความประหม่าเมื่อเห็นไมโครโฟนหรือต้องมาพูดในการจัดรายการสดทำให้เกิดความรู้สึกกลัวจึงพูดออกมาได้ไม่ดีเท่าที่ควรซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Berlo ที่กล่าวว่าปัจจัยของผู้ส่งสารในเรื่องทักษะเป็นสิ่งที่จำเป็นในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ

๒. กระบวนการในการดำเนินรายการ (Process) การบันทึกเสียงมีกระบวนในการจัดทำซึ่งสามารถทำซ้ำใหม่ได้ในกรณีที่เกิดการผิดพลาดนอกจากนั้นยังสามารถเปิดทดสอบและตรวจดูความบกพร่องสามารถแก้ไขความบกพร่องได้โดยการตัดต่อเทปทำให้ช่วยขจัดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นซึ่งถ้าเป็นการจัดรายการสดเมื่อเกิดการผิดพลาดจะไม่สามารถแก้ไขได้

๓. ทักษะผู้ดำเนินรายการ (Communication skill) ผู้ดำเนินรายการที่มีทักษะในระดับหนึ่งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นทำให้ไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ในกรณีการจัดรายการสดแต่ถ้าเป็นการบันทึกเสียงผู้ดำเนินรายการเพียงแต่นำเทปที่บันทึกเสียงเรียบร้อยแล้วมาเปิดกระจายเสียงตามเวลาตั้งไว้เท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิชัยเถวธีรนะรัตน์. ที่กล่าวไว้ในข้อเสนอแนะว่าควรจัดฝึกอบรมคณะกรรมการดำเนินงานหอกระจายข่าวให้มีความรู้ทางทฤษฎีเทคนิคการปฏิบัติเพื่อนำเสนอรายการผ่านหอกระจายข่าวและควรผลิตรายการหอกระจายข่าวแบบสำเร็จรูปให้ได้มาตรฐานในด้านเนื้อหาสาระเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพในการกระจายเสียง

๗. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องประสิทธิผลของการดำเนินรายการหอกระจายข่าวที่ผู้รับสารมีส่วนร่วม ๒ รูปแบบเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนวัดโพธิ์ศรีแก้วบ้านก้านเหลืองดง ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยเห็นว่าสื่อหอกระจายข่าวยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ของสื่อในการเผยแพร่ข่าวสารให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพแต่ประสิทธิภาพจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับรูปแบบการจัดรายการการจัดรายการไม่ว่าจะเป็นแบบเดิมหรือแบบที่ได้พัฒนาขึ้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มตัวอย่างในแต่ละด้านถึงแม้ว่าการวิจัยครั้งนี้จะไม่สามารถเห็นถึงประสิทธิผลได้อย่างชัดเจนของทั้ง 3 ด้านแต่ว่าสิ่งที่ได้พบในการวิจัยครั้งนี้คือการเปลี่ยนบทบาทที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารทำให้เกิดความกระตือรือร้นของกลุ่มตัวอย่างด้วยการเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่เคยแต่รับฟังคนอื่นมาเป็นผู้จัดรายการด้วยตัวเองสิ่งนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความตั้งใจในการรับฟังรายการรวมทั้งการชักชวนเพื่อนบ้านให้มาฟังรายการทางหอกระจายข่าวมากขึ้นซึ่งผลที่ตามมาคือการพัฒนาทางด้านความรู้เจตคติและพฤติกรรมนอกจากนี้ในการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าสื่อแต่ละชนิดหรือรูปแบบ

ของสื่อแต่ละประเภทจะมีจุดเด่นจุดด้อยต่างกันดังนั้นผู้วางแผนในการใช้การสื่อสารเพื่อพัฒนาจึงควรใช้สื่อหรือรูปแบบที่ผสมผสานกันทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดในการกระจายเสียงสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ๒ ประเด็นดังนี้

๑. การดำเนินรายการ

การวิจัยครั้งนี้สนับสนุนแนวคิดของ Berlo ในเรื่องขององค์ประกอบในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารสารช่องทางและผู้รับสารองค์ประกอบทั้ง ๔ นั้นจะเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือลดประสิทธิภาพซึ่งจะนำไปสู่ประสิทธิผลของการสื่อสารดังนั้นในการดำเนินรายการทางหอกระจายข่าวควรจะคำนึงองค์ประกอบทั้ง ๔ ดังนี้

๑.๑ ผู้ส่งสารและผู้รับสารการวิจัยครั้งนี้มีการเปลี่ยนบทบาทของผู้ส่งสารมาเป็นผู้รับสารและในขณะเดียวกันผู้ส่งสารก็มีการทำหน้าที่ในการเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วยดังนั้นควรมีการเพิ่มทักษะของผู้ส่งสารและผู้รับสารในด้านของการจัดรายการ

๑.๒ ช่องทางผู้ที่วางแผนในการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาควรคำนึงถึงจุดเด่นจุดด้อยของสื่อแต่ละชนิดดังนั้นการใช้การสื่อสารเพื่อให้เกิดการพัฒนาควรใช้สื่อในลักษณะผสมผสานกัน

๑.๓ ระยะเวลาการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นข้อจำกัดและเงื่อนไขเกี่ยวกับเวลาในการทดลองดังนั้นระยะเวลาในการทดลองควรมีระยะเวลามากขึ้นทั้งนี้เพื่อให้เห็นผลชัดเจนในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความคิดเห็นและพฤติกรรมรวมทั้งความพึงพอใจในรูปแบบของสื่อที่ได้พัฒนาขึ้น

๒. การวิจัยในโอกาสต่อไป

๒.๑ การเลือกกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตเทศบาลแล้วนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกันในโอกาสต่อไปควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ติดกับเขตเทศบาลและหมู่บ้านนอกเขตเทศบาลเพื่อดูว่าเขตพื้นที่จะมีประสิทธิผลต่อการดำเนินรายการหรือไม่

๒.๒ การวิจัยครั้งนี้เกิดลักษณะที่เรียกว่าช่องว่างระหว่างความรู้เจตคติและพฤติกรรม (KAP - Gap) เพื่อให้เห็นถึงประสิทธิผลของสื่อที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นควรใช้กิจกรรมในการปิดช่องว่างนี้ซึ่งได้แก่การให้รางวัลเพื่อเป็นแรงเสริมหรือการใช้กลยุทธ์โดยการใช้สื่อบุคคลร่วมกับหอกระจายข่าว

๒.๓ การวิจัยในครั้งนี้วิจัยรูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านหอกระจายข่าวในระดับเดียวคือระดับผู้ส่งสารดังนั้นควรมีการวิจัยในระดับอื่นอีก๒ระดับคือระดับผู้รับสารและระดับนโยบาย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาลงกรณราชวิทยาลัย. **ฏีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฏีกา**. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙-๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรฏฐเตปิกอฏ กถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(ข) ข้อมูลทุตยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา. **การพัฒนาบุคลากรด้านการจัดรายการวิทยุชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายพัฒนาบุคลากร, ๒๕๔๔.

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เอดิสันเพรสโพรดักส์, ๒๕๔๓.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. **สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้.**กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.

เกศินี จุฑาวิจิตร. **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม,๒๕๔๒

คมสันต์ หุตะแพทย์. **การสื่อสารเพื่องานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยโภชนาการมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

จุมพล รอดคำดี. **สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา.**กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๒.

_____. **“วิทยุกระจายเสียงชุมชนของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน.”** ในวิทยุชุมชนการปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๒,๒๕๔๒.

ฉัตรวรุณ ตันนะรัตน์. **การพูดสำหรับผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖.

ณรงค์ สมพงษ์. **สื่อสารมวลชนเพื่องานส่งเสริม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

ศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

A Study of Faith and Interest in Chanting of Buddhist Laity At Wat Phakininat Woravihara Bangplad Bangkok

พระครูวิธานสุตาภรณ์ สมาจาโร (มั่นประสงค์)*
พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร., เสนาะ ผดุงฉัตร**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร และ ๒) เพื่อศึกษาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการสวดมนต์แปล ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงจากอุบาสกอุบาสิกาที่เข้าร่วมกิจกรรมการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕๒ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุบาสิกา อายุมากกว่า ๕๐ ปี มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและมีอาชีพรับจ้างทั่วไป เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๔ สถิติที่ใช้ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยความเชื่อในด้านวิปากสัทธาสูงที่สุด โดยเฉพาะประเด็น การสวดมนต์แปลช่วยให้มีความเบาสบาย จิตใจปลอดโปร่ง รองลงมาพบว่า มีความเชื่อในด้านกัมมสัทธาโดยเชื่อว่าการสวดมนต์เป็นธรรมเนียมของพุทธศาสนิกชน ส่วนด้านกัมมัสสกตาสัทธาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้สึกว่าจิตใจผ่องใสและซาบซึ้งในขณะสวดมนต์แปล และด้านตถาโพธิสัทธา พบว่า การสวดมนต์แปลทำให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกเลื่อมใสในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การศึกษาความเชื่อและความสนใจต่อการสวดมนต์แปลที่จำแนกตามตัวแปรที่ศึกษา พบว่า อุบาสกอุบาสิกามีความเชื่อและความสนใจที่ไม่แตกต่างกันเฉพาะด้านวิปากสัทธา โดยเฉพาะในประเด็นเมื่อได้สวดมนต์แปลแล้วรู้สึกคลายวิตกกังวลไม่ฟุ้งซ่าน ส่วนการศึกษาในตัวแปรอายุพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุต่างกันมีความเชื่อและความสนใจที่ไม่แตกต่างกันในด้านกัมมัสสกตาสัทธาโดยเฉพาะประเด็นความรู้สึกว่าจิตใจผ่องใสและซาบซึ้งในขณะสวดมนต์แปล เช่นเดียวกับกลุ่มที่มีการศึกษาและอาชีพต่างกันที่พบว่า มีความเชื่อและความสนใจไม่แตกต่างกันในทุกด้าน สำหรับสภาพที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อและความสนใจต่อการสวดมนต์แปลของกลุ่มตัวอย่างจากการพิจารณาค่าเฉลี่ยที่ต่ำสุดเป็นรายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เชื่อว่าการ

* นิสิตวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

สวดมนต์เป็นธรรมเนียมของพุทธศาสนิกชน ช่วยให้ท่านรู้สึกมีความเบาสบาย จิตใจปลอดโปร่ง มีความสุขและได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐและเผยแผ่แก่สัตว์โลกให้พ้นทุกข์ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อเสนอแนะจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการอธิบายสรุปภายหลังการสวดมนต์แปลจบแล้วและมีการสอดแทรกข้อคิดหรือคติธรรมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: การสวดมนต์แปล, ความเชื่อ, ความสนใจ

Abstract

This thesis aims (1) to study about faith and interest in chanting transla of buddhist laity at Wat Pakhininat Woravihara, Bangplad District, Bangkok province and (2) to study obstacles and suggestions on chanting translated prayer at Wat Pakhininat Woravihara, Bangplad District, Bangkok. The 52 samples were selected with purposive sampling method from lay devotee who participated in translated prayer chanting activities at Wat Pakhininat Worawihan, Bangplad District, Bangkok Province. Most samples were female lay devote with age range of more than 50 years, educational background of below bachelor degree and having occupation as the employee. The instrument used in this research was a questionnaire with coefficient of reliability at 0.94. Statistics used for data analysis included descriptive statistic and inferential statistics.

The study was found that: most samples had highest mean in belief of Vipaka Satta especially the point that chanting translated prayer could help them to have light and serene mind followed by the belief in Kamma Satta- believing that chanting was the tradition of Buddhists. However, in term of Kammasakata Satta, the samples felt that they had clear and finest mind and they appreciated it while chanting translated prayers. For Tathapothi Satta, it was found that chanting translated prayer could enable the samples to have faith in intellects and enlightenment of the Buddha. The study of belief and interest in chanting translated prayer categorized by variables was found that lay devotees had similar belief and interest in term of Vipaka Satta especially when they chanted the translated prayer, they felt relieved and their concerns faded away with better concentration. However,

after studying the variable of age, it was found that the samples had different age range but they similar belief and interest in Kammasakata Satta especially when they could sense the pure mind and appreciate the translated prayer. Likewise, the group with different occupation and educational background had belief and interest in every term in the same way. For the problems about belief and interest in chanting translated prayers of the sample cluster from considering the lowest mean by each aspect, it was found that the majority of sampled believed that chanting prayer was just tradition of Buddhists that made them feel light, serene and happy. They could recall favors of the Buddha for spreading teachings to every living thing in this world to be free from inevitable sufferings, respectively. When considering the suggestion from opinions of the samples, the researcher found that most of them needed brief summary and explanation after chanting the translated prayers along with consideration points or moral lessons so that they could apply it in their routine lives.

Keywords: Chanting, Faith, Interest

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานนานล่วงแล้วกว่าสองพันปี สิ่งที่ทำให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันนี้ คือธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้ดีแล้ว เป็นศาสดาแทนหลังจากที่พระองค์ล่วงลับไป จะเห็นได้จากปัจฉิมโอวาทที่ประทานแก่ภิกษุทั้ง หลายไว้ว่า“ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” [๒๗๑] พระธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้วนี้ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามเห็นสัจธรรมตามความเป็นจริงได้โดยไม่เลือกกาลเวลา ความเชื่อศรัทธาในพระตถาคตและสัจธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้านั้น เป็นความถึงพร้อมด้วยศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล คือ เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระองค์ว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถี

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๒๘.

ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”[๒๘๒]

ความเชื่อในทางศาสนา เป็นความรู้สึกนึกคิด และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อติดต่อระหว่างกันและกัน สำหรับบุคคลที่มีความเชื่อโดยส่วนรวมอย่างเดียวกัน สามารถทำได้สองทาง คือ ทางกาย และวาจา เพื่อให้รู้ว่าผู้นั้นมีความเชื่อที่เป็นความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นๆอย่างไร[๒๙๓]

ศรัทธาความเชื่อนั้น เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน และถือกันว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง มนุษย์จะประกอบกรรมอันใดทั้งกรรมดี หรือกรรมไม่ดี ย่อมมีศรัทธาความเชื่อเป็นเบื้องต้น แม้แต่การสวดพุทธมนต์ก็เช่นกัน หากไม่มีศรัทธาในพระรัตนตรัยแล้ว ก็ยากที่จะเข้าใจในบทพุทธมนต์ที่ท่องสวดอยู่ได้ เพราะขาดความสนใจในพุทธมนต์นั้นๆ ดังนั้นความศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน

การสวดมนต์ไหว้พระเป็นสิ่งสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชน นอกจากเป็นการรักษาธรรมเนียมประเพณีที่อันดีงามให้คงอยู่แล้ว ยังเป็นการแสดงความเคารพบูชาคุณพระรัตนตรัย เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเชื่อมความสามัคคีในหมู่คณะ ฝึกกายใจให้เข้มแข็งอดทน อบรมจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ ฝึกจิตภาวนาให้เกิดเป็นสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน และยังเป็นการทบทวนพระพุทธพจน์อีกทางหนึ่งด้วย ได้เสริมสร้างสติปัญญา เป็นบุญกิริยาวัตถุและความสุขทางใจ ทำให้มีความเห็นถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและ

ทำให้เกิดคุณเกิดประโยชน์ตนและคุณประโยชน์ผู้อื่น เป็นการเสริมสร้างให้ประพฤติดีมีคุณประโยชน์ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ มนุษย์เราในการกระทำดีหรือไม่ดีอยู่ที่ ๓ ทางเหล่านี้ ยิ่งถ้าจิตใจดีแล้ว ทางวาจา และทางกาย ก็ย่อมประพฤติดีไปด้วย เพราะใจเป็นนาย ส่วนร่างกายเป็นบ่าว เป็นผู้ตามใจทุกอย่าง สุขใจจะนำความสุขมาสู่ตนเองและสู่ครอบครัวและสังคมส่วนรวมคือประเทศชาติ ยิ่งเมื่อไหว้พระสวดมนต์เสร็จ ถ้าแผ่เมตตาหาทางช่วยเหลือสรรพสัตว์ ยิ่งเกิดผลตามมาแก่ตนอีกด้วย[๔]

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาความเชื่อความสนใจของอุบาสกอุบาสิกา และสาธุชนทั่วไปที่มาร่วมกิจกรรมสวดมนต์แปลว่า เมื่อได้ร่วมการสวดมนต์แล้ว มีสมาธิ มีความสงบจิตมากขึ้นหรือไม่ มีสติสัมปชัญญะตามรู้อาการของจิตดีขึ้นหรือไม่ มีความเข้าใจในบทพุทธมนต์ที่สวดแปลเป็น

---

[๒] องฺ.๑๐๑/๖๑/๒๑ (ไทย) .จตุกฺก.

[๓] สุวรรณ สุวรรณเวโช ,**พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**) ,กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ , ,(๒๕๕๖หน้า ๒๙๕.

[๔] บุญมี แท่นแก้ว ,**ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**) ,กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ,(๒๕๔๗,หน้า ๑๑๓.

อย่างไร ทั้งนี้เพื่อต้องการพัฒนาจิตใจของสาธุชน ให้สงบจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังคมในยุคปัจจุบัน เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางด้านวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ ยิ่งพัฒนาไปเท่าใด จะยิ่งเกิดปัญหาจากการพัฒนาเท่านั้น ยิ่งมีวัตถุสนองความต้องการมากเท่าใดยิ่งไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ คนไทยในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีปัญหาทางจิตเกิดขึ้นมากมาย การสวดมนต์ภาวนาเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยฝึกอบรมจิตให้สงบ เป็นสมาธิ และเพิ่มพูนปัญญาเข้าใจธรรมะและนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างถูกต้อง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถวรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

๒. เพื่อศึกษาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการสวดมนต์แปล ณ วัดภคินีนาถวรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

มีลำดับขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Simple Random Sampling) มาจากอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมกิจกรรมสวดมนต์แปลและปฏิบัติธรรม ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งหมด ๖๐ คน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งหมด ๕๒ คน จากอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมสวดมนต์แปล ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร โดยใช้ตารางกำหนดขนาดของเครจซี่และมอร์แกน (R.V. Krejcie & D.W.Morgan)[๕]

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๒.๑ ๑ ศึกษาความเชื่อความสนใจการสวดมนต์จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์การสร้างเครื่องมือ นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากร ที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ๓๐

[๕] สุจิตรา บุณยรัตพันธุ์, **ระเบียบวิจัยสำหรับรัฐศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๑.

คน ในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาซึ่ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๔ แล้วนำเครื่องมือวิจัยไปปรับปรุงแก้ไข แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิด จำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความเชื่อและความสนใจในสวดมนต์แปล ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดกรอบคำถาม ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านกัมสัทธาความเชื่อกรรม ๒) ด้านวิปากสัทธาความเชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรม และ ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นปลายเปิด ให้เลือกตอบโดยเสรี

๒.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตามขั้นตอนดังนี้

๒.๒.๑ ติดต่อทำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เสนอต่อ เจ้าอาวาสวัดภคินีนาถ วรวิหาร เพื่อขออนุญาตในการดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูล

๒.๒.๒ เมื่อได้รับอนุมัติแล้วผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยให้แก่ เจ้าอาวาสวัดภคินีนาถ วรวิหาร เพื่อขออนุญาตในการทำวิจัย

๒.๒.๓ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดจากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

๒.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ตามขั้นตอน ดังนี้

๒.๓.๑ นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒.๓.๒ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๒.๓.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยค่าความถี่ (Frequency และค่าร้อยละ (Percentage)

๒.๓.๔ ระดับความคิดเห็นของอุบสกอุบาสิกา ที่มาร่วมกิจกรรมสวดมนต์แปล และปฏิบัติธรรม ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมสวดมนต์แปลและปฏิบัติธรรม ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

๒.๓.๕ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด และกำหนดวัดค่าตัวแปรซึ่งเป็นการแปลค่าเฉลี่ยของแบบสอบถาม โดยใช้หลักทางคณิตศาสตร์ที่กำหนดให้ค่า ๐.๕๑ ขึ้นไปปัดเป็นเลขจำนวนเต็ม

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความเชื่อและสนใจการสวดมนต์แปล ส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๘.๘๕ เป็นอุบาสิกา ส่วนอุบาสกพบว่ามีจำนวนร้อยละ ๒๑.๑๕ และผู้ตอบแบบสอบถาม มีความเชื่อและสนใจการสวดมนต์แปล ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า ๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๗๗ และผู้มีอายุระหว่าง ๔๐-๔๙ ปี จำนวนร้อยละ ๑๙.๒๓ ส่วนมากมีอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๒๓ รองลงมามีอาชีพค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว และข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๖๒ และร้อยละ ๒๑.๑๕ ตามลำดับ

การวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผลระดับความเชื่อและความสนใจโดยภาพรวม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อและสนใจการสวดมนต์แปลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =๓.๖๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าความเชื่อด้านวิปากสัทธามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =๓.๗๒) รองลงมา ได้แก่ ความเชื่อและความสัทธาในด้านกัมมสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๖๘) ด้านกัมมัสกตาสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๕๔) และด้านตถาคตโพธิสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๕๒) พบว่าอยู่ในระดับมากทั้ง ๓ ด้าน

การวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาความเชื่อและความสนใจการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ปรากฏผลดังสรุปการแปลผลระดับความเชื่อและความสนใจโดยภาพรวม ดังนี้

ความเชื่อและความสนใจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ด้านกัมมสัทธา	๓.๖๘	๐.๓๘	มาก
ด้านวิปากสัทธา	๓.๗๒	๐.๓๙	มาก
ด้านกัมมัสสกตาสัทธา	๓.๕๔	๐.๓๕	มาก
ด้านตถาคตโพธิสัทธา	๓.๕๒	๐.๔๑	มาก
โดยรวม	**๓.๖๒**	**๐.๓๑**	**มาก**

ได้พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อและสนใจการสวดมนต์แปล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =๓.๖๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความเชื่อด้านวิปากสัทธามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =๓.๗๒) รองลงมา ได้แก่ ความเชื่อและความสัทธาในด้านกัมมสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๖๘) ด้านกัมมัสกตาสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๕๔) และด้านตถาคตโพธิสัทธา ($\bar{x}$ =๓.๕๒) พบว่าอยู่ในระดับมากทั้ง ๓ ด้าน

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ความเชื่อด้านกัมมสัทธาพบว่า การสวดมนต์แปลทำให้เข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้าในขณะสวด และอยากร่วมปฏิบัติกิจกรรมสวดมนต์กับบุคคลอื่น เพราะเชื่อเรื่องการกระทำความดีของตนและยังพบว่าได้มีการชักชวนกัลยาณมิตรให้ร่วมบริจาคปัจจัยและสิ่งของในการสวดมนต์แปลอย่างสม่ำเสมอ ความเชื่อด้าน วิปากสัทธา ที่พบว่าอุบาสกอุบาสิกามีความเชื่อและสนใจการสวดมนต์แปลที่ไม่แตกต่างกัน โดยเชื่อว่าการสวดมนต์แปลทำให้รู้สึกคลายวิตกกังวล ไม่ฟุ้งซ่าน จิตใจสงบ รู้สึกว่ามีความเบาสบาย จิตใจปลอดโปร่ง เพราะเชื่อในผลของการทำความดี ความเชื่อด้าน กัมมัสสกตาสัทธา ที่พบว่าในขณะสวดมนต์แปลทำให้รู้สึกว่าจิตใจผ่องใสและซาบซึ้ง เข้าใจเชื่อในกรรมที่ทำความดีได้ด้วยตนเองและต้องการเข้าร่วมสวดมนต์แปลที่วัดนี้เป็นประจำ เพราะมีความสุขในขณะสวดมนต์แปล ความเชื่อด้าน ตถาคตโพธิสัทธา ที่พบว่าการสวดมนต์แปลทำให้รู้สึกเลื่อมใสในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ช่วยให้ได้ระลึกถึงคุณของพระธรรมที่ช่วยผู้ปฏิบัติให้พ้นทุกข์ภัยทั้งปวง และเห็นว่าควรให้มีการเผยแพร่บทสวดมนต์แปลให้กับพุทธศาสนิกชนอื่นๆ สอดคล้องกับการศึกษาของ เดือน ทองเจียว, ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถของชาวพุทธในเขต จังหวัดสุพรรณบุรี”ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของบุญเกี่ยวกับอุโบสถตามหลักการในพระพุทธศาสนา คือ การเสียสละทรัพย์สิน วัตถุสิ่งของ และแรงงาน เพื่อสร้างเสนาสนะอย่างหนึ่ง สำหรับให้พระภิกษุผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจโดยสะดวก ซึ่งการทำบุญด้วยการเสียสละดังกล่าว เป็นการชำระล้างความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวให้ลดลง และหมดไปในที่สุด เนื่องจากจิตใจที่มีสภาวะบุญเป็นคุณสมบัติที่ดี เหมาะสมที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถเป็นเพียงส่วนประกอบของกิจกรรมร่วมกันทั้งฝ่ายพระภิกษุและฝ่ายฆราวาส เพื่อสร้างความพร้อมเพรียงและประสานความสัมพันธ์ให้มั่นคง ทำให้รู้หลักปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสมในการอยู่ร่วมกัน ทำให้มีที่พึ่งทางจิตใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน ความเชื่อเรื่องบุญเกี่ยวกับอุโบสถเป็นการแสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือกันตามบทบาท หน้าที่และจิตสำนึก ซึ่งจะช่วยสร้างสรรค์ จรรโลงศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

ให้มีความถูกต้อง เหมาะสม และมั่นคงสืบไป[๓๐๖] และสอดคล้องกับการศึกษาของประวีร์ ธรรมรักษ์ ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาเสียงสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเชิงสัทศาสตร์และสัทวิทยา” จากผลการศึกษา พบว่า การสวดทั้งสองทำนอง มีการควบคุมระดับเสียงสูงต่ำให้คงที่เป็นเสียงระดับเดียวกันโดยตลอด มีการควบคุมระดับความดังให้คงที่เป็นระดับเดียวกันอย่างสม่ำเสมอโดยตลอด และมีการใช้ความยาวนานของเสียงเพื่อระบุการเน้นพยางค์และควบคุมจังหวะ โดยมีความยาวนานในระดับวรรคแต่ละวรรคค่อนข้างจะคงที่เท่าๆกันโดยตลอด ผลการวิเคราะห์โครงสร้างการเน้นพยางค์ทางสัทวิทยาพบว่า มีความแตกต่างของสองทำนองในระดับวรรค โดยทำนองสังโยคมีจุดเด่นที่การเน้นพยางค์ตามน้ำหนักพยางค์ กล่าวคือพยางค์หนัก (ครุ) เป็นพยางค์เน้น ส่วนพยางค์เบา (ลหุ) เป็นพยางค์ไม่เน้น ขณะที่ทำนองมคธมีจุดเด่นที่การเน้นพยางค์ โดยตำแหน่งบริเวณท้ายวรรค[๓๑๗]

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วัดภคินีนาถ วรวิหาร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ควรจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการสวดมนต์แปลหรือการสวดสาธยายพระไตรปิฎกเพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาที่แท้จริง เพราะจะทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจความหมายของพุทธพจน์ได้อย่างถูกต้อง เพื่อความมีศรัทธาความเชื่อในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อมีอิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่พอใจ) หรืออนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่ชอบใจ) มากระทบกับจิตของตน

เชิงปฏิบัติการ

๑. ควรนำผลการศึกษาครั้งนี้ไปปรับปรุงข้อมูลในการศึกษาวิจัยการสวดมนต์ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและสถานที่จัดสวดมนต์ทั่วๆไป เพื่อการพัฒนาความรู้เรื่องสวดมนต์ให้กับพุทธศาสนิกชนให้เข้าใจในบทสวดพุทธมนต์และความหมายในภาบาลีที่กำลังสวดอยู่ เพราะจะได้ทำให้ผู้สวดมนต์ได้รู้แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่ดี เมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลเป็นความสะอาด สว่าง สงบของจิตใจ ถือได้ว่าได้ปฏิบัติบูชาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปชั่วกาลนาน

๒. หลังจากการสวดมนต์ทุกครั้งควรแนะนำผู้มาร่วมสวดมนต์ให้เจริญจิตภาวนาปฏิบัติธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างพลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดกับพุทธสาสนิกชน และจะได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสังคมสืบต่อไป

---

[๖] เดือน ทองเจียว, อุโบสถของชาวพุทธในเขต จังหวัดความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับ” ,“สุพรรณบุรี**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.๒๕๕๔มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม)

[๗] ประวีร์ ธรรมรักษ์ ,“การศึกษาเสียงสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเชิงสัทศาสตร์และสัทวิทยา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)**, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗.

สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาผลของการสวดมนต์ที่มีผลต่อการผ่อนคลายอารมณ์ และควรศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับทัศนะคติความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาของสาธุชนทั่วไปที่มีต่อการสวดมนต์แปลและการเจริญจิตภาวนาหลังสวดมนต์

๒. ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณที่เกี่ยวกับการสวดมนต์แปลของอุบาสกอุบาสิกามีผลต่อการพัฒนาจิตใจ ในการปฏิบัติสมาธิภาวนา เพื่อเป็นการเสริมสร้างพลังศรัทธาในพระรัตนตรัย และน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเพราะมีสติปัญญาในการพัฒนาตน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บุญมี แท่นแก้ว. **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สุจิตรา บุณยรัตพันธุ์, **ระเบียบวิจัยสำหรับรัฐศาตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

สุวรรณ สุวรรณเวโช. **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๕๖.

ศิราพร ฐิตะฐานะ. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมเอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่๑**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : จังหวัดนนทบุรี, ๒๕๕๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

เดือน ทองเจียว, “ความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถของชาวพุทธในเขต จังหวัดสุพรรณบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม) .๒๕๕๔

ประวีร์ ธรรมรักษ์, “การศึกษาเสียงสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเชิงสัทศาสตร์และสัทวิทยา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗ .

ศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดก
A Study Of The Principle Of Dhamma As Appeared In E-San The Literature Entitled Supanna Naga Chadok

พระอธิการบุญมี โชติปญฺโญ*

บทคัดย่อ

วรรณกรรม นั้นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์จงใจหรือตั้งใจเขียนขึ้นมาเพื่อสื่อความหมายกับผู้คนในสังคม มนุษย์เรียนรู้ที่จะเป็นผู้สร้างวรรณกรรมและใช้วรรณกรรมนั้นไปในหลากหลายเป้าหมาย เช่น ใช้เพื่อการเมืองการปกครอง การศึกษาและเศรษฐกิจสังคม หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการบันเทิงก็ตาม วรรณกรรมถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถที่จะมีได้ และวรรณกรรมนั้นก็มีอยู่หลากหลายประเภท

วรรณกรรมอีสาน เป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีพัฒนาการมาจากการได้รับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีความเจริญมาก่อน แต่ต่อมาก็มาแพร่หลายที่ภาคอีสานเราจึงเรียกวรรณกรรมในภาคอีสานว่าวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง เรื่อง สุปุณณานาคชาดก ถือเป็นสื่อที่ใช้ในการสอนธรรมของชาวพุทธในภาคอีสาน เพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและสุปุณณานาคชาดกเป็นนิทานชาดกพื้นบ้านเป็นนิทานที่เกิดมาจากการนำเอาเรื่องเล่าของชาวบ้านมาปรับให้เป็นชาดกหรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีต

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดก ประกอบด้วย หลักคำสอนเรื่องกรรม ไตรลักษณ์ ความกตัญญูกตเวที คำสอนเกี่ยวกับเรื่องบาป บุญ ความตาย การเกิดเป็นพญานาค การรักษาศีล และโทษของการผิดศีลธรรม นอกจากนี้ ในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณนาคชาดกยังมีคติธรรมที่สอนให้คนในสังคมได้รู้จักหน้าที่ในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป และภาวะความเป็นผู้นำของผู้ปกครองอีกด้วย

วรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกมีอิทธิพลมีต่อบุคคลในการดำเนินชีวิต ซึ่งสังคมคนอีสานเชื่อว่า ผู้ใดปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยอิทธิพลด้านประเพณี ความเชื่อ สังคม อันก่อให้เกิดคุณค่าต่อตนเอง และสังคม

คำสำคัญ: วรรณกรรมอีสาน, อิทธิพล

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

The results of the research were found that that literature means everything in which human beings attends to write up in order to make it meaningful for society. Human beings to be the creatures of literatures and user of those literatures in various aspects such as to use for the political dimensions, education, economy and society even to be used for entertainment anyway but the literature is regarded as human beings are able to possess and those literatures still exist in many forms.

The E-san literature has been one of literatures developed from the influence of Lan Cang Kinkdom as the progressive country in the previous time and after that those literatures have been spread throughout the E-territory, so they are called as E-san literatures.

The local literature of E-san people entitled Supanna Naga is regarded as the media in teaching Dhamma of Buddhists in E-san territory in order to apply it for proceeding their lives and Supanna Naga is the folktale originated from retold story of the folks to be improved as or storyies of the Buddhas in the previous period of time.

The Buddhist teaching as appeared in the E-san literature entitled Supanna Naga consists of the doctrine of Kamma, the Three Characteristics of Existence, the gratefulness, sin, merit, death, to be reborn as Naga King, observance of precepts, and the offence of violating the morality, in addition, in the E-san literature entitled Supanna Naga , it still has a lot of Dhamma to teach people in society to know the duties in carrying on their lives of general people and to be leadership of the rulers also.

The E-san literature entitled Supanna Naga play the significant influence towards people in proceeding their lives, that is, E-san people believe that anybody practices in accordance with the principle of Buddhism that consists of the traditional influence, belief, society that causes the value for oneself and society.

Keywords: Appeared in E-San, the significant influence

๑. บทนำ

คนอีสานมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาช้านานเช่นวัฒนธรรมการนุ่งห่มวัฒนธรรมการบริโภคเป็นต้นวัฒนธรรมนั้นมีทั้งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเองและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชาติอื่นแล้วก็กลมกลืนมาเป็นวัฒนธรรมของตนเองในที่สุดก็มีโดยเฉพาะวัฒนธรรมของชาวอินเดียและขอมได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือวัฒนธรรมทางภาษาซึ่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองแต่ก็มีคุณค่าและมีเสน่ห์ควรค่าแก่การศึกษาเพราะภาษาอีสานนั้นเป็นภาษาที่สื่อสารได้ถึงอรรถรสมีความละเอียดลุ่มลึกสามารถสื่อให้รู้ถึงลักษณะได้ชัดเจนจนมองเห็นภาพได้

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนในหลายยุคสมัย คือมีส่วนที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบเนื่องมาแต่พระเจ้าอโศกมหาราช และพระพุทธศาสนาแบบมหายานอันเป็นอิทธิพลของอาณาจักรมหานคร (นครวัด นครธม) แต่ที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ที่เข้ามาในภาคอีสานก็คือสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม[๑] และที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช เพราะในสมัยพระองค์ได้มีการติดต่อกับเชียงใหม่และสุโขทัย จึงมีการนำเอาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนลาวและภาคอีสานนั้น ก็ปรากฏว่าชาวอีสานก็ได้มีการสร้างวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นโดยอาศัยชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและเรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านในที่สุด

ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นคนที่ยึดมั่นในหลักธรรมแห่งศาสนาเชื่อในเรื่องบุญกรรมแต่ก็ตระหนักในคุณค่าของการพึ่งตนเองยิ่งกว่าพึ่งผู้อื่นหรือพึ่งบุญวาสนาความโอบอ้อมอารีมีน้ำใจโอนอ่อนผ่อนปรนผู้อื่นเป็นลักษณะอีกประการหนึ่งของชาวอีสานซึ่งทำให้ดูเหมือนว่าเป็นคนรักความสงบไม่ชอบความขัดแย้งและดำรงตนเรียบง่ายนอกจากนี้ด้วยความใกล้ชิดกับธรรมชาติเพราะต้องพึ่งพาในการดำรงชีวิตทำให้ชาวอีสานสังเกตจดจำวิเคราะห์และสรุปผลที่เกิดขึ้นนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตและสังคมมนุษย์นำมาร้อยเรียงเป็นบทสุภาษิตในรูปแบบของกาพย์กลอนคล้องจองไพเราะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นคำสอนคำแนะนำคำเตือนสติและข้อคิดในการดำรงชีวิตนอกจากนี้ยังเป็นคำปริศนาคำทายคำตลกเหน็บแนมคำเกี้ยวพาราสีถ้อยคำสำนวนเหล่านี้มีทั้งที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและที่บอกเล่าสืบต่อกันมาด้วยการขับลำทำเพลงและการพูดจาใน[๒] ชีวิตประจำวันวรรณกรรมอีสานมีทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์อักษร มีวัฒนธรรมทางภาษาที่มีความสำคัญและน่าสนใจอย่างหนึ่งคือการเล่านิทานซึ่งนิทานนี้โดยมาแล้วเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากจินตนาการที่เป็นเรื่องจริงมีเป็นส่วนน้อยซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการเช่นเพื่อต้องการความบันเทิงได้รับอิทธิพลจาก

---

[๑] มหาสีลา วีระวงศ์, **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลานเถิง ๑๙๔๖**, (เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์มันทาตุลาด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

[๒] บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุลและนภาพร พิมพ์วรเมธากุล, **ฮีด-คอง-คะลำ**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

พระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นต้นนิทานพื้นบ้านที่คนอีสานสร้างสรรค์ขึ้น มีทั้งนิทานประเภทตลกขบขันสร้างความเพลิดเพลินและให้คติเตือนใจซึ่งอาจจะปรากฏเนื้อเรื่องที่คล้ายนิทานพื้นบ้านในภาคอื่นๆนิยมถ่ายทอดกันด้วยมุขปาฐะคือวิธีเล่าสู่กันฟังและมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบ้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนอีสานหรือเรียกว่านิทานพื้นบ้านอีสานทั้งนี้เพื่อสะท้อนเรื่องราวความเป็นไปในสังคมด้วยการเชื่อมโยงเรื่องราวให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตอีกทั้งเพื่อตอบปัญหาต่างๆที่สังคมเกิดความสงสัยเช่น นิทานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อที่แสดงให้เห็นว่า แม้ท้าวหัวค่อหล่อจะมีจะมีความบกพร่องทางร่างกาย มีแต่ศรีษะ แต่ฏ่สาสมารถทำงานได้ดังเช่นคนปกติ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นผู้มีความกตัญญูต่อมารดา ซึ่งตรงกับหลักมงคลชีวิตว่า “กตัญญุตา”หรือความกตัญญู มีเนื้อความดังนี้

“...อันว่ากกูลพายพ่อ แลแม่แห่งกูก็เป็นขะหมาดไร้ขืนใจ หาข้าวของบ่ได้แล **มาตา** อันว่า แม่แห่งกูก็เป็นทุกข์ ก็เป็นทุกข์ด้วยอันแสวงหามาเลี้ยงชีวิตแห่งกูเพื่อให้เป็นไป ก็เพื่อว่า ความเสน่ห์หารักยังกูกันเป็นลูกนี้ ชะแล มหาสัตเจ้ารำพึงไปหนาว่า **อาหำ** อันว่ากูเป็นลูกท้าวควรไปค้า ให้ได้ข้าวของเงินคำสมบัติอันมากมาให้แม่แห่งกู...”[๓]

นิทานพื้นบ้านอีสานมีสิ่งซ่อนเร้นในเรื่องราวของนิทานที่ให้คติเตือนใจโดยเฉพาะนิทานที่แฝงเร้นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานิทานหลายเรื่องจะปรากฏแง่คิดในการเป็นบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคมเช่นอุปนิสัยของตัวเอกในเรื่องจะสะท้อนแบบอย่างการดำเนินชีวิตตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนาปลูกฝังให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมแก่สังคมดังที่ธวัชปุณโณทกได้อธิบายไว้ว่านิทานพื้นบ้านอีสานประกอบด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปรากฏในลักษณะวรรณกรรมชาดกเช่นพระเวสสันดรชาดกที่ตัวเอกของเรื่องเป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งยวดเป็นต้นและปรากฏในลักษณะวรรณกรรมเกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนาเช่นเรื่องราวเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปูชนียสถานตำนานการสร้างพระธาตุพนมเป็นต้น[๔] ในบรรดาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทั้งหลายวรรณกรรมนิทานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อเป็นเรื่องที่น่าสนใจควรค่าแก่การศึกษาเพราะมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายด้านปรากฏอยู่สามารถที่จะศึกษาและนำมาปฏิบัติตามได้ซึ่งหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมหรือวิถีชีวิตของคนอีสานโบราณได้เป็นอย่างดี

---

[๓] ๑/๘/๒/๓-๔) อธิบายได้ว่า ตัวเลขที่ปรากฏหน้า ระหว่าง หรือหลังเครื่องหมาย / หมายความถึงหมายเลข ของ ผูก / ลาน / หน้า / บรรทัด ตามลำดับ เช่น (๑/๘/๒/๓-๔) หมายถึง ปรากฏในผูกที่ ๑ ลานที่ ๘ หน้าที่ ๒ บรรทัดที่ ๓-๔...อ้างใน พิชญา เพ็งศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ”, หน้า ๑๒.

[๔] ธวัชปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า๑๕๖.

คำว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะคือเรื่องราวที่จำและเล่าสืบต่อกันมา[๓๒๕] และวรรณกรรมที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆของไทย โดยคนในท้องถิ่นนั้นเป็นคนสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งมีรูปแบบการประพันธ์เป็นแบบฉันท์ลักษณ์อันเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้นและภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นด้วย วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมีทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ล้วนสำคัญและทรงคุณค่า ทั้งนี้เพราะวรรณคดีซึ่งเป็นศิลปะประจำชาตินั้น โดยทั่วไปแล้วเกิดจากอัจฉริยภาพนักปราชญ์หรือกวี ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ในราชสำนัก ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นฐาน เกิดจากคนธรรมดาทั่วๆ ไป ซึ่งถือว่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะฉะนั้นแม้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เพื่อความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยส่วนรวม[๓๓๖]

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้น หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานในอดีตทั้งที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะ และส่วนที่เป็นบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ประเภทมุขปาฐะ (๒) ประเภทลายลักษณ์ ซึ่งแบ่งเป็น วรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่นๆ[๓๔๗] ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นถือได้ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะคือได้รับอิทธิพลความเชื่อหรือหลักคิดเชิงปรัชญาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนั้นจะไม่ใช่วรรณกรรมประเภทคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่เราก็จะพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเหล่านั้นจะแทรกคำสอนของพระพุทธศาสนาเอาไว้เสมอ[๓๕๘] ทั้งนี้ก็เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นโดยมากผู้แต่งจะเป็นพระหรือนักปราชญ์ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว[๓๖๙] ดังนั้นวรรณกรรม

---

[๕] ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๓๗), หน้า ๒๙.

[๖] กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๒๕๐๙), คำนำ

[๗] อุดม บัวศรี, **วรรณคดีอีสาน**, (ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน อัดสำเนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

[๘] ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ, **การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน เอกสารรายงานการวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ๒๕๓๑, หน้า ๑๕. และดูเพิ่มเติมใน ธวัช ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วังบูรพา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

[๙] ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ, "การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน,หน้า ๑๓. และดูเพิ่มเติมในสัญญา สะสอง แนวคิดเชิงปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔.

อีสานส่วนมากนอกจากเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจแล้วก็ยังมีวัตถุประสงค์หลักคือมุ่งเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอนศีลธรรมแก่สังคมด้วย[๓๗๑๐]

ดังนั้น เราจึงจะพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเกือบทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็น ผาแดงนางไอ่ สังข์สินไซ ขูลูนางอั๊วะ ขุนทึง การะเกด หรือแม้แต่ก่ำกาดำ เป็นต้น ก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนารวมถึงคติธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวพุทธในภาคอีสานและผู้สนใจแทรกอยู่แทบทั้งสิ้น

ในวรรณกรรมอีสานจำนวนหลายๆเรื่องนั้น สุปุณณานาคชาดก ถือว่าเป็นวรรณกรรมเชิงพุทธศาสนาอีกเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจในแง่ของการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเอาไว้ในเนื้อหาที่ผู้แต่งพยายามที่จะแต่งเรื่องราวให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับเรื่องราวชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สุปุณณานาคชาดกเป็นวรรณกรรมที่เขียนด้วยตัวอักษรธรรมและแต่งโดยพื้นฐานของกาพย์กลอนของลาวล้านช้างประเภทร้อยกรอง เดิมใช้แสดงหรือเทศน์ในงานศพหรือที่เราเรียกกันว่าเป็นการงันเฮือนดี โดยสุปุณณานาคชาดกนั้นมีเรื่องย่อดังนี้

ที่เมืองเป็งจาน มีเศรษฐีอยู่ ๒ คน คนหนึ่งชื่อรัตนะเศรษฐี เป็นช่างทำแก้ว อีกคนหนึ่งชื่อรชตะเศรษฐีเป็นช่างทำเงินและทอง พระโพธิสัตว์เสวยชาติมาเกิดเป็นลูกชายของรชตะเศรษฐี ต่อมาเมื่อโตเป็นหนุ่มขึ้นลูกชายของรชตะเศรษฐีได้แต่งงานกับลูกสาวของรัตนเศรษฐีดังนั้นทรัพย์สินสมบัติของ ๒ ครอบครัวจึงรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อเศรษฐีทั้งสองได้สิ้นชีวิตลงจึงกลายเป็นเศรษฐีที่ทรัพย์มาก พระโพธิสัตว์ได้ทำบุญทำทานตลอดมาอยู่มาปีหนึ่งได้ทำบุญกฐิน ในงานนี้มีคนมาช่วยมากมายจึงมีการฆ่าวัวเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงแขกที่มาในงาน วัวนั้นเมื่อตายแล้วได้ไปรอยู่ที่เมื่อยมทูต ส่วนพระโพธิสัตว์ที่เป็นเศรษฐีนั้นก็ได้ทำบุญทำทานต่อมาแล้วตายลงจึงไปพบวัวตัวนั้น วัวได้มาทวงเอาบุญคุณและบอกว่าพระโพธิสัตว์เป็นคนสั่งให้ฆ่าตน แต่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมจึงให้ยมทูตมาตัดสิน ยมทูตพยายามไกล่เกลี่ยจึงยอมกันแล้ว วัวได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนพระโพธิสัตว์นั้นเพราะรับรู้ด้วยในการฆ่าวัวคือไม่ได้เขาจึงต้องไปเกิดในเมืองบาดาลของพญานาค

พระโพธิสัตว์ที่เป็นเศรษฐีนั้นได้ไปเกิดเป็นลูกชายของพญานาคชื่อว่า ชมภูจิต ในเมืองบาดาลโดยนามว่า “สุปุณณานาค” ส่วนภรรยาของเศรษฐีได้มาเกิดในตระกูลเศรษฐีแห่งเมืองเป็งจานโดยมีชื่อว่าปุณณาเป็นคนสุดท้องมีพี่สาว ๒ คน ชื่อว่า ภาตา และมัชฌิมา ตามลำดับ

เมื่อสุปุณณานาคโตเป็นหนุ่มแล้วจึงลาพ่อเที่ยวเมืองมนุษย์ โดยแปลงกายเป็นชายหนุ่มได้มาถึงสวนมะม่วงของเศรษฐีแห่งเมืองเป็งจาน ขณะนั้นภรรยาเศรษฐีและลูกสาวคน

---

[๑๐] ระวิวรรณ อินทร์แหยม, **เสียวสวาสดิ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยสาส์น, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

สุดท้องคือนางปุณณาได้มาเก็บผลมะม่วงพบสุปุณณานาคจึงขอร้องให้ขึ้นต้นมะม่วงให้แล้วจะยกลูกสาวคือนางปุณณาให้ สุปุณณานาคได้กลับร่างเป็นนาคขึ้นเก็บมะม่วงให้จนพอแก่ความต้องการแล้วภรรยาของเศรษฐีพร้อมลูกสาวจึงรีบแอบหนีไปก่อน เมื่อสุปุณณานาคกุมารลงมาไม่พบจึงไล่ถามคนที่หากินอยู่แถวนั้นแล้วติดตามไปถึงบ้านแปลงกายให้เศรษฐีและลูกสาวเห็นเป็นคนส่วนคนอื่นๆ ให้มองเห็นเป็นงูใหญ่ เศรษฐีเห็นดังนั้นจึงยกลูกสาวชื่อนางปุณณาให้แล้วอยู่กินมาอย่างผาสุก

ต่อมาหลายปีสุปุณณานาคคิดถึงชมพูจิตผู้เป็นพ่อที่เมืองบาดาลจึงพานางปุณณาไปเยี่ยมเยือนถามข่าวแล้วกลับมาเมืองมนุษย์ดังเดิม ส่วนพี่สาวของนางปุณณาเกิดความรักใคร่ในตัวของสุปุณณานาคจึงพยายามแย่งนางปุณณาทุกวิถีทาง ต่อเมื่อสุปุณณานาคต้องการจะไปขอวิธีที่จะไม่กลับเพศเป็นพญานาคอีกกับพ่อ พี่สาวของปุณณาจึงขอติดตามไปเที่ยวเมืองบาดาลด้วย ก่อนไปได้หรอกให้นางปุณณา เข้าไปในฉางข้าวแล้วเอาน้ำหมากตาวน้ำเกี๋ยงซึ่งทำให้คันมากสาดใส่แล้วปิดประตูฉางไว้แล้วรีบไปเมืองบาดาลกับสุปุณณานาค แต่ในขณะเดียวกันนั้นหนูตัวลูกๆ ได้มาช่วยนางปุณณาให้หายจากอาการคันแล้วพาออกมาได้ ส่วนสุปุณณานาคเมื่อไปถึงเมืองบาดาลแล้วถามพ่อถึงพิธีกรรมที่จะไม่กลับร่างเป็นนาคอีก เมื่อรู้แล้วจึงกลับมาทำพิธีและเสร็จตามประสงค์

ส่วนพี่สาวของนางปุณณานั้นเห็นว่าไม่มีทางที่จะแย่งเอาผัวน้องได้จึงเข้าไปในป่าแล้วหาเอางูใหญ่มาทำให้ผัวถูกงูใหญ่กัดตาย ส่วนสุปุณณานาคกับนางปุณณาได้อยู่กันอย่างมีความสุขต่อมา

กล่าวถึงชมภูจิตพญานาคแห่งเมืองบาดาลต้องการจะให้สุปุณณานาคลูกชายได้ครองเมืองเป็งจานจึงให้อำมาตย์เอาปัญหา ๑๒ ข้อมาถามเจ้าเมืองเป็งจานโดยให้เวลา ๗ วัน ถ้าตอบไม่ได้จะยกทัพพญานาคมาตีเอาเมือง เจ้าเมืองเป็งจานให้เสนาอำมาตย์ช่วยแก้ปัญหาแต่ไม่มีใครแก้ได้จึงประกาศหาผู้ที่สามารถแก้ปัญหานี้ก็ไม่มีใครแก้ปัญหาได้ สุปุณณานาคจึงรับอาสาแก้ปัญหาและได้แก้ปัญหาของพญานาคได้สำเร็จ เจ้าเมืองเป็งจานจึงให้ข้าวของเงินทองมากมายอยู่ต่อมาเมื่อเจ้าเมืองเป็งจานแก่ลงพระองค์มองไม่เห็นใครที่มีความสามารถที่จะปกครองบ้านเมืองต่อจากพระองค์นอกจากสุปุณณนาค ดังนั้นพระองค์จึงมอบเมืองเป็งจานให้สุปุณณานาคปกครองและยกลูกสาวทั้งสองคนให้อีกด้วย[๑๑]

ในแง่ของการพิจารณาในเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เราจะพบว่าเรื่องสุปุณณานาคชาดกนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่มีหลักธรรมปรากฏมากเช่นเดียวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอื่นๆ ได้แก่

---

[๑๑] กรมศิลปากร, **ตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๑) หน้า ๒๕.

(๑) กรรมและผลของกรรม เป็นการอธิบายถึงหลักของการกระทำว่า มนุษย์เราเกิดมานั้นย่อมมีกรรมเป็นของตนและกรรมนั้นเองเป็นเหตุให้เกิดเป็นพญานาค เช่น กรณีของรัตนะเศรษฐีชาวเมืองเป็งจานที่มีความร่ำรวยและมีใจเป็นบุญเป็นกุศล แต่เพราะความไม่ระวังทำให้เกิดกรรมไม่ดีขึ้นกับตนเองกล่าวคือในวันที่ท่านรัตนะเศรษฐีทำบุญกฐิน แต่ไม่ได้มีการห้ามไม่ให้มีการฆ่าสัตว์ในวันทำบุญเป็นผลทำให้ท่านตายไปเป็นพญานาคชื่อว่าสุปุณณานาคราช ดังความว่า “ โพธิสัตว์เจ้ากรรมเวรดึงจ่อง เมื่อทำบุญกฐินได้เอาบาปแอ้มในพื้นโลกคน จึงได้ลงสู่พื้นคัพภวีกนาคี เกิดเป็นเดียรัสสานสัตว์อยู่บาดาลกว้าง”[๑๒]

(๒) เรื่องปุเพสันนิวาส เป็นการกล่าวถึงความรักที่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อน การได้ทำบุญร่วมกันมาไม่ว่าจะไปเกิด ณ ที่ใดก็จะกลับมารักกันเหมือนเดิมด้วยอำนาจแห่งกรรมเก่า ในเรื่องสุปุณณานาคราชก็เช่นกันได้มีแนวคิดเรื่องนี้ในตอนที่ท่านเศรษฐีได้ละสังขารไปแล้วก็ได้ไปเกิดเป็นสุปุณณานาค ส่วนภรรยาได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ชื่อว่านางปุณณาซึ่งเป็นมีความสวยงาม พอเมื่อสุปุณณานาคราชเติบใหญ่ด้วยอำนาจของกรรมเก่าทำให้ท่านคิดถึงแต่นางปุณณาไม่เว้นวันว่า “สุปุณณานาคท้าวคณิงฮ่ำในใจ ในบาดาลเมืองหลวงบ่แต่งบุญทานสร้างเกิดเป็นเดียรัสสานเซื้ออนธะกาลมัวมืด บ่ได้ตกแต่งสร้างศีลสร้อยซอบทาน...ปางนั้น สุปุณณานาคท้าวฟังคำต้านกล่าว สายนิ่งหากมาแขนสายแนนหากมาห้อยบุญกรรมน้าวจ่องสัจจะได้ว่าแล้วมายม้างบ่ห่อนเป็น..”[๑๓]

(๓) คำสัจจ์ หมายถึงการรักษาคำพูดคำไหนคำนั้น เป็นคำที่ผู้พูดจะต้องรักษาและปฏิบัติตามหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนโลเล ซึ่งถ้อยคำนี้มีปรากฏในเรื่องความตอนหนึ่งว่า “อันคำสัจจ์เว้าไปแล้วบ่ห่อนกลายเป็นสอง บ่ห่อนเป็นคำลวงดั่งแลนสองลิ้น สัจจะวาจานี้หอมหวนทะรงกลิ่น คำปากได้ว่าแล้วมายม้างบ่ห่อนเป็น คำล่ายนี้เหมือนดั่งของเหม็น สังคือโครงควายตายกาหนอนแสวง ซ้อน..” เป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาก็ได้รับรองว่าคำสัจจ์นั้นจะต้องมีอยู่ในคนดีทั้งหลายนั่นเอง

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจและทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

---

[๑๒] พระอริยานุวัตร เขมจารี (ผู้แปล), **สุปุณณานาคชาดก**, (มหาสารคาม : มูลนิธิอาเซีย ๒๕๑๓), หน้า ๔.

[๑๓] พระอริยานุวัตร เขมจารี (ผู้แปล), **สุปุณณานาคชาดก**, หน้า ๗.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดก

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดก

๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนางแตงอ่อน โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. วิจัยจากเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ

๒. วิเคราะห์ตีความและสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า

๓. เรียบเรียงข้อมูล เสนอผลงานวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

วรรณกรรมหมายถึงงานเขียนทั้งประเภทร้อยกรองและร้อยแก้วเช่นนวนิยายเรื่องสั้นบทความที่ผู้เขียนได้สื่อความคิดของตนเองรวมทั้งความคิดของผู้อื่นที่ได้สืบทอดต่อกันมา เช่นนิทานส่วนวรรณกรรมพื้นบ้านหมายถึงงานเขียนประจำท้องถิ่นนั้นๆเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาโดยการพูดและการเขียนของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น เช่น วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือวรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ เป็นต้นจะใช้ภาษาพื้นบ้านในการถ่ายทอดเป็นเอกลักษณ์และสื่อเรื่องราวด้านต่างๆ ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นเรื่องวัฒนธรรม จารีตประเพณีสภาพสังคม

นิทานหมายถึงเรื่องเล่าสืบต่อกันมามีทั้งเหตุการณ์จริงและเรื่องที่แต่งขึ้นบางส่วนนั้นได้รับการบันทึกไว้แล้วมีลักษณะเป็นร้อยแก้วช่วยให้ผู้ฟังและผู้อ่านได้ผ่อนคลายทุกข์ได้รับสุขและความรู้ในด้านต่างๆสามารถนำมาเป็นคติดำเนินชีวิตได้เป็นคติเตือนใจช่วยอบรมบ่มนิสัย ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติเพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านแตกต่างกันไป

เป้าหมายของวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านอีสานสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่างๆเพื่อใช้เป็นบทในการ ขับ อ่าน แสดง แพร่กระจายไปเรื่อยๆ เรื่องก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมภูมิศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไปมีลักษณะคล้ายกันคือ

ต้องการถ่ายทอดคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือสภาพเหตุการณ์สังคมในสมัยนั้นๆ การบอกเล่านิทานหรือวรรณกรรมทำให้เข้าใจพื้นบ้านอีสานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเป็นเสมือนตัวจักรขับเคลื่อนกิจกรรมการกุศลต่างๆในแต่ละเดือนของชาวอีสาน รวมถึงกิจกรรมงานบุญพิเศษที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อในเรื่องของรูปแบบการแต่งนั้น วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อได้อาศัยรูปแบบพระสุตตันตปิฎกในการดำเนินเรื่องใช้ภาษาผู้แต่งได้ใช้ภาษาบาลีและภาษาถิ่นอีสานองค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานหลายเรื่องเป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแนวประชาชนและพุทธศาสนาตามคัมภีร์หลักของพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกและวรรณกรรมอานิสงส์ได้ส่งผลต่ออิทธิพลของชาวอีสานในด้านองค์ความรู้ในศาสนาการสร้างเอกสารใบลานและการสร้างทุนทางวัฒนธรรม และที่สำคัญมีการสอดแทรกหลักธรรมเพื่อสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี

วรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่ง ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการ (๑) ทำบุญ (๒) การละเว้นบาป (๓) มีเมตตา (๔) การเข้าใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กินนรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแผ่ไปในประเทศต่างๆจากเค้าเรื่องของกินนรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องสุปุณณานาคชาดกดังต่อไปนี้ (๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม (๒) กฎไตรลักษณ์ (๓) ความกตัญญูกตเวที (๔) คำสอนเรื่องความเชื่อเรื่องบุญบาป (๕) คำสอนเรื่องความตาย (๖) คำสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ (๗) การเกิดเป็นพญานาค (๘) เรื่องศีลห้าศีลแปด (๙) คำสอนเรื่องโทษของการผิดศีลข้อที่ ๓ การมีสุมิจฉาจาร

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น (๑) คติธรรมเรื่องคำสอนคฤหัสถ์ (๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดี

จากการศึกษาเรื่องสุปุณณานาคชาดกมาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั้นได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานดังนี้

๑) อิทธิพลด้านประเพณี เป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการแต่งงาน การทอดกฐิน เป็นต้น

๒) อิทธิพลด้านสังคม เป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้น หรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้น

๓) อิทธิพลด้านความเชื่อ สำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น

(๑) ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเชื่อกรรมหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และหลักกรรมยังสอนว่าเมื่อเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วย่อมมีที่เกิดก็คือนรก-สวรรค์เป็นที่รองรับกรรม

(๓) ความเชื่อเรื่องพญายมราช เป็นความเชื่อในเรื่องของนรกที่มีพญายมราชเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ที่คอยสืบสวนและจดบันทึกความดีของมนุษย์ไว้และเป็นผู้ส่งมนุษย์ไปเกิดมนภพภูมิต่างๆตามกรรมที่ทำมา

(๔) ความเชื่อเรื่องการผิดศีล ๕ เป็นความเชื่อที่มาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรื่อง สุปุณณานาคชาดกนี้ได้กำหนดกรอบความเชื่อนี้เอาไว้ว่าการทำผิดศีล ๕ ถือว่าเป็นบาป การรักษาศีล ๕ ถือว่าเป็นบุญและมีผลของการละเมิดหรือรักษาเป็นนรกหรือสวรรค์

(๕) ความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่ตายไป เป็นความเชื่อที่ระบุถึงวิธีการในการบำเพ็ญกุศลให้กับคนตายว่าการร้องไห้ไม่ได้ช่วยอะไรสิ่งที่ช่วยได้ก็คือการทำบุญทำทานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เท่านั้น

๔) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั้นก็ได้แก่

(๑) อิทธิพลในด้านการรักษาศีลเป็นการให้คติเกี่ยวกับการรักษาศีลว่าเป็นสิ่งที่ควรทำซึ่งมีปรากฏในนิทานเรื่องศีลห้าศีลแปด ว่าคนเราเกิดมาก็ต้องรักษาศีลให้หมดจดการรักษาศีลก่อให้เกิดเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ แต่หากไม่มีการรักษาศีลก็จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต ดังนั้น เรื่องศีลห้าศีลแปดจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานให้ความสำคัญและนิยมเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งนี้ก็มาจากความเชื่อเรื่องการรักษาศีลในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั่นเอง

(๒) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต ในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกได้สอนในเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทเอาไว้หายประการและคำสอนเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้คนอีสานได้กลายมาเป็นคนที่มีความตั้งอกตั้งใจในการทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัวและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้นจากการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกนั้นพบว่าคติธรรมได้ให้คุณค่ากับผู้ที่ศึกษาหรือผู้ที่อ่านได้เป็นอย่างดีใน ๒ ประการนี้คือ ๑) คุณค่าต่อตนเอง ๒) คุณค่าต่อสังคม

๕. สรุป

วรรณกรรมอีสานเรื่องสุปุณณานาคชาดกมีอิทธิพลมีต่อบุคคลในการดำเนินชีวิตซึ่งสังคมคนอีสานเชื่อว่า ผู้ใดปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยอิทธิพลด้านประเพณี ความเชื่อ สังคม อันก่อให้เกิดคุณค่าต่อตนเอง และสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **ตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๑.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

ธวัชปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล และนภาพร พิมพ์วรเมธากุล. **ฮีด-คอง-คะลำ**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

พระอริยานุวัตร เขมจารี (ผู้แปล). **สุปุณณานาคชาดก**. มหาสารคาม : มูลนิธิอาเซีย, ๒๕๑๓.

มหาสีลา วีระวงศ์. **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลานเถิง ๑๙๔๖**. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์มันทาตุลาด, ๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี. **วรรณคดีอีสาน ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน.** อัดสำเนา, ๒๕๔๐.

ระวิวรรณ อินทร์แหยม. **เสียวสวาสดิ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อำนวยสาส์น, ๒๕๒๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ. **การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน เอกสารรายงานการวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.), ๒๕๓๑.

สัญญา สะสอง. “แนวคิดเชิงปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

ศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

A Study of Behaviors of Uposathasila of Serving Affecting to Happiness on Living of Buddhist Laity at Wat Bangkrainai, Bangkrui District, Nonthaburi Province

พระครูวินัยธรณรงค์พร วุฑฺฒิโช (นิธิมงคล)*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา และ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก ผลการวิจัยพบว่า ความสุขในชีวิตของกลุ่มตัวอย่างโดยรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก และพบว่าส่วนใหญ่มีความรักความผูกพันและมีการเคารพสิทธิ์ส่วนตัวและรับฟังความคิดเห็นของบุคคลในครอบครับเป็นส่วนใหญ่ และด้านสุขภาพอนามัยที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขมูลฐานในชุมชน การศึกษาความสุขในชีวิตจำแนกตามตัวแปรเพศพบว่าส่วนใหญ่มีระดับความสุขที่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับการศึกษาสภาพที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการรักษาอุโบสถศีลจากการพิจารณาจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่การรักษาศีลเป็นเรื่องสำคัญ แต่การมีโรคประจำตัวทำให้ต้องบกพร่องในการรักษาศีลบางประการ และต้องการให้มีการนำปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาพร้อมการแสดงธรรมที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: พฤติกรรม, อุโบสถศีล, ความสุขในชีวิต

Abstract

The objectives of this research are; 1) to study the behavior of Uposathasila oserving affecting to happiness on living of Buddhist laity and 2) to study the problems and obstacles of Uposathasila observing affecting to happiness on living of Buddhist laity. The result of study found that the happiness on living of sample group totally is highest level of happiness and

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

most of them had good relationship and respect of individual privacy and hearing the opinion of other family members is the most. For healthy aspect, it is found that mostly sample group can access public health services. The study on happiness of living clarified by sex variable found that the most of sample live happily in distinctive level without significant statistics at level of 0.05. The study of the problems and obstacles of Uposathasila observing by consideration from sample group's opinion found that most of Uposathasila observing were important matter but having illness of each person affects to some items of Uposathasila observing and they suggested that insight meditation teaching with dhamma concerns should be brought to teach the Uposathasila observers in ceremony.

Keywords: Behavior, Uposathasila, Happiness

๑. บทนำ

ความสุขในชีวิต (Life happiness) เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับ และเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิตของทุกคน ถ้าแต่ละชีวิตมีความสุข มนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จะเป็นความสุขของหมู่คณะของสังคม และของโลก[๑] ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามีเจตจำนง ในด้านสุขและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่คำสอนและหลักปฏิบัติในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เพราะศีลคือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในชีวิต เพื่อให้ให้เป็นระเบียบในการประพฤติปฏิบัติตนด้านกาย และด้านวาจา ที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐานซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม สมาธิเป็นภาวะจิตที่สงบตั้งมั่น ทำให้มีสติไตรตรองนึกถึงเหตุถึงผลแห่งการกระทำ ทำให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนปัญญา คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน นำไปสู่ความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนต้นไม้ที่มีเปลือกหุ้มห่อกระพี้ มีกระพี้หุ้มห่อแก่น จึงทำให้ต้นไม้ยืนอยู่ได้นานฉันใด ศีล สมาธิ และปัญญา มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งตนเองและหมู่คณะ ทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อยและมีความสงบสุขเป็นการเกื้อกูลกันและกัน ย่อมทำให้ตนเองและสังคมมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงอยู่ได้นาน

การถืออุโบสถศีล ถือได้ว่าเป็นกฎระเบียบอยู่คู่กับสังคมชาวพุทธ ซึ่งตัวศีลเองนอกจากจะเป็นพื้นฐานธรรมของปัจเจกบุคคลแล้ว ศีลยังถือได้ว่าเป็นหมวดธรรมที่ว่าด้วย

---

[๑] สุภาณี สุขะนาคินทร์, "ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์), ๒๕๔๙.

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมอีกด้วย ดังนั้น ศีลจึงครอบคลุมเรื่องการจัดระเบียบชีวิตและสังคม มีสภาวะที่เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของชีวิตในทุกด้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อการฝึกจิตอบรมอินทรีย์ และละจากความโลภ โกรธ หลง ที่เกิดขึ้น ศีลจึงเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้สุภาพเรียบร้อย[๒] อีกทั้งยังเลี้ยงชีพไปในทางสุจริต ไม่ให้ตกไปในทางทุจริตและเป็นทางที่อบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ดังนั้นศีลจึงเป็นปัจจัยเบื้องต้นของความสุขในชีวิต เพราะความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่สังคมมีความยุ่งยากซับซ้อน การพัฒนาเพื่อให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขจึงมิอาจมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ควรเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาและวิธีคิดในการพัฒนาใหม่ที่มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความสุขในชีวิตให้มั่นคงสืบไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พุทธธรรมแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป และเป็นการดำรงคงอยู่ของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๒. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดขั้นตอน การศึกษาเอกสาร ตำรา ข้อมูล สถิติ ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสร้างเครื่องมือ เพื่อเก็บรวมรวมข้อมูล ปรับปรุงข้อบกพร่องของเครื่องมือ นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยไปเก็บข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติและแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจึงนำเสนอร่างรายงานผลการวิจัย ผลการวิเคราะห์แปลผล และอภิปรายผล

๓.๒ ขอบเขตการวิจัย ๑ ด้านเนื้อหา ศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีล และความสุขในชีวิต ๗ ด้าน คือ ด้านชีวิตและครอบครัว ด้านสุขภาพและสุขอนามัย ด้าน

---

[๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙๒.

สาธารณูปโภค ด้านการงานและการเงิน ด้านความรู้และการศึกษา ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม และทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านตัวแปร คือ ตัวแปรต้น (Independent Variables) พฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีล ๘ ข้อ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ความสุขในชีวิตของอุบาสกอุบาสิกา ๗ ด้าน คือ ด้านชีวิตและครอบครัว ด้านสุขภาพและสุขอนามัย ด้านสาธารณูปโภค ด้านการงานและการเงิน ด้านความรู้และการศึกษา ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม

๓.๓ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง วิธีการคัดเลือกผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางประมาณค่าของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) จากกลุ่มตัวอย่าง อุบาสกอุบาสิกาที่รักษาอุโบสถศีลในวัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ระหว่างวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๐ จำนวน ๕๒ คน จากบัญชีรายชื่อทั้งหมดจำนวน ๖๐ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการวิจัย สร้างข้อคำถามแบบสอบถาม โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๔ ตอน

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกคำตอบประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน สถานภาพการสมรส อาชีพและประสบการณ์การปฏิบัติ

๒. เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด ๓ อันดับ โดยกำหนดกรอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา โดยแบ่งออกเป็น อุโบสถศีล ๒๖ ข้อ

๓. เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยกำหนดกรอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับแบบประเมินความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา โดยแบ่งออกเป็น ๒๘ ข้อ แต่ละข้อได้กำหนดระดับการตัดสินใจออกเป็น ๕ ระดับ

๔. แบบสอบถามเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการบวชเนกขัมมะเพื่อเจริญวิปัสสนา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด

จากนั้นนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอแบบต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อคำถาม และตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน แล้วจึงทำการ

วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence : IOC)[๓๘๓] และนำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ไปดำเนินการหาประสิทธิภาพความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในกลุ่มตัวอุบาสกและอุบาสก ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน ๓๐ คน[๓๙๔] และนำแบบสอบถามมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๒ ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและได้รับแบบสอบถามคืนมาร้อยละ ๑๐๐ นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและทำการประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป PSPP แล้วทำการสรุปผลเพื่อการรายงานข้อมูลตามลำดับ

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า อุบาสก-อุบาสิกาจำนวน ๕๒ คน ส่วนใหญ่เป็นอุบาสิกา คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๐๘ และอุบาสก ร้อยละ ๒๖.๙๒, โยมีอายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๑๕, มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๘, ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๖๒,มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓๑, รักษาอุโบสถศีลคือที่วัด คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๓๘

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ สรุปได้ดังนี้

๑) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามเพศ พบว่า อุบาสก ($\overline{X}$ =๓.๘๑) มีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตทั้งในภาพรวมและในด้านต่างๆ สูงที่กว่าอุบาสิกา ($\overline{X}$ =๓.๗๖) แต่ไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามสถานที่ที่รักษาอุโบสถศีล พบว่า ในระยะเวลา ๑ ปีที่ผ่านมาพบว่าอุบาสกและอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถศีลที่บ้าน ($\overline{X}$=๓.๘๙) มีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตโดยรวมที่สูงกว่าผู้รักษาอุโบสถศีลที่วัด ($\overline{X}$=๓.๗๖) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าความสุขในด้านสุขภาพและอนามัยของอุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาศีลที่บ้าน ($\overline{X}$=๔.๐๐) มีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าผู้รักษาศีลที่วัด ($\overline{X}$=๓.๘๕) และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (t=๒.๘๐) ส่วนความสุขในชีวิตด้านอื่นๆ พบว่าค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตไม่มีความแตกต่างกัน

---

[๓] ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, **เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา**, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

[๔] อุบาสกและอุบาสิกาที่เข้าร่วมในโครงการบวชเนกขัมมะปฏิบัติธรรมวัดโคนอนมหาสวัสดิ์ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนนทบุรี แห่งที่ ๖ ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ระหว่างวันที่ ๓ - ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

๓) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี มีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตโดยรวมสูงที่สุด ($\overline{X}$=๓.๘๐) รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีช่วงอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี ($\overline{X}$ =๓.๗๘) และอายุ ๓๑-๔๐ ปี ($\overline{X}$=๓.๗๖) และผลจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตทุกด้านพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตโดยรวมสูงที่สุด ($\overline{X}$ =๓.๘๐) รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ($\overline{X}$ =๓.๗๙) และการศึกษาระดับปริญญาตรี ($\overline{X}$ =๓.๗๕) และผลจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตทุกด้านพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามการประกอบอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปมีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตโดยรวมสูงที่สุด ($\overline{X}$ =๓.๘๓) รองลงมาเป็นกลุ่มที่ทำงานบริษัทเอกชน $\overline{X}$ (=๓.๗๕) และประกอบธุรกิจส่วนตัว ($\overline{X}$ =๓.๗๔) และผลจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตทุกด้านพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๖) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามรายได้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตโดยรวมสูงที่สุด ($\overline{X}$ =๓.๘๒) รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท $\overline{X}$ (=๓.๗๙) กลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท ($\overline{X}$ =๓.๗๔) และกลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง ๑๐,๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐ บาท ($\overline{X}$ = ๓.๖๙) และผลจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความสุขในชีวิตทุกด้านพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาพฤติกรรมการรักษาอุโบสถศีลที่ส่งผลต่อความสุขในชีวิตของอุบาสก-อุบาสิกา วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี สรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาพฤติกรรมการละเมิดการรักษาอุโบสถศีล ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล็กน้อย เช่น การละเมิดอุโบสถศีลข้อ ๔ “มุสาวาทา เวระมะณี” ในเรื่องการพูดล้อเล่นกับผู้อื่น การละเมิดศีลข้อ ๕ “สุราเมรยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี” ในเรื่องการสูบบุหรี่ การละเมิดศีลข้อ ๖ “วิกาละโภชนา เวระมะณี” โดยรับประทานอาหารเสริมเพื่อสุขภาพและการดื่มน้ำ

ธัญพืช น้ำผักหรือผลไม้ปั่นในเวลาวิกาล การละเมิดศีลข้อ ๘ “อุจจาสะยะนะมหาสะยะนา เวระมะณี” โดยการเคยแต่งหน้า ทาเครื่องหอม เพื่อให้ดูสวยงาม

ผลการศึกษาความสุขในด้านความสุขในชีวิตและครอบครัว พบว่าสมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความผูกพัน เคารพสิทธิ์ส่วนตัวและรับฟังความคิดเห็น ทำให้มีความสุขเมื่ออยู่พร้อมหน้ากัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในเวลาเดือดร้อน

ด้านสุขภาพอนามัย พบว่าสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขมูลฐาน การดูแลสุขภาพอนามัย และได้รับสารอาหารที่มีคุณค่า

ด้านสาธารณูปโภค พบว่าสามารถเข้าถึงระบบการใช้น้ำประปาในเขตชุมชน ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้าในเขตชุมชน และการให้บริการการสื่อสารในเขตชุมชนที่

ด้านการงานและการเงินพบว่าอุบาสกอุบาสิการู้สึกพึงพอใจกับฐานะความเป็นอยู่ พึงพอใจกับงาน รายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น

ด้านความรู้และการศึกษาพบว่าสนใจและมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลประจำวัน ทำให้ท่านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านสภาพแวดล้อมพบว่ารู้สึกมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในชุมชนมีสถานที่ออกกำลังกายที่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจและสังคมพบว่ารู้สึกว่าสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการประหยัดพลังงาน และมีความพอใจที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนตามนโยบายวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพฤติกรรมการละเมิดการรักษาอุโบสถศีลที่พบว่าอุบาสกอุบาสิกาส่วนใหญ่มีการละเมินการรักษาศีลในประเด็นเล็กน้อย เช่น การพูดล้อเล่นกับผู้อื่น การสูบบุหรี่ การรับประทานอาหารเสริมสุขภาพและดื่มน้ำธัญพืชหรือผลไม้ปั่นในเวลาวิกาลการแต่งหน้าทาเครื่องหอม เพื่อให้ดูสวยงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาณี สุขะนาคินทร์[๕] ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับความสุขด้านกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความสุขด้านจิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ พื้นที่ที่ประชาชนอยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับ ความสุขด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เพศและเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความสุขด้านปัญญาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และระดับความสุขของประชาชนพบว่ามีค่าเฉลี่ยความสุขโดยรวมและความสุข

[๕] สุภาณี สุขะนาคินทร์, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๔๙).

รายด้านอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน และการศึกษาของคุณัชญ์ สงขาว[๖] ได้ทำการศึกษา การสำรวจและประเมินระดับความสุขของ ประชาชน : ศึกษาในกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลกะเปา อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกะเปา อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีความสุขอยู่ในระดับปานกลาง ถึงมากที่สุด โดยแยกตามปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุข ดังนี้ ปัจจัยก่อให้เกิดความสุขระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านชีวิตครอบครัว ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความรู้ ด้านชีวิตการทำงาน ด้านรายได้ และกระจายรายได้ ด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ด้านการจัดการบริหารที่ดีภาครัฐ

ผลการศึกษาความสุขในชีวิตและครอบครัวที่พบว่าสมาชิกในครอบครัวมีความรักความผูกพัน เคารพสิทธิ์ส่วนตัวและรับฟังความคิดเห็น ทำให้มีความสุขเมื่ออยู่พร้อมหน้ากัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในเวลาเดือดร้อน และการศึกษาความสุขในชีวิตด้านสุขภาพอนามัย พบว่าสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขมูลฐาน การดูแลสุขภาพอนามัย และได้รับสารอาหารที่มีคุณค่า การศึกษาความสุขในชีวิตด้านสาธารณูปโภค พบว่าสามารถเข้าถึงระบบการใช้น้ำประปาในเขตชุมชน ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้าในเขตชุมชน และการให้บริการการสื่อสารในเขตชุมชน สอดคล้องกับสุภาณี สุขะนาคินทร์[๗] กล่าวถึง ความสุข เกิดจากองค์ประกอบที่ดี ๔ ประการ คือ ๑) สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย หมายถึง ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียง ไม่มีอุปทวันตราย มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ ๒) สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่ติดขัด มีความเมตตา สัมผัสกับความงามของสรรพสิ่ง มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา รวมถึงการลดความเห็นแก่ตัวลงไปด้วย เพราะตราบใดที่ยังมีความเห็นแก่ตัวก็จะมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตไม่ได้ เป็นการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง ๓) สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวอบอุ่น ชมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค มีภราดรภาพ มีสันติภาพ มีความเป็นประชาสังคม มีระบบบริการที่ดี และระบบบริการเป็นกิจการทางสังคม ๔) สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณหรือปัญญา หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดี หรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตากรุณา เข้าถึงพระรัตนตรัยหรือการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า

---

[๖] คุณัชญ์ สงขาว, “การสำรวจและประเมินระดับความสุขของประชาชน: ศึกษาในกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลกะเปา อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **ปริญญานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๐.

[๗] สุภาณี สุขะนาคินทร์, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์), ๒๕๔๙.

เป็นต้น ความสุขทางจิตวิญญาณเป็นความสุข ที่ไม่ระคนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากความมีตัวตน (Self Transcending) จึงมีอิสรภาพ มีความผ่อนคลายอย่างยิ่ง เบาสบาย มีความปีติแผ่ซ่านทั่วไป มีความสุข อันประณีตและล้ำลึก หรือความสุขอันเป็นทิพย์สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดีอย่างยิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพ ทางกาย ทางจิต และทางสังคม สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นยอดที่ส่งผลกระทบอย่างแรงต่อสุขภาพ อีก ๓ มิติ ถ้าขาดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มนุษย์จะไม่พบความสุขที่แท้จริงและขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เมื่อขาดความสมบูรณ์ในตัวเองก็จะรู้สึกขาดหรือบกพร่องอยู่เรื่อยไป

ผลการศึกษาความสุขในชีวิตด้านการงานและการเงินพบว่าอุบาสกอุบาสิการู้สึกพึงพอใจกับฐานะความเป็นอยู่ พึงพอใจกับงาน รายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น และความสุขในชีวิตด้านความรู้และการศึกษาพบว่าสนใจและมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลประจำวัน ทำให้ท่านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาธนพัฒน์ ฐิตสาโร (สีหานาม)[๘] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์ผลการรักษาอุโบสถศีลของชาวบ้านโนนเมืองที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต" ผลการวิจัยพบว่าการรักษาอุโบสถศีลที่นำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น อุบาสกอุบาสิกามีสุขภาพทางกายที่แข็งแรง ช่วยลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องดื่มและการแต่งตัวหยุดการทำงานที่รับผิดชอบไว้ชั่วคราว ทั้งยังส่งผลดีต่อสุขภาพจิต เป็นการฝึกสติให้รู้เท่าทันความคิด และภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งดีงาม มีกำลังใจในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ครอบครัวมีความสุข เพราะการรักษาอุโบสถศีลเป็นการปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสกาม นอกจากนี้ยังเกิดประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองและเศรษฐกิจอีกด้วย

ผลการศึกษาความสุขในชีวิตด้านสภาพแวดล้อมพบว่ารู้สึกมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในชุมชนมีสถานที่ออกกำลังกายที่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชนและความสุขในชีวิตด้านเศรษฐกิจและสังคมพบว่ารู้สึกว่าสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการประหยัดพลังงาน และมีความพอใจที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนตามนโยบายวิถีเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับการศึกษาของกัณฐิกา ชัยสวัสดิ์[๙] ที่สรุปว่า ความสุขเป็นสิ่งที่นำไปสู่การมีสุขภาวะ (Well-being) และการมีคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ที่ดี เป็นความปารถนาสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งความสุขนั้น ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๓ ด้านคือ ๑) ความพึงพอใจในชีวิต ๒) ระดับอารมณ์ทางบวก หรือ ความเบิกบานใจ ๓) ระดับของอารมณ์ทางลบในขณะนั้น เช่น ความซึมเศร้าและความวิตกกังวล

---

[๘] พระมหาธนพัฒน์ ฐิตสาโร, (สีหานาม ("การศึกษาวิเคราะห์ผลการรักษาอุโบสถศีลของชาวบ้านโนนเมือง ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :), ๒๕๕๖.

[๙] กัณฐิกา ชัยสวัสดิ์, "ภาวะความสุขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของหญิงตั้งครรภ์ ที่มาฝากครรภ์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์", **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ : มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

นอกจากนั้นยังพบว่า บุคคลจะใช้การประเมินความสุขจาก ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components) และองค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components) ทั้งนี้องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components, Hedonic Level) เป็นการ ประเมินความสุขโดยการใช้ความคิดในการตัดสินหรือประเมินในรูปของความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งเป็นการประเมินแบบสรุปรวมของบุคคล (Global Assessment) ทั้งเหตุการณ์ในชีวิต กิจกรรมและสภาพแวดล้อม แล้วตัดสินว่ามีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components, Hedonic Level) เป็นการประเมินความสุขโดยใช้ประสบการณ์ทางความรู้สึก คือ การประเมินความสุขในแง่ของอารมณ์ทางบวก และอารมณ์ทางลบ กล่าวคือ ในสถานการณ์แต่ละสถานการณ์บุคคลจะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ ความรู้สึกตอบสนองออกมาอย่างไร

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วัดบางไกรใน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ควรจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมโดยเน้นปิดวาจา และกิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ควรจัดกิจกรรมการรักษาศีลภาวนาเพื่อการสร้างสุขภาพและอนามัยในครัวครัวและชุมชน

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาศีล

๒. ศึกษาการปฏิบัติภาวนาที่ส่งผลต่อการสร้างเสริมสัมพันธภาพในครอบครัว

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติภูมิ

(๑) หนังสือ :

ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. **เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา: การสร้างและการพัฒนา**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กัณฐิกา ชัยสวัสดิ์. “ภาวะความสุขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของหญิงตั้งครรภ์ ที่มาฝากครรภ์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

คุณัชญ์ สงขาว. “การสำรวจและประเมินระดับความสุขของประชาชน: ศึกษาในกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลกะเปา อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

พระมหาธนพัฒน์ ฐิตสาโร, (สีหานาม) .“การศึกษาวิเคราะห์ผลการรักษาอุโบสถศีลของชาวบ้านโนนเมือง ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สุภาณี สุขะนาคินทร์. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๔๙.

ศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก-อุบาสิกาวัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว

A Study of Comprehension of Insight Meditation Development of Lay Buddhists at Wat Totsamakkee, Khoksuong District,Kakaew Province.

พระมหาสมหมาย ขนฺติธมฺโม (จำเนียรกูล)*
พระมหาภูมิชาย อคฺคปญฺโญ. ดร., ดร.ชัยชาญ ศรีหานู**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก/อุบาสิกาวัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก/อุบาสิกาวัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงจากอุบาสก/อุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา วัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูงจังหวัดสระแก้ว จำนวน ๖๓ คน ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ และเป็นผู้ที่เคยปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามาแล้ว เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๘ สถิติที่ใช้ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน ผลการศึกษา พบว่า

กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยรวมและในทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง อุบาสก-อุบาสิกาที่มีเพศ, การศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนอุบาสก-อุบาสิกาที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

คำสำคัญ: ความเข้าใจ, ปฏิบัติธรรม, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

This Research, was intended for studying understand in Layman – Laywomen'sVipassana Meditation practices at Todsamaccee Monastery, Koksoong district, Sa Kaeo province. And studying problem, treat andSuggestion for the action to understand of Layman-Laywomen'sVipassana Meditation Practices at Todsamaccee Monastery, Koksoong district. Sa Kaeo

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

province. The samples were selected by random sampling from sixty three peoples who were practiced Vipassana Meditation at Todsamaccee Monastery, Kooksoong district. Sakaew province. Their Careers are civil servants and state enterprise. They have the poor economic conditions and debt. all people who had practiced Vipassana meditation. Questionnaires are valuable research tools. Confidence coefficient was 0.88 Descriptive statistics and inferential statistics. The results of research were as follows:

Most of the samples had well understanding in VipassanaMaditation practice in all high aspects. The statistically significant different of VipassanaMaditation in understanding at the level of 0.05, but with different age had not statistically significant difference at the level 0.05.

Keywords: Understand, Meditation, Vipassana Meditation

๑. บทนำ

พุทธศาสนิกชนไทย ที่นับถือพุทธศาสนา ในลักษณะที่คนอื่นมองเห็นว่าเคร่งครัด แต่ความจริง คนนั้นยังเข้าไม่ถึงตัวแท้แห่งพุทธศาสนาเลยก็มีอยู่เป็นอันมากทีเดียวแล้วคนพวกนี้เองที่เป็นคนหัวดื้อ ถือรั้น หรือ อวดดี จนกระทั่ง ยกตนข่มผู้อื่น ที่เขารู้ดีกว่า[๑] โดยรวมชาวพุทธเป็นผู้รู้จักหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่อาจไม่รู้วิธีนำเอาหลักธรรมคำสอนหรือวิธีการปฏิบัติ มาปฏิบัติตามให้เกิดประโยชน์ เปรียบเหมือนผู้ป่วยที่มียาในตู้ยาแต่ไม่รู้จักนำยาออกมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์คือรักษาเยียวยาให้หายจากโรคภัย เช่นเดียวกันเป้าหมายของการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อการรักษาโรคคือความดับทุกข์[๒] อุปมาการปฏิบัติธรรมเหมือนการใช้ยานี้ หมายถึง ถ้าผู้ปฏิบัติได้ทำตามอย่างถูกวิธี ใช้ถูกต้อง ผลย่อมปรากฏออกมาให้เห็นชัดด้วยตนเองว่า ชีวิตดีขึ้นมีความเข้าใจมากขึ้นมีความสงบสุข มีความรอบรู้อะไรดีขึ้น มีทุกข์น้อยลง เหมือนโรคหาย เพราะฉะนั้นแนวในการศึกษาธรรมจึงต้องยึดหลักฐาน ทางพุทธศาสนาและต้องคบหาสมาคมหรือถามท่านผู้รู้ในสิ่งที่เรายังไม่รู้[๓]

---

[๑] พระพุทธทาสภิกขุ, **ตัวกู-ของกู พุทธทาสภิกขุ ฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัทพุทธทาส, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

[๒] พระมหาประสิทธิ์ อุตฺตมจิตโต, **ปุจฉาธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

[๓] วศิน อินทสระ, **ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัทชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑.

วัดทดสามัคคี ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตป่าของชุมชนห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๕๐๐ เมตร มีป่าไม้ร่มรื่นเหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรม ทางคณะสงฆ์ได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมประจำทุกปี โดยเฉพาะช่วงเวลาเข้าพรรษา นานกว่า ๒๐ ปี ระยะแรกมีอุบาสก/อุบาสิกาเข้าวัดรักษาศีลอุโบสถมาตลอด แต่มีอุบาสกอุบาสิกาจำนวนน้อย แต่เมื่อมีการจัดการปฏิบัติธรรม จำนวนอุบาสก/อุบาสิกาที่เข้าร่วมกิจกรรมมีมากขึ้นเป็นลำดับ รูปแบบของการปฏิบัติธรรมมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความรู้และความเข้าใจของแต่ละคน ส่วนมากมักติดอยู่กับสมถะ และไม่ได้ยกจิตขึ้นสู่ระดับวิปัสสนา ส่วนที่เข้าใจเรื่องวิปัสสนามีคนเข้าใจบ้างและไม่เข้าใจบ้าง แต่บางคนก็ยังไม่เข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมไปแล้วมีอุปสรรคอะไรบ้าง ทำไมต้องปฏิบัติธรรมปัญหาจึงเกิด จึงทำให้ผลของการปฏิบัติธรรมไม่สอดคล้องกับพฤติกรรม คือมีความหลงผิดและปฏิบัติแบบผิดๆ อยู่มาก

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ของอุบาสก-อุบาสิกาณ วัดทดสามัคคี ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว เมื่อนำปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามาใช้ให้ถูกตามหลักการมีผู้สนใจมากขึ้นเรื่อยๆ จึงอยากทราบผลของความเข้าใจการปฏิบัติของอุบาสก-อุบาสิกามีการพัฒนาไปได้ระดับใด และศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคมากน้อยแค่ไหนในการได้มาปฏิบัติในที่นี้และเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ตามหลักวิปัสสนาภาวนา รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อมตามให้เหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติรวมทั้งเพื่อให้ทราบถึงแนวทางในทางด้านการปฏิบัติที่อาจารย์ผู้มีความรู้นั้นได้ถ่ายทอดไปยังผู้ปฏิบัติอีกหนทางหนึ่งเพื่อผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเป็นแนวทางในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงแก้ไขโครงการในสำนักปฏิบัติธรรม สืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสกอุบาสิกาวัด ทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว

๒. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสกอุบาสิกา วัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)ใช้ระเบียบวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสำรวจข้อมูลจากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

๑. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกโดยใช้ประชากรคือ อุบาสก-อุบาสิกาที่เข้าร่วมโครงการวิปัสสนาภาวนา ในวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙-๔ มกราคม ๒๕๖๐ จำนวน ๗๓

คน คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากอุบาสก-อุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๖๓ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘ การวิเคราะห์ตัวแปรต้นซึ่งเป็นข้อมูลทั่วไปใช้สถิติการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๓. ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ เพศ,อายุ, การศึกษา และอาชีพตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของ อุบาสก-อุบาสิกา ในด้านกายานุปัสสนา, ด้านเวทนานุปัสสนา, ด้านจิตตานุปัสสนา และด้านธัมมานุปัสสนา

๔. สรุปผลการวิจัย

อุบาสกอุบาสิกาที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว มีจำนวน ๖๓ คน เป็นอุบาสิกาจำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๔๓ และอุบาสกจำนวน ๑๗ คนคิดเป็นร้อยละ ๒๘.๕๗ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๕ ปี มีการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา สถานภาพการสมรสโสด ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในสภาพการเงินไม่พอใช้จ่ายและเป็นหนี้ และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามาแล้ว

๕.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผลจากการศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา[๔] พบว่าอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานสูงที่สุดร้อยละ ๑๓.๒๙ รองลงมาพบว่ามีความเข้าใจ ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐานร้อยละ ๘.๒๐ ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานร้อยละ ๖.๕๑ และด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานร้อยละ ๔.๗๐ ตามลำดับ ปรากฏผลการศึกษาเป็นรายด้านดังต่อไปนี้

ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนใหญ่เข้าใจว่าการ ยืน เดิน นั่ง นอน คือ การมีสติกำหนดอาการทางกาย และพบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าในขณะแรกนั่งสามารถกำหนดอาการพอง-ยุบชัดเจน แต่ภายหลังกลับแผ่วเบาและไม่ชัด ควรหายใจแรงๆ เพื่อจะได้เห็นอาการ “พอง-ยุบ” ได้ชัดขึ้น

ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าความรู้สึกทุกข์ที่เกิดจากอาการเจ็บใจ ความรู้สึกว่าสุขเมื่อเกิดความสบายกายและสบายใจ ให้กำหนดไปตามอาการที่เกิดขึ้นนั้น และพบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าการเดินจงกรมที่มีสติ จดจ่อต่อเนื่อง เมื่อนั่งจะทำให้มีสมาธิตั้งมั่นได้ไวและคงอยู่ได้นาน

---

[๔] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **ธัมมจักกัปวัตนสูตร**, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาสน์ไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗๒.

ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าขณะที่รู้ว่าจิตมีความหงุดหงิดให้กำหนดตามสภาวะว่า หงุดหงิดหนอ ๆ แต่พบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าขณะที่จิตมีความโกรธเกิดขึ้นให้กำหนดแผ่เมตตาหรือมรณานุสสติทันที

ด้านธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าเมื่อมีอาการมือหนัก ตัวหนัก เท้าหนัก ในขณะเดินก็ดี นั่งก็ดี ยืนก็ดีให้น้อมจิตไปกำหนดที่มีอาการหนักปรากฏ กำหนดว่า หนักหนอๆ แต่พบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าขณะที่กำหนดอิริยาบถใดๆ อยู่มีเสียงเกิดขึ้นได้ยินชัดเจน ให้น้อมจิตไปกำหนดต้นเสียงที่เกิดขึ้น เพื่อให้รู้ว่าเสียงมาจากทิศใด

ผลการศึกษาอุบาสกอุบาสิกาพบว่าที่มี อายุ สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกันมีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ไม่แตกต่างกันในกลุ่มที่มีอายุ

ผลการศึกษาความเข้าใจด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่ามีความแตกต่างกันในกลุ่มที่มีการศึกษาและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติที่ต่างกัน ส่วนความเข้าใจด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานพบว่ามีความแตกต่างกันเฉพาะในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัวิวิปัสสนาภาวนาที่ต่างกัน

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนใหญ่เข้าใจว่าการ ยืน เดิน นั่ง นอน คือ การมีสติกำหนดอาการทางกาย และพบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าในขณะแรกนั่งสามารถกำหนดอาการพอง-ยุบชัดเจน แต่ภายหลังกลับแผ่วเบาและไม่ชัด ควรหายใจแรงๆ เพื่อจะได้เห็นอาการ “พอง-ยุบ”ได้ชัดขึ้น โดยพบว่า ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าความรู้สึกทุกข์ที่เกิดจากอาการเจ็บใจ ความรู้สึกว่าสุขเมื่อเกิดความสบายกายและสบายใจ ให้กำหนดไปตามอาการที่เกิดขึ้นนั้น และพบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าการเดินจงกรมที่มีสติ จดจ่อต่อเนื่อง เมื่อนั่งจะทำให้มีสมาธิตั้งมั่นได้ไวและคงอยู่ได้นาน ส่วนด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าขณะที่รู้ว่าจิตมีความหงุดหงิดให้กำหนดตามสภาวะว่าหงุดหงิดหนอๆ แต่พบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าขณะที่จิตมีความโกรธเกิดขึ้นให้กำหนดแผ่เมตตาหรือมรณานุสสติทันทีเป็นไปตามผลการศึกษาของ**พระนุกูล อภิปญฺโญ** (สังข์ประดิษฐ์) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของโยคีผู้เข้าร่วมโครงการวิปัสสนาภาวนา ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย” พบว่าผู้ที่เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ กลุ่มตัวอย่างเพศชายการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ได้ดีกว่าเพศหญิง กลุ่มตัวอย่างอาชีพ ผู้ทำธุรกิจการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ได้ดีกว่าข้าราชการ/แม่บ้าน, สถานภาพสมรสการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ได้ดีกว่าคนสถานภาพโสด มีประสบการณ์การรับการรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ได้ดีกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์และประสบการณ์ปฏิบัติธรรมเกิน ๖ ครั้งการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔

ได้ดีกว่าปฏิบัติธรรมต่ำกว่า ๕ ครั้ง กลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการช่วยเพิ่มกำลังสติและลดความเครียด กลุ่มตัวอย่างอาชีพต่างๆ มีผลในการเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ผู้ที่มีสถานภาพสมรสสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี กว่าสถานภาพโสด และการปรับอินทรีย์มีความสำคัญมากในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแนวสติปัฏฐาน ๔ ให้เจริญก้าวหน้า[๕] และพระมหาสมพร สมสำโร (สามิลา) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก/อุบาสิกา วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม” พบว่ากลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีแรงจูงใจด้านความศรัทธา (ความเชื่อ) ที่แตกต่างกับกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ วัดเพชรสมุทร วรวิหาร เป็นครั้งแรก กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีแรงจูงใจด้านวิริยะ (ความเพียร) ที่แตกต่างกับกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และกลุ่มที่เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ และกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีแรงจูงใจด้านสถานที่แตกต่างกับกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กลุ่มที่เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ[๖๖]

ด้านธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานส่วนใหญ่มีความเข้าใจถูกต้องว่าเมื่อมีอาการมือหนัก ตัวหนัก เท้าหนัก ในขณะเดินก็ดี นั่งก็ดี ยืนก็ดีให้น้อมจิตไปกำหนดที่มีอาการหนักปรากฏ กำหนดว่า หนักหนอๆ แต่พบสภาพปัญหาที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าขณะที่กำหนดอิริยาบถใดๆ อยู่มีเสียงเกิดขึ้นได้ยินชัดเจน ให้น้อมจิตไปกำหนดต้นเสียงที่เกิดขึ้น เพื่อให้รู้ว่าเสียงมาจากทิศใด ผลการศึกษาที่ปรากฏสอดคล้องกับการศึกษาของแม่ชีระวีวรรณธมฺมจารีนี (ง่านวิสุทธิพันธ์)[๗] ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาวญาณเบื้องต้นของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร” พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ จำนวน ๑๖ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ ๖๒.๕๐ อายุ ๒๑ ปีร้อยละ ๖๒.๕ การศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ ๑๐๐ ไม่เคยปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ร้อยละ ๑๐๐ มีเหตุจูงใจให้มาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ร้อยละ ๗๕.๐๐ ด้านการปรับอินทรีย์ของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา

---

[๕] พระนุกูล อภิปญฺโญ (สังข์ประดิษฐ์), “ศึกษาการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของโยคีผู้เข้าร่วมโครงการวิปัสสนาภาวนา ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

[๖] พระมหาสมพร สมสำโร (สามิลา), “ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ของอุบาสก/อุบาสิกา วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

[๗] แม่ชีระวีวรรณธมฺมจารีนี ,(ง่านวิสุทธิพันธ์) “การศึกษาสภาวญาณเบื้องต้นของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร”**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

ภาวนาให้เสมอกันเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้สภาวะของผู้ปฏิบัติเจริญก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ จากการปฏิบัติวิปัสสนาภานากลุ่มตัวอย่างมีความสนใจ มีศรัทธา มีความเพียร มีความอดทน มั่นคงทางด้านจิตใจ

ผลการศึกษาพบว่าอุบาสกอุบาสิกาที่มี อายุ สถานภาพการสมรส อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกันมีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ไม่แตกต่างกันในกลุ่มที่มีอายุ และพบว่าความเข้าใจการปฏิบัติด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐานที่พบว่ามีความแตกต่างกันในกลุ่มที่มีการศึกษาและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติที่ต่างกัน ส่วนความเข้าใจด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานพบว่ามีความแตกต่างกันเฉพาะในกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัวิวิปัสสนาภาวนาที่ต่างกัน ลักษณะข้อมูลดังนี้สอดคล้องกับการศึกษาของแม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิกา ณ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า ระดับแรงจูงใจโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับดีทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คะแนนเฉลี่ยของแรงจูงใจภายในก่อนและหลังการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านศรัทธา(ความเชื่อ)ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนแรงจูงใจด้านวิริยะ(ความเพียร) ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก สำหรับแรงจูงใจภายนอกทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติ พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ส่วนความคาดหวัง ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติมีระดับคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยโดยกลุ่มตัวอย่างมี ๔ ช่วงอายุ คือ ๑) ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒) อายุ ๒๑ - ๔๐ ปี ๓) อายุ ๔๑ - ๖๐ปีและ ๔) ๖๐ ปีขึ้นไป โดยผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น ๘๐ คนนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคาดหวังต่อเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดท่าขนุน คือพระครูวิลาศกาญจนธรรม ว่าสามารถสอนปฏิบัติได้ประสบความสำเร็จตรงตามที่ต้องการ คือ มรรค ผล นิพพาน ในชาติปัจจุบันนี้ได้จริง[๕] และบุณชญา วิวิธขจร ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก อุบาสิกา วัดตาลเอนอำเภอบางปะหันจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่าการศึกษาแนวคิดกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอยู่ในระดับสูงทุกด้าน อุบาสก/อุบาสิกาที่มีเพศ, การศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนอุบาสก/อุบาสิกาที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

---

[๕] แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย, “แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิกา ณ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วัดทดสามัคคี อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว ควรจัดให้มีการแนะนำหรือจัดหาเอกสารหรือวัสดุสื่ออื่น ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้นำไปใช้ศึกษาทำความเข้าใจก่อนการปฏิบัติ

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยการพัฒนาสื่อในโอกาสที่เหมาะสม

๒. ให้มีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นประจำในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในชีวิตประจำวัน

๒. ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการมีจิตอาสาในเยาวชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพุทธทาสภิกขุ.**ตัวกู-ของกู พุทธทาสภิกขุ ฉบับย่อ.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท พุทธทาส. ๒๕๕๙.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). **ธัมมจักกัปวัตนสูตร.** พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียงพระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโมป.ธ.๙.M.A. Ph.D.). ตรวจชำระ. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาสน์ไทย,๒๕๕๑.

พระมหาประสิทธิ์ อุตฺตมจิตโต. **ปุจฉาธรรม.** กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

วศิน อินทสระ.**ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑ พิมพ์ที่: บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาสมพร สมสำโร ” .(สามิลา)ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ของอุบาสก/อุบาสิกา วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม .“**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :, ๒๕๕๖.

พระนุกูล อภิปญฺโญ .(ะดิษฐ์สังข์ปร)“ศึกษาการรับรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของโยคีผู้เข้าร่วมโครงการวิปัสสนาภาวนา ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :บัณฑิตวิทยาลัย ., ๒๕๕๖.

แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย .“แรงจูงใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสิกา ณ สำนักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**มหาวิทยาลัย :บัณฑิตวิทยาลัย .มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

แม่ชีระวีวรรณธมฺมจารีนี .(ง่านวิสุทธิพันธ์)“การศึกษาสภาวญาณเบื้องต้นของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

บุณชญา วิวิธขจร.“ความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของอุบาสก อุบาสิกา วัดตาลเอน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย ๒๕๕๖,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :.

การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา
A Study of the Principles of Dhamma as Appeared in E–San Literature in the Title of Subhrahmma Mokkha

พระอธิการแสวง ปุณฺณธมฺโม (ชัยวัน)*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดวรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา และ (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์ด้านเอกสาร ผลจากการวิจัยพบว่า

วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก

วรรณกรรมอีสานเรื่อง สุพรหมโมกขา ถือว่า เป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุพรหมโมกขา ซึ่งเค้าเรื่องสันนิษฐานว่าน่าจะนำเค้าเรื่องนิทานพื้นบ้าน ดังนั้น จึงมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่อง สุพรหมโมกขา หลายประการ เช่น หลักคำสอนเรื่องกรรม คำสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ คำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวที คำสอนเรื่อง กรรมและผลของกรรม คำสอนเรื่องความตาย คำสอนเรื่องบุพเพสันนิวาส คำสอนเรื่อง ศีลห้าศีลแปด เป็นต้น นอกจากนั้นยังพบคติธรรม หมายถึง หลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้น หรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงามอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักธรรมและคติธรรมนั้น ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Abstract

The purposes of this research were; (1) to study the concept related to E-san literature and Tao SubhrahmmaMokkha literature (2) to study the principles of Dhamma as appeared in SubhrahmmaMokkha literature and (3) to study the influence of the principles of Dhamma as appeared in SubhrahmmaMokkha towards the E-san people's lives. This research was the qualitative research by analytical study from documents.

The results of research were found that the E-san literature is regarded as the products of E-san Buddhist scholars who consider that learning and teaching Buddhism or propagating Buddhism in the ancient time seemed to be difficult. So the folktales were retold by the oral tradition to apply to compost in the new style in order to comply with the content of Buddhism by adjusting the folktales to be *Jātaka* fables.

The E-san literature entitled SubhrahmmaMokkha is regarded as the most significant literature as the doctrinal literature because it is related to SubhrahmmaMokkha. The source of it is assumed that it might be originated from the folktales. So there are a lot of the principles of Dhamma in Buddhism appeared in the contents of SubhrahmmaMokkha issues such as the doctrine of Kamma, the doctrine of the Three Characteristics of Existence, the doctrine of he Gratefulness, the doctrine of Kamma and its results, the doctrine of death, the doctrine of recollection of the previous life and the doctrine of Five and Eight Precepts etc. In addition, the moral concepts are still found, that is, it means the principle of self-practice in order to make the life better or the destiny in proceeding the life in the good way leading to obtain the good goal of life in various aspects and those principles of Dhamma and moral concept have the influence on the E-san people's lives until the present.

Keyword: The Principles of Dhamma as Appeared in E–San Literature in the Title of Subhrahmma Mokkha

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนภาคอีสานในหลายยุคสมัย คือมีทั้งส่วนที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวารวดีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก หรือพระพุทธศาสนามหายานอันเป็นอิทธิพลของอาณาจักรมหานคร(นครวัดนครธม) แต่ที่เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่เข้ามาในภาคอีสานก็คือสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม[๑] และที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารเพราะสมัยนี้พระองค์ได้ทำการติดต่อกับเชียงใหม่และสุโขทัยจึงมีการนำเอาคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนลาวและภาคอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรด้วยซึ่งผลจากการที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่ดินแดนลาวและภาคอีสานนั้นก็ปรากฏว่าชาวอีสานก็ได้มีการสร้างวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมมาผูกเข้ากันเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจจนกลายมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านในที่สุด

คำว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะคือเรื่องราวที่จำและเล่าสืบต่อกันมา[๒] และวรรณกรรมที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆของไทย โดยคนในท้องถิ่นนั้นเป็นคนสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งมีรูปแบบการประพันธ์เป็นแบบฉันท์ลักษณ์อันเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้นและภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นด้วย วรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านนั้นจะมีอยู่ทุกท้องถิ่นของไทย เช่น ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน[๓] ส่วนคำว่าวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้น หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานในอดีตทั้งที่เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะ และส่วนที่เป็นบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ(๑)ประเภทมุขปาฐะ (๒)ประเภทลายลักษณ์ ซึ่งแบ่งเป็น วรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่นๆ[๔] ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นถือได้ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะคือได้รับอิทธิพลความเชื่อหรือหลักคิดเชิงปรัชญาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากแม้ว่า

---

[๑] มหาสีลา วีระวงศ์, **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลานเถิง ๑๙๔๖**, (เวียงจันทร์ : สำนักพิมพ์มันทาตุลาด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

[๒] ธวัช ปุณโณทก,**วรรณกรรมอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๒๙.

[๓] พรทิพย์ ชังธาดา,**วรรณกรรมท้องถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๙),หน้า ๑๒.

[๔] อุดม บัวศรี,**วรรณคดีอีสาน**, (ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน อัดสำเนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

วรรณกรรมเรื่องนั้นจะไม่ใช่วรรณกรรมประเภทคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่เราก็จะพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเหล่านั้นจะแทรกคำสอนของพระพุทธศาสนาเอาไว้เสมอ[๕] ทั้งนี้ก็เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นโดยมากผู้แต่งจะเป็นพระหรือนักปราชญ์ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว[๖] ดังนั้นวรรณกรรมอีสานส่วนมากนอกจากเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจแล้วก็ยังมีวัตถุประสงค์หลักคือมุ่งเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอนศีลธรรมแก่สังคมด้วย[๗]

ดังนั้น เราจึงจะพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเกือบทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็น นำเอาชีวประวัติพระพุทธองค์ในชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์มารจนาเป็นวรรณคดี มีหนังสือผูกเรื่องพระเจ้า ๕๐๐ ชาติ นอกจะเอาชาดกต่างๆ มาแต่งเป็นวรรณกรรมแล้ว ในการรจนาเรื่องอื่นที่มิใช่เรื่องที่ปรากฏในชาดก ผู้รจนายังนิยมกำหนดให้ตัวละครของตนเป็นปางหนึ่งของพระโพธิสัตว์ เช่นในวรรณกรรม เรื่อง การะเกด จำปาสี่ต้น ขูลูนางอั้วโสวัตร สุพรหมโมกขา เป็นต้น [๘] วรรณกรรมที่กวีท้องถิ่นแต่งขึ้นตามเค้าของชาดกนี้ เรียกกันว่า ปัญญาสชาดก หรือที่พม่าเรียกว่า เชียงใหม่ปัญญาส[๙] นิทานชาดกชนิดนี้อาจเรียกว่า พาหิรนิบาตชาดก หรือชาดกนอกนิบาต[๑๐] กวีพื้นเมืองอีสานได้แต่งวรรณกรรมในลักษณะชาดกนอกนิบาตไว้หลายเรื่อง เช่น สุพรหมโมกขา สุธนู สุธน-นางมโนราห์ ท้าวงัวทอง ฯลฯ เนื้อเรื่องจะกล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดของพระโพธิ์สัตว์ ทั้งยังแทรกคติทางพุทธศาสนาเอาไว้ด้วย เรื่องสุพรหมโมกขานั้นชาวบ้านอีสานถือว่าเป็นเรื่องราวที่อิงชาดก แม้ว่าสุพรหมโมกขาจะแต่โดยกวีพื้นบ้านในทำนองปัญญาชาดก ซึ่งเป็นชาดกประเภทที่ ๒ ก็ตาม สุพรหมโมกขาถูกจัดไว้เป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา จึงบันทึกไว้ด้วยตัวอักษรธรรม แต่ไม่ปรากฏในปัญญาสชาดก ทั้ง ๑๖ เรื่อง ที่หอสมุดแห่งชาติได้จัดพิมพ์ไว้ ทั้งในการแต่งเรื่องก็ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ตามความนิยมของชาวบ้านอีสาน นอกจากนี้ วัน เดือน ปี ระยะเวลาที่แต่งเรื่อนี้ก็ไม่ปรากฏไว้ในหลักฐาน

---

[๕] ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน เอกสารรายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ๒๕๓๑, หน้า ๑๕. และดูเพิ่มเติมใน ธวัช ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วังบูรพา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

[๖] ศิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณะ**, การวิเคราะห์จริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสาน** .๑๓หน้า , และดูเพิ่มเติมในสัญญา สะสอง **แนวคิดเชิงปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔.

[๗] ระวิวรรณ อินทร์แหยม, **เสียวสวาสดิ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อำนวยสาส์น, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

[๘] จารุวรรณ ธรรมวัตร, **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๑), หน้า ๕

[๙] สมเด็จพระเจ้าบรมวรศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ปัญญาสชาดก (พระนคร : ศิลปะบรรณาคาร, ๒๔๙๙), หน้าคำนำ

[๑๐] สุพรรณ ทองคล้อย, “ลักษณะร้อยกรองท้องถิ่นอีสาน” , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔, หน้า ๑๐๓

ที่ต้นฉบับ จะบอกไว้แต่เพียงผู้เขียนหรือผู้คัดลอกเท่านั้น เนื่องจากวรรณกรรมเหล่านี้ มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จึงยากที่จะสืบหาผู้แต่งได้ แต่เรื่องสุพรหมโมกขา ก็เป็นที่รู้จักกันดี ในบรรดาชาวบ้านและชาววัดยามเมื่อเอ่ยถึง ทั้งนี้อาจทำได้แค่เพียงสันนิษฐานว่า เรื่องนี้ควรเกิดหรือเขียนไว้แต่ราวๆ ปีใดเท่านั้น

สุพรหมโมกขา เป็นชาดกนอกนิบาตเรื่องหนึ่งที่กวีอีสานแต่งขึ้นตามเค้าชาดก เนื้อเรื่องนั้นกล่าวถึง พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายเข็ญใจ พ่อเป็นคนขอทานเลี้ยงชีพ สุพรหมโมกขาเกิดมาพร้อมกับสุนัขเก้าหาง ซึ่งเป็นสหชาติ กำพร้าแม่แต่เล็กๆ เมื่อพ่อจะตายได้สั่งให้สุพรหมโมกขานำศพไปไว้ในป่า โดยไม่บอกให้ใครทราบ แล้วให้คอยดูว่าศพเน่าเปื่อยหมดแล้วให้เก็บกะโหลกศีรษะกลับมา สุพรหมโมกขาก็ปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อทุกประการ เพราะอานุภาพแห่งความกตัญญู พระอินทร์ได้สั่งนางไข่ฟ้าลงมาปฏิบัติสุพรหมโมกขา โดยซ่อนอยู่ในกะโหลกศีรษะพ่อ สุพรหมโมกขาแอบดูจึงพบว่าคนที่มาช่วยตนทำงานซ่อนอยู่ในกระโหลกศีรษะพ่อ เมื่อเจราเข้าใจกันดีแล้วทั้งสองก็อยู่กันฉันสามี-ภรรยา พระราชาทราบกิตติศัพท์ความงามของนางไข่ฟ้าจึงกลั่นแกล้งสุพรหมโมกขา เพื่อหาโทษให้จะได้เอานางมาเป็นสนม จึงท้าชนไก่ ชนงัว ชนช้าง แต่ก็แพ้สุพรหมโมกขา ทุกครั้ง ทั้งประชาชนก็เลื่อมใสศรัทธาในตัวสุพรหมโมกขายิ่งขึ้น พระราชาจึงใช้ให้สุพรหมโมกขาไปหาดอกบัวหอมจากเมืองนาคมาถวายพระองค์ สุพรหมโมกขากลับได้เมียกลับมาอีก ๓ คน คือ ลูกสาวพระยานาค ลูกสาว พระยามดง่าม และลูกสาวพระยายักษ์ พระราชาพาลอยากได้เมียทั้ง ๔ ของสุพรหมโมกขา จึงยกกองทัพมาหวังฆ่าให้ตาย ร้อนถึงเทวดาฟ้าดิน เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็จัดการเสี่ยงราชรถหากษัตริย์องค์ใหม่ สุพรหมโมกขาจึงได้ครองบ้านเมืองโดยปกติสุข และยังออกเดินทางไปยังบ้านเมืองอื่นพร้อมทั้งทำประโยชน์ให้บ้านเมืองเหล่านั้น สั่งสอนให้ปกครองบ้านเมืองโดยทศพิธราชธรรมโดยทั่วถึงกัน

นอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมที่มีปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องอีกหลายประการเช่น เรื่องไตรลักษณ์คือหลักคำสอนเกี่ยวกับความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง รวมถึงหลักธรรมเรื่องการดูและครอบครัวคือหลักฆราวาสธรรม ๔ เรื่องสัจจะ หรือศีล หรือเรื่องความไม่ประมาท เป็นต้นที่เราสามารถที่จะพบในเรื่องท้าวสุพรหมโมกขานี้ได้ นอกจากนั้นเราจะพบว่าเรื่องท้าวสุพรหมโมกขานี้ยังมีอิทธิพลต่อสังคมทั่วไปหลายประการ เช่นเรื่องการดำเนินชีวิต การเมืองการปกครอง และด้านประเพณีวัฒนธรรมเป็นต้น

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจ และทำให้ผู้วิจัยเองต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องท้าวสุพรหมโมกขานั้นว่ามีอะไรบ้างและเมื่อค้นพบแล้วจะสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ดำเนินการศึกษาจนถึงที่สุดแล้วผลการวิจัยดังกล่าวคงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและผู้สนใจทั่วไปได้

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวรรณกรรมอีสานและประวัติของวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขา

๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลและคุณค่าของหลักธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวสุพรหมโมกขาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวสุพรมโมกขา โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๓.๑ วิจัยจากเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ

๓.๒ วิเคราะห์ตีความและสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า

๓.๓ เรียบเรียงข้อมูล เสนอผลงานวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมอีสานถือว่าเป็นผลงานการแต่งของนักปราชญ์ชาวพุทธอีสานที่ได้พิจารณาเห็นว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโบราณนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากดังนั้นท่านจึงได้นำเอานิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในเชิงมุขปาฐะมาปรับประยุกต์แต่งใหม่เพื่อให้เข้ากับเนื้อหาของพระพุทธศาสนา โดยการปรับให้นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นนิทานชาดก โดยแทรกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักเช่น พระไตรปิฎก คือส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เข้าไปทำให้เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านได้กลายมาเป็นนิทานชาดกที่ให้คติธรรมและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเผยแผ่ ซึ่งการแทรกนิทานชาดกและธรรมบทเข้าไปในนิทานพื้นบ้านนั้นก็เพื่อที่จะปรับให้นิทานเรื่องเล่าพื้นบ้านได้มีสารัตถะของคำสอนทางพระพุทธศาสนา จากนิทานธรรมดาก็กลายมาเป็นนิทานชาดก และสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งชาวอีสานหรือชาวลาวนั้นมีวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันภายใต้บริบทวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และชาวอีสานเป็นคนที่ชอบสนุกสนาน ชอบการร้องรำทำเพลงและฟังหมอลำในฐานะที่เป็นผู้สร้างความบันเทิงให้กับสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักปราชญ์ชาวพุทธภาคอีสานจึงอาศัยช่องว่างของวัฒนธรรมของพื้นบ้านด้วยการนำเอา

วรรณกรรมอีสานหลายๆเรื่องไปแทรกลงในวัฒนธรรมการร้องหมอลำ เป็นลำเรื่องต่อกลอน เพื่อแสดงให้ผู้คนได้ฟังและซึมซับเอาเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการฟังหมอลำนั้นด้วย นอกจากนั้นนักปราชญ์ชาวอีสานยังได้สร้างระบบวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมชาดกในมิติของวรรณกรรมอีสานด้วยการกำหนดให้มีการนำเอาวรรณกรรมอีสานมาอ่านหรือแสดงเป็นเรื่องเล่าในงานมงคลและอวมงคลของชุมชน เช่น งานศพ หรืองานงันเฮือนดี หรืองานทำบุญแจกข้าว ชาวอีสานจึงนิยมเอาหนังสือผูกใบลานเรื่องต่างๆมาอ่านให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ฟัง และทำให้เกิดการซึมซับเอาคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ในคราวเดียวกัน

วรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขาถือว่าเป็นวรรณกรรมที่เด่นมากเรื่องหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนในเรื่องของการ (๑) ทำบุญ (๒)การละเว้นบาป (๓) มีเมตตา (๔)การเข้าใจกฎธรรมชาติคือไตรลักษณ์ ซึ่งโครงเรื่องที่นำมาจากนิทานของอินเดียคือ กินนรีชาดก และนิทานที่ได้รับการเผยแผ่ไปในประเทศต่างๆจากเค้าเรื่องของกินนรีชาดกนั้น ดังนั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขาจึงเต็มไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมที่มีประโยชน์สำหรับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผลจากการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้ค้นพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องสุพรหมโมกขาดังต่อไปนี้ (๑) หลักคำสอนเรื่องกรรม (๒) ความกตัญญูกตเวที (๓) คำสอนเรื่องความเชื่อเรื่องบุญบาปเป็นต้น

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยมาทั้งหมดก็จะพบว่า ในเนื้อหาของวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั้นจะพบคติธรรม หมายถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อที่จะให้ชีวิตดีขึ้นหรือคติในการดำเนินชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม เป็นจำนวนมาก เช่น (๑) คติธรรมเรื่องคำสอนคฤหัสถ์ (๒) คติธรรมเรื่องการเป็นนักปกครองที่ดีและจากการศึกษาเรื่องสุพรหมโมกขามาทั้งหมดก็จะพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั้น ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ดังนี้

(๑) อิทธิพลด้านประเพณีเป็นอิทธิพลของหลักคำสอนที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการจัดประเพณีในสมัยโบราณหลายประเพณี เช่น ประเพณีการจัดงานศพ ประเพณีการแต่งงาน การรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นต้น

(๒) อิทธิพลด้านสังคมเป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ที่เป็นคำสอนพระอินทร์เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร เช่น เป็นตั้งมั่นในกองการบุญกุศล มีศีล ไม่ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ เป็นต้น หรืออิทธิพลต่อคำสอนผู้ชายผู้หญิงว่าการเป็นผู้ชายผู้หญิงที่ดีควรปฏิบัติเช่นไร เป็นต้น

(๓) อิทธิพลด้านความเชื่อสำหรับอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขาที่มีต่อความเชื่อนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น

ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเชื่อกรรมหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และหลักกรรมยังสอนว่าเมื่อเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วย่อมมีที่เกิดก็คือนรก-สวรรค์เป็นที่รองรับกรรม

(๔) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักธรรมและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขา ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของหลักคำสอนว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ซึ่งอิทธิพลในการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั้นก็ ได้แก่

(๑) อิทธิพลในด้านการรักษาศีล เป็นการให้คติเกี่ยวกับการรักษาศีลว่าเป็นสิ่งที่ควรทำซึ่งมีปรากฏในนิทานเรื่องศีลห้าศีลแปด ว่าคนเราเกิดมาก็ต้องรักษาศีลให้หมดจดการรักษาศีลก่อให้เกิดเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ แต่หากไม่มีการรักษาศีลก็จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต ดังนั้น เรื่องศีลห้า ศีลแปด จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานให้ความสำคัญ และนิยมเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทั้งนี้ก็มาจากความเชื่อเรื่องการรักษาศีลในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั่นเอง

(๒) อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต ในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขาได้สอนในเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาทเอาไว้หายประการ และคำสอนเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้คนอีสานได้กลายมาเป็นคนที่มีความตั้งอกตั้งใจในการทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัวและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้นจากการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั้นพบว่าหลักธรรมได้ให้คุณค่ากับผู้ที่ศึกษาหรือผู้ที่อ่านได้เป็นอย่างดีใน ๒ ประการนี้คือ (๑) คุณค่าต่อตนเอง (๒) คุณค่าต่อสังคม

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยในเรื่องศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขานั้นมาทั้งหมดผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเท่านั้นไม่ได้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจทัศนคติของผู้คน การดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเพียงด้านเดียวและเพียงเรื่องเดียวผู้วิจัยเห็นว่าอาจจะยังไม่ครอบคลุมความจริงของเรื่องนี้ในทุกประเด็น ดังนั้นผู้วิจัยยังเห็นว่ายังมีประเด็นอื่นที่สามารถนำไปทำวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

๑. ควรนำไปวิจัยในประเด็นด้านความเชื่อเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขา

๒. ควรนำวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขาไปวิจัยในเชิงมานุษยวิทยาสังคมวิทยาในเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขา

๓. ควรนำไปวิจัยในเรื่องคตินิยมเรื่องการแต่งงานที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุพรหมโมกขา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณกรรมไทย**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๑๙.

_____.**วรรณคดีวิจารณ์**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑.

โกชัย สาริกบุตร. **วิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย**. เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๖๙ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๘.

กรมวรรณคดี. "**นิทานนางแตงอ่อน**". นครหลวงเวียงจันทน์, ๒๕๐๗.

คณะกรรมการบัญญัติศัพท์. **ศัพท์บัญญัติ**. มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๐.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ.**ของดีอีสาน.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมบูรณ์ ทวีวัฒน์ต.ม. อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙. โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

ธวัช ปุณโณทก. "**คตินิยมในการเขียนวรรณกรรมอีสาน**". ใน อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑ มกราคม ๒๕๒๖.

หลักพุทธธรรมในการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่าม ในชุมชนผู้ไทเชิงพุทธ
Buttathama In Conflict Managament According To The Way Life Of Phuthai Community

พระมหาประทีป สญฺญโม (พรมสิทธิ์)*
พระมหานิพนธ์ มหาธมฺมริกฺขิโต (แสงแก้ว)**
พระมหาปพน กตสาโร (แสงย้อย)***
ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร****

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งขอการวิจัยเรื่องศึกษากระบวนการการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไทเชิงพุทธโดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามวิถีชุมชนผู้ไทตามรูปแบบของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท และศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไทเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และทุติยภูมิ (Secondary sources) และวิจัยภาคสนามสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept interview) จากประชากร ของตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ๔ กลุ่ม การได้ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้มาโดยใช้วิธีแบบสุ่มเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จำนวน ๙๔ คน ประกอบด้วยพ่อล่าม-แม่ล่าม ๔๐ คน,ลูกล่าม ๔๐ คน,ปราชญ์ชาวบ้าน ๔ คน,ผู้นำชุมชน ๑๐ คน

ผลการวิจัยพบว่า พ่อล่าม (พ่อล่าม-แม่ล่าม) เปรียบเป็นตุลาการหรือเป็นคนกลางที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างสามีภรรยา เนื่องจาก พ่อตัวแม่ตัวมักจะเข้าข้างลูกตัวเอง เวลาลูกมีปัญหา จึงต้องหาคนกลางมาไกล่เกลี่ย พ่อล่ามแม่ล่ามได้มาจากก่อนแต่งงาน ผู้ชายเป็นคนเลือกโดยผ่านความ เห็นชอบจากฝ่ายหญิง มีคุณสมบัติ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

**** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เบื้องต้น คือ อายุมากกว่าอย่างน้อยสามปี มีครอบครัวดี พฤติกรรม ทั่วไปเป็นที่ยอมรับ และไม่เป็นพี่เขย-น้องเขย ใครได้รับเลือกเป็นพ่อล่ามแม่ล่าม จะถือเป็นความ ภาคภูมิใจและถือว่าได้รับเกียรติ จะตั้งใจทำหน้าที่อย่าเที่ยงธรรม ขณะเดียวกัน ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี

หลักพุทธธรรมในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่ หลักปฏิบัติตามคือหลักทิศ ๖ วิริยะความเพียร ขันติ ความอดทน และข้อห้ามไม่ปฏิบัติคือ ศีล๕ ข้อกาเมสุมิจฉาจารและข้อสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว เพราะเป็นการสร้างสัมพันธ์ของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ที่ถือปฏิบัติต่อลูกล่ามที่แม้ไม่ได้เป็นผู้ให้กำเนิด แต่ก็ยึดหลักธรรมนี้เป็นเครื่องปฏิบัติเพื่อเกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและสังคม ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่สมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ได้แล้วก็สามารถครองใจของมวลสมาชิกในครอบครัวได้ และหากทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ มีความสัตย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุจริตต่อกัน รู้จักข่มจิตข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาเข้าแทรกซึม รู้จักข่มใจไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข ตลอดทั้งสิ่งเสพติดทั้งมวล มีความอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความขยันขันแข็งในการหาเลี้ยงชีพ และรู้จักการให้ การเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

คำสำคัญ: ชุมชนผู้ไท, พ่อล่าม-แม่ล่าม, กระบวนการจัดการความขัดแย้ง

Abstract

A Process of Buddhist Family-conflict Management of Phor Lam and Mae Lam in the Phuthai Community

This was a qualitative research. All data was collected from primary sources: Tipitaka, Commentaries, and the secondary sources: academic paper, related articles and field work, i.e. the in-depth interview in order to collect data from four target groups randomized with the purposive sampling. The researcher followed a research process in the field work.

A result of this research was found that Phor Lam and Mae Lam were like a judge and or a mediator to resolve a problem of a husband and a wife. Because the parents actually took side with their children, they wanted a mediator to resolve such a problem. Phor Lam and Mae Lam were selected by the bridegroom side with the acceptance of the bride side. Important qualities of Phor Lam and Mae Lam were to get married at least for three

years, stable family, patient, observance of five precepts, and public faith. Moreover, they were not an elder brother in law and a younger brother in law. A person who was appointed as Phor Lam and Mae Lam was very proud with fame. He would have great attention to be responsible for his duty and to be a good model of the community.

In Phuthai culture, Phor Lam and Mae Lam were important in societies and culture. They were a person to introduce a way of resolving problems, benefits and a possible way of the best resolution to people. This method was possible to resolve the conflict in a way that litigants could find a way to stop the problematic conflict. In a Buddhist process of conflict management, the mediator was Phor Lam and Mae Lam who had to play a role on friendship for both sides of litigants. He had to be ready to introduce a right way of resolving problems to the litigants in a way that the litigants themselves could consider and resolve problems. This meant that the mediator or a good friend had be neutral in judging. He became a person to give the litigants convenience, mediation, good details, knowledge and clear understanding by persuading them to be conscious of mutual benefits. In fact, the mediator did not have directly the right to make a decision. When the litigants could achieve compromise, the mediator helped them to make a contract of compromise. Thus, a person who played a role of a mediator was really full of proper qualities according to the Buddhist principles.

Keywords: Phuthai Community, Phor Lam And Mae Lam, Process Of Conflict Management

๑. บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้างเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในสังคมไทยปัจจุบัน และพบว่าอัตราการหย่าร้างมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น การแตกแยกของชีวิตคู่บางคนอาจมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องส่วนตัวของคนสองคน แต่จริงๆแล้ว การหย่าร้างได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเกิดปัญหาทางสังคมด้านอื่นๆ เพราะเป็นการทำให้สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันแรกของสังคมที่ต้องล่มสลายลง ปัญหาการหย่าร้างที่มีมากขึ้นเรื่อยๆในปัจจุบันนั้น มีสาเหตุจากการที่สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับในอดีต ซึ่งส่วนหนึ่งอาจมาจากการที่ผู้หญิงในสมัยนี้ได้รับการศึกษามากขึ้น มี

งานทำและสามารถพึ่งตัวเองได้ไม่ต้องพึ่งสามีหลังจากแต่งงานมีครอบครัวเหมือนในสมัยก่อน รวมทั้งในสมัยนี้สิทธิของสตรียังมีความเท่าเทียมกับฝ่ายชายอีกด้วยนอกจากประเด็นปัญหาการหย่าร้างแล้ว ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวยังเป็นปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบันที่จะปรากฏอยู่บ่อยๆ จากงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า โดยศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาลร่วมกับสำนักวิจัยฯ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต พบว่า มีครอบครัวประมาณหนึ่งในสี่ ที่ยังเห็นว่าการใช้ความรุนแรง เช่น การตบตีกันเป็นเรื่องของคนในคอบครัวที่สามารถใช้กันได้ และการทุบตีเพื่อสั่งสอนลูกก็ถือเป็นเรื่องธรรมดาเช่นกัน[๑]

กระบวนการจัดการความแย้งที่ปรากฏในวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไทเป็นกลุ่มคนตั้งรกรากในหลายพื้นที่ เช่น นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ อำนาจเจริญ มุกดาหาร และในจังหวัดอื่นทั้งใน ภาคอีสานและในภาคอื่นของไทย ชนเผ่าผู้ไทมีภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิธีแต่งงาน (ประเพณีกินดอง) เพราะนอกจากจะเป็นการเริ่มสร้างครอบครัวและเพิ่มสมาชิก ให้แก่ชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างญาติพี่น้องแก่คู่บ่าวสาวเพิ่มขึ้นอีกอย่างน้อย ๑ ครอบครัว โดยผ่านคู่คน ที่เรียกว่า “ล่าม”หรือ “พ่อล่าม-แม่ล่าม ผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของชุมชนของชนชาวผู้ไท มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมพ่อล่ามเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสังคมผู้ไทเนื่องจากเป็นผู้ที่มีครอบครัวที่มั่นคงและเป็นผู้ที่ คนในชุมชนให้ความเคารพ และเป็นผู้แนะนำลูกล่ามหรือผู้ที่จะเป็นเขยใหม่ให้ขยันทำงานและอ่อนน้อมให้ ความเคารพญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง สำหรับคนที่มาเป็นพ่อล่าม มาจากหลายอาชีพ เช่น ข้าราชการ พ่อค้า และเกษตรกร คนที่เป็นพ่อล่ามจะมีบทบาทต่อลูกล่ามซึ่งเป็นคู่สมรสใหม่ ทั้งก่อนแต่ง และบทบาท ระหว่างจัดพิธี และหลังจัดงานแต่งงานเรียบร้อยแล้ว พ่อล่ามก็ยังมีหน้าที่ดูแลคู่สมรสใหม่ในเรื่องต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่อื่นๆ ส่วนลูกล่ามก็จะให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานต่อครอบครอบ ของพ่อล่าม ผู้ไทถือว่าพ่อล่ามเปรียบเสมือนพ่อคนที่ ๒ ที่มีพระคุณต่อชีวิต

ผู้วิจัยเห็นว่า พ่อล่ามแม่ล่ามมีความสำคัญต่อสังคมชนชาวผู้ไท โดยเฉพาะการที่เกิดปัญหาในครอบครัว พ่อล่ามแม่ล่ามเป็นอันดับแรกที่จะเป็นผู้ที่ไกล่เกลี่ยและเป็นผู้จัดการความขัดแย้งในกรณีที่เกิดขึ้น จึงถือเป็นตัวอย่างที่ดี ในการสร้างสรรค์สังคม จากอดีตที่ผ่านมาและต่อเนื่องไปสู่ สังคมในอนาคตให้เกิดความผูกพัน ความสมานฉันท์ และความสามัคคีในกลุ่มชนผู้ไท และสังคมส่วนอื่นๆให้มีความมั่นคง ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งของพ่อล่ามแม่ล่ามในครอบครัวของชุมชนผู้ไทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และเพื่อนำผลของการศึกษาที่นำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นพื้นฐานในการสร้างความปรองดองของคนในสังคมต่อไป

---

[๑] วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้งหลักการและเครื่องมือในการแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี:สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้งตามวิถีชุมชนผู้ไทตามรูปแบบของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท

๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งศึกษาวิจัยจากข้อมูลเอกสารทั้งที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพ่อล่าม-แม่ล่ามของชุมชนชาวผู้ไทและหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไทด้วยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย(Target group) ได้มาโดยการสัมภาษณ์การแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target group) ได้มาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จำนวน ๙๔ คน ประกอบด้วยพ่อล่าม-แม่ล่าม ๔๐ คน,ลูกล่าม ๔๐ คน,ปราชญ์ชาวบ้าน ๔ คน,ผู้นำชุมชน ๑๐ คน

๔. สรุปผลการวิจัย

ความขัดแย้ง ถือได้ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ภาวะจำเป็น ที่มนุษย์ซึ่งอยู่ด้วยกันในสังคมในลักษณะเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ มี ๒ ความหมายหลัก ได้แก่ ความหมายในแง่บวก และความหมายในแง่ลบ ซึ่งการให้นิยามของความขัดแย้ง โดยส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสีย และบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตัวเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณ์ของความขัดแย้งออกมาในมิติของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทาร้ายร่างกาย และทาสงครามประหัตประการซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีนักวิชาการบางท่าน ได้ให้ความหมายในเชิงบวก ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลดีต่อตัวเอง องค์กรและสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรม ในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้ว ก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์

ผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้ง มี ๒ ด้าน คือ ผลกระทบในเชิงบวกและผลกระทบในเชิงลบ ซึ่งผลกระทบในเชิงบวก จะทำให้เกิดการพัฒนาองค์กร และสมาชิกในองค์กร ทั้งยังเกิดความสามัคคีกลมเกลียว และส่งเสริมสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนผลผลกระทบในเชิงลบนั้น จะก่อให้เกิดผลเสียทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะเห็นได้ว่า

ผลกระทบของความขัดแย้งนั้น อาจจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก และที่สำคัญคือ การรู้จักและเข้าใจในวิธีการดำเนินการการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยการใช้สันติวิธีนั่นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยง หรือเกิดผลกระทบในเชิงลบให้น้อยที่สุดปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมิใช่การขจัดความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป เพราะเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ แต่เป็นเรื่องของวิธีการที่จะเราจะต้องจัดการ หรือหาทางออกให้กับปัญหาความขัดแย้ง วิธีการในการจัดการความขัดแย้ง อาจแบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ๆ กล่าวคือ วิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย และวิธีทางกฎหมาย

ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชนอีสานอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอีสานนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งความอดอยากแร้นแค้น เป็นดินแดนที่แห้งแล้งทุรกันดาร เป็นดินแดนของผู้คนที่เป็นนักต่อสู้ซึ่งไม่ยอมพ่ายแพ้ให้แก่ความโหดร้ายของธรรมชาติ ยากที่ประชากรในภาคอื่นจะเลียนแบบการครองชีวิตเช่นนั้นได้ ยิ่งกว่านั้นอีสานยังเป็น “แหล่งอารยธรรม” ซึ่งถือเอา“ฮีตสิบสองคลองสิบสี่” เป็นหลักในการครองชีวิต มีศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แม้จะมีเอกสารหรือตำรามากมายที่เขียนถึงเรื่องราวของอีสานไว้ แต่ก็ไม่อาจจะอธิบายความหมายของอีสานได้ โดยถูกต้องและครบถ้วน หากแต่ภูมิปัญญาอันเกิดจากความสามารถของนักปราชญ์ชาวอีสาน สามารถที่จะอธิบายความหมายเนื้อหาของอารยธรรมความงามในจิตใจและสภาพทางกายภาพที่ฝังลึกอยู่ในความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรมประเพณี เผ่าภูไท มีพ่อล่าม-แม่ล่าม ในวิถีในการดำเนินชีวิต การแต่งงานหรืองานกินดองของชนชาวผู้ไท แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมอันหลากหลายที่ไหลบ่าเข้ามาภายในชุมชนอันยาวนาน พ่อล่าม-แม่ล่ามมีหน้าที่อันสำคัญในการใช้ชีวิตคู่ของหนุ่มสาวชาวผู้ไทที่สร้างครอบครัวใหม่ด้วยกันแล้ว พ่อล่าม-แม่ล่าม จะเป็นผู้ดูแล เอาใจใส่ หาวิธีการปรองดองที่มี ประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มั่นคงเป็นครอบครัวที่อบอุ่น และธำรงไว้ซึ่ง ขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าผู้ไทให้ดำรงสืบต่อไป

ผู้ที่จะได้รับการทาบทาม หรือพิจารณาว่าเหมาะสม ที่จะเป็นพ่อล่าม-แม่ล่ามได้นั้นต้องมีคุณสมบัติที่มีความสมบูรณ์แบบครบถ้วนในทุกๆ เช่น ต้องเป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างโดยเฉพาะต้องมีวิถี การดำเนินชีวิตที่ดี เช่น ไม่ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ ไม่เป็นคนเจ้าชู้มีลูกเมียหลายคน มีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข ไม่เป็นหม้าย (นั่นหมายความว่า แม้ว่าบุคคลคนนั้นจะเป็นคนดี เป็นบุคคลตัวอย่างที่ผู้คนในสังคมให้ความเคารพนับถือมากน้อยเพียงใดถ้าขาดภรรยาหรือไม่มีคู่ครองแล้วก็หมดสิทธิ์ที่จะดำรงตำแหน่ง เพราะไม่สอดคล้องกับคำเต็มของตำแหน่งนี้ ซึ่งในวัฒนธรรมของชนชาวผู้ไทจะเรียกว่า “พ่อล่าม-แม่ล่าม”

บทบาทของพ่อล่าม-แม่ล่าม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของชนชาวผู้ไทที่ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหา ไกล่เกลี่ย เปรียบเสมือนตุลาการในศาลหรือมากกว่านั้นคือเป็นพ่อแม่คนที่สองของลูกล่าม เป็นการสร้างสัมพันธภาพ ในครอบครัวซึ่งเป็นระดับพื้นฐานของ

สังคม ได้เป็นอย่างดี ความสำคัญของพ่อล่าม-แม่ล่าม ในสังคมชนชาวผู้ไทจึงเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม แสดงออกในแง่ของการสร้างความเป็นผู้นำและผู้ตาม การเคารพศรัทธาเชื่อฟังในระบบอาวุโสตาม ครรลองครองธรรม และขนบประเพณีของชนชาติไทยที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษสืบต่อมาจนถึง ปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งทำให้เห็นถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนของพ่อล่ามที่ต้อง รับบทบาทเป็นเบ้าหลอม เป็นตัวอย่างที่ดี ในการสร้างสรรค์สังคม จากอดีตที่ผ่านมาและต่อเนื่องไปสู่ สังคมในอนาคตให้เกิดความผูกพัน ความสมานฉันท์ และความสามัคคีในหมู่ชนในแต่ละสังคมให้แน่นแฟ้น รวมทั้งการสร้างความเกรงใจ การตั้งมั่นในการประกอบกรรมดี และการตัดสินใจที่จะประพฤติผิดจนขัดต่อ กฎเกณฑ์ หรือขนบธรรมเนียมของสังคมนั้นๆ จนเกิดปัญหาขึ้นกับตนเอง คนใกล้ตัวและสังคม

หลักพุทธธรรมในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่ หลักปฏิบัติตามคือหลักทิศ ๖ วิริยะความเพียร ขันติ ความอดทน และข้อห้ามไม่ปฏิบัติคือ ศีล ๕ ข้อกาเมสุมิจฉาจารและข้อสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เป็นพื้นฐานในการครองเรือนผู้วิจัยจึงได้คัดสรรหลักธรรมสำหรับการครองเรือนของสมาชิกในครอบครัวมาอธิบายขยายความ เพื่อป้องกัน เสริมสร้างและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในยุคปัจจุบัน หลักธรรมบางข้อนั้นจำต้องประพฤติที่ตัวสามีหรือที่ตัวภรรยาเอง บางข้อบุตรธิดาจำต้องปฏิบัติตามและบางข้อจำต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสุขความเจริญงอกงามไพบูลย์ จากปัญหาที่กล่าวมาพ่อล่าม-แม่ล่าม จะใช้หลัก ฆราวาสธรรม หมายถึง ธรรมะของผู้ครองเรือนเป็นหลักธรรมข้อปฏิบัติที่จะทำให้ผู้ครองเรือนทั้งหลายแต่ละครอบครัวมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขตามอัตภาพ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ผู้ครองเรือนทั้งชายหญิงจำต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น สามีกับภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงโดยเฉพาะคู่ชีวิตของตน ไม่คิดนอกใจ ไม่โกหกหลอกลวง มีความจริงใจบริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ดูแลสั่งสอนบุตรธิดาในประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม และสงเคราะห์ญาติพี่น้องเป็นต้นคำว่า สัจจะ นี้มีลักษณะ ๕ สถานที่ผู้ครองเรือนพึงประพฤติปฏิบัติ ดังนี้ ๑) ตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลังความสามารถของตน ๒) ตรงต่อการงาน ได้แก่ การตั้งใจทำงานให้ดี มีสติสัมปชัญญะ ๓) ตรงต่อเวลา ได้แก่ การรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้กันไว้ ๔) ตรงต่อบุคคล ได้แก่ การประพฤติดีต่อกัน ๕) ตรงต่อความดี ได้แก่ การยึดมั่นอยู่ในคุณงามความดีของตนตลอดไป และ ๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของตน การฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภโกรธ หลงเข้าครอบงำได้ เช่น พยายามข่มใจไม่ให้มีเรื่องทะเลาะกันขึ้นได้ และข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีหรือในสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ จะไม่ให้เกิด เช่น ข่มใจที่จะไม่เล่นอบายมุขมีการพนัน เป็นต้น

(๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน ผู้ครองเรือนทุกคนต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน อดทนต่อสิ่งที่เกิดในครอบครัวของตน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตรหลาน อดทนต่อสิ่งที่สร้างความลำบาก เช่น เมื่อเกิดการทะเลาะกันขึ้นต้องรู้จักอดทน พร้อมทั้งพยายามที่จะขจัดปัญหาการทะเลาะนั้นออกไปจากจิตใจและอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่ออารมณ์ต่างๆ ที่น่าเพลิดเพลินยินดีที่เข้ามายั่วยุ เช่น ความสนุกสนานบันเทิง การเที่ยวเตร่ เป็นต้น

(๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของๆ ตนให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ ผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเรา ผู้ครองเรือนมีน้ำใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในครอบครัว ในท้องถิ่น หมู่บ้าน และประเทศชาติบ้านเมือง อีกนัยหนึ่งเป็นการสละอารมณ์ต่างๆ ที่ไม่ดี เช่น ความทุกข์ ความผิดหวังจากการงาน ความเก็บกดเรื่องที่กลัดกลุ้มใจนั้นออกไปจากตน จากครอบครัวของตนให้ได้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่สมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ได้แล้ว ก็สามารถครองใจของมวลสมาชิกในครอบครัวได้ และหากทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ มีความสัตย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุจริตต่อกัน รู้จักข่มจิตข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาเข้าแทรกซึม รู้จักข่มใจไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข ตลอดทั้งสิ่งเสพติดทั้งมวล มีความอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจมีความขยันขันแข็งในการหาเลี้ยงชีพ และรู้จักการให้การเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลที่มีพระคุณ ลูกหลาน ญาติพี่น้องและผู้ที่ด้อยกว่า ครอบครัว ชุมชนและสังคมจะสงบสุข ร่มเย็นเป็นสุขครอบครัวที่ล้มเหลวแตกแยก สังคมที่วุ่นวายเดือดร้อน หาความสุขไม่ได้ ก็เพราะบุคคลขาดฆราวาสธรรมนี่เอง ดังนั้น ผู้ครองเรือนทั้งหลายจึงจำต้องยึดเอาหลักธรรมที่กล่าวมานี้ไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวสืบไปดังนั้นการนอกใจของสามีภรรยานั้น

การจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไทตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักทิศ ๖ เป็นที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว เพราะเป็นการสร้างสัมพันธ์ของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ที่ถือปฏิบัติต่อลูกล่ามที่แม้ไม่ได้เป็นผู้ให้กำเนิด แต่ก็ยึดหลักธรรมนี้เป็นเครื่องปฏิบัติเพื่อเกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและสังคมได้ สถานภาพทางสังคมจะช่วยให้แต่ละคนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละคนหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง หาแนวทางที่จะปรับตัวปรับใจให้ใกล้เคียงกันและเข้าใจกันได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลในครอบครัวไม่ศึกษาแนวทางเพื่อสร้างสัมพันธ์และทำความเข้าใจระหว่างกันและกันทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวและอาจจะเกิดตลอดเวลา

พ่อล่าม-แม่ล่าม ต้องทำการศึกษามุ่งทำความเข้าใจระหว่างบุคคลในครอบครัว จะทำให้ทราบถึงลักษณะนิสัย ค่านิยม พื้นฐานทางจิตใจ การศึกษา วัฒนธรรม การพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามวัย อาชีพและสถานภาพทางสังคมจะช่วยให้แต่ละคนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละคนหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง หาแนวทางที่จะปรับตัวปรับใจให้ใกล้เคียงกันและเข้าใจกันได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลในครอบครัวไม่ศึกษาทำความเข้าใจระหว่างกันและกัน ย่อมจะขาดความระมัดระวังในการแสดงออก ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวและอาจจะเกิด การแตกแยกหย่าร้างกันได้ในที่สุด ดังนั้นนิสัยและทัศนคติเป็นเรื่องแต่ละบุคคลในเมื่อหนุ่มสาวตัดสินใจเลือกกันและกันเป็นคู่ครอง ลูกล่ามทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงควรจะต้องเตรียมความพร้อมที่ใช้ชีวิตคู่อยู่ร่วมกัน อย่างไรก็ตามความปรองดองนั้นจะเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อมีพ่อล่าม-แม่ล่ามเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ ระหว่างคู่สามีภรรยา โดยเตือนสติให้ยึดมั่นในขนบประเพณีธรรมเนียมที่ทั้งคู่ได้เรียนรู้จากบุพการีของทั้งคู่ หรือจากคู่สามีภรรยาที่มีประสบการณ์มาก่อนในชุมชนของตนเอง ซึ่งสังคมชนชาวผู้ไทจะเคร่งครัดในเรื่อง ดังกล่าวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยต้องรู้จักในบทบาทของตนเองในการครองเรือนการครองตนตนว่าหน้าที่ ของสามีหน้าที่ของภรรยาต้องปฏิบัติต่อตนเอง ต่อกันหรือต่อบุคคลในสังคมอย่างไร

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่สมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ได้แล้ว ก็สามารถครองใจของมวลสมาชิกในครอบครัวได้ และหากทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ มีความสัตย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุจริตต่อกัน รู้จักข่มจิตข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาเข้าแทรกซึม รู้จักข่มใจไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข ตลอดทั้งสิ่งเสพติดทั้งมวล มีความอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจมีความขยันขันแข็งในการหาเลี้ยงชีพ และรู้จักการให้ การเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลที่มีพระคุณ ลูกหลาน ญาติพี่น้องและผู้ที่ด้อยกว่าครอบครัว ชุมชนและสังคมจะสงบสุข ร่มเย็นเป็นสุขครอบครัวที่ล้มเหลวแตกแยก สังคมที่วุ่นวายเดือดร้อน หาความสุขไม่ได้ ก็เพราะบุคคลขาดฆราวาสธรรมนี่เอง ดังนั้น ผู้ครองเรือนทั้งหลายจึงจำต้องยึดเอาหลักธรรมที่กล่าวมานี้ไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวสืบไปดังนั้นการนอกใจของสามีภรรยานั้น พ่อล่าม-แม่ล่าม จะแนะนำให้เห็นการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวนั้น รวมทั้งการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้น จึงจำต้องเริ่มที่จิตใจก่อน จึงจะถือได้ว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตรงประเด็น กล่าวคือ ต้องเริ่มที่จิตใจให้เกิดความรู้ ความเห็นที่ชอบ (สัมมาทิฐิ) ว่าคนแต่ละคนต่างเป็นสิ่งหนึ่งที่มีชีวิต เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติเหล่านั้น โดยมีปัญหาต่างๆ ต่างทยอยเกิดขึ้นมาเพื่อให้ได้ใช้

สติปัญญาและพลังแรงกายใจร่วมกันขจัดปัดเป่าให้สิ้น เพื่อให้สถาบันครอบครัวสามารถดำรงมั่นคงได้เป็นไปโดยราบรื่นตามแนวทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม

๕. บทสรุป

หน้าที่ของพ่อล่าม-แม่ล่ามในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนผู้ไท มีคุณค่ามากต่อสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของชาวผู้ไทด้านความมั่นคงของครอบครัว เพราะเป็นผู้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา ประโยชน์ และหนทางที่จะเป็นไปได้มากที่สุดในทางที่ถูกต้องและดีงามให้แก่คู่สามีภรรยานำไปสู่แนวทางของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยทั้งสองฝ่ายสมัครใจ สามารถหาข้อตกลงและทางออก หรือทางเลือกของปัญหา ในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวได้ซึ่งในกระบวนการการจัดการขัดแย้งเชิงพุทธนี้ คนกลางคือพ่อล่าม-แม่ล่ามจะต้องทำหน้าที่หรือแสดงหน้าที่ความเป็นกัลยาณมิตรต่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างแท้จริง คือ พร้อมที่จะให้ความรู้ในทางที่ถูกต้อง คำแนะนำ ชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือทางออกของปัญหา ให้กับคู่กรณีให้ได้คิดพิจารณา และตัดสินใจด้วยตัวเองในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง นั่นหมายถึงว่า คนกลางหรือกัลยาณมิตร ต้องเป็นกลางทั้งสองฝ่าย ไม่เข้าร่วม หรือทำการตัดสินใดๆที่เป็นการอคติ

หลักพุทธธรรมในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวของพ่อล่าม-แม่ล่ามในชุมชนผู้ไท ได้แก่ หลักปฏิบัติตามคือหลักทิศ ๖ วิริยะความเพียร ขันติ ความอดทน และข้อห้ามไม่ปฏิบัติคือ ศีล ๕ ข้อกาเมสุมิจฉาจารและข้อสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เป็นพื้นฐานในการครองเรือน

พ่อล่าม-แม่ล่ามจึงทำหน้าที่เป็นผู้ที่ประคับประครองและชี้แนะแนวทางที่ดีใช้ชีวิตคู่ของการครองเรือนในยามปกติสุข ในยามวิกฤติต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวมทั้งให้ความรู้และความเข้าใจในการไกล่เกลี่ย โดยให้ตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา คนกลางนั้นจะไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจ และ เมื่อคู่พิพาทหรือคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ คนกลางจะมีหน้าที่ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ของคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ หรือกัลยาณมิตรของคู่กรณี จึงต้องมีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จำนง อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,๒๕๓๘.

_____. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม.** กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

_____**. มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____.**ครองเรือน-ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. **สลายความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

นำชัย อุปัญญ์.“บทบาทของพ่อล่ามชาวผู้ไท ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙.

การปรับใช้โอสถในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน
A Study Of Tradition Medicine In Theravada Buddhism As Found In Bhesajjakhandhaka

พระครูอุดมวรปัญญา (กมล แสนวิเศษ)*
ดร.เสฐียร ทั่งทองมะดัน**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ ๑) เพื่อศึกษายาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาวิธีการใช้ยาที่ปรากฏในเภสัชชขันธกะ และ ๓) เพื่อศึกษาการปรับใช้โอสถในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร จากการศึกษาพบว่า

ยา หมายถึงวัตถุหรือสารเคมีที่ใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์และสัตว์โย ต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และศิลปะมาผนวกในการผสม ปรุงแต่ง และแปรสภาพ สาระสำคัญและส่วนประกอบอื่นตามสูตร ในพระวินัยปิฎกแบ่งยาออกเป็นประเภทยากิน ยาทา ยาดม โอสถมีความสำคัญในการรักษาโรคทางกายและส่งผลต่อการรักษาโรคทางใจได้อีกด้วย

วิธีการใช้ยาที่ปรากฏในเภสัชชขันธกะ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเภสัช ๕ ประการ เพื่อการรักษาโรคที่เกิดในฤดูต่างๆ ทรงอนุญาตน้ำดื่ม ๘ ประการ อนุญาตยามหาวิกัฏ ๔ อย่าง รวมถึงการรักษาโรคด้วยการใช้น้ำปัสสาวะ

การปรับใช้ยาในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรค เป็นการใช้สมุนไพรบำบัดรักษาแทนการรักษาโรคด้วยวิธีทางการแพทย์สมัยใหม่ โดยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพร และร่วมหาแนวทางสร้างจิตสำนักในการอนุรักษ์พืชสมุนไพร เป็นการพัฒนาศักยภาพขององค์กร ชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

คำสำคัญ: โอสถ, เภสัชชขันธกะ

---

* นิสิตหลักพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

This thesis is consist of three purposes : 1) to study the medicine or osatha in Theravada Buddhism. 2) To study how to use the drug in Bhesajjakhandhaka and 3) to study the application of the drug in the pharmaceutical Khan's fight for a cure at present. This thesis research papers According to studies, it has been found that

Drug refers to objects or chemicals used in the treatment of diseases of humans, animals and the need to integrate scientific knowledge and the art of mixing additives and processing material and other components, according to the formula. In Vinaya divide drugs into categories of topical oral drug salts are important in the treatment of physical ailments and diseases affecting the heart, too.

To use the drug in the Bhesajjakhandhka. The Buddha allowed five pharmaceutical for the treatment of various diseases in the water, he allowed eight are allowed four medical university Vegas rules, including treatment with the use of urine.

Application in pharmaceutical drug for the treatment of Bhesajjakhandhka. The use of herbal therapies with modern medical treatment. By studying the use of local herbs. And find ways to create mental Bureau for the conservation of medicinal plants. The development of a strong community organization.

Keywords: Medicine, Bhesajjakhandhaka

๑. บทนำ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ให้นิยามความหมายของคำว่า โรคไว้ว่า ความเสียดแทงบุคคลใดเป็นโรค บุคคลนั้นมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสียดแทงอยู่ โรคเป็นสภาวะผิดปกติของร่างกายหรือจิตใจของสิ่งมีชีวิต ทำให้การทำงานของร่างกายเสียไปหรืออาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้[๑] พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้มนุษย์สนใจและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญ คือ รู้จักร่างกายและจิตใจของตน เพื่อที่จะได้บำรุงรักษาร่างกายและจิตใจให้ดำรงอยู่อย่างปกติสุข โดยปราศจากสิ่งที่คอยเสียดแทงอยู่ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้แบ่งประเภทของโรคออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ

[๑] อภิสมาจาริกาสิกขา/มหาวรรค-ภาค-๒/๒-เภสัชชขันธกะ, แหล่งที่มา : https://ariyavinaya.wordpress [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

ได้แก่[๒] โรคทางร่างกายและโรคทางจิตใจ ซึ่งโรคทางร่างกายประกอบด้วยโรคตามคำนิยาม (โรคที่คนเย้ยหยันและไม่เย้ยหยัน) และโรคตามอาการ (โรคที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกร่างกาย) ส่วนโรคทางจิตใจนั้น เป็นความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ นอกจากนี้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกยังได้ระบุถึงสมุฏฐานในการเกิดโรค ซึ่งหมายถึงการรู้ที่ตั้งแรกของการเกิดโรค สามารถจำแนกออกได้เป็น ๘ สมุฏฐาน[๓] อันประกอบด้วยธาตุสมุฏฐาน อุตุสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน สัตวสมุฏฐาน วิธีสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน จิตสมุฏฐาน และกรรมสมุฏฐาน นับเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สาเหตุในการเกิดโรคในปัจจุบัน ทำให้สามารถรักษาโรคได้อย่างถูกต้องวิธีการรักษาโรคในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น แบ่งออกเป็น ๔ วิธีการ[๔] ได้แก่ การรักษาโรคด้วยสมุนไพร ทั้งจากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ, การรักษาโรคด้วยเทคนิค ประกอบด้วย การดัดกาย การนวดการปล่อยอสุจิ การนัตถุ์ยา การทายา และการผ่าตัด, การรักษาโรคด้วยการเจริญพระพุทธมนต์ และการรักษาโรคด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวันกรุงสาวัตถีตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าน้ำมูตรเน่า (ปัสสาวะ) อันระคนประกอบด้วยยาต่างๆบุรุษที่เป็นโรคผอมเหลือง (ดีซ่าน) มาถึงเข้าพวกชาวบ้านบอกเขาว่าบุรุษผู้เจริญน้ำมูตรเน่าอันผสมด้วยยาต่างๆ นี้ถ้าท่านหวังจะดื่มก็ดื่มเถิดน้ำมูตรเน่านั้นจักไม่ทำให้ท่านผู้ดื่มพอใจทั้งสีทั้งกลิ่นทั้งรสครั้นท่านดื่มเข้าไปแล้วก็มีสุขบุรุษนั้นพิจารณาแล้วดื่มมิได้วางน้ำมูตรนั้นก็ไม่ทำให้เขาผู้ดื่มพอใจทั้งสีกลิ่นและรสครั้นดื่มแล้วก็มีสุขแม้ฉันใดเรากล่าวการสมาทานธรรมนี้ที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคตว่ามีอุปมาฉันนั้นในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ว่าปัสสาวะจัดอยู่ในยามหาวิกัฏ ๔ อย่างคือ ๑ คูถ (อุจจาระ) ๒มูตร (ปัสสาวะ) ๓ เถ้า ๔ ดิน[๕] ในบรรดายามหาวิกัฏ ๔ อย่างนี้หากภิกษุเป็นไข้ไม่สบายเช่นคราวถูกงูกัดหากมีคนประเคนควรรับประเคนหากไม่มีคนประเคนก็ให้หยิบฉันเองได้ดังพระพุทธพจน์ว่าภิกษุทั้งหลายเราตถาคตอนุญาตให้ใช้ยามหาวิกัฏ ๔ อย่างนี้คือคูถมูตรเถ้าดิน[๖] หากภิกษุเป็นไข้ไม่สบายเป็นโรคผอมเหลือง (โรคดีซ่าน) พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ดื่มยาผลสมอดองน้ำมูตรได้นอกจากนี้ในอรรถกถามูลปัณณาสก์ยังได้กล่าวอธิบายไว้ว่าคำว่าน้ำมูตรคือน้ำมูตร(ปัสสาวะ) นั่นแหละ[๗]

ในอรรถกถาอัฏฐนิบาตอังคุตตรนิกายกล่าวไว้ว่าคำว่าน้ำมูตรหมายถึงมูตรอย่างใดอย่างหนึ่งแม้ที่ถือเอาในขณะนั้นก็เรียกว่ามูตรเหมือนกัน[๘] เพราะมีกลิ่นเหม็น

---

[๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

[๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

[๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

[๕] วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๘/๖๐.

[๖] วิ.ม. (ไทย) ๕/๑๖๙/๖๒.

[๗] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๗/๒๘๔.

[๘] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๖๘.

ในอรรถกถาชาดกกล่าวไว้ว่าปัสสาวะแม้ยังมีน้ำอุ่นก็เรียกว่ามูตรสุนัขจิ้งจอกแม้เกิดในวันนั้นก็เรียกว่าสุนัขจิ้งจอกแก่เถาหัวด้วนแม้ยังอ่อนก็เรียกว่าเถาหัวเน่ากายแม้จะมีสีเหมือนทองก็เรียกว่ากายเปื่อยเน่า[๙]

ยาดองน้ำมูตรในปัจจัย ๔ เป็นของไม่มีโทษมีครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าภิกษุทั้งหลายปัจจัย ๔ อย่างนี้มีค่าน้อยหาได้ง่ายและไม่มีโทษปัจจัย ๔ อย่างคือ[๑๐]

๑) บรรดาจีวรบังสุกุลจีวรมีค่าน้อยหาได้ง่ายและไม่มีโทษ

๒) บรรดาโภชนะคำข้าวที่หาได้ด้วยปลีแข้งมีค่าน้อยหาได้ง่ายและไม่มีโทษ

๓) บรรดาเสนาสนะ รุกขมูลเสนาสนะ (อยู่อาศัยโคนไม้) มีค่าน้อย หาได้ง่าย

๔) น้ำมูตรเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตน้ำมูตรมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ทุกรูปที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

เพราะมูตรจัดอยู่ในนิสสัย ๔ อย่างดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคือ (ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต) มี ๔ อย่างคือ เที่ยวบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่อาศัยเสนาสนะคือโคนไม้และฉันยาคือน้ำมูตรการดื่มน้ำปัสสาวะเยี่ยวยารักษาโรคนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลประมาณสองพันกว่าปีแล้วเมื่อครั้งสมัยที่การแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรทั้งหาหมอที่จะรักษาโรคที่เกิดขึ้นนั้นให้หายหรือทุเลาไปด้วยการใช้ยาคือน้ำมูตรเยี่ยวยารักษาโรค

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษายาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาวิธีการใช้ยาที่ปรากฏในเภสัชขันธกะ

๓. เพื่อศึกษาการปรับใช้โอสถในเภสัชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) มี ขอบเขตการศึกษาดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

๑) ศึกษาเรื่องยาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ศึกษาเรื่องวิธีการใช้ยาที่ปรากฏในเภสัชขันธกะ

๓) ศึกษาการประยุกต์ใช้โอสถในเภสัชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน

---

[๙] เรื่องเดียวกัน หน้า ๗.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๕.

๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และหนังสือตำราทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา อนุฎีกา หนังสือตำราทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการแล้วนำมาวิเคราะห์พรรณนา และผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๔.๑ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก

๔.๒ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมถึงเว็บไซต์ต่างๆในอินเตอร์เน็ตที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ตามกรอบวัตถุประสงค์

๔.๔ จัดทำข้อมูล สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนา (Descriptive Analysis)

๕. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการปรับใช้โอสถในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษายาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาวิธีการใช้ยาที่ปรากฏในเภสัชชขันธกะ และ(๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้โอสถในเภสัชชขันธกะเพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน โดยวัตถุประสงค์ดังกล่าวมานี้สรุปได้ดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความเจ็บป่วยหรือโรคเป็น ๒ ประเภท คือ โรคทางกายและโรคทางใจ ๑. โรงทางกายได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นกับอวัยวะในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น โรคปวดศีรษะ โรคเจ็บตา โรคหิด โรคทางกายนี้มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและความไม่สมดุลของธาตุที่ ๔ โรคบางอย่างไม่ได้บอกวิธีการรักษาไว้ เช่น โรค ลมบ้าหมู โรคหืด แต่โรคบางอย่างบอกชื่อและวิธีการรักษาไว้ ได้แก่ โรคริดสีดวงทวาร โรคท้องร่อง เป็นต้น ๒. โรคทางใจเกิดจาการที่จิตใจถูกครอบงำด้วยอุปกิเลสอาสวะ คือ ความโลภ ความโกรธและความหลง ความเสียใจ ที่เกิดจากการพลัดพรากจากของที่รักที่ชอบใจ ความคับแค้นใจ และความเจ็บป่วยที่มีในกายเพราะทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ ในพระพุทธศาสนามีหลักในการรักษาโรคที่เกิดจาการป่วยมี ๒ แนวทางด้วยกัน คือ การรักษาด้วยยาสมุนไพและการรักษาด้วยธรรมโอสถ ๑. สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคของภิกษุนอกจากเภสัชทั้ง ๕ แล้วที่ปรากฏในพระไตรปิฎกยังประกอบด้วยพืชต่าง ๆ เช่น รากไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ น้ำฝาด

เกลือ มูลโค น้ำมันเหลวที่ได้จากสัตว์ เนื้อดิบ เลือดหมู มูตร คูถ เถ้า ดิน สัตว์ แร่ธาตุ สิ่งเหล่านี้ล้วนได้มาจากธรรมชาติที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพโครงสร้างภายใน และมนุษย์ก็สามารถนำเอามาทำเป็นยารักษาโรคต่าง ๆ และบำรุงร่างกายได้ การรักษาด้วยยาสมุนไพรโดยการใช้สมุนไพรหลายชนิดผสมกันหลายอย่างมีทั้งใช้รับประทาน ใช้ทา ใช้หยอด ใช้นัตถุ์ยาหรือการสูดดมควัน ตลอดจนการใช้หยอดเข้าทางช่องจมูก การรักษาด้วยการผ่าตัด

ต้นไมแต่ละชนิดย่อมมีคุณสมบัติเฉพาะตัว การที่พระสงฆ์นำเอาพืชแต่ละชนิดมาปรุงเป็นยาเพื่อการบำบัดรักษาโรคทางกายจึงเป็นบทบาทสำคัญเพราะโรคนั้นเกิดขึ้นได้มากมาย้หลากหลายชนิด การรักษาโรคสมัยใหม่บางชนิดไม่หายขาด่ เพราะเหตุแห่งธาตุของคนแต่ละพื้นที่นั้นแตกต่างกันบางโรครักษาด้วยยาสมุนไพรได้ผลดีก็มีมาก การทพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมทั้งในด้านสาธารณสุข ด้วยการสงเคราะห์แก่ผู้เจ็บป่วยอันเกิดจากโรคพื้นฐาน คือ การไม่สมดุลของธาตุ ๔ ในร่างกาย พระสงฆ์คือผู้ศึกษาเรียนรู้มากมายจึงได้ปรุงยาเพื่อปรับสมมุติฐานของโรคให้เสมอกัน เมื่อใช้ได้ผลก็มีการีแบ่งปันผู้อื่นใช้ จนเป็นที่ยอมรับของสังคม ชุมชน การให้การรักษาด้วยยาชนิด ทา ดม อบ และใช้รับประทานด้วยการนำเอาราก ผล ใบ เมล็ดของพืช นอกจากยาเพื่อการรักษาอาการเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย แล้วยังให้ธรรมโอสถ คือยาที่ใช้รักษาทางด้านจิตใจด้วย โดยการใช้หลักธรรมมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติโดยการแนะนำของพระสงฆ์ นับเป็นการอนุเคราะห์และสังเคราะห์แก่สัตว์โลกอย่าแท้จริง หากพระสงฆ์รุ่นใหม่มีการอนุรักษ์และสืบทอดการใช้ยาจากสมุนไพรเพื่อการรักษาตนเอง เพื่อชุมชน สังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุขเท่ากับได้ส่งเสริมและเพิ่มบทบาทของสาวกของพระตถาตคอย่างแท้จริง

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการปรับใช้โอสถในการใช้ยา เพื่อการรักษาโรคในปัจจุบัน พบประเด็นที่ควรเสนอแนะดังนี้

ในการดำเนินงานเกี่ยวกับโอสถในเภสัชชขันธกะ พบว่า พระสงฆ์มีการใช้ลำต้น เครือ ใบ รากและลำต้น เนื่องจากว่าลักษณะของพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์จากต้น ใบ ราก เครือมีการดำเนินงานได้ง่าย ไม่ว่าจะปลูกลงดินที่ทำเป็นสวนหย่อม การปลูกใส่กระถางก็สามารถกระทำได้ นอกจากจะเป็นสมุนไพรแล้วยังสามารถเป็นไม้ประดับเพื่อความสวยงาม ส่วนมากจะมีการปลูกเป็นสวนหย่อมหน้ากุฏิวัด รอบศาลาการเปรียญ โดยการบำรุงรักษาเป็นหน้าที่ของพระลูกวัด การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติด้านสรรพคุณทางยามีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือจากหมอยาแผนโบราณ

สมุนไพรโดยทั่วไปมีทั้งการใช้สดและการใช้แห้ง การใช้สดนั้นมีข้อดีตรงสะดวกใช้ง่าย แต่ว่าฤทธิ์การรักษาของยาไม่คงที่ ดังนั้นส่วนมากนิยมใช้แห้ง โดยเลือกเก็บยาสมุนไพรตามฤดูกาลเก็บของพืชแล้วนำมาแปรสภาพโดยผ่านขบวนการที่เหมาะสมเพื่อเก็บยาไว้ใช้ได้นาน

พืชที่ใช้เป็นยาสมุนไพรนั้น การแปรสภาพในชั้นต้น โดยมากใช้วิธีทำให้แห้ง วิธีทำให้แห้งมีวิธีตากแดดให้แห้ง วิธีอบให้แห้ง วิธีผึ่งให้แห้ง วิธีผึ่งให้แห้งในที่ร่ม เป็นต้น

ส่วนต่างๆ ของสมุนไพรมีวิธีการแปรสภาพดังนี้

๑. รากและส่วนที่อยู่ใต้ดิน ล้างดินและสิ่งสกปรกออกให้สะอาด เอารากฝอยออกให้หมด ถ้าเป็นพืชที่มีเนื้อแข็งหั่นเป็นชิ้นที่เหมาะสม ถ้าผ่านการให้ความร้อนแบบต้มนึ่ง แล้วจะทำให้สะดวกในตอนทำให้แห้ง นำมาตัดเป็นชิ้น ๆ อบให้แห้งด้วยอุณหภูมิที่เหมาะสม

๒. เปลือก หั่นเป็นชิ้นขนาดพอดี ตากให้แห้ง

๓. ใบและทั้งต้น ใบพืชบางอย่างที่มีน้ำหอมระเหย ควรผึ่งอบไว้ในที่ร่ม ไม่ควรตากแดด และก่อนที่ยาจะแห้งสนิท ควรมัดเป็นกำป้องกันการหลุดร่วงง่าย โดยทั่วไปเก็บใบหรือลำต้นมาล้างให้สะอาด แล้วนำมาตากแดดให้แห้งสนิท จากนั้นจึงเก็บให้มิดชิด ระวังอย่าให้ขึ้นรา

๔. ดอก หลังจากเก็บมาแล้ว ตากแห้งหรืออบให้แห้ง แต่ควรรักษารูปดอกไว้ให้สมบูรณ์ไม่ทำลายสูญเสียไป เช่น ดอกกานพลู

๕. ผล โดยทั่วไปเก็บแล้ว ก็ตากแดดให้แห้งได้เลย มีเพียงบางอย่างเท่านั้นที่ต้องหั่นเป็นชิ้นก่อนตาก หรืออบด้วยความร้อนก่อน

๖. เมล็ด เก็บผลมาตากให้แห้ง แล้วจึงเอาเปลือกออก เอกเมล็ดออก เช่น ชุมเห็ดไทย บางอย่างเก็บแบบผลแห้งเลยก็มี

ข้อเสนอแนะในการใช้สมุนไพร

การใช้สมุนไพรให้ถูกต้น ทั้งนี้เพราะสมุนไพรมีชื่อพ้องหรือซ้ำกันมาก โดยเฉพาะชื่อที่เรียกกันในแต่ละท้องถิ่นอาจแตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดการสับสนได้ง่าย ดังนั้นจึงควรระวังการใช้สมุนไพรผิดต้น

๑. ใช้สมุนไพรให้ถูกส่วน ส่วนต่างๆของพืชมีฤทธิ์ต่างกัน ดังนั้นการใช้สมุนไพรควรเลือกใช้ส่วนของพืชให้ถูกต้องตามที่กำหนดไว้

๒. ใช้สมุนไพรให้ถูกขนาด การใช้สมุนไพรควรใช้ในขนาดที่ถูกต้องตามที่ระบุไว้

๓. ใช้สมุนไพรให้ถูกวิธี การใช้สมุนไพรแต่ละชนิดรักษาโรคนั้นมีวิธีใช้แตกต่างกันไป

๔. ใช้สมุนไพรให้ถูกกับโรค

๕. ไม่ควรใช้ยาเข้มข้นเกินไป

๖. ขนาดที่ระบุไว้ในตำรับมักเป็นของผู้ใหญ่ ดังนั้นถ้าใช้กับเด็กจึงควรลดขนาดลงตามส่วน

๗. การใช้ยาสมุนไพรไม่ควรดัดแปลงเพื่อความสะดวกของผู้ใช้

๘. เมื่อเริ่มใช้ยาสมุนไพรควรสังเกตอาการ หากพบว่ามีอาการผิดปกติเกิดขึ้นควรหยุดใช้ยา และรีบปรึกษาแพทย์แผนปัจจุบัน

๙. ไม่ควรใช้สมุนไพรนานเกินความจำเป็น เมื่อใช้ไปแล้วระยะหนึ่งอาการไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์

๑๐. ควรระมัดระวังในเรื่องความสะอาดของสมุนไพร ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเตรียมยา

๑๑. อาการโรคที่ไม่ควรใช้สมุนไพร โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน สุนัขบ้ากัด กระดูกหัก ฯลฯ

๑๒. ควรที่จะสำรวจและศึกษาพืชสมุนไพรในพื้นที่ ที่กว้างมากกว่านี้ เพราะพื้นที่อื่นๆ อาจจะมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ไม่รู้จักและมีประโยชน์

๑๓. ควรที่จะมีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในชุมชน สถานศึกษา วัด

๑๔. ควรที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรให้มากกับผู้ที่สนใจ และคนในท้องถิ่น

๑๕. ควรที่จะให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์พืชสมุนไพรในท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

ทีฆนิกาย มหาวรรค. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ๒๕๓๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

โกมาตรจึงเสถียรทรัพย์**. แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุป, ๒๕๓๖.

บรรจบ ชุณสวัสดิกุล, **วิทยาศาสตร์ว่าด้วยน้ำปัสสาวะบำบัดโรค.**กรุงเทพ:สำนักพิมพ์รวมทรรศน์, ๒๕๔๖.

เพ็ญนภาทรัพย์เจริญ**.** สรุปรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ. **เรื่องการนวดไทยสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข**, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ .

พระพุทธโฆสะ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค แปลโดย พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ.**กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พีระบุญจริง**. การแพทย์แผนโบราณภูมิปัญญาบรรพชน**. ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๔๑.

สุชญา ยาสุกแสง. **ยามหาวิกัฏ ตอน น้ำปัสสาวะรักษาโรคได้.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรเนียวพรินเตอร์ มหาจุฬาบรรณาคาร ท่าพระจันทร์, ๒๕๔๖.

สุวิชญ์ ปรัชญาปารมิตา, **การแพทย์นอกระบบ ๑๗๗ทางเลือกไปสู่สุขภาพ.**กรุงเทพ:หจก. ภาพพิมพ์ ,๒๕๔๑.

วิไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. **บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่เป็นหมอพระในด้านการบำบัดรักษาโรคแห่งชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาจรรยา สุทฺธิญา. พระพุทธศาสนากับการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ๒๕๔๓.

พระมหาปองปรีดา ปริปุณฺโณ (จำปาศรี). “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระครูอินทสารวิจักษ์อินฺทสโร (กิจไร่). การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ, ๒๕๕๑.

ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช
A Comparative Study of the Ruling Theories BetweenPlato and Ashoka

พระสุเมียส คมฺภีรปญฺโญ (อึม)*
พระยุทธนา อธิจิตฺโต, ดร.**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาทฤษฎีการปกครองของเพลโต (๒) เพื่อศึกษาทฤษฎีการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า แนวความคิดทางการเมืองของเพลโตเกิดจากสภาพความปั่นป่วนในนครเอเธนส์ เป็นเหตุให้โสคราตีสผู้เป็นอาจารย์ถูกประหาร เพราะวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมือง เมื่อนครเอเธนส์อยู่ภายใต้การปกครองของสปาร์ตาแล้ว เพลโตก็ออกท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติม กลับมาสู่เอเธนส์เพื่อตั้งสำนักอคาเดมีเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้ทางการศึกษาและการเมืองแก่สังคม ลักษณะผู้นำทางการเมืองที่ดีจะต้องมีร่างกายแข็งแรงและจิตแจ่มใส ราชาปราชญ์ที่เป็นผู้ปกครองต้องมีความรู้ลักษณะการเมืองที่ดีต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน รูปแบบการปกครองที่ดีของเพลโตก็คืออภิชนาธิปไตย อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตเชิงอภิปรัชญาอยู่ในโลกของแบบ จุดเด่นการพัฒนาทางการเมืองนั้นต้องเคร่งครัดในกฎระเบียบและจุดอ่อนทางการเมืองอยู่ที่ประชาชนขาดการศึกษา นักการเมืองเห็นประโยชน์ตนสำคัญกว่ารัฐ ส่วนแนวความคิดทางสังคมการเมืองของเพลโตอยู่ที่การแบ่งงานกันทำ ปัญหาสังคมการเมืองมาจากความคิดจินตนาการเกินความจริง ความเข้มแข็งทางการเมืองอยู่ที่การจัดตั้งองค์กรแบบมีส่วนร่วม อิทธิพลของมนุษย์ที่มีต่อการสรรค์สร้างสังคมการเมืองก็คือการพัฒนาจิต การศึกษาที่เป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมก็คือเลขคณิต เลขาคณิต และดาราศาสตร์

พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นราชาที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีป และเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุด พระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในด้านการปกครอง ทรงถือหลักธรรมวิชัย มุ่งชนะจิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ส่งเสริมกิจการสาธารณูปการประชาสงเคราะห์สวัสดิการสังคม ในด้านการปกครอง ทรงถือหลักธรรมวิชัย มุ่งชนะจิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ส่งเสริมกิจการสาธารณูปการประชาสงเคราะห์สวัสดิการสังคมรูปแบบการปกครองที่ดี เพลโตยกย่องการเมืองการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยมากที่สุด ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จึงทรงใช้หลักทศพิธราชธรรม ในการปกครอง

ผลการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของผู้ปกครองที่ดี ตามแนวความคิดของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราชมีความเหมือนกันมาก คือ ทั้งเพลโตและพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ปกครองที่ดีเน้นความรู้ ความยุติธรรมคุณธรรมและคุณงามความดี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน และสรุป ผู้ปกครองที่ดีในทรรศนะของเพลโตก็คือ ราชาปราชญ์เป็นผู้เหมาะสมที่สุด เพราะราชาปราชญ์เป็นผู้มีคุณลักษณะประกอบด้วยเหตุผล มีความจำดีเลิศ มีจิตวิญญาณเป็นกุศลหรือความคิดแต่สิ่งดีงาม ไม่ประพฤติเลวทราม มีความกล้าหาญ และการรู้จักตนเอง ส่วนการปกครองโดยธรรมนำของพระเจ้าอโศกมหาราช หรือระบอบ "ธรรมราชา"

คำสำคัญ: ทฤษฎีการปกครอง, เพลโต, พระเจ้าอโศกมหาราช

Abstract

This dissertation was purposed of the research for 3 respects are (1) to study of the ruling theory of Plato, (2) to study of the ruling theory of Asoka the Great, (3) to study of comparison of the ruling theories between Plato and Asoka the Great that is a qualitative research. The research results has concluded as follows

The study results found that: political concept of Plato raised by agitation of Athens was a cause to Socrates a master was executed because criticized society, political. When Athens was ruled under Sparta’s ruling, Plato traveled to the places in pursuit of additional knowledge and return to Athens for established the Academic to be the center of taught knowledge of educational and political to society. Good characteristic of the political leader should be healthy and brilliant mind, the king of knowledgeable who is a governor shall be the cultivated about good political and shall educating to the public. Good model of ruling of Plato is Aristocracy; religion affected to political concept of Plato as metaphysics in forming model. Prominent point

of politic development shall be strict the rules and deficiency of politic is the ignorance public, the politician press own benefits more than the state's benefits. Politic concept of Plato upon separating the tasks, problems of political society was raised by unreasonable imagination, strength of politic upon established the organization in type of participation. The human being affected to creation of political society is mind development, the education is the tool for develop the society is mathematics, geometry and astronomy

Asoka the Great is the king of Moriya Dynasty to be the greatest king of India history and to be the Royal Defender of the Faith; the royal duties for preserve Buddhism, for the government; he keeps conquest by righteousness that get the support of the public by integrity of virtues, try to won the public's heart by good governance, takes a stand for the public's benefits, encourage the affairs of public assistance, public welfare, social welfare. Model of good governance; Plato valued the Aristocracy is a most but Asoka the Great who was a Royal Defender of the Buddhism Faith, was a patron of Buddhism therefore he used the Virtues of the king is a ruling principle

The analysis and comparison results of the good administrator by concept of Plato and Asoka the Great which similar is both of Plato and Asoka the Great defined that emphasized knowledge, justice, virtue and goodness of the good administrator for the public's benefits and concluded that the good administrator by Plato's concept is the king of learned man as the most prospered because the king of learned man is the person who qualified with reasonable, has divine remembrance, has generous spirit or thinking for good, does not being a wick behavior, bravely and self-perception but the administration with virtue of Asoka the Great or called "Lord of Law"

Keywords: Ruling Theories, Plato, Ashoka

๑. บทนำ

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของลัทธิต่างๆ ที่ผ่านมาแล้วยังต้องสร้างความคิดใหม่ขึ้นมาเป็นกลไก แบบฉบับ มาตรฐาน มาตรการ คุณค่า อุดมการณ์ และแนวปฏิบัติในกิจการทางการเมือง เพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปฏิรูปหรือปฏิวัติซึ่งวิถีชีวิตของมนุษย์ต่อไป ในอนาคตอีกด้วยในแง่นี้ นักปรัชญาการเมืองมีความในใจสำคัญที่สุด

อยู่อย่างหนึ่ง คือ ต้องการกำหนดวิถีชีวิตให้แก่ผู้อื่นต้องการเผยแพร่อุดมการณ์ และมุ่งให้สังคมมนุษย์เป็นไปตามรูปแบบชีวิตที่ตนกำหนดขึ้นตามแนวปรัชญาของตนเอง อนึ่งนักปรัชญาเหล่านี้ยังเสนอแนะธาตุแท้ของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจการเมืองที่มาแห่งอำนาจ การขยายตัวของอำนาจ การให้อำนาจและผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก”[๑]

เพลโต (Plato) ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากต่ออารยธรรมตะวันตก เนื่องจากเพลโตเป็นทั้งนักคิดนักเขียนและเป็นเมธีคนแรกของตะวันตก ที่วางแนวความคิดไว้เป็นหลักและเป็นระบบที่ค่อนข้างสมบูรณ์ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผู้บุกเบิกวิชารัฐศาสตร์ในปัจจุบัน แนวความคิดทางการเมืองของเพลโตนอกจากจะมีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อทฤษฎีการเมือง สังคม การศึกษาและอื่นๆ แล้ว ระบบการเมืองหลายทั้งปวงในปัจจุบันรวมทั้งลัทธิคอมมิวนิสต์ ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากปราชญ์ผู้นี้แทบทั้งสิ้น[๒] เพลโตมีความใฝ่ฝันทางการเมือง (Political Ambition) สูงมากมีแนวคิดว่า “ช่องว่างระหว่างมโนภาพนิยมกับสัจธรรมนิยม จะต้องมีสะพานเชื่อมต่อโดยเอาสติปัญญากับอำนาจอยู่ในบุคคลคนเดียวกันฉะนั้นนักปรัชญาจึงสมควรเป็นผู้ปกครองซึ่งจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายคือ ทั้งตัวผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองคือประชาชน[๓] เพราะเพลโตถือว่านักปกครองจะต้องปกครองรัฐได้ทั้งโดยความสมัคร ใจยินยอมและทั้งโดยไม่สมัครใจยินยอมแต่ด้วยการจูงใจให้ยินยอมของผู้อยู่ในปกครองเพลโตยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบให้คิดว่า นักปกครองก็เหมือนนายแพทย์ที่รักษาคนไข้นายแพทย์จะรักษาคนไข้ ตามหลักวิชาแพทย์ที่ได้พบโรคแล้วอย่างละเอียดรอบคอบนักปกครองจะต้องปฏิบัติไปตามกฎหมายคำสั่งระเบียบข้อบังคับกติกา (Order) วิจารณญาณ (Judgement) จิตสำนึกหรือความรู้สึกในใจว่าผิด (Conscience) และประสบการณ์ (Experience)ทางความรู้ความชำนาญที่ได้ศึกษามาในการปกครองรัฐ[๔] เช่นเดียวกับ พระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นนักปกครองที่เน้นการสร้างจริยธรรม คุณธรรม ของคนในสังคม โดยอาศัยรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญ ธรรมลิปิ หรือ ลายสือธรรม ที่พระเจ้าอโศกรับสั่งให้จารึกและประดิษฐานไว้

---

[๑] สิทธิ์ บุตรอินทร์, **ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพร่วิทยา, ๒๕๒๓), หน้า๑๑.

[๒] พระสรสิช รักพรม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองกับพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๗.

[๓] Arehie J. Bahm, **The Heart of Confucius**, (New York: John Weatherhill. Ine.,1969), p. 92.

[๔] ประยงค์ สุวรรณบุบผา, **รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

ตามสถานที่ต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร แสดงถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ที่มีต่อประชาชนบ้าง หลักธรรมที่ทรงเห็นว่าเหมาะสมจะแนะนำให้ประชาชนและข้าราชการนำไปปฏิบัติบ้าง พระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างด้านการปกครอง[๕] โดยสรุป ได้แก่ (๑) การปกครองแบบบิดากับบุตร โดยทรงอยู่ในฐานะ "พ่อประชาชนเป็น "ลูก" ของพระองค์ มีความรักความเมตตาและความยุติธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ ข้าราชการที่คอยดูแลต่างพระเนตรพระกรรณเปรียบเสมือนพี่เลี้ยงของประชาชน (๒) ถือประโยชน์สุดของประชาชนเป็นหลัก เน้นความยุติธรรมไม่ลำเอียง ถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด ข้าราชการต้องเป็นผู้ "บำบัดทุกข์บำรุงสุข" แท้จริง ดำเนินการให้เกิดความถูกต้อง ยุติธรรม ทั่วไป (๓) การจัดให้มีเจ้าหน้าที่สอนธรรมแก่ประชาชน คอยดูแลแนะนำประชาชนในทางความประพฤติ และการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึงและวางระบบราชการคุมคุมกันเป็นชั้นๆ (๔) การจัดบริการสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์ เช่น บ่อน้ำ ที่พักคนเดินทาง ปลูกสวน สงวนป่า ตั้งโอสถศาลา โรงพยาบาลสำหรับคนและสัตว์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งต่างเป็นปราชญ์ทางปรัชญาการเมือง ที่มองการเมืองในเชิงของการนำมาซึ่งความสงบสุข โดยอาศัยสติปัญญาศีลธรรมและความยุติธรรม ซึ่งการศึกษาแนวความคิดของทั้งสองท่านจะศึกษาในประเด็นความเหมือนและความต่าง ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งเชิงวิชาการและการเปรียบเทียบนั้น จะเป็นส่วนสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ที่เป็นประโยชน์และยังเป็นแนวทางออกหรือทางเลือกในสังคมในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นสังคมแนวความคิดแบบตะวันออกหรือแนวความคิดแบบตะวันตก และทำให้สามารถเข้าใจถึงแนวทางการแก้ปัญหาสังคมการเมืองของทั้งสองท่านได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถมองเห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของแนวความคิดดังกล่าวได้อีกด้วย ซึ่งชวนให้ศึกษาในส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยในเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาแนวทางในการพัฒนาการเมืองในรูปแบบการเมืองแบบ “สันติ” ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาทฤษฎีการปกครองของเพลโต
๒. เพื่อศึกษาทฤษฎีการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช

---

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**, (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๙.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ อุตมรัฐ แปลและเรียบเรียงโดย ปรีชา ช้างขวัญยืน กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๓ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย สมุทรปราการ สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ๒๕๕๒

๓.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มี ตำราตลอดทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

๓.๓ วิเคราะห์ ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์

๓.๔ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ

๓.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีวิพากษ์และพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช สรุปได้ดังนี้

๔.๑ ทฤษฎีการปกครองของเพลโต ผลการศึกษาแนวความคิดของเพลโตต่อสภาพบริบททางการเมืองนั้น พบว่าเกิดจากความปั่นป่วนทางสังคมการเมืองในนครเอเธนส์เอง จึงเป็นเหตุให้โสคราตีสผู้เป็นอาจารย์ของเพลโตถูกประหารชีวิต เพราะการวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองและยึดมั่นในคุณธรรม ในเวลาต่อมานครเอเธนส์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพวกกลุ่มสปาร์ตาต่อจากนั้นเพลโตก็ออกมาท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติมไปพร้อมๆ กัน วันหนึ่งเพลโตหวนคิดขึ้นได้จึงหันกลับคืนมายังนครเอเธนส์ตั้งสำนักอคาเดมี เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้ทางการศึกษาและการเมืองการปกครองที่ดีแก่สังคมยังถือได้ว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของกรีก เพลโตได้ให้ทรรศนะลักษณะผู้นำทางการเมืองที่ดีว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและจิตแจ่มใสเบิกบาน และต้องให้ราชาปราชญ์ ถือเป็นผู้ปกครองที่ดีมีความพร้อมด้านความรู้ ความอดทน ความยุติธรรม และความดีงาม ส่วนลักษณะการเมืองที่ดีนั่นจะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยจัดระบบการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น อันได้แก่ ชั้นต้นเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้นกลางเป็นการศึกษาเพื่อผลิตคนสู่อาชีพชั้นสูงเป็นการศึกษาเพื่อมุ่งผลิตคนสู่ราชการ ทหาร ถ้าบุคคลมีความรู้สูงกว่านั้นไป ก็ให้การศึกษาเพื่อเป็นปราชญ์ผู้ปกครอง เพลโตยังยกย่องรูปแบบการปกครองที่ดีก็คือระบบอภิชนาธิปไตย โดยมีราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองบริหารจัดการรัฐ

๔.๒ ทฤษฎีการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นราชาที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีป และเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุด พระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สำคัญได้แก่ การสร้างมหาวิหาร ๘๔.๐๐๐ แห่ง บำเพ็ญสมณธรรมสั่งสอนประชาชน เป็นต้น

ในด้านการปกครอง ทรงถือหลักธรรมวิชัย มุ่งชนะจิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ส่งเสริมกิจการสาธารณูปการประชาสงเคราะห์สวัสดิการสังคม ทำให้ชมพูทวีปในรัชสมัยของพระองค์เป็นบ่อเกิดสำคัญแห่งอารยธรรมที่แผ่ไพศาลมั่นคง

๙.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช ผลการเปรียบเทียบแนวคิดการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช พบว่ามีประเด็นความเหมือนและแตกต่างกัน คือ ผลงานที่ทำให้เพลโตมีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือแนวคิดอุตมรัฐ จะเห็นได้ว่าหลักอุตมรัฐของเพลโตเกิดขึ้นมาจากแนวความคิดที่ไม่พอใจต่อสภาพสังคมที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นปกครอง ทำให้ประชาชนทุกข์ยากและขาดระเบียบวินัย ซึ่งเพลโตได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองการปกครองต่อสังคมในสมัยนั้น ถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางปรัชญาทางการเมืองการปกครองของเพลโต เพลโตจึงเสนอแนวคิดทางการเมืองขึ้นมาในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ว่า ประกอบด้วยจิต หรือวิญญาณที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวสำคัญผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาไม่เหมือนกัน แนวคิดการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ในระยะแรกๆ ทรงดุร้ายมากใครที่กระด้างกระเดื่องหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งก็ฆ่าด้วยมือตนเองและมีวิธีลงทัณฑกรรมแบบต่างๆ ที่โหดเหี้ยมยิ่งนัก เช่น เผาไฟทั้งเป็น ต้มในกระทะทองแดงจับใส่ครกเหล็กโขลกให้ละเอียด เป็นต้น พระเจ้าอโศกได้สถาปนาเมืองปาฏลีบุตรขึ้นเป็นนครหลวง และเป็นเมืองศูนย์กลางที่สำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน รวมทั้งในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ยิ่งขึ้นด้วย

แนวคิดการปกครองของเพลโต ถือว่า ระบบสังคมในทางการเมืองที่ดีส่วนใหญ่ล้วนแต่ถูกกำหนดให้มีขึ้นมาเพื่อมุ่งไปสู่การจัดระบบของชนชั้นผู้พิทักษ์และผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราช จะเน้นการปกครอง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งมวล พระองค์ทรงเปลี่ยนเสียงกลองรบ มาเป็นเสียงธรรม ทรงตั้งพระองค์เป็นธรรมิกธรรมราชาและถือหลักธรรมวิชัยมุ่งชนะจิตใจของประชาชน ด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง

ผลการเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการปกครองที่ดีตามทรรศนะของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช พบว่ามีประเด็นความเหมือนและแตกต่างกัน คือ รูปแบบการปกครองที่ดีในทรรศนะของเพลโตกับพระเจ้าอโศก เป็นรูปแบบการปกครองที่ได้ตระหนักถึงสารธรรมคือความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมแก่ทุกฝ่ายมากกว่าการเรียกร้องประชาธิปไตยเพียงมอง

รูปแบบเปลือกภายนอกเท่านั้นเมื่อเรียกร้องได้มาแล้ว จึงไม่สามารถสนองความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะหลักการประชาธิปไตยเป็นชัยชนะของคนกลุ่มมาก เมื่อคราวใดคนกลุ่มมากอ่อนกำลังชนกลุ่มน้อยก็ออกมาเรียกร้อง สังคมประชาธิปไตยยังต้องแสวงหาแนวทางแก้ไขอยู่ร่ำไป และรูปแบบการปกครองที่ดี เพลโตยกย่องการเมืองการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยมากที่สุด ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จึงทรงใช้หลักทศพิศราชธรรม ในการปกครอง

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มุ่งศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช เท่านั้นมีมุมมองอื่นที่เป็นประเด็นที่ควรศึกษา เป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑) เนื่องจากข้อมูลด้านการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชมีน้อย ทำให้เกิดปัญหาต่อการศึกษาเปรียบเทียบจึงทำให้บางประเด็นไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ได้พยายามหาหลักฐานมาอ้างอิง และแสดงให้เห็นความแตกต่างและจุดเหมือนกับแนวคิดการปกครองของเพลโต

๒) ระหว่างแนวคิดการปกครองของเพลโตกับพระเจ้าอโศกมหาราช มีมุมมองที่แตกต่างกัน เพราะพระเจ้าอโศกมหาราชทางเป็นพุทธมามกะ โดยเฉพาะแนวคิดด้านการปกครอง หากนำมาเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาน่าจะมาความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่ง

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเรื่องแนวคิดการปกครองเพื่อการปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมปัจจุบัน

๒) ควรศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองเพื่อประโยชน์และความสุขของชนชั้นใต้ปกครอง

๓) ควรศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดการปกครองพระเจ้าอโศกมหาราชกับแนวคิดการปกครองของบุคคลอื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

สิทธิ์ บุตรอินทร์. **ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพร่วิทยา, ๒๕๒๓.

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. **รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).**จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระสรสิช รักพรม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๗.

๒. ภาษาไทย

(1) Book :

Arehie J. Bahm. **The Heart of Confucius**. New York: John Weatherhill. Ine., 1969.

ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ กับเทียนวรรณ
A Comperative Study on Political Philosophy Of Thomas Hobbes and Tienone

พระอนุพงศ์ สิทฺธิเมธี (ตันหยี)*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ กับเทียนวรรณ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมือง (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ และ (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ผลจากการศึกษาวิจัย มีดังนี้

ปรัชญาการเมือง คือ ความรู้ที่มีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ความถูกต้องเหมาะสม ความดีงามของระเบียบทางการเมือง และความมีเสถียรภาพของสังคม รวมถึงการมีเป้าหมายว่าระบบการเมืองการปกครองแบบไหนดีที่สุดในประเด็นเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม จุดมุ่งหมายของรัฐและสิทธิอันชอบธรรมอำนาจรัฐ

ปรัชญาการเมืองของ ฮอบส์ เป็นแบบการนำเอาองค์อธิปัตย์เป็นประมุขทางการเมือง ศาสนา การเคลื่อนไหว และหลักการของความเฉื่อยที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ในส่วนปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ เป็นแบบการเอาแนวคิดของพราหมณ์และพุทธศาสนา โดยเน้นแนวทางพุทธศาสนาผสมผสานกับแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก โดยแยกประเด็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ รัฐ กฎหมาย การปกครอง อุดมคติทางการเมือง และรูปแบบการปกครอง

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ พบว่า ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ของ ฮอบส์ เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการการกระทำใดๆ จึงเป็นผลอันเกิดจากความต้องการ มนุษย์มีความต้องการตลอดเวลาโดยที่ความต้องการเป็นผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน แต่ทางเทียนวรรณนั้นได้ให้ความหมายไว้ว่า ธรรมชาติมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกันมีหลายจำพวกและมนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม ฮอบส์อธิบายว่ามนุษย์สามารถจะกระทำอะไรก็ได้นอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ แต่เทียนวรรณว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในตัวเองในการดำเนินชีวิต โดยไม่ขัดกับหลักศีลธรรม รัฐและ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

อำนาจหน้าที่ของรัฐร่วมไปถึงกฎหมาย แนวความคิดของเทียนวรรณเสนอว่า รัฐต้องส่งเสริมให้การศึกษา และความปลอดภัยแก่ประชาชน ฮอบส์มองว่า มนุษย์โดยธรรมชาติจำต้องมีอำนาจเหนือเหตุผลเสมอ รูปแบบการปกครองของฮอบส์จะเป็นเป็นแบบสมัยใหม่จริงๆ เทียนวรรรณเป็นแบบการนำเอาแนวความคิดแบบดั้งเดิมมาผสมผสานกับแบบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ปรัชญาการเมือง, โธมัส ฮอบส์, เทียนวรรณ

Abstract

The thesis entitled “A Comparative Study on Political Philosophy of Thomas Hobbes and Tienwan” consists of 3 objectives as)1) to study the concept of political philosophy,)2) to investigate in political philosophy of Thomas Hobbes and Tienwan and)3) to make a comparative study between Thomas Hobbes’s and Tienwan’s political philosophy. The results are as follows.

According to the political philosophy, it is not only the valuable knowledge related to political activities and reasonable accuracy that involved with the righteousness of the political order, but also the stability of society. Moreover, it includes the goal of the political system on the freedom, equality, justice, as well as the aim and the rights of the state power.

Regarding to Hobbes’s political philosophy, the sovereign is considered as the political leader and religion. All human beings are involved with the laws governing motion and collision. However, Tienwan’s political idea is conveyed by the Brahmanism, Buddhism and western political philosophy of separating the human nature, state, law, government, political ideas and forms of government.

When comparing the political idea between Thomas Hobbes and Tienwan, it is found that on the human nature, Thomas Hobbes believed that human beings pursue their own self-interest relentlessly and mechanically, avoiding pain and pursuing pleasure. Regarding to Tienwan’s political idea of human nature, he believed that humans are different by races, but they have the same equality of freedom and justice. Hobbs explained that a man can do anything other than that prohibited by law. While Tienwan’s ideal upholds

that, all men have their right to live in freedom under the moral law and the rule of state. In addition, he has proposed that the state should promote education and security to the people. Hobbes believed that all humans by nature have their jurisdiction over reason, therefore, his form of government was considered as a real modernity. While Tienwan's political was an appropriate combination of traditional democratic.

Keywords: Political Philosophy, Thomas Hobbes, Tienone

๑. บทนำ

ปรัชญาการเมือง คือความพยายามของนักปรัชญาที่จะนำเสนอความคิดในเรื่องของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมการเมืองโดยการสร้างกฎเกณฑ์ กติกา ความเป็นระเบียบ ความยุติธรรม และความประสานสอดคล้อง ฉะนั้นความเป็นปรัชญาการเมือง คือ ความพยายามในการสถาปนาสิ่งที่เรียกว่าความเป็นรูปแบบ ระบบ ระเบียบที่อ้างอิงความสัมบูรณ์ให้กับโลกการเมือง โดยมีสมมุติฐานเบื้องต้นว่า หากปราศจากมาตรฐานดังกล่าวแล้วโลกของการเมืองจะดำรงและดำเนินอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่ไม่มีความแน่นอน การกำหนดระบบระเบียบแบบแผนร่วมกันกระทำได้ยากลำบากขึ้น สิ่งต่างๆ ดำเนินไปในลักษณะที่เรียกว่าสัมพันธ์นิยม อันจะนำมาถึงปัญญาพร้อมความเลวร้ายต่างๆ

นอกจากสมมุติฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ปรัชญาการเมืองในฐานะปรัชญาแห่งการปฏิบัตินอกจากจะเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อพร้อมกับการตั้งคำถามที่ว่าอะไรคือความจริง อะไรคือความเป็นสากล อะไรคือธรรมชาติของความเป็นการเมือง ลงลึกไปจนถึงธรรมชาติของผู้ปกครอง ผู้ใต้ปกครองเป็นอย่างไร และการสำรวจสิ่งที่เป็นการเมืองแล้วเนื้อหาในความสำคัญของปรัชญาการเมืองยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อและหลักการที่ว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกได้ว่าถูกต้องและดีงามสำหรับมนุษย์และสังคมการเมืองอีกด้วย[๑]

โธมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes ค.ศ.๑๕๘๘-๑๖๙๗) นักปราชญ์ชาวอังกฤษ เห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นคนก้าวร้าว และเห็นแก่ตัว เต็มไปด้วยแรงปรารถนา กระหายอำนาจและกลัวตาย ทุกคนพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและการได้มานั้นต้องใช้อำนาจ ภาวะที่ต้องแข่งขันกันนั้น ฮอบส์เห็นว่าเป็นเสมือนภาวะสงครามของทุกๆคน มีการใช้เล่ห์เหลี่ยมนานาประการ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสงบสุขและความมั่นคงในชีวิตมิอาจจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น เพื่อให้สามารถปกป้องมนุษย์มิให้ถูกทำร้ายหรือประทุษร้ายต่อกัน จึงต้องมีการสร้างอำนาจร่วม โดยการมอบอำนาจและกำลังทั้งปวงที่แต่ละบุคคลมีอยู่ตามภาวะ

[๑] พิศาล มุกดารัศมี, **บางบทสำรวจปรัชญาการเมืองคลาสสิก**, พิมพ์ครั้งที่ ๑,(กรุงเทพมหานคร : วิภาษา, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

ธรรมชาติให้แก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ด้วยเหตุนั้นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการพิทักษ์ผลประโยชน์และชีวิตของคนในสังคม การกระทำเช่นนั้น ฮอบส์ถือว่าเป็นการทอนเจตจำนงทั้งปวงซึ่งมีความหลากหลายลงเป็นเจตจำนงเดียวที่เป็นตัวแทนของมนุษย์ในสังคม นั่นก็คือการเกิดองค์รัฐาธิปัตย์มีอำนาจสูงสุด ทำหน้าที่ควบคุมและลงโทษ ทั้งนี้ประชาชนจะต้องยินยอมให้องค์อธิปัตย์มีอำนาจเด็ดขาด เหนืออำนาจใดๆ แม้ศาสนา เพื่อจะมารักษาความสงบสุขของสังคม องค์อธิปัตย์จะต้องมีอำนาจชี้ขาดในทุกเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย หลักศีลธรรม การบังคับบัญชา กฎหมายเป็นเพียงคำบัญชาขององค์อธิปัตย์ เสรีภาพของประชาชนจะมีได้ หากไม่มีข้อห้ามไว้ในกฎหมาย ความปลอดภัยของประชาชนถือเป็นหลักที่สำคัญสูงสุดของกฎหมาย[๒] อย่างไรก็ตามแม้ว่าฮอบส์เสนอให้องค์รัฐาธิปัตย์มีอำนาจสูงสุด แต่ฮอบส์ก็ไม่ได้สนับสนุนลัทธิเทวสิทธิ์ ไม่เคยอ้างว่าผู้ปกครองย่อมปกครองประชาชนด้วยสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดหรือเพราะได้รับสิทธิ์จากสวรรค์แต่ประการใด ตรงกันข้ามฮอบส์กลับถือว่าผู้ปกครองทำหน้าที่บริหารทั่วๆ ไป เป็นบุคคลธรรมดาแต่มีอำนาจพิเศษทางการเมืองที่เด็ดขาดสูงสุด[๓]

ในขณะที่สังคมไทยยังมิได้มีการแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองแต่ สังคมทางตะวันตกได้รับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจากระบบการผลิตเกษตรกรรมไปสู่ระบบอุตสาหกรรมขั้นต้นโดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ ส่วนรูปแบบการปกครองนั้นยังคงเน้นย้ำถึงสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมในการปกครองเป็นหลักในทางการเมือง และต่อมาอิทธิพลเหล่านี้ก็เข้าสู่ประเทศไทย[๔]

สมัยที่เทียนวรรณ มีชีวิตอยู่ คือนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงตลอดรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมไทยในขณะนั้นกำลังประสบปัญหาความยากจนและขาดการศึกษา และพวกจักรวรรดินิยมกำลังดำเนินการล่าเมืองขึ้นขนาดใหญ่ในเอเชียอาคเนย์ ทัศนะในทางการเมืองของเทียนวรรณ สำหรับสมัยนั้นพบว่าเป็นทัศนะที่ใหม่มาก คือ นิยมการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเทียนวรรณเรียกว่าการปกครองแบบปาลีเมนต์ (รัฐสภา) มีผู้แทนราษฎรที่ทำการเลือกตั้งโดยประชาชนมาประชุมกันพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารประเทศ นอกจากเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ในการปรับปรุงบ้านเมือง เทียนวรรณ ก็ได้เสนอให้จัดตั้ง

---

[๒] ทินพันธุ์ นาคะตะ, **ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหายบล็อกและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖๙.

[๓] คำนวล คำมณี, "การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของชุ่นจื้อกับโธมัส ฮอบส์", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๒-๓.**

[๔] สุกัญญา ตีระวณิช, **หนังสือพิมพ์ไทยจากปฏิวัติ ๒๔๗๕ - ปฏิวัติ ๒๕๑๖**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาวานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๗.

ธนาคารหรือคลังไว้เงินทั่วทุกมณฑล สำหรับรับและจ่ายเงินในทางราชการหรือการของราษฎร

ปรัชญาการเมือง เทียนวรรณ กล่าวถึง การให้ความสำคัญกับราษฎรโดยพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองต้องคอยดูแลเอาใจใส่ เอื้อเฟื้อ เห็นสิ่งใดเป็นอันตรายแก่ราษฎรต้องอย่าละทิ้ง[๔๐๕] นอกจากจะถือว่าราษฎรเป็นส่วนสำคัญที่สุดของประเทศชาติแล้ว เทียนวรรณยังได้กล่าวว่าข้าราชการคือผู้รับใช้ราษฎร เพราะฉะนั้นบรรดาข้าราชการจึงควรจะมีความกตัญญูต่อราษฎรผู้เสียภาษีให้เป็นเงินเดือน และควรปฏิบัติต่อราษฎรด้วยความเมตตากรุณา ไม่ใช่ด้วยการกดขี่เพราะสำคัญว่าตนเป็นนาย ฉะนั้นจึงนับได้ว่าเทียนวรรณเป็นบุคคลคนแรกของเมืองไทยที่ประกาศวาทะว่าข้าราชการเป็นผู้รับใช้ประชาชน จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาแนวทางทางการเมืองของเทียนวรรณผู้นี้ในเชิงปรัชญา

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดทางการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และของเทียนวรรณ มีความน่าสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นเหล่านี้ คือ ด้านธรรมชาติของมนุษย์ รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ รูปแบบการปกครอง เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม กฎหมาย และอุดมคติทางการเมือง ซึ่งเป็นปัญหาที่ควรค่าแก่การศึกษาวิจัย เพื่อนำเสนอในการประยุกต์ใช้หรือบูรณาการในด้านวิชาการ ด้านการเมืองการปกครอง และด้านการดำเนินชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมือง

๒. เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ

๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ

๓. ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาด้วยการเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ โดยศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือปรัชญาการเมือง บทความ และงานวิจัยของนักวิชาการ ในประเด็น

---

[๕] โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ,” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๔-๕.

ต่อไปนี้ ๑) ธรรมชาติของมนุษย์ ๒) รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ ๓) รูปแบบการปกครอง ๔) เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม ๕) กฎหมาย ๖) อุดมคติทางการเมือง

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยจะศึกษาค้นคว้าตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการสาขาปรัชญาการเมือง และนักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ

๒. ตั้งประเด็นต่างๆ แล้วหาข้อมูลมาอธิบายและตีความแนวคิดปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ และโธมัส ฮอบส์

๓. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานสัมมนาทางวิชาการ วารสาร นิตยสาร หนังสือตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางด้านปรัชญาการเมือง แล้วนำมาเปรียบเทียบตามประเด็นที่ตั้งไว้

๔. เรียบเรียงในเชิงพรรณนา ส่งคณะกรรมการเพื่อปรึกษาตรวจทานและนำเสนอเป็นรูปเล่ม

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ กับเทียนวรรณ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมือง (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ โดยเป็นการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) จากการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง มีอรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความที่เกี่ยวข้อง เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลเชิงพรรณนา จึงสามารถสรุปผลจากการวิจัยและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ แนวคิดปรัชญาการเมือง จากการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผลสรุปว่า ปรัชญาการเมือง หมายถึง ความรู้ที่มีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ความถูกต้องเหมาะสม ความดีงามของระเบียบทางการเมือง ตลอดจนเป็นความพยายามคิดค้นหาแนวความคิดมาชี้นำกำหนดความดีขึ้น หรือเลวลงของการกระทำ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่องหรือความมีเสถียรภาพของสังคมการเมือง ทั้งยังเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การครุ่นคิด คำนึง การเสวนา การแสวงหาในแนวทาง เช่น วิธีที่จะพัฒนายกระดับทางศีลธรรมให้สูงขึ้น โน้มนำไปสู่การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อ

สังคมส่วนรวมมากขึ้น โดยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง เพื่อศึกษาหาความรู้ระบบการเมืองการปกครองแบบไหนที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับสังคมหรือประเทศนั้นๆ เพื่อนำระบบการปกครองที่สังคมหรือประเทศนั้นยอมรับว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีคุณค่ากับการดำรงอยู่ของสังคมที่มั่นคง มีความสุขเกิดความปรองดองของคนในชาติอย่างยั่งยืน มีการแบ่งประเภทของปรัชญาการเมืองในรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น (๑) ปรัชญาการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (จิตนิยม) เป็นการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นไปทางด้านอิทธิพลของการมีแนวความคิดในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและมีรัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ของสถาบันทางการปกครองที่สำคัญๆ ซึ่งได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล เป็นต้น (๒) ปรัชญาการเมืองแบบประชาธิปไตย (วัตถุนิยม) เป็นการปกครองแบบที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน ประเทศที่มีประชาธิปไตยก็จำเป็นจะต้องมีการเลือกตั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเสนอตัวเข้ารับใช้ส่วนรวมโดยการสมัครรับเลือกตั้ง และเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้สิทธิในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนต้องการให้เป็นผู้ปกครอง หรือเป็นผู้ใช้สิทธิเป็นปากเสียงแทนตนในสภา ในระบอบประชาธิปไตยนั้นการมีสิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ ต้องมีหลักประกันในการใช้สิทธิในการใช้สิทธินั้นด้วยว่า สามารถใช้ได้อย่างเสรีเต็มที่และมีโอกาสเลือกสรรตัวบุคคลที่ต้องการจริงๆ เพื่อมารับใช้ประเทศต่อไป (๓) ปรัชญาการเมืองแบบสัญญาประชาคม (ประสบการณ์นิยม) เป็นการปกครองแบบมีข้อตกลงเกิดขึ้นภายในรัฐที่ว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐและพลเมือง หรือในความหมายทั่วไปหมายถึงข้อตกลงว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบระหว่างกลุ่มและสมาชิก โดยปกติถือกันว่าสมาชิกทุกคนในสังคมย่อมยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ในลักษณะของสัญญาประชาคมโดยปริยายเมื่อตนเองอยู่ในสังคมนั้นๆ แต่อำนาจรัฐตามแนวคิดของนักปรัชญากลุ่มสัญญาประชาคมเสนอขึ้นมาใหม่ อ้างที่มาของอำนาจรัฐว่าเกิดจากการยินยอมพร้อมใจกันของมนุษย์ในสังคมมาตกลงจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันด้วยการมอบอำนาจให้ผู้นำทำหน้าที่แทนตนในนามของส่วนรวม นักปรัชญาให้เหตุผลแตกต่างกันในการอธิบายถึงความจำเป็นที่มนุษย์ยินยอมมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและยอมมอบอำนาจให้ผู้อื่นปกครอง โดยนักทฤษฎีแต่ละคนมีคำอธิบายอ้างถึงพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ในแง่มุมที่แตกต่างกัน แต่ที่มีทัศนะเหมือนกันคือธรรมชาติของมนุษย์เป็นเหตุแห่งการทำข้อตกลงยินยอมในการจัดตั้งและมอบอำนาจให้ผู้นำ ที่เรียกว่าการเมืองแบบสัญญาประชาคมนั่นเอง (๔) ปรัชญาการเมืองแบบสังคมนิยม (ธรรมชาตินิยม) เป็นการปกครองแบบที่รวมอำนาจไว้ที่

ศูนย์กลางของประเทศ คือคณะรัฐบาลและประมุขของประเทศ เป็นระบอบการปกครองที่ไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข จึงมีลักษณะเป็นสาธารณรัฐเสมอ ทรัพย์สินส่วนใหญ่รัฐบาลจะเป็นผู้รวบรวมไว้ และแจกจ่ายให้ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความไม่เท่าเทียม ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมไม่จำเป็นที่จะอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการหรือระบอบใดระบอบหนึ่งแต่สามารถอยู่ได้ทุกระบอบเพราะเป็นเพียงระบบเศรษฐกิจเท่านั้นไม่ใช่ระบอบการปกครอง แบ่งประเภทของการเมืองการปกครองแบบสังคมนิยมไว้ดังนี้ (๑) การปกครองแบบสังคมนิยมแบบบังคับ เป็นการที่รัฐควบคุมกิจการของเอกชนในประเทศทั้งหมดโดยจะใช้ในประเทศกลุ่มคอมมิวนิสต์ ได้แก่ จีน เกาหลีเหนือ เวียดนาม ลาว คิวบา (๒) การปกครองแบบสังคมนิยมเสรี เป็นการที่รัฐให้อิสระในการบริหารของเอกชน แต่จะผูกขาดกิจการรัฐวิสาหกิจภายในประเทศโดยจะใช้ในประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวียและบางประเทศในยุโรปเป็นต้น

๕.๒ แนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผลสรุปว่า การศึกษาปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ ในยุคสมัยของฮอบส์นั้นจะมีความแตกแยกในเรื่องความเชื่อทางศาสนาเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม นอกจากจะเกิดนิกายต่างๆ แตกแยกออกไปจากนิกายโรมันคาธอลิคแล้ว บทบาทองค์การทางศาสนาโรมันคาธอลิคซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจการทางศาสนาการเมืองการปกครองในทางโลกด้วย การที่เกิดความแตกแยกในทางความเชื่อก็ดี และการที่ฝ่ายศาสนจักรมีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักรก็ดี ปัญหาที่พบเห็นเหล่านี้ทำให้ฮอบส์เห็นว่าฝ่ายศาสนา เป็นผู้ส่งเสริมความเชื่อถือส่วนบุคคลและเร่งเร้าให้คนทั้งหลายคล้อยตามมโนธรรมหรือธรรมประจำใจมากกว่าที่จะฟังคำสั่งของรัฐ การกระทำเช่นนั้นถือได้ว่าพวกเขาทั้งหลายมีส่วนทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม รวมไปถึงสงครามกลางเมือง การที่ศาสนามีส่วนทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในสังคมดังที่กล่าวแล้วนี้ ฮอบส์จึงเสนอวิธีแก้ไขโดยการให้องค์อธิปัตย์เป็นประมุขทางศาสนาด้วย ซึ่งเรื่องนี้ ฮอบส์เชื่อว่าทางเดียวที่จะแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริงก็คือการสถาปนาศาสนาประจำชาติ (State Church) โดยให้องค์อธิปัตย์ดำรงฐานะเป็นประมุขในทางศาสนาด้วย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคำบัญชาของรัฐกับผู้มีอำนาจทางศาสนาจะไม่เกิดขึ้น เพราะว่าทั้งสองฝ่ายได้รวมอยู่ในคนๆ คนเดียวกันส่วนแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยของโธมัส ฮอบส์ ได้แก่ แนวความคิดทางปรัชญาของกาลิเลโอ ฟรานซิส เบคอน และยูคลิค อิทธิพลของกาลิเลโอ ที่มีต่อแนวคิดทางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยของฮอบส์ ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า“วิธีการทางวิทยาศาสตร์” สำหรับกาลิเลโอแล้วเขาเน้นการค้นพบทางทฤษฎีว่าสำคัญมากกว่าการทดลอง การทดลองเป็นแต่เพียงเครื่องมือสำหรับชักจูงคนอื่นๆ ให้เห็นจริงตามผู้เสนอเท่านั้นไม่ใช่วิธีการที่จะก้าวไปสู่สาเหตุที่แท้จริง อิทธิพลอีกประการที่กาลิเลโอมีต่อฮอบส์ ได้แก่หลักการของการเคลื่อนไหวและหลักการของความเฉื่อยที่เชื่อว่าวัตถุที่เคลื่อนไหว ถ้าไม่มีสิ่งกีดขวางก็จะเคลื่อนไหวไป

เรื่อยๆ ส่วนเบคอนเน้นว่าวิทยาศาสตร์ในแนวใหม่ควรจะเลิกอ้างอิงบุคคลที่เป็นหลักเสีย ควรจะเริ่มด้วยข้อเท็จจริงจากสิ่งที่สังเกตเห็นได้มากกว่ายึดทฤษฎีที่ยึดถือ แต่ฮอบส์เอามาใช้ในบางส่วนเท่านั้น ส่วนยูคลิดอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบทฤษฎีของฮอบส์เลยทีเดียว เพราะแนวคิดของยูคลิด ทำให้ฮอบส์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้นิยามคำต่างๆ ที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์ให้แน่ชัด จากนั้นพยายามที่จะสร้างจุดยืนร่วมกัน จากข้อสังเกตที่ทุกคนยอมรับแล้วอนุมานไปสู่ข้อสรุปที่ต้องการ อำนาจสูงสุดยังคงเป็นของปวงชน ถ้าผู้ปกครองนั้นไม่ได้ใช้อำนาจในการรักษาความปลอดภัยกับปวงชน กล่าวคือเมื่อใดผู้ปกครองเปลี่ยนสภาพจากราชาปราชญ์ เป็นทรราชย์ ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง ให้ประชาชนลุกขึ้นมาโค่นล้มองค์อธิปัตย์ได้ แต่ในความเป็นจริง หากองค์อธิปัตย์เปลี่ยนจากราชาปราชญ์ เป็นทรราชย์ย่อมต้องมีกองกำลังไว้ปกป้องตัวเองจำนวนมาก และเป็นการยากที่ประชาชนจะลุกขึ้นมาต่อต้านด้วยมือเปล่าได้ ดังนั้นแนวคิดของฮอบส์ จึงยังไม่ชัดเจนหลายประการ โดยที่โทมัส ฮอบส จะแบ่งแยกแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองของเขาออกเป็นประเด็นดังนี้ (๑) ธรรมชาติของมนุษย์ ฮอบส์ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการการกระทำใดๆ จึงเป็นผลอันเกิดจากความต้องการ สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกทั้งหลายนั้นก็คือมนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับสิ่งตอบแทนที่จะก่อให้เกิดความสุขในอนาคต การแสวงหาอำนาจจะเป็นหนทางที่จะทำให้มนุษย์สามารถบรรลุสู่ความดีงาม หรือความสุขในอนาคตได้ การแสวงหาอำนาจจึงเป็นธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ การที่คนๆ หนึ่งจะมีอำนาจเหนืออีกคนหนึ่ง (๒) รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากรัฐเป็นนามธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีบุคคลหนึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการใช้อำนาจดังกล่าวซึ่งเรียกว่ารัฐาธิปัตย์มาทำหน้าที่ดังกล่าว ทุกๆคนในประชาคมนั้นต้องยอมรับและเชื่อฟังรัฐาธิปัตย์ แนวความคิดดังกล่าวนี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงสัญญาสวามิภักดิ์ อันเป็นการส่งเสริมระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และภาระหน้าที่ของรัฐาธิปัตย์ตามความเห็นของฮอบส์ คือให้ความปลอดภัยแก่ปวงชนเพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพแก่ทุกๆคนในประชาคมนั้น รัฐจึงเกิดขึ้นจากเจตนาของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อรักษาสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่คุ้มครองและปกป้องสิทธิตามธรรมชาติดังกล่าวโดยตรากฎหมายมาเป็นกลไกในการคุ้มครองและปกป้องสิทธิตามธรรมชาติของคนทุกคนในประชาคม การตรากฎหมายดังกล่าวรัฐอาจนำกฎธรรมชาติมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้เพื่อเป็นการทำให้เนื้อหาของกฎธรรมชาติและเนื้อหาของกฎหมายสอดคล้องกัน ฮอบส์จึงมองว่า การปกครองแบบมีองค์พระราชาถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด และผู้ถูกปกครอง ก็ได้รับประโยชน์สูงสุดเช่นกัน เพราะสภาพของความระทมทุกข์ จากความระส่ำระสายของสังคมก็จักถูกทำให้เป็นระเบียบตามครรลองของกฎธรรมชาติในที่สุด (The Element of Law) นำพารัฐสู่ความเป็นนิติรัฐอย่างสมบูรณ์ เพื่อรัฐจะได้เดินหน้าต่อไปอย่างมั่นคง (๓) กฎหมาย เป็นคำสั่งหรือเจตนารมณ์ขององค์อธิปัตย์ เพื่อจะปกครองหรือควบคุมผู้ใต้บังคับซึ่งอาจจะแสดงออกโดยคำพูด ลาย

ลักษณ์อักษร หรือสัญลักษณ์อื่นใดก็ได้นอกจากนี้ กฎหมายยังเป็นมาตรฐานหรือเกณฑ์ที่กำหนดว่าการกระทำเช่นใดเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด อะไรเป็นสิ่งที่ขัดแย้งหรือไม่ขัดแย้งต่อการใช้อำนาจปกครองบังคับบัญชา (authority) ผู้บัญญัติกฎหมายในจักรภพจึงเป็นองค์อธิปัตย์เท่านั้น จะเป็นคนๆ เดียวดังเช่นในระบอบกษัตริย์หรือกลุ่มบุคคลในระบอบประชาธิปไตยหรืออภิชาธิปไตยก็ได้ (๔) รูปแบบการปกครอง จะอำนาจการปกครองนั้นต้องรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวเพื่อมิให้มนุษย์กลับไปสู่สภาพธรรมชาติของตนที่เลวร้าย กษัตริย์มีอำนาจการปกครองสูงสุด มนุษย์ต้องเชื่อฟังกฎหมายที่กษัตริย์บัญญัติขึ้น โดยเน้นว่าอำนาจของกษัตริย์มาจากความยินยอมของประขาชนมิได้มาจาสกลัทธิเทวสิทธิ์ มนุษย์ควรเชื่อด้วยเหตุผลและวิธีทางวิทยาศาสตร์ (๕) อุดมคติทางการเมือง ฮอบส์ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการมอบอำนาจและสิทธิตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ แต่จะให้ดีที่สุดนั้น ฮอบส์มีความเห็นว่า การมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้ระบบการเมืองมีความมั่นคงกว่าการที่จะให้บุคคลหลายคนร่วมกันใช้อำนาจ แม้ว่าฮอบส์จะเสนอให้ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด แต่ลักษณะการใช้อำนาจก็มีขอบเขตหรือเงื่อนไขที่จะไม่ทำอันตรายต่อชีวิตของผู้ใต้ปกครอง การที่ฮอบส์ให้ประชาชนยอมจำนนต่ออำนาจรัฐอย่างไม่มีเงื่อนไข เพียงเพื่อจะได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นการตอบแทนนั้น (๖) เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม ฮอบส์อธิบายว่า เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถจะกระทำอะไรก็ได้นอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าผู้ใต้ปกครองจะมีเสรีภาพมากน้อยแค่ไหนจึงขึ้นอยู่กับกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ เสรีภาพก็เป็นเรื่องของความสมัครใจในการที่จะกระทำ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะมีเสรีภาพหรืออยู่ในฐานะที่จะเรียกได้ว่าเป็นเสรีชนนั้น จึงเป็นผู้ที่สามารถจะใช้กำลังกายและสติปัญญาตามเจตจำนงของเขาโดยไม่ถูกขัดขวาง และฮอบส์ยังได้กล่าวว่าธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจนั่นเอง ความเสมอภาคของมนุษย์นี้ได้ก่อให้เกิดความเสมอภาคในความหวังที่จะได้ตามที่ตนต้องการหรือไม่ต้องการเมื่อมนุษย์เกิดความต้องการและความเสมอภาคในความหวังย่อมจะนำไปสู่สภาวะที่มนุษย์จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ความยุติธรรมหรืออยุติธรรมในทัศนะของฮอบส์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีข้อตกลงหรือสัญญากันแล้วผลของการทำสัญญาประชาคมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอำนาจร่วม เมื่อมีอำนาจร่วมก็มีกฎหมายกฎหมายจึงเป็นคำสั่งขององค์อธิปัตย์ ซึ่งกำหนดขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามสัญญาผู้ละเมิดกฎหมายจึงเป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามสัญญา

แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณนั้นจะเป็นแนวคิดทางปรัชญาการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอีกทั้งยังนำเอาหลักต่างๆของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของแนวความคิดของชาวไทยมาใช้ในความคิดของตนเอง เป็นปรัชญาแบบประชาธิปไตยในแบบฉบับของเทียนวรรณเอง โดยการผสมผสานแนวคิดแบบดั้งเดิม ซึ่งก็คือแนวคิดของพราหมณ์กับแนวคิดของพุทธศาสนา โดยเน้นแนวทางพุทธศาสนามากขึ้น

ผสมผสานกับแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ เป็นแนวคิดที่อยู่ในสายกลางโดยมิได้เอนเอียงไปเป็นแบบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแนวคิดทางการเมืองไทยในสมัยต่อมาเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองไทยสมัยก่อนเป็นการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดของพุทธศาสนา กับแนวคิดของพราหมณ์ โดยเน้นแนวคิดของพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แนวคิดทางพุทธศาสนาเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น และมีการพัฒนาด้านความคิดทางการเมืองมาเรื่อยๆ และต่อมาแนวคิดทางตะวันตกเริ่มแพร่เข้ามาเรื่อยๆ ในส่วนของปรัชญาการเมืองเทียนวรรณนั้นก็จะแยกประเด็นที่ได้ศึกษาไว้เป็นประเด็น คือ (๑) ธรรมชาติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ ที่เทียนวรรณได้กล่าวไว้ว่าธรรมชาติของบุคคลนั้นต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่สามารถที่จะชักจูงให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากความรู้ของตัวบุคคลผู้นั้นได้ มีถ้อยคำหรือวาจาที่ได้กล่าวแนะนำสั่งสอนหรือห้ามปรามคนอื่นได้ เป็นหมู่ผู้ฟังที่สามารถรับรู้ความจริงและสามารถนำคำที่ได้รับฟังไปใช้ประโยชน์ได้ (๒) เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม เทียนวรรณเห็นว่ารัฐควรให้ความเสมอภาคแก่ประชาชนทุกคน ให้มีศักดิ์ศรี มีเกียรติยศ และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน มิใช่อยู่ภายใต้ระบบทาส ระบบศักดินา ถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบมาชั่วลูกชั่วหลาน ดังเช่นสังคมสมัยนั้น และในส่วนของกฎหมาย เทียนวรรณก็เห็นว่า ควรได้รับความยุติธรรม ในระบบตัดสินของศาล มิใช่เล่นพรรคเล่นพวก เอารัดเอาเปรียบผู้ที่ฐานะต่ำกว่า หรือแม้แต่การแก้ไขกฎหมายที่สร้างความไม่เท่าเทียมกัน และมองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเพราะเสรีภาพในความหมายตามแบบประชาธิปไตยนั้น หมายถึง โอกาสของบุคคล จะทำสิ่งที่ปรารถนาได้โดยจะถูกควบคุมน้อยที่สุดแต่ (๓) อุดมคติทางการเมือง ของเทียนวรรณนั้นเริ่มต้นมาจากการเข้าสู่สมณเพศในธรรมยุติกาย ซึ่งเป็นสงฆ์นิกาย ซึ่งเป็นสงฆ์นิกายใหม่ที่ได้เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก่อตั้งโดยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้นผนวช ดังนั้นการที่เทียนวรรณได้มีโอกาสรับรู้หลักธรรมคำสั่งสอนและหลักปฏิบัติของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายคือธรรมยุติกนิกายและมหานิกายนั้น ทำให้เทียนวรรณได้เห็นถึงข้อแตกต่างของคณะสงฆ์ดังกล่าวในการปกครอง และได้นำเอาหลักการที่แตกต่างกันมาพิจารณาและปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมในอุดมคติการเมืองการปกครองของตนเอง (๔) รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ รัฐในความหมายของเทียนวรรณนั้นก็คือ ประเทศหรือบ้านเมืองซึ่งต้องประกอบด้วยชนผู้ปกครองซึ่งก็คือ พระมหากษัตริย์และขุนนางข้าราชการ และชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งก็คือประชาชนซึ่งทั้งหมดจะต้องมีสติปัญญาความรู้ และอีกประการหนึ่งก็คือ ทรัพย์สมบัติ (๕) กฎหมาย ในความคิดของเทียนวรรณก็เหมือนกัน ฉะนั้นกฎหมายที่ออกมาในความคิดขิงเทียนวรรณจึงเน้นหลักทางพุทธปรัชญาอยู่มากมายเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ทุกคนโดยทั่วไป “ความดีในสันดารของบุคคล ๕ อย่าง คือ ๑. ความสุจริต ๒.ความซื่อสัตย์ ๓.ความกตัญญู ๔.ความเมตตา ๕.ความอดทน” เหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธ

ศาสนาทั้งสิน หรือแม้แต่สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ คุณสมบัติที่ดีของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ หรือแม้แต่หลักการในการประพฤติปฏิบัติของประชาชนทั่วไปก็ตาม (๖) รูปแบบการปกครอง ที่เทียนวรรณได้นำเสนอ คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังจะเห็นได้จากการที่ประชาชนในประเทศควรที่จะมีสิทธิเสรีภาพใต้ขอบเขตของกฎหมายบ้านเมือง และยังเสนอให้เห็นว่าไทยควรมีพระมหากษัตริย์ปกครอง และมีความเชื่อมั่นในระบอบปกครองแบบประชาธิปไตยดังจะเห็นได้จากการที่เทียนวรรณเสนอให้มีการตั้งรัฐสภาในประเทศไทยจนถึงทุกวันนี้

๕.๓ เปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผลสรุปว่า ๑) การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ของ โธมัส ฮอบส์ ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการการกระทำใดๆ จึงเป็นผลอันเกิดจากความต้องการ มนุษย์มีความต้องการตลอดเวลาโดยที่ความต้องการเป็นผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน เพราะฉะนั้นตราบใดที่มนุษย์มีชีวิตอยู่มนุษย์จึงต้องมีความต้องการอยู่ร่ำไป จากคุณสมบัติของมนุษย์ประการนี้อธิบายได้ว่ามนุษย์จะกระทำการอันใดเพราะเขามีเป้าหมาย แต่ทางเทียนวรรณนั้นได้ให้ความหมายไว้ว่า ธรรมชาติมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกัน เทียนวรรณจะแบ่งธรรมชาติมนุษย์ในรัฐออกเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปกครอง (พระมหากษัตริย์) เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ และกลุ่มผู้ถูกปกครอง (ประชาชน) นั่นก็คือมนุษย์ในแต่ละกลุ่มมีฐานะหน้าที่ต่างกัน แต่สิทธ์ของความเป็นมนุษย์นั้น เทียนวรรณถือว่าว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน เพราะในหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนไม่ว่าในฐานะใดก็ตามมนุษย์ทุกคนจะเอารัดเอาเปรียบกันไม่ได้ จะกดขี่ข่มเหงรังแกกันก่อให้เกิดความอยุติธรรมในสังคมนั้นไม่ได้นั่นก็เท่ากับเป็นบุคคลที่ทำลายประเทศ

๒) การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ในด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม ฮอบส์อธิบายว่า เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถจะกระทำอะไรก็ได้นอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าผู้ใต้ปกครองจะมีเสรีภาพมากน้อยแค่ไหนจึงขึ้นอยู่กับกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ ประชาชนอาจจะมีเสรีภาพที่จะกระทำในเรื่องใดๆ ตราบเท่าที่ไม่มีกฎหมาย เช่นเดียวกับแนวความคิดของเทียนวรรณที่กล่าวไว้ว่า ให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในตัวเองในการประกอบอาชีพ สิทธิในการเลือกวิธีทางการดำเนินชีวิตของตน โดยไม่ขัดกับหลักศีลธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นแนวความคิดเช่นนี้ถือได้ว่า เทียนวรรณมองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเพราะเสรีภาพในความหมายตามแบบประชาธิปไตยนั้น หมายถึง โอกาสของบุคคล จะทำสิ่งที่ปรารถนาได้โดยจะถูกควบคุมน้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกันฮอบส์กล่าวว่าธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและ

จิตใจนั่นเอง ความเสมอภาคของมนุษย์นี้ได้ก่อให้เกิดความเสมอภาคในความหวังที่จะได้ตามที่ตนต้องการหรือไม่ต้องการเมื่อมนุษย์เกิดความต้องการและความเสมอภาคในความหวังย่อมจะนำไปสู่สภาวะที่มนุษย์จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ส่วนความเท่าเทียมกัน ซึ่งจากการที่ได้ศึกษา แนวคิดทางการเมืองของเทียนวรรณ ได้ให้เห็นถึงการยกย่องคุณค่า และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เช่น การเสนอให้มีการเลิกทาส การโจมตีระบบศาล ที่ไม่ให้ความยุติธรรม ซึ่งลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมของมนุษย์ จะแตกต่างกันตรงที่สติปัญญามากกว่าทรัพย์สมบัติ ดังที่เทียนวรรณได้ต่อต้านระบบทาส ระบบศักดินาว่า ทำให้มนุษย์ไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างอิสระ ซึ่งถือได้ว่า เป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศชาติไม่เจริญก้าวหน้า

๓) การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ในด้านอุดมคติทางการเมือง ในแนวปรัชญาการเมืองการปกครองของทั้งสองท่านก็จะมีเรื่องอุดมคติทางการเมืองที่ได้ศึกษามา โดยที่ฮอบส์ให้แนวคิดว่าการที่มีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้ระบบการเมืองมีความมั่นคงกว่าการที่จะให้บุคคลหลายคนร่วมกันใช้อำนาจ แต่ในแนวคิดของเทียนวรรณ ได้ให้การย่อมรับกับ “ระบบประชาธิปไตย” ซึ่งนับว่าเป็นรูปการปกครองที่ใหม่ในสมัยนั้น เทียนวรรณก็เป็นสามัญชนอีกผู้หนึ่งที่มีความสนใจทางด้านการเมืองมีจิตสำนึกทางด้านการเมืองสูง และได้รับอิทธิพลความคิดความเชื่อทางแบบตะวันตกอยู่มาก

๔) การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ ในด้านรัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐร่วมไปถึงกฎหมาย รัฐจึงเกิดขึ้นจากเจตนาของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อรักษาสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่คุ้มครองและปกป้องสิทธิตามธรรมชาติดังกล่าวโดยตรากฎหมายมาเป็นกลไกในการคุ้มครองและปกป้องสิทธิตามธรรมชาติของคนทุกคนในประชาคม การตรากฎหมายดังกล่าวรัฐอาจนำกฎธรรมชาติมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้เพื่อเป็นการทำให้เนื้อหาของกฎธรรมชาติและเนื้อหาของกฎหมายสอดคล้องกัน และนี่จึงเป็นสาเหตุที่ว่าทำไมฮอบส์ถึงเลือกพระราชามาเป็นผู้ปกครอง มากกว่าสมาชิกในรัฐสภา และแนวความคิดของเทียนวรรณได้เสนอว่า รัฐเกิดจากประชากรส่วนใหญ่ที่มีคุณภาพ มีความรู้ ดังนั้นความเป็นรัฐดำรงอยู่เพื่อประชาชนส่วนใหญ่ มิใช่เพื่อชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รัฐควรส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษารัฐจะต้องให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนทุกคน รัฐจะต้องให้ความปลอดภัยแก่ประชาชน เพราะรัฐเกิดขึ้นได้ตั้งอยู่ได้ก็เพราะประชาชนเป็นผู้เกื้อหนุน โธมัส ฮอบส์เห็นว่า กฎหมายมีบ่อเกิดจากเหตุผลภายในตัวมนุษย์ซึ่งติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด เหตุผลภายในตัวของมนุษย์จะออกคำสั่งหรือค้นพบโดยประสบการณ์ องค์อธิปัตย์ หรือ กฎหมาย ที่มีอำนาจเด็ดขาด วิธีการที่จะสร้างอำนาจกฎหมายร่วมกันขึ้นมาสำหรับคุ้มกันปัจเจกบุคคลจากศัตรูภายนอก ฮอบส์เสนอว่าสมาชิกทุกคนต้องตกลงร่วมกันที่จะโอนสิทธิตามธรรมชาติของตนไปให้บุคคลอื่น

ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจนี้เรียกว่า องค์อธิปัตย์ ฮอบส์มองว่า มนุษย์โดยธรรมชาติถ้าไร้เสียซึ่งองค์อธิปัตย์ ก็มีแนวโน้มที่จะลำเอียงหยิ่งยะโสและต้องการจะล้างแค้นองค์อธิปัตย์จำต้องมีอำนาจ ตามที่เทียนวรรณได้ให้เหตุผลว่าพระมหากษัตริย์จะต้องมีอำนาจสูงสุดเหนือกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายนั้นควรจะได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายก็ตาม แต่ย้ำตรงที่พระมหากษัตริย์จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฎหมายของพระองค์อย่างเคร่งครัดเช่นกัน คือทศพิธราชธรรม ดังนั้น ตามแนวความคิดของเทียนวรรณ ว่ามนุษย์ทุกคนไม่บริสุทธิ์จะต้องมีกฎหมายจะต้องมีการลงโทษต้องอาศัยโทษทัณฑ์จึงจะทำให้อยู่ร่วมกันได้ โดยยกให้เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดโดยใช่เหตุผลปัญญาและรับฟังความเห็นของทุกฝ่ายทั้งขุนนางข้าราชการ และประชาชนด้วย โดยเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมอย่างที่สุด

๕) รูปแบบการปกครองของฮอบส์นั้นเขาเป็นผู้ตั้งทฤษฎีปรัชญาทางการเมืองที่เป็นแบบสมัยใหม่จริงๆ แต่ถ้าหากเปรียบเทียบกับระบบประชาธิปไตยแล้ว เราก็จะสรุปว่าผู้ปกครองสูงสุดในระบบประชาธิปไตยนั้นก็คือ ประชาชนทั้งหมด ไม่ใช่ผู้ปกครองคนเดียว ประชาชนได้มอบสิทธิทางธรรมชาติให้กับผู้ปกครองคนนี้คนเดียว อำนาจการปกครองต้องรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวเพื่อมิให้มนุษย์กลับไปสู่สภาพธรรมชาติของตนที่เลวร้าย กษัตริย์มีอำนาจการปกครองสูงสุด มนุษย์ต้องเชื่อฟังกฎหมายที่กษัตริย์บัญญัติขึ้น โดยเทียนวรรณได้เรียกร้องมีรัฐสภาให้มีการเลือกตั้งผู้แทนจากประชาชน ข้าราชการและประชาชนนั้น เทียนวรรรณได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งหมด การนำเอาแนวความคิดแบบดั้งเดิม แนวคิดแบบพุทธศาสนามาผสมผสานในแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม เช่น พระมหากษัตริย์จะต้องตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมประชาชนทุกคนจะต้องมีความสามัคคีมีความกตัญญู ไม่เอาเปรียบไม่คิดโกง ซึ่งกันและกัน เหล่านี้เทียนวรรณถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องทำ หรือแม้แต่การที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญขึ้นได้

๖ข้อเสนอแนะ .

งานวิจัยฉบับนี้ มุ่งศึกษาการเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารอาจจะเป็นประโยชน์ในฐานะข้อมูลที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ว่าวิธีการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองจะศึกษาได้ในมิติไหนบ้างในวิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษาบ้างแล้วในบางส่วนเช่นในเบื้องต้น ฉะนั้นถ้าหากมีผู้วิจัยอื่นได้ทำการศึกษาวิจัย ก็ควรจะมีการศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ กับปรัชญาทางการเมืองของนักปรัชญาในอาเซียน

๒. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของโธมัส ฮอบส์ และเทียนวรรณที่มีอิทธิพลต่อการปกครองของแต่ละศาสนาแบบบูรณาการเข้าด้วยกัน

๓. การศึกษาวิเคราะห์ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ กับนักปรัชญาการเมืองชาวไทยคนอื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กังวาล ทองเนตร. **โธมัส ฮอบส์ (Thome Hobbes)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **สรรพนิพนธ์ของเทียนวรรณ.** กรุงเทพมหานคร : โพธิสามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๗.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ชีวิตและงานของเทียนวรรณและก.ศ.ร.กุหลาบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธีรนันท์, ๒๕๔๕.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **แนวคิดปรัชญาการเมืองของนักปรัชญา โทมัส ฮอบส์.** กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๓.

กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี. เอกสารประกอบวิชาปรัชญาการเมือง.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหายบล็อกและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

ปรีดี พนมยงค์ .ปรัชญากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖.

สมบัติ จันทรวงศ์. **ประวัติปรัชญาการเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๕๐.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. **ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เลิฟแอนด์ลิพเพรส, ๒๕๕๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

คำนวล คำมณี. “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของซุ่นจื้อกับโธมัส ฮอบส์”. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

วรรณา พ่วงพร้อม.“การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง ความเห็นแก่ตัวในปรัชญาสังคม ของโทมัส ฮอบส์ กับพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สุมาลี แก่นการ.“โลกทัศน์ของเทียนวรรณ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

วิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบ ตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท
An Analytical Study Of Facing The Peaceful Death According To Contemplation On Death In Theravada Buddhism

พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม (ปวงกลาง), ดร.*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความตายและวิธีการตายของมนุษย์ตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนา และเพื่อวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ความตาย ก็คือความดับหรืออาการดับของขันธ์ ๕ หรือกายกับจิตประเภทของการตายมี ๒ คือ กาลมรณะ การตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตาย และอกาลมรณะ การตายเมื่อยังไม่ถึงเวลา สาเหตุการตายในลักษณะต่างๆ ของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้นเราจะพบว่าก็เนื่องด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคล ส่วนวิธีการเจริญมรณสติโดยง่ายๆ คือ การพิจารณาทุกเวลาทุกลมหายใจว่าเราต้องตายแน่ๆ สามารถเจริญได้ทุกวันและในโอกาสใดก็ได้ ซึ่งมนุษย์มีท่าทีที่ปฏิบัติต่อความตายเป็น ๓ ระดับด้วยกัน คือ ๑. บุคคลทั่วไป ก็จะระลึกนึกถึงความตายด้วยความหวาดหวั่นพรั่นกลัวต่อความตาย ๒. บุคคลผู้มีการศึกษา ก็จะระลึกถึงความตายโดยเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาท ให้รีบเร่งประกอบคุณงามความดี และ ๓. บุคคลผู้มีปัญญา คือ ให้รู้เท่าทันความตายเป็นอยู่ด้วยปัญญากระทำการไปตามเหตุผล

การพิจารณามรณสติเป็นวิธีพิจารณาให้เห็นความจริงในชีวิตทั้ง ๕ ประการนี้ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความชรา ความตายความพลัดพราก และมีกรรมเป็นเครื่องกำหนดชีวิตของคน และสัตว์ ย่อมมีกับทุกชีวิต การปฏิบัติมรณสติเป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิต คือการไม่หลงตาย คนทั่วไปเมื่อนาทีสุดท้ายของชีวิตมาถึง มักสูญเสียการควบคุมตัวเอง เมื่อสูญเสียการควบคุมตัวเองก็จึงดับจิตไปโดยขาดสติหรือโดยภาวะจิตที่เศร้าหมอง ทุรนทุราย เป็นทุกข์มีห่วงกังวลปนไปกับจิตดวงสุดท้าย จิตที่ดับไปโดยขาดสตินั้นไม่อาจรับประกันภพใหม่ได้ว่าจะไปบังเกิดในสุคติภพ การเผชิญความตายตามหลักมรณสตินั้นถือว่าได้เตรียมตัวก่อนตาย คือ เอาสตินำมาระลึกถึงความตายอันมีแก่ตนและคนอื่น ให้ตั้งมั่นอยู่กับคุณความดี ให้ดำรงชีวิตด้วยสติปัญญา ซึ่งเป็นจิตใจที่มีพลังดับความเร่าร้อนหวาดกลัวนานาประการได้ จิตใจที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำ ย่อมเป็นจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์หลุดพ้นจากบ่วงหมู่

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มาร สามารถดับกิเลสได้ มีสติรู้เท่าทัน ไม่หวาดหวั่นต่อความตายอย่างสงบ ทำให้มีความสุขในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ: วิเคราะห์, การเผชิญความตายอย่างสงบ, หลักมรณสติ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This thesis was the main purposes to study the death and a way of human death according to the contemplation on death in Buddhism and to analyze facing the peaceful death according to the contemplation on death in Theravāda Buddhism. This was a qualitative research to collect all data from academic paper, books and related researches.

A result of this study was found that: death was the end of five aggregates', or the end of a body and mind. There were two types of death: Kālamarana (death after the proper time's appearance) and Akālamarana (death before the proper time's appearance). Causes of death in human beings and animals were found because of a result of the individual good action and bad action. A way of practicing the contemplation on death was to be conscious of the phrase, "we are assured to be dead" every breath. This object of meditation was possibly practiced everyday and every chance. Generally, human beings thought of death in three levels. Firstly, common people thought of death with fearing the death. Secondly, the educated people thought of death as a factor to remind them of carefulness and encourage them to make merit. Thirdly, wise people lived with wisdom to think of death as it really was according to the principle of cause and effect.

The consideration of dearth was a way to learn the reality of life in five aspects: oldness, pain, death, separation, and action. When the action had the authority over the life of human beings and animals, they could not be free from those aspects. To practice the contemplation on death caused the mental development without mindfulness while a person was dying. On the contrary, the common people were actually different from the self-control while they were dying. After losing the self-control, they died without mindfulness in the last breath or the state of depressed mind, hopeless, unhappy and anxious. The ended mind without mindfulness did not assure a

person that he went to the happy existence. To face the death according to the principle of contemplation on death was a way to prepare mind before its appearance. It was a way to be conscious of death coming to oneself and the other people. It was a factor to instruct mind free from delusion, carelessness in making merit, to make mind stable in moral action, and to live with mindfulness and wisdom. Here, mind was powerful to take out all anxiety and fear. It was free from defilement, pure from all enemies, able to cease all defilement, full of mindfulness and consciousness, courageous to face the death, and finally, able to make a person full of happiness in the daily life.

KeyWords: An Analytical Study ,Facing the Peaceful Death ,Contemplation on Death ,Theravāda Buddhism

๑. บทนำ

ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดาของมนุษย์ ดังพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในอภิณหปัจจเวกขณะว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้ เรามีความตายเป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ เราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักทั้งปวงและสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตนจะต้องรับกรรมที่กระทำไว้ด้วยตนเอง”[๑] ปัญหาของมนุษย์อย่างหนึ่งไม่สามารถที่จะหลีกพ้นไปได้คือ ความตาย เพราะเป็นสิ่งแน่นอนสำหรับทุกชีวิต เป็นธรรมชาติที่ติดตามมนุษย์มาตั้งแต่เกิด และเป็นความทุกข์ของมนุษย์และไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้

ความตายคือ การสิ้นลมหายใจ ครั้นลมหายใจสิ้นแล้ว ตาก็ไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยิน จมูกก็ไม่ได้กลิ่น ลิ้นก็ไม่ได้รส กายก็แข็งเป็นท่อนไม้ ครั้นทิ้งร่างกายไว้ก็เหม็นสาบเหม็นสาง กลับกลายพองขึ้น ดูแล้วน่าเกลียด เปื่อยเน่าพังไป จนถึงคนที่รักใคร่สนิทก็เอาไว้ไม่ได้ต้องเอาไปเผาให้สูญเสียในไฟบ้าง เอาไปฝังเสียในแผ่นดินบ้าง อย่างนี้แลเรียกว่า ความตาย[๒] ความตายนั้น เป็นบททดสอบที่สำคัญที่สุดของชีวิต บททดสอบอื่นๆ นั้นเราสามารถสอบได้หลายครั้ง แม้สอบตกก็ยังสอบใหม่ได้อีก แต่บททดสอบที่ชื่อว่าความตายนั้น มีโอกาสสอบได้ครั้งเดียว และไม่สามารถสอบแก้ตัวได้เลย ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นบททดสอบที่ยากมาก และสามารถเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้โดยไม่ทันตั้งตัว แทบจะควบคุมอะไรไม่ได้เลย ไม่ว่าเวลา สถานที่

---

[๑] องฺ.ปญฺจก.(ไทย) ๒๒๘๑/๕๗/.

[๒] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **มหามกุฏราชานุสสรณีย์**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๓๔๓.

หรือแม้กระทั่งร่างกายและจิตใจของตนเอง อย่างไรก็ตามทั้งๆ ที่ความตายเป็นบททดสอบที่สำคัญอย่างยิ่งของชีวิต แต่น้อยคนนักที่ได้เตรียมตัวเตรียมใจรับมือกับบททดสอบดังกล่าว ชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่หมดไปกับเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะการทำมาหากินและการหาความสุขจากสิ่งมอมเมาทั้งหลาย และพร้อมจะให้เวลาเป็นปีๆ สำหรับการฝึกอาชีพ เข้าคอร์สฝึกร้องเพลงเต้นรำนานเป็นเดือนๆ ไม่นับเวลา หากนับก็เป็นพัน หรือหมื่นชั่วโมงกับการช็อปปิ้งและเล่นอินเตอร์เน็ต แต่มนุษย์เรากลับไม่เคยสนใจที่จะเตรียมตนเองให้พร้อมที่จะเผชิญกับความตายหรือภาวะใกล้ตายอย่างสงบและไม่ประมาท

มนุษย์เรามักไม่ค่อยนึกถึงความตายของตนเท่าใดนัก และเมื่อใดที่นึกถึงความตายก็อยากให้ตัวเองตายดี ซึ่งส่วนใหญ่หมายถึงตายโดยไม่เจ็บปวด ไม่ทุรนทุราย ไม่น่าเกลียด ไม่มีใครมาทำให้ตายหรือตายเพราะอุบัติเหตุ ความตายที่พึงปรารถนายังรวมถึงความตายท่ามกลางคนรักญาติมิตรอยู่พร้อมหน้า ไม่จากไปอย่างโดดเดี่ยว อ้างว้าง และไม่สร้างความเดือดร้อนแก่คนที่ยังอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการตายในสภาวะทางกายและทางสังคมที่เกื้อกูลกัน ไม่มีความประมาทอะไร ที่ร้ายแรงไปกว่าการทิ้งโอกาสที่จะฝึกฝนตนเองให้เผชิญความตายอย่างสงบ อย่างไรก็ตามยังมีองค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งนั้น คือ องค์ประกอบหรือสภาวะทางจิตวิญญาณ ได้แก่ สภาวะจิตที่สงบ โปร่งเบาเพราะได้ปล่อยวางทุกสิ่ง ไม่มีอะไรเป็นภาระให้ต้องห่วงกังวลอยู่อีก น้อมรับทุกอย่างในวาระสุดท้าย โดยไม่ปฏิเสธ ไม่ผลักไส ไม่หวาดกลัวต่อความตาย นอกจากเห็นความตายเป็นเรื่องธรรมดาแล้วยังรู้จักใช้ความตายให้เกิดประโยชน์ในทางจิตวิญญาณด้วย องค์ประกอบหรือเงื่อนไขประการหลังนี้ถือว่าสำคัญที่สุด คือการตายแบบไม่รู้ตัว เช่น ตายในขณะหลับ หรือหมดสติและตายไปอย่างกะทันหัน แม้จะเป็นการตายที่ไม่เจ็บปวดหรือทรมาน แต่จะเรียกว่าตายดีไม่ได้ หากวาระสุดท้ายของผู้ตายอยู่ในอารมณ์ที่หม่นหมอง เนื่องจากกำลังฝันร้ายหรือครุ่นคิดในเรื่องที่เป็นอกุศล เช่น โทสะ พยาบาท หรือเศร้าโศก ในทำนองเดียวกัน แม้จะอยู่ท่ามกลางญาติมิตร แต่หากตายไปในขณะที่ยังห่วงกังวลลูกหลาน ความวิตกกับภาระที่ยังไม่แล้วเสร็จ หรือมีเรื่องค้างคาใจกับใครบางคนอยู่ ก็ยังไม่เรียกว่าผู้นั้นตายดี เพราะเป็นการตายที่ยังมีความทุกข์เจือปนอยู่ และหากเชื่อในเรื่องภพภูมิหลังตาย การตายในสภาวะจิตเช่นนั้นย่อมมีทุคติเป็นเบื้องหน้า จะนานเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความดี หรือความชั่วที่ได้กระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ในทางตรงกันข้ามแม้จะเผชิญกับความเจ็บปวดที่แผดเผาทิ่มแทงกาย ซึ่งห่างไกลจากคนรักโดดเดียวไร้ญาติมิตร แต่หากสามารถประคองจิตให้ปกติ มีสติรู้ตัว หรืออยู่ในภาวะที่เป็นกุศลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่มีอะไรเป็นภาระในจิตใจ เพราะปล่อยวางไปหมดทุกสิ่ง การตายเช่นนั้น ย่อมจัดว่าเป็นการตายดี เพราะนอกจากจะจากไปโดยไม่ทุกข์ใจแล้วยังจะนำไปสู่สุคติอีกด้วย มีคนจำนวนไม่น้อยที่แม้จะถูกโรคร้ายกัดกินร่างกาย เช่น มะเร็ง หรือเอดส์ แต่ก็สามารถรักษาใจให้เป็นปกติได้ ความเจ็บปวดทำร้ายได้แค่ร่างกาย แต่ไม่สามารถย่ำยีจิตใจ

บางคนใช้สมาธิภาวนาระงับความเจ็บปวด โดยไม่ต้องใช้ยาแก้ปวดแต่อย่างใด และในที่สุดก็จากไปอย่างสงบ

สิ่งที่น่าแปลกที่ว่าในยุคปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยเทคโนโลยียืดชีวิตนั้น การตายอย่างสงบกลับกลายเป็นเรื่องยาก แม้แต่อาจารย์กรรมฐานหรือเกจิอาจารย์ชื่อดังก็เลี่ยงปัญหานี้ยาก ส่วนใหญ่ต้องสิ้นลมในห้องไอซียูโดยมีสายระโยงทั่วร่างกาย ทั้งนี้เพราะลูกศิษย์ลูกหาพยายามหาทางหน่วงเหนี่ยวชีวิตของท่านให้อยู่นานที่สุด โดยหารู้ไม่ว่านั้นเป็นการหน่วงการตายให้เป็นไปอย่างยืดเยื้อ ซึ่งไม่เป็นคุณแก่ใครเลย ผลก็คือความตายของครูบาอาจารย์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่สามารถสอนผู้คนให้รู้จักพร้อมรับความตายด้วยใจสงบ ดุจเดียวกับใบไม้ที่พร้อมจะหลุดจากขั้วเมื่อถึงเวลาแล้ว การตายอย่างสงบนั้น เป็นสิ่งที่ทุกคนควรมีโอกาสเข้าถึง ไม่เว้นแม้กระทั่งฆราวาส หรือคนธรรมดาสามัญ สภาพแวดล้อมมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้เราตายอย่างสงบได้ แต่ที่สำคัญกว่านั้น ก็คือการฝึกฝนพัฒนาตน ไม่ใช่เฉพาะเวลาใกล้ตายเท่านั้น หากต้องทำไปทั้งชีวิต การดำเนินชีวิตอย่างถูกทำนองคลองธรรมและหมั่นสร้างความดีอยู่เสมอ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เราเผชิญความตายได้อย่างสงบ อานิสงส์ประการหนึ่งที่เกิดจากการมีกาย วาจาและใจที่สุจริต ช่วยให้ไม่หลงตาย หรือลืมสติเวลาตาย ปัจจัยสำคัญประการต่อมา คือการฝึกฝนอบรมจิตด้วยสมาธิภาวนา เพื่อประคองจิตให้มีสติอย่างต่อเนื่องที่พร้อมเผชิญกับทุกขเวทนาและอาการต่างๆ ที่มากระทบอย่างรู้เท่าทัน แม้ทุกขเวทนาทางกาย ตลอดจนความพลัดพรากจากของรักเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกพ้น แต่เราสามารถรักษาจิตมิให้ทุกขเวทนาและความเศร้าโศกมาครอบงำได้ ด้วยการมีสติและไม่ประมาทในชีวิต

ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่า ความตายเป็นของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องพบเจอไม่สามารถหลีกหนีพ้นไม่เลือกเพศ วัย วัน เวลาและสถานที่ ถ้าคนทั่วไปไม่ได้นำหลักศีลธรรมไปประพฤติปฏิบัติ หลงในอบายมุข ใช้ชีวิตอยู่ในความประมาท เมื่อตายไปจึงตายแบบจิตไม่สงบ มนุษย์ทั่วไปมีความเชื่อในสังสารวัฏ เชื่อในภพหน้า หากได้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติอย่างมีสติ ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญาแล้ว เมื่อความตายมาถึง ก็จะตายอย่างมีจิตสงบ ถ้ายังมีชีวิตอยู่ต่อไป ก็จะเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม เป็นตัวอย่างที่ดีงามของชุมชนและครอบครัว ลดละความโกรธ ความโลภ ความหลง ประพฤติดีปฏิบัติชอบด้วยหลักศีลธรรม ฉะนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบ ตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้อย่างละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสังคมให้มีความสงบสุข มีประโยชน์ต่อสังคมทั่วไป เพื่อลดความประมาทในการดำรงชีวิตและช่วยกันส่งเสริม และเผยแผ่หลักพุทธธรรมให้สร้างสรรค์สังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความตายและวิธีการตายตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธีการเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล จากหนังสือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลอดถึงตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

๓.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องการเผชิญความตายอย่างสงบ ตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, CD ROM พระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี

๒) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำรา ที่มีเนื้อหาสอดคล้องหรือที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

๓.๒ ขั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูลการเผชิญความตาย อย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์แยกแยะประเด็น และอธิบายตามกรอบแนวคิดในประเด็นที่ต้องการทราบ

๓.๓ ขั้นสรุป

สรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นว่าด้วย การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบเชิงพรรณนาต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

วิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

๑) ความตายและวิธีการตายของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายตามความหมายของพุทธศาสนา ก็คือความดับหรืออาการดับของขันธ์ ๕ หรือกายกับจิต ส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใดย่อมขึ้นอยู่กับว่าเป็นความตายประเภทใด เพราะความตายนั้นก็คือ การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ทางร่างกายนั้นความตายคือสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของอวัยวะในร่างกาย เช่น การหยุดเต้นของหัวใจ หรือการที่สมองหยุดสั่งงาน หรือความตายหมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต, การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก การตายในทัศนะทางการแพทย์คือการตายทางกายภาพได้แก่ หัวใจหยุดเต้น ไม่มีการหายใจอีกต่อไป ไม่มีรีเฟล็กซ์หรือปฏิกิริยาใดๆ ของร่างกาย ความดันโลหิตตกลงเป็นศูนย์ คลื่นหัวใจเป็นเส้นตรงไม่น้อยกว่า ๑๕ นาที การตายในทางกฎหมายคือ ตายตามธรรมชาติ ตายโดยคำสั่งศาลว่าเป็นคนสาบสูญ

ประเภทของการตาย การตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาถึงที่ตายก็มี สภาพที่มนุษย์จะประสบกับการตาย คือลักษณะที่ร่างกายไม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีก กล่าวคือเมื่อบุคคลจะถึงซึ่งการตายนั้นย่อมต้องมีอาการเข้าตรีทูตคือลักษณะบอกการตายจะมีอาการตามืดมัวมองไม่เห็นอะไรเลย หูก็ไม่ได้ยินหมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ความนึกคิดมีลักษณะคล้ายนอนหลับผล็อยไปขณะบุคคลถึงแก่การตายจะไม่หายใจ หัวใจจะหยุดเต้นไม่ทำงาน ประสาทและสมองจะค่อย ๆ หมดความรู้สึกอันเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งการตายของมนุษย์นี้มีสาเหตุหลายประการ

สาเหตุการตายในลักษณะต่างๆ ของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้น เราจะพบว่าก็เนื่องด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคล สัตว์ที่ได้สร้างไว้และเมื่อถึงคราวที่ผลกรรมนั้นให้ผล ก็ย่อมทำให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ อาจได้รับกรรมหนักบ้างเบาบ้างมีอายุยืนบ้างอายุสั้นบ้าง ตามกรรมที่ได้กระทำไว้ประโยชน์ของการตาย คือ เป็นอนุสสติ ในการพิจารณาเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรม การตายเป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท การตายสามารถเป็นอุปกรณ์หรือสื่อในการสอน โทษของความตาย คือความตายคือความทุกข์ ความตายเป็นสิ่งที่ตัดรอนการทำความดี

ความหมายมรณสติในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเถรวาทในพระวินัยปิฎกนี้ แม้มิได้กล่าวไว้ตรงๆ แต่สามารถยึดหลักได้ว่าพฤติกรรมต่างๆ ที่ดีและไม่ดีนั้นล้วนเกิดจากความอยาก ความต้องการ อยากมีอยากเป็น และอยากเป็นอยากอยู่ในสภาพนั้นนานๆ ในพระสุตตันตปิฎกแสดงให้เห็นถึงความไม่ประมาทของชีวิตที่มีต่อสรรพสิ่ง แม้กระทั่งความเป็นอยู่

ของตน และในพระอภิธรรมปิฎกสรุปได้ว่า มรณะ คือ ปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดชีวิต เกิด การเวียนว่ายตายเกิดและความทุกข์ทรมานของสรรพสัตว์ วิธีการเจริญมรณสติโดยง่ายๆ คือ การพิจารณาทุกเวลาทุกลมหายใจว่าเราต้องตายแน่ๆ สามารถเจริญได้ทุกวันและในโอกาสใด ก็ได้ ตลอดถึงการไปร่วมทำบุญงานศพหรือการไปปฏิบัติธรรมในโอกาสต่างๆ ซึ่งมนุษย์มีท่าที ที่ปฏิบัติต่อความตายเป็น ๓ ขั้นด้วยกัน คือ ๑. มนุษย์ปุถุชนทั่วไป ก็จะระลึกนึกถึงความตาย ด้วยความหวาดหวั่นพรั่นกลัวต่อความตาย ๒. มนุษย์ผู้มีการศึกษา ก็จะระลึกถึงความตาย โดยเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาท ให้รีบเร่งประกอบคุณงามความดี ๓. มนุษย์ผู้มีปัญญา คือ ให้รู้เท่าทันความตายเป็นอยู่ด้วยปัญญากระทำการไปตามเหตุผลด้วยความรู้เท่าทันเหตุ ปัจจัยต่างๆ อย่างมีสติ

๒) วิเคราะห์วิธีการเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายคือการสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่มีชีวิตต่อไป ปรากฏการณ์ก่อนตายปรากฏการณ์ก่อนตาย มี ๒ ลักษณะ คือ มรณาสันนกาล คือ วิถีจิตใกล้ตายชนิดธรรมดา ได้แก่วิถีจิตใกล้ตายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลที่จะตายภายในเวลา ๑-๒ นาที หรือ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นต้นจนถึง ๗ วัน มรณาสันนวิถี คือวิถีจิตใกล้ตาย ซึ่งจะทำหน้าที่รับอารมณ์ เป็นครั้งสุดท้าย จะเป็นบุญ หรือเป็นบาปของผู้ที่ใกล้จะตาย อารมณ์สุดท้ายนี้เกิดแต่กรรมที่มีอำนาจมาก ที่เคยกระทำไว้ส่งผลให้จิตนึกคิดถึงได้ก่อน จิตจับอารมณ์ใดไว้ ก็เหมือนเป็นผู้นำทางว่าจะไปเกิดในภพภูมิไหน วิถีจิตนี้ หากเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้นั้นต้องตายแน่นอน

อารมณ์ปรากฏให้เห็นของบุคคลผู้ใกล้ตาย มี ๓ อย่าง คือ กรรมหรือกรรมอารมณ์ กรรมนิมิต คตินิมิต ฉะนั้น บุคคลจึงควรรักษาเรื่องมรณาสันนวิถี (วิถีจิตใกล้ตาย) ให้เข้าใจเป็นอย่างดี จะได้ช่วยเหลือคนเจ็บป่วยในระยะสุดท้ายที่กำลังจะจากไปด้วยทุคตินิมิต ให้กลายเป็นผู้จากไปด้วยสุคตินิมิต เข้าถึงสุคติภูมิเสวยสุขสมบัติตามสมควร แก่กุศลกรรมที่เคยทำไว้ ซึ่งหลักธรรมเกี่ยวกับคือขันธ์ ๕ อันเป็นที่ตั้งอยู่ของชีวิต เมื่อมีชีวิตก็ต้องมีการรับสารส่งสารโดยผ่านอายตนะ ทั้ง ๖ เมื่อมีการรับสารแล้วก็เกิดภาวะไตรลักษณ์มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ซึ่งการปฏิบัติตามหลักมรณสติ จะช่วยทำให้มรณาสันนวิถีอยู่ในอารมณ์ที่ดี ซึ่งมีหลักในการปฏิบัติดังนี้ ๑. ให้ตั้งใจระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยว เอาเป็นที่ตั้งของใจไม่ปล่อยใจให้ตกไปในที่อื่น นอกจากการระลึกถึงความตายเท่านั้น ด้วยการตั้งสติกำหนดรู้ความตายอันจะมีแก่ตนและคนอื่นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก โดยไม่เผลอ ๒. ให้พิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความตาย เป็นอารมณ์ของมรณสติ ๓. ให้ระลึกถึงชีวิตของเราว่าไม่แน่นอน เราอาจจะตายได้ทุกเมื่อ ๔. ให้ระลึกถึงความตายว่าย่อมครอบงำสัตว์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลชั้นไหน ก็ไม่พ้นความตายไปได้ และเราก็จะถูกความตายมาย่ำยีแน่นอน ๕. ให้ระลึกว่าเราอาจจะตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ถูกทำร้ายตายหรืออาจจะตายด้วยความร้อนจัด หนาวจัด หรืออาจจะตายบนบกหรือในน้ำก็ได้ และ๖. ให้ระลึกถึงความจริงว่าชีวิตของเราไม่มีกำหนดจะมีชีวิตอยู่นานเท่าไร

ประโยชน์ของมรณสติและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ๑. เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติหน้าที่ ๒. พัฒนาจิตใจ ๓. บำเพ็ญบารมี การประยุกต์มรณสติมาใช้ในชีวิต ได้แก่ ๑. ใช้เป็นคติเตือนใจไม่ให้ประมาท ๒. ใช้เป็นอุบายระงับกิเลส ๓. ใช้เป็นแนวทางในการเจริญสติในภาวะมรณาสันนวิถี คือ ถ้าได้ปฏิบัติตามหลักมรณสติ คือ การระลึกถึงความตายอันจะมีถึงตน สามารถทำให้เรารักษาจิตใจไม่ป่วยไข้ จนให้บรรเทาจากความสะดุ้งหวาดกลัว ไม่มีความกังวล และไม่มีความเครียดกับเรื่องความตายที่จะถึงนั้น

๕.ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยังพบว่าคนส่วนมาก ยังไม่เข้าใจและเข้าถึงหลักมรณสติจึงทำให้เกิดความรู้สึกสะดุ้งหวาดกลัวต่อความตาย มีความทุกข์เศร้าโศกกับคนที่เรารักที่จากไป และไม่รู้จักวิธีรักษาจิตใจไม่รู้จักวิธีทำใจให้ปล่อยวาง จึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์แก่ตน แก่สังคม ฉะนั้น เพื่อให้คลายจากความทุกข์ดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นควรว่าควรหมั่นฝึกตนตามหลักมรณสติอยู่เนืองๆ

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาแนวโน้มและทิศทางแห่งการปฏิบัติตามหลักมรณสติในโลกยุคเทคโนโลยี

๒. ศึกษาหลักมรณสตินำไปประยุกต์ใช้กับเยาวชน

๓. ศึกษาการวิธีการเผยแผ่หลักมรณสติในโรงเรียน ชุมชน และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ.๒๕๕๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๕.

_____ .**พระไตรปิฎกภาษาไท**ย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โ ร ง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ .อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๒.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พุทธทาสภิกขุ. **ตายก่อนตาย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐.

_____. **ตายก่อนตายดับไม่มีเหลือ.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล, **มรณสติ**. สมุทรปราการ : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโลและปรีดา เรืองวิชาการ. **เผชิญความตายอย่างสงบ:สาระและกระบวนการเรียนรู้ (ฉบับความรู้พื้นฐาน)**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) **มรณานุสติ.**กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,ม.ป.ป.

สูธี อยู่สถาพร. **แนวคิดและการจัดการกับการตาย : กรณีศึกษาเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจและกฎหมาย**, วารสารบริหารสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ปีที่ ๑๓ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กาญจนา จิตต์วัฒน,ผ.ศ. การบูรณาการการเตรียมตัวตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัชรยาน.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ธนวัฒน์ พวงทะวาย. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาสันนกรรมกับชีวิตหลังความตาย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาวันชัย ธมฺมชโย (ช่วงสำโรง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,๒๕๔๘.

พระณัฐกิตติ อนารโท (ผุยเหง้า). “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** .บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Albom,Mitch.**Tuesday with Morrie.Great Britain**: Glays Ltd., 1999.

Burnet John**. Early GreekPhilophy**. Gleveland : The World Publishing Company, 1985.

Lager wrener. **aristotle**. London:Oxford University Press, 1948.

Naradamahathera.**The Buddha and His Teachings**. ColumboSrilanka: Saranaseva Foundation, 1973.

การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท

The study analyzes the development of intelligence, according to Theravada philosophy.

พระมหาสังคม ช่างเหล็ก*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ (๑) ความสำคัญของปัญญาด้านต่างๆ ตามแนวพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ชั้นหลังๆ (๒) กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาทและการนำไปปฏิบัติหรือใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามหลักพุทธปรัชญา (๓) แนวทางในการนำปัญญาในพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ถูกต้อง การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาตามที่มี ปรากฏในพระไตรปิฎกเถรวาท ซึ่งผู้ศึกษาจะได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการเกิดของปัญญา บ่อเกิด องค์ประกอบ ลักษณะ กระบวนการเกิดปัญญาและพัฒนาปัญญา โดยวิเคราะห์จากคัมภีร์ต่างๆ ตลอดถึงหนังสือและเอกสารที่ท่านผู้รู้ได้แสดงทรรศนะไว้แล้ว โดยยึดหลักพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้ รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานคำสอน ในคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและบาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เป็นผลงานการค้นคว้าของท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและบุคคลโดยทั่วไป เมื่อได้ศึกษาจากข้อมูลดังกล่าวแล้ว ก็นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า มาประกอบกับทรรศนะของผู้วิจัยเขียนเป็นวิทยานิพนธ์ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ ดังนี้ ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาโดยลำดับ ตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๔ ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาในด้านต่าง ๆ มากขึ้น กล่าวคือ ได้ทราบความหมายโดยลักษณะที่แตกต่างกันออกไปจากเดิม และความหมายในลักษณะกว้างและในลักษณะเฉพาะ ทั้งในความหมายที่คนทั่วไปรู้เข้าใจได้ และความหมายลึกซึ้งอันเกิดจากการปฏิบัติ เฉพาะผู้ปฏิบัติสมถวิปัสสนา เช่น ปัญญาความรู้ดีชั่ว รู้เหตุผล รู้ผิดถูก รู้คุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ และรู้จัดแจง จัดสรร จัดการเป็นต้นจนถึงความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง ความรู้ที่ถูกต้องครบถ้วนตามที่ควรจะรู้สำหรับจะแก้ปัญหาได้หรือสามารถที่จะดับทุกข์ได้เช่นความรู้แจ้งอริยสัจ๔ และไตรลักษณ์ เป็นต้น ได้รู้ศัพท์ที่ใช้แทนกัน

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ได้ มีความหมายเหมือนกันเรียกว่า ไวพจน์ของปัญญา คือ ญาณ์ ความรู้ , วิชชา ความรู้แจ้ง ได้แก่วิชชา ๓ วิชชา ๘, โพธิ ปัญญาตรัสรู้ เป็นต้น ฯ ได้รู้บ่อเกิดของปัญญา ได้รู้ลักษณะของปัญญาอันมีอย่างต่างๆเช่น มีลักษณะแห่งการรู้แจ้งความจริงที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค, รู้สภาวะธรรมดาแห่งธรรมทั้งหลายเป็นไตรลักษณะเป็นต้น

ในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น มนุษย์เราจะสร้างปัญญาหรือพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับโลกๆ จนถึงระดับโลกุตระได้ ในทางพุทธศาสนานั้น ก็ต้องอาศัยปัจจัยตัวหนึ่งที่สำคัญที่สุด เรียกว่าสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบหรือความเข้าใจถูกต้องเป็นนิมิตแห่งการเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมความดี

ทั้งหลายซึ่งก็รวมถึงปัญญาด้วย มวลมนุษย์จะต้องอาศัยสัมมาทิฏฐิ เป็นปัจจัยเบื้องต้นในการพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นๆ เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เกิดปัญญา เพราะมนุษย์ต้องใช้ปัญญาอันเป็นเหมือนกับเครื่องมือที่ยอดเยี่ยมที่สุดในการพัฒนาชีวิต ดำเนินชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และพัฒนาตนเองให้มีปัญญาขั้นสูงขึ้นระดับโลกุตตระ ตลอดถึงพาตนให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ก็ต้องสมาทานสัมมาทิฏฐิเป็นอันดับแรก ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “สมฺมาทิฏฺฐิสมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อุปจฺจคุ๎ แปลว่า บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ” แต่จะให้เกิดสัมมาทิฏฐิและเกิดปัญญาในระดับที่สูงขึ้นไปนั้นจะต้องมีปัจจัยที่เกื้อหนุนและส่งเสริม ที่สำคัญมีอยู่ ๒ ประการคือ

- ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ คือเสียงจากผู้อื่น หรือเสียงจากภายนอก
- ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคาย

คำสำคัญ: การศึกษาวิเคราะห์, กระบวนการพัฒนา,ปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

Research on the development of intelligence, according to Buddhism's philosophy aims to analyze (1) the importance of intelligence in various Buddhist philosophy that existed in the Holy Scriptures and scriptural exegesis petition after class. (2) the development of intelligence in Theravada Buddhist philosophy and its implementation or use it as a tool to solve problems based on Buddhist philosophy (3) ways to understand Buddhist philosophy in the present application was correct. This research study analyzes the development of intelligence in accordance with Buddhist philosophy. Appears in the Theravada Buddhist scriptures The study will focus on the intellectual origins of the character. The wisdom and wit The analysis of the various scriptures All the books and documents that you already know

the views expressed. Based on the Holy Scriptures is the key. The research on this is as follows. Evidence gathered from the teachings In the Bible, the Holy Scriptures to the Pali and Thailand. Bible Commentary petition to gather information from books and other technical documents. The discovery of a way of life accepted by scholars and individuals. After studying the information above. The data is then summarized and analyzed all the data from the research. The opinions of the authors attributed to a thesis. The study concluded that the analytical study of the development of intelligence in Theravada Buddhist Philosophy. The research studies by the order.

From Chapter 1 to Chapter 4 provides a better understanding of the intellectual and cognitive development in areas more. That is not to know the meaning By the looks different from the original. And in a broad sense and in a specific manner. Both in the sense that people have to understand. And the profound implications posed by the practice. Only practitioners Samatha wipassna. Such intellectual knowledge is good reason to know that you are not taken advantage and knowledge management, and allocation arrangements to attain a pile'd seen on reality. Knowledge is accurate as it should be for a solution, or can be suffering, such as the Trinity and the four Noble Truths Enlightenment onwards. Know the terminology used interchangeably. Has the same meaning as that. Bologna is synonym of intelligence Ñ knowledge, wisdom and enlightenment, transcendence and enlightenment 3 eighth, intellectual enlightenment or Bodhi's. Know the source of wisdom Know the nature of wisdom are like. The enlightenment of the fact that four Noble Truths of Suffering accumulation Nirodha Samak, knowledge of common conditions were fairly characterized as a trilogy.The process of developing the intellectual Humans build cognitive or intellectual development to take place until the global level has lokutra. In Buddhism it It must be one of the most important factors.It was the right views. Approval or understanding must be a vision of the place of good works, charity fair, which was included with intelligence. People will be living Samma viewpoint. A primary factor in the development of a more civilized people. Is the right way. Both secular and religious To wit, Because humans must use intelligence as a wonderful tool in the development of life. Living in the present And

develop a more advanced level of intelligence Lo Gangut basket. In all, about taking himself from suffering, it must Smatan gained a first viewpoint. The Buddha said, “สมฺมาทิฏฐิสมาทานา สพฺพ์ ทุกฺขๆ อุปจฺจคุ"sammaditthisamadana sabbam dukkham upaccgu” that person is Transcendental suffering because Smatan gained viewpoint" but the Samma viewpoint and wisdom on a higher level to it. factors that need to be supportive and encouraging. There are two important reasons :

- External factors referred to an older Sa Jose is distinguished from others. Or from external noise

- Internal factors called reflective thinking is done by depriving them in mind.

Keywords: The study analyzed, development process, Intelligence in Theravada Buddhist Philosophy

๑. บทนำ

ในปัจจุบันการศึกษาพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วโลกมีทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ ที่มีความเจริญก้าวหน้าในด้านการศึกษา ได้ให้ความสนใจกันอย่างกว้างขวาง จัดการศึกษากันทั้งในแง่ของศาสนาโดยตรงและในแง่ของปรัชญา การศึกษา การเรียนรู้และการเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้มีการปรับปรุงแก้ไขขบวนการซึ่งก็รวมไปถึงการจัดเนื้อหาให้ถูกต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้ศึกษา และความเหมาะสมกับกาลเวลาอยู่ตลอดมาเสมอๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาทุกระดับชั้นได้เรียนรู้ได้มีความเข้าใจและสามารถนำไปใช้จนเกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันของตนได้ตามสมควร เพื่อให้มีการพัฒนาไปถึงการบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดในสิ่งที่ดีที่สุดแห่งชีวิตมนุษย์ที่ทุกคนควรปฏิบัติให้สำเร็จ อีกประการหนึ่ง เนื่องด้วยคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมาย มีนัยอันหลากหลาย ลึกซึ้งละเอียดอ่อนยิ่งนัก กับทั้งเป็นเรื่องนามธรรม คำสอนอีกหลายเรื่องหลายอย่างจึงยังต้องการคำอธิบายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือต้องตีความโดยวิเคราะห์จากหลักคำสอนนั้นเองด้วย และจากการใช้ภาษาอธิบายคำสอน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้เนื้อความและสาระของคำสอนที่ชัดเจนแจ่มแจ้งและเป็นไปในแนวเดียวกัน ดังนั้นปัญหาการศึกษาอีกมากจึงมีแก่ผู้ให้การศึกษาและผู้ศึกษาเอง แม้แต่ในหมู่บรรพชิตผู้เป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ก็ยังมีปัญหาอยู่มากเช่นเดียวกัน

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ ในทุกแง่ทุกมุมของชีวิตและการดำเนินชีวิต เช่นปัญญาหรือความรู้เป็นต้น ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้เป็นอาวุธ

หรือเครื่องมือในการกำจัดปัญหาต่างๆ คำสอนทั้งหมดสามารถประมวลสรุปลงได้คือหลักธรรมคำสอนที่แสดงถึงความเป็นจริงแห่งมวลรวมของสิ่งทั้งหลายซึ่งได้แก่คำสอนที่เป็นสมมติสัจจะ และหลักคำสอนอันแสดงถึงข้อควรประพฤติทั้งปวง ได้แก่ ส่วนที่เป็นจริยธรรมอันเป็นได้ทั้งสมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ หลักธรรมคำสอนทั้งสองส่วนคือสมมติสัจจะและปรัตถสัจจะนี้ อันมวลมนุษย์ต้องได้สัมผัสตลอดชีวิตอย่างแน่นอนด้วยกันทุก ๆ คน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาวิเคราะห์เรื่องกระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาตามที่ได้มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท ทั้งในด้านโลกิยธรรม และด้านโลกุตตรธรรม ให้ชัดเจนให้มากที่สุดเท่าที่ปัญญาและความสามารถของผู้วิจัยจะพึงมี เพราะได้เห็นว่าหลักคำสอนในพุทธปรัชญาได้สอนถึงกระบวนการพัฒนาปัญญาได้สูงสุดจนถึงขั้นบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง พ้นจากความทุกข์ทั้งมวลได้ โดยการศึกษาและปฏิบัติตามกระบวนการให้เกิดปัญญาในทางพุทธปรัชญา จึงจะบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของมนุษย์ได้ ซึ่งก็ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เด็กจนแก่ชราและก็ตายไป ต้องอาศัยสติปัญญา ความรอบรู้ที่เรียกว่า ปัญญา ทั้งระดับโลกิยะปัญญา และ โลกุตตระปัญญา มาช่วยในการดำเนินชีวิต ทั้งที่เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งจะต้องใช้ปัญญาในทางพุทธปรัชญา เป็นเครื่องดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางที่ถูกต้อง ทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่เกิดมีชีวิตเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาจนถึงวาระสุดท้ายคือการดับสิ้นชีวิตลงไป.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของปัญญาด้านต่าง ๆ ตามแนวพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ชั้นหลัง ๆ

๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาทและการนำไปปฏิบัติหรือใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่างๆ ตามหลักพุทธปรัชญา

๓. เพื่อเป็นแนวทางในการนำปัญญาในพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ถูกต้อง

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาตามที่มี ปรากฏในพระไตรปิฎกเถรวาท ซึ่งผู้ศึกษาจะได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการเกิดของปัญญา บ่อเกิด องค์ประกอบ ลักษณะ กระบวนการเกิดปัญญาและพัฒนาปัญญา โดยวิเคราะห์จากคัมภีร์ต่างๆ ตลอดถึงหนังสือและเอกสารที่ท่านผู้รู้ได้แสดงทรรศนะไว้แล้ว โดยยึดหลักพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานคำสอน ในคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและบาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา

๒. รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เป็นผลงานการค้นคว้าของท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและบุคคลโดยทั่วไป

๓. เมื่อได้ศึกษาจากข้อมูลดังกล่าวแล้ว ก็นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า มาประกอบกับทรรศนะของผู้วิจัยเขียนเป็นวิทยานิพนธ์

ความสำคัญของปัญญาในพุทธปรัชญา ปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก สำหรับมนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ จะต้องพึ่งพาอาศัยปัญญาในการทำกิจต่างๆ การดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมและชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการพัฒนาชีวิตทั้งในระดับโลกและระดับธรรมต้องควบคู่กันไปให้พอเหมาะพอดี ถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น ดังนั้นปัญญาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดในการทำกิจการงาน การพัฒนามนุษย์และโลก โดยเฉพาะในส่วนตัวบุคคลแล้วปัญญายิ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก จะต้องพัฒนาให้เกิดให้มีขึ้นทุกระดับคือสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา ให้ถูกต้องสามารถนำมาใช้พัฒนาชีวิตได้ถูกต้องกับเรื่องหรือเหตุการณ์นั้นๆ โดยไม่จำกัดกาลเวลา ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็ต้องสามารถใช้ปัญญาแก้ไขได้ทันที แต่ก่อนอื่นควรจะต้องทราบความสำคัญทั่วไปเกี่ยวกับปัญญาทั้งในความหมาย ชื่อเรียกแทน บ่อเกิด องค์ประกอบ ลักษณะ ประเภทแห่งปัญญา ระดับ และปัญญาตามแนวพระสูตรในพุทธศาสนา เป็นอันดับแรก ก่อนที่จะได้ศึกษากระบวนการพัฒนาต่อไป

ความหมายแห่งปัญญา ปัญญา แปลโดยพยัญชนะว่า รู้ทั่ว มาจากคำบาลีว่า ปญฺญา แยกศัพท์ได้ ป เป็นศัพท์อุปสัค แปลว่า ทั่ว กับ ญา เป็นธาตุ แปลว่า รู้ จึงได้รูปเป็น ปญฺญา แปลว่า รู้ทั่ว หรือ รู้รอบ ปัญญาแปลโดยอรรถ(เนื้อความ)ว่าความรู้ทั่วหมายถึงความรู้ที่ถูกต้องครบถ้วนตามที่ควรจะรู้สำหรับจะแก้ปัญหาได้หรือสามารถที่จะดับทุกข์ได้ฯ

ปัญญา แปลว่าความรู้ทั่ว, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และ รู้ที่จะจัดแจงจัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง [๑]

ปัญญาในทางพุทธปรัชญา หมายเอา วิปัสสนา อันสัมปยุตด้วยกุศลจิตเป็นปัญญา สรุปแล้วในพุทธปรัชญา ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้หรือความรู้ทั่ว หมายถึง ความรู้แจ้งซึ่งอริยสัจ ๔ มีทุกขอริยสัจเป็นต้น และไตรลักษณ์มีอนิจจลักษณะเป็นต้น หมายเอาปัญญาญาน

---

[๑] พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),**พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๔.

ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการเจริญกระทำให้มากซึ่งสมถวิปัสสนา ที่ถือว่าเป็นปัญญาที่แท้จริง เพราะสามารถบรรลุสัจธรรมความจริงหรือเข้าถึงความจริงได้สูงสุด ปัญญานี้มีหลายระดับตามแหล่งที่เกิดและตามหน้าที่ที่กำจัดกิเลสได้ตามระดับชั้น ซึ่งมีศัพท์ที่เป็นชื่อใช้แทนกันได้ เช่นญาณ วิชชา วิปัสสนาฯ

บ่อเกิดของปัญญา เมื่อกล่าวถึงแหล่งกำเนิดแห่งปัญญาในพุทธปรัชญาแล้ว ก็มีแหล่งกำเนิดใหญ่ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในสังคีติสูตรมี ๓ ประการคือ ๑. สุตามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง) ๒. จินตามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด) ๓. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม)[๒] แหล่งกำเนิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ นี้ ถือได้เป็นแหล่งการพัฒนาเพิ่มพูลปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นไปตามลำดับขั้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก และการพัฒนาขึ้นจากภายใน

องค์ประกอบของปัญญา ในองค์ประกอบแห่งธรรมที่ทำงานร่วมกัน หรือประกอบทำให้เกิดปัญญา อันถือได้ว่า เป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการพัฒนาปัญญาระดับโลกิยะให้ยิ่งๆขึ้นไปจนเป็นชั้นโลกุตระ แต่ในข้อนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบทั่วไป องค์ประกอบทางไตรสิกขาคือศีลสิกขา จิตตสิกขา(สมาธิ) ปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำงานร่วมกัน แบบสัมพนธ์อาศัยซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการ และองค์ประกอบแบบสามัคคีธรรม ต่อไปดังนี้

องค์ประกอบทั่วไป ในองค์ประกอบทั่วไป ซึ่งก็ได้มีถ่ายทอดกันมาแต่โบราณแล้ว เรียกกันว่าหัวใจบัณฑิต คือ

๑. สุ. หมายถึง สุตะ คือ การฟังจากครู อาจารย์ ท่านผู้รู้หรือนักปราชญ์ และการอ่านตำราหรือคัมภีร์ที่น่าเชื่อถือได้ ก็จัดเป็นสุตะ แต่อ่านด้วยจิตอันเป็นสมาธิจริงๆ จึงจะเกิดปัญญา

๒. จิ. หมายถึง จินตา คือการคิด การใคร่ครวญ การตริตรอง การวิเคราะห์ วิจัยตามเนื้อหาวิชาที่ได้อ่านหรือได้ฟังมาด้วยดีให้ถี่ถ้วน มีเหตุผล รอบคอบด้วยสติปัญญาที่ถูกต้อง

๓. ปุ.หมายถึง ปุจฉา คือการไต่ถามในเรื่องที่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ยังแคลงใจ สงสัยอยู่ เพื่อให้เข้าใจ รู้จริงดียิ่งขึ้นและให้ถูกต้อง ไม่ผิดพลาด

๔. ลิ. หมายถึง ลิขิต คือ การจดบันทึกข้อความที่เข้าใจแจ่มแจ้งด้วยดีนั้น ลงในสมุดบันทึก เพื่อกันลืม หรือแม้ลืมก็จะสามารถค้นคว้า เปิดอ่านดูอีกได้ จะได้เกิดความรู้ขึ้นอีก

องค์ประกอบทางไตรสิกขา องค์ประกอบทางสิกขา ๓ หรือโดยทางธรรมก็คือมีศีลเป็นพื้นฐาน, มีสมาธิเป็นกำลัง, มีการเห็นแจ้งแทงตลอด(วิปัสสนา), ซึ่งเป็นตัวการกระทำอย่างที่ไม่อาจจะแยกกันได้ [๓] จำจะต้องอาศัยธรรม ๓ ประการเหล่านี้ไปตามลำดับ โดย

---

[๒] ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

[๓] พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมโฆษณ์อรรถานุกรม เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๙.

จะต้องสัมพันธ์กันจึงจะให้ได้ปัญญาที่ถูกต้องเป็นจริง เป็นปัญญาชั้นโลกุตระที่สามารถทำให้บรรลุเป้าประสงค์คือความหลุดพ้นจากกิเลสาสวะได้ ดังมีเนื้อความแสดงไว้ในมหาปรินิพพานสูตร

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา คือ สมาธิที่ศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มรอบแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก, จิตที่ปัญญาบ่มรอบแล้วย่อมหลุดพ้นโดยชอบเทียว จากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ [๔]

วิปัสสนา แปลว่าการเห็นแจ้งหรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายถึงการอบรมปัญญานั่นเอง ให้มีความเห็นแจ้งรู้ชัดในสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน ทำให้เข้าใจตามความเป็นจริง จนถอนความหลงผิด ความรู้ผิดและความยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ทำให้กำจัดอวิชชาคือความไม่รู้ให้หมดสิ้นไป ทำให้เกิดมีวิชชาขึ้นแทน ผลมุ่งหมายแห่งการเจริญวิปัสสนาคือปัญญาหรือวิชชานั่นเอง ดังนั้น เมื่อต้องการที่จะพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้นจนได้ชื่อว่าวิชชา ก็ต้องเจริญและกระทำให้มากซึ่งธรรมที่เป็นส่วนแห่งวิชช ๒ อย่างคือสมถะและวิปัสสนา จนละอวิชชาได้แล้วทำวิชชาให้เกิดขึ้น [๕]

ศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกันโดยแท้ ไม่แยกจากกัน มีความสัมพันธ์กันเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันและเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสรู้แล้ว และได้ทรงนำมาสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย เพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมทั้งปวงที่ควรรู้ควรเห็น

ลักษณะของปัญญานั้นมีปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง เช่น มีลักษณะแห่งการรู้แจ้งความจริงที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค, มีลักษณะแห่งการรู้สภาวะธรรมดาแห่งธรรมทั้งหลาย คือ ลักษณะ ๓ มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา , มีลักษณะส่องแสงให้ความสว่างและกำจัดความมืดหรือกำจัดอวิชชา คือความไม่รู้ซึ่งเป็นเหมือนกับความมืดอันทำให้หลง ให้สิ้นสูญไป ขณะเดียวกันก็ทำวิชชาคือความรู้ซึ่งเปรียบเสมือนความสว่างให้เกิดขึ้นทำให้หายจากความหลง, มีลักษณะรู้ทั่วถึงธรรมทั้งหลาย , มีลักษณะการแทงตลอดสภาวะธรรม ,มีลักษณะแห่งการรู้ตามความเป็นจริงซึ่งคุณและโทษของโลก และอุบายเป็นเครื่องออกไปจากโลก เป็นต้นๆ [๖]

ปัญญา ๓ ประเภท ได้แก่[๗]

๑. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หมายถึง ปัญญาที่ได้มาโดยการเรียนจากผู้อื่นหรือเรียนจากคัมภีร์ต่างๆ เช่น สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ เป็นต้น

---

[๔] ที.ม. ๑๐/๗๗/๙๙.

[๕] องฺ.ทุก. ๒๐/๒๗๕ /๗๗–๗๘.

[๖] องฺ.ติก. ๒๐/๕๔๕,๕๔๖/๓๓๓–๓๓๕.

[๗] ที.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑. , อภิ.วิ. ๓๕/๘๐๔/๔๓๘–๔๓๙.)

๒. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด หมายถึงปัญญาที่บุคคลได้มาโดยไม่ได้เรียนจากผู้อื่น เป็นปัญญาที่เกิดจากกรรมที่เป็นของแต่ละบุคคล หรือปัญญาที่ตรงกับความจริงเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับหน้าที่การงาน หรือเกี่ยวกับศาสตร์ เป็นต้น

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการเจริญภาวนา หมายถึง ปัญญาที่ได้จากการบำเพ็ญสมาธิแล้ว(สมถวิปัสสนา) ทำปัญญาให้เกิดขึ้น

ระดับขั้นของปัญญา เมื่อกล่าวถึงระดับปัญญาคือความรู้ ตามแนวพุทธปรัชญาอาจแบ่งได้หลายระดับตามความรู้หรือการรับรู้ต่อโลกภายในหรือภายนอกตามแต่กรณี ซึ่งก็เริ่มแต่ความรู้ธรรมดาของโลกเรียกว่าโลกิยะ จนถึงความรู้ลึกซึ่งที่ละเอียดยิ่งขึ้น เป็นความรู้เห็นตามความเป็นจริงตรงตามสภาวะ ไม่ขึ้นต่อเหตุผลและสิ่งใด ๆ เหนือวิสัยของโลกเรียกว่าโลกุตระปัญญา ซึ่งแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ

๑. ความรู้ระดับวิญญาณ คือ ความรู้ เกิดจากการรับรู้ทางอินทรีย์ ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นความรู้ระดับพื้นฐานคือความรู้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยอายตนะภายในมีตาเป็นต้นไปกระทบกับอายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น เกิดความรู้ขึ้นเรียกว่าจักขุวิญญาณ อันเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นทางตา ที่เหลือนอกนั้นก็มีชื่อเรียกตามอินทรีย์๖ แล้วแต่กรณี วิญญาณนี้เป็นความรู้ยืนโรงที่เป็นกิจกรรมประจำของจิต ทำหน้าที่คอยรับรู้กิจกรรมทุกอย่างของจิตด้วย

๒. ความรู้ระดับสัญญา ความรู้ระดับนี้สืบเนื่องมาจากความรู้ระดับวิญญาณ เป็นความรู้ที่เกิดจากการจำไว้ กำหนดหมายไว้ ทำให้มีการรู้จัก รู้ เข้าใจ และคิดได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เรียกว่า สัญญา

๓. ความรู้ระดับทิฐิหรือระดับความเห็น เป็นความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจตามแนวคิดความเห็นของตน อาจจะเป็นความรู้ที่มาจากแหล่งภายนอก โดยนำมาเปรียบเทียบแล้วสรุปลงเป็นความเห็นหรือทฤษฎี(ทัศนะ) อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วยึดครองเป็นของตน อาจจะเริ่มแต่ขั้นไม่มีเหตุผลจนถึงมีเหตุน้อยบ้างมีเหตุมากบ้าง แต่ถ้าได้พัฒนาขึ้นไปจนเป็นความรู้ ความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็เป็นปัญญา เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ

๔. ความรู้ระดับอภิญญา เป็นความรู้เกิดจากความสามารถพิเศษทางจิตใจ เพราะจิตสามารถรู้อารมณ์หรือสิ่งเร้าได้โดยตรงไม่ต้องอาศัยผัสสะใด ๆและไม่ขึ้นอยู่กับกาละและอวกาศแต่สามารถรู้เห็นเหตุการณ์ที่อยู่ในสถานที่ห่างไกลได้ หรือเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกินวิสัยคนธรรมดาเป็นต้น

๕. ความรู้ระดับญาณ คือ ความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ เป็นความรู้บริสุทธิ์ เป็นความรู้ตรงตามสภาวะ ที่ผุดโพลงสว่างแจ้งขึ้น ทำให้มองเห็นธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งนั้นๆ ตามที่มันเป็นจริง โดยไม่มีความเห็น(ทัศนะ)ส่วนตนหรือเหตุผลส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นความรู้ที่เกิดภายในของบุคคลผู้ที่รู้ญาณเท่านั้น เป็นความรู้โดยอาศัยประสบการณ์ทางจิต

โดยตรงอันเกิดจากการปฏิบัติโดยเฉพาะ ความรู้ระดับญาณ เป็นความรู้สูงสุดในพระพุทธศาสนา

กระบวนการพัฒนาปัญญา เมื่อกล่าวโดยหลักการแล้ว จุดมุ่งหมายสูงสุดในการศึกษาพัฒนาชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นก็คือการเข้าถึงปัญญานั่นเอง ปัญญาดังกล่าวมีอยู่ ๒ ระดับคือ โลกิยะและโลกุตตระ ในทางพระพุทธศาสนาเน้นให้เข้าถึงปัญญาขั้นโลกุตตระ แต่ก็ให้ความสำคัญทั้ง ๒ ขั้นซึ่งก็ต้องมีการพัฒนาไปตามลำดับ แต่ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถและความเพียรของแต่ละบุคคลในการที่จะพัฒนาตัวเองให้เข้าถึงปัญญาในระดับนั้นๆ

ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงกระบวนการเกิดปัญญาแล้วพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไปเป็นลำดับขั้นคือจากสุตมยปัญญาไปสู่จินตามยปัญญา จากจินตามยปัญญาไปสู่ภาวนามยปัญญาเท่ากับพัฒนาจากระดับโลกิยะสู่โลกุตตระ ซึ่งจะได้ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นลำดับไป

ปัจจัยที่เกื้อหนุนและส่งเสริมให้เกิดปัญญา ในการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นไป ตั้งแต่ปัญญาระดับโลกิยะจนถึงระดับโลกุตตระนั้น ทางพุทธศาสนาอาศัยปัจจัยตัวหนึ่งที่สำคัญที่สุด เป็นบ่อเกิดแห่งความดีหรือเป็นนิมิตหมายสิ่งแรกแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบหรือความเข้าใจถูกต้อง) [๘]

ในหลักของการปฏิบัติในทางพุทธศาสนาที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุดเรียกว่ามัชฌิมปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักที่ทำให้เกิดความดีทั้งหลายและเกิดปัญญาทั้ง ๒ ระดับ ก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นเบื้องต้นในการพัฒนาให้เจริญยิ่งๆ ดังนั้น กระบวนการพัฒนาปัญญาก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้น

เหมือนกัน แต่สัมมาทิฏฐิที่ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยปัจจัยอื่นมาช่วยสร้างเสริมให้พัฒนายิ่งๆ ขึ้น เรียกว่าเป็นปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ[๙] คือ

๑. ปัจจัยภายนอกเรียกว่า ปรโตโฆสะ คือเสียงจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นหรือ ชักจูงจากภายนอกเช่นการแนะนำ สั่งสอนบอกเล่า ข่าวสารเป็นต้น จากผู้อื่นที่ดีงามถูกต้องถูกธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม คำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นต้น ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งศรัทธา

๒. ปัจจัยภายในเรียกว่าโยนิโสมนสิการคือการทำไว้ในใจโดยแยบคาย เป็นการใช้ความคิด ความรู้จักคิด คิดเป็นระเบียบหมายถึงการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอด

---

[๘] องฺ.ทสก. ๒๔/๑๒๑ / ๒๕๔ .

[๙] องฺ.ติก. ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

สาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยเป็นต้น ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งปัญญา

ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หมายถึงเสียงที่ดีงาม เสียงที่มีความถูกต้อง ที่บอกกล่าวแสดงความจริง มีเหตุมีผล ประกอบด้วยประโยชน์ อันเกิดจากความเมตตาความหวังดีของคนดี มีปัญญา มีคุณธรรม เรียกว่าสัตบุรุษบ้าง สัปปุริสบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ซึ่งได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก พ่อแม่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์บุคคลผู้มีการศึกษามากเรียกว่าพหูสูต ผู้มีปัญญามีความรู้มาก สามารถแนะนำสั่งสอน ให้คำปรึกษาในทางที่ถูกต้องได้ บุคคลเหล่านี้ถือเป็นมิตรที่ดี ความมีกัลยาณมิตรเป็นการเจริญปัญญาขั้นศรัทธา ในการศึกษาฝึกฝนอบรมหมายรวมเอาทั้งตัวกัลยาณมิตรและคุณสมบัติของกัลยาณมิตร หลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่างๆ ในการฝึกสอนและการจัดทำ การให้บริการต่างๆ และการเจริญโพชฌงค์ คือองค์ธรรมเพื่อปัญญาตรัสรู้ ซึ่งทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อกำจัดมูลความชั่วต่างๆ และเพื่อเกิดปัญญา[๑๐]

ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการปัจจัยระดับที่ ๒ นี้ ต่อจากปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร เป็นปัจจัยภายในที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาปัญญา เป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดพิจารณาอย่างเป็นอิสระภายในของบุคคลแต่ละคน โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกอีก เรียกว่า ได้ก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง สำหรับผู้ที่จะพัฒนาปัญญาของตนเอง ซึ่งจะได้ศึกษาถึงความหมาย อิทธิพลแห่งปัจจัยภายในโดยย่อ โยนิโสมนสิการทำให้คนเป็นผู้ใช้ความคิด คนเป็นนายของความคิดเอาความคิดมารับใช้ช่วยแก้ไขปัญหาทำให้คนอยู่สุขสบาย ในทางตรงกันข้าม อโยนิโสมนสิการทำให้คนกลายเป็นทาสของความคิด ถูกความคิดปลุกปั่นชักนำ จับลากไปหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ ให้ได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง อีกอย่างหนึ่ง ในกระบวนความคิดที่มีโยนิโสมนสิการนี้ สติสัมปชัญญะจะเข้ามาร่วมทำงานอยู่ด้วยโดยตลอด เพราะโยนิโสมนสิการเป็นอาหารคอยหล่อเลี้ยงสติอยู่เรื่อย ๆ และโยนิโสมนสิการยังเป็นความคิดที่สกัดกั้นอวิชชาตัณหาอันเป็นตัวขัดขวางการเกิดและการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญาแล้วช่วยส่งเสริมให้เจริญงอกงามยิ่งๆ ขึ้นอีกด้วย

วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาและการใช้ปัญญา วิเคราะห์ปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น จุดหมายแห่งการพัฒนาปัญญา ปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ ปัญญากับการพัฒนาการศึกษา ปัญญาที่พัฒนาแล้วนำมนุษย์ผู้มีภาวนาไปสู่อิสระ ปัญญาเครื่องพิจารณาบริโภคปัจจัย ๔ ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาวินิจฉัยตรวจสอบในการรับรู้ข่าวสารข้อมูล ปัญญา กับบทบาทในการสร้างสรรค์พัฒนามนุษย์ ปัญญากับการแก้ปัญหาชีวิต วิเคราะห์บ่อเกิดปัญญาในปรัชญากับพุทธศาสนา ซึ่งจะได้วิเคราะห์ดังต่อไปนี้

---

[๑๐] สำ.ม.๑๙/๑๒๙-๑๓๐/๓๖, ๑๔๗-๑๔๘/๔๐.

จุดหมายแห่งการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธธรรมในพุทธปรัชญา เมื่อจะกล่าวถึงจุดหมายแห่งการพัฒนาปัญญา ก็คือ ประโยชน์ หรือคุณค่า(อัตถะหรืออรรถ) หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากปัญญาทั้ง ๓ ขั้น ประโยชน์หรือคุณค่าถือว่าเป็นจุดหมายของชีวิต ที่มนุษย์ทุกคนควรจะมีจะได้ สำหรับใช้ในการดำเนินชีวิตแบบให้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นสูงสุดสำหรับชีวิตมนุษย์ เมื่อว่าโดยสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อจุดหมายที่ดีที่สุดที่กล่าวแล้ว การพัฒนาปัญญาจึงมีความสำคัญสูงสุด เพราะมนุษย์ต้องใช้ปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด มนุษย์จะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่ที่ปัญญาเป็นเครื่องชี้นำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาก็เป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจรู้สึกอึดอัดเพราะมีปัญหามาติดตันอยู่ พอปัญญาเกิดขึ้นรู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งโปร่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาก็กว้างขวาง

ปัญญากับการพัฒนาการศึกษา เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ เมื่อจะกล่าวถึงการพัฒนาชีวิตมนุษย์ สิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ดีที่สุดคือการศึกษา เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีการศึกษาแล้ว ก็เกิดองค์ความรู้คือปัญญา แล้วมนุษย์ก็เอาปัญญามาพัฒนาชีวิตตนเองดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและมีคุณค่า เป็นชีวิตที่ประเสริฐ ดังนั้น พัฒนาการศึกษาก็ต้องเพื่อให้เกิดปัญญา ปัญญาพัฒนาชีวิตมนุษย์ เพื่อบรรลุจุดหมาย เพื่อจุดหมายที่ดีที่ถูกต้องแห่งการศึกษาจึงต้องพัฒนาด้วยปัญญา

ปัญญา กับ บทบาทในการสร้างสรรค์พัฒนามนุษย์ ในการพัฒนาเพื่อมนุษย์ มีหลักสำคัญคือก็จะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีปัญญา จนถึงขั้นให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยปัญญา จึงมีชีวิตที่ประเสริฐ แต่จะเป็นเช่นนั้นได้ ก็จะต้องพัฒนามนุษย์ด้วยการศึกษา เมื่อมนุษย์มีการศึกษาแล้วก็เกิดมีปัญญารู้จักฝึกอบรมตนเอง ปัญญาจึงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งก็หลายอย่าง เช่นเป็นยอดแห่งคุณสมบัติของมนุษย์ ปัญญานำมนุษย์ผู้ต้องศึกษาสู่อิสรภาพ ปัญญาเข้าถึงธรรมชาติและสามารถจัดสรรสังคม ปัญญาช่วยให้เข้าถึงความจริงและเป็นอยู่างรู้เท่าทัน เป็นต้น ซึ่งพระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงบทบาทของปัญญาไว้หลายประการ

ปัญญา กับ การแก้ปัญหาชีวิต ในโลกยุคปัจจุบันนี้ คนจำนวนมากเสียดุลย์ทางความเป็นปกติด้านจิตใจกันเป็นจำนวนมาก เพราะถูกปัญหาต่างๆ รุมเร้าชีวิต จนให้มีความกระวนกระวาย กระเสือกกระสน ทั้งทางด้านอาชีพและด้านเศรษฐกิจ เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและครอบครัว ดังนั้น เพื่อให้ชีวิตและครอบครัวมีความปลอดภัยจากปัญหา ทุกคนต้องมีปัญญาคิดที่แยบคาย ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ เมื่อได้ประสบกับมัน การคิดที่เป็นปัญญานี้ก็มีถึง๑๐วิธีด้วยกัน ซึ่งได้แสดงไว้แล้วในหัวข้อจินตามยปัญญา แต่ในที่นี้ จะกล่าวถึงการคิดแก้ปัญหา พอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ดังนี้คือ

วิธีคิดแบบอริยสัจจ์หรือคิดแก้ปัญหา เป็นหลักแห่งวิธีคิดเพื่อแก้ปัญหา เป็นวิธีการแห่งการดับทุกข์ วิธีคิดแบบอริยสัจจ์นี้ มีลักษณะคิดตามเหตุตามผล และคิดแบบตรงจุดตรงไปตรงมา

วิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติต้องเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่านออกไปในเรื่องฟุ้งเฟ้อที่สักว่าคิดเพื่อสนองตัณหามานะทิฏฐิ ซึ่งไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติได้และไม่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา

๕. ผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า

สุตมยปัญญา ปัญญาในขั้นแรกนี้เกิดจากการได้ยินได้ฟัง ได้รับรู้ ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาโดยเฉพาะจากกัลยาณมิตร ในทางพุทธปรัชญา และรวมถึงการได้ยินได้ฟัง ได้ศึกษาได้ท่องบ่น สาธยายพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ทรงจำไว้ได้ รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมผู้ได้ศึกษามาแล้วเรียกว่า เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม[๑๑] ในหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ ซึ่งเรียกว่า นวังคสัตถุสาสน์ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ

ในทางพุทธปรัชญาได้แสดงถึงความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก เรียนรู้มาก ผู้คงเรียนว่าเป็นพหูสูตประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ พหุสฺสุตา ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟัง , ธตา จำได้ มีความทรงจำเป็นเลิศ, วจสา ปริจิตา คล่องปาก คือ ท่องบ่นไว้เสมอ สาธยายไว้บ่อย ๆ จนคล่องแคล่วชัดเจน, มนสานุเปกฺขิตา เพ่งด้วยใจ ใส่ใจนึกคิดจนชัดเจนในใจ เมื่อคิดขึ้นครั้งใดก็ให้เนื้อความปรากฏชัดเจน มองเห็นโล่งตลอดไปทั้งเรื่อง, ทิฏฐิยา สุปฏิวิทฺธา แทงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น คือ เข้าใจความหมายและเหตุผลแจ่มแจ้งลึกซึ้ง รู้ที่ไปที่มา เหตุผลจินตามยปัญญา ในทางพุทธศาสนา ได้แสดงถึงเป็นปัญญาที่เกิดจากการคิด คือโยนิโสมนสิการแปลว่าการคิดโดยอุบายอันแยบคาย ถือเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดปัญญาที่ละเอียดลึกซึ้งขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งในหลักของบาลีที่แสดงการคิดโดยอุบายอันแยบคายหรือคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้มี ๑๐ วิธีคือ

๑. คิดแบบสาวหาสาเหตุและปัจจัย เป็นการคิดพิจารณาปัญหา เพื่อหาทางแก้ไขเริ่มด้วยค้นหาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องผูกพันกันมาเป็นทอดๆ

๒. คิดแบบวิเคราะห์แยกองค์ประกอบ เป็นการคิดแบบมีเป้าหมายเพื่อให้มองเห็นและให้รู้จักสภาพความจริงของสิ่งทั้งหลาย

๓. คิดแบบรู้เท่าทันสามัญลักษณะ คือ การคิดแบบรู้เท่าทันสามัญลักษณะหรือไตรลักษณะหรือสภาวะเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมชาติ อันถูกปรุงแต่งเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยต่างๆ และจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น

---

[๑๑] องฺ.จตุกฺก. ๒๑/๑๘๖/ ๒๔๑–๒๔๓.

๔. คิดแบบอริยสัจ เป็นการคิดแบบแก้ปัญหา คือ คิดไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาสาเหตุแล้วแก้ไขและจัดทำการที่ต้นเหตุให้ถูกต้อง

๕. คิดแบบธรรมสัมพันธ์กับอรรถ เป็นการคิดพิจารณาให้เข้าใจหลักการ(ธรรม)ที่สัมพันธ์กับความมุ่งหมาย(อรรถ)

๖. คิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดพิจารณาเห็น คุณ(อัสสาทะ) โทษ(อาทีนวะ) และทางออก(นิสสรณะ) คิดพิจารณามองสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง

๗. คิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม เป็นการคิดพิจารณาเกี่ยวกับการใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธีคิดสกัดหรือบรรเทาตัณหา สกัดกั้นไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจได้

๘. คิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นการคิดบรรเทาตัณหา และช่วยส่งเสริมคุณงามความดี(กุศลธรรม)และความเห็นชอบ(สัมมาทิฏฐิ)ระดับโลกิยะให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

๙. คิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน เป็นการคิดที่มีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ เป็นการคิดที่คลุมถึงการคิดแบบอื่นๆ ด้วย

๑๐. คิดแบบเทียบกับการพูดแยกแยะ (วิภัชชวาท) เป็นการใช้แสดงระบบความคิดที่เป็นแบบของพระพุทธศาสนาและมีความหมายครอบคลุมถึงวิธีคิดแบบต่างๆ ที่กล่าวข้างต้น

ขั้นภาวนามยปัญญา ในขั้นนี้ เป็นปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ หรือประกอบกระทำให้เกิด เป็นการพัฒนาต่อจากฟังและการคิดซึ่งยังไม่แจ่มแจ้ง ชัดเจน และให้ผลจริงถึงที่สุด ด้วยการลงมือประกอบกระทำหรือปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา

ในกระบวนการ แห่งภาวนามยปัญญา กล่าวโดยหลักแบบองค์รวมตามไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาแล้วต้องประกอบด้วยองค์ ๓ ประการคือ ศีล สมถะและวิปัสสนา ซึ่งในขั้นภาวนามยปัญญานี้ได้ผ่านการมีศีลมาแล้ว เป็นการพัฒนาปัญญาด้วยสมถะวิปัสสนา จะเป็นการเจริญสมถะก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนาก็ได้ ซึ่งมี ๔ วิธี คือ สมถะปุพพังคมะวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญวิปัสสนามีสมถะนำหน้า, วิปัสสนาปุพพังคมสมถะภาวนา คือ การเจริญสมถะมีวิปัสสนานำหน้า, ยุคนัทธสมถวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน, ธัมมุทธัจจวิคคหิตมานัส คือ วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวเพราะธรรมุธัจจ์

ได้รู้ถึงจุดหมายแห่งการพัฒนาปัญญาคือประโยชน์หรือคุณค่าอันเป็นจุดหมายของชีวิต ๓ ระดับ คือประโยชน์ปัจจุบันทันตาเห็นเรียกว่าทิฏฐธัมมิกัตถะ,ประโยชน์เบื้องหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ, ประโยชน์อย่างยิ่งเรียกว่าปรมัตถะคือความมีจิตใจที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง บรรลุนิพพาน เป็นอิสรภาพ สันติและความสุขอย่างสูงสุด ในทางพุทธศาสนา ได้รู้ถึงประโยชน์แห่งปัญญาในด้านต่างๆ คือปัญญาเป็นยอดแห่งคุณสมบัติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต เพราะมนุษย์ต้องใช้ปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด เพื่อทำดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ก็คือ ประโยชน์ทั้ง ๓ ระดับดังกล่าวแล้ว ตลอดถึงได้รู้บทบาทหน้าที่ของปัญญาที่มีต่อการศึกษาช่วยวิจัยการศึกษาให้บรรลุจุดหมายที่สมบูรณ์ในการค้นหาความจริง ค้นหาสิ่งที่ดี

สิ่งที่ต้องการ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ค้นหาทางที่จะทำให้ดี หรือหาวิธีการที่จะทำให้ดีและหาวิธีที่จะทำให้สำเร็จ ในการพัฒนาการศึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์ เพื่อเข้าถึงความจริงของธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นและเพื่อทำให้ชีวิตและสังคมมนุษย์มันดีที่สุด

ได้รู้ถึงปัญญาในกระบวนการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแบบองค์รวม ที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวเนืองกันไป ซึ่งจะแยกออกจากกันไม่ได้ เช่น ถ้าเป็นการพัฒนาชีวิตมนุษย์ด้วยปัญญาแล้วก็ต้องพัฒนาให้สัมพันธ์กันทั้งด้านศีล ด้านจิตใจและด้านปัญญา คือ

ทางด้านศีล เป็นด้านพฤติกรรม ที่รวมทั้งกายและศีล คือให้มีพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ(กายภาวนา)

ด้านจิตใจ มีสภาพจิตที่ดี มีสมาธิเป็นฐานที่ตั้ง คือ มีคุณภาพจิตเช่นมีเมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที หล่อเลี้ยงจิตใจงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม มีสมรรถภาพจิต มีความเข้มแข็ง มั่นคง

ด้านปัญญาให้มีสัมมาทิฏฐิเป็นประธานในการพัฒนาการศึกษาและชีวิต อบรมตนเอง ให้เป็นมนุษย์ที่มีการฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐ ดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ

หลักไตรสิกขา ๓ ประการนี้ ถือเป็นหลักปฏิบัติแห่งมรรค ๘ อันข้อปฏิบัติที่ประเสริฐที่พอเหมาะพอดี เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือ อริยะมรรค เห็นองค์มรรคในไตรสิกขาได้ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะเป็นฝ่ายศีล, สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นฝ่ายจิต, สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นฝ่ายปัญญา ทั้ง ๓ ส่วนเป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเข้าสู่การเข้าถึงอิสระภาพและสันติสุขที่แท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

)ก(ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**ก.๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๕.

)ข(ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์, ๒๕๓๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. สฺ**ยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ เล่มที่ ๑๑ ,๒๒๘ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อ) หน้า ๒๓๑ (บาลี)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมโฆษณ์อรรถานุกรม เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๓.

พัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
Development of the Supporting and Protection of Buddhism In Thailand

ดร.สุวิบูลย์ จำรูญศิริ*
ผศ.ดร.เทพพร มังธานี**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนา และพัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วิธีการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำนุบำรุงส่งเสริมช่วยเหลือพระพุทธศาสนา และการระวังภัยพระพุทธศาสนาทั้งภัยภายในและภัยภายนอก และรักษาหลักคำสอนพระพุทธศาสนาให้ทรงคุณค่าและสาระสำคัญตามพระไตรปิฎกของไทย การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็ขึ้นอยู่กับการอุปถัมภ์และคุ้มครองด้วยเช่นกัน เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุด ที่ชาวไทยภาคภูมิใจมาในอดีตและหวงแหนไว้เป็นสมบัติของชาติไทยตลอดไป

สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ ผู้มีอำนาจทางการปกครองและผู้มีอำนาจทางการเงินตลอดจนประชาชนทั่วไปโดยประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ของแต่ละบุคคลส่วนใหญ่มุ่งอุปถัมภ์และคุ้มครองพุทธศาสนาธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้

การพัฒนาการการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย คือ ศาสนธรรม โดยการศึกษาพระธรรมให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง แล้วน้อมนำมาปฏิบัติ และเผยแผ่ให้คนอื่นได้ปฏิบัติตาม ศาสนบุคคล โดยการส่งเสริม สนับสนุนการอุปถัมภ์และปกป้องคุ้มครองศาสนบุคคลที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนร่วมกันสร้างศาสนทายาทเพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศาสนสถาน โดยการกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างวัดและตั้งวัดให้เหมาะสมกระจายอำนาจการดูแลรักษาวัดให้กับ

* อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
** อาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา

ชุมชนในพื้นที่เพื่อให้มีความรู้สึกรัก หวงแหน และมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของวัด ศาสนวัตถุ โดยการดูแลรักษาและเคารพบูชารูปเคารพพระพุทธเจ้าและพระสาวกและน้อมรำลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ช่วยสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากความทุกข์ **ศาสนพิธี** โดยศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้รู้ซึ้งถึงคุณค่าความสำคัญ ช่วยกันรักษาปฏิบัติตาม และถ่ายทอดคนรุ่นหลังได้ปฏิบัติสืบต่อไป

คำสำคัญ: พัฒนาการ, การอุปถัมภ์และคุ้มครอง, พระพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this study were to study the meaning and importance of the support and protection of Buddhism, to study the support and protection of Buddhism in the Buddhist history, and the development of the support and protection of Buddhism in Thailand. This was a qualitative research with the documentary analysis.

A result of the present study was found that the support and protection of Buddhism meant supporting, keeping, protecting Buddhism from the internal and external threats, and making the Buddhist principles valuable and essential as seen in Thai Tipitaka. The support and protection of Buddhism were very important for Buddhism. The stability or the instability of Buddhism depended upon this support and protection because Buddhism was most valuable for Thai people who were proud through the present and protected it greatly as great property in Thailand for ever.

The state of support and protection of Buddhism in the Buddhist history was generally made by the Sangha, the rich men, authorized people, and all other people who sacrificed their lives to Buddhism according to the given roles and duties. Generally, they aimed at protecting the Buddhist principles.

The support and protection of Buddhism in Thailand: S**ā**sana-dhamma by studying it clearly, practicing it, and spreading it towards the other people, S**ā**sana-puggala by promoting the support and protection of moral religious personnel who followed the Buddha's teachings and by establishing the religious heir to spread Buddhism, S**ā**sana-sathana by issuing the proper rules to establish the temples and calling for the communities to take care of the temples and be conscious of them as their own property, S**ā**sana-vatthu by keeping and

respecting the Buddha images and the disciple images with recognizing their value to help all creatures from suffering, and finally, Sāsana-bidhi by studying the Buddhist rites clearly and recognizing their value, importance and keeping them for the next generations.

Keywords : Development ,Support and Protection ,Buddhism

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และเป็นที่ยอมรับเชื่อถือปฏิบัติจนเคยชินอย่างกว้างขวางทั่วไปในสังคม และได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดกันมาตลอดเวลายาวนาน พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทของไทยในปัจจุบันนี้ ได้รับมาจากลังกาอีกทีหนึ่ง แต่เดิมนั้นรับมาจากพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๕ โดยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งมีพระปฐมเจดีย์เป็นประจักษ์พยานให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน แม้จะมีการนำพระพุทธศาสนาเข้ามาประเทศไทยหลายยุคและมีทั้งนิกายมหายานและเถรวาท ก็ไม่ทำให้เกิดปัญหากับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยแต่อย่างใด และเพราะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์และคุ้มครองด้วยดีเสมอมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีความมั่นคงอย่างยิ่งในประเทศไทย เพราะมีกฎหมายคณะสงฆ์ได้กำหนดบทบาทและสถานะของพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน แม้จะมีผู้มองว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงเรื่องการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาไว้ แต่โดยความเป็นจริงแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวได้กำหนดองค์กรหลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้ภายใต้การปกครอง ดูแลของคณะสงฆ์เอง คือ มหาเถรสมาคม ให้มีอำนาจทั้งนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ ในองค์กรเดียวกันทั้งหมด สามารถบัญญัติระเบียบ ข้อบังคับและกฎมหาเถรสมาคมบังคับใช้ในแวดวงคณะสงฆ์เอง ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายหลักของประเทศไทย

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติให้รัฐต้องให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่นทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีผู้นำชาวพุทธส่วนหนึ่งต้องการที่จะให้มีพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาออกมาใช้เพื่อเสริมบทบาทของรัฐตามรัฐธรรมนูญให้สมบูรณ์

แต่ปัจจุบันสังคมโลกได้เปลี่ยนไป ความเจริญทางด้านวัตถุที่เป็นภัยคุกคามจากวัฒนธรรมบริโภคนิยม ได้เข้ามามีบทบาทชี้นำคนไทยมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้มีผลกระทบต่อคุณธรรม จริยธรรมของชาวไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ประชาชนชาวไทยได้เอาใจใส่และดูแลเรื่องนี้มาช้านาน ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ตราขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติของรัฐและประชาชนทั่วไป ซึ่งเน้นไปทางการปกครองคณะสงฆ์และการดูแลศาสนสมบัติ ยังมิได้ครอบคลุมถึงการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาที่เปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันในการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของพระพุทธศาสนา

การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา มีมาเป็นเวลานานตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ผู้อุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาก็มีทั้งชาวบ้านธรรมดา มหาเศรษฐีและพระมหากษัตริย์ และการให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาก็ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้นั้นเอง หากมีศักยภาพน้อยก็ให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองต่อพระพุทธศาสนาในเรื่องธรรมดาสามัญ เช่น ในเรื่องปัจจัยสี่เป็นต้น แต่หากมีศักยภาพมาก ก็ให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองในงานที่ยากมากขึ้น เช่นในลักษณะการปลูกสร้างสิ่งซึ่งเป็นถาวรวัตถุ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ขยายกว้างขวางออกไป ชาวพุทธไม่ควรประมาทและปล่อยให้พระพุทธศาสนาเป็นไปตามสภาพปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยอิสระ ไร้การควบคุมและกำกับ เพราะแท้จริงหลักพระพุทธศาสนาเองก็สอนไว้ว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสาเหตุ แท้ที่จริงทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ก่อสาเหตุดี ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็ต้องดี ก่อสาเหตุไม่ดีไว้ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็เป็นสิ่งไม่ดีแน่นอน พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในแต่ละยุค ล้วนมีผู้ให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองมาเป็นลำดับ ในสมัยใดที่มีผู้อุปถัมภ์และคุ้มครองอย่างดี พระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง สมัยใดที่ขาดผู้อุปถัมภ์และคุ้มครองหรือมีผู้มีอำนาจและอิทธิพลซึ่งมีอคติต่อพระพุทธศาสนา มุ่งร้ายทำลายพระพุทธศาสนาก็ทำให้บังเกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อองคาพยพทุกส่วนของพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปจากแผ่นดินนั้นๆ ซึ่งจะเห็นได้ในประวัติพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนเช่นเหตุการณ์ภัยพิบัติของพระพุทธศาสนาในอดีตที่ผ่านมา เช่น การเผาทำลายมหาวิทยาลัยนาลันทา รวมถึงพระไตรปิฎก และการเข่นฆ่าพระภิกษุสงฆ์ในประเทศอินเดีย เมื่อศาสนาอื่นบางศาสนาได้รุกรานเข้าไป การล่มสลายด้วยวิธีต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาก็ด้วยความรักสงบของชาวพุทธซึ่งไม่คิดจองเวรต่อผู้รุกราน จนถูกศาสนาอื่นรุกรานจนต้องสูญหายไปจากหลายประเทศ ดังเช่นประเทศอินเดีย อินโดนีเซีย ศรีลังกา อาฟกานิสถานและปากีสถาน เป็นต้น ในประวัติพระพุทธศาสนา ภัยของพระพุทธศาสนามีมาในลักษณะใดบ้าง การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้พัฒนาการมาอย่างไร มีข้อที่ชาวพุทธควรระมัดระวังอะไรบ้าง เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจต้องการหาคำตอบ นั้นคือสาเหตุที่ต้องศึกษาเรื่องนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาสภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับความหมายของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและความสำคัญของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนา และพัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ขั้นรวบรวมข้อมูล ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
และเขียนงานรายงานการวิจัย

๔. ผลการวิจัยพบว่า

ข้อที่ ๑ ความหมายและความสำคัญของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา พบว่า การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา หมายถึง การค้ำจุน การอุดหนุน การสนับสนุน การทำนุบำรุงส่งเสริม การช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ทั้งในเรื่อง ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี การคุ้มครอง หมายถึงการระวังภัยพระพุทธศาสนาทั้งภัยภายในและภัยภายนอก และรักษาหลักคำสอนพระพุทธศาสนาให้ทรงคุณค่าและสาระสำคัญตามพระไตรปิฎกของไทย การคุ้มครองพระพุทธศาสนา จึงเป็นการคุ้มครองป้องกันภัยอันอาจเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา หมายความว่า ต้องมีภัยนั้นเกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นจึงจะมีการคุ้มครอง หรือดำเนินการป้องกันไว้ก่อนโดยไม่ต้องรอให้ภัยเกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอำนาจรัฐในการออกกฎหมาย ป้องกันความเสียหายซึ่งอาจเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา

ส่วนการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาจะเจริญหรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับการอุปถัมภ์และคุ้มครองนั้นเอง ทำไมต้องอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุด ที่ชาวไทยภาคภูมิใจและหวงแหนไว้เป็นสมบัติของชาติไทยตลอดไป ด้วยเหตุผล คือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของมนุษยชาติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยพระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตของคนไทย คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่บรรพบุรุษไทย พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำในการพัฒนาชาติไทยช่วยให้การพัฒนาประเทศชาติดำเนินไปอย่างถูกทางและครบถ้วนสมบูรณ์ พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดีมีค่าที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารย

ธรรมโลก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของไทยและพระพุทธศาสนาเพิ่มความอบอุ่นแก่โลกและเป็นดวงประทีปแห่งโลก

ข้อที่ ๒ สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนา พบว่า สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑ -๒ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สมัยพระเจ้ามิลินทร์ สมัยพระเจ้า เทวานัมปิยติสสะ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และสมัยรัชกาลที่ ๗ จนถึงปัจจุบัน สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประวัติพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ ผู้มีอำนาจทางการปกครองและผู้มีอำนาจทางการเงินตลอดจนประชาชนทั่วไปโดยประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ของแต่ละบุคคลส่วนใหญ่มุ่งอุปถัมภ์และคุ้มครองพุทธศาสนาธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้

ข้อที่ ๓ พัฒนาการด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พบว่า การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาไทยในอดีต การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาไทยในปัจจุบัน และการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาจำแนกเป็น ๕ ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ก. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาไทยในอดีต

๑. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยได้แก่ ทรงรับพุทธศาสนาและประเพณีสมณศักดิ์มาจากลังกา ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเตภูมิกถา ซึ่งกล่าวถึงความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลายใน ๓ ภูมิ นับเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่รอบรู้แตกฉานในภาษามคธและพระไตรปิฎก และพระองค์ยังทรงเสด็จออกผนวช และเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ออกผนวชในขณะครองราชย์ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมและทรงดำเนินการปกครองคณะสงฆ์มหายานและเถรวาทให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้

๒. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาได้แก่ การสร้างวัดพระพุทธรูป พระเจดีย์และวิหารเป็นจำนวนมากได้สร้างปราสาทครอบรอยพุทธบาท เนื่องด้วยพบรอยพุทธบาทที่สระบุรี ให้กำเนิดประเพณีการบวชเรียนของลูกผู้ชาย โดยกำหนดให้ชายไทยทุกคนบวชเพื่อทดแทนคุณพระพุทธศาสนาและคุณของบิดามารดาส่งเสริมการศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนา และส่งพระอุบาลีเถระไปสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาที่ลังกา จนเกิดลัทธิสยามวงศ์ขึ้นที่ประเทศศรีลังกา

๓. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑-๖) ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงออกกฎหมายคณะสงฆ์ เพราะทรงมีพระราชประสงค์มุ่งกวดขันให้ภิกษุสามเณรมีศีลาจารวัตรอันดีงาม ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ให้เรียบร้อย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ทรงจัดส่งสมณทูต ๘ รูป ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา ได้จัดให้มีการจัดงานวันวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้ง

แรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ ทรงให้แต่งหนังสือโอวาทานุสาสนี เพื่อสร้างหลักคำสอนพระพุทธศาสนาให้มีความชัดเจนในหมู่สงฆ์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวง เพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีกหลายฉบับครบถ้วนกว่ารัชกาลก่อนๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีพระราชพิธี "มาฆบูชา" ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ ณ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตบอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร จากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาเป็นบาลีวิทยาลัย ชื่อมหาธาตุวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุ และต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้ประกาศเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดตั้ง "มหามกุฏราชวิทยาลัย" ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตินิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดในปีเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเปลี่ยนวิธีการสอบบาลีสนามหลวงจากปากเปล่ามาเป็นข้อเขียน เป็นครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๙ ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่ง เรียกว่า "นักธรรม" โดยมีการสอบครั้งแรกเมื่อ เดือนตุลาคม ๒๔๕๔

ข. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาไทยในปัจจุบัน

๑) การอุปถัมภ์และคุ้มครองโดยพระสงฆ์

(๑) การอุปถัมภ์และคุ้มครองภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสกลสังฆปรินายกและทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยคำแนะนำของสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ทรงบัญญัติสังฆาณัติโดยคำแนะนำของสังฆสภา ทรงบริหารงานคณะสงฆ์ทางคณะสังฆมนตรีและทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร

(๒) การอุปถัมภ์และคุ้มครองภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้

บังคับได้ และจะมอบหมายให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่แทนก็ได้

๒) การอุปถัมภ์และคุ้มครองโดยรัฐ

(๑) รัชกาลที่ ๗ (๒๔๖๘-๒๔๗๗) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๑ กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาสำหรับนักเรียน ได้เปิดให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่ เรียกว่า "ธรรมศึกษา"

(๒) รัชกาลที่ ๘ (๒๔๗๗-๒๔๘๙) ได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความสอดคล้องเหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่

(๓) สมัยรัชกาลที่ ๙ (ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๙ ถึงปัจจุบัน) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในสมัยรัชกาลปัจจุบันได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านพิธีกรรม และด้านวรรณกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีส่วนราชการสำคัญอยู่ ๒ ส่วนราชการที่ทำหน้าที่ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

๓) การอุปถัมภ์และคุ้มครองโดยพุทธศาสนิกชน

ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนและส่วนหนึ่งได้รวมตัวกันเป็นสมาคมและมูลนิธิเพื่ออุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีพลังและยั่งยืน พุทธศาสนิกชนต้องมีคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ คือ (๑) มีศรัทธา เชื่อมีเหตุผล มั่นในคุณพระรัตนตรัย (๒) มีศีล อย่างน้อยดำรงตนได้ในศีล ๕ (๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล (๔) ไม่แสวงหาทักขิไณยนอกหลักคำสอนนี้ (๕) เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจการพระศาสนา พุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น จะต้องมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมว่านี้เป็นพระพุทธศาสนาของเรา เรามีส่วนร่วมรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้น เราต้องมองในฐานะผู้เป็นเจ้าของและผู้รับผิดชอบ

ค. การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ

การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ขอจำแนกออกเป็นด้านต่างๆ จำนวน ๕ ด้าน ได้แก่

ด้านศาสนธรรม พ่อขุนรามคำแหงได้ไปอาราธนาพระสงฆ์สายลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชมาเป็นต้นแบบการประพฤติปฏิบัติธรรม และในสมัยรัตนโกสินทร์ คริสต์ศาสนาออกมาเผยแผ่ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์เพื่อให้มีความรู้ความประพฤติดีไม่น้อยกว่าบาดหลวงและพวกมิชชันนารี การเปิดประเทศอาเซียน ในปี ๒๕๕๘ จะเกิดผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาทั้งทางดีและทางร้าย ขึ้นอยู่กับองค์กรบริหารงานพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียนมีความเข้มแข็งเพียงใด

ด้านศาสนบุคคล สำหรับประเทศไทย พระมหากษัตริย์ไทย ได้ให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาทุกพระองค์ การส่งเสริม สนับสนุนและอุปถัมภ์บำรุงศาสนบุคคลที่เห็นว่า ท่านปฏิบัติถูกต้องตรงตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปกป้องคุ้มครองท่านเมื่อเห็นว่าท่านไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือเกิดความไม่ปลอดภัย ร่วมมือกันในการสรรหาศาสนทายาทและส่งเสริมพัฒนาให้มีสมรรถภาพสูงไว้เป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านศาสนสถาน ศาสนสถานที่สร้างไว้อย่างวิจิตรงดงามถูกทำลายด้วยภัยสงคราม แต่เมื่อกรอบกู้เอกราชได้พระมหากษัตริย์ไทยก็ได้ดำเนินการก่อสร้างใหม่วิจิตรงดงามยิ่งกว่าเดิม ในสมัยปัจจุบันวัดส่วนหนึ่งในชนบทไม่ได้จัดแบบแปลนแผนผังก่อสร้างให้เป็นระบบ ศาสนสถานถูกทำลายโดยชาวพุทธเองโดยไม่ตั้งใจ ศาสนสถานถูกปล่อยให้รกร้าง ทรุดโทรม และที่สำคัญศาสนสถานไม่เสริมสร้างสติปัญญาประชาชน จูงประชาชนไปในทางโง่เขลา ต้องอาศัยพลังจิตศรัทธาและสติปัญญาของชาวพุทธร่วมมือกันในการอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนสถานให้สง่างาม สร้างปัญญา เชิดชูพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่ชาติไทยต่อไป

ด้านศาสนวัตถุ พระพุทธรูปเริ่มสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ามิลินทร์ และได้พัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีภัยสงครามมีการทำลายพระพุทธรูปเพื่อลอกเอาทองคำและปัจจุบัน มีคนบางพวกเหยียดหยาม ย่ำยีศีลธรรมลักขโมยพระพุทธรูปเพื่อนำไปขาย ทางการได้รณรงค์พัฒนาจริยธรรมแก่พ่อค้าและนักธุรกิจที่ทำการค้าขายพระพุทธรูปและโบราณวัตถุ จึงทำให้เกิดความเรียบร้อยขึ้น สิ่งที่ชาวพุทธต้องตระหนักคือ สิ่งของ วัสดุครุภัณฑ์ของวัดเมื่อถูกหยิบยืมไปใช้แล้วสูญหาย จึงเป็นหน้าที่เจ้าอาวาสต้องอบรมว่ากล่าวมอบหมายให้บุคคลในวัดช่วยกันดูแลรักษา จึงจะทำให้วัดทำหน้าที่ศูนย์กลางกิจกรรมชุมชนได้ตลอดไป

ด้านศาสนพิธี ประชาชนเมื่อก่อนมีความเชื่อในโชคลางของขลังและคาถาอาคม เพราะการจัดการศึกษาสมัยใหม่จึงทำให้มีความเชื่อตามหลักธรรมพระพุทธศาสนามากขึ้น ปัญหาการบวชในพระพุทธศาสนามีน้อย พระเจ้าบรมโกศใช้นโยบายรับเฉพาะคนผ่านการบรรพชาอุปสมบทเท่านั้นเข้ารับราชการ จึงทำให้ความนิยมในการบวชของชายไทยมีมากขึ้น ปัจจุบันมีการนำกิจกรรมของวัดเช่นการทอดผ้าป่าไปใช้เพื่อหาเงินบำรุงส่วนราชการ เพราะ

อาศัยความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของประชาชน จึงต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างวัดและราชการในกิจกรรมศาสนาและสาธารณประโยชน์ การหารายได้ด้วยวิธีงมงายหรือบายมุขต่างๆ ขัดหลักการพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ชาวพุทธต้องตระหนัก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรณรงค์ยับยั้งโดยตั้งเงื่อนไขยกย่องเชิดชูวัดปลอดอบายมุข เพื่อให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อให้การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๒) ควรปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อจะได้เป็น ศาสนทายาทที่ดีเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและเยาวชน

๓) ควรมีโครงการสร้างศาสนทายาท หาเด็กที่ยากจนที่มีสติปัญญาดีมาบวช ให้ความอุปถัมภ์ในการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะ จะได้เป็น ศาสนทายาทที่ดี

๔) ควรมีโครงการส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถไปอยู่ต่างจังหวัด ในท้องถิ่นต่างๆ โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสั่งสอนอบรมประชาชนในท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องในพระพุทธศาสนา

๕) รัฐบาลควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ในการแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา ควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน

๖) รัฐบาลจะต้องมีนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนเป็นบูรณาการ มีการปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้อย่างจริงจังต่อเนื่อง

๗) รัฐบาลควรจัดทำแผนทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อเป็นแผนแม่บทและกรอบในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ

๘) รัฐบาลควรออกกฎหมายอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นกฎหมายลูกรองรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ศึกษาการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน

๒) ศึกษาการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

๓) ศึกษาการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในภาคของคณะสงฆ์

๔) ศึกษาการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นรายจังหวัด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ .**เอกสารคู่มือว่าด้วยประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

แก้ว ชิดตะขบ .**คู่มือพุทธศาสนิกชน** .๓พิมพ์ครั้งที่ ,กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ .**ประวัติพระพุทธศาสนาในลังกา .**พิมพ์ครั้งที่ ๓กรุงเทพมหานคร .: สหธรรมิก, ๒๕๔๗.

ดุสิต โสภิตชา.**ทำไมรัฐธรรมนูญไม่บัญญัติรับรองให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ.** กรุงเทพมหานคร : ทองกมล.๒๕๔๕,

บรรจง โสดาดี และคณะ .**ประวัติพระพุทธศาสนา .**พิมพ์ครั้งที่ ๔กรุงเทพมหานคร .:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๕๐,

พระพรหมคุณาภรณ์ .(ปยุตฺโต.อ.ป)**ธรรมนูญชีวิต .**กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

พระธรรมธัชมุนี .(ประยูร สนฺตกุโร)**พุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี ๒๐๐ ปี .**กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระราชธรรมนิเทศ .(ระแบบ ฐิตญาโณ)**ประวัติพระพุทธศาสนา .**พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร:มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระไพศาล วิสาโล .**พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.**พิมพ์ครั้งที่ ๒กรุงเทพมหานคร .:มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ .**ประวัติพระพุทธศาสนาในอินเดีย .**กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ.**ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**ในประเทศอินเดียและประเทศไทยพิมพ์ครั้ง . .๒ที่ กรุงเทพมหานคร:บรรณาคาร, ๒๕๓๕

สมพร เทพสิทธา .**ได้หรือเสียอย่างไรในการบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ .**กรุงเทพมหานคร : กองทุนอริยมรรค, ๒๕๕๐.

สิริวัฒน์ คำวันสา .**พุทธศาสนาในอินเดีย .**พิมพ์ครั้งที่ ๒กรุงเทพมหานคร .:พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

สายัณห์ อินนันใจ และคณะ .**การปกครองคณะสงฆ์ไทย .**กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .๒๕๕๑,

วินัย พงศ์ศรีเพียรการพระศาสนากับการจัดระเบียบสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จ . พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ใน .เจ้าอยู่หัว**พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย** จัดพิมพ์โดย วินัย พงศ์ศรีเพียร และวีรวัลย์ งามสันติกุลกรุงเทพมหานคร .: สามลดา.๒๕๔๙,

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

สนิท ไชยวงศ์คต" .ประชาคมอาเซียน:มหาจุฬาฯพร้อมหรือยัง?." **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๕**) ,๑๑.พฤษภาคม พ ๑๓-ศ๒๕.๕๕.(

หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน โรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
Buddhadamma in Virtue Camp Youth Development of Fakkwanwittayakom School Muang Phayao, Phayao Province

กฤตภาส ใสคำฟู*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน ๒) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรม โรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๓) เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการจัดค่ายคุณธรรมของโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วิจัยนี้เป็นวิจัยแบบผสม คือเป็นทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาโดยใช้ประชากรคือ นักเรียนและผู้ปกครอง จำนวน ๒๓๔ คน

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาเยาวชน ในพระพุทธศาสนาถือว่าเยาวชนเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงปฐมวัย อายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๓๓ ปี เป็นวัยแห่งการศึกษา ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาเพื่อพัฒนา ๔ ด้านอันได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญา กระบวนการพัฒนาเยาวชน เป็นกระบวนการเพิ่มความรู้ ทักษะ และพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่สมรรถนะของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง ตลอดจนเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในทางที่ดีขึ้น การพัฒนาเยาวชนเป็นกรรมวิธีช่วยป้องกันปัญหา และปรับปรุงคุณภาพงานให้ดีขึ้น ส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรม เป็นกิจกรรมเพื่อให้มีพื้นฐานชีวิตโดยใช้ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อความดีงามและงอกงามของสังคม (ศีล) มีพัฒนาการทางอารมณ์ มีความงอกงามทางอารมณ์ เข้มแข็ง ตั้งมั่น มีภูมิคุ้มกันที่ดี (สมาธิ) และมีพัฒนาการทางปัญญา มีเหตุผลรองรับตามความถูกต้องเป็นจริงสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียม (ปัญญา)

ผลจากการตอบแบบสอบถาม **ด้านนักเรียน** พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาตนเองของเยาวชน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๐๐) โดยเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ การ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๘๖) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นกลาง มั่นคง มีเหตุมีผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๗๘) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนสามารถควบคุมตนเอง รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ในหน้าที่ตนรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ด้านผู้ปกครอง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาตนเองของเยาวชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๑๐) โดยผู้ปกครองคิดว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของบุตรหลานของตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๙๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานมีการทำประโยชน์ต่อสังคม ทั้งการช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๐๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานสามารถแยกแยะสิ่งที่ควร/ไม่ควร ถูก/ผิด ในภาระงานที่ได้รับมอบหมายได้ดียิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

ส่วนการสังเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการจัดค่ายคุณธรรมของโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม ผลการวิเคราะห์ด้านคน (ตน) สังคม (คน) และแชมป์ (งาน) พบว่า เยาวชน เป็นคนดี คิดดี พูดดี ทำดี มีสมาธิในการทำงาน รู้จักใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม ค่ายคุณธรรม การพัฒนาเยาวชน

Abstract

This thesis has three objectives: 1) to study Buddhadhamma and youth development, 2) to study the application of Buddhadhamma in the virtue camp of Fakkwanwittayakom School Muang Phayao, Phayao Province and 3) to analyze the achievement of the virtue camp of Fakkwanwittayakom School Muang Phayao Phayao Province. This research was both qualitative and quantitative research. The population was 234 students and parents in total.

The study revealed that the youth, according to Buddhism, was in early ages. It is a suitable period for study to be good person. The youth should study to complete four aspects of development including physical, moral, mental and intellectual. Youth development process is a process to increase their knowledge, skills and development of duties and capacity as well as to change

the attitude of youth in a better way. The youth development is a key to protect the social problems and to improve the quality of work. For the application of Buddhadhamma in the virtue camp, it is an activity based on the Threefold Training (Tisikkha) which consists of Sila (morality), Samadhi (concentration) and Panna (wisdom). It is the major factor leading to develop desirable behaviors, self-discipline, and concerning for the good and progress of a society (Sila). It also develops emotional growth, strength, and immunity (Samadhi). Moreover, it can develop intellectual and ability to distinguish facts and values of things (Panna).

For the respondents of the questionairs, for **the students,** it is found that the application of Buddhadhamma for the development of youth is in a high level of the average (μ = 4.00). The respondents believed that Buddhism can develop their minds with the overall level of the average 4.25. The application of Buddhadhamma for the social development is in a high level (μ = 3.86). They believed that the virtue camp encouraged them to be neutral, stable and reasonable with an average 4.35. The application of Buddhadhamm for work development is in a high level (μ = 3.78). They believed that the virtue camp can encouraged them to control themselves. They also learned to live with others for the sake of their duties.

The parents responded that the application of Buddhadhamma for the youth development is in a high level (μ = 4.10). They thought that Buddhism can develop their children in a high level (4.19). The application of Buddhadhamma for social development is in a high level (μ = 3.91). They believed that the virtue camp encouraged their children to sacrifice for the society in a high level (4.15). The application of Buddhadhamma for work development is in a high level (μ = 4.01). They believed that the virtue camp encouraged their children to distinguish what should or should not be done, right or wrong in assignments better than before with an average of 4.15.

For the achievement of the camp, it is found that the youth from the virtue camp of Fakkwanwittayakom School Muang Phayao**,** Phayao Province, is a good person, think good and speak good. They focus on their work, apply the wisdom to solve the problems as well as in everyday life.

Keywords: Buddhadhamma, Virtue Camp, Youth Development

๑.บทนำ

ปัญหาในปัจจุบันที่เป็นเรื่องหนักใจแก่สังคมไทยทั่วไป ไม่น้อยไปกว่าปัญหาด้านอื่นๆ นั่นคือเมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใดความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมก็ว่าได้[๑] เพราะแทบไม่มีกิจกรรมใดๆในโลกนี้ ซึ่งจะไม่อิงอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านวัตถุเลย อย่างเช่น เครื่องอำนวยความสะดวกด้านสื่อสาร มีโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง เป็นต้น แต่เมื่อวัตถุเจริญก้าวหน้าไปเท่าใด ด้านจิตใจของมนุษย์ก็สับสนวุ่นวายมากเป็นเท่าตัว เพราะการไม่สามารถจะพัฒนาตนให้รู้ทันต่อสภาพความจริง จึงตกเป็นทาสวัตถุเหล่านั้นได้ง่ายและยังทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาต่างๆ คือ การบูชาวัตถุเงินทอง การบูชาคนมีฐานะร่ำรวย การบูชาคนมีอำนาจ คนสมัยนี้ชอบความสุขทางกายทางเนื้อหนัง ความสุขปัจจุบันเฉพาะหน้า[๒] โดยไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาตนให้อิสระจากเรื่องเหล่านี้ มีแต่จะแสวงหาเพิ่มเติมไม่มีความอิ่ม แม้พระพุทธองค์ ก็ตรัสเตือนไม่ให้เพลิดเพลินด้วย อำนาจแห่งตัณหาความอยากดังตรัสไว้ว่าโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา[๓]

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนคือ มีสัมมาทิฏฐิ[๔] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฏฐิว่า ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง[๕] ซึ่งสัมมาทิฏฐิเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นตัวนำ ในทุกขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ มีความสำคัญคือเมื่อเชื่อหรือเห็นเช่นนั้นแล้ว ก็ย่อมพร้อมที่จะพัฒนา[๕] ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฏฐิ คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ ปัจจัยแรกคือ ปรโตโฆสะ[๖] หมายถึง เสียงจากผู้อื่น คือ อิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโฆสะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เรียกว่ากัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโต-โฆษะชนิดที่กลั่นกรองแล้ว ในการพัฒนาปรโตโฆสะโดยทั่วๆ ไป เช่นพ่อ แม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้าบุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโฆสะ

---

[๑] พุทธทาสภิกขุ, **บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕-๔๗.

[๒] พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), **การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๔๘–๔๙.

[๓] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๕/๓๖๕.

[๔] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๐/๔๖ .

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๑๙.

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๖๙.

[๖] ม.มู. (ไทย) ๒/๔๕๒/๔๙.

ที่ดี ก็จะนำเยาวชนไปสู่สัมมาทิฏฐิ โดยในขั้นนี้เยาวชนยังต้องอาศัยศรัทธา เพื่อพิสูจน์ด้วยปัญญาของเยาวชนเองให้เห็นเหตุผลชัดเจน จนมั่นใจหมดความลังเลสงสัย ปัจจัยที่สอง คือ โยนิโสมนสิการ[๗] หมายถึง การทำใจโดยแยบคาย เป็นตัวหลักของการใช้ปัญญา ทำให้เยาวชนเป็นรู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เป็นเจ้าของความคิด เอาความคิดมาช่วยแก้ไขปัญหาทำให้อยู่สุขสบาย

สรุปได้ว่า จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธคือ การมีสัมมาทิฏฐิในสิ่งที่ต้องพัฒนา ทำให้เยาวชนเชื่อในสิ่งที่จะกระทำว่าถูกต้องดีงามและพร้อมที่จะกระทำสิ่งนั้นได้ง่าย

๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน

๒. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรม โรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๓. เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการจัดค่ายคุณธรรมโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย การงานวิจัยนี้เป็นแบบผสม (Mix Method) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ นักเรียนในระดับชั้น ม.๔ รวมทั้งผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคมตำบลบ้านตุ่น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในปีการศึกษา ๒๕๕๗ จำนวน ๒๓๔ คน โดยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ พระวิทยากรซึ่งทำหน้าที่ในการจัดการอบรม จำนวน ๒ รูป และคณะครูผู้รับผิดชอบโครงการ จำนวน ๕ คน รวมทั้งสิ้น ๗ รูป / คน

๓.เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

๑) แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน ๕ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ สถานะทางครอบครัว และรายได้ของครอบครัว/ เดือน มีลักษณะแบบเลือกตอบ

---

[๗] ม.มู. (ไทย) ๒/๔๕๒/๔๙.

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามมาตรวัดของลิเคิร์ท (Likert's Scale) มี ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามมาตรวัดของลิเคิร์ท (Likert's Scale) มี ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามมาตรวัดของลิเคิร์ท (Likert's Scale) มี ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด(Open-ended Questions)

๒) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อให้ผู้รับการสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

๔. การเก็บรวมรวมข้อมูล เก็บรวมรวมข้อมูลแบบสอบถามจากนักเรียนและผู้ปกครองของนักเรียนด้วยตนเอง และเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ตรวจความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

แบบสอบถามสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) ใช้ในการวัดค่ากลางของข้อมูลประชากร และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้ในการกระจายของข้อมูลของประชากร

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์(In-depth Interview) และจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Questions) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามองว่าเยาวชนเป็นผู้ที่อยู่ในช่วง ปฐมวัยเป็นช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๓๓ ปี เป็นวัยแห่งการศึกษา ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาเพื่อพัฒนา ๔ ด้านอันได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญา กระบวนการพัฒนาเยาวชน เป็นกระบวนการเพิ่มความรู้ ทักษะ และพัฒนาการ

ปฏิบัติหน้าที่ สมรรถนะของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง ตลอดจนเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในทางที่ดีขึ้น การพัฒนาเยาวชนเป็นกรรมวิธีช่วยป้องกันปัญหา และปรับปรุงคุณภาพงานให้ดีขึ้น เพื่อให้คนสามารถปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ การพัฒนาเยาวชน มีความสำคัญและจำเป็นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานในการป้องกันปัญหาซึ่งจะเกิดในอนาคตและแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาที่ให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจาดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะสิ่งที่ต้องพัฒนาแยกออกไปเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ด้านพฤติกรรม (ศีล) คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๒. ด้านจิตใจ (สมาธิ) คือ การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

๓. ด้านกระบวนการคิด (ปัญญา) คือ การพัฒนาปัญญา ซึ่งมี ความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์ จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

๔.๓ ผลจาการตอบแบบสอบถาม ในส่วนนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณโดยใช้เครื่องมือ เป็นแบบสอบถามใช้กับประชากรทั้งหมด คือ นักเรียนและผู้ปกครอง จำนวน ๒๓๔ คน

ด้านนักเรียน พบว่า เพศ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๑๔

สถานะทางครอบครัว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะทางครอบครัว คือ อยู่กับพ่อและแม่ (อยู่ด้วยกัน) จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓๙

รายได้ครอบครัว / เดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม รายได้อยู่ที่ ๕,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๔ ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗๐

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ= ๔.๐๐) โดยเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๘๖) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นกลาง มั่นคง มีเหตุมีผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๗๘) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนสามารถควบคุมตนเอง รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ในหน้าที่ตนรับผิดชอบ ความรู้และประสบการณ์หลังจากเข้าค่ายคุณธรรม สามารถพัฒนางานที่ได้รับมอบหมาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

ด้านผู้ปกครอง พบว่า เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒๑

สถานะทางครอบครัว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะทางครอบครัว คือ อยู่ด้วยกัน จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓๙

รายได้ครอบครัว / เดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายได้อยู่ที่ ๕,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๔ ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗๐

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๑๐) โดยเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของบุตรหลานของท่าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๙๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานของท่านมีการทำประโยชน์ต่อสังคม ทั้งการช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๐๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานของท่านสามารถแยกแยะสิ่งที่ควร/ไม่ควร ถูก/ผิด ในภาระงานที่ได้รับมอบหมายได้ดียิ่งขึ้น และ เชื่อ

ว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอยในงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

๔.๔ วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการจัดค่ายคุณธรรมของโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม ผลการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ พบว่า

๔.๔.๑ ค (ด้านคน) เกิดความเป็นคนดี ห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดี ห่างไกลจากอบายมุข ฝึกทำความดี ไม่ทำความชั่ว รู้จักคิด รู้จักทำ มีสติ เพิ่มปัญญาแก้ปัญหา ทำจิตใจให้สงบ อยู่ในศีลธรรม มีวินัยในตัวเองความสามัคคี มีสมาธิ มีธรรมมะในจิตใจ มีการพัฒนาจิตใจที่ดี การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น พัฒนาเพื่อการมีคุณภาพ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ให้ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้ ทำให้มีจิตใจที่ดีไม่โหดร้าย มีการกระทำที่ดี ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง การคิดดีทำดี ฝึกสมาธิ ใช้ปัญญาแก้ปัญหา ประพฤติปฏิบัติดี การมีจิตสำนึก รับผิดชอบ ความประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม มีความรู้ มีวินัย เกิดความรู้ทางกายและทางใจเกิดความเข้าใจ

๔.๔.๒ ส (ด้านสังคม)การอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความสามัคคี อยู่ในศีลธรรม เสริมสร้างวินัย มีคุณธรรม สร้างเสริมให้เยาวชนมีวินัย คุณธรรมและจริยธรรม การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นเป็นการนำแนวคิดมาประยุกต์เพื่อพัฒนาเยาวชนมีคุณภาพ การคิดดีทำดี คุณธรรมอยู่ในใจ การกระทำของบุคคลที่ได้รับความรู้ การมีความร่วมมือ การซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ การเข้าร่วมกิจกรรม

๔.๔.๓ ช (ด้านแชมป์/งาน) มีตัวอย่างที่ดีในการใช้ชีวิต ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง การคิดดีทำดี คุณธรรมอยู่ในใจ ดำเนินการไปด้วยคุณธรรม การจัดค่ายที่มีสาระไม่น่าเบื่อ ควรรู้จักสิ่งที่ดีและไม่ดี มีจิตสำนึกมากขึ้น ความมีระเบียบ มีการคิดสร้างสรรค์โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วย ควรปลูกฝังในด้านความจริงของสังคม โดยยึดเรื่องของการปฏิบัติตนเป็นหลัก ประยุกต์เปลี่ยนตามสมัย นำหลักธรรมไปเปรียบเทียบกับสิ่งใกล้ตัว นำความรู้ไปเผยแผ่ สามารถนำพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมให้ร่วมกันทำ ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอนาคต ได้ศึกษาหลักธรรม และนำหลักธรรมไปใช้ การมีคุณธรรม รับผิดชอบของนักเรียน ความประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ทุกคนได้เข้าร่วมหรือมีส่วนรู้เห็นปฏิบัติตนในทางที่ดีทำให้ในสิ่งที่ดีแก่ชุมชน การมีความร่วมมือ การซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ การเข้าร่วมกิจกรรม

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยข้างต้นนั้น สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน พบว่าพระพุทธศาสนาถือว่าเยาวชนเป็นผู้ที่อยู่ในช่วง ปฐมวัยเป็นช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๓๓ ปี เป็นวัยแห่งการศึกษา ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาเพื่อพัฒนา ๔ ด้านอันได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญา

กระบวนการพัฒนาเยาวชน เป็นกระบวนการเพิ่มความรู้ ทักษะ และพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่สมรรถนะของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง ตลอดจนเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในทางที่ดีขึ้น การพัฒนาเยาวชนเป็นกรรมวิธีช่วยป้องกันปัญหา และปรับปรุงคุณภาพงานให้ดีขึ้น

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลงานของพระใบฎีกาไพศาล กมฺพูสิริ (มงคลทอง) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน ในจังหวัดนครปฐม”ผลการศึกษางานวิจัยสรุปว่า ครู ผู้ปกครอง และพระสงฆ์ต้องร่วมกันสอนและอบรมเยาวชน เริ่มจากวินัยในใจตน ฝึกฝนตนให้ใฝ่ดี ไม่ควรให้นักเรียนอยู่ในทฤษฎีหรือวิชาการมากจนเกินไป และควรให้นักเรียนได้ลงมือทำ หรือแสดงผลงานในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดระบบการแข่งขันกันปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้พวกเขาได้แสดงโอกาส นอกจากพ่อแม่ ครูบาอาจารย์แล้ว ธรรมะย่อมสามารถขัดเกลาให้เยาวชนค่อย ๆ เปลี่ยนนิสัยจากการขาดวินัยไม่มีความรับผิดชอบ ก็หันมารู้หน้าที่มากขึ้น เกิดจิตสำนึกให้กับเยาวชนมากขึ้น และควรชี้ให้เห็นภาพความสุข ความทุกข์ กรรมเวร รวมถึงบาปที่เป็นผลมาจากกระทำผิด และควรทำให้เด็ก ๆ เปลี่ยนทัศนคติให้พวกเขารู้สึกว่ามาเจอกับพระแล้วได้แต่ความรื่นรมย์ แล้วกลับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสุขใจและสนุกสนานอย่างร่าเริง ดังนั้นทุกภาคต้องเดินหน้าไปพร้อมกันในรูปแบบของธรรมะ อย่าปล่อยให้เป็นภาระกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วจะเกิดผลสัมฤทธิ์ในที่สุด

๒.การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรม เป็นกิจกรรมเพื่อให้มีพื้นฐานชีวิตโดยใช้ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อความดีงามและงอกงามของสังคม (ศีล) มีพัฒนาการทางอารมณ์ มีความงอกงามทางอารมณ์ เข้มแข็ง ตั้งมั่น มีภูมิคุ้มกันที่ดี (สมาธิ) และมีพัฒนาการทางปัญญา มีเหตุผลรองรับตามความถูกต้องเป็นจริง สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียม (ปัญญา)

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลงานของ พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โพธิสาโร / ศรีโพธิ์วัง) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษากรณี พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก)” ผลการศึกษางานวิจัยสรุปว่า พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก) ได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักไตรสิกขา ๓ ดังต่อไปนี้

หลักศีล ประยุกต์สอนในรูปแบบปาฐกถา (หรือบรรยาย) การใช้ระเบียบข้อบังคับ การใช้หลักศีลบารมี การให้รางวัลแก่เยาวชนผู้ทำความดี

หลักสมาธิ ประยุกต์สอนให้เยาวชนมีสติในชีวิตประจำวันและสอนด้วยทสบารมี ในข้อว่าด้วยวิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานะบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

หลักปัญญา ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนดีรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่า

ปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญาสอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่างเพื่อเกิดปัญญารู้จริง

๓. ผลจาการตอบแบบสอบถาม

ด้านนักเรียน พบว่า เพศ ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๑๔ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะทางครอบครัวคือ อยู่กับพ่อและแม่ (อยู่ด้วยกัน) คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓๙ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ที่ ๕,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗๐

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๐๐) โดยเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๘๖) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นกลาง มั่นคง มีเหตุมีผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๗๘) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนสามารถควบคุมตนเอง รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ในหน้าที่ตนรับผิดชอบ และความรู้และประสบการณ์หลังจากเข้าค่ายคุณธรรม สามารถพัฒนางานที่ได้รับมอบหมายมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

ด้านผู้ปกครอง พบว่า เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒๑ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะทางครอบครัวคือ อยู่ด้วยกัน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓๙ ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้อยู่ที่ ๕,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๗๐

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๑๐) ผู้ปกครองเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาจิตใจของบุตรหลานของตน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๓.๙๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานมีการทำประโยชน์ต่อสังคม ทั้งการช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนางาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย (μ = ๔.๐๑) โดยเชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้บุตรหลานสามารถแยกแยะสิ่งที่ควร/ไม่ควร ถูก/ผิด ในภาระงานที่ได้รับมอบหมายได้ดียิ่งขึ้นและ เชื่อว่าการเข้าค่ายคุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอยในงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลงานของ **อรุณวรรณ บุญเทียบทิฆัมพร** ที่ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนา : กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์” ผลการศึกษางานวิจัยสรุปว่า ด้านวิธีการฝึกอบรมค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์จะเน้นการอบรมตามหลักพุทธภาวนา ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนาโดยการ

แบ่งกลุ่มและธรรมบรรยายเป็นวิธีที่มีประโยชน์ทำให้มีความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระได้มากด้านความเหมาะสมของการปฏิบัติ พบว่ามีความเหมาะสมของการฝึกมากที่สุด คือมารยาทชาวพุทธ การเข้าร่วมกิจกรรมในฝึกอบรมพุทธภาวนาครั้งนี้ พบว่าเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของอาหารความกตัญญูการเคารพบิดามารดาครูอาจารย์เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ด้านเวลาพบว่าระยะเวลา ๓ วัน ๒ คืน มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมคุณธรรม และตารางเวลาการทำกิจกรรมมีความเหมาะสมสามารถปฏิบัติได้มากและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มาก ด้านวิทยากรพบว่าวิทยากรแต่ละท่านมีความรู้ความสามารถมีการเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดและให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้มากที่สุด

๔.จากการที่ได้ศึกษาเรื่องหลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรมกับการพัฒนาเยาวชนโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานคือเป็นทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเอกสารกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเป็นการศึกษาโดยใช้ประชากรคือ นักเรียนและผู้ปกครอง จำนวน ๒๓๔ คน ในส่วนผู้วิจัยได้นำผลการศึกษา สังเคราะห์เป็นผลสัมฤทธิ์ของการจัดค่ายคุณธรรมของโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม ผลการวิเคราะห์ด้านคน (ตน) สังคม (คน) และแชมป์ (งาน) พบว่า เยาวชน เป็นคนดี คิดดี พูดดี ทำดี มีสมาธิในการทำงาน รู้จักใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลงานของ **วงศสถิตย์ วิสุภี** ได้วิจัยเรื่อง “ค่ายคุณธรรมจริยธรรม: รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมสำหรับเยาวชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ค่ายคุณธรรมจริยธรรม: รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมสำหรับเยาวชน ทุกภาคีเครือข่ายต้องร่วมมือกันส่งเสริม สนับสนุนให้เยาวชนได้เข้าฝึกอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

การศึกษาหลักพุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชนโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยายังไม่สามารถศึกษาครอบคลุมได้ในทุกเรื่อง เพราะยังขาดการศึกษาในอีกหลายเรื่อง เช่น การจัดหมวดหมู่หัวข้อหลักพุทธธรรมให้เหมาะสมแต่ละระดับเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน กระบวนการการส่งเสริม การขัดเกลาอันดีงามนี้ยังคงถือว่าเป็นประเด็นที่น่านำมาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้สามารถที่ต่อยอดในการที่จะศึกษาในมิติอื่นๆ เช่น การจัดค่ายในครั้งต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษารูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้พุทธธรรมในการจัดค่ายคุณธรรมกับการพัฒนาเยาวชนเชิงลึกในรูปแบบค่ายอื่น ๆ สำหรับนักเรียนระดับต่าง ๆ เช่น ค่ายกล้าดี ค่ายกล้าธรรม เป็นต้น

๒. ควรมีการศึกษาการถ่ายทอดหรือสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการเรียนการสอนรายวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก**. กรุงเทพมหานครมูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. **บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.

ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิก สิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญา

A Comparative Study of the Judgement Criteria on Killing in the Parajika 3 and Criminal Law

เผด็จ อนุกุล*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๕๑ ๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญาพ.ศ. ๒๔๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๕๑

ผลการวิจัยพบว่า เกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ยึดถือเอาเจตนาเป็นหลักในการตัดสินเป็นลำดับสุดท้าย กล่าวคือ หลังจากที่พระพุทธเจ้าองค์ทรงสอบสวนผู้กระทำความผิดอย่างละเอียดถึงบริบทด้านต่าง ๆ ของเหตุการณ์แล้ว ทรงมีพระวินิจฉัยการละเมิดสิกขาบทที่ ๓ โดยยึดเจตนาของผู้ล่วงละเมิดเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนว่าด้วยเรื่องกรรม ที่ว่า เจตนาหำภิกฺขเวกมฺมำทามิ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม

ในการศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ในการวินิจฉัยการฆ่ามนุษย์ในประมวลกฎหมายอาญา พบว่า เกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในกฎหมายอาญานั้น โดยทั่วไปบุคคลใดจะต้องรับผิดชอบในทางอาญา ก็ต่อเมื่อการกระทำของบุคคลนั้นเข้าลักษณะของโครงสร้างความรับผิดทางอาญา คือ มีการกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายกำหนด ดังนี้ ๑) มีการกระทำ ๒) การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดอาญานั้น ได้แก่ ผู้ใด ฆ่า ผู้อื่น นั้นเอง ๓) การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายในของความผิดอาญานั้น ซึ่งก็คือ สิ่งที่อยู่ในจิตใจของผู้กระทำ ได้แก่ เจตนา ประมาท หรือไม่เจตนาและไม่ประมาท

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิก สิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญา สรุปได้ว่าการฆ่ามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีระดับเดียวคือ ถ้ามีเจตนาต้องการให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะใช้วิธีการใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้บุคคลนั้นตาย โทษที่ได้รับคือปาราชิกอย่างเดียว ปราศจากการลดหย่อนหรือผ่อนโทษ ภิกษุผู้

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

นั้นย่อมไม่สามารถอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายเหมือนก่อนได้อีก หรือเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ ไม่อาจได้รับการอุปสมบทอีกตลอดชีวิต แต่ในทางกฎหมายนั้นถึงแม้จะมีเจตนาเพื่อให้ผู้อื่นตาย แต่การลงโทษไม่จำเป็นจะต้องได้รับโทษประหารชีวิตอย่างเดียว อาจมีการลงโทษอย่างอื่น เช่น จำคุกตลอดชีวิต เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ระดับความรุนแรง รูปแบบของการฆ่า ตลอดจนความสำคัญของผู้ถูกฆ่า เป็นต้น

คำสำคัญ: ปาราชิก, เกณฑ์การตัดสิน, ประมวลกฎหมายอาญา

Abstract

The purposes of the study were to (1) investigate judgment criteria on killing in the Parajika 3 and the CriminalLaw , to (2) to study criteria on killing human being according to the Criminal Law 2499 B.E. , Amendment 2551, and to (3) analyze and compare judgment criteria on killing in the third rule of Parajikaandthe Criminal Law 2499 B.E. , Amendment 2551.

Findings showed that judgment criteria on killing in the Parajika 3 is based on intention or volition as the ultimate judgment after the case being investigated by the Buddha with details pertaining to different contexts of each incident. The act with volition is the principal criteria to make the final decision for violation of the disciplinary rules by Buddhist monksas stated by the Buddha “cetn**ā**hambhikkhavekammamvad**ā**mi” O! Bhikkhus, it is volition – cetan**ā** that I call Kamma.

With regard to analytical study of judgment criteria on killing in the criminal law, it was found that an individual has to be under the criminal responsibility when one’s act is accorded with the Structure of Crime , that is the act committed with the completion of elements of crime as required by law; (1) the act, (2) the act with completion of external element of criminal act viz. whoever kills a person, (3) the act with completion of internal elements of the criminal offence, that is a doer’s volitional act, carelessness or without intention and negligence.

On the comparative basis of both judgment criteria on killing in the Parajika 3 and CriminalCode, it can be concluded that judgment criteria on killing in Buddhism is only one level. Whoever kills a person by whatsoever means with the purpose to deprive his or her life, the punishment is the most

serious one, the Parajika 3, without being given a decreased penalty that results in automatically losing committer's status as a Buddhist monk or nun for life and the perpetrator cannot be ordained for life. In contrast, although the offender commits crime with intension, criminal law does not punish the committer with capital punishment only, but also with other punishments like life sentence etc. depending on related factors such as level of violence, types of killing including importance of the dead etc.

Keywords: Parajika, judgment criteria, Criminal Law

๑. บทนำ

ในวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น พระองค์ได้ตรัสแก่พระอานนท์และพระภิกษุที่มาเข้าเฝ้า เกี่ยวกับการให้ความเคารพต่อพระธรรมวินัย โดยให้ถือว่าพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ถ้าพระองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว ดังปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า "อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย"[๑]

ดังนั้นพระธรรมวินัยจึงถือว่าสำคัญและเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยประกอบด้วยคำสำคัญ ๒ คำ คือพระธรรม[๒] หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ ส่วนพระวินัย[๓] คือ ระเบียบแบบแผนสำหรับฝึกฝนควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดีงามเจริญก้าวหน้า ส่วนการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าปรับอาบัตินั้นมีอยู่ด้วยกัน ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาษิต โดยอาบัติที่มีโทษหนักคืออาบัติปาราชิกมีด้วยกัน ๔ สิกขาบท ได้แก่

๑. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑[๔] ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

[๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๖๐.

[๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต .อ.ป), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๗๑.

[๔] วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐/๒๙.

๒. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒[๕] ก็ ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทั้งหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า “เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย” ดังนี้ เพราะถือว่าเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

๓. ปาราชิกบทที่ ๓[๖] ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

๔. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔[๗] ก็ ภิกษุใด ไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า “ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้” ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก็ตามไม่โจทก็ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้วหวังความบริสุทธิ์ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์เป็นคำเท็จ” แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

อาบัติปาราชิกทั้ง ๔ ข้อนี้มีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบได้กับโทษประหารของกฎหมายอาญาในปัจจุบัน[๘] ในส่วนสิกขาบทที่ ๓[๙] ว่าด้วยเรื่องการพรากกายมนุษย์ อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตาย เป็นอาบัติที่กล่าวถึงการฆ่ามนุษย์ด้วยตนเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า ต้องอาบัติปาราชิก ทั้งนี้เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์มากที่สุด ชีวิตมนุษย์ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่ได้มาด้วยความยากลำบาก ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นของยาก[๑๐] เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด เช่นเดียวกับในทางกฎหมาย ที่การฆ่ามนุษย์ต้องได้รับโทษเช่นกัน

การบัญญัติพระธรรมวินัยกับการตรากฎหมายในปัจจุบันมีส่วนคล้ายกันก็คือ เพื่อให้เกิดความสงบสุขและลดความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมพระสงฆ์หรือสังคมคฤหัสถ์ก็ตาม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือสังคมจะอยู่ได้ก็ต้องมีกฎเกณฑ์หรือกติกาขึ้นในสังคม ดังนั้นพระธรรมวินัยและกฎหมาย น่าจะมีบางส่วนหรือบางเรื่องของเกณฑ์การตัดสินที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน และก็อาจจะบางส่วนบางเรื่องที่แตกต่างกันไป

---

[๕] วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๙/๗๘.

[๖] วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

[๗] วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙๖/๑๘๒.

[๘] ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, **ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑๑ - ๔๒๐.

[๙] วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๗๐/๑๔๐.

[๑๐] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๔/๑๘๒/๙๐.

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ภิกษุพรากกายมนุษย์ ต้องอาบัติปาราชิก ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และ ฎีกา เปรียบเทียบกับกฎหมายอาญาว่าด้วยการฆ่ามนุษย์ในปัจจุบัน ในส่วนกฎหมายอาญาจะศึกษาในประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๕๑ เป็นหลัก โดยจะศึกษาถึงสาเหตุ ขั้นตอน และเกณฑ์การวินิจฉัยการบัญญัติสิกขาบท เปรียบเทียบกฎหมายอาญาของไทยในปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓

๒. เพื่อศึกษาเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ตามประมวลกฎหมายอาญาพ.ศ. ๒๔๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๕๑

๓. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญาพ.ศ.๒๔๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๕๑

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) : ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ จากแหล่งข้อมูล ขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๙ แก้ไข พ.ศ.๒๕๕๑ ว่าด้วยเรื่อง เกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ ตำรา บทความ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

๓.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูล : นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาจากทั้งภาคเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สรุปข้อมูลเพื่อนำเสนอผลงานในรูปการบรรยายเชิงพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ กับประมวลกฎหมายอาญา ผู้วิจัยได้สรุปตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

๑. สรุปเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ในการศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ในการวินิจฉัยการปรับอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ที่ปรากฏในพระวินัยพบว่า พระพุทธองค์ทรงใช้เจตนาเป็นหลักในการตัดสินเป็นลำดับสุดท้าย หลังจากที่พระองค์ทรงสอบสวนผู้กระทำความผิดอย่างละเอียดถึงบริบทด้านต่าง ๆ ของเหตุการณ์แล้ว

เจตนาถือเป็นหลักที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยการล่วงละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์ เจตนาจึงเป็นหัวใจของการตัดสิน เพราะเป็นการนำเอาการทำงานของจิตของมนุษย์ ผู้รู้ดีกระจ่างแก่ใจตัวเองดีที่สุดว่า กระทำการใดไปเพราะเหตุใด มีเจตนาใดเป็นแรงกระตุ้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีเจตนาเป็นตัวกำหนด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสเสมอว่า เจตนาหำภิกฺขเวกมฺมำทามิ แปลความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กรรม ประกอบด้วย เจตนา แปลว่า ความจงใจ ความตั้งใจที่จะทำ[๑๑] ดังนั้นเจตนาในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

๒. สรุปเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในประมวลกฎหมายอาญา ในการศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ในการวินิจฉัยการฆ่ามนุษย์ในประมวลกฎหมายอาญาสรุปได้ว่า เกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในกฎหมายอาญานั้น โดยทั่วๆ ไปบุคคลใดจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อการกระทำของบุคคลนั้นเข้าลักษณะของโครงสร้างความรับผิดทางอาญา คือ มีการกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายกำหนด ดังนี้

๑. มีการกระทำ

๒. การกระทำนั้น ครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดอาญานั้นได้แก่ ผู้ใด ฆ่าผู้อื่น นั้นเอง

๓. การกระทำนั้นครบ องค์ประกอบภายใน ของความผิดอาญานั้น ซึ่งก็คือ สิ่งที่อยู่ในจิตใจของผู้กระทำ ได้แก่ เจตนา ประมาท หรือไม่เจตนาและไม่ประมาท[๑๒] ปกติกฎหมายจะบัญญัติเอาผิดเฉพาะการกระทำโดยเจตนาเท่านั้น[๑๓] ดังนั้นเจตนาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการกระทำใดๆ ไม่ว่าจะออกมาในลักษณะ หรือรูปแบบใดก็ตาม ประเด็นสำคัญที่สุดที่จะเป็นตัวกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินหรือดำเนินการใดๆ จะต้องพิจารณาจากเจตนาเป็นเบื้องต้นทั้งสิ้น

๓. สรุปการเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกกับประมวลกฎหมายอาญา ข้อเหมือนหรือข้อแตกต่างกันของการตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิก กับประมวลกฎหมายอาญานั้น สามารถแยกออกเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

๑) ความเป็นมนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิต มนุษย์หรือบุคคลในทางพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่ดวงจิตหรือจิตวิญญาณเกิดขึ้นในครรภ์ของมารดาและสิ้นสุดสภาพลงเมื่อตาย[๑๓] ส่วนในทางกฎหมายบุคคลเริ่มต้นเมื่อคลอดออกมาแล้วมีชีวิตรอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อ

---

[๑๑] องฺ.ฉกฺก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

[๑๒] อนันต์ ชุมวิสูตร, **กฎหมายอาญา ๒ : ภาคความผิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), หน้า ๕-๖.

[๑๓] สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายอาญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒.

[๑๓] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

ตาย[๑๔] นอกจากนี้ยังมีการสิ้นสภาพบุคคลหรือการตายอีกอย่างหนึ่งของกฎหมายเรียกว่า การสาบสูญ[๑๕]

๒) การฆ่าและรูปแบบการฆ่า การฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกของทางพระพุทธศาสนากับทางกฎหมายอาญามีข้อเหมือนกันดังนี้

๑. การทำให้มนุษย์ตาย ไม่ว่าจะทำเองหรือสั่งให้คนอื่นทำ ดังต่อไปนี้ การลงมือทำเอง เช่น ใช้มือบีบคอ ทำแท้ง ชก เป็นต้น

๒. การใช้อาวุธต่างๆ เช่น ดาบ หอก ค้อน หิน มีด เชือก เป็นต้น

๓. การสั่งให้คนอื่นฆ่า การขุดหลุมพรางเพื่อฆ่า

๔. การนำรูป นำเสียง นำกลิ่น นำรส ที่ไม่น่าพอใจ น่ารังเกียจหรือน่ากลัว เป็นต้น เข้าไปใกล้เพื่อให้เขาตกใจ หรือกลัว จนตาย

๕. การชักชวนเพื่อให้เขาฆ่าตัวตาย ได้แก่การชักชวนให้นำมีดมา ให้กินยาพิษ ให้เอาเชือกผูกคอตาย ให้โดดลงบ่อเหวตาย เป็นต้น

ส่วนข้อแตกต่างของการฆ่าและรูปแบบการฆ่า คือ การฆ่ามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีการพรรณนาคุณของความตาย ได้แก่ การแสดงโทษในความมีชีวิตอยู่ พรรณนาคุณของความตายไม่ว่าจะเป็นพรรณนาด้วยกาย วาจา กายและวาจา หนังสือ เป็นต้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เขาตาย ซึ่งในทางกฎหมายไม่ได้พูดถึงการทำให้ผู้อื่นตายในลักษณะนี้

นอกจากนี้การฆ่าทารกในครรภ์ (ทำแท้ง) หรือ ขณะคลอด ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการฆ่ามนุษย์อย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าพระภิกษุเป็นผู้ลงมือหรือสั่งให้บุคคลอื่นทำ เมื่อทารกในครรภ์ตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ส่วนในทางกฎหมายนั้น สภาพบุคคลเริ่มตั้งแต่คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก ดังนั้นทารกในครรภ์มารดาจึงยังไม่เป็นบุคคล ผู้ที่ทำให้ทารกในครรภ์ตาย (แท้ง) ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ใดก็ตาม จะลงมือทำเองหรือสั่งให้บุคคลอื่นทำ ไม่มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามกฎหมายอาญา[๑๖]

๓) เจตนา การกระทำความผิดใดๆ ก็ตามทั้งในทางพระพุทธศาสนาและทางกฎหมายอาญา ที่สำคัญและเหมือนกันก็คือ การมีเจตนาเป็นองค์ประกอบในการกระทำความผิด กล่าวคือในการกระทำความผิดของบุคคลในแต่ละครั้งจะต้องมีเจตนาเป็น

---

[๑๔] สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

[๑๕] สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๒๕-๒๖.

[๑๖] เฉลิมวุฒิ สาระกิจ, **ความผิดฐานทำให้แท้งลูก (Offence of abortion)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.law.up.ac.th/www/e-learning/100205/ความผิดฐานทำให้แท้งลูก%20ม.295-300.pdf [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๘].

องค์ประกอบภายในที่สำคัญที่สุด ก่อนที่ผู้กระทำผิดจะลงมือกระทำความผิดตามรูปแบบต่างๆ ตามที่ตนเองคิดหรือกำหนดไว้

ส่วนข้อแตกต่างกันนั้น เจตนาในทางพระพุทธศาสนาจะพิจารณาการกระทำความผิด หรือถือว่าผิด และเป็นการกระทำที่ครบเจตนาแล้ว คือจะพิจารณาถึงเจตนาที่ปรากฏออกมา ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ แม้ว่าผู้ใดมีเจตนา และได้กระทำกรรมที่ปรากฏทางใจอย่างเดียวก็ถือว่าเกิดเป็นกรรมแล้ว ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า เจตนาหกมฺมวทามิ เจตยิตฺวา กมฺมกโรติ กาเยน วาจายมนส แปลความได้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ หรือที่เรียกว่า กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม[๑๗] แต่ในประมวลกฎหมายอาญานั้นถึงแม้ว่าจะมีเจตนาแต่การที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลใดครบองค์ประกอบในการกระทำความผิดหรือไม่ จะพิจารณาได้แค่ทางกาย และวาจาเท่านั้น สำหรับทางใจ ถึงแม้บุคคลนั้นจะมีเจตนาแต่ก็ไม่สามารถพิจารณาลงโทษบุคคลนั้นได้เพราะทางประมวลกฎหมายอาญาถือว่าอยู่แค่ในขั้นตอนการคิดเท่านั้น ยังไม่ได้ลงมือกระทำความผิดจึงยังไม่สามารถกำหนดโทษ และลงโทษบุคคลผู้นั้นได้

นอกจากนี้ยังมีเจตนาในทางกฎหมายอาญาอีกรูปแบบหนึ่งนั้นคือการสำคัญผิดในตัวบุคคล การสำคัญผิดในตัวบุคคล หมายถึง ผู้กระทำได้เจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจตนาโดยพลาด[๑๘] ซึ่งในทางกฎหมายอาญาถือว่าเป็นเจตนาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สามารถเอาผิดหรือลงโทษผู้กระทำผิดได้ ถือว่าเป็นข้อแตกต่างอีกอย่างหนึ่งของเจตนา

๔) เกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ ข้อเหมือนของเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในพระพุทธศาสนาและกฎหมายอาญา ที่สำคัญที่สุดคือการมีเจตนานั้นเอง ไม่ว่ารูปแบบการฆ่านั้น จะเป็นรูปแบบใดก็ตาม โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เขาตาย เมื่อเขาตาย ความผิดนั้นก็สมบูรณ์

ส่วนข้อแตกต่างกันนั้น ในกฎหมายอาญาได้กล่าวถึงการฆ่าอีกรูปแบบหนึ่ง เรียกว่าการกระทำโดยพลาด การกระทำโดยพลาดหมายถึง การที่บุคคลมีเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำผิดเกิดแก่บุคคลอีกคนหนึ่งโดยพลาด ซึ่งกฎหมายบัญญัติว่าให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น พบว่าในทางพระพุทธศาสนาถือว่าไม่อาบัติปาราชิกเพราะไม่ได้ตั้งใจหรือจงใจฆ่าบุคคลนั้น

---

[๑๗] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

[๑๘] สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

๕) ข้อยกเว้นการไม่ปรับโทษ ข้อเหมือนของการฆ่าแล้วไม่ปรับโทษทั้งทางกฎหมายอาญาและอาบัติปาราชิก คือกลุ่มบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิต เป็นโรคจิต หรือเป็นบ้านั้นเอง ตลอดจนบุคคลมึนเมาเนื่องจากถูกบังคับให้เสพของมึนเมา เมื่อฆ่าคนตาย จะไม่ปาราชิก หรือมีความผิดถึงขั้นประหารชีวิต นอกจากนี้บุคคลใดฆ่าคนตายโดย ไม่จงใจ ไม่รู้ ไม่ประสงค์ที่จะให้เขาตาย ถือว่าไม่เจตนา เมื่อฆ่าคนตาย จะไม่ปาราชิก หรือมีความผิดถึงขั้นประหารชีวิต เช่นเดียวกับผู้บกพร่องทางจิต แต่อาจต้องอาบัติอื่นหรือถูกลงโทษโดยวิธีอื่น

ส่วนข้อแตกต่างกันนั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าพระภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติหรือบุคคลแรกที่กระทำความผิดฆ่าคนตาย ซึ่งก็คือ กลุ่มพระภิกษุในกรุงเวสาลี ว่าไม่ปาราชิก แต่ในทางกฎหมายอาญา เนื่องจากเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นมาในภายหลัง จึงไม่มีเรื่องการยกโทษให้กับผู้ทำผิดคนแรก

นอกจากนี้ยังพบว่าในกฎหมายอาญายังยกโทษให้บุคคลอายุต่ำกว่า ๑๔ ปีถ้าฆ่าคนตาย ไม่ต้องถูกลงโทษโดยการประหาร[๑๙] เนื่องจากถือว่าเป็นเด็ก ยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่ในทางพระพุทธศาสนา ไม่มีการกล่าวถึงในเรื่องนี้ เนื่องจากพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไปและได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ถึงจะเรียกว่าเป็นภิกษุ

๖) ผลจากการฆ่า ผลจากการฆ่ามนุษย์ไม่ว่าจะทางพระพุทธศาสนาหรือทางกฎหมายอาญา มีโทษสูงสุดเหมือนกันคือ ปาราชิกหรือประหารชีวิต โดยจะพิจารณาจากเจตนาเป็นหลักในการตัดสินการลงโทษเช่นเดียวกัน ผลจากการฆ่ามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้น จะดูที่เจตนาเป็นหลักแล้วจึงตัดสินโทษว่า ปาราชิกหรือไม่ ถ้ามีเจตนาก็ตัดสินได้ว่าปาราชิก โดยไม่มีการลดโทษหรืองดโทษได้เลย ถึงแม้ว่าผู้ฆ่าจะสารภาพก็ตาม แต่ถ้าไม่มีเจตนาฆ่าก็ไม่ปาราชิก ส่วนในทางกฎหมายก็ถือเจตนาเป็นตัวตัดสินเช่นกัน แต่จะพิจารณาปัจจัยด้านอื่นๆประกอบด้วย เช่น อายุของผู้ฆ่า ถ้าเป็นเด็กการลงโทษก็จะเบากว่าผู้ใหญ่ ความสำคัญของคนที่ถูกฆ่า ถ้าเป็นเจ้าพนักงานผู้ทำตามหน้าที่หรือบุพการี การลงโทษก็จะหนักกว่าบุคคลทั่วไป รูปแบบการฆ่า การฆ่าผู้อื่นด้วยการทรมานก่อนตาย การลงโทษก็จะหนักกว่าการฆ่าในรูปแบบธรรมดา เป็นต้น จึงจะตัดสินลงไปว่าความผิดนั้นต้องลงโทษหนักจนถึงขั้นประหารชีวิตหรือไม่

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าเกณฑ์การฆ่ามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีระดับเดียวคือ ถ้ามีเจตนาต้องการให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย โดยใช้วิธีการใดๆ ก็ตาม เพื่อให้เขาตาย โทษที่ได้รับคือปาราชิกอย่างเดียว ไม่มีการลดหย่อนหรือผ่อนโทษ เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ แม้จะอุปสมบทอีก ก็ไม่เป็นภิกษุโดยชอบด้วยพระวินัยตลอดชาติ เพราะถือว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ที่

---

[๑๙] ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, **ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๙.

จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์อีกต่อไปได้ อาบัติในสิกขาบทนี้จึงเป็น อเตกิจฉา คือแก้ไขไม่ได้ เป็น อนวเสสา คือหาส่วนเหลือมิได้ เป็น มูลเฉท คือตัดรากเหง้า ภิกษุจะล่วงมิได้เลยเด็ดขาด แต่ในทางกฎหมายนั้น ถึงแม้จะมีเจตนาเพื่อให้ผู้อื่นตาย แต่การลงโทษไม่จำเป็นจะต้องได้รับโทษประหารชีวิตอย่างเดียว ยังมีการลงโทษอย่างอื่นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ มาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ระดับความรุนแรง รูปแบบของการฆ่า ตลอดจนความสำคัญของผู้ถูกฆ่า เป็นต้น

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในอาบัติปาราชิกกับเกณฑ์การตัดสินการฆ่ามนุษย์ในศาสนาอื่น

๒. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปาราชิกข้ออื่นๆกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).**พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ทวีเกียรติมีนะกนิษฐ.**ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับอ้างอิง.**พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๙.

สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล.**ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์**.พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๔.

อนันต์ ชุมวิสูตร.**กฎหมายอาญา ๒ : ภาคความผิด**.พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๔๙.

(๒) สืออิเล็กทรอนิกส์ :

เฉลิมวุฒิ สาระกิจ. **ความผิดต่อร่างกาย (Offence against Body)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.law.up.ac.th/www/e.../ความผิดต่อร่างกาย ม.๒๙๕-๓๐๐.pdf [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๘].

นาโค นาคี : ความเชื่อกับสถานะในการวางตน
Nakho Nakhī: Belief and Behavioral Status

อดุลย์ หลานวงค์ [*]
พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปณฺโญ, พระมหานิพนธ์ มหาธมฺมรกฺขิโต [**]
พีรพัฒน์ พันศิริ [***]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะอธิบายศรัทธา ความเชื่อที่มีมาแต่เดิมคือความเชื่อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพญานาคและกระแสสังคมปัจจุบันกับความเชื่อเรื่องพระยานาคที่ปรากฏในละครเรื่องนาคี ทำให้เกิดเป็นกระแสสังคมไทยปัจจุบันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจึงยากที่จะฉุดกระแสความเชื่อนี้ได้ เพื่อเสนอแนวทางในการปลงใจคือ การทำความเข้าใจ เข้าถึงและการพิจารณาเลือกถือเอาสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของชีวิต จุดมุ่งหมายของชีวิตทางพระพุทธศาสนาควรเป็นเช่นไร ประโยชน์หรือสารัตถะแห่งความเชื่อเหล่านั้นคืออะไร จึงอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับท่าทีทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้สังคมได้เห็นประเด็นหรือมุมมองแนวความคิดเพื่อประกอบกับศรัทธาที่มีมาแต่เดิม พร้อมอธิบายฐานะที่ได้โดยยาก ๔ อย่างที่มุ่งจะเป็นการพัฒนาชีวิตที่ถูกต้องโดยเริ่มจากหลักสัมมาทิฏฐิและข้อธรรมคือทิฏฐุชุกรรม ต่อไป

คำสำคัญ: ศรัทธา, ฐานะที่ได้โดยยาก ๔, สัมมาทิฏฐิ, ทิฏฐุชุกรรม

Abstract

The first objective of this paper is to describe faith and original belief in relation to Phraya Nak (celestial snake) and current movement in the society, affected by the popularity of Thai drama ‘Nakhī’. The esteem of this drama is increasing, at the same time; the faith in Phraya Nak is increasing accordingly. The second aims at presenting the ways to understand, reach and consider the method of making choice of the matters considered as the essence of life, the ultimate goal of Buddhism and advantages of the belief.

[*] อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[**] อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[***] อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

This paper therefore explains facts and position of Buddhism towards the belief in Phraya Nak and the original faith together with consideration of the concept of 'Four Rear Conditions' for life development based on Right View and Righteous Conduct.

Keywords: Faith, Four Rear Conditions, Right View, Righteous Conduct

๑. บทนำ

ความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นมีปรากฏในดินแดนทั้งสองฝั่งโขง ตั้งแต่ตอนใต้มณฑลยูนานของจีนลงมาจนถึงปากแม่น้ำ ตำนานที่เกี่ยวกับพยานาคในดินแดนภาคอีสานของไทยปรากฏเรื่องราวมากมายมีตำนานท้องถิ่นหลายเรื่อง เช่น ตำนานพระอุรังคธาตุ ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนิวัติกุมาร ตำนานหนองแส เป็นต้น ล้วนแต่กล่าวถึงพญานาคในแง่มุมที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของการเป็นผู้คุ้มครองและดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ในแง่ของสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดแม่น้ำสายหลักคือ แม่น้ำโขง[๑] แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี โดยเฉพาะในดินแดนภาคอีสานเชื่อว่า ดังจะสังเกตได้ชัดเจนว่าวัด "พญานาคมีตัวตนจริง" วาอารามจะมีการสร้างรูปเหมือนพญานาคขึ้นแทบทุกแห่ง โดยเฉพาะแถบชุมชนตามริมฝั่งแม่น้ำโขง เพราะชาวบ้านเชื่อว่าพญานาคอาศัยอยู่ในเมืองบาดาลลึกลงไปในแม่น้ำโขง ที่เห็นเป็นประจักษ์ที่สุดคือ วันออกพรรษาที่ประชาชนมากมายต่างเดินทางกันไปพิสูจน์ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า บั้งไฟพญานาค

กระแสสังคมในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาคมีปรากฏให้เห็นตลอดจากการค้นหาเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านความเชื่อกับพญานาค ทำให้ผู้เขียนได้เห็นกระแสละครเรื่องนาคี ซึ่งเป็นบทประพันธ์ของตรี อภิรุม และกำกับการแสดงโดยคุณพงษ์พัฒน์ วชิรบรรจง ตัวละครเรื่องนี้นำแสดงโดยคุณภูภูมิ พงศ์ภาณุ รับบทเป็นทศพลไชยสิงห์/ และคุณณฐพร เตมีรักษ์ รับบทเป็นคำแก้ว๒๖แรกวันจันทร์ที่ เจ้าแม่นาคี เริ่มฉายตอน/ กันยายน ๒๕๕๙ ทางไทยทีวีสีช่อง ๓ ซึ่งก็เป็นธรรมดาปกติของการดูละครทีวีที่ละครจบอารมณ์ไม่จบ ละครเรื่องนี้ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในส่วนที่ถ่ายทำละคร ทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับพญานาคทั้งทางด้านวิชาการและพิธีกรรมความเชื่อ ซึ่งเป็นประเด็นทำให้ผู้เขียนอยากที่จะนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนา พร้อมยกเหตุยกผลมาประกอบกับประเด็นที่นำเสนอให้องค์ความรู้ด้านวิชาการต่อไป

---

[๑] ชื่อของแม่น้ำโขงในตำนานนั้น เรียกว่า อุรังคมาลนที แปลว่า แม่น้ำสายงู เพราะมีเรื่องเล่าว่าแม่น้ำโขงเกิดจากพญานาคได้ไถดินเป็นร่องน้ำลึกจนกลายเป็นกลายแม่น้ำโขง

๒. สาระสำคัญเกี่ยวกับนาค

๒.๑ ความหมายของคำว่านาค ในเบื้องต้นผู้เขียนขอเริ่มต้นด้วยการนำเสนอที่ไปที่มาของคำว่า นาโค และคำว่า นาคี มารากศัพท์มาจากคำบาลีว่า นาคะ อะ การันต์ใน ปุงลิงค์ (เพศชาย) แจกแบบปุริสะ จึงมีรูปเป็นนาโค เนื่องจากการนำศัพท์มาใช้ในความหมายของพญานาคเพศเมีย จึงลง อี การันต์ เป็นนาคี แจกแบบนารี จึงแตกต่างกันโดยความหมาย นาคะ ศัพท์ ปรากฏในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน[๒] ว่า นาค หมายถึง งูใหญ่มีหงอนเป็นสัตว์ในนิยาย, หมายถึง ชนเผ่าหนึ่งอยู่บริเวณเทือกเขานาคทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียและทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศพม่า มีหลายสาขา เช่น อาโอนาคา กูกินาคา, หมายถึง ช้าง, ต้นไม้ชื่อกากระทิง, แปลว่า ผู้ประเสริฐ, ผู้ไม่ทำบาป ใช้เรียกคนที่ไปอยู่วัดเตรียมตัวที่จะบวช

ตามหลักภาษาตระกูลอินโด-ยุโรป ว่า รากศัพท์เดิมของคำว่า นาค มาจากคำว่า นอค (Nog) แปลว่า เปลือย, แก้ผ้า แล้วจึงมาปรับใช้ในภาษาอังกฤษว่า Naked[๓] ซึ่งตระกูลไทย-ลาว, เขมร-มอญ รับมาใช้ในความหมายว่างู เพราะงูเป็นสัตว์เลื้อยคลานไม่มีขนปกปิดแล้วสร้างจินตการเพิ่มเติมต่อมาว่า หัวหน้างูทั้งหลายคือ พญานาค มีถิ่นที่อยู่ใต้ดินคือเมืองบาดาล

นอกจากนั้น ศัพท์ว่า นาค ยังมีความหมายอีกหลายอย่างเช่น ชื่อทวีป, เมฆ, สายรุ้ง บางแห่งยังให้ความหมายที่ละเอียดลงไปว่า นาคหรือนรเทพ มีพักตร์เป็นมนุษย์ มีหางเป็นงู เกิดจากนางกัทรูชายาของพระกัศยปฤาษี[๔]

ในการนำเสนอบทความครั้งนี้ ผู้เขียนประสงค์จะอธิบายความเป็นมาพร้อมกับนำเสนอแนวคิดเชื่อมกับอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวข้องกับนาคที่สื่อความหมายว่า งูใหญ่ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคมอีสานว่าเป็นเทพเจ้าผู้รักษาน้ำ สามารถดลบันดาลให้ผู้เคารพนับถือกราบไหว้บูชาสำเร็จตามความปรารถนา อีกความหมายหนึ่ง มุ่งประสงค์ถึงพญานาคที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งโดยกำเนิดและความคุ้มครองอันก่อให้เกิดการสถิตสถาพรของอายุพระพุทธศาสนา และพญานาคผู้บำเพ็ญสร้างสมบารมีเพื่อบรรลุพุทธิภาวะอีกด้วย

๒.๒ กำเนิดของพญานาค การถือกำเนิดของพญานาคในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกำเนิดแห่งพญานาคไว้ในสุทธกสูตรว่า พญานาคมีกำเนิด ๔ อย่าง คือ ๑) อัณฑชะ เกิดในฟองไข่ ๒) ชลาพุชะเกิดในครรภ์ ๓) สังเสทชะ เกิดในที่หมักหมม ๔)

---

[๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๗๓.

[๓] ไมเคิล ไรท์, “**นาค ภาษาอะไร? มาจากไหน แปลว่าอะไร**?”, ศิลปวัฒนธรรม, (สิงหาคม ๒๕๔๕), หน้า ๕๖-๕๗.

[๔] หลวงบวรบรรณรักษ์, **สันกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**, (พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๒.

โอปปาติกะ เกิดแล้วโตทันที[๕] และในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค นาคสังยุตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุและปัจจัยที่บุคคลเมื่อตายไปแล้วถือกำเนิดเป็นนาคทั้ง ๔ ประเภท คือ อัณฑชะ ชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ ล้วนด้วยอำนาจบุญ ได้แก่ การบริจาคทาน และการตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าในอดีตชาติว่า เมื่อตนละจากอัตภาพนี้แล้ว ขอให้เกิดเป็นนาค ซึ่งไปสอดคล้องกับจัมเปยยชาดก สังขปาลชาดก และวิธุรชาดก พระองค์ก็ได้แสดงคติเกี่ยวกับการกำเนิดของนาคไว้ว่าบุคคลที่ปรารถนาเกิดเป็นนาค เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะได้บังเกิดเป็นนาค อยู่ในนาคพิภพอันสวยงาม

ในคัมภีร์สันสกฤต มีการกล่าวถึงการกำเนิดของพญานาคไว้ว่า นาคที่กำเนิดจากพระกัศยปฤาษีตนนี้มีภรรยา ๒ คน เป็นพี่น้องกันคือ นางกัทรูและนางวินตาทั้งสองได้รับพรจากพระฤาษี โดยนางวินตานั้นได้ให้กำเนิดลูกเพียง ๒ คน คือ พระอรุณและครุฑนกผู้มีอำนาจเหนือนาคทั้งปวง ส่วนนางกัทรูนั้นถือกำเนิดฟองไข่ให้ลูกเป็นนาคมีฤทธิ์เดชเสมอกัน ๑,๐๐๐ ตน[๖]

การถือกำเนิดของพญานาคๆ มีกำเนิดทั้ง ๔ อย่างดังอธิบายมาแล้ว และผู้ที่จะเกิดเป็นพญานาคได้นั้นจะต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการและต้องตั้งความปรารถนาไว้ตั้งแต่อดีตชาติ เพราะพญานาคก็นับว่าเป็นเทวดาอีกภพภูมิหนึ่ง ซึ่งมีพญานาคชื่อว่าวิรูปักขนาคราชเป็นหัวหน้า และพญานาคนั้นก็มีทั้งสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ นอกจากนั้นในหิตสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพญานาค ๔ ตระกูล คือ ๑) ตระกูลวิรูปักขะ เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีทองคำ๒) ตระกูลเอราปักถะ เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีเขียว ๓) ตระกูลฉัพยาปุตตะ เป็นพญานาคที่มีผิวสีรุ้ง ๔) ตระกูลกัณหาโคตรมะ เป็นพญานาคที่มีผิวสีดำ[๗] จะเห็นได้ว่า สีผิวกายของพญานาคนั้นมีความแตกต่างกัน เพราะผลบุญหรือบุรพกรรมของแต่ละตนนั้นไม่เท่ากันทำให้มีความแตกต่างกันทั้งที่อยู่ กำเนิด สีผิว อาหาร เป็นต้น

๒.๓ ถิ่นที่อยู่ของพญานาค ที่อยู่ของพญานาค ตามความเชื่อโดยทั่วไปเรียกว่าเมืองบาดาล นาคพิภพ และนาคโลก เป็นเมืองเนรมิตมีความงดงามมาก ปรากฏในชาดกหลายเรื่อง เช่น จัมเปยยชาดก สังขปาลชาดก ภูริทัตตชาดก วิธุรชาดก เป็นต้น ได้พรรณนาถึงนาคพิภพไว้ว่า “พิภพนาคนั้นสมบูรณ์ไปด้วยภูมิภาคพื้น ไม่มีกรวดอ่อนงามคือมีแต่ทรายรัตนะชาติทั้ง ๗ ประการ คือ ทอง เงินและแก้วมณี หาหญ้าในเบื้องต่ำไม่มีแต่ราบเสมอด้วยแก้วไพฑูลย์ คือ มีสระโบกขรณีดาดาษไปด้วยกออุบลมีพรรณเป็นอเนก”[๘] นอกจากนั้น

---

[๕] สำ.ข.อ. (ไทย) ๓๕/๖๗/๒๑๕

[๖] อรพิมพ์ บุญอาภา, **คัมภีร์ปุรณะกำเนิดพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒.

[๗] องฺ.จตุก.อ. (ไทย) ๓๕/๖๗/๒๑๕.

[๘] ราตกัฏฐกถา ภาค ๗, **วีสตินิบาต จัมเปยยชาดก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท, ๒๔๖๕), หน้า ๑๑๑.

พญานาคยังสามารถอยู่ในที่อื่นๆ อีก ได้แก่ จอมปลวก เป็นสถานที่สำหรับบำเพ็ญศีล ภาวนา โดยลักษณะของพญานาคนาคที่อาศัยจอมปลวกในอัตภาพของงูธรรมดาแต่มีลักษณะเป็นสัตว์ทิพย์, ทะเลสาบ แม่น้ำ ทะเลและมหาสมุทร, ป่าไม้และต้นไม้ เป็นที่อยู่ของพญานาคตนหนึ่งชื่อมุจจลินท์และในมหาวาณิชชาดก กล่าวว่า พญานาคอาศัยอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่เมื่อพ่อค้าตัดต้นไม้เพื่อเอาสมบัติด้วยความโลภ พญานาคที่อาศัยอยู่จึงออกมาฆ่าบรรดาพ่อค้าด้วยความโกรธ[๙], ภูเขา เป็นสถานที่พญานาคและนาคบริวารอาศัย

ถิ่นที่อยู่ของพญานาคนั้นมีทั้งละเอียดและหยาบต่างกันจะอาศัยด้วยเหตุการณ์และบุรพกรรมของนาคที่เกิดในตระกูลนั้นๆ เหตุการณ์ก็ถือเอาจากพญานาคที่ต้องการจะบำเพ็ญศีลภาวนาจะต้องอาศัยร่างเป็นงูขึ้นมาบำเพ็ญศีลในโลกมนุษย์ โดยส่วนใหญ่จะกล่าวถึงจอมปลวก เช่น ในภูริทัตตชาดก จัมเปยชาดก เป็นต้น แต่ก็มีลักษณะเป็นสัตว์ทิพย์ นอกจากนั้นแล้วพญานาคที่ถือกำเนิดในนาคพิภพก็ถือว่าเป็นผู้มีบุญที่สร้างมามาก เพราะผลบุญวิมานแหล่งอยู่ก็วิจิตรงดงามต่างกัน ยังมีแม่น้ำ ทะเล มหาสมุทร ป่าไม้ ต้นไม้และภูเขาล้วนแต่เป็นสถานที่อยู่ของเหล่าพญานาคและบริวาร

๓. ความเชื่อและอิทธิพลของพญานาคในสังคมไทยปัจจุบัน

สังคมไทยนอกจากจะมีความเชื่อว่าพญานาคนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งสายน้ำในฐานะเป็นผู้พิทักษ์รักษา อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ในด้านการสร้างความสามัคคีปรองดอง สงบสันติสุขในสังคมอีกด้วย นอกจากนั้นพญานาคมีอิทธิพลในด้านต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) ด้านศิลปกรรม ในแถบภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคกับงานศิลปกรรมจะมีปรากฏโดยทั่วไป โดยมีความเชื่อว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความมีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เมื่อพบเห็นแล้วทำให้จิตใจสงบร่มเย็น ด้วยเหตุดังกล่าว ได้เกิดการถ่ายทอดจากความเชื่อเข้าสู่งานศิลปกรรมไทยในแขนงต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรม พญานาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ มีคตินิยมที่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ ทำให้ผู้พบเห็นได้รู้สึกสงบร่มเย็น ทำให้เกิดความสุข บางที ก็ทำให้เกิดมีประเด็นการตีความว่า รูปปั้นพญานาคที่บันไดพระอุโบสถเหมือนทำหน้าที่เป็นพาหนะข้ามทะเลแห่งวัฏสงสารและเทินพระวิหารไว้ เปรียบเสมือนเรือสำเภาทอง ที่จะนำพามนุษย์ข้ามพ้นโอฆสงสารไปได้[๑๐] นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมและปติมากรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคได้อย่างชัดเจน

---

[๙] ชาตกัฏฐกถา ภาค ๖, **ปกิณณกนิบาตร มหาวาณิชชาดก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พาณิชย์ศุภผล, ๒๔๖๖), หน้า ๓๔๘.

[๑๐] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๐๓), หน้า ๕๔.

๒) ด้านประเพณี สถานการณ์พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาต่อศาสนบุคคลและศาสนธรรมลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเป็นผลมาจากการเสพสื่อต่างๆ แต่เนื่องจากสังคมไทยในอดีตมีขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม จึงทำให้เป็นปัจจัยตัวเชื่อมที่สำคัญอีกด้านหนึ่งทำให้สถานะทางสังคมของพระพุทธศาสนายังมั่นคงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ในประเพณีงานบุญต่างๆ ก็จะมีการนำเอาสัญลักษณ์จะเป็นรูปสัตว์หรือรูปตัวแทนเทพนพเคราะห์ต่างๆ มาเกี่ยวข้องเสมอ สืบเนื่องมาจากศรัทธาความเชื่ออันมีมาแต่เดิม อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่ส่งผลต่อสังคมไทยด้านประเพณีนั้น ปรากฏในหลายประเพณี เช่นประเพณีบวชนาค สืบเนื่องจากในครั้งพุทธกาลพญานาคตนหนึ่งเกิดศรัทธาอยากบวชในพระพุทธศาสนา จึงได้แปลงกายเป็นมนุษย์เข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุ กระทั่งวันหนึ่งพระภิกษุรูปนั้นเข้านอนตอนกลางวันขาดสติร่างจึงกลับกลายเป็นพญานาคดั่งเดิม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงให้พ้นจากการเป็นพระภิกษุ แล้วมีพุทธบัญญัติห้ามให้สัตว์ดิรัจฉานบวช ด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาพญานาคได้ทูลขอและถวายคำว่านาค สำหรับผู้ที่เข้ามาขอบวชในพระพุทธศาสนา จึงได้มีอิทธิพลส่งผลให้เกิดประเพณีเรียกขานผู้ที่จะมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาว่านาค สืบแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีบุญกองฮดและประเพณีขอฝน เป็นต้น

๓) ด้านเกษตรกรรม อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคต่อการทำเกษตรกรรม คือ การทำไร่ ทำนาสวนต้องขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ฟ้าฝนน้ำชลธาตกต้องตามฤดูกาล สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นถือว่าเรื่องน้ำเป็นเรื่องใหญ่ พืชไร่พืชสวนจะงอกงามได้ก็ต้องอาศัยน้ำ จึงมีความเชื่อเรื่องพญานาคเพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ และมีหน้าที่รักษาแหล่งน้ำให้อุดมสมบูรณ์ คุ้มครองรักษา ถ้าเห็นรูปปั้นหรือสิ่งที่สื่อถึงพญานาคก็จะทำให้ชุ่มชื่นใจอีกอย่างหนึ่ง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังมีความเชื่อเรื่องการพยากรณ์ในแต่ละปี คือ ในแต่ละปีจะมีประกาศมหาสงกรานต์และจะมีการพยากรณ์เกณฑ์การให้น้ำของนาค จะมีน้อยหรือมากขึ้นอยู่จำนวนของนาคมาพ่นน้ำให้ฝนตก หากปีใดนาคมีจำนวนน้อยปีนั้นน้ำจะมาก แต่ถ้าหากปีใดนาคมีจำนวนมากปีนั้นน้ำท่าจะมีน้อย เพราะนาคหลายตัวก็จะเกี่ยงกันพ่นน้ำ[๑๑]

๔) ด้านตำนานและพงศาวดารในการสร้างศาสนวัตถุ เรื่องราวความเชื่อความเลื่อมใสการบูชาเคารพกราบไหว้พญานาค มีปรากฏในตำนานอุรังคธาตุมีการกล่าวถึงอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ ความเป็นมาของชุมชนในอาณาจักร ประวัติการสร้างพระธาตุพนม การรับอิทธิพลจากอินเดียมีการปกครองโดยกษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามแบบทวาราวดี มีความเชื่อพื้นเมืองในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งการบูชาพญานาคตามศาสนสถานที่สำคัญ

---

[๑๑] ไพโรจน์ เพชรสังหาร, **นาคในประเพณีพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕.

ของอาณาจักร คือ พระธาตุพนม[๑๒] ส่วนใหญ่เป็นการเคารพกราบไหว้พระพุทธรูป เจดีย์ ความเชื่อเรื่องพญานาคเข้ามามีบทบาทกับการก่อสร้างศาสนวัตถุ ศาสนสถาน จะเห็นได้จากที่มีการปั้นรูปพญานาคเป็นส่วนประกอบสำคัญของพระอุโบสถ วิหารศาลาการเปรียญ เพราะถือว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์ที่สูงส่ง ยิ่งใหญ่คู่ควรกับงานศิลป์ในสถาบันพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ เช่น นาคสะดุ้ง คันทวยรูปนาค และนาคทันต์ เป็นต้น

ความเชื่อและอิทธิพลของพญานาคในสังคมไทยในปัจจุบัน ความเชื่อการนับถือบูชาพญานาคนั้น สืบเนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่อดีตสู่ยุคปัจจุบัน เนื่องเป็นสัญลักษณ์แห่งสายน้ำและทำหน้าที่พิทักษ์รักษาแม่น้ำและยังมีความเชื่ออีกด้วยว่าเป็นผู้คุ้มครองพระพุทธศาสนาให้สถิตสถาพรถ้วน ๕,๐๐๐ ปี นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านศิลปกรรม ซึ่งปรากฏชัดเจนจากงานศิลป์แขนงสถาปัตยกรรม จิตรกรรมและปติมากรรม ด้านประเพณีพิธีกรรมนั้นสืบทอดจากคติความเชื่อการบวชนาค การทำประเพณีกองฮด ประเพณีไหลเรือไฟของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งโขง ประเพณีขอฝน ด้านการเกษตรกรรม ความเชื่อเรื่องพญานาคทำให้ผู้ที่มีอาชีพทำสวนไร่นา เคารพนับถือบูชาพญานาคเพราะเป็นลัญลักษณ์แห่งสายน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ยังมีความเชื่อเรื่องพญานาคกับการพยากรณ์เกณฑ์ของปริมาณน้ำฝนของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกด้วย

๔. กรณีศึกษาจากละครเรื่องนาคี สู่ท่าทีของพระพุทธศาสนา

กระแสสังคมเรื่องพญานาคซึ่งก็เป็นความเชื่อมาคู่กับผู้คนในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการบูชา บวงสรวงขอพรสิ่งที่ตนเองปรารถนา เมื่อได้ในสิ่งที่ขอพรไว้ก็เกิดแก้บนด้วยการรำถวายบ้างและถวายสิ่งของบ้าง ซึ่งเมื่อไม่นานมานี้มีกระแสเรตติ้งของละครเรื่องนาคี เนื้อเรื่องจะเกี่ยวข้องกับความรักของมนุษย์และนางนาคชื่อว่าเจ้าแม่นาคี สามารถสร้างความสนใจให้ผู้ชมติดตามดูตลอดเรื่อง บางกลุ่มถึงกับติดตามไปดูสถานที่ถ่ายทำจริงและบวกกับความเชื่อแรงศรัทธาของผู้ชมอีกกลุ่มทำให้เกิดปรากฏการณ์ละครจบอารมณ์คนดูไม่จบ ตามหาสถานที่ประกอบพิธีบวงสรวง มีความเชื่อว่าตัวเองเป็นลูกหรือเคยเกิดเป็นพญานาค ก็นำเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้ต่างๆ มาบูชา จึงเป็นอีกกระแสหนึ่ง และในการนำเสนอของละครเรื่องนี้ก็ประกอบกับแนวความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีอยู่แล้ว จึงทำให้มีผู้สนใจติดตามชมเป็นจำนวนมาก

ความเป็นจริงนั้น ความรักก็สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์กับทุกเพศทุกวัย แต่ในละครเรื่องนี้นำเสนอความรักที่เจ้าแม่นาคีที่อยู่ในเรือนร่างของคำแก้วมีให้ต่อคุณทศพลหรือเจ้าชายไชยสิงห์ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสเหตุแห่งการเกิดความรักไว้ว่า “ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน ปจฺจุปนฺนหิเตน วา เอวนฺตํ ชายเต เปมํ อุปลวยโถทเก” แปลความไทยว่า ความรักย่อมเกิดด้วยเหตุ ๒ อย่าง คือเคยอยู่ร่วมกันในกาล

---

[๑๒] อุรังคธาตุ, **ตำนานพระธาตุพนม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

ก่อน และด้วยความเกื้อกูลในปัจจุบัน เสมือนดอกบัวอาศัยเปลือกตมเกิดขึ้นในน้ำ ฉะนั้น ด้วยความเกื้อกูลกันในชาติปางก่อนทำให้คุณทศพลได้เกิดความรักในคำแก้วขึ้น ซึ่งก็มีเนื้อเรื่องคล้ายกับในคัมภีร์สันสกฤต คัมภีร์กำเนิดพญานาคในส่วนของความรักอันเกิดขึ้นระหว่างพระกัศยปฤาษีและพญานาคีในร่างของนางกัทรู มีการกล่าวไว้ว่า นาคที่กำเนิดจากพระกัศยปฤาษีตนนี้มีภรรยา ๒ คน เป็นพี่น้องกันคือ นางกัทรูและนางวินตาทั้งสองได้รับพรจากพระฤาษี โดยนางวินตานั้นได้ให้กำเนิดลูกเพียง ๒ คน คือ พระอรุณและครุฑนกผู้มีอำนาจเหนือนาคทั้งปวง ส่วนนางกัทรูนั้นถือกำเนิดฟองไข่ให้ลูกเป็นนาคมีฤทธิ์เดชเสมอกัน ๑,๐๐๐ ตน[๑๓] ต่างแต่ในเรื่องนี้เจ้าแม่นาคีต้องปฏิบัติในการลดละความโกรธเพื่อที่เธอจะได้ร่างกายของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ แต่แล้วเจ้าแม่นาคีก็ทำไม่ได้เพราะอารมณ์ที่มากระทบทำให้ความอดทนอดกลั้น ข่มใจสู้กับความโกรธไม่ไหว คุณงามความดีของเธอที่บำเพ็ญทำมาตลอดระยะเวลา ๙๙๙ ปีต้องพังพินาศไป

สิ่งที่ควรนำเสนอให้เป็นข้อคิดที่ได้จากละครเรื่องนาคี ก็คือความอดทน ความพากเพียรพยายามในการปรารถนาที่จะปฏิบัติเพื่อสละสภาวะคือ เพศร่างกายพญานาคที่ขัดขวางความรักของเจ้าแม่นาคี ซึ่งตัวเธอต้องข่มใจทุกครั้ง เมื่อมีอารมณ์ร้ายมากระทบจากสถานการณ์ต่างๆ ที่มาทดสอบและคุณธรรมข้อที่เห็นเป็นประจักษ์ชัดเจนคือ การรอคอย รอคอยในสิ่งที่ตนเองปรารถนา พร้อมกันนั้นเจ้าแม่นาคีก็ไม่สักแต่ว่ารอคอยเฉยๆ ยังปฏิบัติบำเพ็ญกิจทุกอย่าง ควบคุมอารมณ์ร้ายทุกอย่าง แต่แล้วความเป็นจริงก็คือความจริง เธอก็คือเจ้าแม่นาคี ข่มใจ อดทนต่ออารมณ์โกรธไม่ได้ แต่แล้วก็กลายร่างเป็นเจ้าแม่นาคีเหมือนเดิม ซึ่งคติสอนใจผู้ดูละครได้เป็นอย่างดีว่า เวลาใดก็ตามที่คุณไม่รู้จักข่มใจ อดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความโกรธ เวลานั้นคุณก็ไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉานหรือได้กลายเป็นสัตว์เดรัจฉานไปเสียแล้ว

ข้อเท็จจริงที่ละครเรื่องนาคี ที่ผู้เขียนเห็นเป็นประเด็นที่ควรจะนำเสนอ ต่อจากละครเรื่องนาคีนี้และความเชื่อดั้งเดิม คือ การปรารถนาอัตภาพร่างกายความเป็นมนุษย์ของเจ้าแม่นาคี เพราะความเชื่อดั่งเดิมของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตเกี่ยวกับพญานาคคือสิ่งที่สูงสุดความเคารพศักดิ์สิทธิ์ บูชากราบไหว้ขอพรในสิ่งที่ตนเองปรารถนา แต่ในทางกลับกันเจ้าแม่นาคีหรือพญานาคในเรือนร่างของคำแก้ว หรือแม้แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็หลายแห่งที่พระพุทธองค์ท่านตรัสถึงการที่พระองค์ต้องทรงขันติธรรม คืออดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ร้ายในพระชาติที่เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อภูริทัตต์ เพื่อต้องการที่จะพ้นจากอัตภาพที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน ปฏิบัติเพื่อหลีกหนีความทุกข์ แต่ในทางกลับกันกับกระแสสังคมในปัจจุบัน ที่มีผู้คนแห่ไปไหว้กราบสักการะ ขอพรตามสิ่งที่ปรารถนาจนถึงขั้นนับญาติว่าชาติที่แล้วตนเคยเกิดเป็นลูก เป็นพ่อพญานาค แล้วตั้งศาลทรงเจ้าเข้าผี สืบเนื่องความพยายามที่จะพ้นจากความ

[๑๓] อรพิมพ์ บุญอาภา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ทุกข์แต่แล้วกลับเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานนั้น มีตัวอย่างเรื่องพระผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นกิเลส พ้นทุกข์แต่แล้วท่านกลับชาติเกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉานคือพญานาค

๕. พระผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แต่เกิดเป็นพญานาค[๑๔]

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุหนุ่มขึ้นเรือไปในแม่น้ำคงคาเผอิญมือของท่านไปเกี่ยวยึดใบตะไคร้น้ำ เมื่อเรือแม้แล่นไปด้วยความเร็ว ท่านก็ไม่ทันปล่อยใบตะไคร้น้ำขาด จนกาลเวลาผ่านไป ภิกษุหนุ่มนั้นก็ไม่แสดงอาบัติด้วยคิดว่านี้เป็นโทษเพียงเล็กน้อย ท่านก็คงปฏิบัติสมณธรรมในป่า ๒ หมื่นปี ในเวลาใกล้มรณภาพพระภิกษุรูปนั้นทุรนทุรายเหมือนใบตะไคร้น้ำผูกคอ แม้ท่านอยากจะแสดงอาบัติ ก็ไม่เห็นภิกษุจึงเกิดความเดือดร้อนใจว่าเรามีศีลไม่บริสุทธิ์ ครั้นจุติ (มรณภาพ) จากอัตภาพนั้นแล้วได้ไปบังเกิดเป็นพญานาคมีร่างกายประมาณเท่าเรือโกลนชื่อว่าเอรกปัตต์ ในขณะที่เกิดนั่นเอง พญานาคได้แลดูอัตภาพแล้วร้อนใจว่า เราทำสมณธรรมมาเป็นเวลาตั้ง ๒ หมื่นปีแต่กลับบังเกิดเป็นพญานาคมีกบเป็นอาหาร ในกำเนิดแห่งอเหตุกสัตว์

ในกาลต่อมา เขาได้ธิดาคนหนึ่งจึงแผ่พังพานใหญ่บนหลังน้ำท่ามกลางแม่น้ำคงคา วางธิดาไว้บนพังพาน ให้ฟ้อนรำขับร้องเพลง ด้วยเหตุที่มีความคิดว่า เราจะได้ยินข่าวที่พระพุทธเจ้านั้นบังเกิดขึ้นด้วยอุบายนี้แน่ พร้อมกับออกอุบายว่า ท่านผู้ใดร้องเพลงแก้เพลงขับของเราได้ เราจักยกธิดาให้ผู้นั้นพร้อมกับนาคพิภพ ดังนี้แล้วจึงวางธิดานั้นไว้บนพังพานทุกๆวันอุโบสถกึ่งเดือน ธิดานั้นยืนฟ้อนอยู่บนพังพานนั้น ส่วนเนื้อความของบทเพลงขับนั้นก็มีใจความว่า ผู้เป็นใหญ่อย่างไรเล่า ชื่อว่าพระราชาอย่างไรเล่า พระราชาชื่อว่ามีธุลี บนพระเศียรอย่างไรเล่า ชื่อว่าปราศจากธุลี อย่างไรท่านจึงเรียกว่า คนพาล. ชาวชมพูทวีปต่างก็พากันมาด้วยหวังว่า เราจะรับเอานางนาคมาณวิกามาเป็นเมียให้จงได้ แล้วแต่งเพลงขับมาร้องแก้ด้วยเชาว์ปัญญาของตน นางก็ปฏิเสธเพลงที่ชาวชมพูทวีปนั้นๆ มาขับตอบ นางยืนอยู่บนพังพานร้องเพลงอยู่อย่างนี้ จนเวลาล่วงไปพุทธันดรหนึ่ง

เมื่อกาลสมัยผ่านพ้นไป ครั้นเมื่อพระศาสดาทรงอุบัติขึ้นในโลก ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว วันหนึ่งเวลาใกล้รุ่ง พระองค์ได้ทรงตรวจดูโลก ทรงเห็นพญานาคเอรกปัตตและมาณพชื่ออุตตระ ผู้เข้าไปในข่ายพระญาณของพระองค์ จึงทรงใคร่ครวญดูว่าจักมีเหตุอะไรเกิดขึ้นหรือหนอ แล้วได้ทรงทราบ วันนี้ เป็นวันที่เอรกปัตตนาคราชวางธิดาของตนเองไว้บนพังพานแล้วให้ฟ้อน ส่วนว่าอุตตรมาณพนี้เรียนเอาบทเพลงขับแก้ที่เราให้แล้วจักเป็นโสดาบัน จำเอาบทเพลงขับนั้นไปสำนักของนาคราช พอนาคราชนั้นได้ฟังเพลงขับแก้นั้นแล้วก็จะทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วจักมาสำนักของเรา เมื่อมาถึงแล้วเราจักกล่าวคาถาในสมาคมอันใหญ่ ในกาลจบคาถา สัตว์ประมาณ ๘๔,๐๐๐ ก็จักตรัสรู้ธรรม

---

[๑๔] กองตำรา มหากุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖**, (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๘๑), หน้า ๑๔๕-๑๕๓.

เมื่อทรงทราบดังนั้นแล้ว พระศาสดาจึงเสด็จไปประทับนั่งที่โคนต้นซึกซึ่งไม่ไกลจากเมืองพาราณสีชาวชมพูทวีปต่างก็นำเพลงขับของตนเองไปในที่ประชุมเพื่อที่จะร้องแก้นางนาคมาณวิกา พระศาสดาทรงทอดพระเนตรเห็นอุตตรมาณพซึ่งกำลังเดินอยู่ไม่ไกล จึงตรัสเรียกให้เข้ามาหาพระองค์ก่อน ทีนั้นพระศาสดาตรัสถามอุตตรมาณพว่า จะไปไหน อุตตรมาณพทูลว่า จะไปยังที่ที่ธิดาของเอรกปัตตนาคราชขับเพลง พระศาสดาตรัสถามเพลงขับแก้เพลงขับ อุตตระก็ทูลเพลงขับนั้น พระศาสดาจึงตรัสบอกว่าอุตตระ นั่นไม่ใช่เพลงขับแก้ พระศาสดาจึงตรัสบอกบทเพลงขับแก้ซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้เป็นใหญ่ในทวารหกชื่อว่าเป็นพระราชา พระราชาผู้กำหนัดอยู่ ชื่อว่ามีธุลีบนพระเศียร, ผู้ไม่กำหนัดอยู่ ชื่อว่าปราศจากธุลี, ผู้กำหนัดอยู่ ท่านเรียกว่า คนพาล.

ครั้นประทานเพลงขับแก้แก่อุตตรมาณพนั้นอย่างนี้แล้ว พระศาสดาจึงตรัสต่อว่า อุตตระ เมื่อเธอร้องเพลงขับนี้ นางก็จักร้องเพลงขับแก้เพลงของเธอว่า คนพาลอันอะไรเอ่ย ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทาอย่างไร, อย่างไร จึงเป็นผู้มีความเกษมจากโยคะ, ท่านผู้อันเราถามแล้ว โปรดบอกข้อนั้นแก่เรา. แล้วเธอต้องร้องเพลงขับแก้ด้วยบทเพลงว่า คนพาลอันห้วงน้ำ คือกามโอฆะเป็นต้นย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทาโอฆะนั้นเสียด้วยความเพียร, บัณฑิตผู้ไม่ประกอบด้วยโยคะทั้งปวง ท่านเรียกว่า ผู้มีความเกษมจากโยคะ. อุตตรมาณพกำลังเรียนเพลงขับแก้เท่านั้นก็บรรลุธรรมขั้นโสดาปัตติผล เขาเป็นโสดาบัน มีความมั่นใจเรียนเอาบทเพลงขับแก้ไปแล้ว กล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ฉันนำเพลงขับแก้เพลงขับมาแล้ว พวกท่านจงให้โอกาสแก่ฉันเถิด เมื่อได้โอกาสจึงร้องบทเพลงที่เรียนจากพระศาสดาทั้งสองบท

นาคราชฟังคาถานั้นแล้วก็ทราบได้ว่าพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้ว ดีใจว่า เราไม่เคยฟังชื่อบทที่ไพเราะ เห็นปานนี้ ตลอดพุทธันดรหนึ่ง พระพุทธเจ้า บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว จึงเอาหางฟาดน้ำบังเกิดเป็นคลื่นใหญ่ฝั่งแม่น้ำทั้งสองได้พังทลายลง พวกมนุษย์ที่ยืนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองได้จมลงไปในน้ำ นาคราชนั้นก็ยกมหาชน ขึ้นวางไว้บนพังพานแล้วพาเข้าฝั่งอย่างปลอดภัย นาคราชนั้นเข้าไปหาอุตตรมาณพแล้วถามว่า ท่านตอนนี้ พระศาสดาประทับอยู่ที่ไหน อุตตรมาณพตอบว่า ประทับนั่งที่โคนไม้แห่งหนึ่ง นาคราชนั้นก็เอ่ยชวนเข้าเฝ้าพระศาสดาด้วยกัน พร้อมกับชาวชมพูทวีปที่มาประชุม ณ ที่นั้น นาคราชไปถึงเข้าไปถวายบังคมพระศาสดาแล้วได้ยืนร้องไห้ พระศาสดาจึงตรัสถามนาคราชว่า นี่อะไรกัน มหาบพิตร นาคราชจึงได้ทูลว่า ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ ได้ปฏิบัติสมณธรรมเป็นเวลาตั้ง ๒ หมื่นปี สมณธรรมที่ข้าพระองค์ปฏิบัตินั้น ก็ไม่อาจจะช่วยข้าพระองค์ได้ ข้าพระองค์ต้องอาบัติเพราะทำให้ใบตะไคร้น้ำขาดไปเล็กน้อย ทำให้เกิดในกำเนิดพญานาคที่ต้องเลื้อยไปด้วยอก ไม่ได้ความเป็นมนุษย์ ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ตลอดพุทธันดรหนึ่ง จึงต้องร้องไห้พระพุทธเจ้าข้า

พระศาสดาครั้งได้สดับถ้อยคำของนาคราชนั้นแล้วจึงตรัสว่า มหาบพิตร ชื่อว่า

ความเป็นมนุษย์หาได้ยากนัก การฟังพระสัทธรรม ก็อย่างนั้น การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ก็หาได้ยาก เพราะว่าเหตุทั้ง ๓ อย่างนี้ บุคคลย่อมได้โดยลำบากยากเย็น ดังนี้แล้วได้ตรัสคาถาว่า **ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์ เป็นการยาก, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ยาก, การฟังพระสัทธรรม เป็นของยาก, การที่อุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นการยาก.** เมื่อพระศาสดาเทศนาจบ ชาวชมพูทวีป จำนวน ๘๔,๐๐๐ คน ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ฝ่ายนาคราชในวันนั้นจะต้องได้บรรลุโสดาปัตติผลแน่นอน แต่ก็ไม่ได้เพราะตนเป็นสัตว์เดรัจฉาน นาคราชนั้นจึงไม่ต้องลำบากในฐานะ ๕ อย่าง คือการถือปฏิสนธิ การลอกคราบ การวางใจแล้วก้าวลงสู่ความหลับ การเสพเมถุนกับด้วยนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน และจุติ และได้เที่ยวไปด้วยรูปแห่งมาณพ

๖. ท่าทีทางพระพุทธศาสนาต่อพญานาคผู้เป็นกรณีตัวอย่าง

เมื่อศึกษากรณีตัวอย่างไปแล้ว เมื่ออ่านแล้วพิจารณาใคร่ครวญโดยตลอดจะพบว่าการเกิดเป็นพญานาคไม่ใช่เรื่องวิเศษวิโสอะไรเลย เพราะแม้แต่พญานาคเอรกปัตนั้นท่านยังบอกว่าท่านกำเนิดในอเหตุกสัตว์เพียงเพราะเหตุว่าต้องอาบัติมิใช่ความปรารถนาที่จะบังเกิดเป็นพญานาคเลย จึงไม่ควรดูหมิ่นอกุศลกรรมว่ามีปริมาณน้อย ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่งในกิจที่ต้องทำในเรื่องนี้ก็คือการปลงอาบัติที่แกล้งทำใบตะไคร้น้ำให้ขาด จึงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปกลับให้ผลทำให้เกิดในกำเนิดแห่งพญานาค ดังนั้นจึงสมควรยกเรื่องพญานาคเอรกปัตต์นี้มาอธิบายเพื่อประกอบในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อที่จะเป็นการศึกษาทำความเข้าใจเสียใหม่ในการพยายามหรือตั้งความปรารถนาที่เกิดเป็นพญานาค หรือเป็นบริวารของพญานาค อย่างไรก็ตามเมื่อกระแสความแรงประกอบกับความศรัทธาที่มีมาแต่เดิมนั้นมีอยู่จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเห็นให้ตรง หรือให้เห็นตามความจริง

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ทิฏฐุชุกรรม คือทำความเห็นให้ตรง ให้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อพิจารณาใคร่ครวญโดยตลอดแล้วประกอบกับเหตุกับผล จึงตกลงปลงใจเชื่อตามนั้น อีกประการหนึ่งอาจจะสงเคราะห์เข้าในหลักสัมมาทิฏฐิ ก็เรียก ความเชื่อที่มีมาแต่เดิมนั้นเชื่อว่าการบังเกิดเป็นพญานาคนั้นเป็นผู้วิเศษ สามารถดลบันดาลให้สำเร็จดังคำปรารถนา แต่ในทางตรงกันข้ามผู้เขียนได้มองเห็นเป็นประเด็นที่ควรจะทำให้ปรากฏแนวคิดที่สังคมจะต้องศึกษาถึงสภาพการบังเกิดมาเป็นพญานาค เพราะการเกิดเป็นพญานาคนั้นต้องพลาดโอกาสที่จะฟังธรรมจากพระศาสดา ถึงแม้ว่ามีโอกาสได้ฟังธรรมก็ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลนั่นก็เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้ อีกประการหนึ่งที่นำเสนอไปก่อนนั้นก็คือผู้ใดก็ตามที่สามารถข่มใจ อดทนอดกลั้นต่ออารมณ์โกรธได้ ผู้นั้นก็สามารถที่จะพัฒนาตนให้พ้นจากกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน สามารถปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาตนเองให้พ้นจากทุกข์ได้ ตรงกันข้ามผู้ใด ไม่สามารถข่มใจต่ออารมณ์โกรธ ไม่อดทนอดกลั้นก็ไม่ต่างจากสัตว์

เดรัจฉานนั่นเอง หรือไม่สามารถหลีกหนีให้พ้นกำเนิดของสัตว์เดรัจฉานไปได้

ส่วนเนื้อความแห่งบทเพลงขับทั้งที่นางนาคมาณวิกาธิดาของพญานาคเอรกปัตต์และบทเพลงขับโต้ตอบที่อุตตรมาณพได้เรียนเอาจากพระศาสดานั้น เป็นบทเพลงที่มีคุณค่าต่างจากบทเพลงทุกวันนี้ จากโครงเรื่องบุคคลทั้งสองนั้นมีหน้าที่จะสื่อความของทั้งการถามและตอบกัน ซึ่งมีรายละเอียดว่าบุคคลที่จะเรียกว่าพระราชาได้นั้นจะต้องรู้จักยับยั้งชั่งใจตนเอง หรือจะต้องควบคุม สำรวมระวังอารมณ์ที่มากระทบกระทั่งทางอายตนะทั้ง ๖ อัน ประกอบไปด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ถ้าหากว่าไม่สำรวมระวัง ควบคุมอารมณ์ ไม่ยับยั้งชั่งใจ ก็ไม่เรียกว่าพระราชา ถ้าหากว่ายังกำหนัดอยู่ ไม่สำรวมระวังก็ชื่อว่าคนพาล และเนื้อความบทเพลงขับอีกบทหนึ่งว่า บุคคลที่เรียกว่าคนพาลนั้นก็เพราะถูกโอฆะคือห้วงน้ำใหญ่ ๔ อย่างพัดพาไปในวัฏสงสาร โอฆะ ๔ นั้นก็ได้แก่ กามคุณทั้ง ๕ อันได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะติดใจชื่นใจ ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจเสียได้จึงชื่อว่าคนพาล ภพคือความปรารถนาที่จะเกิดเป็นนั่นเป็นนี้ไม่ปฏิบัติเพื่อคลายความอยาก หรือเพื่อความดับทุกข์จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร ทิฏฐิคือความเห็นและอวิชชาคือความไม่รู้ครอบงำปัญญาแสงสว่างทำให้ต้องเวียนว่ายท่องเที่ยวไปในวัฏฏะสงสาร แต่ผู้ที่บรรเทาโอฆะประกอบด้วยปัญญา สังวรสำรวมระวัง มีสัมมาทิฏฐิคือมีความเห็นประกอบด้วยปัญญาจึงได้ชื่อว่า เกษมจากโยคะ ปิดทางแห่งอบายภูมิกล่าวคือคติ ๔ ประกอบด้วยนรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ดังนั้นจึงเป็นข้อสรุปที่เห็นเป็นประจักษ์ว่า บทเพลงอันสร้างคุณค่าให้กับผู้ฟังมากมายมหาศาล มีอุตตรมาณพเป็นต้นรับผลได้บรรลุธรรมขั้นโสดาปัตติผล และมีความแกล้วกล้าขับร้องบทเพลงอันทรงคุณค่านี้ในท่ามกลางสมาคมชาวชมพูทวีป สร้างคุณอันยิ่งใหญ่ให้เกิดแก่พญานาคเอรกปัตต์ผู้รอคอยฟังข่าวการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า ตลอดพุทธันดรหนึ่ง

เมื่อพญานาคเอรกปัตต์ทราบความนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าแล้วได้ฟังธรรมจากพระศาสดาเนื้อความว่า กิจโฉ มนุสปปฏิลาโภ เป็นต้น แปลความไทยว่า ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์ เป็นการยาก ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ยาก การฟังพระสัทธรรม เป็นของยาก การที่อุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นการยาก ดังนี้แล้ว เมื่อพญานาคส่งกระแสจิตตามพระธรรมเทศนา ในวันนั้นท่านควรที่จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคลแต่เนื่องจากคุณสมบัติข้อหนึ่งคือท่านเป็นสัตว์เดรัจฉานจึงไม่สามารถบรรลุธรรมได้ แต่ท่านได้สมบัติที่ไม่ต้องลำบากในฐานะ ๕ คือ การถือปฏิสนธิ การลอกคราบ การวางใจแล้วก้าวลงสู่ความหลับ การเสพเมถุนกับด้วยนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน และจุติ เพราะในฐานะ ๕ อย่างนั้นต้องกลับกลายเป็นร่างของพญานาค เป็นความทุกข์ทรมานของพวกนาคอย่างหนึ่ง ซึ่งประเด็นเนื้อหาตรงกับละครเรื่องนาคี ที่เจ้าแม่นาคีต้องพยายามละเว้นการเสพเมถุนกับคู่รักคือคุณทศพล แต่ก็ต้องกลายร่างในเวลาที่เธอหลับนอนเพราะเป็นฐานะที่หนีไม่พ้นคือต้องกลายร่างเป็นเจ้าแม่นาคีใน ๕ เวลาเช่นกัน แต่ต้องพยายามปฏิบัติเพื่อที่จะเป็นมนุษย์เต็มตัวตลอด ๑,๐๐๐ ปีต่อไป

๖. สรุปเชิงวิเคราะห์

ในบทความนี้ เพื่อจะนำเสนอประเด็นความเชื่อและอิทธิพลของพญานาคที่มีมาแต่เดิมว่าเป็นผู้วิเศษ ปกปักษ์รักษาคุ้มครองแม่น้ำและสามารถดลบันดาลประทานพรความสวัสดิมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้เคารพกราบไหว้ขอพร แต่ก็มีแรงกระเพื่อมของความเชื่อที่มีอยู่เดิมบวกกับกระแสความสนใจของละครเรื่องนาคี ทำให้ผู้ชมละครเรื่องนี้มีความรู้สึกว่าน่าสนใจและน่าติดตาม ทำให้เกิดการท่องเที่ยวไปในสถานที่ถ่ายทำการแสดงและสถานที่ที่เกี่ยวกับพญานาค เช่น คำชะโนด เป็นต้น ทำให้เห็นเป็นประเด็นที่ควรนำเสนอเป็นแนวความความคิดเพิ่มเติมจากส่วนที่มีมาแต่เดิม

โดยได้แสดงทัศนะในความเป็นมาว่านาคหรือพญานาคนั้น หมายถึง งูใหญ่ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคมอีสาน เป็นเทพผู้พิทักษ์รักษาแม่น้ำ มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนของการคุ้มครองและยังหมายถึงผู้ที่บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพุทธิภาวะอีกด้วย

เมื่อกล่าวถึงกำเนิดของพญานาคแล้วสามารถถือกำเนิดใน ๔ สถานะ คือ อัณฑชะ เกิดในไข่ ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ สังเสทชะ เกิดในที่หมักหมมและโอปปาติกะ เกิดผุดขึ้น เกิดแล้วโตทันที ส่วนถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาคนั้นประกอบด้วยนาคภิภพ ทะเลสาบ แม่น้ำ มหาสมุทร ในป่า ต้นไม้และภูเขา นอกจากนั้นในคัมภีร์ยังกล่าวถึงพญานาคผู้ประสงค์จะบำเพ็ญสร้างสมบารมี ในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ก็จะรักษาอุโบสถศีลข้างจอมปลวกอันเป็นที่อยู่ภาวนาในรูปของงูแต่เป็นสัตว์ทิพย์

ความเชื่อและอิทธิพลของพญานาคในสังคมไทยที่ปรากฏในปัจจุบัน ความเชื่อความศรัทธาสามารถสร้างสรรค์สื่อที่ใช้แทนความศรัทธาภายในที่มีของตน ยิ่งมีเยอะมีมากเท่าไรย่อมสื่อออกมาได้ยิ่งใหญ่มากงานศิลปกรรมรูปปั้นของพญานาคที่ปรากฏในที่ต่างๆ ก็เฉกเช่นเดียวกัน ย่อมแสดงถึงแรงศรัทธาทั้งผู้สร้างช่างเองและผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาทั้งสอง ความเชื่อเรื่องพญานาคยังมีอิทธิพลต่อประเพณีวัฒนธรรมของผู้คนริมแม่น้ำโขงคือประเพณีไหลเรือไฟ และประเพณีบวชนาคตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเพื่อสืบทอดประเพณีอันเป็นมรดกของผู้คนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง เมื่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต้องอาศัยน้ำ อีกแนวความเชื่อที่ส่งผลต่อผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ เมื่อลัญลักษณ์สื่อถึงพญานาคแล้วก็รู้สึกว่าสบายใจ โล่งใจ เพราะเชื่อว่าจะนำพาให้อุดมสมบูรณ์ เป็นสัญญาณสื่อที่บอกว่าสายน้ำ สายฝน ความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง นอกจากนี้ยังมีปรากฏในตำนานพงศาวดารต่างๆ เช่น ตำนานอุรังคธาตุ ประวัติการก่อสร้างพระธาตุพนม เป็นต้น ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อเกี่ยวข้องกับพญานาคทั้งสิ้น

กรณีศึกษาจากละครเรื่องนาคีสู่ท่าทีทางพระพุทธศาสนานั้น ปรากฏว่าการบูชาเคารพกราบไหว้พญานาคตามลัทธิความเชื่อของตนที่มีมาแต่เดิมนั้น เป็นฐานะที่ปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไป และปรากฏว่ามีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จะด้วยเหตุผลไหนก็แล้วแต่ ดังนั้นผู้เขียนจึง

เห็นเป็นประเด็นที่จะนำเสนอเป็นแนวความคิดเพื่อให้เห็นโดยยึดตามหลักสัมมาทิฏฐิและทิฏฐุชุกรรม การทำความเห็นให้ตรง คือเห็นตามความเป็นจริงว่าการบูชาบวงสรวงพญานาคนั้นเป็นฐานะที่มีได้ เป็นความดีอยู่ในระดับหนึ่งเป็นความดีระดับพื้นฐาน แต่เมื่อพิจาณาให้ถ่องแท้แล้วตามเนื้อเรื่องพญานาคเอรกปัตต์ที่นำมาสาธกให้เป็นตัวอย่างแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าพญานาคยังประพฤติปฏิบัติเพื่อจะหลีกหนีความทุกข์คือทางดับกิเลส กล่าวคือความเป็นพระอรหันต์เลย เพราะเหตุว่าการเกิดเป็นพญานาคคือกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานนั้นเป็นฐานะที่ลำบาก เมื่อศึกษาทราบว่าฐานะ ๔ อย่าง มีการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นต้นที่ได้มาได้โดยยากอย่างนี้แล้ว จึงต้องมีการพัฒนาตนตามหลักสัมมาทิฏฐิและทิฏฐุชุกรรม เห็นตามความเป็นจริง เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาแล้วจึงเชื่อตามความเป็นจริงนั่นเอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ราชบัณฑิตยสถาน.**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์. ๒๕๔๖.

ไมเคิล ไรท์. **“นาค ภาษาอะไร? มาจากไหน แปลว่าอะไร”.** ศิลปวัฒนธรรม. สิงหาคม ๒๕๔๕.

หลวงบวรบรรณรักษ์. **สันกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน.** พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๐๗.

อรพิมพ์ บุญอาภา. **คัมภีร์ปุรณะกำเนิดพญานาค.** กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์. ๒๕๒๔.

ราตกัฏฐกถา ภาค ๗. **วีสตินิบาต จัมเปยยชาดก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท. ๒๔๖๕.

ชาตกัฏฐกถา ภาค ๖. **ปกิณณกนิบาตร มหาวาณิชชาดก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พาณิชย์ศุภผล. ๒๔๖๖.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน. ๒๕๐๓.

ไพโรจน์ เพชรสังหาร. **นาคในประเพณีพิธีกรรม.** กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์. ๒๕๓๐.

อุรังคธาตุ. **ตำนานพระธาตุพนม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๓๗.

กองตำรา มหากุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖.** พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๔๘๑.

สื่อสีขาว : พัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค
White Media : The Development of Proactive Buddhist Propagation on Social Network

ดร.อุทัย วรเมธีศรีสกุล*
ชัยภัทร ปทุมทา**
ดร.ประจัญ จันเติบ***

บทคัดย่อ

การเผยแผ่หลักพุทธธรรมโดยมีการอบรมสั่งสอนในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้เข้าใจ แล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ต่างก็เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของไทย ในรัชกาลปัจจุบัน พระสงฆ์เองได้มีการใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ นิตยสาร วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น ปัจจุบันยังได้รับการพัฒนารูปแบบออกมาเป็นซีดีรอม เผยแผ่ในระบบอินเตอร์เน็ตตามเว็บไซต์ต่างๆ ที่มีทั้งภาพนิ่ง วีดิโอ บทความธรรมะ และเสียงธรรมเทศนา ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและตั้งตนอยู่ในสัมมาปฏิบัติ พัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คปัจจุบันที่นิยมกันมากที่สุด เช่น Facebook, Line เป็นต้น รูปแบบเผยแผ่ในเฟซบุ๊ค มี ๕ อย่าง คือ ๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจ้าของเพจ ๒. ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ๓. รูปภาพกิจกรรม ๔. บทความธรรมะข้อคิดคติธรรม และ ๕. คลิปวิดีโอบรรยายธรรม เช่น ในเฟซบุ๊คของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) นักบรรยายธรรมเชิงวิชาการ ทำให้ผู้คนที่ใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คทั่วโลก เกิดความรู้ ความเข้าใจ รักศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น มีการแสดงความคิดเห็น กดไลค์ และแชร์ส่งต่อเพื่อนในกลุ่มต่างๆ ทั่วโลก มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยพลังความเลื่อมใสศรัทธาจากหลักร้อย จนถึงหลักล้านคน ถือว่าเป็นผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกของการสื่อสารปัจจุบันและอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: การเผยแผ่, เชิงรุก, สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค

---

* อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์ประจำ สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

*** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Abstract

In Buddhism propagation, the religious principles have been delivered to people in various forms and methods. Therefore, today the general public is able to learn Buddhist principles, later use in their daily life. From the past to the present, all the kings of Thailand have given the great patronage to Buddhism and later become the excellent cultures and traditions of Thailand. In the reign of the current king, the monks themselves are using technology as a tool for disseminating Buddhism on a diversity of media such as newspapers, magazines, radio, television and etc. Currently, Buddhist teachings are being developed into a CD-ROM format which is diffused on the Internet-based websites. The media such as sermons and Dhamma articles are spread in the forms of images, videos and audios of Dhamma talks. This raises the faith in the listeners and leads them to be the righteous practitioners. Today, there is the development of Buddhism propagation on the most popular social media such Facebook and Line. The form of propagation on Facebook consists of five elements: 1) general information of the page owner, 2) news, 3) photo gallery, 4) Dhamma articles and 5) Dhamma talk video. This can be seen on Facebook of Phramaha Wutthichai Vajiramethi (W. Vajiramethi), the well known academic Dhamma speaker. The outcome of this relies on creating the faith, understanding and knowledge in Buddhism to the social media users. The users give the 'Like' bottom on his article and share it to their friends in different parts of the world. When the number of the users increases from hundreds to thousands, this is beneficial to Buddhist propagation in the world of communication today and in the future.

Keywords: Propagation, Proactive, Social Network Media

๑. บทนำ

จากพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ตรัสแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปที่พระองค์ส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน

หมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์"[๑] แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์อันแรงกล้าของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้พระสาวกทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อยังมหาชนให้เข้าถึงพระธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขโดยทั่วกัน พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติพุทธกิจในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างมิทรงเหน็ดเหนื่อย เสด็จไปยังคามนิคมน้อยใหญ่ทั่วชมพูทวีป ทรงแสดงธรรมให้เจริญงอกงามในจิตใจผู้คน ตลอดเวลา ๔๕ ปี เต็มมิได้ว่างเว้นเลย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น[๒] นี้คือหลักการเผยแผ่หลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์

ดังนั้น ตั้งแต่อดีตที่มีการสื่อสารทางสื่อวิทยุ เอกสารหนังสือ และหนังสือพิมพ์เท่านั้น สังคมไทยกำลังเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เนื่องจากการก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศและมีการพัฒนาการสื่อสารตามยุคสมัยมาจนถึงการสื่อสารมัลติมีเดียในโลกโซเชียลเน็ตเวิร์คเครือข่ายสังคม (Social Network) ที่ทำให้แต่ละบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ และเฟซบุ๊คซึ่งเป็นที่แพร่หลายที่สุดของโซเชียลเน็ตเวิร์คในปัจจุบัน[๓] เราจึงควรใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเตอร์เน็ต และเว็บสังคมออนไลน์ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด โดยผ่านเว็บไซต์สังคมออนไลน์ที่มีให้บริการฟรี เช่น เฟซบุ๊ค (Facebook) เป็นต้น สำหรับเครือข่ายสังคมที่นิยมใช้งานมากที่สุดในประเทศไทย จากการสำรวจในปี ๒๕๕๗ นี้ เครือข่ายสังคมออนไลน์ยอดนิยม อันดับ ๑ ยังคงเป็นของ Facebook สูงถึงร้อยละ ๙๓.๗ อันดับ ๒ คือ Line (ร้อยละ ๘๖.๙) และอันดับ ๓ คือ Google (ร้อยละ ๓๔.๕)[๔] เพราะเป็นการสื่อสารที่ได้รับความนิยมมากที่สุด

ฉะนั้น จากเหตุผลกล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้เขียนต้องการเพื่อให้มีพัฒนาการต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ควรมีเพิ่มขีดความสามารถหรือช่องทางในการเผยแผ่

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๒] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔),หน้า ๑๓.

[๓] Research Assistant S. Güzin MAZMAN, Associate Prof. Dr. Yasemin Koçak, **USLUEL**, GENDER DIFFERENCES IN USING SOCIAL NETWORKS, Hacettepe University, Faculty of Education, Ankara Turkey, p.133.

[๔] ส่วนงานดัชนีและสำรวจ สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, "รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี ๒๕๕๗", รายงานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๕๗), หน้า ๕๓-๕๔.

ประชาสัมพันธ์การบริหารจัดการในส่วนต่างๆ ของพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกให้ทันกับเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยในปัจจุบัน ให้ทราบถึงความเป็นจริงทันต่อเหตุการณ์ที่ทันสมัย และเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้รับทราบความเคลื่อนไหวพระพุทธศาสนาให้ดียิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงคงมั่นสืบต่อไป

๒. ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยายกว้างขวางออกไป[๔๑๕] คำว่า เผยแผ่ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การเปิดเผยของดีที่คนยังไม่ได้รู้ ยังไม่ได้เห็น ให้ได้รู้ให้ได้เห็นทั่วกัน[๖] การประกาศพระพุทธศาสนาให้แก่ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกวิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ การดำเนินการใดๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา ชื่อว่าเป็นภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น[๗]

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วยหลักพุทธธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยมีการอบรมสั่งสอนในรูปแบบต่างๆ ให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้เข้าใจในหลักพุทธธรรม แล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

๓. ความสำคัญของการเผยแผ่

กล่าวได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะเป็นช่องทางหรือวิธีที่ทำให้คนทั้งหลายได้รับประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ดังนี้ (๑) เป็นช่องทางทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต (๒) เป็นช่องทางทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ (๓) เป็นช่องทางทำให้ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง (๔) เป็นช่องทางทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดศรัทธาเลื่อมใส (๕) เป็นช่องทางสร้างสันติแก่มนุษย์และสังคม

จากความสำคัญที่กล่าวมานั้น พระพุทธองค์ทรงมุ่งหวังให้มนุษย์และสังคมเกิดสันติ ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดศรัทธาเลื่อมใส สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน และทำให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่น

---

[๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖๔.

[๖] วิศิษฏ์ พงศ์พัฒนจิต, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑.

[๗] กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารและจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

๔. ความหมายของโซเชียลเน็ตเวิร์ค

โซเชียลเน็ตเวิร์ค (Social Network) หมายถึง รูปแบบของเว็บไซต์ สำหรับผู้ใช้งานในอินเทอร์เน็ต เขียนและอธิบายความสนใจ และกิจการที่ได้ทำ และเชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น ในบริการเครือข่ายสังคมมักจะประกอบไปด้วย การแช็ต ส่งข้อความ ส่งอีเมล วิดีโอ เพลง อัปโหลดรูป บล็อก[๗] เว็บไซต์ที่เชื่อมโยงผู้คนไว้ด้วยกัน ผ่าน Internet ซึ่งเป็นเว็บไซต์ช่วยให้คุณหาเพื่อนบนโลกอินเตอร์เน็ตได้ง่ายๆ เราสามารถที่จะสร้างพื้นที่ส่วนตัวขึ้นมา เพื่อแนะนำตัวเองได้ โดยเลือกได้ว่าต้องการรู้จักกับใคร หรือเป็นเพื่อนกับใครก็ได้ เช่น Facebook, เป็นต้น[๙]

ฉะนั้น โซเชียลเน็ตเวิร์ค (Social Network) หมายถึง รูปแบบของเว็บไซต์ สำหรับผู้ใช้งานในอินเทอร์เน็ต และเชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น ในบริการเครือข่ายสังคมมักจะประกอบไปด้วย การแช็ตพูดคุยกัน ส่งข้อความ ส่งอีเมล วิดีโอ เพลง อัปโหลดรูป กดแชร์ส่งต่อกัน การแสดงความคิดเห็นต่างๆ และการไลค์ชื่นชอบ เป็นต้น

๖. ประโยชน์ของสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค

จุดเด่นของคอนเทนต์ (Content) ที่น่าสนใจ คือ มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นมนต์เสน่ห์สำคัญที่ดึงดูดความสนใจ ชวนให้หลงใหลและติดตามความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นเป็นประจำ เสมือนเป็นหนึ่งในภารกิจประจำวันที่ต้องดำเนิน จึงไม่น่าแปลกใจที่จำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊คในประเทศไทยจะเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยขณะนี้ มีผู้ใช้เฟซบุ๊คทั่วโลกกว่า ๓๕๐ ล้านราย แบ่งเป็นชาวไทยประมาณ ๑.๖ ล้านคน ขณะที่ยอดผู้ใช้ทั่วโลกอยู่ที่ ๑๘ ล้านคน[๑๐] โซเชียลเน็ตเวิร์ค มีจุดเด่นหลัก คือ ช่วยเรื่องการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ สื่อสารได้ในวงกว้าง ได้หลายรูปแบบ เช่น ข้อความ รูปภาพ วิดีโอ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งพบปะเพื่อน ที่ไม่เคยเจอกันนานแล้ว หรือเพื่อนที่อยู่ไกลกันได้อีกด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่า ระบบและรูปแบบการสื่อสารเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลของผู้ใช้งานสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คนั้นมีความหลากหลาย และน่าสนใจหรือน่าติดตามอยู่ตลอดเวลา ยิ่งทวีความร้อนแรงขึ้น ทำให้เกิดความสะดวก สบาย รวดเร็ว แต่ไม่ปลอดภัย เป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมของตัวตนของบุคคล เปิดเผยสถานะตนเองไปสู่โลกภายนอกเสมือนกับความเป็นจริงทั้งในอดีตและปัจจุบัน

สรุปได้ว่า เครือข่ายทางสังคม (Social Network) บนโลกออนไลน์ที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด กลายเป็นสังคมเสมือนจริง เป็นส่วนหนึ่งที่จำเป็นต่อการ

---

[๗] แหล่งที่มา : https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9A%, [๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

[๙] แหล่งที่มา : http://pongluck.blogspot.com/2012/08/social-media-social-network.[๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

[๑๐] เทรนด์โซเชียลเน็ตเวิร์ค ๒๐๑๐ เรียลไทม์, แหล่งที่มา : http://hilight.kapook. com/view/45017, [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

ดำรงชีวิตของสังคมโลกในปัจจุบันในหลายด้าน ประโยชน์ของโซเชียลเน็ตเวิร์ค ช่วยเรื่องการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพได้ในวงกว้าง เช่น ข้อความ รูปภาพ วิดีโอ สามารถสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือรวมตัวกันทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งพบปะเพื่อน ที่ไม่เคยเจอกันนานแล้ว หรือเพื่อนที่อยู่ไกลกันได้อีกด้วย

๙. พัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค

สำหรับพัฒนาการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค ผู้เขียนได้นำรูปแบบการพัฒนาการเผยแผ่ในเฟซบุ๊ค (Facebook) มาเสนอ โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมต่อการโพสต์สเตตัส ข้อความ รูปภาพหรือลิงค์ การเพิ่มรูปภาพลงสู่อัลบั้ม กล่องข้อความ เป็นเว็บไซต์ที่มีผู้ใช้บริการมากที่สุดเป็นอันดับ ๑ ของโลก พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้เข้ามาใช้สื่อนี้เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยทำให้ท่านได้รับความนิยม และมีชื่อเสียงในประเทศไทย[๑๑] โดยผู้เขียนได้นำเสนอมีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค ในเฟซบุ๊คของท่านพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ที่นำเสนอในหน้าเพจเฟซบุ๊ค มีดังนี้

๙.๑ รูปแบบการเผยแผ่ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจ้าของเพจ

เริ่มเพจนี้เป็นรูปแบบที่บ่งบอกสถานะข้อมูลทั่วไปท่านเอง ผู้ทำ page ไม่ใช่ท่าน ว.วชิรเมธี แต่ท่านได้อนุญาตอย่างเป็นทางการแล้ว ชื่อหรือการใช้นามของท่านว่า ว.วชิรเมธี เป็นนามปากกาของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ทั้งมีการบ่งบอกถึงการติดต่อ และติดตามผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค เพื่อความสะดวกท่านยังมีเบอร์โทรศัพท์/อีเมลเว็บไซต์/เฟซบุ๊ค และยูทูป พร้อมทั้งจะระบุจำนวนผู้ที่เข้าไปสนทนาหรือแสดงความคิดเห็น กดไลค์ต่อสัปดาห์ด้วย ปี ๒๕๕๙ มีผู้เข้าร่วมสนทนาหรือแสดงความคิดเห็นจำนวน ๑,๙๒๖ คน มีผู้กดไลค์ จำนวน ๑,๓๖๔,๐๓๑ คน[๑๒] ซึ่งเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ท่าน ว.วชิรเมธี ได้อนุญาตให้เผยแผ่ข้อมูลส่วนตัวเบื้องต้นของท่านไว้ในเพจ

๙.๒ รูปแบบการเผยแผ่ข่าวสารประชาสัมพันธ์

ในเพจนี้จะเป็นรูปแบบการเผยแผ่การประชาสัมพันธ์ หรือแจ้งข่าวต่างๆ เพื่อให้สมาชิกและประชาชนทั่วไปได้ทราบความเคลื่อนไหวก่อนการจัดกิจกรรมในวัดของท่าน หรือช่วยเหลือในหน่วยงานองค์ภาครัฐ เอกชนต่างๆ อยู่ตลอดอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ให้สังคมทั่วโลกได้ทราบกันอย่างทั่วถึงที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายงบประมาณในการ

---

[๑๑] ชลธิชา บรรหาร, การสื่อสารทางจริยธรรมในวรรณกรรมคำสอนของ ว.วชิรเมธี (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี), **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

[๑๒] แหล่งที่มา : http://www.facebook.com/v.vajiramedhi,http://twitter.com/vajiramedhi, [๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

โพสต์ลงเพจนี้ จึงต้องเข้าใจกลไกการเลือกสื่อให้เหมาะสมตามโอกาส ทั้งนี้เพื่อให้แผนการประชาสัมพันธ์มีประสิทธิผลมากที่สุด

นั่นแสดงให้เห็นว่า ท่าน ว.วชิรเมธีนั้น ท่านมีความเมตตาเอาใจใส่ พร้อมทั้งตระหนักถึงหน้าที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงใจและจริงจัง โดยการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่างๆ ให้กับวัดและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ผ่านการสื่อสารโซเชียลเน็ตเวิร์คในปัจจุบันนี้

๙.๓ รูปแบบการเผยแผ่รูปภาพกิจกรรม (Photos)

ในเพจรูปภาพนี้ เป็นรูปแบบการเผยแผ่รูปภาพ ที่ท่านได้นำเอาภาพถ่ายที่เป็นภาพนิ่งของการจัดกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละครั้งที่ผ่านมา ด้วยการนำมาโพสต์ลงในเพจรูปภาพหน้านี้อยู่โดยตลอดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทุกคนที่เป็นแฟนเพจ หรือที่เข้ามาเยี่ยมชมได้ทราบถึงการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยพลังศรัทธาอันแรงกล้าของทุกๆ ฝ่าย

เพราะว่า ในปัจจุบันสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คนี้มีขอบเขตกว้างขวางไปทั่วโลก สื่อให้เห็นกิจกรรมที่สามารถสื่ออารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่ดี ความรู้ และเรื่องราวข่าวสารไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้ สื่อประเภทกิจกรรมมีท่านได้นำรูปภาพต่างๆ ของกิจกรรมมาโพสต์ไว้ในเพจนี้ เช่น การบรรยาย การเทศน์แสดงธรรม การจัดประชุม สัมมนา ฝึกอบรม การแถลงข่าว การสาธิต การจัดนิทรรศการ การจัดกิจกรรมการกุศล การจัดกิจกรรมทางการศึกษา การจัดกิจกรรมเสริมอาชีพ เป็นต้น

๙.๔ รูปแบบการเผยแผ่บทความธรรมะ หรือข้อคิดหลักธรรมะ (Notes)

รูปแบบการเผยแผ่บทความธรรมะ หรือข้อคิดหลักธรรมะ เตือนสติแฟนเพจหรือผู้เข้าชมทั่วไปอยู่เสมอ พร้อมกับมีรูปภาพในอิริยาบถที่หลากหลายในท่านที่น่าศรัทธาเลื่อมใส โดยเฉพาะบุคลิกลักษณะของท่านเองแล้วเป็นผู้มีบุคลิกที่น่าศรัทธาเลื่อมใส ผู้ประกอบด้วยกายและจิตที่สมบูรณ์ เปรียมด้วยเมตตา มีวัยวุฒิคุณวุฒิที่พร้อมด้วยวิชาและจรณะอยู่แล้ว เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่เป็นการจูงใจ เป็นลักษณะของการจูงใจจะต้องทำให้ญาติธรรม หรือแฟนเพจนี้ ได้มีความรู้สึกเห็นด้วยกับข้อความหรือข่าวสารในบทความธรรมะหรือข้อคิดหลักธรรมะ ดังนั้น การจูงใจต้องมีการใช้เหตุผลเพื่อโน้มน้าวให้แฟนเพ็จเห็นด้วยตามแนวคิดที่นำเสนอการกระตุ้นเตือน จึงต้องมีการกระตุ้นเตือน ในขณะที่การจูงใจอาจใช้สำหรับผู้ถูกจูงใจที่ยังไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจในเรื่องราวนั้นๆ

๙.๕ รูปแบบการเผยแผ่คลิปวีดิโอสอนคติธรรม คำกลอน คำคม (Videos)

นอกจากจะใช้การแจ้งบอกข่าวเกี่ยวกับหลักสูตรโครงการต่าง ๆ ซึ่งสื่อที่ช่วยเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้ประชาสัมพันธ์สามารถใช้เป็นสิ่งทดแทนคำอธิบายที่ดีอีกสิ่งหนึ่ง คือ CD, VCD และ DVD ธรรม ซึ่งเป็นรูปภาพเคลื่อนไหวของรูปภาพนั้นๆ พร้อมวิวทิวทัศน์รอบๆ บริเวณรอบของวัดท่านเองด้วย พร้อมมีเสียงบรรยายหัวข้อหลักธรรม คติธรรมประจำวัน

ชวนให้ได้รู้ ได้เห็น เกิดแรงศรัทธาขึ้น ผู้เข้ามาชมในเพจนี้ เกิดความพึงพอใจ สามารถแสดงความคิดเห็น พร้อมแชร์ส่งต่อไปให้เพื่อนในกลุ่ม หรือส่วนสาธารณะทั่วไปได้ และในโลกสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คได้อีกไปทั่วโลก เป็นสิ่งที่ให้ความสะดวกในการฟังสำหรับคนที่ไม่มีเวลามาอบรมปฏิบัติ สามารถให้ใครเปิดฟังได้ตลอดเวลา ที่บ้าน หรือที่ทำงาน หรือไหนๆ ก็ได้

นั้นแสดงให้เห็นว่า พลังศรัทธาเลื่อมใสอันเป็นพลังเงียบหลายพันหลายหมื่น หลายแสนคน จนถึงหลักล้านคนที่มีความศรัทธาเลื่อมใส ได้มีส่วนร่วมในการสนทนา หรือได้แสดงความคิดเห็น แชร์ส่งต่อเพื่อนๆ หรือกลุ่มต่างๆ ในสื่อโซเชียล พร้อมทั้งกดไลน์ชื่นชอบในบทบาทและผลงานของท่าน ว.วชิรเมธี แม้หลายแสนคนที่อยู่ห่างไกลไปทั่วโลก แม้จะไม่เคยเห็นท่าน ว.วชิรเมธี เลยสักครั้งในชีวิต แต่เพราะในความเป็นสมณะ และบุคลิกของท่านเองที่น่าเคารพกราบไหว้ เพราะท่านมีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรมที่นำมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้ประชาชนทั่วไป ได้มีความรู้ ความเข้าใจในภาษาธรรมะที่เข้าใจง่าย มียกตัวอย่างชาดกในพระไตรปิฎก มีการเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมอยู่เสมอในรูปแบบเชิงวิชาการ และท่านเองก็ทั้งมีข้อวัตรปฏิบัติที่งดงาม มีจิตใจเมตตาต่อสังคมในหลายๆ ด้าน จึงมีจำนวนผู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้หลักพุทธธรรมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลสู่โลกที่กว้าง หรืออยู่ไกลแม้คนละมุมของโลกก็ตามที สามารถทำให้แคบลงเหมือนได้สัมผัสอยู่ใกล้ตัวท่าน ด้วยการใช้กระบวนการสื่อสารเทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบันนี้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด ทำให้ผู้คนที่หลงใหลในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คเข้ามาสัมผัส และคอยติดตามของท่าน ว.วชิรเมธี มาโดยตลอด และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นั้นถือว่าเป็นนิมิตรหมายที่ดีต่อการพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คของสังคมไทยปัจจุบัน ถือว่าเป็นการพัฒนาการที่ทันสมัยตามยุค ตามเหตุการณ์ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมในยุคสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คสมัยปัจจุบัน และอนาคตต่อไปได้ดีเลยทีเดียว

๑๐. บทสรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วยหลักพุทธธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยมีการอบรมสั่งสอนในรูปแบบต่างๆ ให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้เข้าใจในหลักพุทธธรรม แล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย สำหรับโซเชียลเน็ตเวิร์ค (Social Network) หมายถึง รูปแบบของเว็บไซต์ ในการสร้างเครือข่ายสังคมไปได้ทั่วโลกสำหรับผู้ใช้งานในอินเทอร์เน็ต และเชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น เช่น การแช็ตพูดคุยกัน ส่งข้อความ ส่งอีเมล วิดีโอ เพลง อัปโหลดรูป กดแชร์ส่งต่อกัน การคอมเม้นท์แสดงความคิดเห็นต่างๆ และการไลค์ชื่นชอบ เป็นต้น กำเนิดโซเชียลเน็ตเวิร์ค มีจุดเริ่มต้นจากเว็บไซต์ Classmates.com (๑๙๙๕) และเว็บไซต์ Six Degrees.com (๑๙๙๗) ซึ่งเป็นเว็บที่จำกัดการใช้งานเฉพาะนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเดียวกัน เพื่อสร้างประวัติ ข้อมูลติดต่อสื่อสาร ส่งข้อความ และแลกเปลี่ยนข้อมูลที่สนใจร่วมกันระหว่าง

เพื่อนในลิสต์เท่านั้น จนเกิดเป็นเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ไปทั่วโลก บนโลกออนไลน์ที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด กลายเป็นสังคมเสมือนจริง (Virtual Communities) ไม่ใช่เพียงแค่การที่ยอมให้ปัจเจกบุคคลได้พบปะกับบุคคลแปลกหน้าได้เท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้ใช้สามารถเชื่อมต่อโซเชียลเน็ตเวิร์คและทำให้เครือข่ายนั้นมองเห็นกันได้ทั่วทุกมุมโลก สำหรับเครือข่ายสังคมที่นิยมใช้งานมากที่สุดในประเทศไทย จากการสำรวจในปี ๒๕๕๖ พบว่า อันดับที่ ๑ คือ Facebook (ร้อยละ ๙๒.๒) และผลการสำรวจของปี ๒๕๕๗ นี้ เครือข่ายสังคมออนไลน์ยอดนิยม ยังคงเป็นของ Facebook สูงถึงร้อยละ ๙๓.๗

ส่วนการพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คในยุคปัจจุบันก็เช่นกัน เพื่อให้ทันสมัยกับยุคสื่อเทคโนโลยีในสมัยนี้ ตัวอย่างพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกผ่านกิจกรรมขององค์กรต่างๆ ในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คปัจจุบัน มีภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว (คลิปหรือวีดิโอ) เสียง เป็นสื่อมัลติมีเดียที่สมบูรณ์แบบทำให้เกิดความรักและศรัทธาในสิ่งรู้เห็นได้จริง สำหรับวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คของสังคมไทยปัจจุบัน ผู้เขียนได้นำรูปแบบการเผยแผ่ในเฟซบุ๊ค (Facebook) มาเสนอ มี ๕ รูปแบบ คือ ๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจ้าของเพจ ๒. ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ๓. รูปภาพกิจกรรม ๔. บทความธรรมะข้อคิดคติธรรม และ ๕. คลิปวิดีโอบรรยายธรรม โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมต่อการโพสต์สเตตัสข้อความ รูปภาพหรือลิงค์ การเพิ่มรูปภาพลงสู่อัลบั้ม การสนทนาตามเวลาจริง (Real Time) ผ่านกล่องข้อความ รวมทั้งระยะเวลา ช่วงเวลาและความถี่ที่ปรากฏตัวบนเฟซบุ๊ค

๑๑. อภิปรายผล

ผู้เขียนได้นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คในเฟซบุ๊คของท่านพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ที่เป็นนักบรรยายธรรมเชิงวิชาการ ที่นำเสนอในหน้าเพจเฟซบุ๊ค (Facebook) ด้วยพลังศรัทธาเลื่อมใสอันเป็นพลังเงียบหลายพันหลายหมื่น หลายแสนคน จนถึงหลักล้านคนที่มีความศรัทธาเลื่อมใส ได้มีส่วนร่วมในการสนทนาหรือแสดงความคิดเห็น แชร์ส่งต่อเพื่อนๆ หรือกลุ่มต่างๆ ในสื่อโซเชียล พร้อมทั้งกดไลน์ชื่นชอบในบทบาทและผลงานของท่านนี้ ด้วยวิธีการใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์คด้วยระบบกลไกอัตโนมัติ หรือตามแบบฟอร์มของเฟซบุ๊ค เช่น ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจ้าของเพจ ข่าวสารประชาสัมพันธ์ บทความธรรมะหรือข้อคิดหลักธรรมะ (Notes) คลิปวีดิโอสอนคติธรรม (Videos) ถือว่าเป็นการพัฒนาการที่ทันสมัยตามยุค ตามเหตุการณ์ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมในยุคนั้นๆ ก็จะสามารถเข้าถึงสื่อหรือข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ได้ ได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความรัก ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งได้แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่สำหรับการสื่อสารและการเผยแผ่เชิงพุทธแล้ว ให้มีหลักสติสัมปชัญญะ หรือรู้เท่าทันสื่อต่างๆ พิจารณาใคร่ครวญโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการเป็น

หลักสำคัญว่า ข้อมูลต่างๆ เหล่านั้นเป็นจริงหรือเท็จมากน้อยเพียงไร ถ้าหากเราคอมเม้นท์หรือโพสภาพกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ และแชร์ต่อๆ กันไปโดยขาดสติหยั่งคิด ก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อตนเอง ครอบครัว พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติต่อไปได้เสมอ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. **คู่มือการบริหารและจัดการวัดฉบับย่อ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๒๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๓๙.

วิศิษฎ์ พงศ์พัฒนจิต. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชลธิชา บรรหาร. “การสื่อสารทางจริยธรรมในวรรณกรรมคำสอนของ ว.วชิรเมธี (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖.

ส่วนงานดัชนีและสำรวจ สำนักยุทธศาสตร์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.“รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี ๒๕๕๗”. **รายงานการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๕๗.

(๓) วารสารและบทความจากเว็บไซต์

แหล่งที่มา : http://www.facebook.com/v.vajiramedhi,http://twitter.com/vajiramedhi, [๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

เทรนด์โซเชียลเน็ตเวิร์ค ๒๐๑๐เรียลไทม์,แหล่งที่มา : http://hilight.kapook.com/view/45017, [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9A%, [๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

แหล่งที่มา: http://pongluck.blogspot.com/2012/08/social-media-social-network.[๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Research on Online Social Networks: Time to Face the Real Challenges. S. Güzin MAZMAN, Associate Prof. Dr. Yasemin Koçak, USLUEL, GENDER DIFFERENCES IN USING SOCIAL NETWORKS, Hacettepe University, Faculty of Education, Ankara Turkey.

ศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)
A Study Well-Being of Dhutanga Bhikkhus of Wat Naluang (Abhiññādesitadhamma)

แม่ชีกนกวรรณ ปรีดิ์เปรม*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๑ .เพื่อศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง .๒ และ (อภิญญาเทสิตธรรม)เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการถือธุดงควัตรของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง คัดเลือก (อภิญญาเทสิตธรรม) กลุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มจากพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) งโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง รูป ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่า ๓๖จำนวน .๐เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามมีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๘๖ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน

ผลจากการวิจัยพบว่า (การศึกษาสุขภาวะทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา โดยจำแนกตามตัวแปรที่ศึกษา คือ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาทั้งในสายสามัญและทางสายปริยัติธรรม พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้สึกพอใจต่อการได้บวชในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๕๘, S.D.= ๐.๖๐). สำหรับการพิจารณาสภาพที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาวะของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า สุขภาวะทางปัญญา ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = ๒.๔๔, S.D.= ๑.๐๐) โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ การได้รับรู้เรื่องราวข่าวสารที่จำเป็นในชีวิตแต่ละวัน ส่วนข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าการถือธุดงค์วัตรทำให้ได้พักผ่อนน้อยลง

คำสำคัญ: สุขภาวะธุดงควัตร ,

Abstract

The objectives of this research are; 1. to study the well-being of Dhutanga Bhikkhus of Wat Naluang (Abhiññādesitadhamma) and 2. to study the problems, barriers and suggestions to Dhutanga Bhikkhus of Wat Naluang

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

(Abhiññādesitadhamma). Samples are selected by random from 36 Dhutanga Bhikkhus of Wat Naluang (Abhiññādesitadhamma). Quantitative research method is used to select the specific sampling. The research tools are questionnaire with coefficient reliability at 0.86. Descriptive statistics and inferential statistics are used to analyze the data and the results are presented by essay.

The results of study were found that The study of physical well-being, mental well-being, social well-being and wisdom divided according to studied variables; rainy retreat period (Vassa), educational level of both common and Pariyattidhamma education found that the difference with no significant statistics is at 0.05 level and most of sample groups satisfy with their present well-being at highest level ($\overline{X}$ =4.58, S.D.=0.60). For consideration of well-being problems of sample group found that wisdom well-being has the mean at middle level ($\overline{X}$ = 2.44, S.D.= 1.00) especially the significant problems are information receiving in everyday life. Their suggestions from analyzing of sample group's opinions mostly found that Dhutanga observing results less resting.

Keywords: Well being, Dhutanga

๑บทนำ .

ปัญหาเรื่องสุขภาพเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับทุกๆ คน ในปัจจุบัน อาจมีผลที่เกิดมาจากความเจริญก้าวหน้าในเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ มากขึ้น จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ต้องดิ้นรนต่อสู้และมีผลต่อสภาพจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจตามมา ส่วนคนที่มีร่างกายและสุขภาพจิตที่ดี ก็มีความพึงพอใจในความสำเร็จของชีวิตและหน้าที่การงาน ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ฉะนั้น การมีสุขภาพที่ดี จัดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน การมีสุขภาพที่ดีนั้นย่อมสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้มาก

องค์การอนามัยโลก (World HealthOrganization, 1986) ได้ให้ความหมายของสุขภาพ หรือสุขภาวะ (Well-Being) ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ ว่า สุขภาวะ[๑] คือ ภาวะแห่งความสมบูรณ์พร้อมของร่างกาย จิตใจ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี ไม่ใช่เพียงแต่ความปราศจากโรค หรือทุพพลภาพเท่านั้น สุขภาวะ จึงมีความหมายที่เน้นความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ครบทุกด้าน และนอกจากนี้การมีสุขภาวะที่ดีนั้นจะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้ผู้คนได้มีความสุข ความสบาย มีความสงบร่มเย็นแล้ว ยังจะเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญให้สังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุข แต่ความสุขที่เราต่างพากันหา ใช่ความสุขที่แท้จริงหรือไม่ หรืออาจจะไม่เป็นสุข (ภาวะ) หรือหาความสุขที่เสียสุข (ภาวะ) ะพูดกันง่าย ๆก็คือ หาความสุขที่เป็นความทุกข์หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีอาจจความเห็นผิดนั่นเอง ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิ[๒] นั่นคือปัญหา ทำอย่างไรจึงจะพบความสุขที่แท้จริง

แต่การกินอาหารมื้อเดียว[๓] พักผ่อนเพียงวันละไม่กี่ชั่วโมง หรือแม้กระทั่งการที่เราไปอยู่ในที่ที่ห่างไกล อย่างเช่นเดียวกับการสมาทานถือธุดงควัตร (องค์คุณของการกำจัดกิเลส, ข้อปฏิบัติประเภทวัตรที่ผู้สมัครใจจะพึงสมาทานประพฤติได้) ซึ่งที่วัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) เป็นอีกวัดหนึ่งซึ่งมีการปฏิบัติสมาทานถือธุดงควัตรหลังจากออกพรรษาจะต้องมีการออกจาริกธุดงค์เผยแผ่ และได้มีผู้สนใจปฏิบัติสมาทานถือธุดงควัตรเป็นจำนวนมาก และการปฏิบัติสมาทานมีด้วยกัน ๑๓ ประการ[๔]โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ หมวด ดังต่อไปนี้ หมวดที่ ๑ เกี่ยวเนื่องด้วยจีวร มี ๒ ข้อ คือ ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรและทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร หมวดที่ ๒ เกี่ยวเนื่องด้วยบิณฑบาต มี ๕ ข้อ คือ ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร, ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร, ถือการนั่งฉันครั้งเดียวเป็นวัตร, ถือการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรและถือการไม่รับภัตรที่เขานำมาถวายภายหลัง หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับเสนาสนะ มี ๕ ข้อ คือ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร, ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ถือการอยู่ในที่แจ้ง

---

๑ ๑ องค์การอนามัยโลก :อังกฤษ)World Health Organization ตัวย่อ WHO) ในสังกัดสหประชาชาติ ทำหน้าที่ดูแลประสานงานงานด้านสาธารณสุข ก่อตั้งเมื่อ ๗ เมษายน พ .ศ.ค) ๒๔๙๑ .ศ. (1948สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์.

๒ ๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต .อ .ป), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม** ,พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ :, ๒๕๕๖(, หน้า ๓๓๔.

๓ ๓ ม.๒๓๖/๑๒ (ไทย) .มู.

๔ ๔ พระพุทธโฆสเถระ ,**คัมภีร์วิสุทธิมรรค**,(อาจ อาสภเถระ) แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ , พิมพ์ครั้งที่ ๙) ,กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนาเพรส จำกัด ,(๒๕๕๓ ,หน้า ๘๓.

เป็นวัตร, ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตรและถือการอยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้ไม่ว่าจะเลวหรือประณีต หมวดที่ ๔ เกี่ยวกับความเพียร มี ๑ ข้อ คือ ถือการนั่งเป็นวัตร[๕]

ปัจจุบันความกระจ่างชัดในเรื่องของการสมาทานถือธุดงควัตร นั้นมีน้อย และน้อยนักที่จะมีคนที่เข้าใจ จึงทำให้เกิดการเข้าใจและปฏิบัติที่ผิด และถูกทำให้เข้าใจผิดกันมาว่าเป็นการทรมานตัวเองหรือทำร้ายตัวเอง หรือไม่ถูกต้องตามสุขภาวะ

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ (อภิญญาเทสิตธรรม) จังหวัดอุดรธานี เพราะได้เล็งเห็นว่าธุดงควัตรเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ต้องอาศัยสุขภาวะความด้าน เมื่อปฏิบัติแล้ ๔พร้อมทั้งวจะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติการถือธุดงควัตรที่ถูกต้องซึ่งจะเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่สนใจ และเพื่อให้ทราบข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตร และเป็นข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ในกาลต่อไป

๒วัตถุประสงค์ของการวิจัย .

๑. เพื่อศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)

๒. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการถือธุดงควัตรของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) มีจำนวน ๓ ตอน ผู้วิจัยได้ปรับปรุงและดัดแปลงแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ที่สุวัฒน์ มหัตนิรันดรกุล และคณะ พัฒนาขึ้น[๖] เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล (อภิญญาเทสิตธรรม) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

---

[๕] คณาจารย์โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, คู่มือการเรียนการสอน นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๖.

[๖] สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ. เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุด ๑๐๐ ตัวชี้วัดและ ๒๖ ตัวชี้วัด. รพ.สวนปรุง จ.เชียงใหม่ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๐. หน้า ๑๙.

๔. สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป พบว่า พระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) ส่วนใหญ่มีอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี และกลุ่มที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๙ ปี ตามลำดับส่วนใหญ่มีอายุพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษา รองลงมาเป็นผู้ที่มีอายุพรรษาระหว่าง ๖-๙ พรรษา(พระมัชฌิมะ) และพรรษา ๑๐-๑๙ (พระเถระ) ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน และผู้มีอายุพรรษา ๒๐ (พระมหาเถระ) พบว่ามีจำนวนเล็กน้อย เท่านั้น

พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีวุฒิการศึกษาทางสายสามัญส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี รองลงมา พบว่ามีการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

สำหรับการศึกษาทางปริยัติธรรมพบว่าส่วนใหญ่ มีการศึกษาในระดับนักธรรมชั้นเอก รองลงมามีการศึกษาในระดับนักธรรมชั้นโท และชั้นตรี ตามลำดับ

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

๑ .ผลที่ได้จากการศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) พบว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาวะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า สุขภาวะด้านจิตใจอยู่ในระดับที่ดี ส่วนสุขภาวะด้านกาย สุขภาวะด้านสังคม และสุขภาวะด้านปัญญา พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้ง ๓ ด้าน เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายด้าน พบว่า

สุขภาวะทางกายโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาวะทางกายในระดับมาก ได้แก่ ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลในแต่ละวัน รองลงมาเป็นปัญหาเรื่องความเจ็บปวดตามร่างกาย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ปวดตามตัว ทำให้ท่านไม่สามารถทำในสิ่งที่ต้องการ และมีกำลังเพียงพอที่จะทำสิ่งต่างๆ ในแต่ละวัน ตามลำดับ ส่วนความสามารถในการเดินทางไปในที่ต่างๆ ด้วยตนเอง และความพอใจกับการนอนหลับ พบว่ามีสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

สุขภาวะทางจิตใจโดยรวม อยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้สึกพอใจต่อการบวชในพระพุทธศาสนาของตนเอง รองลงมามีความพอใจในสมณเพศอยู่ในระดับมาก และมีความรู้สึกไม่ดี เช่น รู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวัง กังวล ฯลฯ อยู่ในระดับมาก นั่นคือ ไม่มีความรู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวัง และกังวล ตามลำดับ

สุขภาวะทางสังคมโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าคุณภาพชีวิตเหมาะสมกับสมณะเพศอยู่ในระดับมาก รองลงมาพบว่ามีความพอใจต่อการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่นอย่างที่ผ่านมา และพอใจกับการช่วยเหลือที่เคยได้รับจากเพื่อน ๆ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

สุขภาวะทางปัญญาโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พอใจกับการที่ท่านสามารถแก้ไขปัญหา ในการ

ปฏิบัติหน้าที่ โดยมีความรู้เท่าทันกับสภาวะปัจจุบันอยู่ในระดับมาก รองลงมาเห็นว่าการใช้หลักเหตุและผล โดยการพิจารณาในการศึกษาและปฏิบัติหน้าที่ของตน และรู้สึกว่าท่านเชื่อว่าทุกอย่างมีคำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผลรองรับ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

สำหรับผลการศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยจำแนกตามตัวแปรที่ศึกษาพบว่าสุขภาวะของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มต่างๆ ไม่พบว่ามีความแตกต่างกัน

ผลที่ได้จากปัญหาอุปสรรคต่อการถือธุดงควัตรของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)

เนื่องจากการสมาทานการปฏิบัติธุดงควัตร เป็นการปฏิบัติแบบสมัครใจและเป็นการปฏิบัติที่พระสงฆ์แต่ละท่านเลือกที่จะสมาทานปฏิบัติในข้อไหน อุปสรรคต่างๆจึงไม่เกิดขึ้นอาจจะบ้างเล็กน้อยก็คือ สุขภาพทางกายไม่ค่อยแข็งแรง

ผลที่ได้ประโยชน์ต่อการถือธุดงควัตรของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม)

๑. ได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้สร้างบุญบารมี ได้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนา ให้อยู่ในปาฏิโมกข์สังวรอย่างเคร่งครัด ไม่ล่วงสิกขาบท

๒. ได้ความเรียบง่าย มักน้อย สันโดษ มีความสงบตามฐานะ

๓. ขัดเกลา กายใจ ให้สะอาด สว่าง สงบ ยิ่ง ๆขึ้นไป

๔. ไม่ต้องกังวลในเรื่อง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และสถานที่ ไม่ติดสุขเกินไป มีความอดทนต่อทุกสถานการณ์ได้ดี

๕. ทำให้กายอ่อนน้อม วาจาอ่อนหวาน จิตใจอ่อนโยน มีสมาธิมากขึ้น

๖. ขัดเกลาจิตใจ ให้พ้นจากกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ เลี้ยงชีพพอควรแก่สมณสารูป

๗. ทำให้อาสวะกิเลสเบาบางลงถึงซึ่งความสิ้นทุกข์ในวัฏฏะสงสาร๕อภิปราย . ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ถือธุดงควัตรของวัดนาหลวง อภิญญาเทสิต) พบว่า (ธรรม

สุขภาวะกาย เช่น การที่ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลเป็นประจำ และมีสภาพความปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้ท่านไม่สามารถทำในสิ่งที่ต้องการ ลักษณะข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่ศึกษาที่พบว่าวัดนาหลวง มีสภาพพื้นที่เป็น (อภิญญาเทสิตธรรม) ที่อยู่ห่างไกลและมีพื้นที่ที่กว้างใหญ่ จึงจำเป็นที่พระสงฆ์ทุกรูปต้องช่วยกันเก็บกวาดให้วัดสะอาด ทำให้อาจรู้สึกปวดเมื่อยร่างกาย แต่การปฏิบัติดังที่กล่าวมานั้น ก็เป็นประโยชน์ที่จะช่วยให้ได้มีกิจกรรมเป็นการออกกำลังกายไปในตัว ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษา

ของพระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร.[๗] ได้ศึกษา “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย” พบว่า สภาพปัจจุบันปัญหาของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคกระเพาะอาหาร รองลงมาเป็นความดันโลหิตสูง ปวดหลัง ปวดเอว ไขมันในเลือด และข้อเสื่อม เมื่อเจ็บป่วยพระสงฆ์ส่วนใหญ่ซื้อยาฉันเอง มีบางส่วนไปรักษาที่คลินิกเอกชน และโรงพยาบาล พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีสิทธิรักษาพยาบาลคือหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า มีพระสงฆ์ร้อยละ ๓๑.๘๘ ยังไม่มีสิทธิใดๆ มีบ้างเพียงเล็กน้อยที่ทำประกันชีวิต พฤติกรรมในการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ พบว่า ส่วนหนึ่งยังขาดองค์ความรู้ในเรื่องสุขภาพองค์รวมในมิติต่างๆ โดยเฉพาะในด้านร่างกายซึ่งมีการรับประทานอาหารที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคในกลุ่มไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ความต้องการด้านสุขภาพของพระสงฆ์ ผลจากการประเมินพบว่าส่วนใหญ่ต้องการมีห้องปฐมพยาบาล ไว้ที่วัดและมีผู้ปฏิบัติงานดูแลเวลาอาพาธ ต้องการให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในจัดซื้อเวชภัณฑ์และทำกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพ ต้องการได้รับตรวจสุขภาพประจำปี เวลาอาพาธและพระสงฆ์ที่เป็นผู้สูงอายุต้องการให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้มาตรวจเยี่ยม และเยี่ยมไข้ที่วัดอย่างต่อเนื่อง และต้องการให้มหาเถรสมาคมจัดประชุมพระสังฆาธิการเพื่อพัฒนางานระบบสุขภาพพระสงฆ์ต่อเนื่องทุก ๓ เดือน การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่าย มีการบูรณาการแนวคิดการดูแลสุขภาพองค์รวมตามหลักการพระพุทธศาสนา พฤติกรรมสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากก่อนการดำเนินการจัดระบบบริการสุขภาพในทุกมิติ

สัมพันธภาพทางสังคม ส่วนใหญ่คิดว่าคุณภาพชีวิตเหมาะสมกับสมณะเพศที่ดีมาก รู้สึกพอใจต่อการได้พบปะและได้รับความเอื้อเฟื้อในด้านต่างๆ จากกัลยาณมิตร ลักษณะข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของวัดนาหลวงที่ศึกษาและสอดคล้องกับการศึกษาเอง พระมหาสมชาติ สุวิชาโน(บุญมี)[๘] ที่ได้ศึกษา “ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาวะของพระสังฆาธิการ ในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสุขภาวะทุกด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และรู้สึกพอใจกับความสามารถในการทำงานได้อย่างที่เคยทำ พอใจต่อการบวชในพระพุทธศาสนา พอใจต่อการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่น และพอใจกับสภาพวัดในปัจจุบัน ผลการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ และพรรษาแตกต่างกัน พบว่า ไม่มีความ

---

[๗] พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร., “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”, **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตย์วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๗).

[๘] พระมหาสมชาติ สุวิชาโน (บุญมี),”ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาวะของพระสังฆาธิการ ในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗)

แตกต่างกันกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ และด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีความแตกต่างกัน ส่วนกลุ่มที่มีตำแหน่งต่างกัน พบว่า มีสุขภาวะที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการเสริมสร้างสุขภาวะ พบว่า ส่วนใหญ่ มีปัญหาสุขภาวะด้านสุขภาพกายที่จำเป็นต้องไปรับการรักษาพยาบาล เพื่อที่จะทำงานหรือมีชีวิตอยู่ไปได้ในแต่ละวัน ส่วนสภาพปัญหาสุขภาวะด้านจิตใจ พบว่า มีความรู้สึกไม่ดีเช่น รู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวัง กังวล และพบว่ามีปัญหาด้านการคมนาคม

สุขภาวะด้านจิตใจโดยรวมรู้สึกพอใจต่อการบวชในพระพุทธศาสนาและพอใจในสมณเพศ แต่มีบางครั้งที่รู้สึกเศร้าใจ เช่น เหงา หดหู่ กังวล เป็นต้น ลักษณะข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่ศึกษาที่พบว่าวัดนาหลวง นมีสภาพพื้นที่เป็ (อภิญญาเทสิตธรรม) วัดที่อยู่ในป่าบางครั้งผู้อาศัยอาจมีความรู้สึกอ้างว้าง ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ภัทรา เชื้อนิล ได้ศึกษา “รูปแบบการสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับเพศและวัยของชุมชนบ้านลาด หมู่ที่ ๒ ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์”[๙] พบว่า สถานการณ์ปัญหาสุขภาวะของชุมชนโดยจำแนกตามเพศและวัย กลุ่มอายุ ๒๕-๓๕ ปี เพศชาย ขาดความอบอุ่นในครอบครัว ออกไปทำงานรับจ้างต่างถิ่น กลุ่มอายุ ๒๕-๓๕ ปี เพศหญิง ขาดความอบอุ่นในครอบครัว พ่อต้องไปทำงานในเมือง เกิดความห่างเหิน ขาดที่พึ่ง กลุ่มอายุ ๓๖-๔๕ ปี เพศชายมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทั่วไป กลุ่มอายุ ๓๖-๔๕ ปี เพศหญิง มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทั่วไป กลุ่มอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป เพศชาย มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทั่วไป กลุ่มอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป เพศหญิง เกิดความเครียดจากสภาพร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยทอง มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทั่วไป องค์ความรู้ในการสร้างเสริมสุขภาวะของชุมชน พบว่า ประชานชนบ้านซาด ใช้องค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านที่มีคุณสมบัติทางยามารักษาผู้ป่วย โดยปรับใช้หรือแปรสภาพความเข้มข้นของสมุนไพรให้เหมาะกับผู้ป่วย ใช้สมุนไพรในการบำรุงรักษาผิวพรรณและบำบัดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ใช้สมุนไพรในการดับกลิ่นอับในบ้าน และสุดท้ายใช้สมุนไพรเป็นสินค้าเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัว รูปแบบการสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับเพศและวัยของชุมชน พบว่า รูปแบบการสร้างสุขภาวะต้องมีองค์ประกอบหลัก ๖ องค์ประกอบ คือ ๑. ชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ หมายถึงประชาชนส่วนใหญ่สนใจใฝ่รู้ในสิ่งแวดล้อมรอบข้าง และมีความตื่นตัวกับสิ่งแปลกใหม่ พร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับนักวิจัยในการทำงานเป็นอย่างดี ๒. ชุมชนมีองค์ความรู้ที่ทันสมัย คือมีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสร้างประชาคมด้านสุขภาพ สร้างเครือข่ายสื่อมวลชน

[๙] ภัทรา เชื้อนิล “รูปแบบการสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับเพศและวัยของชุมชนบ้านซาด หมู่ที่ ๒ ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาวิจัยและพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (๒๕๕๔).

สมาคม องค์กรต่างๆ มากขึ้น เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสร้างสุขภาพที่ดีให้กับชุมชน ๓. ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ๔. ชุมชนมีกระบวนการจัดการชุมชน ๕. ชุมชนมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๖. ชุมชนมีกระบวนการเฝ้าระวังภัย หมายถึง คือประชาชนในชุมชนช่วยกันดูแลความสงบสุขของชุมชน โดยการจัดเวรยามดูแลสถานการณ์ในชุมชน

ด้านสุขภาวะทางปัญญา ส่วนใหญ่พอใจกับความเชื่อว่า ทุกสิ่งอย่างต้องมีเหตุและปัจจัยลักษณะข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่ศึกษา และสอดคล้องกับ (ผล) (ฉัตรวิไล) การศึกษาของพระเมธาวี อาภสฺสโร[๑๐] ที่ได้ศึกษา “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงควัตรในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า จากการศึกษาหลักการธุดงควัตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทั้งหมด ๑๓ ข้อ ๔ หมวด คือ ๑) หมวดที่เกี่ยวกับจีวร มีใช้เพียงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และใช้เพียงไตรจีวรเป็นวัตร ๒) หมวดที่เกี่ยวกับบิณฑบาต มีเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร นั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรและห้ามภัตตาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร ๓) หมวดที่เกี่ยวกับเสนาสนะ มีอยู่ป่าเป็นวัตร อยู่โคนไม้เป็นวัตร อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร อยู่ป่าช้าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร และ ๔) หมวดที่เกี่ยวกับความเพียร มีนั่งเป็นวัตร และพบว่าพระสาวกในครั้งพุทธกาลที่ปฏิบัติธุดงควัตรมีดังนี้ พระมหากัสสปเถระปฏิบัติใช้เพียงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็นประจำและอยู่ป่าเป็นวัตร พระอัญญาโกณฑัญญะ พระอนุรุทธเถระ และ พระเรวตขทิรวนิยเถระ ปฏิบัติอยู่ป่าเป็นวัตร พระสุภูติเถระปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร และปฏิบัติอยู่ป่าเป็นวัตร พระพากุลเถระปฏิบัติอยู่ป่าเป็นวัตรและนั่งเป็นวัตร พระอุปเสนเถระ และพระปุณณมันตานีบุตรเถระปฏิบัติธุดงควัตรทั้ง ๑๓ ข้อ ส่วนวิธีการปฏิบัติธุดงควัตรของพระมหาสาวกจะมีลักษณะคือ เมื่อบวชเรียนแล้วจะเรียนกรรมฐานหรือหลักธรรมจากพระศาสดาหรือจากพระอาจารย์แล้วจึงเข้าป่าปฏิบัติตามกรรมฐานข้อนั้น ๆ จนชำนาญหรือพิจารณาหลักธรรมและประกอบความเพียรเจริญสมาธิภาวนาหรือ ปฏิบัติธุดงควัตรข้อนั้น ๆ จนเกิดดวงตาเห็นธรรมและได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๖.๑.๑ วัดนาหลวง (อภิญญาเทสิตธรรม) ควรจัดให้มีโครงการสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับพระสงฆ์โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

---

[๑๐] พระเมธาวี อาภสฺสโร (ฉัตรวิไล),“การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงควัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๖.๑.๒ คณะสงฆ์ควรจัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติธุดงควัตร โดยการจัดทำหนังสือ เพื่อได้ศึกษาและให้ความเข้าใจ แก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกหลักและถูกต้อง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์

๒. ควรจัดให้มีการอบรมการปฏิบัติธุดงค์กรรมฐานแก่คฤหัสถ์ เพื่อจะได้รู้และเข้าใจในการปฏิบัติธุดงควัตรอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาต่อสุขภาวะองค์รวมของพระสงฆ์

๒. ศึกษาการดูแลรักษาสุขภาพของพระสงฆ์

๓. ศึกษาการปฏิบัติธุดงควัตรที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ). พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด), ๒๕๕๓.

คณาจารย์โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. **คู่มือการเรียนการสอน นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง), ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์), ๒๕๕๖.

สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ. **เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ชุด ๑๐๐ ตัวชี้วัดและ ๒๖ ตัวชี้วัด**. รพ.สวนปรุง จ.เชียงใหม่ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๐.

องค์การอนามัยโลก (อังกฤษ: World Health Organization ตัวย่อ WHO) ในสังกัดสหประชาชาติ ทำหน้าที่ดูแลประสานงานงานด้านสาธารณสุข ก่อตั้งเมื่อ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ (ค.ศ. 1948) สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต. ดร. “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”. **รายงานการวิจัย.** บัณฑิตย์วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระเมธาวี อาภสฺสโร (ฉัตรวิไล). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงควัตรในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสมชาติ สุวิชาโน (บุญมี). “ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาวะของพระสังฆาธิการ ในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ภัทรา เชื้อนิล. “รูปแบบการสร้างสุขภาวะที่เหมาะสมกับเพศและวัยของชุมชนบ้านซาด หมู่ที่ ๒ ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๔.

การดำเนินชีวิตของชาวอีสานสู่วิถีพุทธธรรมด้วยผญาภาษิต
The lifestyle of the Northeast into the path of morality with paya proverb

ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ*

บทคัดยอ

ชาวไทยในภูมิภาคอีสานนั้นส่วนใหญ่เป็นประชากรที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงแล้วเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ปะปนกับชาวท้องถิ่นอีสานเดิม การอพยพของประชากรส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเมืองการสงคราม ส่วนมากที่อพยพมาในสมัยรัตนโกสินทร์นี้จึงกลายมาเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชาวอีสานตั้งแต่นั้นมาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นไทยอีสาน นอกจากจะมีวิทยานิพนธ์ หรืองานค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวกับศิปละวัฒนธรรมของนักศึกษา นักวิชาการในด้านต่างๆ แล้วนั้นเริ่มมีปรากฏออกมามากขึ้น เพื่อมุ่งให้เข้าใจถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมอีสาน อันมีพัฒนาการมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ยาวนาน และควรอยู่คู่กับเยาวชนรุ่นหลังให้ได้เรียนรู้และก้าวหน้าต่อไปในอนาคต มนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความคิดและความรู้สึก ตลอดจนใช้ในการถ่ายทอดความรู้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง จากยุคสมัยหนึ่งไปสู่ยุคอีกสมัยหนึ่ง และจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษาอีสานนั้นนอกจากจะเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งแล้วภาษาอีสานยังเป็นการเสริมสร้างและสืบทอดวัฒนธรรมแขนงต่างๆ อีกด้วย

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต,ชาวอีสานสู่วิถีพุทธธรรม, ผญาภาษิต

Abstract

In the northeast region of Thailand is mostly influenced by the culture of the Mekong River and then into the residents mingle with the locals east.The evacuation of the population, mainly as a result of political warfare.Most immigrants in this period became the majority population of the Northeast.Since then, the local language and literature northeast Thailand. In addition to the thesis Or research on the culture of Fine Arts students.Scholars in various fields Then she began to appear more and more. To strive to better understand the culture of the East. It has developed from the past to the

* อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

present life. And should be paired with the younger generations to learn and progress in the future. Human language is an expression of thoughts and feelings. As well as the transfer of knowledge from one person to another. From one era to another era, the modern one. And from one society to another society.It can be said that in the East, in addition to being a cultural fields and one thread to strengthen and cultural fields as well.

Keywords: Way of life, Buddhist way to Northeast,Paya Motto

๑. บทนำ

การพูดผญาของชาวอีสานที่นิยมใช้นำมาเป็นคติเตือนใจในการสั่งสอนให้คนเป็นคนดีอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นเวลาช้านาน ที่สะท้อนให้เห็นความเก่งกล้าและ ฉลาดมีความสามารถล้ำลึกของผู้ที่ได้รับและสืบทอดมาจนถึงคนปัจจุบันและได้มาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ในด้านต่างๆ ในที่สุดก็กลายมาเป็นภาษาภาษิต ปริศนาภาษิต ผญาภาษิต และอื่นๆ อีกมาก ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดกอันล้ำค่าได้ตกทอดมาถึงคนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าภูมิหลังของภาษาวรรณคดี วรรณกรรมของชาวอีสาน เพื่อจะได้นำมาเป็นข้อวัตรปฏิบัติกิจในชีวิตประจำวันให้เกิดความสมดุลย์เข้ากับสภาวะการณ์ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี จะทำให้เรามีสติรอบรู้ตั้งมั่นคงมองเห็นที่หมายแล้ว ถึงจะอยู่ท่ามกลางความเศร้าโศก ก็หาโศกเศร้าไม่[๑] นี้เป็นคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์

ผญาภาษิตเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนอีสานที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเองพร้อมเป็นภาษาที่ลึกซึ่งเพิ่มความเข้าใจง่ายต่อผู้ฟัง ทำให้เข้าถึงการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัยมีความเป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างมีความสุข ผญาจะปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรหรือคำพูดที่เป็นกาพย์กลอนได้นั้น ล้วนแล้วแต่เกิดจากแรงบันดาลใจในศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของคนในสังคมอีสาน เพราะแฝงไว้ด้วยหลักธรรมดำเนินชีวิตมีสติทุกย่างก้าวมาแต่โบราณจะใช้ภาษาเจรจาที่ไพเราะงดงามมีลักษณะเป็นบทร้อยกรองที่มีทั้งเรียบง่าย

ดังนั้น ประเด็นหลักของบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของชาวอีสานสู่วิถีพุทธธรรมด้วยผญาภาษิต ลักษณะของผญาเป็นอย่างไร คำสั่งสอนมีความหมายอย่างไร? ทำไมต้องดำเนินวิถีชีวิตด้วยผญาภาษิตธรรม?

---

[๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต**), พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๔.

๒. ลักษณะของคำผญา ผญา[๒] เป็นภาษาลาวที่คนในภาคอีสานซึ่งสืบเชื่อสายมาจาก ลาว อาณาจักรล้านช้าง ใช้พูดจากัน เพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้พูด รากศัพท์ของคำว่า ผญา มาจากคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี หรือคำว่า ปรัชญา ในภาษาสันสกฤต แต่เมื่อมีคนเชื้อชาติลาวนำเอาคำว่า ปรัชญา มาใช้พูดในภาษาของตน จึงเปลี่ยนคำควบกล้ำ คือ ปร เป็นเสียง ผ ซึ่งมีหลายคำเช่น เปรต คนอีสานใช้ เผด ซึ่งนักปราชญ์ได้แบ่งลักษณะของคำผญาไว้ดังนี้

๑) มีลักษณะคล้องจองกันในเชิงสัมผัสฟังแล้วรื่นหู

๒) มีความหมายล้ำลึก

๓) เป็นหมู่คำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและปรัชญาในการดำรงชีวิต

๔) เป็นหมู่คำที่แสดงออกในเชิงการมีไหวพริบ ปฏิภาณของผู้พูด

ลักษณะของผญาตามที่กล่าวมานั้น ที่นักปราชญ์ได้แบ่งไว้ เป็นลักษณะภาษาที่คล้องจองกัน ไม่ว่าจะเป็นประโยคที่สั้นหรือยาวก็ตาม จะมีความหมายที่ลึกซึ่งกินใจ ตามบ้างจังหวะอารมณ์ หรือ บริบท ที่พาไป ผู้พูดต้องมีไหวพริบ ปฏิภาณ พร้อมแสดงออกมาเพื่อให้ประโยคนั้นฟังแล้วเข้าใจความหมายอย่างแจ่มแจ้งของคำผญา และได้หลักพุทธธรรมนำไปใช้ในวิถีชีวิตของคนอีสาน

๒.๑ การจ่ายผญา จึงเป็นวิธีการทดสอบภูมิปัญญา สื่อองค์ความรู้ ของชาวอีสาน ด้วยเหตุนี้เองคนอีสานในสมัยก่อนจึงต้องมีการเรียนรู้ คำผญา เอาไว้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ โดยเรียนจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยายหรือญาติพี่น้องของตนเองก่อน จึงไปเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ในหมู่บ้านของตนเองหรือที่อื่น วิธีเรียนนั้นก็จะใช้วิธีบอกโดยผู้เรียนต้องจำเอาเองตามที่ผู้สอนนั้นบอก คำผญา ที่เรียนในช่วงแรกๆ จะเป็นคำผญา ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน

ผญาเป็นประโยคที่สืบทอดกันมานาน ในแต่ละยุกต์สมัย เป็นประโยคใหม่บ้าง เก่าบ้าง เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ปัจจุบัน การจะจ่ายผญาแต่ละครั้งต้องดูบริบท ถูกกาลถูกเวลา ทำให้เนื้อหาที่สื่อหรือจ่ายไปนั้น ผู้ฟัง ผู้พูด เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

๒.๒ ประเภทของคำผญา

๑) ผญาย่อย[๓] เป็นคำผญาที่ผู้คนใช้กันอยู่ทั่วไปในเหตุการณ์ประจำวันต่างๆ เช่น การถามข่าวคราว ถามถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งผญาย่อยนี้ไม่สามารถจะนำไปรวบรวมกับหมวดคำผญาอื่นๆ ได้ เช่นเห็นว่าเวียงจันทน์เส่า สาวเอยอย่าฟ้าวว่ามันสิโป้บาดหล่า แตงช้างหน่วยปายในประโยคนี้ เป็นลัษณะของผญาย่อยเกี่ยวกับการถามสารทุกข์สุขดิบของชาวอีสานผญา

---

[๒] เสนะ ผดุงฉัตร, **สุภาษิตคำพังเพยและคติสอนใจ**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา,๒๕๓๙), หน้า๑๐.

[๓] นภดล ทองโสภิต, **ขุมปัญญาแห่งอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านฉัตร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๓.

ที่ใช้อยู่ทั่วไปถามข่าวคราวความเป็นอยู่ว่าอยู่กินอย่างไร ในการใช้ชีวิต เรื่องส่วนตัว หรือเรื่องครอบครัว รวมถึงที่อยู่อาศัย ดังตัวอย่างผญาในเบื้องต้นที่ถามถึงสารทุกข์สุขดิบของชาวอีสาน ในการเป็นอยู่ทั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒) ผญาเกี้ยว เป็นผญาที่ใช้พูดจาเพื่อเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว เช่น

(ช) อ้ายอยากมีปีกคือนกก่าง อยากมีหางคือนกกี้ บินพี้วี้มาพี้ฮวมแลงสู่มื่อแหล่ว

(ญ) ลมพานต้องตองแกย่านบ่อแน่ ลมพานต้องตองแต้ แน่บ่นอ เป็นต้น

เป็นผญาเกี่ยวกับชาย หญิง อยากอยู่ด้วยกัน แบบสามีภรรยา ช่วยเหลือกันและกัน สุขทุกข์ก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขจะไม่แยกจากกัน

พูดถึงอารมณ์ทั้งหญิงและชายที่อยู่ในวัยรุ่น มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน อยากมีเพื่อนพูดคุยในเวลาทอแท้อยู่ในวัยเดียวกันเพื่อให้มีความรู้สึกที่ดีขึ้น และพร้อมที่จะอยู่กินไปด้วยกันช่วยเหลือกันและกัน ในวิถีการครองเรือน

๓) ผญาภาษิตธรรม เป็นคำผญาที่สำคัญมีเนื้อหาเป็นคำสอนที่แฝงด้วยพุทธธรรมในสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองและการปกครอง เพื่อให้ผู้พูดและผู้ฟังนำไปเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติวิถีชีวิตของตนเองแล้วจะได้มีความสุขความเจริญ เช่น ควมฮู้น้อยอย่าอ่านคองเมือง ผัวเพิ่นยังอย่าขันเป็นชู้

มีความรู้น้อยประสบการณ์ไม่มากอย่าคิดจะมาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้านาย และให้รักษาศีล ๕ โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๓ ให้มีผัวเดียว เมียเดียว จะมีความสุขในการครองเรือนตลอดชีวิต พร้อมได้บุญกุศลไปในตัว มีคุณความดีป้องกันภัยตลอดชีวิต สอดคล้องกับภาษิตธรรมที่ว่า “อยากกินข้าวให้ปลูกใส่ผลานหิน”[๔] หมายถึง การบำเพ็ญบุญกุศลคุณงามความดีในพระพุทธศาสนา หลักของการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” มี ๓ ประการใหญ่ๆ คือ การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ให้รักษา กระทำอยู่ต่อเนื่องทำให้เกิดวิถีชีวิตอย่างมีความสุข

ถ้าอยากเห็นก้อนเมฆให้หมอบลงสา คำว่า “ถ้าอยากเห็นก้อนเมฆให้หมอบลงสา” หมายถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตัว รู้จักกราบไหว้มีสัมมาคารวะต่อบุคคลอื่น ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง และที่สำคัญให้มีความเคารพอ่อนน้อมต่อพระรัตนตรัยซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสูงสุด เปรียบเทียบได้ดังก้อนเมฆสีขาวบริสุทธิ์ลอยอยู่บนท้องฟ้า พระรัตนตรัยก็เช่นเดียวกันถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สูงส่งควรแก่การสักการะบูชาอย่างยิ่ง แต่การอ่อนน้อมนั้นต้องอ่อนน้อมต่อบุคคลที่

---

[๔] คำว่า ปลูกข้าว ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนาและ คำว่า “ผลานหิน” หมายพึงพระพุทธศาสนา การปฏิบัติให้ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อีกนัยหนึ่ง คำว่า “ปลูกข้าว” หมายถึงการทำบุญตักบาตรกับพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการรักษาศีลและการเจริญภาวนา ส่วนคำว่า “ผลานหิน” หมายถึงบาตรที่ทำมาจากเหล็กหรือแสตนเลสเป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารของพระภิกษุสามเณร

ควรอ่อนน้อม ท่านเรียกว่า “วุฒิบุคคล” ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือ[๕] ๑) วัยวุฒิ คือคนที่แก่กว่าเรา ๒) ชาติวุฒิ คือคนที่มีกำเนิดสูงกว่าเรา การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อวุฒิบุคคล ๒ ประเภทดังกล่าวมาแล้ว ด้วยการกราบไหว้ลุกรับ หรือพูดจาแสดงสัมมาคารวะ หรือให้เกียรติท่านเป็นต้น จัดเป็นการทำบุญอีกชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนา ย่อมได้รับความสุข ความเจริญในชีวิตได้

ผญาย่อย ผญาเกี้ยว ผญาภาษิตธรรม รวมแล้วเป็นประเภทของผญาเป็นการใช้ถ้อยคำที่กล่าวเป็นร้อยกรองสั้น ๆ แฝงไว้ด้วยคติธรรม คำเตือนใจ หรืออีนัยหนึ่งคือ ข้อความที่เป็นอุปมาอุปมัย ให้ผู้ฟังได้คิดตีความสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามถูกต้อง ทำให้การดำเนินชีวิตทั้งกายและใจประสบความสุขตลอดไป

๓. การดำเนินชีวิตของชาวอีสานสู่วิถีพุทธธรรมด้วยผญาภาษิต

๓.๑ สภาพทั่วไปของสังคมชาวอีสาน

สภาพแวดล้อมของภาคที่มีความอดอยากขาดแคลน ข้าวปลาไม่อุดมสมบูรณ์ ทำให้คนอีสานให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องเป็นอันดับแรก และมีวัฒนธรรมการกินที่เรียบง่ายไม่พิถีพิถัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากผญาที่มีข้อความเปรียบเทียบเกี่ยวกับเรื่องการกินเป็นจำนวนมาก ดังผญาอีกบทหนึ่งที่ว่า “ครั้นได้กินลาบก้อยอย่าลืมแจ่วแพวผัก ครั้นได้กินพาเงินพาคำอย่าลืมกะเบียนฮ้าง” หมายความว่า เมื่อได้กินลาบก้อยหรืออาหารดีๆ อย่าลืมน้ำพริกผัก เมื่อได้กินสำรับเงินสำรับทองอย่าลืมกระด้งที่ชำรุด คำสอนนี้มุ่งสอนไม่ให้เป็นคนได้ดีแล้วลืมตัว โดยเฉพาะนิสัยของคนอีสานชอบทำบุญให้ทาน เสียสละ มีกตัญญูรู้คุณ ดังพญาที่ว่า “เพิ่นว่าทานทานนี่มันบ่แม่นของปลอม ทำให้หอมแฮมอักกว่าคนทั้งค่าย เจ้าผู้มีไหมฝ้ายทานไปอย่าได้จ่ม ทานให้สมพระเจ้าบุญชีค้ำเหลี่ยมบ้าง คันว่าทานปลาชิ้นให้แก่เจ้าทายก บาดว่าตกภายลุนซิเล่ามีเงินล้าน โฆษจารย์เพิ่นเขียนไว้บาลีกะยังว่า เพิ่นว่าทานังนี้ปาริสุทธัง คันว่านิพพานนังปรมังสุขัง ผมซิแปลให้ฟังจำเอาเด้อพ่อ อันหนึ่งทานังนั้นแปลต่อซึ่งผลการทาน นี่นั้นเป็นสถานของเฮาผู้ให้ ปาริสุทธังในเป็นเครื่องจบดี ส่วนปารีนั้นนี้เป็นหนทางเบื้องหน้าบอกว่าทานังนั้นนีรพานเป็นแก่น สุขังนั้นเป็นแดนเสวยสุขอย่างยิ่งเกินทานบ่มี...”[๖]

เมื่อยามกันดารขัดสน ทำให้เกิดความสุขได้ดังผญาที่กล่าวข้างต้น คือ มีการแบ่งปันกัน สามัคคีกัน ตามคำกล่าวพื้นบ้าน “พริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้” ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้อยู่รอดมาได้ สระน้ำสาธารณะที่ทุกครัวเรือนในชุมชนร่วมกันดูแลรักษาไว้เป็นสมบัติกลาง เพื่อแบ่งปันน้ำได้สร้างนิสัยทรหดอดทน ขันติ พร้อมกล้าเผชิญความยากลำบากให้แก่

---

[๕] เปโมนุสรณ์, งานบำเพ็ญกุศลสตมวาร พระครูพิสาลสิขกร (ชิระ เปโม) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอท่าลี่ วัดโพธิ์ศรี อ.ท่าลี่ จ.เลย (เลย: ม.ป.ป.), หน้า ๙.

[๖] สงวน ศีอระพิมพ์, “คำผญาย่อยหัวดอนตาล”, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาไทยคดีศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๓๔, หน้า ๘๗-๘๘

คนอีสาน และได้สร้างองค์ความรู้ สร้างคุณธรรมหลายอย่างไว้เป็นภูมิปัญญาโดยอาศัยผญาแฝงไปด้วยหลักธรรมนำชีวิตให้เกิดความสุขขึ้นได้

๓.๒ ผญาธรรมกับการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจชาวอีสาน

การดำเนินชีวิตของผญาธรรมเป็นประโยชน์อย่างมากในปัจจุบัน เพราะในยุคนี้เป็นยุคเข้าสู่วัตถุนิยมเพิ่มมากขึ้นในอนาคตก็จะเพิ่มมากทวีขึ้นด้วย เป็นเหตุทำให้เกาะกำบังทางด้านจิตใจลดลง เป็นปัญหาของสังคม ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ดังนั้น สิ่งที่จะมีในเบื้องต้นต้องมีพุทธธรรมให้บังเกิดขึ้นในจิตใจเสียก่อน คนอีสานเรียกว่า “ผญาธรรม” เป็นธรรมะของคนอีสานฟังแล้ว ศึกษาแล้วเข้าใจได้รวดเร็ว กินใจ สามารถได้ภูมิคุมกันทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดีในยุคสมัยนี้ให้รู้จักประหยัด รู้จักประมาณดังผญาธรรมที่ว่า

“กินน้อยบ่ตาย กินหลายเป็นข้อย”

คนรู้จักประมาณในการใช้จ่ายย่อมสร้างตนได้ การเป็นอยู่ของชาวอีสานเป็นสภาพสังคม เศรษฐกิจ ดำรงวิถีชีวิตด้วยพุทธธรรม เป็นสังคมที่อบอุ่นไว้ใจได้ มีความพอเพียง อดออม ประหยัด รู้จักปรับตัวเข้ากับเศรษฐกิจแต่ละยุคสมัย พร้อมมีความสามัคคีในหมู่คณะ คือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักกันเหมือนพี่ ดีกันเหมือนน้องเป็นวิถีชีวิตของชาวอีสาน

การกระทำได้พิจารณาแล้วว่าเป็นประโยชน์แก่คนอีสานและทั่วภูมิภาค การยับหยั่งในที่จะซื้อสิ่งของอะไรต่าง ๆ ว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ในสิ่งของนั้น ควรพิจารณาใคร่ครวญให้ดีเสียก่อนอย่าไปตามความอยากมากนักจะทำให้เราลำบากในภายหลังได้ ความยับหยั่งก็คือ “สติ” ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง เป็นความหมาย ให้ระลึกได้ ในการใช้จ่ายแต่ละครั้ง สิ่งไหนเกินกำลังทรัพย์เราก็เอาไว้ก่อน หาซื้ออย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดจึงจะซื้อได้ นี้คือ มีการยับหยั่ง มีสติ ทำให้เรารู้จักประมาณในการใช้จ่ายของคนอีสานสามารถสร้างตนเองได้มีความสุขทั้งตนเองและครอบครัวทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวดียิ่งขึ้น

๓.๓ ผญาธรรมสำหรับผู้นำคนอีสาน[๗]

ผู้นำของคนอีสานทุกสถานะ ทุกบทบาทหน้าที่ มีการกระทำ สามารถที่จะนำผู้อื่นได้ แต่มีความเป็นผู้ใหญ่ คือมีลักษณะนิสัย ความคิด ไปในทางบวก พัฒนาให้เจริญมากขึ้น สำหรับคนอีสานผู้นำมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เสียสละ พูดง่าย ๆ ก็คือนำเอาพุทธธรรมมาปฏิบัติตามรักษาศีล ดังผญาธรรมที่ว่า

“เป็นผู้นำคนบ่มีศีลห้า.....กระทำโตให้ต้อยต่ำ
ศีลกับธรรมบ่เหลียวเบิ่งจ้อย.....เป็นด้อยพัฒนา”

---

[๗] เจริญ ตันมหาพราน, **ประเพณีท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

การเป็นผู้นำต้องมีศีลธรรม ถ้าทำตัวต่ำต้อยน้อยคุณธรรมก็ไม่ถือว่าเป็นคนพัฒนา ดังคณะสงฆ์โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ๑. เว้นจากทำลายชีวิต ๒. เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้ ๓. เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๔. เว้นจากพูดเท็จ ๕. เว้นจากของเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้นำต้องมีสิ่งเหล่านี้ ปฏิบัติตามนี้จึงจะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ เป็นแบบอย่างให้แก่ลูกบ้าน ถ้าผู้นำไม่มีศีลก็จะทำให้ตนเองตกต่ำ หน้าที่ตนเองที่รับผิดชอบก็ตกต่ำ ขึ้นชื่อว่าผู้นำของคนอีสานนั้น มักจะจริงจัง เสียสละ รับผิดชอบ หนักแน่น อยู่ในศีลธรรมตลอด เพราะชอบปฏิบัติธรรมสวดมนต์นั่งสมาธิ เลยเป็นเหตุให้มีผญาธรรมเกิดขึ้นทางจิตใจเพิ่มมากยิ่งขึ้น พร้อมจะไม่ลืมตน ไม่ลืมบุญคุณ ดังผญาธรรมที่ว่า

“ครันเจ้าได้ขี่ช้าง กั้งโฮมเป็นพระยา
อย่าได้ลืมคราวทุกข์ ขี่ควายคอนกล้า”

ถ้าได้ดี มีหน้าที่สูงส่งแล้วไม่ควรลืมคนจน และคราวจน อย่าหลงมัวเมาในกิเลสตัณหาหลงในสิ่งที่พึงปรารถนาที่เรียกว่า อิฏฐารมณ์ อันได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข พอลุ่มหลงลืมตนแล้วย่อมอันตรายต่อตัวเองและผู้อื่น เกิดการยึดมั่นถือถือมั่นสำคัญตนผิด (อุปาทาน) มีแง่คิดมุมมองต่อตนเองและคนอื่นเปลี่ยนไปเนื่องจากจิตใจถูกห่อหุ้มด้วยกิเลสอวิชชาก็เริ่มเข้าครอบงำ จนมองเห็นสรรพสิ่งผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง โดยหารู้ไม่ว่า มีไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์เสมือนหนึ่งผู้คุมกฎคอยกุมบังเหียนชักไยให้สรรพสิ่งต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสิ่งใดจีรังยั่งยืน เป็นสิ่งที่คงทนอยู่ได้ยาก เนื่องจากไม่ใช่ตัวตน คนเราปรารถนาให้สิ่งที่สอดคล้องกับกิเลสของตนมีความจีรังยั่งยืน แต่อยากให้สิ่งที่ไม่สอดคล้องกับกิเลส เสื่อมสิ้นไปโดยเร็วแต่ความจริงทั้งความเสื่อมและความดับมีอยู่ในทุกสิ่งอยู่ตลอดเวลาเพียงแต่คนเราผู้ลุ่มหลงไม่ได้พิจารณาและมองไม่เห็นเท่านั้น มนุษย์มีกรรมเป็นของของตน ถ้าหลงลืมตนก็รังแต่จะก่อกรรมชั่วมากกว่ากรรมดี กรรมชั่วนี้ละทำให้เราไม่สิ้นสุดเป็นสังสารวัฏ ดังนั้นเพื่อเป็นการสกัดไฟแต่ต้นลม ควรพิจารณาผญาธรรมที่เหมือนกันที่กล่าวถึงการลืมตนที่ว่า

“ครันเจ้าเป็นพระยาแล้ว อย่าลืมไพร่เสนา
บาดห่าสงครามมา สิเพิ่งคนทั้งค่าย นั้นเด”

ได้เป็นผู้นำหน้าที่สูงส่งไม่ควรลืมประชาชน หากมีปัญหาจะได้อาศัยเขาหลักธรรมข้อนี้มีจุดเน้นที่ตัวผู้นำ หรือตัวผู้บริหารที่จะต้องมีและเป็นเพื่อใช้ในการปกครองหรือที่เรียกว่าราชาปราชญ์ (Philosopher-King) โดยเริ่มจากการที่ผู้นำจะต้องมีปกติหรือมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมที่เรียกว่าเบญจศีล-เบญจธรรมดังผญาธรรมที่กล่าวว่า “เจ้าทำบุญอยู่บ้านให้บุญท่านปกครอง ทั้งครอบครัวปรองดองคล่องงามตาม

ตุ้ม คุณพระรัตนตรัยให้มาหุ้ม คุ้มภัยให้ไกลห่าง บุญกุศลทุกอย่างให้มาเนาแนบช้าง ทางเจ้าให้อยู่ดี”[๘] แปลว่า ความหมายคือ บุญที่ทำอย่าให้มีความทุกข์โศก ร่มเย็นเป็นสุขครอบครัวปรองดองกัน คุณพระศรีรัตนตรัยจงช่วยคุ้มภัยตราย ให้ได้รับบุญกุศลที่ทำนี้

การเป็นผู้นำมีความรับผิดชอบอย่างสุจริตธรรมดังผญาธรรมเบื้องต้นย่อมทำให้เกิดความสุขในการทำงานพร้อมได้บุญกุศล มีความสุขในปัจจุบัน “สุข” นี้ หมายเอาสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สุขในโลกนี้คือเมื่อเรานึกถึงบุญที่เราได้ทำมาได้สั่งสมมานั้นก็ทำให้เกิดความสุขขึ้นในจิตในใจ ทำให้เกิดความรื่นเริงเบิกบานใจว่า เรานี้ได้ทำบุญมาดีแล้วหนอ เราได้ทำบุญมามากแล้วหนอเชื่อมั่นในความดี เสียสละต่อหน้าที่ มีการปรับตัวนี้คือ “ผู้นำ” ด้วยบุญที่เราได้ทำมานี้ บุญทั้งหลายที่เราได้สั่งสมอบรมมานั้นแหละที่จะช่วยนำพาให้เราไปสู่ภพสู่ภูมิที่ดี

๓.๔ คุณธรรมของคนอีสาน

ด้วยอุปนิสัยพื้นฐานที่เป็นคนทรหด อดทนต่อความอยากลำบาก กินง่ายอยู่ง่าย สู้งาน สู้ชีวิต และมัธยัสถ์ ขณะเดียวกันก็รักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้อย่างแน่นแฟ้นโดยอาศัยเครือญาติและความผูกพันเหนียวแน่นกับมาตุภูมิ พร้อมกับการปรับตัวของคนชาวอีสานดังผญาธรรมที่ว่า ตกหมู่ขุนซ่อยขุ่นเกือม้า ตกหมู่ข้าซ่อยข้าพายโซน
ตกหมู่โจรซ่อยหามไหเหล้า ปูเนอหลานเอย[๔๒๙]

เมื่ออยู่กับคนอื่นต้องปรับตัวตามเขาโดยแบ่งเบาภาระ เช่น อยู่กับขุนนาง ช่วยเลี้ยงม้า อยู่กับทาสช่วยสะพายของ อยู่กับโจรช่วยแบกไหเหล้า เป็นต้น

คนอีสานเป็นคนมีศักยภาพในการเรียนรู้ ปรับตัว และการทำงานทุกอย่าง ตั้งแต่เป็น กรรมกรขึ้นไปถึงเป็นช่างฝีมือต่าง ๆ จนถึงงานศิลปะและวิชาชีพระดับสูง ตลอดจนระดับ บริหาร คนอีสานโดยอาศัยจำนวนที่มากและคุณภาพ/ศักยภาพที่พร้อมจะเรียนรู้-พัฒนาได้ จึงกลายเป็นกำลังคนของประเทศที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ตลอดมา ด้วยพญาธรรมที่แฝงไปด้วยหลักธรรมต่าง ๆ คนอีสานไม่ยอมแพ้ชีวิตต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และยังมั่นคงอยู่กับจารีต และพุทธธรรม ที่ตนเข้าถึง ส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา คนอีสานมุ่งปฏิบัติธรรมมากกว่าการแสวงหาอิทธิ-ปาฏิหาริย์-ไสยศาสตร์และพุทธพาณิชย์เหมือนคนในภูมิภาคอื่นๆ

---

[๘] ศิริพร ภักดีผาสุก, ปริศนาคำทาย : ภูมิปัญญาทางภาษาในยุคโลกาภิวัตน์, ในเอกสารการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๓ ห้วข้อ ภูมิปัญญากับการละเล่น เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,มปป.,๒๕๔๘.

[๙] เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๔.

๔. สรุป

ผญาที่กล่าวมาเบื้องต้นนี้ได้บ่งบอกถึงลักษณะความล้ำลึก ความเข้าใจ คำคล้องจอง ผู้พูดหรือผู้ฟัง มีความรู้สึก เข้าใจความหมายชัดเจนเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งไหวพริบในการโต้ตอบสนทนาซึ่งกันและกัน มีการแบ่งประเภทของผญาว่าอยู่ในกลุ่มไหนกล่าวถึงเรื่องอะไร เช่น ภาษิตธรรม ก็อยู่ในเฉพาะของคุณธรรม จริยธรรมไป ทำให้การอ่าน ศึกษา ค้นคว้าก็จะง่ายขึ้นรวดเร็ว หรือ ภาษิตย่อย ส่วนมากจะกล่าวถึง บรรยากาศ ชีวิตการเป็นอยู่ ถามสารทุกข์สุขดิบของชาวอีสาน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในภาษิตอีสานเกี่ยวกับเศรษฐกิจของชาวอีสาน คือ รู้จักขยันหา ประหยัด อดทน การปรับตัว มีจิตอาสาช่วยเหลือแบ่งปัน ภาษิตเกี่ยวกับการเมืองการปกครองคือมีจิตใจที่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่แข็งกระด้าง เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมสู่วิถีชีวิตชาวอีสานด้วยผญาภาษิต ที่ได้ยิน ได้ฟัง พูด เกี่ยวกับผญาภาษิตที่เต็มไปด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทำให้เกิดเกาะป้องกันทำให้เกิดรู้เท่าทันในสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเข้าใจธรรมชาติการเป็นอยู่อย่างมีความสุข มีสติอยู่ทุกเมื่อ ดังผญาที่ว่า “คันสิไปทางหน้าให้เหลียวหลังเบิ่งสาก่อน คันมะลูดทูดเท่าเซาถ่อนอย่าไป” คำแปลก่อนจะไปข้างหน้าเหลียวดูข้างหลังก่อน ถ้าไม่สะดวกใจ ไปแล้วจะเกิดปัญหาต่างๆ ก็อย่าไป เตือนใจให้คิดอย่างรอบคอบก่อนลงมือทำงาน ได้สร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระบายอารมณ์ลดความเก็บกดคับข้องใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเสริมสร้างกำลังใจเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เรียนรู้วิธี ในการดำรงชีวิตที่มีทุกข์ให้น้อยลงๆ โดยการควบคุมกาย วาจา ใจ ของตน และของกลุ่มชนในสังคมเดียวกันด้วยการปฏิบัติตามผญาธรรมของคนอีสานเพื่อให้ลดการเบียดเบียนกัน เบียดเบียนตนเอง ลดละความเห็นแก่ตัว ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง จนสามารถเข้าใจวิถีชีวิตเป็นอุดมคติ เป็นที่พึงปรารถนาสูงสุดคือการดับทุกข์สิ้นเชิง ผญาธรรมสอนให้คนอีสานให้มองเห็นว่า การดำเนินชีวิตมีความโลภ โกรธ หลง น้อยลง เห็นแก่ตัวน้อยลง การเอาเปรียบซึ่งกันและกันก็น้อยลง ไม่ลืมตน รู้จักในการปรับตัวในทุกสถานการณ์ การเอาเปรียบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติก็น้อยลงเช่นกัน เพิ่มขันติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมชาวอีสาน ประหยัด ในการดำเนินชีวิต การปกครองบ้านเมือง ด้วยศีล ด้วยธรรม ทำให้สังคมชาวอีสานเป็นอยู่โดยธรรมตามผญาธรรมที่มีทำนองที่ลึกซึ้ง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เจริญ ตันมหาพราน. **ประเพณีท้องถิ่น.**กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด, ๒๕๓๘.

นภดล ทองโสภิต.**ขุมปัญญาแห่งอีสาน**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านฉัตร, ๒๕๓๒.

เปโมนุสรณ์. งานบำเพ็ญกุศลสตมวาร พระครูพิสาลสิขกร (ชิระเปโม) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอท่าลี่ วัดโพธิ์ศรี อ.ท่าลี่ จ.เลย: ม.ป.ป..

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ศิริพร ภักดีผาสุก. **ปริศนาคำทาย : ภูมิปัญญาทางภาษาในยุคโลกาภิวัตน์**. ในเอกสารการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๓ หัวข้อ ภูมิปัญญากับการละเล่น เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,มปป., ๒๕๔๘.

เสนะ ผดุงฉัตร. **สุภาษิตคำพังเพยและคติสอนใจ.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภู**มิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

สงวน ศีอระพิมพ์. “คำผญาย่อยหัวดอนตาล”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๓๔.